

MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

ملک عبدالصمدوف

زبان فارسی

برای دانشجویان آموزشگاه های عالی

انتشارات "شرق"
تاشکند - ۲۰۰۷

MALIK ABDUSAMATOV

Malik Abdusamatov
MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

*Oliy o'quv yurtlari talabalari
uchun darslik*

Qayta ishlangan va to'ldirilgan
uchinchi nashri

Sharq
sharq-sharq

«SHARQ» NASHRIYOT-MATBAA
AKSIYADORLIK KOMPANIYASI
BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT - 2007

491.5
A-15

Mas'ul muharrir:
akademik ALIBEK RUSTAMOV

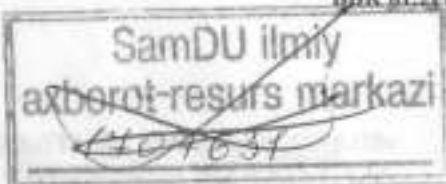
Forscha matnlarning maxsus muharriri:
MUHAMMAD HUSAYN OBIDINIY

ویراستار متن فارسی:
محمد حسین عابدینی

Abdusamatov M.

Fors tili. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / Mas'ul muharrir: akademik A.Rustamov. T.: "Sharq", 2007. —448 b.

BBK 81.2Fors ya 73

ISBN 978-9943-00-186-2

© "Sharq" NMAK Bosh tahririyati, 2007

FORS TILI DARSLIGINING UCHINCHI NASHRIGA IZOH

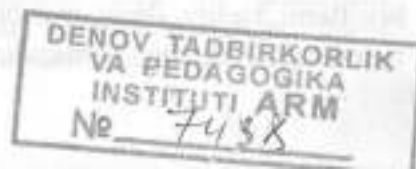
Ushbu «Fors tili» darsligi ilgari ikki marta nashr etilgan (1971, 1977- yillar) «Fors tili» darsligining uchinchi nashridir. O'tgan 35 yil davomida mazkur darslik Respublikamizning barcha fors tili o'qitiladigan oliy o'quv yurtlarida, maktab va litseylarda boshqa darslik bo'lmaganligi tufayli asosiy darslik sifatida foydalanib kelindi.

Hozirgi kunda ushbu darslik, birinchidan, noyob kitoblar sirasiga kirib qolgan bo'lib, undan foydalanish ancha qiyinchiliklar tug'dirib kelmoqda. Ikkinchidan, darslikka kiritilgan matnlar va mashqlar zamon talabiga javob bermay qoldi. Endilikda yangi pedagogik ta'lim asosida uni qayta ko'rib chiqib, zamon talabiga javob beradigan darajada o'zgartirishlar kiritishni zamon taqozo etmoqda.

Darslikning ushbu nashrida yangi pedagogik texnologiyaga suyangan holda, talabalarning mustaqil ishlashdagi faoliyatini oshirish maqsadida turli xarakterdagi mashqlar berildiki, ularni bajarishda talabalardan ancha bilim va fikr yuritish talab qilinadi.

Darslikda talabalarning ma'naviy va ma'rifiy bilimlarini takomillashtirish maqsadida, fors tilida Eronning mashhur klassik va hozirgi zamon adiblari, shoir va allomalari, Eron xalqining bayramlari, urf-odatlar, geografiyasi, iqtisodi va turmush tarzi haqida ma'lumotlar berildi.

Bu mavzularni qamrab olgan matnlar til o'rganish materiali bo'lishi bilan birga talabalarning Eron haqidagi bilim doiralarini kengaytirib borishga yordam beradi.

SO'ZBOSHI

Ushbu darslik Toshkent Davlat sharqshunoslik instituti eron bo'limi talabalari, oliy o'quv yurtlarining til va adabiyot fakultetlari talabalari, shuningdek, tarix fakultetlari talabalari uchun mo'ljallangan. Shu bilan birga, bu darslikdan fors tili o'qitiladigan akademik litsey va maktab o'quvchilari, fors tili o'qituvchilari, shu sohani o'rganuvchi ilmiy xodimlar, aspirantlar, fors tiliga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Fors tili darsligi Sharqshunoslik instituti eron-afg'on filologiyasi kafedrasida tomonidan tuzilgan hamda pedagogika universitetlari o'zbek tili va adabiyoti fakulteti talabalari uchun yaratilgan «Fors tili» dasturlari hamda muallifning ko'p yillar davomida universitetlarning sharq va filologiya fakultetlarida fors tili o'qitish tajribasi asosida yozildi.

Mazkur darslikni tuzishda Respublikamiz hamda Rossiya Federatsiyasi eronshunoslarining fors tili bo'yicha tuzgan darslik va grammatikalari, ilmiy ishlari, maqola va tadqiqotlari hamda o'zbek tiliga oid ko'pgina asarlar va metodik qo'llanmalar asos qilib olindi.

Bu darslik hozirgi adabiy fors tili va uning grammatik normalarini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, o'quvchilarni eski fors tilining ayrim xususiyatlari bilan tanishtirish maqsadida, klassik fors adabiyotidan namunalari hamda folklor xarakteridagi materiallardan parchalar ham keltirildi va eski fors tiliga xos ba'zi grammatik formalarga izoh berib o'tildi. Bu hol talabalarga klassik fors tilida yozilgan asarlarni o'qish va ularning mazmunini tushunish imkonini beradi.

Darslik talabalarni fors tilida yozilgan ijtimoiy-siyosiy adabiyotlarni, badiiy, ilmiy, maishiy asarlarni, klassik fors adabiyotidan murakkab bo'lmagan namunalarini o'qishga, ularni lug'at yordamida

o'zbek tiliga tarjima qilishga, o'tilgan grammatik va leksik materiallar asosida jumlar tuzishga o'rgatadi.

Darslikda talabalarning og'zaki nutqini o'stirib borishga ham alohida ahamiyat berilgan. Buning uchun darslikda maxsus mashqlar, suhbat tariqasida matnlar, dialoglar, matn yuzasidan savol-javoblar, so'zlab berish uchun matnlar va hikoyalar keltirilgan.

Shunday qilib, darslik talabalarni so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, o'z fikrlarini fors tilida ifoda etish, o'tilgan leksik va grammatik materiallar asosida murakkab bo'lmagan mavzularda suhbatlasha olish, o'zga nutqini eshitib tushinish kabi malakalarga o'rgatadi.

Darslikda berilgan mashqlar maqsad va tuzilishi jihatdan turlicha bo'lib, ular o'tilgan grammatik va leksik materiallarni o'zlashtirish va mustahkamlashni maqsad qilib qo'yadi. Shu bilan birga mashqlarni bajarishda talabalarni chuqur o'ylashga va mustaqil fikrlashga majbur qiladi.

Kurs oxirida talabalar 2300 so'z va so'z birikmalarini o'zlashtirishlari va ulardan o'z faoliyatlarida hayotning turli sohalari bilan bog'liq bo'lgan mavzularda ishlata olishlari kerak.

Darslik uch asosiy qismdan iborat.

1. Kirish qismi, fonetika va grafika.
2. Fors tilining grammatik qurilishi va leksikasi.
3. Ilovalar.

Darslikning kirish qismida fors tili va uning eron tillari orasida tutgan o'rni, fors tilining taraqqiyot davrlari haqida qisqacha ma'lumot beriladi. Fonetika bo'limida fors tili unli tovushlari sistemasi, ularning tavsifi va talaffuzi, undosh tovushlar talaffuzi, diftonglar, transkripsiya, urg'u va bo'g'in haqida fikr yuritiladi.

Grafik qismida arab-fors alfaviti, harflarning yozilishi va o'qilishi xususiyatlari hamda fors yozuvi haqida tushuncha beriladi. Fonetika qismining har bir mavzusi bo'yicha tovush va so'zni to'g'ri talaffuz qilish uchun fonetik mashqlar beriladi. Bu mashqlarni baland ovoz bilan talaffuz qilish va ularni o'zbek tilidagi ekvivalenti bilan qiyoslab o'rganish tavsiya etiladi. Imkoniyat boricha bu tovushlarni magnitafon lentasiga yozib o'rganish maqsadga muvofiqdir. Darsning grafik qismida harf va harf birikmalarini o'zlashtirish uchun turli mashq va topshiriqlar beriladi. Arab-fors yozuvi bir-muncha murakkab bo'lganligi sababli, harf shakllarini diqqat bilan o'rganish va ularni qayta-qayta ko'chirib yozish kerak. Bunda nuqtalarning o'rni va miqdoriga alohida ahamiyat berish kerak.

Fors tilining grammatik qurilishi va leksikasi darslikning asosiy qismini tashkil qiladi. Shuning uchun fors tili grammatik qurilishining asosiy qoidalari hamda ko'p ishlatiladigan leksik tarkibi turli matnlarda bayon etilgan. Darslik 38 darsdan iborat

bo'lib, har bir dars muayyan leksik va grammatik materialni o'z ichiga oladi. Daralar bir prinsipda tuzilgan bo'lib, avval dars matni, so'ng matnda uchragan notanish so'zlar lug'ati, keyin grammatik va leksik izoh va nihoyat, leksik va grammatik materiallarni o'zlashtirish uchun mo'ljallangan turli xarakterdagi mashqlar beriladi.

Dars matni yangi leksik va grammatik materiallarni o'rganish va o'zlashtirish uchun asosiy o'quv materiali hisoblanadi. Har bir dars, avvalo, shu darsdagi grammatik qoidalar va so'zlarni o'zlashtirishni nazarda tutsa, ikkinchidan, o'tgan darsdagi grammatik qoidalar va so'zlarni takrorlab borishni maqsad qilib qo'yadi.

Dars matnlari dastlabki daralarda alohida gaplardan, dialog shaklidagi matnlardan yoki hikoyalardan iboratdir. Keyinchalik matn materiallari murakkablashib boradi va ma'lum mavzuga bag'ishlangan matnlar va hozirgi eron yozuvchilari asarlaridan parchalar beriladi.

Grammatik qoidalar va so'zlar oson va ko'p ishlatiladigan qoida va so'zlardan asta-sekin murakkab grammatik qoidalar hamda so'z va so'z birikmalariga o'tish asosida tuzilgan.

Talabalarning dars matnidagi leksik va grammatik materiallarni o'zlashtirishlariga erishish, ularning og'zaki nutq malakalarini oshirish maqsadida, har bir dars oxirida o'zbekchadan forschaga yoki forschadan o'zbekchaga tarjima qilish uchun gaplar va matnlar berildi. So'zlashish uchun dialoglar va so'zlab berish uchun hikoya va latifalar keltirildi. Bundan tashqari, grammatik qoidalarni o'zlashtirish uchun grammatik mashqlar ham topshiriq sifatida ilova qilindi. Har bir dars oxirida mustaqil o'qish, grammatik tahlil va boshqa turli mashqlar uchun qo'shimcha material sifatida maqollar, hikmatli so'zlar, hikoya va latifalar hamda gazeta va jurnallardan olingan turli mavzudagi matnlar keltirildi.

Talabalarni mustaqil ravishda tarjima qilishga va ularni lug'at bilan ishlashga hamda zarur bo'lgan so'zlarni umumiy lug'atdan qidirib topishga o'rgatish maqsadida 26-darsdan boshlab dars matnlarida uchragan notanish so'zlar lug'ati matn ostida berilmadi va ularni kitob oxirida keltirilgan umumiy lug'atdan yoki boshqa lug'atlardan qidirib topish havola qilindi.

Kitob oxirida ilovalar ham berildi. Birinchi ilovada for tilidagi sodda fe'llar va ularning hozirgi zamon negizi hamda o'zbekcha tarjimasi keltirildi. Bu hol talabalarni fe'l negizlarini o'zlashtirishlarini osonlashtiradi, kerak bo'lgan fe'lni tezda qidirib topish imkonini beradi.

Ikkinchi ilovada Eronda yil hisobi haqida ma'lumot berilib eron, arab va yevropa kalendarlari va ularda oylarning nomlari keltirilgan. Shu bilan birga, abjad hisobi, hijriy va milodiy yillar haqida ma'lumot berilgan.

Uchinchi ilova turli kalligrafik mashqlardan iboratdir. Ma'lumki, fors yozuvida chiroyli va kalligrafiya qoidalari asosida yozish nihoyat katta ahamiyatga egadir. Shu maqsadda kitobda nasta'liq xati bilan yozilgan bir necha namunalar berildi. Talabalar bu namunalar asosida muntazam ravishda, kalligrafik qoidalarga rioya qilgan holda har kuni 1-2 soatdan mashq qilishlari va shu asosda o'z yozuvlarini tuzata borishlari hamda chiroyli yozishga o'rganib borishlari tavsiya qilinadi.

To'rtinchi ilovada o'tgan grammatik materiallarni o'z ichiga olgan va mustaqil o'qish uchun mo'ljallangan maqollar, topishmoqlar, hikmatli so'zlar, latifa va hikoyalr hamda klassik va hozirgi zamon fors adabiyoti namunalari keltirildi.

Kitob oxirida forcha-o'zbekcha hamda o'zbekcha-forscha lug'at ilova qilindi. Bu lug'at alfavit tartibida tuzilgan bo'lib, matn va mashqlarda hamda mustaqil o'qish uchun ajratilgan matn materiallarida uchragan notanish so'zlarni o'z ichiga oladi.

Fors tilida *yo* larning vazifalari va ularni talaffuzi turlicha bo'lganligi sababli ularning o'zlashtirishni osonlashtirish maqsadida kitob oxirida *yo* larning vazifalari va talaffuzilari alohida jadvalda ilova sifatida keltirildi.

Mazkur darslikda tovushlarning transkripsiyasi uchun o'zbek tiliga moslashtirilgan lotin alfaviti asos qilib olingan. Faqat affrikat *ç* tovushi uchun *j* harfi qoldirilib, sirg'alovchi *ç* tovushi uchun *j*: belgisi qabul qilindi. Masalan: *مجله* *majalle* (jurnal), *مژده* *moj:de* (xushxabar).

Bundan tashqari, *ق* (*qof*) uchun *q*, *ع* (*ayn*) va *ه* (*hamza*) uchun *'* (apostrof) belgilari shartli ravishda transkripsiyaga kiritiladi.

Ushbu darslikning qo'lyozmasi Toshkent davlat Sharqshunoslik institutining ilmiy kengashida va institutning eron-afg'on filologiyasi kafedrasining majlisida keng muhokama qilinib nashrga tavsiya etildi.

Muhokamada qatnashgan va o'zlarining qimmatli fikr va mulohazalarini bayon etgan, mazkur kitobning yuzaga chiqishiga yordamlashgan barcha mutaxassislariga muallif samimiy minnatdorchilik bildiradi.

Mazkur «Fors tili» darsligi o'zbek tilida yaratilgan birinchi darsliklar jumlasidan bo'lgani uchun, unda ayrim nuqson va kamchiliklarning bo'lishi tabiiydir. Ushbu darslik yuzasidan bildirilgan barcha fikr va mulohazalar, tanqid va maslahatlar katta mamnuniyat bilan qabul qilinadi.

KIRISH

Hozirgi fors tili Eronning davlat va adabiy tilidir. Fors adabiy tilining tayanch dialekti — Tehron dialektidir. Fors tili o'zaro qarindosh bo'lgan boshqa tillar bilan birgalikda hind — yevropa tillariga mansub bo'lgan eroniy tillar guruhiga kiradi.

Eroniy tillar ba'zi bir fonetik va grammatik hususiyatlariga ko'ra g'arbiy va sharqiy guruh eroniy tillariga bo'linadilar.

1. G'arbiy guruh eroniy tillariga fors, tojik, beluch, kurd va Kaspiy bo'yi tillari (gilon, mozandaron, semnon, tolsh, tot) va boshqa tillar kiradi.

2. Sharqiy guruh eroniy tillariga afg'on (pushtu), osetin, yag'nob va pomir tillari (shug'non, voxon, sanglichi, yazg'ulom, ishkashim, zeboki, munjon) va boshqa tillar kiradi.

Eroniy tillar o'zlarining grammatik qurilishi va leksik tarkibi jihatidan bir-biridan ancha farq qiladilar.

Hozirgi fors tili o'z yozuviga ega bo'lgan eng qadimiy tillardan biridir. Qadimiy fors tili eramizdan avvalgi VI asrda Ahamoniylar sulolasining rasmiy tili hisoblanib kelgan. Bu tilda yozilgan ahamoniylarning bir qancha yozma yodgorliklari bizgacha yetib kelgandir. Fors tilining tarixiy taraqqiyot yo'li uch asosiy davrga bo'linadi:

1. Qadimgi fors tili (eramizdan avvalgi VI—III asrlar).

2. O'rta davr fors tili (eramizdan avvalgi III va eramizning VII asrlari).

3. Yangi ya'ni hozirgi fors tili (IX asrdan shu kungacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi).

Har bir davr yagona umumxalq tilining asosiy va eng muhim taraqqiyot bosqichlarini aks ettiradi. Har bir davr tilining o'ziga xos grammatik xususiyatlari, lug'aviy o'zgarishlari va ma'lum yozuv sistemasi bo'lgan.

Qadimgi va o'rta davr fors tili o'lik til hisoblanib, uning grammatik qurilishi va lug'at tarkibi haqida bizgacha yetib kelgan yozma yodgorliklar orqaligina ma'lumotga ega bo'lish mumkin.

Qadimgi va o'rta davr fors tilining grammatik qurilishi va leksik tarkibini o'rganish hozirgi fors tili va boshqa eroniy tillarni tarixiy taraqqiyot yo'llarini bilish, ularni qiyosiy o'rganish uchun katta ahamiyat kasb etadi (bu masala bo'yicha qarang: «И.М. Оранский. Введение в иранскую филологию. М., 1960»).

Ma'lumki, VII asrda arablar Eron, O'rta Osiyo va ularga qo'shni bo'lgan bir necha mamlakatlarni zabt etadilar. Arablar bu mamlakatlarda islom dini bilan bir qatorda, o'z madaniyati, tili va yozuvini keng xalq ommasiga tarqata boshlaydilar. Natijada islom dini, arab yozuvi, arab tili bu yerlarda mustahkam o'mashib oladi va rivoj topadi. VII asrning oxiriga kelib mahalliy xalqlardan chiqqan olimlar arab tilida diniy, falsafiy hamda adabiyot, huquq va tibbiyotga oid asarlar yoza boshladilar.

Ilmiy va adabiy kitoblarni boshqa tillardan arab tiliga tarjima qilish keng avj oladi. Eron, O'rta Osiyo va Sharqning boshqa xalqlari orasida arab tilida she'r bitgan shoirlar, arab tilida ijod etgan olimlar paydo bo'la boshlaydi. Kun sayin ularning soni ortib boradi. Madrasalarda o'qish arab tilida olib boriladi. Ma'muriy idoralarda va shaxsiy yozishmalarda ham arab tili keng qo'llaniladi. Yozuvda arab alifbosi mustahkam o'mashib oladi.

Arablar bosib olgan butun territoriyada qariyb ikki asr mobaynida arab tili adabiyotda va ilm-fanda hukmronlik qiladi.

Arablar O'rta Osiyo va Eron xalqlariga o'z tili va madaniyatini majburiy ravishda singdirish va mahalliy xalqlar tilini aloqadan siqib chiqarishga qanchalik harakat qilgan bo'lsalar ham, bunga erisha olmadilar. O'rta Osiyo va Eron xalqlari o'z davlat va til mustaqilligini saqlab qoldilar.

IX asrda Eron va O'rta Osiyo xalqlari o'z davlat mustaqilligi uchun olib borgan kurashda g'olib chiqdilar va arab xalifaligi hukmronligidan ozod bo'lib, o'zlarining markazlashgan Somoniylar davlatini vujudga keltirdilar.

Somoniylar dariy yoki forsiy nomi bilan atalgan mahalliy tilni o'zlarining davlat va adabiy tili deb e'lon qildilar. Dariy tili qadimgi va o'rta davr fors tilining tarixiy taraqqiyoti davomi sifatida shakllandi va arab so'zlari hisobiga o'z leksik tarkibini boyitdi. Shunday qilib, IX asrdan boshlab fors tili tarixida III davr — yangi fors tili

davri boshlandi. Dariy tili tez sur'at bilan taraqqiy etdi va ko'p sohalardan arab tilini siqib chiqarib, tez vaqt ichida fan va adabiyot uchun asosiy til bo'lib qoldi.

Somoniylar davlatining markazi Buxoro shahri bo'lib, bu shahar ilm-fan, ma'rifat va sberiyat markaziga aylandi. Bu davrning eng mashhur shoir va olimlari, san'atkor va mutaffakirlari Buxoroga to'plandilar va ijod qildilar. Somoniylar hukmronligi davrida adabiyot va san'at, ilm va ma'rifat tez sur'atlar bilan taraqqiy etdi va madaniyat gullab yashnadi.

IX asrdan XV asrgacha bo'lgan davrda O'rta Osiyo va Eron xalqlarining tarixida ilm va madaniyat, adabiyot va she'riyat yuksak darajaga ko'tarilgan davr bo'ldi. Bu davrda, bir tomondan, ijtimoiy fanlar — tarix, falsafa, mantiq va adabiyot keng rivojlangan bo'lsa, ikkinchi tomondan, tabiiy fanlar — matematika, astronomiya, meditsina fanlari taraqqiy etib, bu sohada olib borilgan katta ilmiy tadqiqotlar asosida o'lmas asarlar yaratildi. Bu asarlarni yaratgan Muhammad Xorazmiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasr Farobiy kabi olimlarning nomlari jahonga mashhurdir.

Somoniylar davlati barpo bo'lishidan boshlangan besh asrlik davr eron va tojik xalqlari adabiyotining, xususan she'riyatning kamolot cho'qqisiga ko'tarilgan davri bo'ldi. Bu davrda dariy (forsiy) tilida insoniyatning ma'naviy boyliklari xazinasiga katta xissa qo'shgan, o'zining o'lmas asarlari bilan jahon kitobxonlarini maftun etgan Abu Abdullo Rudakiyning lirik she'rlari, Abulqosim Firdavsiyning mashhur «Shohnoma» asari, Umar Xayyomning ruboiylari, Sa'diy Sheroziyning «Guliston» va «Bo'ston» asarlari, Amir Xusrav Dehlaviyning «Hamsa»si, Shamsiddin Muhammad Hofizning g'azallari, Abdurahmon Jomiyning «Haft avrang»i va boshqa bir qancha shoir va olimlarning asarlari yaratildi.

Ma'lumki, eron va tojik xalqlari o'zlarining uzoq tarixiy taraqqiyotlari davrida doim o'zaro iqtisodiy va madaniy aloqada bo'lib kelganlar. Bu xalqlar hatto bir necha asrlar davomida bir davlat territoriyasida bo'lgan holda, birga yashab, birga ijod etganlar. Shu tarixiy shart-sharoitlar natijasida Eron va tojik xalqlari madaniyati, adabiyoti va til qurilishida birlik va umumiylik vujudga kelgan. Eronshunos olimlarning fikriga ko'ra XV asrga qadar dariy tili eron va tojik xalqlari uchun mushtarak adabiy til bo'lgan. XV asrdan so'ng turli tarixiy sharoitlarga ko'ra fors va tojik tillari orasida ayrim tafovutlar paydo bo'la boshlaydi va davr o'tishi bilan ular orasidagi

farq oshib bordi. Shuning uchun IX–XV asrlar davomida fors-tojik adabiyoti bir butun adabiyot sifatida rivojlanganligi sababli, bu davrda dariy tilida ijod etgan shoirlar fors-tojik klassik shoirlari va ularning asarlari fors-tojik klassik asarlari deb ataladi. Bu borada mashhur eronshunos olim Y.E. Bertels shunday degan: «...Klassik til deb ataluvchi tilda, ya'ni dariy yoki forsiy tilida yaratilgan ulkan adabiy merosga har qanday holda ham har ikki xalqning haqi bordir va bu adabiyotni ulardan biriga mansub etishga urinish ikkinchisiga nisbatan adolatsizlik bo'lur edi».

Forsiy tili o'zining ohangdorligi, sinonimlarga boyligi va so'zlarning osonlik bilan vazn hamda qofiyaga tushishi sababli ko'pgina mamlakat shoir va olimlarini o'ziga jalb qiladi va qisqa davr ichida O'rta Osiyoning butun territoriyasiga, Ozarbayjon va Hindistongacha yoyilib, forsiy tilda bu mamlakatlar xalqlari tomonidan boy adabiy va ilmiy asarlar yaratildi. Ko'pgina o'zbek shoirlari hatto XIX asming oxiriga qadar o'z she'r va asarlarini o'zbek tili bilan bir qatorda forsiy tilda ham yozganliklari ma'lumdur.

Shu kunlarda O'zbekiston Fanlar akademiyasining Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida saqlanib kelayotgan minglab eron, tojik, o'zbek, hind, o'zarbayjon va Sharqning boshqa xalqlari tomonidan forsiy tilda yozib qoldirilgan minglab tibbiyot, matematika, astronomiya, tarix, falsafa, huquq, til va adabiyotga oid qo'lyozmalar va yuzlab shoirlarning devon va tazkiralari fikrimizning dalili bo'la oladi.

Fors tili IX asrdan to shu kungacha bosib o'tgan tarixiy taraqqiyot davrida ancha o'zgarishlarga uchradi.

Bu o'zgarishlar, birinchidan, fors-tojik klassik adabiyotida keng iste'mol qilingan ayrim so'zlarning hozirgi fors tilida ishlatilmay qolishi yoki ular ma'nosining o'zgarishida ko'rinsa, ikkinchidan, hozirgi fors so'z yasovchi elementlar asosida yasalgan yangi so'zlar hisobiga boyishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga fors tili grammatik qurilishida ham ayrim o'zgarishlar ro'y berdi. Ya'ni ba'zi grammatik kategoriyalarning shakli va vazifalari birmuncha o'zgardi.

Hozirgi fors tilining lug'at tarkibida arabcha so'zlar va arab elementlari nihoyatda ko'pdir. Bundan tashqari, fors tiliga birmuncha arab grammatik va grafik elementlari ham kirib kelgan. Bularning hammasi fors tili grammatik qoidalariga bo'ysungan holda ishlatiladi.

FONETIKA

Unlilar tavsifi

Hozirgi fors adabiy tiliga 6 ta unli fonema bordir: **o, i, u, a, o', e**.

Fors tili unli fonemalari quyidagicha klassifikatsiya qilinadi:

1. Paydo bo'lish o'rmiga ko'ra:

- a) til oldi – i, e, a;
- b) til orqa – o, u, o'.

2. Tilning tanglayga tomon ko'tarilish darajasiga ko'ra:

- a) yuqori ko'tarilish – i, u;
- b) o'rta ko'tarilish – e, o'.
- c) quyi ko'tarilish – o, a;

3. Labning ishtirokiga ko'ra:

- a) lablangan – o, u, o'.
- b) lablanmagan – a, e, i;

4. Tovushlarning cho'ziq-qisqaligiga ko'ra:

- a) cho'ziq unlilar – o, i, u;
- b) qisqa unlilar – a, e, o'.

Fors unli tovushlarining talaffuzidagi cho'ziqlik va qisqalik urg'usiz ochiq bo'g'inda juda aniq ko'rinadi. Bu holatda qisqa unlilar juda qisqa va cho'ziq unlilar esa o'z cho'ziqliklarini to'la saqlaganlari holda talaffuz qilinadilar.

Qisqa unlilar

کتاب *ketob* – kitob
بهار *bahor* – bahor
شتر *sho'to'r* – tuya

Cho'ziq unlilar

ديوار *divor* – devor
کوزه *kuze* – ko'za
توريک *torik* – qorong'i

Bu misollarda so'zlardagi **e, a, o'** qisqa unlilari juda qisqa talaffuz etilsa, **u, i, o,** cho'ziq unlilari esa to'liq holda cho'zib talaffuz etiladi.

Fors tilidagi cho'ziq-unlilarning cho'ziq talaffuz etilishi urg'u bilan bog'liq emas. Ularga urg'u tushishi bilan ortiqcha cho'ziqlik hosil bo'lmaydi va shu bilan birga, urg'usiz holatda ham o'z cho'ziqlik xususiyatlarini yo'qotmaydilar.

Fors tilidagi cho'ziq unlilar doimo o'zbek tilidagi unli tovushlarga nisbatan cho'ziqroq va aniqroq talaffuz qilinadi.

Fors tilida unli tovushlar jadvali

Paydo bo'lish o'rmiga ko'ra Tilning ko'tarilish darajasiga ko'ra	Lablanmagan	Lablangan
	Til oldi	Til orqa
Yuqori ko'tarilish	i – cho'ziq	u – cho'ziq
O'rta ko'tarilish	e – qisqa	o' – qisqa
Quyi ko'tarilish	a – qisqa	o – cho'ziq

o – cho'ziq, til orqa, quyi ko'tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovushni hosil qilishda og'iz keng ochilib, lablar dumaloqlashadi. Til orqaga tortilib, biroz ko'tariladi. **o** – tovushini to'g'ri talaffuz etish uchun o'zbek tilidagi **o** unli tovushini **a** tovushiga moyilroq talaffuz qilish kerak.

Forscha **o** unli tovushi **uzoq, bosh** kabi o'zbek so'zlardagi **o** tovushiga yaqinlashib boradi. O'zbek tilidagi **o** unli tovushi ba'zi bir so'zlarda (**ota, bola** kabi) qisqa **a** tovushi kabi talaffuz qilinadi. Fors tilida bu holni ko'rmaymiz. Masalan:

آب *ob* – suv
مادر *modar* – ona
بودام *bodom* – bodom
خانه *xone* – uy
بوم *bom* – tom
اقتاب *oftob* – oftob

i – cho'ziq, til oldi, yuqori ko'tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovush o'zbek tilidagi **iy** tovushlar birikmasiga to'g'ri keladi. Masalan: **kiyik, qariyb, siyrak, Sa'diy** so'zlaridagi **iy** kabi.

O'zbek tilidagi **i** unli tovushi ba'zi so'zlarda qattiq **ɪ** kabi (qishloq, qirg'iz kabi) hamda **r, z, l** tovushlari oldidan juda qisqa (bir, biz kabi) talaffuz qilinadi. Lekin bu holni forscha cho'ziq unli **i** talaffuzida ko'rmaymiz. Forscha **i** unlisi har doim cho'ziq va yumshoq talaffuz qilinadi. Masalan:

شير *shir* – sut
ماهی *mohi* – baliq
مريض *mariz* – kasal
ایران *iron* – Eron
رېسمان *rismon* – arqon, ip
بېنى *bini* – burun

u – cho'ziq, til orqa, yuqori ko'tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovush o'zbek tilidagi **u** tovushidan o'zining cho'ziqligi bilan farq qiladi. Bu tovush o'zbekcha **suv, yozuv** so'zlaridagi **u** tovushining talaffuziga o'xshaydi. O'zbek tilidagi **u** tovushi ba'zi hollarda **i** unli tovushiga yaqinlashib boradi (**urush, yutuq** kabi), lekin forscha **u** unlisida bu holni uchratmaymiz. Fors tilidagi **u** doimo cho'ziq va to'la talaffuz etiladi. Masalan:

طوفان <i>tufon</i> – bo'ron	روزنامه <i>ruznome</i> – gazeta
کادو <i>kadu</i> – qovoq	بوی <i>buy</i> – hid
دوست <i>dust</i> – do'st	مور <i>mur</i> – chumoli

a – qisqa, til oldi, quyi ko'tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovushni talaffuz etganda og'iz keng ochiladi, tilning uchi biroz ko'tariladi. Forscha **a** tovushini **mana, kaklik, aka, ana, gal** kabi o'zbek so'zlaridagi **a** tovushiga solishtirib, to'g'ri talaffuz qilish mumkin. Bu tovush o'zbek tilidagi **e** va **a** tovushlari orasidagi tovushga to'g'ri keladi. Masalan:

زبان <i>zaban</i> – til	بد <i>bad</i> – yomon
در <i>dar</i> – eshik	سفر <i>safar</i> – safar
دست <i>dast</i> – qo'l	ابر <i>abr</i> – bulut

e – qisqa, til oldi, o'rta ko'tarilish, lablanmagan unli tovush. Bu tovush o'zbek tilidagi **e** tovushidan asosan o'zining qisqaligi bilan farq qiladi. Ba'zan bu tovush urg'usiz ochiq bo'g'inda juda qisqarib, sezilmay ketish darajasiga yetadi. Forscha **e** tovushi yopiq bo'g'inli holatda **sevdi, keldi, mendan** kabi o'zbek so'zlaridagi **e** tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

دل <i>del</i> – dil, yurak	نامه <i>nome</i> – xat
امروز <i>emruz</i> – bugun	زمستان <i>zemeston</i> – qish
کتاب <i>ketob</i> – kitob	لباس <i>lebos</i> – kiyim

o* – qisqa, til orqa, o'rta ko'tarilish, lablangan unli tovush. Bu tovush ham o'zbek tilidagi **o*** dan asosan o'zining qisqaligi bilan farq qiladi. Forscha **o*** tovushi **e** tovushi kabi urg'usiz ochiq bo'g'inli so'zlarda juda qisqarib ketadi. Masalan:

بویل <i>bo'lbo'l</i> – bulbul	گل <i>go'l</i> – gul
سرخ <i>so'rx</i> – qizil	شتر <i>sho'to'r</i> – tuya
اردک <i>o'rdak</i> – o'rdak	مرغ <i>mo'rg</i> – tovuq, qush

Diftonglar

Fors tilida ikkita diftong tovushi bor. Bular: **ey** va **o'u**. Bu diftonglarning o'zbek tilida ekvivalenti yo'q. Shuning uchun ularni boshqa tillardagi shu kabi tovushlar bilan taqqoslab, ularni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganish mumkin. Bu diftonglarni talaffuz qilganda, ularni ayirib, ikki bo'g'inga bo'lib emas, balki birga qo'shib, bir bo'g'inda talaffuz qilish kerak. Diftonglarda birinchi harf ikkinchisiga nisbatan kuchliroq talaffuz qilinadi.

1. **ey** diftongi – o'zbek tilidagi undov so'zi **ey** yoki inglizcha **may, day** so'zlaridagi diftong tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

میل <i>meyl</i> – mayl, xohish	ایوان <i>eyvon</i> – ayvon
حیوان <i>heyvon</i> – hayvon	می <i>mey</i> – may
میدان <i>meydon</i> – maydon	میمون <i>meymun</i> – maymun

2. **o'u** diftongini ruscha **sous** so'zidagi **o'u** unli birikmasi yoki inglischada **now** diftongiga solishtirib, to'g'ri talaffuz qilish mumkin. Masalan:

نو <i>no'u</i> – yangi	دولت <i>do'ulat</i> – davlat
نوبت <i>no'ubat</i> – navbat	روغن <i>ro'ug'an</i> – yog'
برو <i>bero'u</i> – bor, ket	تولید <i>to'lid</i> – ishlab chiqarish

Izoh. Fors tilidagi diftongli so'zlarning ko'pchiligi o'zbek tili leksikonida ham mavjuddir. Lekin bu diftong tovushlar o'zbek tilida o'z diftonglik xususiyatlarini yo'qotib, **ey** diftongi **ay** kabi, **o'u** diftongi esa **av** deb talaffuz etiladi. Masalan:

میمون <i>meymun</i> – maymun,	میدان <i>meydon</i> – maydon,
دولت <i>do'ulat</i> – davlat,	نوبت <i>no'ubat</i> – navbat

1 - **marshq.** Quyidagi so'zlarni o'qing. Cho'ziq unli talaffuziga ahamiyat bering.

آب <i>ob</i> – suv	کوه <i>kuh</i> – tog'	تیر <i>tir</i> – o'q
آسمان <i>osmon</i> – osmon	مور <i>mur</i> – chumoli	سیب <i>sib</i> – olma
نوک <i>nok</i> – nok	کوتاه <i>kutah</i> – qisqa	سیر <i>sir</i> – chesnok
بادام <i>badam</i> – badam	دوتار <i>dutor</i> – dutor	بیمار <i>bimor</i> – kasal

axborot-resurs markazi

1707631

17

DENOV TILSHUNOXBANDI VA PEDAGOGIKA INSTITUTI ARM

№ 7458

2- **mashq.** Quyidagi so'zlarni o'qing. Qisqa unlilar talaffuziga ahamiyat bering va ularni aniqlang.

قلم *qalam* – ruchka

بهار *bahor* – bahor

مادر *modar* – ona

پدر *pedar* – ota

تهران *tehran* – Tehron (shahri)

مداد *medod* – qalam

نامه *nome* – xat

اداره *edore* – idora

مرغ *mo'rg'* – tovuq

امید *o'mid* – umid

گربه *go'rbe* – mushuk

شتر *sho'to'r* – tuya

3- **mashq.** Quyidagi so'zlarni o'qing. Diftonglarni aniqlang va ularning talaffuziga ahamiyat bering.

نو *no'u* – yangi

نوروز *no'uruz* – navro'z

دور *do'ur* – davr

نوکر *no'ukar* – xizmatkor

مورد *mo'ured* – mavrid

عید *eyd* – hayit, bayram

خیلی *xeyli* – juda

حیوان *heyvon* – hayvon

بین *beyn* – ora, orasida

سیر *seyr* – sayl

Undoshlar tavsifi

Fors tilidagi undosh fonemalar quyidagicha tavsif etiladi:

1) hosil bo'lish usuliga ko'ra: portlovchi, sirg'aluvchi, affrikat fonemalarga va burun, yon, titroq tovushlarga;

2) hosil bo'lish o'rniga ko'ra: lab-lab, lab-tish, til oldi, til o'rta, til orqa, chuqur til orqa va bo'g'iz tovushlarga;

3) ovoz va shovqinning ishtirokiga ko'ra: shovqinlilar va sonorlarga bo'linadilar.

Fors adabiy tilida 23 ta undosh tovush bordir. Ular:

1. **p** – jarangsiz, portlovchi, lab-lab tovush. O'zbek tilidagi **p** tovushi kabi talaffuz etiladi:

پوشاک *pushok* – kiyim تۈپ *tup* – koptok پنبه *pambe* – paxta

2. **b** – jarangli, portlovchi, lab-lab tovush. O'zbek tilidagi **b** tovushi kabi talaffuz etiladi:

بز *bo'z* – echki تېر *tabar* – bolta شب *shab* – tun, kechasi

Izoh. Bu tovush so'z oxirida kelganda ham o'z jarangli xususiyatini yo'qotmaydi. Masalan: کتاب *ketob* – kitob, کباب *kabob* – kabob kabi.

3. **t** – jarangsiz, portlovchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **t** tovushi kabi talaffuz etiladi:

تاریک *torik* – qorong'u

اتش *otash* – olov

دست *dast* – qo'l

4. **d** – jarangli, portlovchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **d** tovushi kabi talaffuz etiladi:

در *dar* – eshik

مرد *mard* – kishi

دندان *dandon* – tish

Forscha **d** tovushi barcha holatlarda ham o'z jarangliligini yo'qotmaydi.

5. **k** – jarangsiz, portlovchi, til orqa tovushi. O'zbek tilidagi **k** tovushi kabi talaffuz etiladi:

کار *kor* – ish

شکر *shakar* – shakar

نوک *nok* – nok

Forscha **k** tovushi qisqa unlilar oldida kelganda, o'zbekcha **k** tovushiga nisbatan yumshoqroq talaffuz etiladi.

6. **g** – jarangli, portlovchi, til orqa tovush. O'zbek tilidagi **g** tovushi kabi talaffuz etiladi:

سگ *sag* – it

گۆرگ *go'rg* – bo'ri

گچ *gach* – bo'r

7. **ch** – jarangsiz, affrikat, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **ch** tovushi kabi talaffuz etiladi:

چشم *cheshm* – ko'z

چاقو *choqu* – pichoq

بچه *bache* – bola

8. **j** – jarangli, affrikat, til oldi tovush. O'zbek tilidagi jarangli, affrikat, til oldi undosh tovushi **j** kabi talaffuz qilinadi:

جوراب *jurob* – paypoq

مجله *majalle* – jurnal

خارجی *xoreji* – chet ellik

O'zbek tilida **j** belgisi bilan affrikat **j** tovushi va sirg'aluvchi **j** tovushi ifoda etiladi. Masalan: jahon, jurnal. Fors tilida bu ikki tovush turli harflar bilan berilgani uchun biz ham ularni ikki belgi bilan ifodalashga qaror qildik. Shunday qilib transkripsiyada affrikat tovush uchun **j** belgisini qoldirib sirg'aluvchi tovushni ifodalash uchun **j**: belgisini ishlatdik. Qiyos qiling:

جامه jome – kiyim	ژوان j:uan – iyun
پنجره panjare – deraza	ژاله j:ole – shudring
پنج panj – besh	پژمرده paj:orde – so'ligan

9. **f** – jarangsiz, sirg'aluvchi, lab-tish tovush. Bu tovush o'zbek tilidagi **f** tovushi kabi talaffuz etiladi. Lekin o'zbek tilidagi **f** tovushi lab-lab tovush bo'lib, fors tilidagi **f** esa lab-tish tovushdir.

فرودگاه fo'rudgoh – aeroport
ظرف zarf – idish
تفنگ to'fang – miltiq

Fors tilida bu tovush, jonli o'zbek tilida uchraganidek, hech qachon **p** kabi talaffuz etilmaydi.

10. **v** – jarangli, sirg'aluvchi, lab-tish tovush. Bu tovush ham o'zbek tilidagi lab-lab tovushidan o'zining lab-tish tovushligi bilan farq qiladi:

ورزش varzesh – sport
نویسنده navisande – yozuvchi
کشور keshvar – mamlakat

11. **s** – jarangsiz, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **s** tovushi kabi talaffuz etiladi:

سیب sib – olma
درس dars – dars
مگس magas – pashsha

12. **z** – jarangli, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **z** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

زمین zamin – yer, tuproq
مرز marz – chegara
زاغ zog' – qarg'a

13. **x** – jarangsiz, sirg'aluvchi, chuqur til orqa tovush. O'zbek tilidagi **x** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

خیابان xiyobon – ko'cha
میخ mix – mix
دختر do'xtar – qiz, qiz bola

14. **g*** – jarangli, sirg'aluvchi, chuqur til orqa tovushi. O'zbek tilidagi **g*** tovushi kabi talaffuz etiladi:

غذا g'azo – ovqat, taom
زاغ zog' – qarg'a
ارمغان armag'on – sovg'a

15. **q** – tovushi fors tilida o'zbek tilidagi **q** tovushidan butunlay farq qiladi. O'zbek tilidagi **q** tovushi jarangsiz, portlovchi, chuqur til orqa tovush bo'lsa, fors tilida **q** tovushi jarangli, sirg'aluvchan, chuqur til orqa tovushidir.

Ko'pgina eronshunoslarning fikricha, fors tilida aslida **q** tovushi bo'lmasdan, bu tovush fors tiliga boshqa tillardan kirgan so'zlarda uchraydi. Shuning uchun ham **q** tovushini forslar **g*** tovushiga yaqinroq tarzda talaffuz qiladilar. Masalan, ikki ma'noga ega bo'lgan غالب g'oleb va قالب qaleb so'zlarning birinchi harfi deyarli bir xil talaffuz qilinadi. Lekin Tehron dialektidan boshqa dialektlarda hamda boshqa eroniy tillarda **q** bilan **g*** tovushlari orasida ma'lum farq borligini kuzatish mumkin.

q va **g*** tovushlari fors alfavitida alohida ikki harf bilan ifoda etiladi. So'zda agar bir harf o'rinda ikkinchi harf ishlatilsa, so'zning ma'nosi butunlay o'zgarib ketadi. Shuning uchun biz fors tili yozuvini o'zlashtirishni osonlashtirish maqsadida fors tilidagi ق ni o'zbek tilida **q** harfi bilan shartli ravishda ifodalashni ma'qul topdik:

قلم qalam – ruchka
قاشق qashq'q – qoshiq
دقیقه daqiqa – daqiqa, minut

Ba'zan forscha **q** tovushi jarangsizlarga yondashib, o'zbek tilidagi **q** yoki **x** tovushlariga yaqinroq talaffuz etiladi. Masalan: maqsad (talaffuzda maqsad), vaqt (talaffuzda vaxt) kabi. غ g' va ق q tovushlarining talaffuziga ahamiyat bering:

غريب g'arib – g'arib (odam) قریب qarib – yaqin, qarib

غدا *g'azo* – ovqat قصا *qazo* – yozmish, taqdir, qazo
غیر *g'eyr* – boshqa, bo'lak قیر *qir* – asfalt

16. **sh** – jarangsiz, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **sh** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

شهر *shahr* – shahar
کشتی *keshti* – kema
باش *bolesh* – yostiq

17. **j** – jarangli, sirg'aluvchi, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **j** tovushi kabi talaffuz etiladi:

ژنده *j:ande* – yirtiq-yamoq, juldur
ژ *dej* – qal'a
مژده *mo'j:de* – xushxabar

18. **h** – jarangsiz, sirg'aluvchi, bo'g'iz tovush. O'zbek tilidagi **h** tovushi kabi va ba'zan undan ham yumshoqroq talaffuz qilinadi:

ماه *moh* – oy
مهمان *mehmon* – mehmon
همسایه *hamsaye* – qo'shni

19. **m** – jarangli, lab-lab, burun tovush. O'zbek tilidagi **m** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

ماهی *mohi* – baliq
پشم *pashm* – jun
بام *bom* – tom

20. **n** – jarangli, burun, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **n** tovushi kabi talaffuz etiladi:

باران *boron* – yomg'ir
نقره *no'qre* – kumush
مهندس *mo'handes* – injener, muhandis

21. **l** – jarangli, yon, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **l** tovushi kabi va ba'zan undan ham yumshoqroq talaffuz etiladi:

لباس *lebos* – kiyim
پل *po'l* – ko'prik
علم *elm* – ilm

22. **r** – jarangli, titroq, til oldi tovush. O'zbek tilidagi **r** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

مور *mur* – chumoli
خر *xar* – eshak
ستاره *setore* – yulduz

23. **y** – jarangsiz, sirg'aluvchi, til o'rta tovush. O'zbek tilidagi **y** tovushi kabi talaffuz qilinadi:

یک *yek* – bir
سایه *soye* – soya
چای *choy* – choy

24. **ayn** (transkripsiyada ') harfi arab tilidan kirgan so'zlarda uchraydigan maxsus tovushni ifoda etadi.

Arab tilida **ayn** jarangli, portlovchi, bo'g'iz tovush bo'lib, fors tilida bu tovush o'zining artikulyatsion xususiyatlarini birmuncha yo'qotgan holda ishlatiladi va faqat arab tilidan kirgan so'zlardagina uchraydi.

Shu vaqtga qadar **ayn** ni fors tilida fonema yoki fonema emasligi haqida eronshunoslar orasida qat'iy bir fikr yo'q. Yu. A. Rubinchik o'zining «Современный персидский язык» kitobida **ayn** ning ayrim fonetik xususiyatlariga hamda uning ma'noni farqlashdagi vazifasiga ko'ra fonemalar qatoriga kiritadi. Sh.G. Gaprindashvili va Dj.Sh.Giunashvili o'zlarining «Фонетика персидского языка» kitobida bu fikrni tasdiqlab, **ayn** ni fors tilida jarangli, portlovchi, bo'g'iz tovushi degan xulosaga keladilar. Boshqa ba'zi olimlar esa uni hech qanday tovush bildirmaydigan orfografik belgi tarzida tahlil qiladilar.

Hozirgi zamon adabiy fors tilida ع **ayn** quyidagi hususiyatlarga egadir:

1). Ma'noni farqlash uchun xizmat qiladi:

من <i>man</i> – men	منع <i>man'</i> – man etish
زر <i>zar</i> – zar, oltin	زرع <i>zar'</i> – ekin
فر <i>far</i> – hashamat	فرع <i>far'</i> – o'sish, ko'payish

2). So'z boshida kelganda, bu harfga taalluqli bo'lgan satr osti va satr usti belgilari talaffuz etiladi:

علم 'elm – ilm
 عمر 'omr – umr
 اقرب 'aqrab – chayon

3). So'z orasida yoki so'z oxirida unli tovushdan so'ng kelganda, o'z oldidagi unliga ta'sir qilib, uni cho'zibroq talaffuz qilishga ishora qiladi:

تعليم ta'lim (talaffuzda taalim)
 دفاع defo' (talaffuzda defoo)
 تعطيل ta'til (talaffuzda taatil)
 ارتجاع ertejo' (talaffuzda ertejoo)

4). So'z oxirida undosh tovush bilan yondashib kelganda, ayn boshqa hollarga nisbatan aniqroq talaffuz etiladi va o'zidan oldingi undoshga ta'sir qilib, uni kuchliroq tovush bilan talaffuz qilishga undaydi:

نفع naf – foyda
 منع man' – man qilish
 جمع jam' – jamg'arish, yig'ish

Fors tilidagi undosh tovushlar jadvali

Shovqinlar	Shovqin va ovozning ishtirokiga ko'ra	Hosil bo'lish o'rni ko'ra		Lab-lab tovushlari		Lab-esh tovushlari		Til okli tovushlari		Til o'rtasidagi tovush		Til orqasidagi tovushlari		Chuqur til orqasidagi tovushlari		Bo'g'iz tovushlari	
		Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz	Jarangli yoki jarangsiz
Shovqinlar	Portlovchilar	p	b					t	d								
	Sing'ali tovushlar			f	v			s	z								
Sonorlar	Afrikatalar							sh	j:								
	Burun tovushlari		m					ch	j								
	Yon tovush									y							
	Titiroq tovush																

Fors tilining ba'zi fonetik xususiyatlari

1. O'zbek tilida jarangli undoshlar ko'pincha so'z oxirida o'z jarangli xususiyatlarini yo'qotib, jarangsiz tovush kabi talaffuz etiladilar. Masalan, **kelib** so'zi **kelip**, **umid** so'zi **umit**, **xarj** so'zi **xarch** tarzida talaffuz qilinadi.

Fors tilida jarangli tovushlar o'z jarangli xususiyatlarini qisman yo'qotsalar ham, o'zbek tilidagi kabi jarangsizlanmaydilar. Masalan, **lab** so'zi **lap**, **g'arb** so'zi **g'arp**, **dard** so'zi **dart** tarzida emas, **lab**, **g'arb**, **dard** holida talaffuz etiladilar.

2. Fors tilida so'z odatda ikki yoki undan ortiq undosh tovush bilan boshlanmaydi. Hatto chet tillardan kirgan so'zlarga ham e va ba'zan a qisqa unlisini orttirib, fors tili qoidasiga ko'ra yozadilar. Bu qisqa unililardan biri yo so'z boshidagi ikki undosh orasiga yoki ularning oldiga qo'yiladi. Masalan, **stakan** so'zi forscha **estakon**, **klass** so'zi forscha **kelos**, Fransiya so'zi forscha **Faronse** kabi talaffuz etiladi.

3. Fors tilida unli bilan tamom bo'lgan so'zga unli bilan boshlangan morfologik belgilardan biri qo'shilsa, bu ikki unli orasiga bir undosh qo'shib talaffuz etiladi. Masalan, **doneshju** (talaba) so'ziga ko'plik qo'shimchasi **-on** qo'shilganda, **u** va **o** unililari orasiga bir **y** orttirilib, **doneshjuyon**; **navisande** (yozuvchi) so'ziga bir **g** orttirilib, **navisandegon** tarzida aytiladi va yoziladi.

4. Agar **n** tovushi **b** tovushiga yondashib kelsa, **n** tovushi assimilyatsiyaga uchrab, burun tovushi **m** kabi talaffuz etiladi. Masalan, **shanba** so'zi **shambe**, **panbe** so'zi **pambe** (paxta), **tanbal** so'zi **tambal** tarzida talaffuz qilinadi.

BO'G'IN

Fors tilida so'zlar bir bo'g'inli va ko'p bo'g'inli bo'lishi mumkin. Fors tilida ham bo'g'in, o'zbek tilidagi kabi, unilar yordami bilan hosil bo'ladi. Har bo'g'inda bitta unli bo'lishi shart.

Bo'g'in unli bilan tugasa, ochiq bo'g'in; undosh bilan tugasa, yopiq bo'g'in deyiladi. Masalan:

Ochiq bo'g'in

ما *ma* – biz

سه *se* – uch

Yopiq bo'g'in

در *dar* – eshik

راه *roh* – yo'l

Ikki va ko'p bo'g'inli so'zlarda bo'g'inlar turlicha bo'lishi mumkin.

Birinchi bo'g'in yopiq, ikkinchi bo'g'in ochiq:

تخته *tax-te* – doska

پنبه *pam-be* – paxta

Ikkala bo'g'in ham ochiq:

خانه *xo-ne* – uy

صدا *se-do* – ovoz, tovush

Birinchi bo'g'in ochiq, ikkinchi bo'g'in yopiq:

مداد *me-dod* – qalam

قلم *qa-lam* – ruchka

Ikkala bo'g'in ham yopiq:

آسمان *os-mon* – osmon

بلبول *bo'l-bo'l* – bulbul

Ko'p bo'g'inli so'zlarda ham bo'g'in shu tarzda bo'ladi.

Bulardan tashqari, fors tilida bo'g'inlar uzun va qisqa bo'g'inga bo'linadi. Agar bo'g'in tarkibida cho'ziq unli bo'lsa, uzun bo'g'in, qisqa unli bo'lsa, qisqa bo'g'in deyiladi. Masalan: آب *ob*, در *dar* – uzun bo'g'in; در *dar*, لب *lab* – qisqa bo'g'indir.

شکار *she-kor* (ov), انسان *en-son* (inson) so'zlarida birinchi bo'g'in qisqa va ikkinchi bo'g'in uzundur.

پادشاه *pod-shoh* (podshoh), آفتاب *of-tob* (oftob) so'zlarida ikkala bo'g'in ham uzun, دفتر *daf-tar*, فرصت *fo'r-sat* (fursat, vaqt) so'zlarida ikkala bo'g'in ham qisqadir.

Fors tilida bo'g'inlarning ochiq yoki yopiq, uzun yoki qisqa bo'lishligi klassik poetik asarlarni o'rganishda, ularni vaznga solib o'qishda katta ahamiyat kasb etadi.

Urg'u

Fors tilida urg'uni to'g'ri ishlata bilish so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, to'g'ri o'qish va ularni to'g'ri tushunishga katta yordam beradi.

Fors tilida urg'u so'zning oddiy yoki murakkabligi, forsiy yoki xorijiylikidan qat'i nazar, asosan, so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Urg'u tushgan unli tovush so'zdagi boshqa unli tovushlarga nisbatan kuchliroq talaffuz etiladi. Masalan:

پسر *pesar* – o'g'il bola
پنجره *panjare* – deraza
دبیرستان *dabireston* – maktab
تلویزیون *televizyun* – televizor

Hatto chet tillardan kirgan atoqli otlarda ham urg'u oxirgi bo'g'inga o'tadi. Masalan:

امریکا *emriko* – Amerika
تالین *talin* – Tallin
مسکو *mo'sko'u* – Moskva

So'zga biror qo'shimcha qo'shilsa, odatda urg'u ana shu qo'shimchaga ko'chadi. دانش *donesh* (bilim), دانشجو *doneshju* (talaba), کودک *kudak* (bola, go'dak), کودکان *kudakeston* (bog'cha), کودکان *kudakestonho* (bog'chalar) kabi.

Eslatma. Quyidagi ikki bo'g'inli bog'lovchi va undalmalarda urg'u birinchi bo'g'inga tushadi.

بالکه <i>balke</i> – balki	مگر <i>magar</i> – magar, nahotki
لیکن <i>likan</i> – lekin	ایا <i>oyo</i> – mi
ولی <i>vale</i> – lekin	اگر <i>agar</i> – agar
بله <i>bale</i> – ha	خیلی <i>xeyli</i> – juda, ko'p
اری <i>ore</i> – ha	اما <i>ammo</i> – ammo

Bulardan tashqari yana bir necha qo'shimchalar va yuklamalar borki, ular so'z oxirida kelsalar ham, urg'u olmaydilar, ya'ni ularga urg'u tushmay, urg'u ulardan oldingi bo'g'inda bo'ladi. Bu hol grammatikaning morfolgiya qismi bilan bog'liq bo'lganligi uchun, darslikning morfolgiya qismida ma'lum qoidalar bilan bog'langan holda izohlanadi.

1- mashq. Quyidagi so'zlarni o'qing. Ulardagi undosh tovushlarning talaffuzi va bo'g'in ajralishiga ahamiyat bering.

درس <i>dars</i> – dars	سر <i>sar</i> – bosh
برف <i>barf</i> – qor	گوشت <i>gusht</i> – go'sht
درخت <i>de-raxt</i> – daraxt	شمشیر <i>sham-shir</i> – qilich
در <i>dar</i> – eshik	شیراز <i>shi-roz</i> – Sheroz (shahar)
دفتر <i>daf-tar</i> – daftar	دژ <i>dej</i> – qal'a
کتاب <i>ke-tob</i> – kitob	استراتژی <i>es-te-ro-te-ji</i> – strategiya
شمع <i>sham'</i> – sham	وزیر <i>va-zir</i> – vazir
طوفان <i>tu-fo-n</i> – bo'ron	آتش <i>o-tash</i> – olov
پنجره <i>pan-ja-re</i> – deraza	امروز <i>em-ruz</i> – bugun
ارتش <i>ar-tesh</i> – armiya	یتیم <i>ya-tim</i> – yetim
استاد <i>o's-tod</i> – ustoz, domla	همسایه <i>ham-so-ye</i> – qo'shni
باران <i>bo-ron</i> – yomg'ir	گوش <i>gush</i> – quloq

ALFAVIT

الفبای فارسی *alefbo-ye forsi*

Forslar VII asrdan boshlab to shu kunga qadar o'z yozuvlari uchun arab alifboshini qo'llab kelmoqdalar. Arab tili tovushlariga moslashgan va shu tilning tovush tizimini to'la aks ettirgan arab alfaviti fors tovushlarini to'la ifodalay olmadi. Bunga sabab, birinchidan, fors tili fonetik sistemasiga tamoman yot bo'lgan birnecha tovush va belgilarning arab tilidan kirib kelishi bo'lsa, ikkinchidan, fors tilining fonetik xususiyatlarini ifoda etuvchi maxsus tovushlarning arab tili tovushlari tizimida bo'lmasligi va ularni yozuvda ifoda etuvchi harflarning arab alfavitida bo'lmasligidir.

Arab alfaviti 28 harfdan iborat bo'lib, forslar o'z tovushlariga xos bo'lgan maxsus tovushlarni ifodalash uchun qo'shimcha ravishda quyidagi 4 ta harfni kiritganlar:

چ - ch, پ - p, گ - g, ژ - j.

Shunday qilib, arab-fors alfaviti 32 ta harfga yetdi. Bu harflar asosan 16 belgidan iborat bo'lib, ulardan bir nechtasining ost yoki ustiga bir, ikki va uchtadan nuqta qo'yib, yangi harflar yasashgan. Bu belgilar quyidagilar:

ا ب ح د ر س ص ط ع ف ک ل م و ی ه

Bulardan faqat oltitasi - ا ل م و ی - belgilari yangi harf yasash uchun ishtirok etmaydi. Qolgan 10 ta belgi esa o'zining nuqtali-nuqtasizligiga, nuqtalarning o'rni va miqdoriga ko'ra bir-birlaridan farq qiladilar. Masalan:

1. ب shaklining tagiga bir nuqta qo'ysak, ب b harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak, پ p harfi; ustiga ikki nuqta qo'ysak ت t harfi va ب shaklini cho'ziq emas, yarim doira shaklida yozib, ustiga bir nuqta qo'ysak, ن n harfi hosil bo'ladi.

2. ح shaklining o'zi h tovushini ifoda etadi. Ostiga bir nuqta qo'ysak, ح j harfi; ostiga uch nuqta qo'ysak چ ch harfi; ustiga bir nuqta qo'ysak, خ x harfi hosil bo'ladi.

3. د shaklining o'zi d tovushini ifoda etadi. Ustiga bir nuqta qo'ysak ذ z harfi hosil bo'ladi.

4. ر shaklining o'zi r tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ز z harfi; ustiga uch nuqta qo'ysak ژ j harfi hosil bo'ladi.

5. س shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga uch nuqta qo'ysak, ش sh harfi hosil bo'ladi.

6. ص shaklining o'zi s tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ض z harfi hosil bo'ladi.

7. ط shaklining o'zi t tovushini ifodalaydi. Ustiga bir nuqta qo'ysak, ظ z harfi hosil bo'ladi.

8. ع shaklining o'zi ayn deb atalib, ustiga bir nuqta qo'ysak, غ g harfi hosil bo'ladi.

9. ف shaklining ustiga bir nuqta qo'ysak, ف f harfi; bu shakl doirasini chuqurroq yozib, ustiga ikki nuqta qo'ysak, ق q harfi hosil bo'ladi.

10. ك shaklining o'zi k tovushini ifodalaydi. Ustiga bir chiziq qo'ysak, گ g harfi hosil bo'ladi.

Fors grafikasida nuqtalarning o'rni va miqdori katta ahamiyatga ega ekanligini e'tiborga olib, ularni diqqat bilan kuzatish va yozish kerak. Chunki, nuqtalarni noto'g'ri qo'yish so'zni tushunmaslikka olib keladi yoki ma'nosini butunlay o'zgartirib yuboradi.

Topshiriq. Quyidagi harflarni daftaringizga ko'chirib yozing va ularni to'g'ri yozishga o'rganing.

ب پ ت ث ن ح ج چ خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط
ظ ع غ ف ق ك گ

Agar arab-fors alfavitiga nazar tashlasak, bir tovushni ifodalash uchun fors tilida 2-3-4 harf borligini ko'ramiz. Masalan:

z tovushini ifodalash uchun ظ ض ذ ر

s tovushini ifodalash uchun ص س ث

t tovushini ifodalash uchun ط ت

h tovushini ifodalash uchun ح ه

Yuqoridagi har bir harf arab tilida bir-biridan keskin farq qiladigan tovushlarni ifoda etadi va ularning har birini o'ziga xos artikulyatsion xususiyatlari bor. Bu tovushlar fors tiliga arab so'zlari bilan birga kirib kelgan. Bu tovushlar fors tili fonetik sistemasida bo'lmagani tufayli ular o'zlarining artikulyatsion xususiyatlarini yo'qotib, fors tili fonetik sistemasiga bo'ysungandirlar. Buning natijasida fors tilida bir tovushni ifodalash uchun bir necha harf paydo bo'lgan. Fors tilida bu harflarni ifoda etgan tovushlar orasida hech qanday farq yo'q. Lekin fors tili lug'at tarkibiga kirgan arab so'zlarida arablar u yoki bu so'zni yozishda qaysi harfni qo'llagan bo'lsalar, forslar ham shu so'zni yozishda o'sha harfni ishlatadilar. Aks holda so'zning ma'nosi tushunarsiz bo'lib qoladi.

Topshiriq. Quyidagi harflarni daftaringizga ko'chirib yozing va ularni to'g'ri yozishga o'rganing.

ی yo, * (ho-ye havvaz) he, و vov, م mim, ل lom, ا alif

Fors alfavitidagi hamma harflar yozuvda bir-birlariga qo'shilish-qo'shilmaligi jihatidan ikki guruhga bo'linadilar.

1. O'zidan oldingi harfga qo'shib, keyingisiga qo'shilmaydigan harflar.

2. O'zidan oldingi va o'zidan keyingi harflarga qo'shib yoziladigan harflar.

Birinchi guruh harflari yettita bo'lib, fors grammatikasida ularni *حروف منفصلة ho'ruf-e mo'nfasele* (ayrilgan harflar) deyiladi. Ular quyidagilar:

و vov, ژ j, ز ze, ر re, ذ zol, د dol, ا alif

Bu yetti harfning har biri yozuvda 2 shaklda bo'ladi:

1) yolg'iz yoki o'z oldidagi harf bilan qo'shilmay kelgan shakli:

و ژ ز ر ذ د ا

2) O'zidan oldingi harfga qo'shib yoziladigan shakli:

ز ژ و ر ذ د ا

Topshiriq. حروف منفصله ning yolg'iz va o'zidan oldingi harf bilan qo'shilib yoziladigan shakllarini daftaringizga ko'chirib oling.

Ikkinchi guruh harflari 25 ta bo'lib, fors grammatikasida حروف متصله ho'ruf-e mo'ttasele (qo'shilgan harflar) deb ataladi.

Ikkinchi guruh harflari o'z oldidagi hamda o'z ketidagi harflar bilan qo'shilib yoziladi. Shu sababdan, ikkinchi guruh harflari yozuvda alohida shaklda kelishidan tashqari yana uch shaklda keladilar. Bu harflarning alohida shakli hech qanday o'zgarishsiz, alfavitda qanday berilgan bo'lsa, shunday yoziladi. Masalan:

ب پ ت ث ج ج ح خ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك گ ل م ن و ی

Birinchi shakl. Birinchi shaklda harf to'la yozilib, o'z oldidagi harf bilan qo'shish uchun harf oldiga bir ilmoq-chiziq chiqariladi. Masalan:

ب پ ت ث ج ج ح خ س ش ص ض ط ظ
ع غ ف ق ك گ ل م ن و ی

Topshiriq. Harflarning so'z oxirida o'z oldidagi harf bilan qo'shilib yozilish shaklini daftaringizga ko'chirib yozing.

Harflarning quyida ko'rsatiladigan ikkinchi va uchinchi shakllarini yaxshi o'zlashtirish uchun ularni ikki qismga bo'lish mumkin:

- 1) satr chizig'idan pastga tushmaydigan harflar;
- 2) satr chizig'idan pastga tushadigan harflar.

Chiziqdan pastga tushmaydigan harflar quyidagilar:

ا ب پ ت ث د ذ ط ظ ك گ ه

Chiziqdan pastga tushadigan harflar:

ح ج خ ز ژ س ش ص ض ع غ ف ق ل م ن و ی

Ikkinchi shakl. Harfning ikkinchi shaklini, ya'ni so'z boshida kelib, o'z ketidagi harf bilan qo'shiladigan shaklini yasash uchun:

1. *yo*, *n*, *s*, *t*, *p*, *b* harflari oldidagi tish (چ) qoldirib, qolgan qismi esa tushirib qoldiriladi. Harf nuqtalari esa shu tishning ost yo ustida qo'yiladi. Masalan:

چ-*t*, چ-*s*, چ-*n*, چ-*yo*, چ-*p*, چ-*b*

Ko'rinib turibdiki, bu olti harf bir-biridan faqat nuqtalarining o'rni va miqdori bilan farq qiladi.

Eslatma. ی yo harfi aslida ikki nuqtali bo'lib, harfning yolg'iz shaklida tushib qoladi.

2. Chiziqdan pastga tushgan harflarning bu shaklida ularning chiziqdan pastga tushgan qismi olib tashlanib, o'z ketidagi harf bilan qo'shish uchun ilmoq-chiziq orttiriladi. Nuqtalar esa ularning ostiga yoki ustiga qo'yiladi:

م -m, ل -l, ق -q, ف -f, غ -g', ا -ayn, ض -z, ص -s, ش -sh, س -s,
خ -x, ه -h, چ -ch, ج -j

3. Qolgan harflar esa ketidagi harf bilan qo'shish uchun ularga ilmoq-chiziq qo'shiladi, xolos.

ط -t, ظ -z, ك -k, گ -g, ه -h

Uchinchi shakl. Harflarning uchinchi, ya'ni so'z o'rtasida o'z oldidagi va ketidagi harf bilan qo'shiladigan shaklini yasash uchun ikkinchi shakl harflariga o'z oldidagi harfga qo'shish uchun bir ilmoq-chiziq qo'shiladi, xolos.

Shunday qilib, so'z o'rtasida harfni ikki tomondan qo'shish uchun oldi va ketiga ilmoq-chiziq qo'shib yoziladi. Masalan:

چ-*b*, چ-*p*, چ-*t*, چ-*s*, چ-*j*, چ-*ch*, چ-*h*, چ-*x*, چ-*s*, چ-*sh*,
ص-*s*, ض-*z*, ط-*t*, ظ-*z*, ا-*ayn*, غ-*g'*, ف-*f*, ق-*q*, ك-*k*, گ-*g*,
ل-*l*, م-*m*, ن-*n*, ه-*h*, ی-*yo*

Yuqorida ko'rsatilgan har uch shakldagi harflarning ko'rinishi birmuncha o'zgargan bo'lsa ham, o'zlarining asosiy belgilarini saqlab qoladilar.

1-topshiriq. Quyidagi harf shakllarni bir necha marta ko'chirib yozing.

م م م م	ع ع ع ع
ه ه ه ه	ح ح ح ح
ی ی ی ی	ص ص ص ص

2-topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 1-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Arab-fors alfaviti

Harfning nomi	Harf ifoda etgan tovushlar	Harflarning yozilishi			
		So'z oxirida	So'z o'rtasida	So'z boshida	Alohida holda
alif	o, a, o'	ا	-	-	ا
be	b	ب	ب	ب	ب
pe	p	پ	پ	پ	پ
te	t	ت	ت	ت	ت
se	s	س	س	س	س
jim	j	ج	ج	ج	ج
chim	ch	چ	چ	چ	چ
he (hoye ho'tti)	h	ح	ح	ح	ح
xe	x	خ	خ	خ	خ
dol	د	د	-	-	د
zol	z	ذ	-	-	ذ
re	r	ر	-	-	ر
ze	z	ز	-	-	ز
j:e	j:	ژ	-	-	ژ
sin	s	س	-	-	س
shin	sh	ش	ش	ش	ش
sod	s	ص	ص	ص	ص
zod	z	ض	ض	ض	ض
to	t	ط	ط	ط	ط
zo	z	ظ	ظ	ظ	ظ
ayn	(')	ع	ع	ع	ع

g'ayn	g'	غ	غ	غ	غ
fe	f	ف	ف	ف	ف
qof	q	ق	ق	ق	ق
kof	k	ك	ك	ك	ك
gof	g	گ	گ	گ	گ
lom	l	ل	ل	ل	ل
mim	m	م	م	م	م
nun	n	ن	ن	ن	ن
vov	v, u, o'u	و	-	-	و
he (hoye havvaz)	h	ه	ه	ه	ه
yo	y, i, ey	ی	ی	ی	ی

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarni ko'chirib yozing va harflarning yozilishini aniqlang.

bar – yuk, باز boz – lochin, تار tor – tor, باغ bog' – bog', تیر tir – tir, kamon, باد bod – shamol, دارو doru – dori, مال mol – mol, مور mur – chumoli, جیب jib – cho'ntak, چوب chub – cho'p, yog'o'ch, خام xom – xom, جام jom – jom, ماه moh – oy, میخ mix – mix, میز miz – stol, سود sud – foyda, خون xun – qon, سیخ six – six, نام nom – nom, سیر sir – to'q, دام dom – tuzoq, دود dud – tutun, سیم sim – sim, سبب sib – olma, پیر pir – qari, رو ru – yuz, گوش gush – quloq, تاج toj – toj, شاه shoh – shoh, نور nur – nur, نیم nim – yarim, شور shur – sho'r, راه roh – yo'l, رود rud – daryo, روز ruz – kun, ریش rish – soqol, زاغ zog' – qarg'a, فیل fil – fil, کوه kuh – tog', کیف kif – portfel, غاز g'oz – g'oz, طوطی tuti – to'ti, مال sol – yil, خاک xok – tuproq, خوب xub – yaxshi, دیگ dig – qozon, دیو div – dev, شام shom – shom, kechqurun, شیر shir – sut, دوش dush – elka, هوش hush – hush, aql, ماز mor – ilon, چای choy – choy, پول pul – pul, یار yor – yor, do'st, پاک pok – toza, ozoda, زود zud – tez, تیغ tig' – xanjar, tig', چاق choq – semiz, پا po – oyoq, دور dur – uzoq, olis, غار g'or – g'or.

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 2-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

UNLI TOVUSHLARNING YOZUVDA IFODALANISHI

Qisqa unilarning yozuvda ifodalanishi

(Diakritik belgilar)

Fors tilida qisqa unilar harflarning osti va ustiga qo'yiladigan *harakat* deb ataluvchi diakritik belgilar orqali ifoda etiladi. Harakat qaysi harfning ustiga yoki ostiga qo'yilsa, avval harakat qo'yilgan undosh o'qilib, so'ngra harakat bildirgan tovush talaffuz etiladi.

1. Harf ustiga kichik chiziqcha qo'yish orqali a unli tovushi ifoda etiladi. Yozuvda $\bar{\text{a}}$ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni *زبر* **zabar** (ustida, tepasida degan ma'noni bildiradi) deb ataladi. Masalan:

مَنْ *man* – men
دَر *dar* – eshik
شَب *shab* – kechasi
قَلَم *qalam* – ruchka
مَدَار *modar* – ona
تَبَر *tabar* – bolta
وَزِير *vazir* – vazir
مَلَخ *malax* – chigirtka

2. Harf ostiga kichik chiziqcha qo'yilsa e unli tovushi ifoda etiladi. Yozuvda $\bar{\text{e}}$ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni *زير* **zir** (ostida, tagida degan ma'noni bildiradi) deb ataladi. Masalan:

دَل *del* – yurak
شِش *shesh* – olti
كِتَاب *ketob* – kitob
لِبَس *lebos* – kiyim
زِمِستَان *zemeston* – qish
شِكَم *shekam* – qorin

3. Harf ustiga kichik vergul shaklidagi belgi qo'yilib, o' unli tovushni ifoda etiladi. Yozuvda $\bar{\text{o}}$ belgisi bilan ifoda etilib, fors grammatikasida uni *پيش* **pish** (old, oldida degan ma'noni bildiradi) deyiladi. Masalan:

هُنَر *ho'nar* – hunar
شَوْر *sho'to'r* – tuya
نَاخَن *noxo'n* – tirnoq

مُرَع *mo'rg'* – tovuq
هِيْزِم *hizo'm* – o'tin
زُغَال *zo'g'ol* – ko'mir

Agar qisqa unilardan biri so'z boshida kelsa, so'z boshida bir alif harfi orttirilib, zarur bo'lgan diakritik belgi shu alifning osti yoki ustiga qo'yiladi. Bunda alif butunlay talaffuz etilmay, faqat vositachi vazifasini bajaradi. Masalan:

اَغْر *agar* – agar
اَرْدَك *o'rdak* – o'rdak
اَلَاغ *o'log'* – eshak
اَبْر *abr* – bulut
اِسْم *esm* – ism
اَطَاق *o'toq* – uy, xona
اِدَارَه *edore* – idora
اَطْرَاف *atrof* – atrof

Fors tili leksikasiga kirgan ayn bilan boshlanuvchi arab so'zlarida diakritik belgilar ayn harfining osti yoki ustiga qo'yilgan. Bunda ayn talaffuz etilmay, alif kabi yordamchi vazifani bajaradi. Masalan:

عَقْل *'aql* – aql
عِلْم *'elm* – ilm
عُمُر *'o'mr* – umr
عَلَف *'alaf* – o't
عِرَاق *'eroq* – Iroq
عَمُو *amu* – amaki
عَزْر *o'zr* – uzr
عُثْمَان *o'smon* – Usmon

4. Undosh tovushdan so'ng unli bo'lmasa, ya'ni bo'g'in yopiq bo'lsa, bo'g'in oxiridagi undosh harf ustiga kichik dumaloq $\bar{\text{a}}$ belgisi qo'yiladi. Bu belgini fors grammatikasida *سكون* so'kun (to'xtash, tinchlik ma'nolarini bildiradi) deyiladi. Masalan:

بُلْبُل *bo'lbo'l* – bulbul, *فَرْزَنْد* *farzand* – farzand so'zlarida so'kun birinchi so'zning ل harfi ustida, ikkinchi so'zda esa ر harfining ustida kelib, ulardan so'ng unli tovush yo'qligiga va bo'g'in yopiq ekanligiga ishora qiladi.

Qisqa unilarning yozuvdagi ifodasi

Tovushlar	Belgilar		Nomi
	So'z boshida	So'z o'rtasida	
a	ع	ا	zabar
e	ع	ا	zir
o'	ع	ا	pish

Topshiriq. Quyidagi so'zlarni ovoz chiqarib o'qing, daftar-ingizga ko'chirib yozing va ulardagi diakritik belgilarni aniqlang.

پل - ko'prik, طرف - taraf, tomon, صدا - sado, ovoz, ميهن - vatan, دختر - qiz, qiz bola, قطر - atr, مقصد - maqsad, ضيق - chuqur, عاشق - qoshiq, انگور - uzum, سبک - yengil, oson, امید - umid, دنیا - dunyo, زبان - tuz, لنگ - tuz, بزرگ - katta, پشیر - pishloq, عرب - arab, لنگ - tuz, جهان - jahon, بزرگ - katta, پشیر - pishloq, عرب - arab, لنگ - tuz, تیل - til, میوه - meva, آبریشم - ipak, تجارت - savdo-sotiq, چراغ - chiroq, رمضان - ramazon, تکرار - takror, qaytarish, مثال - misol, فردا - erta, ertaga, امروز - bugun, انقلاب - inqilob, دندان - tish, رفیق - o'rtoq, do'st, بلند - baland, عشق - ishq, مهمان - mehmon, استراحت - dam, چشم - ko'z, عظیم - katta, ulug', تنگ - kam, oz, صحبت - suhbat, فقط - faqat, شمع - sham, ظالم - zolim, ظفر - g'alaba, غم - g'am, گرگ - bo'ri, روباه - tulki, قلم - ruchka, عند - son, miqdor, شمشیر - qilich, خبر - xabar, تعلیم - ta'lim, ساختمان - tuzum, qurilish, تابستان - yoz.

Cho'ziq unilarning yozuvda ifoda etilishi

Fors tilida cho'ziq unilar, ya'ni o, u, i so'zda alif, vov, yo harflari bilan ifoda etiladi. Masalan: رو - yuz, نان - non, ماهی - baliq, چومول - chumoli, ميز - stol

Agar cho'ziq unilar so'z boshida kelsa, yozuvda cho'ziq unli oldidan bir alif ortirilib yoziladi. Shunday qilib, so'z boshida o - tovushi uchun ikkita alif, u - tovushi uchun u va i - tovushi uchun u birikmalari yoziladi. Bu birikmalardan faqat ikki alifdan biri ikkinchisining ustiga yotqizilib shaklida yoziladi. Bu shaklni fors grammatikasida madda yoki madda (cho'zilgan degan ma'noni bildiradi) deyiladi. Masalan:

اب ob - suv
اتاش otash - otash, olov
آزاد ozod - ozod

اقتاب oftob - oftob
المان olmon - Germaniya
الو olu - olho'ri

و va u birikmalari so'z boshida o'zgarishsiz qoladi. Masalan:

او - u (kishilik olmoshi)
اوت - avgust
ایران - Eron
اینجا - bu yer, bu yerda

Agar vov yoki yo harflari so'z boshida kelsa, v va y undosh tovushlarini ifodalaydi. Masalan:

وطن vatan - vatan
وزیر vazir - vazir
ورزش varzesh - sport
یور yor - yor, do'st
یتیم yatim - yetim
یخ yax - yax

Cho'ziq unilarning yozuvdagi ifodasi

Tovushlar	Yozilishi	
	So'z boshida	So'z o'rtasi va oxirida
O	ا	ا (yoki ا)
I	او	ی (yoki ی)
U	او	و (yoki و)

Arab tilidan kirgan so'zlarning boshida ayn va alif harflari birga kelsa, ayn talaffuz etilmay, alif cho'ziq unli o tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

عدل 'odel - odil
عاشق 'osheq - oshiq
عالم 'olem - olim
عدت 'odat - odat
عاقل 'oqel - aqlli
عالی 'oli - oliy

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarni ovoz chiqarib o'qing, ko'chirib yozing va cho'ziq unilarning yozilishini aniqlang.

انار - anor
کبوتر - kabutar
آن - un
آینده - kelajak
قورق - qurbaqa
ورق - varaq

آسمان - osmon
بینی - burun
طوطی - to'ti
آرام - tinchlik
قانون - qonun
عالم - olam

دنيا – dunyo
 ابرو – qosh ✓
 آشپز – oshpaz
 وکیل – vakil
 اَلوبالو – olcha
 حقوق – huquq
 بِلزده – o'n bir
 واردات – import
 صابون – sovun
 آرزو – orzu
 روزنامه – gazeta
 سیب – olma
 عاجز – ojiz

كوزه – ko'za
 ایمان – imon, ishonch
 صندلی – stul
 جهان – jahon
 آسان – oson
 فراوان – farovon
 شیراز – Shiroz (shahar)
 طوفان – bo'ron
 دانشیار – o'qituvchi
 ترسو – qo'rqqoq
 بخارا – Buxoro (shahar)
 بخاری – pechka

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarga qisqa unilarni bildiruvchi belgilarni qo'ying va daftaringizga ko'chirib yozing.

دست – qo'l	درس – dars	شش – olti
اداره – idora	اسم – ism	پسر – o'g'il
فرزند – farzand	اردک – o'rdak	شتر – tuya
انقلاب – inqilob	ضيافت – ziyofat	دفتر – daftar
ارتش – armiya	بلبل – bulbul	سفر – safar
مقصد – maqsad	زبان – til	دانشیار – o'qituvchi
پدر – ota ✓	پنجره – deraza	مردم – xalq, omma

3- topshiriq. Quyidagi so'zlarni o'qing va daftaringizga ko'chirib yozing va cho'ziq unilarning yozilishiga ahamiyat bering.

عقل – oqil	عاقبت – oqibat
عاجز – ojiz	عامه – omma

4- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 3 - tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

AYRIM HARFLAR VA HARF BIRIKMALARINIG YOZILIH VA TALAFFUZI

1. **vov** harfi so'z yo bo'g'in boshida yoki unidan so'ng kelsa, v undosh tovushi kabi talaffuz qilinadi. Masalan:

وزیر – vazir	دیوار – devor
وطن – vatan	جواب – javob

Ba'zan so'z oxirida undoshdan so'ng kelib, v kabi talaffuz etilishi ham mumkin. Masalan:

سرو sarv – sarv (daraxti) عضو 'ozv – a'zo

2. Ba'zi so'zlarda so'z o'rtasi yo oxirida kelib, diftong o'u kabi talaffuz etiladi:

روشن ro'ushan – ravshan, yorug'	جو jo'u – arpa
نوبت no'ubat – navbat	نو no'u – yangi
روغن ro'ug'an – yog'	دولت do'ulat – davlat

3. Ba'zi so'zlarda qisqa unli o' tovushini ifoda etadi. Masalan:

تو to' – sen (kishilik olmoshi)	خورک xo'rak – taom, ovqat
خورشید xo'rshid – quyosh	خوردن xo'rdan – yemoq
دو do' – ikki	دوم do'vvo'm – ikkinchi

4. Ba'zi so'zlarda x harfi bilan l o'rtasida kelsa, v vov butunlay talaffuz etilmaydi. Masalan:

خواهر xohar – opa-singil	خواجه xoje – hoji
خواهش xohesh – istak, xohish	خوارزم xorazm – Xorazm
خوان xon – dasturxon	خواربار xorbar – oziq-ovqat
خواب xob – uyqu	خوستان xostan – xohlamog
استخوان o'stexon – suyak	خولدن xondan – o'qimoq
خوار xor – xor bo'lsin	خوابیدن xobidan – uxlamoq

5. Boshqa barcha hollarda, ya'ni l alifdan so'ng so'z boshida, undoshdan so'ng so'z o'rtasi va oxirida cho'ziq unli u tovushini ifodalaydi. Masalan:

او u – u (kishilik olmoshi)	کادو kadu – oshqovoq
موش mush – sichqon	گردو gerdu – yong'oq
طوفان tufon – bo'ron	آموزگار omuzgor – o'qituvchi
زону zonu – tizza	دیروز diruz – kecha

ی yo harfi

Yolg'iz holda va so'z oxirida kelganda nuqtasiz, so'z boshida nuqta bilan yoziladi.

ی yo harfining talaffuzi

1. **y** harfi so'z yo bog'in boshida yoki unidan so'ng kelganda y tovushini ifoda etadi. Masalan:

یک <i>yek</i> – bir	پایتخت <i>poytaxt</i> – poytaxt
یخ <i>yax</i> – yax, muz	همسایه <i>hamsoye</i> – qo'shni
ییلاق <i>yeyloq</i> – yayloq	نمایش <i>namoyesh</i> – ko'rsatish, ko'rik
چای <i>choy</i> – choy	سیاه <i>siyoh</i> – qora

2. Ba'zi so'zlarda diftong *ey* ni ifodalaydi. Masalan:

ایوان <i>eyvon</i> – ayvon	بیت <i>beyt</i> – bayt
میل <i>meyl</i> – mayl	میدان <i>meydon</i> – maydon
عیب <i>'eyb</i> – ayb	قېچى <i>qeychi</i> – qaychi
میمون <i>meymun</i> – maymun	نی <i>ney</i> – nay

3. B'azi arab so'zlarining oxirida kelib, *o* cho'ziq unlisi kabi talaffuz etiladi. Masalan:

حتى <i>hatto</i> – hatto	عیسی <i>iso</i> – Iso (ism)
موسی <i>muso</i> – Muso (ism)	مستثنی <i>mo'stasno</i> – mustasno
یحیی <i>yahyo</i> – Yahyo (ism)	سكنی <i>so'kno</i> – yashash
مرتضى <i>mo'rtazo</i> – Murtazo (ism)	كبرى <i>ko'bro</i> – eng katta

Bu *y* o ni arab grammatikasida *alif maqsura* (qisqartirilgan alif) deyiladi.

4. Qolgan hollarning barchasida, masalan, alifdan so'ng so'z boshida, undoshdan so'ng so'z o'rtasi va oxirida cho'ziq unli *i* tovushini ifoda etadi. Masalan:

این <i>in</i> – bu	صندلی <i>sandali</i> – stul
قالی <i>qoli</i> – gilam	میز <i>miz</i> – stol
ایرانی <i>ironi</i> – eronlik	بینی <i>bini</i> – burun
دیروز <i>diruz</i> – kecha	سفید <i>sefid</i> – oq

5. So'zda *y* – *yo* harfi oldidan - *zir* belgisi va ketidan *l* – alif harfi kelgan bo'lsa, - *zir* *y* – *yo* tovushi ta'sirida *i* tovushi kabi talaffuz qilinadi. Masalan:

میان <i>miyon</i> – o'рта	زیاد <i>ziyod</i> – ko'p, mo'l
سیاه <i>siyoh</i> – qora	احتیاج <i>ehtiyoj</i> – ehtiyoj
ادبیات <i>adabiyot</i> – adabiyot	سیاست <i>siyosat</i> – siyosat

* ho-ye havvaz harfi

So'z boshida kelganda *h* shaklida, so'z o'rtasida *+* shaklida, so'z oxirida *+* shakllarida yoziladi. Masalan:

هزار <i>hezor</i> – ming
بهار <i>bahor</i> – bahor
خانه <i>xone</i> – uy

* ho-ye havvaz ning talaffuz etilishi

1. So'z oxirida undoshdan so'ng doim qisqa unli *e* kabi talaffuz etiladi. Masalan:

نامه <i>nome</i> – xat	شیشه <i>shishe</i> – shisha
اداره <i>edore</i> – idora	لاله <i>lole</i> – lola
دوشیزه <i>dushize</i> – qiz bola	همیشه <i>hamishe</i> – hamisha

2. Bir bo'ginli ba'zi so'zlarda ham *e* tovushini ifoda etadi. Masalan:

که <i>ke</i> – kim,	چه <i>che</i> – nima,	سه <i>se</i> – uch.
---------------------	-----------------------	---------------------

3. Qolgan hamma hollarda *h* tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

ده <i>deh</i> – qishloq	ماه <i>moh</i> – oy
هلو <i>ho'lu</i> – shaftoli	ورزشگاه <i>varzeshgoh</i> – stadion
تهران <i>tehran</i> – Tehron (shahar)	مهندس <i>mo'handes</i> – muhandis
مهمان <i>mehmon</i> – mehmon	میهن <i>mihan</i> – vatan

Agar *h* belgisi *e* tovushini ifoda etsa, fors tili grammatikasida *ho-ye g'eyr-e malfuz* (talaffuz etilmaydigan *h*), *h* tovushini bildirsa, *ho-ye malfuz* (talaffuz etiladigan *h*), deyiladi.

ل lom bilan l alif harflarining birikmasi (l)

Fors tilida *alif* bilan *lom* qo'shilganda quyidagi shaklda yoziladi: *l* lo. Masalan:

لاله <i>lole</i> – lola	اصلاح <i>esloh</i> – isloh
لونه <i>lone</i> – in	استقلال <i>esteqlol</i> – mustaqillik
لزم <i>lozem</i> – kerak, lozim	ملاقات <i>mo'loqot</i> – uchrashuv

ک kof va گ gof harflarining ا alif harfi bilan birikmasi

ک kof va گ gof harflarining ا alif harfi bilan birikmasi quyidagi shaklda yoziladi: ko va go. Masalan:

کوز <i>kor</i> – ish	گاو <i>gov</i> – sigir
امریکا <i>omriko</i> – Amerika	سیگار <i>sigor</i> – papiroso
استحکام <i>estehkom</i> – istehkom	آموزگار <i>omuzgor</i> – o'qituvchi

ک kof yoki گ gof harflarining ل lom bilan birikmasi

ک kof yoki گ gof harflarining ل lom bilan birikmasi quyidagi shaklda yoziladi: kl va gl. Masalan:

کلاغ <i>kalog'</i> – qarg'a	گل <i>go'l</i> – gul
کلمه <i>kaleme</i> – so'z	گالیم <i>galim</i> – sholcha
کلید <i>kelid</i> – kalit	گالو <i>galu</i> – tomoq
مشکل <i>mo'shkel</i> – qiyin	جنگل <i>jangal</i> – o'rmon

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarni o'qing, yozilishini o'rganing va ularni daftaringizga ko'chirib yozing.

گلستان – Guliston	سلام – salom
کیف – portfel	کاتب – kotib
شکایت – shikoyat	شکر – ov
ملاقات – uchrashuv	شش – olti
شام – kechki ovqat	گوشت – go'sht
بالا – tepa, ust	مکتوب – xat
لک لک – laylak	دیگ – qozon
الویلو – olcha	کلم – karam
شکل – shakl	گلشن – gulshan
انگور – uzum	جلال – Jalol (ism)
کاخ – saroy	کلاه – bosh kiyim
انکار – inkor	شرط – shart
طلا – tilla, oltin	توغ – tog'
کلمه – kalima, so'z	انقلاب – inqilob
گلاب – gulob	کلاس – sinf

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 4 - tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

ARAB SATR USTI BELGILARI

Fors tiliga arab harflari bilan bir qatorda arab satr usti belgilari ham kirib kelgandır.

Bu belgilar quyidagilar:

1. تشدید *tashdid* (kuchaytirish degan ma'noni bildiradi) yozuvda ۛ belgisi bilan ifoda etilib, harfni takrorlab (ikkilab o'qish) kerakligiga ishora qiladi. Bunda avval *tashdid* ostidagi harfni takrorlab, so'ng tashdid ustidagi harakatni talaffuz etish kerak. Misollar:

اول <i>avval</i> – birinchi	تمدن <i>tamado'n</i> – madaniyat
مجله <i>majalle</i> – jurnal	وضعیت <i>vaz'iyat</i> – vaziyat
نقاش <i>naqqosh</i> – rassom	عطار <i>attor</i> – attor
شک <i>shakk</i> – shak, shubha	تبسم <i>tabasso'm</i> – tabassum

2. همزة *hamza* yozuvda ۛ belgisi bilan ifoda etiladi. Transkripsiyada *hamza* ۛ belgisi bilan ishora etiladi. *Hamza* asosan fors tiliga arab tilidan kirgan so'zlarda va qisman forscha so'zlarda uchraydi. Arab tilida *hamza* portlovchi, bo'g'iz, jarangsiz undosh bo'lib, fors tilida esa butunlay o'z artikulyatsion xususiyatlarini yo'qotgan. Arab tilidan kirgan so'zlarda *hamza* belgisi so'z o'rtasida kelganda, odatda ا *alif*, و *vov*, ی *yo* harflari ustiga qo'yiladi. Bu harflar *hamza* ostida hech qanday talaffuz qilinmay, faqat vositachi vazifani bajaradilar. Bulardan ی *yo* harfi so'z o'rtasida kelganda, ی *yo* ning ikki tomondagi harf bilan qo'shiladigan shakli nuqtasiz holda yoziladi:

Vositachi harflar	Hamza belgisining qo'yilishi
ا	ا
و	و
ی	ی

Vositachi harflar quyidagi qoida asosida ishlatiladi:

1) So'zda *hamza* oldida kelgan harf yoki *hamza* ustidagi tovush a, yoki zabarli bo'lsa, vositachi harf shaklida ا *alif* yozilib, *hamza* alifning ustiga qo'yiladi. Masalan:

تکید *ta'kid* – ta'kidlash
تأسیس *ta'sis* – ta'sis, ta'sislash
جرات *jur'at* – jur'at etish

2) Soʻzda hamza oldida kelgan harf yoki hamzaning ostidagi tovush *e*, yaʼni *ziri* boʻlsa, vositachi harf shaklida *ى* *yo* yozilib, hamza shu harfning ustiga qoʻyiladi. Masalan:

هنايت *heyʼat* – hayʼat
 مسائل *masoʼel* – masalalar
 رئيس *raʼis* – rais, boshliq

3) Soʻzda hamza oldida kelgan harfning yoki hamzaning harakati *pish* boʻlsa, vositachi harf shaklida *و* vov yozilib, hamza shu harfning ustiga qoʻyiladi. Masalan:

مؤمن *moʼmen* – imonli, musulmon
 مؤلف *moʼalleg* – muallif, tuzuvchi
 مسئول *masʼul* – masʼul

Shunday qilib, hamza ostidagi vositachi harflarning qoʻyilishi harakat bildirgan belgilarga (tovushlarga) bogʻliqdir.

Vositachi belgilarning yozilishi

Diakritik belgilar (Harakatlar)	Vositachi harflar
- <i>zabar</i> dan soʻng	ا
- <i>zir</i> dan soʻng	ى
- <i>pish</i> dan soʻng	و

Agar hamza soʻz oxirida kelsa, hech qanday vositachi belgisiz yoziladi. Masalan:

امضاء *emzoʼ* ابتداء *ebtedoʼ*
 املاء *emloʼ* جزء *joʼz*

Fors yozuvida hamza belgisi soʻz oxirida kelganda odatda tushib, qoladi. Masalan:

امضا *emzo* ابتدا *ebtedo*
 املا *emlo* جز *joʼz*

Baʼzan bir boʻgʻinli yoki ikki boʻgʻinli hamzali soʻzlarda hamza belgisi yozuvda tushib qolib, vositachi belgi mustaqil harf sifatida oʻqilishi mumkin. Masalan:

راس *raʼs* yoki رس *ros* – bosh
 راى *raʼy* yoki روى *roy* – fikr, ovoz (saylovda)

شان *shaʼn* yoki شن *shon* – shaʼn, shavkat
 تاريخ *taʼrix* doim تاريخ *torix* – tarix (vaqt) deb oʻqiladi.

Ayrim soʻzlarda agar hamza undoshdan soʻng kelgan boʻlsa, uning ketidan qanday unli kelishidan qatʼi nazar, hamza *ى* *yo* belgisi ustiga qoʻyiladi. Masalan:

مسئله *masʼale* – masala
 مسئول *masʼul* – masʼul

Baʼzi soʻzlarda vositachi harflarning yozilishi qoidadan mustasno boʻlishi ham mumkin. Masalan:

رئيس *raʼis* – rais
 قرانت *qaroʼat* – oʻqish, qiroat

Hamzaning xususiyatlari quyidagicha:

1) Agar hamza oldidagi boʻgʻin ochiq boʻlsa, hamza oʻz oldidagi unli tovushga taʼsir qilib, uni choʻzibroq talaffuz etishga va tovushni biroz toʻxtatish kerakligiga ishora qiladi.

Hamzaning bu taʼsiri aytarli kuchli emas, shuning uchun soʻzni tez talaffuz qilganda, baʼzan butunlay sezilmaydi. Masalan:

تاكيد *taʼkid* talaffuzda taakid
 تاسيس *taʼsis* talaffuzda taasis
 مؤمن *moʼmen* talaffuzda moʼoʻmen

2) Ikki unli orasida hamza hech qanday talaffuz qilinmaydi. Masalan:

رئيس *raʼis* talaffuzda rais
 مؤلف *moʼalleg* talaffuzda moʼalleg
 مؤسسه *moʼassase* talaffuzda moʼassase

3) Agar hamza oldidagi tovush undosh boʻlsa, hamza boʻgʻin ajratuvchi vazifani bajaradi. Bunda boʻgʻin orasida kichik pauza hosil boʻladi. Masalan:

مسئول *masʼul* talaffuzda masʼul
 جرأت *joʼrʼat* talaffuzda joʼrʼat
 مسئله *masʼale* talaffuzda masʼale

4) Agar hamzadan keyin kelgan tovush undosh bo'lib, hamza so'kinli bo'lsa, ya'ni hamzadan keyin unli kelmasa, hamza jarangli bo'g'iz tovushiga yaqinlashib boradi. Masalan:

رأس *ra's* – bosh

Hamza qo'yilgan bu so'zni tez talaffuz qilganda, hamza o'rniga uning oldidagi tovush biroz cho'zibroq talaffuz qilinadi.

5) So'z oxirida hamza butunlay talaffuz qilinmaydi. Masalan:

امضاء *emzo*

ابتداء *ebtedo*

انشاء *ensho*

6) Ba'zan hamza so'z oxirida ma'noni farqlash vazifasini bajaradi. Masalan:

جزء *jo'z'* – qism, bo'lak

جزء *jo'z'* – boshqa

Hamza faqat arab so'zlarida emas, balki ba'zi fors so'zlarida ham ishlatiladi.

Fors so'zlarida hamza quyidagi xususiyatlarga egadir:

1) Cho'ziq *i* tovushini cho'ziq *o* yoki *u* tovushlaridan ajratish uchun ishlatiladi. Bu holatda ikki unli tovushni bir-biridan ajratib o'rtada kichik pauza qilishga ishora qiladi.

Yozuvda hamza belgisi *i* harfi oldidan bir tish orttirilib, uning ustiga qo'yiladi. Odatda fors so'zlarida ishlatiladigan hamza belgisi transkripsiyada ifoda etilmaydi. Masalan:

پائین *po-in* – ost, quyi

پائیز *po-iz* – kuz

2) Aniqlanmish *-e* (ho-ye g'eyre malfuz) bilan tugagan bo'lsa, izofa hamza orqali ifoda etiladi. Masalan:

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* – qora doska

خانه ما *xone-ye mo* – bizning uy

3) Negizi *o* yoki *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan fe'lga cho'ziq *i* unlisi bilan boshlanuvchi shaxs-son qo'shimchasi qo'shilganda, ikki unli orasiga hamza belgisi qo'yiladi. Masalan:

می آئیم *mio-im* – kelamiz

می آئی *mio-i* – kelasan

می آئید *mio-id* – kelasiz

بفرمائید *befarmo-id* – buyuring

4) Cho'ziq unli tovushi bilan tugagan so'zga bir *ی - i* harfi qo'shilgan vaqtda, *ی - i* harfi oldidan hamza belgisi qo'yib yoziladi. Masalan:

نوا *navo* – kuy, navo

بخارا *bo'xoro* – Buxoro

صدا *sedo* – ovoz

نواوی *navoi* – Navoiy

بخارانی *bo'xoro* – buxorolik

صدائی *sedoi* – Sadoiy

Hozirgi zamon fors tilida oxirgi yillarda arabcha hamza belgisini ayrim hollarda *ی yo* belgisi bilan almashtirish ya'ni hamza o'rniga *ی yo* yozish jarayoni ketmoqda. Masalan:

پائین *poin*

نواوی *navoi*

بفرمائید *befarmo-id*

تخته سیاه *taxte-ye siyoh*

پویین *poyin*

نواوی *navoyi*

بفرمائید *befarmo-yid*

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* va hokazo.

Biz ham darslikda shu qonunga amal qilamiz.

Tanvin belgisi

tanvin belgisi faqat arab tilidan kirgan so'zlardagina uchraydi. Tanvin yozuvda *ـ* belgisi bilan ifoda etiladi va so'z oxirida vositachi *ا alif* harfining ustiga qo'yiladi *ا*. Tanvin belgisi *an* tovush birikmasini bildiradi. Tanvinli so'zlar fors tilida ravish vazifasida keladi. Masalan:

مثلاً *masalan* – masalan

فوراً *fo'uran* – tezlik bilan, tezda

خصوصاً *xo'susan* – xususan

قبلاً *qablan* – ilgari

اولاً *avvalan* – avvalan, birinchi galda

قصداً *qasdan* – qasdan, ataylab

Tanvinli arab so'zlari o'zbek tili lug'at tarkibida ham ko'p uchraydi. Masalan: shaklan, mazmunan, masalan kabi.

وصله *vasla* (qo'shish degan ma'noni bildiradi) ~ belgisi bilan ifoda etilib, arab tilidan kirgan aniqlik artikli ال birikmasining birinchi harfi 'alif ustiga qo'yiladi ال.

Fors tilida *vasla* murakkab so'zga aylangan ba'zi arab izofiy birikmalarida yoki aniq otlarda uchraydi. Masalan:

المغرب *al-mag'reb* – g'arb
دار الفنون *dor-o'l-fo'nun* – universitet

QAMARIY VA SHAMSIY HARFLAR

Arab alfavitidagi harflar حروف قمرى *ho'ruf-e qamari* (oy harflari) va حروف شمسى *ho'ruf-e shamsi* (quyosh harflari) deb ataluvchi ikki guruhga bo'linadilar.

Quyidagi 14 harf حروف شمسى *ho'ruf-e shamsi* deyiladi:

ت ث ذ ز ر ش س ض ص ظ ط ل ن

Qolgan harflar esa حروف قمرى *ho'ruf-e qamari* deb ataladi.

Agar ال aniqlik artiklidan keyin kelgan so'zning birinchi harfi aniqlik artiklidagi harflarning biri bilan boshlangan bo'lsa, ال artiklidagi ل *lom* talaffuz etilmay, undan keyin kelgan harf tashdid bilan (ikkilanib) o'qiladi. Masalan:

السلام *as-salom* – assalom
نصر الدين *nasr-ad-din* – Nasriddin
لغات الترك *lo'g'ot-at-turk* – turkcha lug'at

Agar ال aniqlik artiklidan keyin kelgan so'z حروف قمرى *ho'ruf-e qamari* guruhidagi harflarning biri bilan boshlangan bo'lsa, ال artikli o'z oldiga qo'shilib kelgan so'zning tugallangan tovushiga qarab o'l yoki al tovush birikmalari tarzida talaffuz qilinadi. Masalan:

الخوارزمى *al-xorazmi* – Xorazmiy
البيرونى *al-biruni* – Beruniy
بين المللى *beyn-o'l-melali* – xalqaro

طويل المدة *tavil-o'l-mo'ddat* – uzoq muddatli
متسوى الحقوق *mo'tasavi-o'l-ho'quq* – teng huquqli

Yozuvda ko'pincha *vasla* belgisi tushib qoladi va alifning o'zi yozilib, *vasla* borligi nazarda tutiladi. Masalan:

السلام *as-salom*
البيرونى *al-biruni*
دار الفنون *dor-o'l-fo'nun* va hokazolar.

1- topshiriq. Quyidagi vaslali so'zlarni o'qing, ko'chirib yozing va ularni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing.

رشيد الدين – Rashididdin
عبدالله – Abdulla
فارغ التحصيل – o'qishni tugatgan, oily ma'lumotli
قليل المدة – qisqa muddatli
خير الدين – Xayriddin
ضرب المثل – maqol, hikmatli so'zlar
فخر الدين – Faxriddin
دار الحكومة – hukumat uyi
مظفر الدين – Muzaffariddin
ميزان الحرارة – termometr
مجلس النفايس – Majolis-un-nafois (asar nomi)
حتى الامكان – imkon boricha
ميزان الاوزان – vaznlar o'lchovi
لسان الطير – Lison-ut-tayr (asar nomi)

2- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 5 - tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

FORS YOZUVINING AYRIM XUSUSIYATLARI

1. Agar o'zbek yozuvida xatlar chapdan o'nga qarab yozilsa, fors yozuvida esa xat o'ngdan chapga qarab yoziladi va shu tartibda o'qiladi.

2. Fors yozuv sistemasida shu vaqtga qadar tinish belgilarini ishlatish haqida biror qoida ishlab chiqilmagan. Oxirgi yillarda fors tiliga ba'zi bir tinish belgilari kirib kelmoqda. Eronda nashr etilayotgan gazeta va jurnallarda, ilmiy va adabiy asarlarda nuqta, vergul (teskari holda), qo'shtirmoq, savol alomati (? teskari holda), ko'p nuqta va qavs kabi tinish belgilarini ko'p uchratish mumkin. Lekin bu tinish

belgilari ma'lum qoidaga bo'ysungan holda ishlatilmaydi. Ba'zan qo'shtirmoq o'rniga qavs, goh sarlavha yoki atoqli otlarni qavs yoki qo'shtirmoq bilan ajratish hollari uchrab turadi.

3. Arab-fors alfavritida atoqli otlar va gapning boshlanishi uchun maxsus bosh harflar yo'q. Yozuvda atoqli va turdosh otlar uchun bir hajm va shakldagi harflar ishlatiladi.

4. Fors yozuvida *madda* belgisidan boshqa hamma diakritik belgilar odatda tushib qoladi. Masalan:

Diakritik belgili holda

مجله

مظفرالدين

Diakritik belgisiz holda

مجله

مظفرالدين

Diakritik belgilarning, xususan, qisqa unilarning yozuvda ifoda etilmasligi so'zlarni to'g'ri o'qish va yozishni birmuncha qiyinlashtiradi.

5. O'zbek yozuvida so'zlarni bo'g'inlarga bo'lib, bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirish mumkin. Lekin fors yozuvida so'zlar bo'g'inlarga bo'linsa ham, ularni bir satrdan ikkinchi satrga ko'chirib bo'lmaydi. Agar satr oxiridagi so'zni shu satrga sig'dirish iloji bo'lmasa, uni butunlay ikkinchi satrga yozish kerak bo'ladi. Qo'l yozmalarda esa ba'zan satrga sig'magan so'zning so'ngi harflarini yuqoriga chiqarib qo'yadilar yoki satrda joy ko'p bo'lsa, joy ochiq qolmasligi uchun so'zning oxirgi harflarini cho'zibroq yozadilar.

1- topshiriq. Lug'at daftari tuzing, shu kunga qadar sizga tanish bo'lgan barcha so'zlarni lug'at daftaringizga ko'chirib yozing va kunma-kun ularni yozilishi, ma'nosi va talaffuzini takrorlab boring.

2- topshiriq. O'tilgan barcha qoidalarni qaytaring va ularni yaxshi o'zlashtirib oling.

Birinchi dars

گفتگو

درس اول

این چیست؟ این کتاب است. این در است. این دفتر است. آن چیست؟ آن میز است. آن تخته است. آن گچ است. این قلم است و آن دیوار است. دیوار سفید است. این کیست؟ این کارگر است. این دانشجو است. آن کیست؟ آن شاگرد است. آن دانشیار است.

واژه ها

دars-e avval – birinchi dars	گچ <i>gach</i> – bo'r
گفتگو <i>go'fto'gu</i> – so'zlashish	قلم <i>qalam</i> – ruchka
این <i>in</i> – bu	دیوار <i>divor</i> – devor
آن <i>on</i> – u	سفید <i>sefid</i> – oq
چه <i>che</i> – nima	کارگر <i>korgar</i> – ishchi
که <i>ke</i> – kim	سرخ <i>so'rx</i> – qizil
در <i>dar</i> – eshik	دانشجو <i>doneshju</i> – talaba
کتاب <i>ketob</i> – kitob	دانشیار <i>doneshyor</i> – o'qituvchi
دفتر <i>daftar</i> – daftar	شاگرد <i>shogerd</i> – o'quvchi
میز <i>miz</i> – stol	خوب <i>xub</i> – yaxshi
تخته <i>taxte</i> – taxta, doska	بد <i>bad</i> – yomon
و <i>va</i> – va (bog'lovchi)	واژه ها <i>voj:eho</i> – so'zlar

GRAMMATIK IZOH

Ot kesimli sodda yig'iq gap

Kesimi fe'ldan boshqa so'z turkumlari bilan ifodalangan gaplar **ot kesimli gap** deyiladi. Ot kesimli sodda yig'iq gapda ega har doim gap boshida, kesim esa gap oxirida keladi. Masalan:

in ketob ast – Bu kitobdir.

ahmad shogerd ast – Ahmad o'quvchidir.

divor sefid ast – Devor oqdir.

Bu gaplarda *in*, احمد *ahmad* va دیوار *divor* so'zlari ega bo'lib, *ketob ast*, شاگرد *shogerd ast*, سفید *sefid ast* birikmalari kesimdir.

این *in* va آن *on* ko'rsatish olmoshlari

Fors tilida asosan ikkita ko'rsatish olmoshi bo'lib, ular *in* bu, shu va *on* u, o'sha olmoshlari. Bulardan *in* olmoshi

so'zlovchiga nisbatan yaqin bo'lgan predmetlarni va *on* olmoshi so'zlovchiga nisbatan uzoq bo'lgan predmetlarni ko'rsatish uchun ishlatiladi. Masalan:

- in miz ast* – Bu stoldir.
in taxte ast – Bu doskadir.
on panjare ast – U deraza.
on doneshju ast – U talaba.

ast bog'lamasi

1. Fors tilida gapning kesimi ot, sifat yoki boshqa so'z turkumlari bilan ifodalangan bo'lsa, ya'ni gap ot kesimli gap bo'lsa, kesimlikni ifodalash uchun ular oxiriga *ast* bog'lamasi qo'yiladi. *ast* bog'lamasi o'zbek tilidagi kesimlik qo'shimchasi *-dir* ga to'g'ri keladi. Masalan:

- in daftar ast* – Bu daftardir.
on shogerd ast – U o'quvchidir.

2. O'zbek tilida kesimlik qo'shimchasi *-dir* ko'pincha tushib qoladi va yozuvda ifoda etilmaydi. Lekin fors tilida *ast* bog'lamasi hech vaqt tushib qolmaydi va yozuvda doim ifoda etiladi. Masalan:

- in qalam ast* – Bu ruchkadir.
on sandali ast – U stuldir.

3. Talaffuzda *ast* bog'lamasiga urg'u tushmaydi va o'z oldidagi so'z bilan qo'shib talaffuz qilinadi. Kesim vazifasini bajaruvchi so'z urg'usi o'zgarmay o'z holicha qoladi. Masalan:

- in ketob ast* – Bu kitobdir.
on miz ast – U stoldir.

Ot kesimli gapda gapning ega va kesim bo'laklari ikki qismga bo'linib, kichik pauza bilan ajratib talaffuz qilinadi. Masalan:

- in kelos ro'ushan ast* – Bu sinf yorug'.
on divorcefid ast – U devor oq.
ahmad shogerd ast – Ahmad o'quvchi.

Gapda tovush gap oxiriga qarab pasayib boradi:

- in ketob ast* – Bu kitobdir.
on miz no'u ast – U stol yangidir.

ke va che so'roq olmoshlari

Fors tilida *ke* – kim? va *che* – nima? so'roq olmoshlari mavjud. Bu ikki so'roq olmoshidan *ke* inson uchun va *che* qolgan barcha jonli va jonsiz predmetlar uchun ishlatiladi.

ke va *che* so'roq olmoshlari *ast* bog'lamasi bilan birga kelganda *ke* va *che* so'roq olmoshlarining oxirgi *e* tovushi *ast* ning *a* tovushi bilan qo'shilib, bir cho'ziq *i* tovushini hosil qiladi.

chist = che + *ast* *kist* = ke + *ast*

Masalan:

- in chist? in dar ast, in miz ast* – Bu nima(*dir*)? Bu eshik(*dir*), bu stol(*dir*).
in kist? in shogerd ast, in korgar ast – Bu kim(*dir*)? Bu o'quvchi(*dir*). Bu ishchi(*dir*).

Sodda yig'iq gapda so'z tarkibi

Bog'lama	Kesimning ot qismi	Ega
ast	کتاب	این

Eslatma. *ke* so'roq olmoshi ba'zan *ki* shaklida ham ishlatiladi:

ki omad? kim keldi?

1- topshiriq. Nuqtalar o'rniga bog'lama qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing va ularni ovoz chiqarib o'qing.

- این تخته... این کیست؟ این دانشیار...
 آن در... آن کیست؟ آن کارگر...
 این گچ... و آن دفتر... این دانشجو خوب...
 احمد دانشجو... آن گچ بد...

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu doskadir. U bordir. Bu nima? Bu eshik. U nima? U deraza. U kim? U Ahmad. Ahmad shogirdidir. Bo'r oqdir. Qalam qizildir. Bu nima? Bu ham qalamdir. Bu qalam yaxshi va u qalam yomondir. Bu shogird va u o'qituvchidir.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, so'ng ularni lotin alfavitida yozing.

این دیوار است. این دیوار سفید است. آن تخته است. تخته سیاه است. این چیست؟
این کتاب است و آن دفتر است. این دانشجو خوب است. آن در بد است. آن چیست؟ آن
گچ است. گچ هم سفید است.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing.

این سیب است. سیب شیرین است.
آن کلاس است. کلاس روشن است.
آن دختر است. آن دختر زیباست.
این درس آسان است. دیوار سفید است.
احمد کیست؟ احمد شاگرد است.
محمود کیست؟ محمود کارگر است.

5- topshiriq. Sinfdagi predmetlarning nomini va o'zingiz bilgan so'zlarni ishlatib, quyidagi savollarga javob bering.

این چیست؟ آن چیست؟
این کیست؟ آن کیست؟

Ikkinchi dars

درس دوم

گفتگو

این چه چیزی است؟ این صندلی است. این مداد است. این کیف است. آن چیست؟
آن کاغذ است. آن دفتر است. آن در است. آن پنجره است. این میز است؟ بله. این میز
است. پس آن چیست؟ آن صندلی است. آیا این هم صندلی است؟ خیر. این صندلی نیست
میز است. پس این چیست؟ این مجله است. آیا آن قلم است؟ بله. آن قلم است. آیا تخته
سفید است؟ خیر. تخته سفید نیست، سیاه است. پس این دختر کیست؟ این دختر دانشجو
است. آن دختر هم دانشجو است؟ بله. آن دختر هم دانشجو است. آیا آن کتاب است؟ بله.
آن کتاب است.

واژه ها

چیز <i>chiz</i> – narsa	قلم <i>qalam</i> – ruchka
چه چیزی <i>che chiz-i</i> – nima narsa	سیاه <i>siyoh</i> – qora
کیف <i>kif</i> – portfel	پس <i>pas</i> – demak, xo'sh, xo'p
کاغذ <i>kog'az</i> – qog'oz	دختر <i>do'xtar</i> – qiz, qiz bola
پنجره <i>panjare</i> – deraza	بله <i>bale</i> – ha
صندلی <i>sandali</i> – stul	نو <i>no'u</i> – yangi
مجله <i>majalle</i> – jurnal	کهنه <i>ko'hne</i> – eski
مداد <i>medod</i> – qalam	خیر <i>naxeyr</i> – yo'q

GRAMMATIK IZOH

So'roq gapning yasalishi

Fors tilida so'roq gap asosan intonatsiya, so'roq olmoshlari va so'roq yuklamalari orqali yasaladi.

1. Intonatsiya orqali so'roq anglashilishi:

in medod ast? – Bu qalammi?
kif no'u ast? – Portfel yangimi?
on do'xtar doneshju ast? – U qiz talabami?

2. Ke va che so'roq olmoshlari orqali yasalishi:

in kist – Bu kim(dir)?
in chist – Bu nima(dir)?

3. Ko'pincha gap boshiga *oyo*, m^gr *magar* -mi so'roq yuklamalarini keltirish orqali yasaladi. Masalan:

oyo in medod ast? – Bu qalammi?
oyo in kif siyoh ast? – Bu portfel qorami?
oyo on do'xtar doneshju ast? – U qiz talabami?

magar yuklamasi so'roq gapda anglashilgan fikrga nisbatan shubha, ishonchsizlik ma'nolarini bildirgan holatda ishlatiladi. Masalan:

magar in pesar doneshju ast? – Bu bola talabami? (Nahotki, bu bola talaba bo'lsa?).

magar emruz do'shambe ast? – Bugun dushanbami? (Nahotki, bugun dushanba bo'lsa?).

magar yuklamalari gapning boshqa bo'laklaridan kichik pauza bilan ajralib talaffuz qilinadi. Undan so'ng esa gap so'roq intonatsiyasi bilan o'qiladi. Masalan:

oyo, in dar ast? – Bu eshikmi?

magar u korgar ast? – U ishchimi?

1- topshiriq. Quyidagi jummalarni tasdiq va so'roq ma'nosiga qarab talaffuz qiling.

ديوار سفيد است. ديوار سفيد است?
آن دختر دانشجو است. آن دختر دانشجو است?
این صندلی نو است. این صندلی نو است?
احمد شاگرد است. احمد شاگرد است?
این مجله است. این مجله است?

2- topshiriq. oyo, magar so'roq yuklamalarini ishlatib 10ta gap tuzing. Tuzgan jumlalarinizi daftaringizga ko'chirib yozing.

ast bog'lamasining bo'lishsiz shakli

na bog'lamasining bo'lishsiz shaklida bog'lamaga na inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi va o'zbek tiliga emas so'zi bilan tarjima qilinadi. ast bog'lamasi bilan na inkor yuklamasi bir-biri bilan qo'shilganda ulardagi a tovushi qo'shilib, bir cho'ziq i unlisini hosil qiladi. Masalan:

na+ast = nist = نه + است (a+a=i)

in medod nist – Bu qalam emas.

in do'xtar doneshju nist – Bu qiz talaba emas.

on miz no'u nist – U stol yangi emas.

bale va naxeyr so'zlari haqida

So'roq gapdagi javob ijobiy yo salbiy bo'lishi mumkin.

1. So'roq gapning javobi ijobiy bo'lsa, jumla boshiga tasdiq ma'nosini anglatuvchi bale so'zi qo'yiladi va o'zbek tiliga ha yuklamasi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

oyo, in majalle ast? Bu jurnalmi?

bale, in majalle ast. Ha, bu jurnal.

oyo, u korgar ast? U ishchimi?

bale, u korgar ast. Ha, u ishchi.

2. So'roq gapning javobi salbiy bo'lsa, gap boshiga inkor ma'nosini anglatuvchi naxeyr so'zi qo'yiladi va o'zbek tiliga yo'q deb tarjima qilinadi. Bu holda inkor so'zidan tashqari, gap kesimi ham bo'lishsiz shaklda keladi. Masalan:

naxeyr, in daftar nist – Yo'q, bu daftar emas.

oyo, on ruznome ast? U gazetami?

naxeyr, on ruznome nist, majalle ast –

Yo'q, u gazeta emas, jurnaldir.

oyo, in do'xtar pezeshk ast? naxeyr, in do'xtar pezeshk nist, doneshju ast –

Bu qiz vrachmi? Yo'q, bu qiz vrach emas, talabadir.

oyo yuklamasi kabi gapning boshqa bo'laklari bilan grammatik aloqada bo'lmaydilar. Talaffuzda esa bu yuklamalardan so'ng kichik pauza hosil qilinib, undan so'ng gapning boshqa bo'laklari o'qiladi.

ast bo'g'lamasi talaffuzidagi ayrim fonetik xususiyatlar

Ot kesim tarkibidagi ast bog'lamasi kesimning ot qismida kelgan so'zning qanday tovush bilan tugashiga ko'ra turli fonetik xususiyatlarga ega bo'ladi.

ast bog'lamasining a tovushi tushib qolib, oldidagi so'z bilan birga, bir so'z tarzida talaffuz etiladi. Masalan:

in doneshjust – Bu talabadir.

in sandalist – Bu stuldir.

in post – Bu oyoqdir.

Bu holda *ast* bog'lamasi to'la va ba'zan bog'lamaning *alif* harfi tushib qolib, qolgan qismi esa oldidagi so'z bilan qo'shilgan holda yoziladi:

- u doneshjust* – U talabdir. او دانشجوست → او دانشجو است.
in sandalist – Bu stuldir. این صندلیست → این صندلی است.
in post – Bu oyoqdir. این پست → این پا است.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu nima? Bu sumka. Bu pechka. Bu stulmi? Ha, bu stuldir. Bu stul yangimi? Yo'q, bu stul yangi emas, eskidir. U daftarmi? Ha, u daftar. Bu nimadir? Bu jurnal. Bu ham jurnalmi? Ha, bu ham jurnal. Devor oqmi? Ha, devor oq. Bo'r ham oqdir. U qiz ishchimi? Yo'q, u qiz ishchi emas, talabdir. Xo'p, bu nima? Bu qog'oz. U narsa ham qog'oz. Doska qizilmi? Yo'q, doska qizil emas, qora. Bu qalam ham qora. Bu pechkami? Yo'q, bu pechka emas, eshikdir. U nima? U deraza. Bu gazeta eskimi? Ha, bu gazeta eski. Xo'p, bu ham gazetami? Yo'q, bu gazeta emas, jurnal.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors alfaviti bilan yozing va tarjima qiling.

in chist? in dar ast. in kog'az ast. on chist? on panjare ast. on gach ast. taxte siyoh ast. divor sefid ast. oyo, in miz ast? bale, in miz ast. oyo, in ham miz ast? naxeyr, in miz nist, sandali ast. on che chiz ast? on medod ast. medod so'rx ast. go'l ham so'rx ast. pas, in che chiz ast? in bo'xorist. oyo, in kif no'u ast? naxeyr, in kif no'u nist, ko'hne ast. oyo, on taxte ast? bale, on taxte ast. in kist? in korgar ast. on doneshyor ast. on do'xtar shogerd ast. oyo, ahmad doneshju ast? bale, ahmad doneshju ast. oyo, in panjare ast? naxeyr, in panjare nist, dar ast.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

این صندلی است؟ بله. این صندلی است. تخته پاک است؟ خیر. تخته پاک نیست. دیوار سفید است. این دختر دانشجو است. این مجله است. این میز است. میز سیاه است. این دختر ایرانی نیست. از یک است. آن دست نیست. پست. آن مرد کارگر نیست. دانشیار است. این کیف است؟ آن پنجره است؟ بله. این کیف و آن پنجره است.

گفتگو

اینجا دانشگاه است. این دانشگاه بزرگ است. رفیق سلطنتوف کجاست؟ رفیق سلطنتوف در کلاس است. کلاس بزرگ و روشن است. آن چه چیزی است؟ آن پنجره است. پنجره چطور است؟ پنجره کوچک است. میز چطور است؟ میز بزرگ است. تخته چه رنگی است؟ تخته سیاه است. آیا این مداد سرخ است؟ خیر. این مداد سرخ نیست. سبز است. این کاغذ چه رنگی است؟ این کاغذ زرد است. آیا این کیف هم زرد است؟ خیر. این کیف زرد نیست. سیاه است. تخته کجاست؟ تخته در کلاس است. دانشجو کجاست؟ دانشجو هم در کلاس است. میز کجاست؟ میز هم اینجا است. دانشیار کجاست؟ دانشیار در دانشکده است. آن مرد چه کاره است؟ آن مرد نویسنده است. پس آن پسر کیست؟ آن پسر شاکرد است. آیا این کتاب خوب است؟ بله. این کتاب خوب است. این تخته چطور است؟ این تخته بد است. رفیق حسنوف کجاست؟ رفیق حسنوف اینجا است.

واژه ها

اینجا <i>injo</i> – bu yer, bu yerda, bu yerga	روشن <i>ro'ushan</i> – yorig', ravshan
آنجا <i>onjo</i> – u yer, u yerda, u yerga	سبز <i>sabz</i> – ko'k
کجا <i>ko'jo</i> – qayer, qayerda, qayerga	زرد <i>zard</i> – sariq
چطور <i>cheto'ur</i> – qanday, qanaqa	دختر <i>dash</i> – eshik
کوچک <i>kuchek</i> – kichik	مرد <i>mard</i> – erkak, erkak kishi
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> – katta	زن <i>zan</i> – ayol, xotin
فتنگ <i>qashang</i> – chiroyli	چکاره <i>chekore</i> – kim (mutaxassisligi)
رفیق <i>raflq</i> – o'rtoq	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
سلطنتوف <i>so'ltono'f</i> – Sultonov	پزشک <i>pezeshk</i> – vrach
دانشگاه <i>doneshgoh</i> – universitet	پسر <i>pesar</i> – o'g'il, o'g'il bola
دانشکده <i>doneshkade</i> – fakultet	فاتمه <i>foteme</i> – Fotima
کلاس <i>kelas</i> – klass, auditoriya	مشهور <i>mashhur</i> – mashhur
ورزشگاه <i>varzeshgoh</i> – stadion	چه رنگی <i>che rangi</i> – qaysi rangda
کهنه <i>ko'hne</i> – eski	غنی <i>g'ani</i> – boy

So'roq gapning yasalishi (davomi)

Fors tilida so'roq gap so'roq bildiruvchi چطور *cheto'ur*, چه جور *che jo'ur*, چه رنگی *che rangi*, چه کاره *chekore*, کجا *ko'jo* kabi so'zlar vositasi bilan ham yasalishi mumkin.

1. چطور *cheto'ur* va چه جور *che jo'ur* so'zlari biror shaxsning hol-ahvolini (yaxshi yo yomon, sog' yo kasal ekanligini), predmet va hodisaning holatini yoki hajm-qiyoqasini (eski yoki yangi, katta yo kichik, chiroyli yo xunuk ekanligini) bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

؟ast? *hol-e sho'mo cheto'ur ast?* – Ahvolingiz qanday?

hol-e man xub ast – Ahvolim yaxshi.

؟ast? *on sandali che jo'ur ast?* – U stul qanday?

on sandali ko'hne ast – U stul eskidir.

؟ast? *in dar che jo'ur ast?* – Bu eshik qanaqa?

in dar kuchek ast – Bu eshik kichikdir.

؟ast? *on bog' che jo'ur ast?* – U bog' qanday?

on bog' qashang ast – U bog' chiroylidir.

2. چه رنگی *che rangi?* predmetning qaysi rangda ekanligini bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

؟ast? *in medod che rangi ast?* – Bu qalam qaysi rangda?

in medod so'rx rang ast – Bu qalam qizildir.

؟ast? *on kif che rangi ast?* – U portfel qaysi rangda?

on kif siyoh ast – U portfel qoradir.

Shunday qilib, که *ke* va چه *che* so'roq olmoshlari predmet va shaxsning o'zini bilish uchun ishlatilsa, چطور *cheto'ur* چه جور *che jo'ur* va چه رنگی *che rangi* shu predmet va shaxsning sifatini, holatini va belgisini bilish uchun ishlatiladi.

3. چه کاره *chekore* biror shaxsning kim bo'lib ishlashini, uni kasbini, nima ish bilan shug'ullanishini bilish uchun ishlatiladi. Masalan:

؟ast? *ahmad chekore ast?* – Ahmad kim? Ahmadning kasbi nima?

ahmad mo'handes ast – Ahmad injiner.

؟ast? *on zan chekore ast?* – U ayol kim? U ayolning kasbi nima?

on zan pezeshk ast – U ayol vrachdir.

؟ast? *in mard chekore ast?* – Bu kishi kim? Bu kishining kasbi nima?

in mard korgar ast – Bu kishi ishchidir.

4. کجا *ko'jo* so'roq olmoshi predmet yoki shaxsning yo'nalishi yoki uning o'rmini bilish uchun ishlatiladi va o'zbek tiliga *qayerga? qayerda? qayer? tarzida tarjima* qilinadi.

؟ast? *qalam ko'jost?* – Ruchka qayerda?

injo ko'jo ast? – Bu yer qayer?

u ko'jo miravad? – U qayerga ketyapti?

1- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– اینجا کجاست؟ – پنجره چه جور است؟

– آیا گچ سفید است؟ – احمد کجاست؟

– کلاس چه جور است؟ – پزشک اینجا است؟

– این کاغذ چه رنگی است؟ – آیا این زن دانشیار است؟

– ان مرد چکاره است؟ – ان چه چیزی است؟

– رفیق حسنوف چکاره است؟ – آیا این کیف سبز رنگ است؟

– دیوار چه رنگی است؟ – آیا این نویسنده مشهور است؟

– این باغ چه جور است؟ – دانشیار کجاست؟

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu stol qanday? Bu stol katta, U pechka qanaqa? U pechka eski. Bu kishi (mutaxassisligi bo'yicha) kim? Bu kishi vrachdir. Qog'oz qaysi rangda? Qog'oz oq. Eshik ham oqmi? Yo'q, eshik oq emas, ko'kdir. Bu portfel qaysi rangda? Bu portfel sariq. Auditoriya qanaqa? Auditoriya yorug'dir. Bu yer fakultet. O'qituvchi qayerda? O'qituvchi bu yerda. U ayol (mutaxassisligi bo'yicha) kim? U ayol o'qituvchidir. Bu jurnal qanaqa? Bu jurnal yangi va u jurnal eskidir. Bu og'il bola qanaqa? Bu og'il bola yaxshi. Bu deraza yomon. Doska qayerda? Doska auditoriyada. Stol ham shu yerda. Deraza qaysi rangda? Deraza ko'kdir. Bu qiz chiroyli. Stol sariq emas, qoradir. Bu yozuvchi mashhurmi? Yo'q, bu yozuvchi mashhur emas. Fotima qayerda? Fotima fakultetda.

3- **topshiriq.** Transkripsiyada berilgan gaplarni fors alfaviti bilan yozing va ularni o'zbekchaga tarjima qiling.

in mard kist? in mard mo'handis ast. oyo, u korgar ast? naxeyr, u korgar nist, pezeshk ast. in go'l so'rx ast? bale, in go'l so'rx ast. in film cheto'ur ast? in film xub ast. medod che rangi ast? medod sabz ast. kelos cheto'ur ast? kelos bo'zo'rg va ro'ushan ast. oyo, in ketob xub ast? bale, in ketob xub ast. in do'xtar chekore ast? in do'xtar doneshju ast. magar, u afsar ast? naxeyr, u afsar nist, mo'handes ast. gach che rang ast? gach sefid ast. on mard chekore ast? on mard doneshyor ast, oyo, in kog'az sabz ast? naxeyr, in kog'az sabz nist, siyoh ast. g'ulom dar xone ast. farro'x ko'jo ast? farro'x dar kelos ast.

4- **topshiriq.** Nuqtalar o'rniga tegishli so'roq olmoshlarini qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

ان دختر است؟ بخاری است؟ این دانشجو است؟ آن مرد است؟
دانشیار است؟ آن کیف است؟ تخته است؟ کلاس است؟ پزشک است؟ این
مداد است؟ آن چیزی است؟ رفیق افتخار است؟ گچ است؟ فرخ است؟
این کتاب نیست است. این دختر شاگرد نیست است.

5- **topshiriq.** Quyidagi dialoglarni o'qing va tarjima qiling.

- اینجا کجاست؟ - اینجا دانشکده است.
- چه دانشکده ای است؟ - دانشکده ی خاورشناسی است.
- اینجا کجاست؟ - اینجا کتابخانه است.
- کتابخانه چه جور است؟ - کتابخانه بزرگ و غنی است.
- آنجا کجاست؟ - آنجا ورزشگاه است.
- چه ورزشگاهی است؟ - ورزشگاه پخته کار است.
- آن زن چکاره است؟ - آن زن پزشک است.
- درخت چه رنگی است؟ - درخت سبز است.

To'rtinchi dars

درس چهارم

گفتگو

تو کیستی؟ من دانشجو هستم. آن دختر کیست؟ آن دختر پزشک است. شما کیستید؟
ما همه دانشجو هستیم. تو هم دانشجو هستی؟ نخیر، من دانشجو نیستم. من و رفیق
حسینوف کارگر هستیم. شما کیستید؟ من سرباز هستم و رفیق فرخ مهندس است. تو
نویسنده هستی؟ بله، من نویسنده هستم. امروز کشیک کیست؟ امروز کشیک رفیق
سلطانوف است. آیا شما کارگر هستید؟ نخیر، من کارگر نیستم، من مهندس هستم. آنها

کارگر نیستند. امروز هوا چطور است؟ امروز هوا گرم است. آن مرد چکاره است؟ آن
مرد نویسنده است. تخته پاک کن کجاست؟ تخته پاک کن روی میز است. روی میز
دیگر چه چیزی هست؟ روی میز کیف و مداد هم هست. آیا آنجا مجله هم هست؟ بله،
آنجا مجله هم هست. در این کلاس تخته نیست، تخته در آن کلاس است. در اینجا کی
هست؟ در اینجا من هستم.

واژه ها

hame – hamma	solem – sog'lom
mo hame – hammamiz	zibo – chiroyli
sarboz – askar	havo – havo
mo 'handes – injener,	garm – issiq
muhandis	
keshik – navbatchi	bimor – kasal
ki – kim	digar – yana, boshqa
chiz – narsa	ru-yi – ustida, ustiga
javon – yosh	taxte pok ko'n – doska
	artadigan latta

GRAMMATIK IZOH

Kishilik olmoshlari zamoyer-e shaxsi

Shaxslar	Birlik – مفرد mo'frad	Ko'plik – جمع jam'
I shaxs	man – Men	ma – Biz
II shaxs	to' – Sen	sho'mo – Siz
III shaxs	u – U	onho – Ular

Bog'lamaning tuslanishi (to'liq shakli)

Ot kesimli gapda eganing qaysi shaxs va sonda kelishiga qarab, kesim ham ega bilan shu shaxs va sonda moslashadi. Bu holda bog'-
lama ast III shaxs birlikdan boshqa hamma shaxslarda o'z
ekvivalenti bo'lmish hast so'zi bilan almashinadi. Shunday
qilib, ot kesim tuslanganda III shaxs birlikdagi ast bog'lamasi
o'z holicha qolib, boshqa hamma shaxslarda shaxs-son qo'shimcha-
lari hast bog'lamasiga qo'shiladi.

Shaxs-son qo'shimchalari

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam'</i>
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	--	ند - <i>and</i>

Bog'lama bilan qo'shilgan holda:

مفرد	جمع
هستم <i>hastam</i>	هستیم <i>hastim</i>
هستی <i>hasti</i>	هستید <i>hastid</i>
است <i>ast</i>	هستند <i>hastand</i>

Ot kesimning tuslanishi

مفرد *mo'frad*

man doneshju hastam – Men talabaman.
to' doneshju hasti – Sen talabasan.
u doneshju ast – U talaba.

جمع *jam'*

mo doneshju hastim – Biz talabamiz.
sho'mo doneshju hastid – Siz talabasiz.
onho doneshju hastand – Ular talabadirlar.

Ot kesimning tuslanishida bog'lama *hast* mustaqil urg'uga ega bo'lib, bu urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

مفرد *mo'frad*

man korgar hastam – Men ishchiman.
to' korgar hasti – Sen ishchisan.
u korgar ast – U ishchi.

جمع *jam'*

mo korgar hastim – Biz ishchimiz.
sho'mo korgar hastid – Siz ishchisiz.
onho korgar hastand – Ular ishchilar.

Bog'lamaning ke so'roq olmoshi bilan birga kelgan shaklining tuslanishi

Bog'lamaning bu shakli shaxs-sonda tuslanganda, urg'u shaxs-son qo'shimchalariga emas, *kist* birikmasining birinchi bo'g'iga tushadi.

مفرد *mo'frad*

man kistam – Men kimman?
to' kisti – Sen kimsan?
u kist – U kim?

جمع *jam'*

mo kistim – Biz kimmiz?
sho'mo kistid – Siz kimsiz?
onho kistand – Ular kimlar?

Bo'g'lamaning bo'lishsiz shaklda tuslanishi

Bo'g'lamaning bo'lishsiz shaklda tuslanishida shaxs-son qo'shimchalari *nist* so'ziga qo'shiladi. Urg'u bu yerda *nist* so'zining birinchi bo'g'iga, ya'ni inkor yuklamasiga tushadi.

مفرد *mo'frad*

man doneshju nistam – Men talaba emasman.
to' doneshju nisti – Sen talaba emassan.
u doneshju nist – U talaba emas.

جمع *jam'*

mo doneshju nistim – Biz talaba emasmiz.
sho'mo doneshju nistid – Siz talaba emassiz.
onho doneshju nistand – Ular talaba emaslar.

hast so'zining mustaqil ma'nosi

hast so'zi mustaqil ma'noni ham anglatadi.

1. Hamma shaxslarda (III shaxs birlikda ham) qo'llanib, borlik, mavjudlik ma'nolarini anglatadi. Qiyoslang:

farro'x ironi ast – Farro'x eronlikdir.

injo ironi hast – Bu yerda eronlik bormi?

injo ki hast – Bu yerda kim bor?

Bu uch jumlada *ast* va *hast* III shaxs birlik shaklida kelgandir, birinchi jumlada *ast* bog'lama bo'lib, *ironi* so'zi bilan birga kesim vazifasini bajargan. Ikkinchi va uchinchi jumalarda esa *hast* ning o'zi kesim vazifasida kelgandir. Misollar:

dar ketobxone ketob-e zabon-e forsi hast? Kutubxonada fors tili kitobi bormi?

ru-ye miz che chtz-i hast? Stol ustida nima narsa bor?

2. *hast* so'zi mustaqil urg'u olib, gapda bog'lovchi bo'lib emas, o'zi mustaqil kesim bo'lib keladi. Tuslanganda urg'u shaxs-son qo'shimchalariga emas, *hast* so'zining birinchi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

مفرد *mo'frad*

man hastam – Men borman.

to' hasti – Sen borsan.

u ast – U bor.

جمع *jam'*

mo hastim – Biz bormiz.

sho'mo hastid – Siz borsiz.

onho hastand – Ular borlar.

Mustaqil ma'nodagi *hast* ning bo'lishsiz shaklida *nist* so'zi o'zbek tiliga *yo'q* deb tarjima qilinadi. *nist* so'zini bog'lovchi yoki mustaqil ma'noga ega bo'lgan so'z ekanligi gapning mazmuniga qarab belgilanadi. Masalan:

in medod nist – Bu qalam emas.

ru-yi miz medod nist – Stol ustida qalam yo'q.

مفرد *mo'frad*

man injo nistam – Men bu yerda yo'qman.

to' injo nisti – Sen bu yerda yo'qsan.

u injo nist – U bu yerda yo'q.

جمع *jam'*

mo injo nistim – Biz bu yerda yo'qimiz.

sho'mo injo nistid – Siz bu yerda yo'qsiz.

onho injo nistand – Ular bu yerda yo'qlar.

1- **topshiriq.** Quyidagi so'zlarga bog'lamaning bo'lishli va bo'lishsiz shaklini qo'shib tuslang.

navisande – yozuvchi, *mo'handes* – injener,

pezeshk – doktor, vrach.

2- **topshiriq.** Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bu kimdir? Bu ishchidir. U kimdir? U muallimdir. Sen kimsan? Men talabaman. U qiz ham talabami? Ha, u qiz ham talaba. Ular kimlar? Ular injenerlar. Biz kimmiz? Biz hammamiz talabamiz. Bu o'rtoq kim? Bu o'rtoq soldat. O'rtoq Hasanov, siz ham talabamisiz? Ha, men ham talabaman. O'rtoq Sultonov ham talabami? Yo'q, o'rtoq Sultonov talaba emas, u injener. Ular o'qituvchilar. Men ishchi emasman. Sen ham ishchi emassan. U ayol vrachmi? Ha, u ayol vrach. Siz muallimmisiz? Yo'q, men muallim emasman, men yozuvchiman. U qiz ham injenermi? Yo'q, u qiz injener emas, vrachdir. U ishchidir. Sen bugun navbatchimisan? Ha, men bugun navbatchiman. Bu yerda vrach bormi? Ha, bu yerda vrach bor. U yerda nima bor? U yerda portfel va jurnal bor. Stolning ustida nima bor? Stolning ustida kitob, qalam va qog'oz bor.

3- **topshiriq.** Nuqtalar o'rniga tegishli shaxs-son bog'lamasini qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

آيا در کلاس درس تخته؟

نخیر، آنجا تخته....

آيا اين زن پزشک....؟

بله، اين زن پزشک....

اينجا گچ.... گچ آنجا....

امروز هوا سرد.... گرم....

روي ميز كيف و مجله....

من در دانشکده....

آيا اينجا پزشک....؟

نخیر، اينجا پزشک....

او آنجا....

آيا اين كيف كهنه....؟

امروز كتيك....؟

امروز كتيك رفيق حسنوف....؟

شما....؟

ما دانشيار....؟

آيا اينجا نويسنده....؟

نخیر، نويسنده....؟

آيا اين رفيق مهندس....؟

نخیر، اين رفيق افسر.... مهندس....

تو كارگر.... و من سرباز....

من پزشک.... و رفيق فروخ نويسنده....

دانشيار كجا....؟

اسم شما چه....؟

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

من دانشجو هستم. تو دانشجو هستی. ما هر دو دانشجو هستیم. تو پزشک هستی. او هم پزشک است. شما هر دو پزشک هستید. ما کارگر هستیم. مهندس نیستیم. شما هم مهندس نیستید. ما هر سه کارگر هستیم. من ازبک. رفیق حسنوف هم ازبک است. ما هر دو ازبکیم. ایرانی نیستیم. حسن و سلطانوف هر دو اهل تاشکند هستند. آقای وفایی اهل تهران است.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni yod oling.

پنج انگشت برابر نیست. پانزده حساب حساب. مهمان عزیز است تا سه روز. آب آبادانی است.

6- topshiriq. Nuqtalar o'rniga bog'lamasini kerakli shaxslarga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

احمد و حسن هر دو دانشجو
 ما همه دانشجو
 آنها اهل تهران
 من و تو هر دو پزشک
 مریم و فاطمه جوان و زیبا
 حسن و سلطان هر دو دوست

Beshinchi dars

درس پنجم

گفتگو

تو کیستی؟ من پزشکم. تو هم پزشکی؟ خیر، من پزشک نیستم. من دانشیارم. آن دختر کیست؟ آن دختر دانشجو است. تو هم دانشجویی؟ بله، من هم دانشجویم. آنها کیستند؟ آنها نویسنده اند. شما هم نویسنده اید؟ خیر، من نویسنده نیستم. من مهندسم. آیا آن مرد شاعر است؟ بله، آن مرد شاعر است. این بنا بلند و قشنگ است. شما کیستید؟ من هنرپیشه ام. شما اهل کجا هستید؟ من اهل ایرانم. شما هم ایرانی هستید؟ خیر، من ازبکم. احمد تو کارگری؟ بله، من کارگرم. رفیق فرخ دهقان است. من امروز بیمارم. تو هم بیماری؟ بله، من هم بیمارم ولی رفیق حسنوف سالم است. شما سالمید؟ بله، ما سالمیم. شما کیستید؟ ما ادیبان شناسیم ولی آنها زبان شناسند. شما تشنه اید؟ بله، من تشنه ام. آیا آنها سربازند؟ خیر، آنها سرباز نیستند. تو هنرپیشه ای؟ خیر، من هنرپیشه نیستم. پس تو کیستی؟ من دانشجویم و رفیق سلطانوف مهندس است.

واژه ها

بنا <i>bano</i> – bino, imorat	بیمار <i>bimor</i> – kasal
ایرانی <i>irani</i> – eronlik	سالم <i>solem</i> – sog'lom
شاعر <i>shoer</i> – shoir	تشنه <i>tashne</i> – chanchoq
ادبیات شناس <i>adabiyotshenos</i> – adabiyotshunos	زبان شناس <i>zabonshenos</i> – tilchi
	هنرپیشه <i>ho'narpishe</i> – artist

GRAMMATIK IZOH

Bog'lamaning qisqa shakli

Ot kesim tarkibidagi bog'lama qisqa shaklda ham ishlatiladi. Bunda bog'lamaning qisqa shakli III shaxs birlikdan boshqa hamma shaxslarda qo'llaniladi. Bog'lamaning qisqa shakli bevosita ot kesimning ot qismiga qo'shilib keladi. Bog'lama o'z oldidagi so'zning qanday tovush bilan tugashiga qarab, turli shakllarda yoziladi.

1. Undosh bilan tugagan so'zdan so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik – مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik – جمع <i>jam'</i>
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	ند - <i>and</i>

Masalan:

مفرد *mo'frad*

من کارگرم *man korgaram* – Men ishchiman.
 تو کارگری *to' korgari* – Sen ishchisan.
 او کارگر است *u korgar ast* – U ishchi.

جمع *jam'*

ما کارگریم *mo korgarim* – Biz ishchimiz.
 شما کارگرید *sho'mo korgarid* – Siz ishchisiz.
 آنها کارگرند *onho korgarand* – Ular ishchilar.

Bog'lamaning qisqa shaklida urg'u bog'lama oldidagi so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

2. Qisqa unli *a – e* yoki cho'ziq unli *i – i* bilan tugagan so'zlar-dan so'ng yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik - مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik - جمع <i>jam'</i>
I shaxs	ا - <i>am</i>	ایم - <i>im</i>
II shaxs	ای - <i>i</i>	اید - <i>id</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	اند - <i>and</i>

Masalan: * - *e* qisqa unlisi bilan tugagan so'zlarda:

مفرد *mo'frad*

من نویسنده ام *man navisande-am* - Men yozuvchiman.
 تو نویسنده ای *to'navisande-i* - Sen yozuvchisan.
 او نویسنده است *u navisande ast* - U yozuvchi.

جمع *jam'*

ما نویسنده ایم *mo navisande-im* - Biz yozuvchimiz.
 شما نویسنده اید *sho'mo navisande-id* - Siz yozuvchisiz.
 آنها نویسنده اند *onho navisande-and* - Ular yozuvchilar.

ی - *i* cho'ziq unlisi bilan tugagan so'zlarda:

مفرد *mo'frad*

من ایرانی ام *man ironi-am* - Men eronlikman.
 تو ایرانی ای *to'ironi-i* - Sen eronliksan.
 او ایرانی است *u ironi-ast* - U eronlikdir.

جمع *jam'*

ما ایرانی ایم *mo ironi-im* - Biz eronlikmiz.
 شما ایرانی اید *sho'mo ironi-id* - Siz eronliksiz.
 آنها ایرانی اند *onho ironi-and* - Ular eronliklar.

3. *o* va *u* cho'ziq unililari bilan tugagan so'zlardan so'ng, yoziladigan shakli.

Shaxslar	Birlik - مفرد <i>mo'frad</i>	Ko'plik - جمع <i>jam'</i>
I shaxs	یم - <i>yam</i>	ییم - <i>yim</i>
II shaxs	یی - <i>iy</i>	یید - <i>iyid</i>
III shaxs	است - <i>ast</i>	یند - <i>yand</i>

مفرد *mo'frad*

من دانشجویم *man doneshjuyam* - Men talabaman.
 تو دانشجویی *to'doneshju-iy* - Sen talabasan.
 او دانشجو است *u doneshju ast* - U talaba.

جمع *jam'*

ما دانشجوییم *mo doneshju-yim* - Biz talabamiz.
 شما دانشجویید *sho'mo doneshju-yid* - Siz talabasiz.
 آنها دانشجویند *onho doneshjuyand* - Ular talabadirlar.

Oxirgi yillarga qadar II shaxs birlik va I va II shaxs ko'plikda *y* harfi *o'*rnida * *hamza* belgisi qo'llanilgan. Masalan:

مفرد *mo'frad*

من دانشجویم - من دانشجویم
 تو دانشجویی - تو دانشجویی
 او دانشجو است - او دانشجو است

جمع *jam'*

ما دانشجوییم - ما دانشجوییم
 شما دانشجویید - شما دانشجویید
 آنها دانشجویند - آنها دانشجویند

Bog'lamaning bo'lishsiz shakli hamma shaxslarda *nist* so'zi orqali ifoda etiladi. Masalan:

من دانشجو نیستم *man doneshju nistam* - Men talaba emasman.
 تو نویسنده نیستی *to'navisande nisti* - Sen yozuvchi emassan.
 او کارگر نیست *u korgar nist* - U ishchi emas.

1- **topshiriq.** Quyidagi so'zlarga bog'lamaning qisqa shaklini qo'shib, shaxs va sonda tuslang.

هنرپیشه *ho'narpishe* - artist پزشک *pezeshk* - vrach
 سرباز *sarboz* - soldat بنا *bano* - bino, imorat

2- **topshiriq.** Quyidagi so'zlarni bog'lamaning bo'lishsiz shakli-da tuslang.

نویسنده *navisande* - yozuvchi مهندس *mo'handes* - injener, mo'handis
 دانشیار *doneshyor* - o'qituvchi ایرانی *ironi* - eronlik

3- **topshiriq.** Bog'lamaning qisqa shaklini ishlatib, quyidagi gap-larni tarjima qiling.

Men ishchiman. Sen injenersan. Biz talabamiz. Ular ham talabalardir. Bu qiz vrach. Siz kimsiz? Men talabaman. Siz ham talabamisiz? Yo'q, men talaba emasman, men vrachman. Bu kishi kim? Bu kishi tilchidir. Siz bugun navbatchimisiz? Ha, men bugun navbatchiman. Men kasal emasman, sog'lomman. Biz hammamiz sog'-

گفتگو

- اسم شما چیست؟
– اسم پدر شما چیست؟
– نام خانوادگی شما چیست؟
– اسم خواهر شما چیست؟
– خواهر شما چکاره است؟
– او دانشجوی کدام دانشکده است؟
– پدر شما چکاره است؟
– مادر شما به چه کاری مشغول است؟
– برادر شما دانشجوی کدام دانشکده است؟
– شما چکاره اید؟
– دانشکده‌ی شما کجاست؟
- اسم من سلطان است.
– اسم پدر من عمر است.
– نام خانوادگی من عثمانوف است.
– اسم خواهر من فاطمه است.
– خواهر من دانشجو است.
– او دانشجوی دانشکده‌ی طب است.
– پدر من کارمند علمی است.
– مادر من خانه دار است.
– برادر من دانشجوی دانشکده‌ی حقوق است.
– من دانشجوی دانشکده‌ی زبان و ادبیات هستم.
– دانشکده‌ی ما در خیابان نوایی است.

واژه‌ها

ism – ism	حقوق <i>ho'quq – huquq</i>
<i>nom-e xonevodegi</i> – نام خانوادگی	<i>be che kor-i – nima ish</i> به چه کاری
familiya	<i>xonedori – uy bekasi</i> خانه داری
<i>pedar – ota</i> پدر	<i>zard – sariq</i> زرد
<i>modar – ona</i> مادر	<i>mihan – vatan</i> میهن
<i>barodar – aka-uka</i> برادر	<i>xiyobon – ko'cha</i> خیابان
<i>barodar-e bo'zo'rg</i> – برادر بزرگ	
aka	<i>zabon – til</i> زبان
<i>barodar-e kuchek</i> – برادر کوچک	<i>adabiyot – adabiyot</i> ادبیات
uka	<i>xeyli – juda</i> خیلی
<i>xohar – opa-singil</i> خواهر	<i>kusho – tirishqoq</i> کوشا
<i>xohar-e bo'zo'rg</i> – خواهر بزرگ	<i>be xonedori – uy-ro'z-g'or ishlari bilan</i> به خانه داری
opa	<i>pok – toza</i> پاک
<i>xohar-e kuchek</i> – خواهر کوچک	<i>moshin – mashina</i> ماشین
<i>singil</i>	<i>kaleme – so'z</i> کلمه
<i>kormand-e 'elmi</i> – کارمند علمی	<i>deh – qishloq</i> ده
<i>ilmiy xodim</i>	
<i>ko'dom – qaysi</i> کدام	
<i>tebb – tibbiyot, meditsina</i> طب	
<i>sard – sovuq</i> سرد	
<i>tamrin – mashq</i> تمرین	

lommiz. G'afur G'ulom kim? G'afur G'ulom shoirdir. Uning nomi mashhurdir. Bu kishi ham shoirmi? Yo'q, bu kishi shoir emas, yozuvchidir. Biz adabiyotshunosmiz. Siz artistmisiz? Ha, men artistman. Siz eronlikmisiz? Yo'q, men eronlik emasman, o'zbekman. Bu imorat baland va chiroylidir. U vrach yoshdir. O'rtoq Hasanov yosh va sog'lomdir. Siz qaerdasiz? Men bu yerdaman. Siz ham injenermisiz? Ha, men ham injenerman. Sen tashnamisan? Yo'q, men tashna emasman. Ular kimlar? Ular o'qituvchilardir.

4- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'zlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

من کارگر.....	آن مرد..... است.
دانشیار..... نیست.	او بیمار..... و من سالم.....
این..... کیست؟	دانشیار در دانشکده.....
این..... است.	این روزنامه..... نیست.
شما دانشجوی.....؟	ما..... هستیم ولی آنها..... هستند.
رفیق حصول..... است.	آیا آن تخته..... است؟
آیا آن پنجره..... است؟	آیا..... مهندسی؟
آیا آن دختر..... است؟	نخیر..... مهندس نیستم.
..... کجاست؟	آنها نویسنده.....
او در..... است.	آیا..... هم نویسنده اید؟
ای بیگ..... است.	بله..... هم نویسنده ام.
ما همه..... هستیم.	آیا آن دختر..... است؟
آیا..... دانشیارید؟	تو تشنه..... و من تشنه.....
..... مهندسمند.	اینجا دانشیار.....
او امروز..... است.	روی میز..... هست.
این بنا..... است.	دیوار سفید.....
این..... نیست.	آنها..... هستند.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va bog'laning qisqa shaklini yozilishiga ahamiyat bering.

من دانشجوی دانشگاه خاورشناسی هستم. آیا تو هم دانشجویی؟ بله، من هم دانشجویم. آنها هم دانشجویند. ما مهندسیم، آنها نویسنده اند. شما پزشکی؟ نخیر، من پزشک نیستم. پس، تو کیستی؟ من هنرپیشه ام. آن مرد چکاره است؟ آن مرد دانشیار است. شما هم دانشیارید؟ نخیر، من دانشیار نیستم. ما همه دانشجو هستیم. تو پزشکی، او هم پزشک است. شما هر دو پزشکی. این پسر و آن دختر برادر و خواهر هستند. آنها هر دو جوان و سالم هستند. شما سالمید؟ بله، من سالمم. احمد سالم نیست؟ او بیمار است. ما آشنا ایم.

GRAMMATIK IZOH

Izofa اضافہ

Fors tilida aniqlovchi bilan aniqlanmish yoki qaratqich bilan qaralmish *izofa* deb ataluvchi urg'usiz *e* tovushi orqali bog'lanadi. Masalan:

ديوار سفيد *divor-e sefid* – oq devor
گل سرخ *go'l-e so'rx* – qizil gul
کتاب دانشجو *ketob-e doneshju* – talabanning kitobi
من پدار *pedar-e man* – mening otam

Fors tili izofiy birikmasida so'z tartibi o'zbek tiliga nisbatan qarama-qarshidir. Agar o'zbek tilida avval aniqlovchi, so'ng aniqlanmish yoxud avval qaratqich, so'ng qaralmish kelsa, fors tilida esa aksincha, avval aniqlanmish, so'ng aniqlovchi yoki avval qaralmish, so'ng qaratqich keladi.

O'zbek tilida	Fors tilida
→aniqlovchi →aniqlanmish:	aniqlovchi←aniqlanmish←
katta stol	میز بزرگ <i>miz-i bo'zo'rg</i>
baland imorat	عمارت بلند <i>emorat-e bo'land</i>
→qaratqich →qaralmish:	qaratqich←qaralmish←
o'qituvchining portfeli	کیف دانشیار <i>kif-e doneshyor</i>
mening do'stim	دوست من <i>dust-e man</i>

Fors tili grammatikasida izofiy birikmadagi aniqlanmish مضاف *mo'zof* va aniqlovchi مضاف الیه *mo'zof-e eleyh* deb nomlanadi. Izofa ko'rsatkichi doimo مضاف *mo'zof* dan so'ng qo'yiladi va مضاف bilan ni bir-biriga bog'lab, izofiy birikma hosil qiladi. Izofiy birikmadagi so'zlar ajratib o'qilmay, bir butun, umumiy intonatsiya ostida talaffuz etiladi. Odatda izofiy birikma bir butun sintaktik birlik hisoblanadi.

Izofaning imlosi

1. Undosh bilan tugagan so'zlardan so'ng, izofa *zir* belgisi orqali yozilib, *e* deb talaffuz etiladi. Odatda *-zir* belgisi yozuvda ifoda etilmaydi. Talaffuzda esa doimo saqlanadi. Masalan:

ساعت طلا *soat-e telo* – tilla soat
زبان فارسی *zabon-e forsi* – fors tili
تاریخ ازبکستان *torix-e o'zbekiston* – O'zbekiston tarixi
درس هفتم *dars-e hafto'm* – yettinchi dars
گستان سعدی *go'leston-e sa'di* – Sa'diyning "Guliston"
خیابان بابور *xiyabon-e bobo'r* – Bobur ko'chasi

2. *-e* qisqa unlisi bilan tugagan so'zlardan so'ng izofa *-hamza* belgisi orqali yozilib, *ye* deb talaffuz etilib kelgan. Masalan:

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* – qora doska
خمسة نوابی *xamse-ye navoi* – Navoiyning "Xamsa"si
نویسنده معروف *navisande-ye ma'ruf* – taniqli yozuvchi
روزنامه دیواری *ruznome-ye divori* – devoriy gazeta

Hamza belgisi odatda ishora etilmay yozuvda tushib qolgan. Masalan:

تخته سیاه *taxte-ye siyoh* – qora doska
روزنامه دیواری *ruznome-ye divori* – devoriy gazeta

Oxirgi yillarda Eron orfografiyasiga o'zgartirishlar kiritilib, hamza belgisi o'rninga *yo* harfi yoziladigan bo'ldi. Biz ham shu o'rinda *yo* harfini berib borishga qaror qildik. Masalan:

پنجره ی کوچک *panjare-ye kuchek* – kichik deraza
خانه ی احمد *xone-ye ahmad* – Ahmadning uyi
دانشکده ی خاورشناسی *doneshkade-ye xovarshenosi* – sharqshunoslik fakulteti

3. Cho'ziq unlilar bilan tugagan so'zlardan so'ng izofa *-yo* harfi orqali yozilib, *ye* deb talaffuz etiladi. Masalan:

بوی گل *bu-ye go'l* – gulning hidi
پای میز *po-ye miz* – stolning oyog'i
دانشجوی دانشکده *doneshju-ye doneshkade* – fakultetning talabasi
روی زیبا *ru-ye zibo* – chiroyli yuz

Eslatma. *-i* cho'ziq unlisi bilan tugagan so'zlarda *-yo* yozuvda ifoda etilmay, talaffuzda *i* unlisidan so'ng bir *ye* qo'shib o'qiladi. Masalan:

صندلی بزرگ *sandali-ye bo'zo'rg* – katta stul
ماهی دریا *mohi-ye daryo* – dengiz balig'i
بینی او *bini-ye u* – uning burni

Izofaning yozilishi

Undoshdan so'ng	*-e qisqa unlisidan so'ng	Cho'ziq unililardan so'ng
De	ye	ye

1- topshiriq. Quyidagi birikmalarni izofa imlosiga rioya qilgan holda fors alfavitida yozing.

barodar-e man, meydon-e biruni, kog'az-e sefid, doneshju-ye doneshkade, doneshyor-e mo, ruznome-ye haqiqati o'zbekiston, esm-e xohar-e man, dars-e chahoro'm, navisande-ye mashhur, orzu-ye delbar, dars-e zabon-e rusi, shohnome-ye ferdo'usi, korgar-e kor-xone, xone-ye xoharam, po-ye miz, do'st-e u, torix-e iron, sedo-ye bo'lbo'l, ruz-e yakshambe, hamsoye-ye xohar-e man, xiyobon-e shahresabz, kor-e elmi-ye doneshjuyon, xonevodegi-ye mo.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu nima? Bu qizil qalamdir. U nima? U qora doskadir. Qizil qalam stolning ustida. U nima narsa? U devoriy gazeta. Bu kitob Navoiyning devonidir. Bu qaysi ko'cha? Bu Pushkin nomidagi ko'cha. Bu kishi kim? Bu kishi mening otamdir. U ayol mening o'rtog'imning onasidir. Bu qizil gul yaxshi. U qiz bizning universitetning talabasidir. Sharq fakultetining binosi baland. Bizning uyimiz katta va yorug'dir. Sariq papka qayerda? Sariq papka auditoriyada. Sizing opangiz kim? Mening opam vrachdir. Sizing do'stingiz injenerdir. Biz bu fakultetning talabasimiz. Bizning fakultet binosi Navoiy ko'chasida joylashgan. Bu qaysi fakultet? Bu tarix fakulteti.

3- topshiriq. Gaplarni izofa birikmasi qoidasiga rioya qilib o'qing va izofa imlosini aniqlang.

خلقه ی شما کجاست؟ خله ی ما در خیابان پوشکین است. اینجا کتابخانه ی دانشکده ی ماست. فرخ دانشجوی دانشکده ی تاریخ است. او دانشجوی خوبی است. نام خاتوندگی این دختر عثمانوا است. تخته پاک است. دوست من مهندس است. ما پزشکیم. برادر بزرگ تو چه کاره است؟ برادر بزرگ من کارمند علمی است. شما دانشجوی کدام دانشکده هستید؟ من دانشجوی دانشکده ی طب هستم. مادر شما دانشیار کدام دانشکده است؟ مادر من دانشیار دانشکده ی حقوق است. شهر تاشکند پایتخت ازبکستان است. خله ی این نویسنده در خیابان مقیمی قرار دارد. پنجره ی این خانه کوچک است. میدان استقلال خیلی قشنگ است.

4- topshiriq. Quyidagi izofiy birikmalarni o'qing va yod oling. So'ng ularni o'zbek yozuvida yozing.

زبان فارسی* میدان استقلال* خیابان نوایی* دانشگاه خاور شناسی*
جمهوری ازبکستان* کشور ایران* فصل بهار* شاهنامه ی فردوسی*
نویسنده ی مشهور* صندلی کلاس.

5- topshiriq. O'zbek va fors tillari uchun mushtarak bo'lgan izofiy birikmalarni toping va ularni daftaringizga yozing. Masalan:

menore-ye kalon مناره ی کلان
shoh-e zende شاه زنده
daryo-ye azim دریای عظیم
dard-e bedavo درد بی دوا

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va izofiy birikmalarni aniqlang.

– احوال شما چطور است؟
– هوای تاشکند چطور است؟
– این دانشجو چطور است؟
– زبان فارسی چطور است؟
– هوای مسکو چطور است؟
– آیا هوای تهران هم تاشکند گرم است؟
– امروز هوا چطور است؟
– آیا این خاتم ایرانی است؟
– آیا آن آقا هم ایرانی است؟
خیلی خوب است.
سرد است. تاشکند گرم است.
خیلی کوشا است.
خیلی آسان و شیرین است.
خیلی سرد است.
بله، گرم است.
سرد است.
بله، ایرانی است.
خیر، او ایرانی نیست، پاکستانی است.

7- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 6-tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Ettinchi dars

درس هفتم

شهر تاشکند

شهر تاشکند پایتخت جمهوری ازبکستان است. تاشکند یکی از بزرگترین شهرهای آسیای میانه است. جمهوری ازبکستان خیلی ثروتمند است. صده ترین محصول این جمهوری پنبه است.

در شهر تاشکند فرهنگستان علوم ازبکستان، دانشگاهها، دبیرستانها و سایر آموزشگاه های عالی و متوسطه ی بسیاری موجود است. در این شهر مترو، برج تلویزیون همچنین تعداد زیادی کودکانستان، پارکهای بسیار زیبا، سینما، تئاترها و ورزشگاه وجود دارد.

یکی از خیابانهای زیبای تاشکند خیابان نوایی است. موزه ی نوایی، تئاتر ملی، اداره نشریات، مرکز تلویزیون، ورزشگاه پخته کار، کاخ هنر و سایر مؤسسات علمی، فنی و فرهنگی در این خیابان قرار دارد.

منظر دیدنی تاشکند روز به روز زیاد می شود. محله ها، عمارت ها و پارکهای جدید بوجود می آید. این شهر چنان با سرعت تغییر می کند که باعث تعجب مردم دنیاست. هر خارجی که به تاشکند می آید از بزرگی و زیبایی شهر تعجب می کند.

واژه ها

بزرگترین *bo'zo'rgtarin* – eng katta
 آسیای میانه *asiyo-ye miyone* – O'rta Osiyo
 ثروتمند *sarvatmand* – boy
 عمده ترین *'o'mdetarin* – eng asosiy
 فرهنگستان علوم *farhangeston-e 'olum* – fanlar akademiyasi
 متوسطه *mo'tavassete* – o'rta
 آموزشگاه *omuzeshgoh* – o'quv yurti, ta'lim maskani
 مترو *metro* – metro
 برج تلویزیون *bo'rij-e televizyo'n* – televizion minora
 تعداد *te'dod* – miqdor
 زیاد *ziyod* – ko'p
 کودکان *kudakeston* – bolalar bog'chasi
 سینما *sinemo* – kino
 تئاتر *te'otr* – teatr
 موزه *muze* – muzey
 کاخ هنر *kox-e ho'nar* – san'at saroyi
 سایر *soyer* – boshqa, bo'lak
 مؤسسات *mo'assesot* – muassasalar, tashkilotlar
 فرهنگی *farhangi* – madaniy
 منظر *manozer* – (منظره *manzare* – manzara ning ko'plik shakli)
 manzaralar
 انجمن *anjo'man* – uyushma
 دیدنی *didani* – diqqatga sazovor joylar
 جدید *jadid* – yangi
 چنان *cho'non* – shunday, shu darajada
 با سرعت *bo so'r'at* – tezlik bilan
 تغییر کردن *tag'yir kardan* – o'zgartirmoq
 باعث *bois* – sabab
 تعجب *ta'jo'b* – taajjub, hayron
 تعجب کردن *ta'jo'b kardan* – ajablanmoq, taajjublanmoq
 خارجی *xoreji* – chet ellik, xorijiy
 بزرگی *bo'zo'rgi* – kattalik, ulug'lik
 زیبایی *ziboyi* – chiroylilik, go'zallik
 کشاورزی *keshovarzi* – qishloq xo'jaligi

GRAMMATIK IZOH

Otlarda son kategoriyasi

Fors tilida otlar ikki son shakliga ega:

- 1) birlik shakli; 2) ko'plik shakli.

Otlarning ko'plik shakli ularning birlik shakliga *ha-ho* va *an-on* qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Bulardan *ha-ho* qo'shimchasi odatda jonsiz predmetlarni bildiruvchi otlarga, *an-on* esa jonli predmetlarni bildiruvchi otlarga qo'shiladi. Masalan:

ha-ho qo'shimchasi bilan

کتاب <i>ketob</i> – kitob	کتابها <i>ketobho</i> – kitoblar
روزنامه <i>ruznome</i> – gazeta	روزنامه ها <i>ruznomeho</i> – gazetalar
شهر <i>shahr</i> – shahar	شهرها <i>shahrho</i> – shaharlar
صندلی <i>sandali</i> – stul	صندلی ها <i>sandaliho</i> – stullar

an-on qo'shimchasi bilan

دختر <i>do'xtar</i> – qiz	دختران <i>do'xtaron</i> – qizlar
کارگر <i>korgar</i> – ishchi	کارگران <i>korgaron</i> – ishchilar
گوسفند <i>gusfand</i> – qo'y	گوسفندان <i>gusfandon</i> – qo'ylar
پزشک <i>pezeshk</i> – vrach	پزشکان <i>pezeshkon</i> – vrachlar

an-on ko'plik qo'shimchasi juftlikni anglatuvchi inson a'zosining nomlariga ham qo'shilishi mumkin. Masalan:

چشم <i>cheshm</i> – ko'z	چشمان <i>cheshmon</i> – ko'zlar
لب <i>lab</i> – lab	لبان <i>labon</i> – lablar

Hozirgi zamon fors tilida *an-on* ko'plik qo'shimchasi o'rnida *ha-ho* ko'plik qo'shimchasini ishlatish hollari ko'p uchraydi. Natijada *ha-ho* ko'plik qo'shimchasi *an-on* ko'plik qo'shimchasi bilan bir qatorda jonli predmetlarga ham qo'shilib, ulardan ko'plik yasamoqda. Masalan:

دختران <i>do'xtaron</i> →	دخترها <i>do'xtarho</i> – qizlar
کارگران <i>korgaron</i> →	کارگرها <i>korgarho</i> – ishchilar
گوسفندان <i>gusfandon</i> →	گوسفندها <i>gusfandho</i> – qo'ylar

Lekin ba'zi so'zlarda *-on* ko'plik qo'shimchasi o'rinda *-ho* ko'plik qo'shimchasini ishlatish so'zning ma'nosini o'zgartirib yuborishi mumkin. Masalan:

سر <i>sar</i> – bosh	ساران <i>saron</i> – boshliqlar	سارها <i>sarho</i> – boshlar
----------------------	---------------------------------	------------------------------

-on ko'plik qo'shimchasining imlosi

1. Birlilik shakldagi so'z *-o*, *-u*, hamda *-i* cho'ziq unlilaridan biri bilan tugagan bo'lsa, son qo'shimchasi *-on* oldidan bir *-i* ortirilib, *-yon* shaklida yoziladi. Masalan:

doneshju – talaba → *doneshjuyon* – talabalar
dono – donishmand → *donoyon* – donishmandlar
ironi – eronlik → *ironiyon* – eronliklar

2. Birlilik shakldagi so'z *-h* qisqa unlisi bilan tugagan bo'lsa, son qo'shimchasi *-on* oldidan bir *-g* ortirilib, *-gon* shaklida qo'shiladi. Yozuvda esa *-h* harfi tushib qoladi. Masalan:

navisande – yozuvchi → *navisandegon* – yozuvchilar
namoyande – namoyanda → *namoyandegon* – namoyandalar
ho'narpishe – artist → *ho'narpishegon* – artistlar
navisande – yozuvchi → *navisandegon* – yozuvchilar
namoyande – namoyanda → *namoyandegon* – namoyandalar
ho'narpishe – artist → *ho'narpishegon* – artistlar

3. *-u* tovushi bilan tugagan ba'zi so'zlarga *-on* ko'plik qo'shimchasi qo'shilganda, *u* tovishi *o'v* kabi talaffuz etiladi. Masalan:

abru – qosh → *abro'von* – qoshlar
bomu – xonim → *bono'von* – xonimlar
bozu – bilak → *bazo'von* – bilaklar

Izofiy zanjir

Fors tilida aniqlanmish bir necha so'z bilan aniqlanib kelishi mumkin. Masalan:

ketob-e doneshyor-e zabon-e forsi – Fors tili o'qituvchisining kitobi.

navisande-ye bar-jaste-ye iron – Eronning mashhur yozuvchisi.

emoratho-ye qashang-e toshkand – Toshkentning chiroyli imoratlari.

Bunday izofiy birikuvni grammatikada *izofiy zanjir* deyiladi.

Izofiy zanjirda aniqlovchi so'zlar bir-birini aniqlab, izohlab va ma'nosini to'ldirib keladilar hamda o'zaro izofa ko'rsatkichi orqali bog'lanadilar. Masalan:

doneshju-ye sol-e avval – Birinchi kurs talabasi
doneshju-ye sol-e avval-e doneshgoh – Institutning birinchi kurs talabasi
doneshju-ye sol-e avval-e doneshgoh-e pezeshti – Tibbiyot institutining birinchi kurs talabasi.

Aniqlanmish bilan aniqlovchi so'zlar bir-birlari bilan izofa ko'rsatkichi orqali zanjir kabi bog'lanib keladilar va bir butun izofiy birikmani hosil qiladilar. Izofiy zanjirdagi hamma so'zlar (oxirgi so'zdan tashqari) izofa ko'rsatkichini qabul qilib keladilar. Agar birikmada kishilik olmoshlaridan biri bo'lsa, birikma oxiriga qo'yiladi. Masalan:

korho-ye 'elmi-ye doneshyoron-e doneshgoh-e mo – Bizning institut o'qituvchilarining ilmiy ishlari.
barodar-e bo'zo'rg-e dust-e sho'mo – Sizing akangizni do'sti.
tolor-e namoyeshgoh-e ho'narho-ye tasviri-ye jo'nhuri-ye mo – Respublikamizning tasviriy san'at ko'rgazmalar zali.

hame olmoshi haqida

Fors tilida *hame* olmoshi gapda izofa bilan va izofasiz o'qilishi mumkin. Agar *hame* olmoshidan keyin kelgan so'z ko'plik shaklda bo'lsa, *hame* izofa bilan, birlik shaklida bo'lsa, izofasiz o'qiladi. Masalan:

hame-ye doneshjuyon – hamma talabalar
hame-ye korgaron – hamma ishchilar
hame-ye sarvatho-ye keshvar – mamlakatning barcha boyliklari
hame-ye mo – Biz hammamiz
hame chiz – hamma narsa
hame jo – hamma yer

همه *hame* olmoshi ega vazifasida kelgan vaqtda ham همه *hame* olmoshi izofasiz o'qiladi. Masalan:

همه دانشجویان در کلاس هستند. *Hamma talabalar auditoriyadalar.*

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarning ko'plik shaklini yasang.

پنجره <i>panjare</i> – deraza	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
پزشک <i>pezeshk</i> – vrach	نامه <i>nome</i> – xat
جمهوری <i>jo'mhuri</i> – respublika	خیابان <i>xiyoban</i> – ko'cha
دانشکده <i>doneshkade</i> – fakultet	آشنا <i>ashno</i> – tanish
شهری <i>shahri</i> – shaharlik	هنرپیشه <i>ho'narpishe</i> – artist
زبان شناس <i>zabonshenos</i> – tilchi	ثروت <i>sarvat</i> – boylik

2- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Uning opasining ismi Fotima. Toshkent shahrining ko'chalari va parklari juda chiroyli. O'zbekiston Respublikasida ko'p miqdorda kinolar, teatrlar, institutlar, maktablar va bog'chalar bor. Men filologiya fakultetining birinchi kurs talabasiman. Farruxning fors tili kitobi stolning ustida. O'zbekiston yoshlari uchun hamma o'quv yurtlarining eshiklari ochiq. Bu yer "O'zbekiston ovozi" gazetasi-ning redaksiyasi. Tehron shahri Eron mamlakatining poytaxtidir. U viloyatning asosiy qishloq xo'jalik mahsuloti paxtadir. Alisher Navoiy nomidagi adabiyot muzeyi Navoiy ko'chasida joylashgan-dir. O'rta Osiyoning chiroyli shaharlaridan biri Toshkent shahridir. (Mening) opamning bog'ida har xil daraxtlar va gullar bor. Navoiy teatrining binosi juda chiroyli. Bu filologiya fakultetining devoriy gazetasi. Fargona, Samarqand va Buxoro shaharlari O'zbekiston-ning chiroyli shaharlaridandir.

3- topshiriq. Quyidagi birikmalarni fors tiliga tarjima qiling.

O'zbekiston Milliy universiteti. Sharqshunoslik institutining birinchi kurs talabarlari. O'zbekiston Fanlar akademiyasining binosi. Tojikiston Respublikasining poytaxti. Eron mamlakatining asosiy qishloq xo'jalik boyligi. Tehronning chiroyli ko'chalaridan biri. Navoiy teatrining artistlari. O'zbekiston Respublikasi Yozuvchilar uyushmasi. Toshkent shahrining kino va teatrlari. O'zbekiston Respublikasining asosiy boyliklaridan biri. Bizning institutning sport zali. Sharq fakultetining talaba va o'qituvchilari. O'zbekiston oliy o'quv yurtlari.

4- topshiriq. Quyidagi izofiy zanjirda keltirilgan izofiy birikmalarni to'g'ri talaffuz qilishga o'rganing va ularni yod oling.

درس زبان فارسی، دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند، دانشجوی دانشگاه خاورشناسی، جمهوری اسلامی ایران، کتاب درسی زبان فارسی، مردم کشورهای ایران و ازبکستان، پایتخت کشور ایران، احوال دوست من، احوال برادر بزرگ من، تمام ثروتهای کشور ما، انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم ازبکستان.

5- topshiriq. همه *hame* olmoshi ishtirokida gaplarni tarjima qiling va tarjimangizni o'qing. Bunda همه *hame* olmoshining talaffuziga alohida ahamiyat bering.

Hamma gazeta va jurnallar stolning ustidadir. Bu ko'chadagi hamma imoratlar baland va chiroylidir. Ularning hammasi bizning fakultet talabarlari. Biz hammamiz sog'miz. Ularning hammasi ishchidirlar. Xonaning hamma joyi tozadir. Mamlakatni hamma boyliklari xalq uchundir. Hamma talabalar auditoriyada. Talabalarning hammasi tirishqoqdir. Maktabda hamma narsa o'quvchilar uchundir.

Sakkizinchi dars

درس هشتم

گفتگو

- دوست عزیز، سلام علیکم.
- علیکم السلام.
- حالتان چطور است؟
- خدا را شکر، از لطف شما، بد نیست. شما چطورید؟
- متشکرم، من خوبم.
- سلامت هستید؟
- بله، حال خوب است، متشکرم.
- پدر و مادرتان چطورند؟
- آنها سالم و خوبند.
- پدرتان امروز در خانه است؟
- بله، امروز روز تعطیل است، او در منزل است.
- آیا خانه ی شما از اینجا نور است؟
- نه، خانه ی ما از اینجا نور نیست، نزدیک است.
- شما دانشجوی سال چندم هستید؟
- من دانشجوی سال اول دانشکده ی خاورشناسی هستم.
- خواهرانتان به چه کاری مشغولند؟
- خواهر بزرگم دانشجوی سال چهارم دانشگاه پزشکی و خواهر کوچکم دانش آموز دبیرستان است.

– از دیدار شما خیلی خوشحالم.
– لطف شما زیاد.
– سلامت باشید. خدا حافظ شما.

واژه ها

عزیز 'aziz – aziz
سلام salom – salom
سلام علیکم salom 'alayko 'm – salom alaykum
حال hol – hol, ahvol
جمهوری jo 'mhuri – respublika
متشکرم mo 'tashakeram – rahmat
از لطف شما az lo 'tf sho 'mo – sizning iltifotingizdan
متشکرم mo 'tashakkeram – rahmat, tashakkur
حالا holo – hozir, endi
روز تعطیل roz-e ta 'til – dam olish kuni
منزل manzel – uy, manzil
دور dur – uzoq, olis
نزدیک nazdik – yaqin
چندم chando 'm – nechanchi
سال sol – yil, yosh, kurs
چندم سال sol-e chando 'm – nechanchi kurs
دانش آموز doneshomuz – maktab o'quvchisi
دیدار didor – ko'rishish, uchrashish
پزشکی pezesheki – meditsina, tibbiyot
دبیرستان dabireston – o'rta maktab
تا to – gacha
تا دیدار to didor – ko'rishguncha
خوشحالم xo 'shholam – xursandman
سلامت باشید salomat boshid – sog' bo'ling
خدا حافظ xo 'do hofez – xayr
عضو o 'zv – a'zo
حزب hezb – partiya
پرچم parcham – bayroq

Grammatik izoh

Egalik affikslari ضمائر متصل zamoyer-e mo 'ttasel

Fors tilida egalik, mansublikni ifodalash uchun otlarga quyidagi egalik affikslari qo'shiladi.

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م - am	مان - emon
II shaxs	ت - at	تان - eton
III shaxs	ش - ash	شان - eshon

Egalik affikslari otlarning oxiriga qo'shilib, predmetning qaysi shaxsga tegishli ekanligini ko'rsatadi.

dust – (do'st) so'zining turlanishi

مفرد	جمع
dustam – do'stim	dustemon – do'stimiz
dustat – do'sting	dusteton – do'stingiz
dustash – do'sti	dusteshon – do'stlari

Egalik affikslari o'z oldidagi so'z bilan birga bir so'z tarzida talaffuz qilinadi. Egalik affikslariga urg'u tushmaydi. Urg'u egalik affikslaridan oldingi bo'g'inga tushadi. Masalan:

dastam – qo'lim holemon – ahvolimiz
kifam – portfelim modareton – onangiz

Egalik affikslarining imlosi

1. So'z *-e* qisqa unlisi yoki *-i* cho'ziq unlisi bilan tugagan bo'lsa, egalik affikslari oldidan uchchala shaxsning birlik shaklida *alif*, ko'plikda esa *hamza* belgisi qo'yiladi. Hamza belgisi odatda yozuvda tushib qoladi. Talaffuzda birlik shaklda ot bilan egalik affikslari orasida kichik pauza, ko'plikda esa bir y tovushi orttiriladi. Masalan:

xone – (uy) so'zining turlanishi

مفرد	جمع
xone-am – uyim	xoneyemon – uyimiz
xone-at – uying	xoneyeton – uyingiz
xone-ash – uyi	xoneyeshon – uylari

pishone – (peshona) so'zining turlanishi

مفرد

pishoni-yam – peshonam (پیشانیم)
pishoniyat – peshonang (پیشانیات)
pishoniyash – peshonasi (پیشانیاش)

جمع

پیشانی مان *pishoniyemon* – peshonamiz
 پیشانی تان *pishoniyeton* – peshonangiz
 پیشانی شان *pishoniyeshon* – peshonalari

2. So'z *l-o* yoki *u* cho'ziq unlisi bilan tugagan bo'lsa, egalik affikslari oldidan bir *y* orttiriladi.

ru – (yuz) so'zining turlanishi

مفرد	جمع
رویام <i>ruyam</i> – yuzim	رویمان <i>ruyemon</i> – yuzimiz
رویات <i>ruyat</i> – yuzingiz	رویتان <i>ruyeton</i> – yuzingiz
رویاش <i>ruyash</i> – yuzi	رویشان <i>ruyeshon</i> – yuzlari

Egalik affikslari jadvali

Undoshlardan so'ng		-e qisqa va -i cho'ziq unlisidan so'ng		-o yoki -u cho'ziq unlisidan so'ng	
مفرد	جمع	مفرد	جمع	مفرد	جمع
م-am	مان-emon	م-am	مان-yemon	م-yam	یمان-yemon
ت-at	تان-eton	ت-at	تان-yeton	ت-yat	یتان-yeton
ش-ash	شان-eshon	ش-ash	شان-yeshon	ش-yash	یشان-yeshon

Izofiy birikmali gaplarda egalik affikslari birikmaning oxirgi so'ziga qo'shiladi. Masalan:

مداد سیاهت کجاست؟ *medod-e siyohat ko'jo ast?* – Qora qalaming qayerda?

مداد سیاهم روی میز است. *medod-e siyoham ru-ye miz ast.* – Qora qalamim stolning ustida.

اسم پسر کوچک همسایه تان چیست؟ *esm-e pesar-e kuchek-e hamsoyeyeton chist?* – Qo'shningizni kichik o'g'lining ismi nima?

اسم پسر کوچک همسایه من صابر است. *esm-e pesar-e kuchek-e hamsoyeyemon sober ast.* – Qo'shningizning kichik o'g'lining ismi – Sobir.

1- topshiriq. Quyidagi so'zlarga egalik affikslari qo'shib turlang.

لباس <i>lebos</i> – kiyim	ابرو <i>abru</i> – qosh
همسایه <i>hamsoye</i> – qo'shni	حال <i>hol</i> – ahvol
خواهر <i>xohar</i> – opa-singil	صدا <i>sedo</i> – ovoz, tovush
شاله <i>shone</i> – taroq	پا <i>po</i> – oyoq
بینی <i>bini</i> – burun	عمو <i>'amu</i> – amaki

2- topshiriq. Quyidagi birikmalarni yod oling.

روز تعطیل *ruz-e ta'til* – Dam olish kuni
 از دیدار شما خیلی خوشوقتم *az didor-e sho'mo xeyli xo'shvaqtam* – Sizni ko'rishdan juda xursandman
 لطف شما زیاد *lo'tf sho'mo ziyod* – Itifotingiz uchun rahmat.
 اسم خانواده ی شما چیست؟ *esm-e xonevode-ye sho'mo chist?* – Familiyangiz nima?
 شما اهل کجایی؟ *sho'mo ahl-e ko'jo-yid?* – Siz qayerliksiz?
 جمهوری ازبکستان *jo'mhuri-ye o'zbekiston* – O'zbekiston Respublikasi.
 جمهوری اسلامی ایران *jo'mhuri-ye eslomi-ye eron* – Eron Islom Respublikasi.

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Ismingiz nima? Ismim Farrux. Gazetam eski. Shahrimiz go'zal. Portfelim stolning ustida. Qo'shningiz yozuvchidir. Uyimiz uzoq. Salomatligingiz qanday? Rahmat, salomatligim yaxshi. Do'stingizni ahvoli qanday? Do'stimning ahvoli yaxshi emas, onasi kasal. (Uning) kitoblari qayerda? (Uning) kitoblari stolning ustida. Uying qayerda? Uyim Furqat ko'chasida. (Uning) onasi qayerda? Uning onasi fabrikada. (Uning) qizi fakultetning yaxshi talabalaridan biri. Dam olish kuni biz hammamiz uydamiz. Ukangiz nechanchi kurs talabasi? Ukam talaba emas, u o'rta maktab o'quvchisi. O'rtog'imizning otasi Xalq demokratik partiyasining a'zovidir. Ko'k qalaming qayerda? Ko'k qalamim uyda. Xayr, salomat bo'ling! Sizni ko'rishdan juda xursandman. (Uning) opasi yuridik fakultetining 4-kurs talabasi. Familiyangiz nima? Familiyam – Usmonov. Bizning fors tili o'qituvchimiz eronlikdir. Fakultetimiz devoriy gazetasining nomi "O'zbekiston sharqshunosi". Uyingizning eshik va derazasi ochiq. Otangiz kim? Otam O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining a'zovidir. Respublikamiz qishloq xo'jaligi juda boydir.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va izofa imlosiga ahamiyat bering.

پدرم مهندس است. پدرتان مهندس نیست. پزشک است. حالش خوب نیست. او بیمار است. مادر و پدرم هر دو دانشیارند. خواهر بزرگش چه کاره است؟ خواهر بزرگش هم پزشک است. برادر کوچکم دانش آموز است. او دانش آموز دبیرستان است. این مرد همسایه ی ما است. همسایه من اهل سمرقند است. زبان فارسی خیلی

فصلها و روزها

- یک سال مرکب از چند فصل است؟
- یک سال مرکب از چهار فصل است. نام فصلها از این قرار است: بهار، تابستان، پاییز و زمستان.
- یک فصل چند ماه است؟
- یک فصل سه ماه است.
- یک سال چند ماه است؟
- یک سال دوازده ماه است. ماه های سال از این قرار است: ژانویه، فوریه، مارس، آوریل، مه، ژوئن، ژوئیه، اوت، سپتامبر، اکتبر، نوامبر، دسامبر.
- یک هفته هفت روز است. روزهای هفته، چینیند: شنبه، یکشنبه، دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه، جمعه (آدینه).
- یک شبانه روز بیست و چهار ساعت است.
- یک ساعت شصت دقیقه و یک دقیقه شصت ثانیه است.
- امروز چه روزی است؟
- امروز چهارشنبه است.
- اول ماه سپتامبر جشن استقلال جمهوری ازبکستان است.
- بیست و یکم ماه مارس جشن نوروز است.
- اول ماه اکتبر روز دانشیاران و دانش آموزان است.
- روز پذیرش قانون اساسی ازبکستان هشتم دسامبر است.

واژه ها

- shabonertuz – sutka, bir kecha-kunduz – shundan iborat
- do 'shambe – dushanba
- yekshambe – yakshanba
- seshambe – seshanba
- chahorshambe – chorshanba
- panjshambe – payshanba
- jo 'm 'e – juma
- soat – soat
- daqiqe – daqiqa, minut
- soniye – sekund, soniya
- emruz – bugun
- jashn – bayram
- esteqlol – mustaqillik
- shambe – shanba
- chando 'm – nechanchi
- omuzgor – maktab o'qituvchisi
- az in qaror ast – bir
- mo 'rakkab – iborat, murakkab
- fasl – fasl
- bahor – bahor
- tobeston – yoz
- payiz – kuz
- zemeston – qish
- moh – oy
- j: onviye – yanvar
- fevriye – fevral
- mors – mart
- ovril – aprel
- me – may
- j: uan – iyun
- j: uiye – iyul
- ut – avgust

شیرین است. تو دانشجویی. برادرتان هم دانشجو است. وطن ما ازبکستان است. وطن فرخ ایران است. من اهل ازبکستان و فرخ اهل ایران است. این پرچم است. این پرچم دولتی جمهوری ازبکستان است. آن پرچم جمهوری اسلامی ایران است. کشور ایران همسایه ی ما است. من دانشجو هستم. شما دانشجوی کدام دانشگاهید؟ من دانشجوی دانشگاه خاورشناسی هستم. خواهر من دانشجوی دانشگاه طب است. احمد و فرخ دانشجویان زبان و ادبیات هستند. کیف شما کجاست؟ کیفم روی میز است. دوستتان کجاست؟ دوستم در خانه است. خانه تان کجاست؟ خانه مان در خیابان بابر است. دانشیار زبان فارسی ما ایرانی است. شما ایرانی اید؟ خیر، من ایرانی نیستم. من ازبکم. شهر ما تاشکند است. شهر تاشکند خیلی بزرگ و زیباست. نمنگان شهر گلهاست.

5- topshiriq. Savollarga javob bering.

خانه تان از دانشکده دور است؟ نام خانوانگی تان چیست؟ اسمتان چیست؟ کتاب زبان فارسی تان کجاست؟ آیا آموزگار او ایرانی است؟ مداد سرختان کجاست؟ آیا خواهر بزرگتان پزشک است؟ احمد حالت چطور است؟ تو دانشجوی کدام دانشکده ای؟ تو دانشجوی دانشکده ی خاورشناسی هستی؟ شما با این دختر آشناید؟ شما کیستید؟ کارگر یا مهندسید؟ امروز دوشنبه است؟ مادر و پدرتان کجايند؟

6- topshiriq. She'rni yod oling va undagi egalik affikslarini aniqlang.

کتاب خوب

دانا و خوش بیانم	من یار مهربانم
با آنکه بی زبانم	گویم سخن فراوان
من یار پند دانم	پندت دهم فراوان
با سود و بی زبانم	من دوستی هنرمند
من یار مهربانم	از من مباحث غافل

واژه ها

yor – do'st
 xo 'shbayon – xushsuhbat, chiroyli bayon etuvchi
 farovon – ko'p, mo'l
 so 'xan – so'z, gap
 bo onke – garchi
 pand – pand, nasihat
 sud – foyda
 ziyon – ziyon, zarar
 g'ofel – g'ofil, bexabar

7- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 7-tamrinni tarjima qiling va chiroyli qilib ko'chirib yozing.

septombr – sentabr
 o'kto'br – oktabr
 novabr – noyabr
 desombr – dekabr
 hafte – hafta
 ruz – kun
 qonun-e asosiy –
 Konstitutsiya

no'uruz – navro'z
 pazirish – qabul qilish
 avval – birinchi, avval
 ruz-e tavallo'd – tug'ilgan kun
 parcham – bayroq
 so'rud – gimn, madhiya
 esteqlol yoftan – mustaqil-
 likka erishmoq

Miqdor sonlar

اعداد اصلى a'dod-e asli

Birliklar

1. yek	۱	11. yozdah	۱۱
2. do'	۲	12. davozdah	۱۲
3. se	۳	13. sizdah	۱۳
4. chahor	۴	14. chahordah	۱۴
5. panj	۵	15. ponzdah	۱۵
6. shesh	۶	16. shonzdah	۱۶
7. haft	۷	17. hefdah	۱۷
8. hasht	۸	18. hejdah	۱۸
9. no'h	۹	19. muzdah	۱۹
10. dah	۱۰		

O'nliklar

10. dah	۱۰	60. shast	۶۰
20. bist	۲۰	70. haftod	۷۰
30. si	۳۰	80. hashtod	۸۰
40. chehel	۴۰	90. navad	۹۰
50. panjoh	۵۰		

Yuzliklar

100. sad	۱۰۰	600. sheshsad	۶۰۰
200. devist	۲۰۰	700. haftasad	۷۰۰
300. sisad	۳۰۰	800. hashtasad	۸۰۰
400. chahorsad	۴۰۰	900. no'hsad	۹۰۰
500. ponsad	۵۰۰		

Mingliklar

1000. hezor	۱۰۰۰	3000. se hezor	۳۰۰۰
2000. do'hezor	۲۰۰۰	4000. chahor hezor	۴۰۰۰

Yigirmadan yuqori bo'lgan sonlar (o'nliklar, yuzliklar va mingliklar) bir-birlari bilan o' bog'lovchisi orqali bog'lanib, murakkab son hosil qiladilar. o' bog'lovchisi talaffuzda o'z oldidagi songa qo'shilib, o' tarzida talaffuz qilinadi, yozuvda esa ajratilgan holda yoziladi. Fors tilida ham murakkab sonlar tartibi va ularning yozilishi o'zbek tilidagidek. 1425628 – ya'ni oldin million, so'ng ming, yuz va o'nlik, nihoyat birliklar keladi. Masalan:

bist-o' panj – 25

sisad-o' chehel-o' haft – 347

shesh hezor-o' ponsad-o' si-o' yek – 6531

Murakkab son tarkibidagi har bir son mustaqil urg'uga egadirlar. Masalan:

hezor-o' haftasad-o' navad-o' chahor – 1794

Tartib sonlar اعداد ترتیبی a'dod-e tartibi

Fors tilida tartib sonlar quyidagicha yasaladi:

1. Sanoq sonlar oxiriga o'm qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

chahor – to'rt

haft – yetti

dah – o'n

bist-o' panj – yigir-

ma besh

chahoro'm – to'rtinchi

hafto'm – yettinchi

daho'm – o'ninchi

bist-o' panjo'm – yigir-

ma beshinchi

do' – ikki, se – uch, si – o'ttiz sonlaridan tartib son yasashda quyidagi o'zgarishlar yuz beradi:

do' – ikki

se – uch

si – o'ttiz

do'vvo'm – ikkinchi

sevvo'm – uchinchi

siyo'm – o'ttizinchi

Tartib sonda urg'u doim o'm qo'shimchasiga tushadi.

no'ho'm – to'qqizinchi

hejdaho'm – o'n sakkizinchi

chehel – o' shesho'm – qirq oltinchi.

2. Son oxiriga مین - o'min qo'shimchasini qo'shish orqali ham yasaladi.

مین - o'min qo'shimchasi م - o'm ga nisbatan kam ishlatilib, asosan adabiy tilda uchraydi.

پنج <i>panj</i> – besh	پنجمین <i>panjo'min</i> – beshinchi
هفت <i>haft</i> – yetti	هفتمین <i>hafto'min</i> – yettinchi
چهل <i>chehel</i> – qirq	چهلمین <i>chehelo'min</i> – qirqinchi

3. Fors tilida يکم *yeko'm* – birinchi tartib soni bilan bir qatorda shu sonning arabcha ekvivalenti اول *avval* so'zi ko'p ishlatiladi. Masalan: اول درس *dars-e avval* – birinchi dars

Shu bilan birga, fors tilida boshqa arab sonlari ham uchraydi.

ثانی *soni* – ikkinchi
ثالث *soles* – uchinchi va hokazo.

Murakkab sonlarda م - o'm va مین - o'min qo'shimchalari sonning oxirgi qismiga qo'shiladi.

یک هزار و نهصد و شصت و سوم *yek hezor-o' no'hsad-o' shast-o' sevvo'm* – bir ming to'qqiz yuz oltmish uchunchi
چهل و پنجمین *chehel-o' panjo'min* – qirq beshinchi

م - o'm va مین - o'min qo'shimchalari yordami bilan yasalgan tartib sonlarning sintaktik xususiyatlari

1. م - o'm qo'shimchasi orqali yasalgan tartib sonlar gapda aniqlovchi vazifasini bajarib, o'zidan oldin kelgan so'z bilan izofa orqali bog'lanadi. Masalan:

دس هاشتم *dars-e hashto'm* – sakkizinchi dars
روز سوم *ruz-e sevvo'm* – uchinchi kun
طبقة پنجم *tabaq-e panjo'm* – beshinchi qavat
سال چهارم *sol-e chahoro'm* – to'rtinchi kurs (yil).

2. مین - o'min qo'shimchasi bilan yasalgan tartib sonlar ham gapda aniqlovchi vazifasini bajarib keladi. Lekin bu tartib sonlar o'zi aniqlagan so'zdan oldin kelib, u bilan izofa orqali emas, balki oddiy bitishuv orqali bog'lanadi. Masalan:

پانزدهمین سال استقلال جمهوری ازبکستان *panzdaho'min sol-e esteqlol-e jo'mho'ri-ye o'zbekiston* – O'zbekiston Respublikasi Mustaqilligining o'n besh yilligi.

Taqqoslang:

شماره ی پانزدهم *sho'more-ye panzdaho'm*
پانزدهمین شماره *panzdaho'min sho'more*

Ikki holatda ham bu jumlarlar o'n beshinchi nomer deb tarjima qilinadi.

مین - o'min qo'shimchasi bilan yasalgan tartib sonidan so'ng vaqtni bildiruvchi سال *sol* (yil) so'zi kelgan paytda, ikkala so'z birkib, biror voqea yoki hodisaning bo'lib o'tganiga ma'lum vaqt to'lganligini bildiruvchi ma'no ham anglashiladi. Masalan:

زنده باد بیستین سال انجمن هنرپیشگان ازبکستان *zende bod bisto'min sol-e anjo'man-e ho'narpishegon-e o'zbekiston* – Yashasin O'zbekiston san'atkorlari anjumanining yigirma yilligi.

Fors tilida yil, oy va kunlarning ifoda etilishi

1. Yilni ifodalash uchun سال *sol* so'zi yil miqdorini ko'rsatuvchi son oldiga qo'yilib, o'zaro izofa orqali bog'lanadi. Masalan:

سال هزار و نهصد و شصت و هفت *sol-e hezor-o' no'hsad-o' shast-o' haft* – 1967-yil.

O'zbek tilida yil miqdorini bildirgan so'z tartib son shaklida keladi, lekin fors tilida esa yil miqdorini bildirgan so'z tartib son qo'shimchasini qabul qilmay, doimo sanoq son shaklida bo'ladi. Yilni bildirgan so'z birikmalariga میلادی *milodi* (yevropa kalendari hisobida) yoki هجری *hijri* (musulmon kalendari hisobida) so'zlari qo'shilib kelishi mumkin. Bu holda میلادی va هجری so'zlari yilni bildirgan birikmaga izofa orqali bog'lanib keladi. Masalan:

سال هزار و هفت صد و بیست و یک میلادی *sol-e hezor-o' haftsad-o' bist-o' yek-i milodi* – 1721- milodiy yili
سال هزار و سیصد و نه هجری *sol-e hezor-o' sisad-o' no'h-e hejri* – 1309-hijriy yili

Eron Islom Respublikasida barcha diniy marosimlar va bayramlar (hayitlar, ro'za tutish va hokazolar) هجری kalendari hisobida olib boriladi, yil hisobida yil oylari 29 kundan iborat bo'lgan-

ligi uchun diniy marosimlar har yili milodiy yilining turli vaqtiga to'g'ri keladi.

2. Oy kunlari (chislo) quyidagicha ifodalanadi:

emruz chando 'm-e moh ast? – Bugun oying nechanchi kuni? yoki Bugun nechanchi chislo?

emruz bist-o' panjo 'm-e moh-e septombr ast – Bugun yigirma beshinchi sentabr.

3. Hafta kunlari quyidagicha ifodalanadi:

emruz che ruz-i ast? – Bugun haftaning qaysi kuni?

emruz chahorshambe ast – Bugun chorshanba.

1- topshiriq. Quyidagi raqamlarni so'z bilan yozing.

۲, ۵, ۴, ۹, ۸, ۲۰, ۱۷, ۲۳, ۴۸, ۱۹۵۲, ۴۰۰۸, ۶۱۳, ۷۹۸۲, ۱۰۱, ۹۶, ۴۰, ۲۰۳, ۵۸۷.

2- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli sonlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

...چشَن نوروژ است.	...روز پدیرش قاتون اساسی ازبکستان است.
...روز تولد فرخ ... است.	...پدیرش پرچم دولتی ازبکستان است.
...روز تولد من است.	...پدیرش سرود دولتی ازبکستان است.
...روز... دانشگاه تعطیل است.	...روز دانشیاران و آموزگاران است.
...روز آخر هفته است.	...روز اول سال نو مردم ایران است.
...روز اول هفته است.	...روز اول سال نو مردم ازبکستان است.

3- topshiriq. Quyidagi iboralarni yod oling.

qonun-e asosiy-e o'zbekiston – O'zbekiston Konstitutsiyasi

parcham-e do'ulati-ye o'zbekiston – O'zbekiston davlat bayrog'i

so'rud-e do'ulati-ye o'zbekiston – O'zbekiston davlat madhiyasi

4- topshiriq. Savollarni o'qing va ularga javob qaytaring.

– اول سپتامبر چه روزی است؟
– امروز چندم ماه است؟

– آیا امروز چهارشنبه است؟

– امروز هوا چگونه است؟

– یک سال مرکب از چند فصل و یک فصل مرکب از چند ماه است؟

– نام ماههای سال چیست؟

– در تابستان هوا چگونه است؟

– یک ساعت چند دقیقه است؟

– نام روزهای هفته چیست؟

– روز بین المللی زنان چندم ماه است؟

– در جمهوری ازبکستان چه روزی روز تعطیل است؟

– در ایران چه روزی روز تعطیل است؟

– جشن نوروز چه روزی است؟

– چه روزی تولد خواهرتان است؟

– چه روزی روز تولد شما است؟

– چه روزی پذیرش قاتون اساسی ازبکستان است؟

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Bugun oying qaysi kuni? (Bugun nechanchi chislo?) Bugun dekabr oyining 12- kuni (Bugun 12- dekabr). Bugun haftaning qaysi kuni? Bugun yakshanba. Yakshanba kuni O'zbekiston xalqining dam olish kunidir. Eron mamlakatida dam olish kuni jumadir. Bugun fevral oyining 13- kunidir (Bugun 13- fevraldir). Sizning tug'ilgan kuningiz qaysi kun? Bugun Navro'z bayramidir. Uning akasini tug'ilgan kuni 8- sentabrdir.

O'ninchi dars

درس دهم

حکایت

از افلاطون پرسیدند که طی چند سال سفر دریا کردی در دریا چه عجایبی دیدی؟
گفت: عجب همین بود که از دریا سالم به ساحل رسیدم.

واژه ها

حکایت *hekoyat* – hikoya

افلاطون *afлотun* – Aflotun

پرسیدن *po'rsidan* – so'ramoq

طی *tey-ye* – mobaynida, davomida

چند *chand* – bir necha

سفر کردن *safar kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq

دریا *daryo* – dengiz
 عجایب *'ajoyeb* – ajoyib
 دیدن *didan* – ko'rmoq
 گفتن *go'ftan* – demoq, aytmoq
 عجب *'ajab* – ajablanarli
 همین *hamin* – shu, mana shu
 بودن *budan* – bo'lmoq, emoaq
 ساحل *sohel* – sohil, qirg'oq
 رسیدن *rasidan* – yetmoq, yetib kelmoq
 بعد *ba'd* – so'ng, keyin
 صبح *so'bh* – ertalab
 غروب *g'o'rub* – kech, quyosh botishi
 صبحانه *so'bhone* – nonushta, ertalabki ovqat

GRAMMATIK IZOH

Fe'l فعل *fe'l*

Fe'lning noaniq shakli

Fe'lning son, shaxs va zamon ma'nosini bildirmaydigan shakli fe'lning noaniq shakli deyiladi.

Fors tilida fe'llarning noaniq shakli har doim ن – *an* bilan tugagan bo'ladi. Masalan:

رفتن <i>raftan</i> – bormoq	دادن <i>dodan</i> – bermoq
پرسیدن <i>po'rsidan</i> – so'ramoq	آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq, demoq	خوردن <i>xo'rdan</i> – yemoq, ichmoq

Fe'llarning tarkibi

Fors tilidagi fe'llar o'zlarining tuzilishi jihatidan sodda, prefiksli va qo'shma bo'ladilar.

1. Bir so'zdan tashkil topgan fe'llar soda fe'llar deyiladi. Masalan:

دیدن <i>didan</i> – ko'rmoq	آمدن <i>omadan</i> – kelmoq
گرفتن <i>gereftan</i> – olmoq	کردن <i>kardan</i> – qilmoq

2. Sodda fe'l va affiks (old qo'shimcha) yordami bilan yasalgan fe'llar prefiksli fe'llar deyiladi. Masalan:

برگشتن *bar-gashtan* – qaytmoq
 در آوردن *dar-ovardan* – chiqarmoq

فرا گرفتن *faro-gereftan* – o'rganmoq
 فرورفتن *fo'ru-raftan* – cho'kmoq

3. Ot (yoki sifat hamda boshqa so'z birikmalari) va ko'makchi fe'l yordami bilan yasalgan fe'llar qo'shma fe'llar deyiladi.

Qo'shma fe'l tarkibiga kirgan sodda fe'llar asosan o'zlarining leksik ma'nolarini yo'qotib, ko'makchi fe'l vazifasini bajaradilar. Masalan:

کار <i>kor</i> – ish	کار کردن <i>kor kardan</i> – ishlamoq
استراحت <i>esterohat</i> – dam	استراحت کردن <i>esterohat kardan</i> – dam o'lmoq
قسم <i>qasam</i> – qasam	قسم خوردن <i>qasam xo'rdan</i> – qasam ichmoq
جشن <i>jashn</i> – bayram	جشن گرفتن <i>jashn gereftan</i> – bayram qilmoq
تولد <i>tavallo'd</i> – tug'ilish	تولد یافتن <i>tavallo'd yoftan</i> – tug'ilmoq

Fors tilida ot va ko'makchi fe'l birikuvi orqali fe'l yasash juda mahsuldor bo'lib, fors tili fe'llarining asosiy miqdorini tashkil qiladi.

Fe'l negizlari ریشه ی افعال *rishe-ye af'ol*

Fors tilida fe'lning ikkita negizi bor:

- 1) o'tgan zamon fe'l negizi,
- 2) hozirgi zamon fe'l negizi.

O'tgan zamon fe'l negizining yasalishi

O'tgan zamon fe'l negizi fe'lning noaniq shaklidan ن – *an* qismini olib tashlash orqali yasaladi. Masalan:

رفتن <i>raftan</i>	رفت <i>raft</i>
دیدن <i>didan</i>	دید <i>did</i>
آمدن <i>omadan</i>	آمد <i>omad</i>
بودن <i>budan</i>	بود <i>bud</i>
برگشتن <i>bar-gashtan</i>	برگشت <i>bar-gasht</i>
فرا گرفتن <i>faro-gereftan</i>	فرا گرفت <i>faro-gereft</i>
کار کردن <i>kor kardan</i>	کار کرد <i>kor kard</i>
جشن گرفتن <i>jashn gereftan</i>	جشن گرفت <i>jashn gereft</i>

O'tgan zamon fe'li ماضی مطلق *mozi-ye mo'tlaq*

O'tgan zamon aniq fe'li ish-harakatni o'tgan zamonda bo'lib o'tganligini ko'rsatadi.

O'tgan zamon aniq fe'lining yasalishi va tuslanishi

O'tgan zamon aniq fe'li o'tgan zamon fe'l negiziga quyidagi shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi.

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م - am	یم - im
II shaxs	ی - i	ید - id
III shaxs	--	ند - and

O'tgan zamon fe'lining III shaxs birlik shakli o'tgan zamon fe'l negizi shakliga to'g'ri keladi.

Fe'lining tuslanishida urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

مفرد دیدن *didan* – (ko'rmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من دیدم *man didam* – Men ko'rdim.

تو دیدی *to' didi* – Sen ko'rding.

او دید *u did* – U ko'rdi.

جمع

ما دیدیم *mo didim* – Biz ko'rdik.

شما دیدید *sho'mo didid* – Siz ko'rdingiz.

آنها دیدند *onho didand* – Ular ko'rdilar.

مفرد برگشتن *bar-gashtan* – (qaytmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من برگشتم *man bar-gashtam* – Men qaytdim.

تو برگشتی *to' bar-gashti* – Sen qaytding.

او برگشت *u bar-gasht* – U qaytdi.

جمع

ما برگشتیم *mo bar-gashtim* – Biz qaytdik.

شما برگشتید *sho'mo bar-gashtid* – Siz qaytdingiz.

آنها برگشتند *onho bar-gashtand* – Ular qaytdilar.

مفرد کار کردن *kor kardan* – (ishlamoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من کار کردم *man kor kardam* – Men ishladim.

تو کار کردی *to' kor kardi* – Sen ishlading.

او کار کرد *u kor kard* – U ishladi.

100

جمع

ما کار کردیم *mo kor kardim* – Biz ishladik.

شما کار کردید *sho'mo kor kardid* – Siz ishladingiz.

آنها کار کردند *onho kor kardand* – Ular ishladilar.

O'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shakli

O'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shakli fe'l oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Bunda asosiy kuchli urg'u inkor yuklamasiga tushadi, ikkinchi kuchsiz urg'u esa shaxs-son qo'shimchalarida bo'ladi. Masalan:

مفرد رفتن *raftan* – (bormoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نرفتم *man naraftam* – Men bormadim.

تو نرفتی *to' narafti* – Sen bormading.

او نرفت *u naraft* – U bormadi.

جمع

ما نرفتیم *mo naraftim* – Biz bormadik.

شما نرفتید *sho'mo naraftid* – Siz bormadingiz.

آنها نرفتند *onho naraftand* – Ular bormadilar.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda نه *na* – inkor yuklamasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

مفرد فرا گرفتن *faro-gereftan* – (o'rganmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من فرا نگرفتم *man faro nagereftam* – Men o'rganmadim.

تو فرا نرفتی *to' faro nagerefti* – Sen o'rganmading.

او فرا نگرفت *u faro nagereft* – U o'rganmadi.

جمع

ما فرا نگرفتیم *mo faro nagereftim* – Biz o'rganmadik.

شما فرا نرفتید *sho'mo faro nagereftid* – Siz o'rganmadingiz.

آنها فرا نگرفتند *onho faro nagereftand* – Ular o'rganmadilar.

101

استراحت کردن *esterohat kardan* – (dam olmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من استراحت نکردم *man esterohat nakardam* – Men dam olmadim.
تو استراحت نکردی *to esterohat nakardi* – Sen dam olmading.
او استراحت نکرد *u esterohat nakard* – U dam olmadi.

جمع

ما استراحت نکردیم *mo esterohat nakardim* – Biz dam olmadik.
شما استراحت نکردید *sho mo esterohat nakardid* – Siz dam olmadingiz.
آنها استراحت نکردند *onho esterohat nakardand* – Ular dam olmadilar.

Inkor yuklamasining imlosi

1. *o* cho'ziq unlisi bilan boshlangan fe'llarning bo'lishsiz shaklida *نه* – *na* inkor yuklamasidan so'ng bir *ی-y* orttirilib yoziladi. Yozuvda alif ustidagi madda belgisi tushib qoladi.

آمدن *omadan* – (kelmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نیامدم *man nayomadam* – Men kelmadim.
تو نیامدی *to nayomadi* – Sen kelmading.
او نیامد *u nayomad* – U kelmadi.

جمع

ما نیامدیم *mo nayomadim* – Biz kelmadik.
شما نیامدید *sho mo nayomadid* – Siz kelmadingiz.
آنها نیامدند *onho nayomadand* – Ular kelmadilar.

2. *a* yoki *o'* qisqa unlisi bilan boshlangan fe'llarning bo'lishsiz shaklida *نه* – *na* inkor yuklamasidan so'ng, *ی-y* orttirilib, fe'l boshidagi alif tushib qoladi.

افتادن *o'ftodan* – (yiqilmoq) fe'lining bo'lishsiz shaklda tuslanishi

مفرد

من نیفتمدم *man nayo'ftodam* – Men yiqilmadim.
تو نیفتمدی *to nayo'ftodi* – Sen yiqilmading.
او نیفتمد *u nayo'ftod* – U yiqilmadi.

102

جمع

ما نیفتمدیم *mo nayo'ftodim* – Biz yiqilmadik.
شما نیفتمدید *sho mo nayo'ftodid* – Siz yiqilmadingiz.
آنها نیفتمدند *onho nayo'ftodand* – Ular yiqilmadilar.

Fors tilida kelishiklarning ifodalanishi

Fors tilida kelishik kategoriyasi yo'qdir. Otlarning o'zaro sintaktik munosabatlari izofa, ko'makchi va predloglar (old ko'makchilari) orqali ifoda etiladi.

Predloglar حروف اضافه *ho'ruf-e ezofe*

Fors tilida predloglar o'zlarining tarkibiga ko'ra 3 qismga bo'linadilar:

- 1) asosiy predloglar,
- 2) izofali predloglar,
- 3) murakkab predloglar.

Asosiy predloglar fors tilida juda mahsuldor bo'lib, kelishik munosabatlarini ifodalovchi asosiy vosita hisoblanadilar. Asosiy predloglar quyidagilar:

1) *به* *be* predlogi otlarning oldida qo'yilib, harakatning yo'nalish o'rni, harakat yo'nalgan shaxs kabi ma'nolarni bildiradi va o'zbek tilidagi jo'nalish kelishigi anglatgan asosiy ma'nolarga to'g'ri keladi. *به* *be* predlogi ot bilan ba'zan qo'shilib va ko'pincha ayrim holda yoziladi. Masalan:

من به دانشگاه آمدم *man be doneshgoh omadam* – Men universitetga keldim.

احمد به کتابخانه رفت *Ahmad be ketobxone raft* – Ahmad kutubxonaga ketdi.

Eslatma. *به* *be* predlogi *آن* – *on* – *این* – *in* ko'rsatish olmoshlari hamda *او* *u* kishilik olmoshiga qo'shilganda, ikki xil shaklda yozilishi mumkin:

آن *be on* yoki *بدان* *bedon*
این *be in* yoki *بدین* *bedin*
او *be u* yoki *بدو* *bedu*

103

2) *dar* predlogi otlarning oldiga qo'yilib, ish va harakat sodir bo'lgan o'rinni, vaqtni bildiradi va o'zbek tilida o'rin-payt kelishigi anglatgan asosiy ma'nolarga mos keladi. Masalan:

dar xone ki hast? – Uyda kim bor?

diruz man tamom-e ruz dar ketobxone budam – Kecha men butun kun kutubxonada bo'ldim.

aflotun tey-ye chand sol dar daryo safar kard – Aflotun bir necha yil mobaynida dengizda safar qildi.

dar on vaqt mo javon budim – U vaqtda biz yosh edik.

3) *az* predlogi otlarning oldida kelib, turli ma'nolarni ifoda etishi mumkin. Lekin asosiy ma'nosi o'zbek tilidagi chiqish keli-shigi anglatgan ma'nolarga mos keladi. *az* predlogi orqali angla-shiladigan ma'no ish-harakatning boshlanish o'rni, payti va umuman chiqish joyini bildiradi. Misollar:

man az dustam nome gereftam – Men do'stimdan xat oldim.

sho'mo az ko'jo omadid? man az shahr-e bo'xoro omadam – Siz qayerdan keldingiz? Men Bo'xoro shahridan keldim.

az aflotun po'rsidand ke... – Aflotundan so'radilarki...

xone-yemon az doneshgoh dur nist – Uyi-miz institutdan uzoq emas.

az soat-e panj mo'ntazer-e sho'mo hastam – Soat beshdan buyon sizni kutyapman.

4) *bo* predlogi otlarning oldida kelib, birgalik, hamkorlik, qurol, vosita ma'nolarini anglatadi va asosan o'zbek tilidagi *bilan* ko'makchisi orqali anglashiladigan ma'nolarni bildiradi. Masalan:

man bo pedaram dar osoyeshgoh esterohat kardam – Men otam bilan sanatoriyada dam oldim.

u bo dast eshore kard – U qo'li bilan ishora qildi.

mo bo in mard oshno hastim – Biz bu kishi bilan tanishmiz.

dustam bo o'to'bus be shahr-e samarqand raft – Do'stim avtobus bilan Samarqand shahriga ketdi.

barodar-e kuchekam nomero bo medod navesht – Ukam xatni qalam bilan yozdi.

5) *to* predlogi otlarning oldida kelib, harakatning yo'nalishi-dagi eng so'nggi o'rinni hamda vaqt bildiruvchi so'zlar bilan kel-ganda, vaqt chegarasini anglatadi. O'zbek tilidagi *qadar* ko'makchisi yoki *-gacha* qo'shimchasi anglatgan ma'nolarni bildiradi.

man to varzeshgoh piyode raftam – Man stadi-ongacha piyoda bordim.

jalase to soat-e panj edome dosht – Majlis beshga qadar davom etdi.

6) *baroye* predlogi otlarning oldiga qo'yilib, ish-hara-katning maqsad va sababini bildiradi. O'zbek tilida uchun ko'makchisining asosiy ma'nolari va ba'zan *-ga* affiksi ma'nosiga mos keladigan ma'noni anglatadi. Masalan:

in cherog' baroye man nist, baroye to'st – Bu chirog' men uchun emas, sen uchundur.

baroye didan-e dustam be manzesh raftam – Do'stimni ko'rish uchun uyiga bordim.

pedaram az iron baroye man chand jild ketob-e forsi ovard – Otam menga Erondan bir nechta forscha kitob olib keldi.

7) *bar* predlogi asosan klassik manbalarda, poetik asarlarda va qisman hozirgi fors tilida uchraydi. Bu predlog ish-harakatning biror predmet ustida sodir bo'lishini yoki u tomon yo'nalishini bildiradi.

nobino-yi sabu bar dush va charog' dar dast dar bozor roh miraft – Bir ko'r (odam) elkasida ko'za va qo'lida chirog' (bilan) bozorda ketardi. *bo chub bar sarash zad* – Kaltak bilan boshiga urdi.

do'rud bar shenavondegon-e ge-romi-ye rodyo'-ye toshkand – Hurmatli Toshkent radio tinglovchi-lariga salom.

ro ko'makchisi

ro ko'makchisi otlarning oxirida kelib, ularga qo'shilgan va ayrim holda yoziladi. Masalan:

in ketobro xondam – Bu kitobni o'qidim.
soatro kuk kardam – Soatni buradim.

Hozirgi fors tilida *ro* ko'makchisining asosiy ma'nosi vositasiz to'ldiruvchini ifodalashdir. *ro* ko'makchisi orqali ifodalangan bu ma'no o'zbek tilidagi tushum kelishigi orqali ifodalanadigan ma'noga to'g'ri keladi. Masalan:

diruz man barodar-e sho'moro didam – Kecha men akangizni ko'rdim.

doneshju taxtero pok kard – Talaba doskani artdi.

lo'g'atro az ketobxone ovardam – Lug'atni kutubxonadan keltirdim.

sho'mo ketob-e dastur-e zabon-e forsiro xaridid? – Siz fors tili grammatikasi kitobini sotib oldingizmi?

ro ko'makchisi I va II shaxs birlikdagi kishilik olmoshlari bilan birga kelganda, ko'pincha ularning ikkinchi harfi tushib qoladi. Qolgan qismi esa *ro* ko'makchisiga qo'shilgan holda yoziladi. Masalan:

مرا = من + را *maro*

ترا = تو + را *to'ro*

Bu hol o'zbek tilidagi tushum kelishigi qabul qilgan olmoshlarga o'xshaydi:

Men + ni = meni

Sen + ni = seni

Predloglar va *ro* ko'makchisining izofiy birikmada ishlatilishi

Izofiy birikmada yoki izofiy zanjirli gaplarda predlog doimo izofiy birikmaning boshida va *ro* ko'makchisi esa izofiy birikmaning oxirida keladi. Masalan:

نویسندگان تاجیکستان به پایتخت جمهوری ازبکستان تشریف آوردند.
navisandegon-e tojikiston be poytaxt-e jo'mhuri-ye o'zbekiston tashrif ovardand – Tojikiston yozuvchilari O'zbekiston respublikasining poytaxtiga tashrif buyurishdi.

ما با دانشجویان شعبه ی عربی دانشگاه خوارشمنسی به تئاتر رفتیم.
mo bo doneshjuyon-e sho'be-ye arabi-ye doneshgoh-e xovarshenosi be teatr raftim – Biz Sharqshunoslik institutining arab bo'limi talabalari bilan teatrga bordik.

این کتاب را از کتابخانه ی مرکزی فرهنگستان علوم گرفتیم.
in ketobro az ketobxone-ye markazi-ye farhangeston-e 'olum gereftam – Bu kitobni Fanlar akademiyasining asosiy kutubxonasidan oldim.

ما زبان فارسی را هنوز خوب نمی دانیم.
mo zaban-e forsiro hanuz xub namidonim – Biz hanuzgacha fors tilini yaxshi bilmaymiz.

من داستان نویسنده ی مشهور ایران را ترجمه کردم.
man doston-e navisande-ye mashur-e eronro tarjo'me kardam – Men Eronning mashhur yozuvchisining hikoyasini tarjima qildim.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarning ma'nosi va yozilishini esda saqlang. Ularni yod oling.

پرسیدن <i>po'rsidan</i> – so'ramoq	رفتن <i>raftan</i> – bormoq, ketmoq
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq, demoq	دادن <i>dodan</i> – bermoq
خوردن <i>xo'rdan</i> – yemoq, ichmoq	امدن <i>omadani</i> – kelmoq
آوردن <i>ovardan</i> – keltirmoq	خریدن <i>xaridan</i> – sotib olmoq
گرفتن <i>gereftan</i> – olmoq	دیدن <i>didan</i> – ko'rmoq

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishli shaklida tustlang.

برداشتن *naveshtan* – yozmoq, آوردن *ovardan* – keltirmoq, نوشتن *naveshtan* – yozmoq, استراحت کردن *esterohat kardan* – dam olmoq, حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq.

3- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon aniq fe'lining bo'lishsiz shaklida tustlang.

گفتن *go'ftan* – aytmoq, demoq, کردن *kardan* – qilmoq, انداختن *andoxtan* – irtg'itmoq.

4- topshiriq. Yuqoridagi hikoyaning mazmunini so'zlab bering.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Men Navoiyning "Xamsa" sini sotib oldim. Ahmad bu qalamni menga berdi. Men do'stim bilan teatrga bordim. Bizning uyga mehmonlar kelishdi. Otam menga aytdi. O'qituvchi talabadan so'radi. Sen unga nima keltirding? Bu injener senga nima dedi? Bugun biz olti soat ishladik. Sen uni ko'rdingmi? Yo'q, men uni ko'rmadim. Biz kecha stadiongga bordik. O'rtoq Hasanov bugun fakultetga kelmadi. Talaba bo'r keltirdi. U kecha kasal edi. Siz uni

حکایت

روزی شاعر فقیری پیش مرد ثروتمندی رفت و چنان نزدیک او نشست که میان آنها یک وجب فاصله بود. مرد ثروتمند از این کار خشمگین شد و از شاعر پرسید که میان تو و خر چه تفاوت است؟ گفت: یک وجب. مرد ثروتمند از این جواب خجل شد و عذر خواست.

واژه ها

sho'er – shoir	شاعر	vajab – qarich	وجب
faqir – kambag'al	فقیر	fosele – tafovut, farq	فاصله
sarvatmand – boy	ثروتمند	miyon – o'rti, aro	میان
cho'non – shunday	چندان	xar – eshak	خر
nazdik – yaqin	نزدیک	che – qanday, qanaqa	چه
neshastan – o'tirmoq	نشستن	pish – old, oldi	پیش
xostan – xohlamoq	خواستن	o'zr xostan – uzr so'ramoq	عذر خواستن
xejel sho'dan – xijolat	خجل شدن	xashmgin sho'dan –	خشمگین شدن
bo'lmoq		g'azablanmoq, achchiqlanmoq	

GRAMMATIK IZOH

yo-ye vahdat yai وحدت yai yo-ye nakare یای نکره

Fors tilida biror predmet yoki shaxsning birlik va noaniqligini ko'rsatish uchun ularga noaniqlik va birlik belgisi *yo-ye* qo'shilib, *i deb* talaffuz qilinadi. Bu *yo-ye* fors grammatikasida yai وحدت *yo-ye vahdat* yoki yai نکره *yo-ye nakare* deyiladi.

Birlik va noaniqlik belgisi *yo-ye* hech vaqt urg'u qabul qilmaydi. Urg'u uning oldidagi bo'g'inga tushadi. Masalan:

korgar – ishchi	کارگر	korgar-i (qandaydir noma'lum)	bir ishchi
ruz – kun	روز	ruz-i – bir kun, bir kuni	
ketob – kitob	کتاب	ketob-i – (qandaydir)	bir kitob

ning imlosi yai وحدت و یای نکره

1. Undosh bilan tugagan so'zlarda *yo-ye* harfi bevosita otlarning oxiriga qo'shiladi. Masalan:

do'xtar – qiz bola	دختر	do'xtar-i (qandaydir)	bir qiz
miz – stol	میز	miz-i (qandaydir)	bir stol

2. *o* yoki *u* cho'ziq unilari bilan tugagan so'zlarda *yo* harfi oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi. Masalan:

qayerda ko'rdingiz? Siz bu maqolani o'qidingizmi? Ha, men bu maqolani o'qidim. Bugun biz universitetga bormadik. O'qituvchi mendan so'ramadi. Siz bugun dam oldingizmi? Yo'q, men bugun dam olmadim. Men akangni teatrdan ko'rdim. Ular bu yozuvchining kitobini sotib oldilar. Sen meni qayerda ko'rding? Men seni istirohat bog'ida ko'rdim. Otangiz qayerdan keldi? Otam Buxorodan keldi.

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing va tarjima qiling.

Ahmad be دوست خود نامه نوشت. مادرم از بازار آمد. برادرت به تو چه داد؟ برادرم به من مداد و قلم داد. تو از مغازه ی کتابفروشی چه خریدی؟ من از مغازه ی کتابفروشی رمان "روزهای گذشته" عبدالله قادری را خریدم. امروز در دانشکده احمدرا دیدی؟ نخیر، ندیدم. او امروز سر نرس نیامد. برادرتان به تو چه گفت؟ امروز دانشیار از تو پرسید؟ بله، از من موضوع درس را پرسید. پدرت از سفر برای تو چیزی آورد؟ یک کتاب فارسی آورد. امروز صبح صبحانه خوردید؟ نه، نخوردم. دیروز زیاد کار کردم و هیچ استراحت نکردم. تو امروز چه کاری کردی؟ هیچ کاری نکردم. بعد از درس کجا رفتی؟ بعد از درس به کتابخانه رفتم و درس های خودرا حاضر کردم. خواهرم به مادرم کمک کرد. تو به دانشکده با اتوبوس آمدی یا با مترو؟ با مترو. از صبح تا غروب کار کردم و بعد از آن استراحت کردم. شما این نامه را با قلم نوشتید یا با مداد؟ با قلم. این داستان را از اول تا آخر خواندم و بعد آن را ترجمه کردم. شما درس فردا را حاضر کردید؟ بله، من درس فردا را حاضر کردم.

7- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli predloglarni qo'yib, jumalarni ko'chirib yozing.

من احمدرا ... باغ ملی دیدم. او دیروز ... دانشکده نیامد. پدرم دیروز ... شهر فرغانه آمد. من ... برادر بزرگم ... سینما رفتم. او ... دانشیار خوب جواب داد. دانشیار ... جواب او راضی بود. امروز دانشیار ... من پرسید. من ... دانشکده پیاده آمدم. رفیقم ... اتوبوس آمد. امروز ... دوستم نامه گرفتم. مادرم ... من یک جفت کفش خرید. خواهرت ... تو چه گفت؟ ... شهر تاشکند عمارتهای چند طبقه ای زیاد است. خواهرم ... مادرم ... باغ استراحت رفتند. من این متن را ... زبان فارسی ... زبان از یکی ترجمه کردم. من ... او قلم دادم و او ... من مداد داد. پدرم ... صبح زود ... شام ... باغ کار کرد. دوستم ... من فرهنگ فارسی خودرا داد. دیروز من ... برادر بزرگم ... کتابخانه رفتم و درسهای خودرا ... فردا حاضر کردیم. مادرم از مغازه ی شیرینی فروشی شیرینی ها خرید و ... خانه آورد. دیروز من ... دوستم حسن به مغازه ی کتابفروشی رفتم. روز نوشتنیه درسم را حاضر کردم و بعد ... برادرم ... کتاب رفتم. پدرم ... مادرم ... استراحت ... آسایشگاه رفتند.

صدآ sedo – tovush	صدایی sedo-yi (qandaydir) bir tovush
دانشجو doneshju – talaba	دانشجویی doneshju-iy (qandaydir) bir talaba

3. * e qisqa unlisi bilan tugagan so'zlarda *y*o harfi oldidan bir alif orttirilib yoziladi. Masalan:

نویسنده navisande – yozuvchi	نویسنده ای navisande-i – (qandaydir) bir yozuvchi
مجله majalle – jurnal	مجله ای majalle-i – (qandaydir) bir jurnal
نامه nome – xat	نامه ای nome-i – (qandaydir) bir xat

ning izofiy birikmada ishlatilishi

Izofiy birikmada birlik va noaniqlik belgisi *-i* asosan birikma oxiridagi so'zga qo'shiladi. Masalan:

کتاب خوب ketob-e xub – yaxshi kitob
کتاب خوبی ketob-e xub-i – (qandaydir) bir yaxshi kitob
شاعر فقیر sho'er-e faqir – kambag'al shoir
شاعر فقیری sho'er-e faqir-i bir kambag'al shoir

Ba'zan birlik va noaniqlik *y*o si birikmaning birinchi so'ziga – aniqlanishga qo'shilib kelishi mumkin. Masalan:

میز نو miz-e no'u – yangi stol
میزی نو miz-i no'u – (qandaydir) bir yangi stol
دختر جوان do'xtar-e javon – yosh qiz
دختری جوان do'xtar-i javon – (qandaydir) bir yosh qiz

ning ishlatilishi

ning asosiy vazifasi birlik va noaniqlikni bildirishdir.

Fors tilida *y*o harfi birlik va noaniqlikni bildirishda bir-biridan farq qiladi.

*y*o harfi otlarga qo'shilib, birlikni ifodalaydi va miqdoriy jihatdan gap bir predmet yoki bir shaxs haqida ketayotganligini, ma'no predmetning soniga qaratilganini ko'rsatadi. Masalan:

کارگران در این کارخانه روزی شش ساعت کار کرده و هفته ای نو korgaron dar in korxone ruz-i shesh soat kor karde va hafte-i do' ruz esterohat miko'nand – Ishchilar bu korxonada bir kunda olti soat ishlab, bir haftada ikki kun dam oladilar.

Yuqorida keltirilgan misollarda *ruz-i*, *hafta-i*, so'zlari birlik va noaniqlik qabul qilib kelgan bo'lib, gap aynan *bir kun*, *bir hafta* haqida borayotganligini ko'rsatadi.

*y*o harfi esa predmet yoki shaxsning noaniqlikni, gap noma'lum bir predmet yoki shaxs haqida borayotganligini bildiradi. Masalan:

پادشاهی به شکر رفت. podshoh-i be shekor raft – (Qandaydir) bir podshoh ovga chiqdi.

شخصی از افلاتون پرسید. shaxs-i az aflatun po'rsid – (Qandaydir) bir kishi Aflatundan so'radi.

دختری آمد و نامه ای به او داد. do'xtar-i omad va nome-i be u dod – (Qandaydir) bir qiz keldi va unga xat tashlab (berib) ketdi.

Bu misollarda *podshoh-i*, *shaxs-i*, *do'xtar-i*, *nome-i* so'zlari birlik va noaniqlik qabul qilib kelgandir.

Bundan tashqari, noaniqlik belgisi *-i* che so'roq olmoshidan keyin kelgan so'zga qo'shilib, biror predmet haqida ma'lumotga ega bo'lish yoki taajjub va hayajonni izhor qilish ma'nolarini bildiradi.

che so'roq olmoshi "qanday", "qaysi", "qanaqa" deb tarjima qilinadi.

Odatda bu xildagi gaplar mazmunidan so'roq anglashigan bo'ldi va so'roq intonatsiyasi bilan talaffuz etiladi. Masalan:

این چه کتابی است? in che ketob-i ast? – Bu qanaqa (nima) kitob?

امروز چه روزی است? emruz che ruz-i ast? – Bugun qaysi kun?

عجب! این چه سخنی است? 'ajab, in che so'xan-i-st – Ajab, bu qanaqa gap!

Izofali predloglar

Fors tilida mustaqil ma'noga ega bo'lgan ba'zi bir ot va ravishlar predlog vazifasida ham kelishi mumkin. Bu so'zlar predlog bo'lib kelganda, o'zlarining mustaqil ma'nolarini yo'qotib, ko'makchi so'z anglatgan grammatik ma'nomi bajaradilar va doimo o'zidan keyin kelgan so'zga izofa orqali birikib keladilar. Izofali predloglar fors tilida 20 dan ortiq bo'lib, gapda asosiy predloglar orqali ifodalangan ma'nolarni konkretlash, ular orasidagi munosabatni yana ham aniqroq ko'rsatish uchun xizmat qiladilar. Masalan:

رو (yuz) so'zi gapda ot sifatida o'zining mustaqil leksik ma'nosiga ega bo'lishi bilan birga, leksik ma'nosini yo'qotib ko'makchi vazifasida kelishi ham mumkin. Masalan:

روی او زیبا است. *ru-ye u zibo ast* – Uning yuzi chiroyli.
روی میز پاک است. *ru-ye miz pok ast* – Stolning yuzi (usti) toza.

Bu ikki misolda *ru* so'zi o'z leksik ma'nosida kelgan otdir.

کتاب روی میز است. *ketob ru-ye miz ast* – Kitob stolning ustidadir.
کیف را روی میز گذاشتم. *kifro ru-ye miz go'zoshtam* – Portfelni stolning ustiga qo'ydim.
مداد روی میز بود. *medod ru-ye miz bud* – Qalam stolning ustida edi.

Misollarning uchchallasida ham *ru* so'zi ko'makchi so'z vazifasida kelib, o'rin, yo'nalish ma'nolarini ifoda etgandir. Bu misollarda *ru* bilan birga yozilishi kerak bo'lgan *be* va *dar* predloglari tushib qolgan, chunki izofali predloglar o'rin va yo'nalish ma'nolarini bildirganlarida, o'rin va yo'nalish ma'nolarini anglatuvchi predloglar tushib qoladi. Ularning ma'nosi esa fe'lining ma'nosidan kelib chiqadi. Bu holni barcha izofali predloglarda kuzatish mumkin.

Izofali predloglarning ko'p uchraydiganlari quyidagilar:

1. پیش *pish* – *old*. Bu so'z predlog vazifasida kelganda *oldida*, *oldiga* degan ma'nolarni anglatadi. Masalan:

شخصی پیش نویسنده ای آمد. *shaxs-i pish-e navisande-i omad* – Bir kishi bir yozuvchining oldiga keldi.

شاعر فقیری پیش آمد ثروتمندی رفت. *sho'er-e faqir-i pish-e odam-e sarvatmand-i raft* – Bir kambag'al shoir bir boy odamning oldiga bordi.

من پیش دانشیار بودم. *man pish-e doneshyor budam* – Men o'qituvchining oldida edim (bo'ldim).

2. پهلو *pahlu* – *yon*. Predlog bo'lib kelganda *yonida*, *yoniga* degan ma'nolarni anglatadi. Masalan:

من در جلسه پهلوئی دوستم نشستم. *man dar jalase pahlu-ye dustam neshastam* – Majlisda do'stimning yoniga o'tirdim.

پهلوئی دانشگاه ما مغاره ی لباس فروشی قرار دارد. *pahlu-ye doneshgoh-e mo mag'oze-ye lebosfo'rushi qaror dorad* – Institutimizning yonida kiyimlar magazini joylashgan.

3. زیر *zir* – *ost*, *tag*. Bu so'z predlog bo'lib kelganda *ostida*, *tagida*, *ostiga*, *tagiga* degan ma'nolarni anglatadi. Masalan:

زیر اشعه ی آفتاب همه چیز درخشان بود. *zir-e asha'e-ye oftoob hame chiz deraxshon bud* – Oftob shu'lasida ostida hamma narsa yaltirar edi.

چوپانی پول خود را زیر درختی پنهان کرد. *chupon-i pul-e xo'dro zir-e deraxt-i penhon kard* – Bir cho'pon o'z pulini daraxt ostiga yashirdi.

4. نزد *nazd* – *old*, *yon*. Predlog bo'lib kelganda *yonida*, *oldida*, *yoniga*, *oldiga* degan ma'nolarni anglatadi. Masalan:

روزی زن ملا نصرالدین پلو پخت و انرا با دیگ نزد ملا گذاشت. *ruz-i zan-e mo'llo po'lo'u po'xt va onro bo dig nazd-e mo'llo go'zasht* – Bir kuni Mulla Nasriddinning xotini palov pishirdi va uni qozon bilan Mullaning oldiga qo'ydi.

نزد او کسی نبود. *nazd-e u kas-i nabud* – Uning oldida hech kim yo'q edi.

5. سر *sar* – *bosh*. Bu so'z predlog bo'lib kelganda, o'z leksik ma'nosini butunlay yo'qotib, faqat o'rin va yo'nalish ma'nolarini anglatadi. Masalan:

دانشجویان سر درس بودند. *doneshjuyon sar-e dars budand* – Talabalar darsda edilar.

ما سر جای خود نشستیم. *mo sar-e jo-ye xo'd neshastim* – Biz o'z joyimizga o'tirdik.

6. بالا *bolo* – *tepa*, *yuqori*. Predlog bo'lib kelganda *tepasida*, *yuqorisida*, *tepasiga*, *yuqorisiga* degan ma'nolarni anglatadi.

مرغی بالای درخت نشست. *mo'rg'-i bolo-ye deraxt neshast* – Daraxtning ustiga bir qush qo'ndi.

توگ'ning بالای کوه آهویی پدیدار شد. *bolo-ye kuh-i ohu-yi padidor sho'd* – Tog'ning ustida bir kiyik ko'rindi.

7. میان *miyon* va بین *beyn* o'rta, ora. Ular predlog bo'lib kelganlarida *o'rtada*, *orada*, *o'rtaga*, *oraga* degan ma'nolarni bildiradi. Masalan:

بین آنها پزشکی هم بود. *beyn-e onho pezeshek ham bud* – Ular orasida vrach ham bor edi.

بین دو پنجره نقشه ایران آویزان است. *beyn-e do' panjare naqshe-ye iron ovizon ast* – Ikki deraza orasida Eron xaritasi osilgandir.

میان دو عمارت باغ زیبایی موجود است. *miyon-e do' emorat bog'-e zibo-yi mo'ujud ast* – Ikki imorat orasida bir chiroyli bog' bor.

Bulardan tashqari عقب *aqab* – orqa, پی *pey* – iz, تو *tu* – ich, ichkari, بیرون *birun* – tashqari, sirt, برابر *barobar* – qarama-qarshi so'zlari ham izofali predlog vazifasida kelishlari mumkin.

Shunday qilib, izofali predloglar asosiy predloglarga nisbatan keng va abstrakt ma'noni anglatadilar. Agar asosiy predloglar biror predmetni o'rni yoki yo'nalishini ifodalasa, izofali predloglar shu o'rin yoki yo'nalish predmetning qaysi tomoniga qaratilganini bildiradi. Masalan:

- روی میز *ru-ye miz* – stolning ustida, stolning ustiga;
 زیر میز *zir-e miz* – stolning tagida, stolning tagiga;
 سر میز *sar-e miz* – stolning yonida, stolning yoniga;
 پشت میز *po'sht-e miz* – stolning orqasida, stolning orqasiga;
 بین دو میز *beyn-e do' miz* – ikki stol orasida, ikki stol orasiga va hokazo.

خود *xo'd* o'zlik olmoshi

Fors tilida خود *xo'd* o'zlik olmoshi gapda mustaqil holda hamda biror otga izofa orqali birikib keladi.

خود *xo'd* o'zlik olmoshi mustaqil holda ko'pincha egalik qo'shimchalari bilan birga keladi. Masalan:

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	خودم <i>xo'dam</i> – o'zim	خودمان <i>xo'deman</i> – o'zimiz
II shaxs	خودت <i>xo'dat</i> – o'zing	خودتان <i>xo'detan</i> – o'zingiz
III shaxs	خودش <i>xo'dash</i> – o'zi	خودشان <i>xo'deshon</i> – o'zlari

Misollar:

این مقاله را خودم نوشتم. *in maqolero xo'dam naveshnam* – Bu maqolani o'zim yozdim.

او خودش به خانه ی ما آمد. *u xo'dash be xone-ye mo omad* – U o'zi bizning uyga keldi.

این متن را خودمان ترجمه کردیم. *in matnro xo'deman tarjo'me kardim* – Bu matnni o'zimiz tarjima qildik.

خود *xo'd* o'zlik olmoshi biror otga izofa orqali birikib, gapda aniqlovchi vazifasida kelishi mumkin. Masalan:

من کتاب خود را به او دادم. *man ketob-e xo'dro be u dodam* – Men o'z kitobimni unga berdim.

احمد با دوست خود به خانه ی ما آمد. *ahmad bo dust-e xo'd be xone-ye mo omad* – Ahmad o'z do'sti bilan bizning uyimizga keldi.

کارگران کارخانه کار خود را تمام کردند و به خانه ی خود رفتند. *korgaron-e kor-xone kor-e xo'dro tamom kardand va be xone-ye xo'd raftand* – Zavod ishchilari o'z ishlarini tugatdilar va o'z uylariga ketdilar.

تو درس خود را حاضر کردی؟ *to' dars-e xo'dro hozar kardi?* – Sen o'z darsingni tayyorladingmi?

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarning yozilishi va talaffuzini o'rganing.

- نشستن *neshastan* – o'tirmoq آوردن *ovardan* – keltirmoq
 پرسیدن *po'rsidan* – so'ramoq گرفتن *gereftan* – olmoq
 رفتن *raftan* – bormoq دادن *dodan* – bermoq
 آمدن *omadan* – kelmoq نوشتن *naveshnan* – yozmoq

2- topshiriq. Quyidagi so'zlarga birlik va noaniqlik belgisi qo'yib yozing va ularni o'qing. Bunda *ی-yo* ning talaffuzi va imlosiga ahamiyat bering.

اشنا، دانشجو، هنرپیشه، روزنامه، کاغذ، صندلی، پزشکی، دریا، ساعت، میز، دانشکده

3- topshiriq. Quyidagi so'zlarga egalik qo'shimchalarini qo'shib, barcha shaxslarda tuslang.

خانه، قلم، ساعت، دوست، پا، رو.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Men akamning oldiga bordim. Sen o'z otangga nima deding? Bugun u darsga kelmadi. Talabalar o'z kitoblarini stolning ustiga qo'ydilar. Bizning fakultet yonida bir chiroyli bog' joylashgan. U o'z ismini menga aytmadi. Kecha biz mashhur shoirning oldida bo'ldik. Bu imoratning ostida oshxona joylashgan. Bir kishi bozorda mendan sening ismingni so'radi. Otam o'z portfelidan bir jurnal chiqardi. Bu cho'ponning uyi tog'ning tepasida joylashgandir. Bir ota o'z o'g'liga dedi. Talaba o'qituvchiga nima javob berdi? Kecha sizning o'g'lingiz o'z o'rtog'i bilan birga mening oldimga keldi. Bir kambag'al odam daraxtning tagiga o'tirdi. O'rtog'imning javobidan men ham xijolat bo'ldim. Bu shoir o'z she'rini o'qib berdi. Men akamning oldiga o'tirdim. Bu maqolani o'zing yozdingmi? Ha, bu maqolani o'zim yozdim. Bola o'z otasidan uzr so'radi. Bu qanaqa jurnal? Bu "Saodat" jurnalidir. Singlim o'z portfelini stolning ustiga qo'ydi. Kecha men bir yaxshi kitob sotib oldim. Uyning o'rtasida stol va 2 ta stul bor edi.

5- topshiriq. Savollarga javob bering.

- چه کسی پیش آدم نروتمند رفت؟
 – شاعر فقیر پیش چه کسی رفت؟

- آیا ثروتمند از این رفتار خشمگین شد؟
- ثروتمند از شاعر چه پرسید؟
- شاعر به ثروتمند چه جواب داد؟
- ثروتمند از جواب شاعر چه حالتی پیدا کرد؟
- ثروتمند از چه کسی عذر خواست؟

6- topshiriq. Matnni mustaqil o'qing, lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda sodda va qo'shma fe'llarni aniqlang.

فرمانده بزرگ میخائیل کوتوزوف

در سال هزار و هشتصد و نوازده ناپلئون امپراتور فرانسه به خاک روسیه حمله کرد. تعداد افراد ارتش فرانسه از ارتش روسیه بیشتر بود. در آغاز ارتش روسیه عقب نشینی کرد. ناپلئون تا نزدیکی مسکو رسید. در آن زمان پادشاه روسیه الکساندر اول بود. او کوتوزوف را به فرماندهی کل ارتش تعیین کرد. میخائیل کوتوزوف فرمانده ماهر و دلیری بود و سربازان او را دوست داشتند. در نزدیکی مسکو دهکده ای بنام باراندینو بود. کوتوزوف در نزدیکی این دهکده لشکرهای روس را جمع کرد. هشتم سپتامبر سال هزار و هشتصد و نوازده موقعی که لشکران فرانسه به اینجا رسیدند بین ارتش روس و فرانسه جنگ در گرفت.

صحنه ی جنگ میدان باراندینو بود. روسها با شجاعت حمله دشمن را دفع کردند. سه ماه پس از نبرد باراندینو به فرماندهی کوتوزوف لشکریان روس پیشروی آغاز نمودند و لشکریان ناپلئون عقب نشینی کردند. آنها در راه توپ و اسلحه ی خود را از دست می دادند و نچار سرما و گرسنگی شدند. در نوامبر سال هزار و هشتصد و نوازده خاک روسیه از دشمن آزاد شد.

واژه ها

- فرمانده *farmondeh* – qo'mondon
- فرانسه *feronse* – Fransiya
- خاک *xok* – tuproq, yer
- حمله کردن *hamle kardan* – hujum qilmoq
- تعداد *te'dod* – miqdor, son
- اسلحه *aslaha* – qurol, aslaha
- ارتش *artesh* – armiya, qo'shin
- دهکده *dehkade* – qishloq
- بیشتر *bishtar* – ko'proq
- بنام *be nom-e* – nomida, nomidagi
- دلیر *delir* – qo'rqmas, botir
- سرباز *sarboz* – soldat, askar
- گرسنگی *go'resnegi* – ochlik
- سرما *sarmo* – sovuq

- دوست داشتن *dust doshtan* – sevmoq, yaxshi ko'rmoq
- عقب نشینی کردن *aqabneshini kardan* – orqaga chekinmoq
- کل *ko'll* – hamma, butun, bosh, umumiy
- تعیین کردن *tainin kardan* – tayinlamoq
- با شجاعت *bo shejoat* – shijoatli, shijoat bilan
- دفع کردن *daf' kardan* – qaytarmoq
- به فرماندهی *be farmondehi-ye* – qo'mondonligida
- بیشتر *pishtar* – olg'a, ilgari
- پس از *pas az* – ...dan so'ng, ...dan keyin
- آغاز نمودن (کردن) *og'oz namudan (kardan)* – boshlamoq
- از دست دادن *az dast dodan* – qo'ldan bermoq, yo'qotmoq
- نچار شدن *do'chor sho'dan* – duchor bo'lmoq, yo'liqmoq
- جمع کردن *jam' kardan* – to'plamoq, yig'moq
- جنگ در گرفتن *jang dar gereftan* – jang boshlanmoq
- هتل *ho'tel* – mehmonxona
- گلابی *go'lobi* – nok
- اتاق *o'toq* – uy, xona

7- topshiriq. Quyidagi dialoglarni o'qing, imlosini aniqlang va uni aytib bering.

- اینجا کجا است؟ - دانشکده است.
- چه دانشکده ای؟ - دانشکده ی خاورشناسی.
- اینجا کجا است؟ - اتاق است.
- چه اتاقی؟ - اتاق زبان فارسی است.
- اینجا کجا است؟ - کتابخانه است.
- چه کتابخانه ای؟ - کتابخانه ی دانشگاه.
- این چه میدانی است؟ - میدان استقلال است.
- این چه بنایی است؟ - این بنای هتل است.
- چه هتلی است؟ - هتل چهار سو.
- این چه درختی است؟ - درخت سیب.
- آن چه میوه ای است؟ - گلابی است.
- این چه خیابانی است؟ - خیابان پوشکین است.
- آنجا چه دانشکده ای است؟ - دانشکده ی تاریخ است. اینجا ورزشگاه است.
- چه ورزشگاهی است؟ - ورزشگاه پخته کار است.
- این چه صدایی است؟ - صدای بلبل است.

8- topshiriq. Quyidagi savollarga forscha javob bering. Javobingizni daftaringizga yozing.

- Bu qaysi ko'cha?	- Bu qanaqa qiz?
- Bu qaysi fakultet?	- Bugun qaysi kun?
- U qanaqa gazeta?	- Bu qanaqa imorat?
- U qanaqa jurnal?	- Bu qanaqa idora?
- Bu yer qayer?	- Bu qanaqa soat?
- Siz qayerliksiz?	- U qanaqa hayvon?
- Bu qanaqa meva?	- Bu qaysi xona?

9- topshiriq. Quyidagi izofali predloglarining har biriga 3 tadan gap tuzing.

زیر پهلوی، سر روی، نزد پیش، بالای.

O'n ikkinchi dars

درس دوازدهم

من هر روز چه کارهای انجام می دهم

من هر روز صبح ساعت هفت از خواب بیدار می شوم. اول در حیاط ورزش می کنم. بعد نست و رویم را با صابون می شویم و دندانهایم را با گرد یا خمیر دندان مسواک می زنم. پس از آن لباسم را می پوشم و ساعت هفت و نیم سر میز غذا خوری می نشینم. پس از صرف صبحانه کیف خود را بر می دارم و از خانه بیرون می روم. ساعت هشت صبح سوار اتوبوس برقی می شوم و بعد از بیست دقیقه به دانشگاه می رسم و از اتوبوس برقی پیاده می شوم. ساعت هشت و نیم زنگ می زند و من با رفقای خود داخل کلاس درس می شوم و سر جای خود می نشینم. درس شروع می شود. بعد از یک ساعت و بیست دقیقه تنفس می شود. هنگام تنفس ما استراحت می کنیم. بعضی ها صحبت می کنند. ساعت دو بعد از ظهر درس ما تمام می شود. بعد از پایان درس بعضی از دانشجویان به منزل و برخی به کتابخانه می روند. من همیشه بعد از درس به کتابخانه مرکزی دانشگاه می روم و در آنجا روزنامه و مجله های تازه می خوانم و درس را برای فردا حاضر می کنم. ساعت شش با هفت بعد از ظهر به منزل بر می گردم. در خانه شام می خورم. سپس استراحت می کنم، به رادیو گوش می دهم یا کتاب ادبی می خوانم. عصر روزهای تعطیل با مادر یا پدرم به تئاتر یا سینما می روم. ساعت یازده شب می خوابم و باین ترتیب برنامه ی روزانه ی من تمام می شود.

واژه ها

کردن *kardan* (کن *ko'n*) – qilmoq

صبح *so'bh* – tong, ertalab

شدن *sho'dan* (شو *sho'u*) – bo'lmoq, aylanmoq

بیدار شدن *bidor sho'dan* – uyg'onmoq

حیاط *hayot* – hovli

ورزش کردن *varzesh kardan* – badantariya qilmoq, sport bilan shug'ullanmoq

سپس *sepas* – so'ng, keyin, so'ngra

نست *dast* – qo'l

صابون *sobun* – sovun

نشستن *sho'stan* (شو *shu*) – yuvmoq

دندان *dandon* – tish

گرد دندان *gard-e dandon* – tish poroshogi

خمیر دندان *xamir-e dandon* – tish pastasi

مسواک زدن *mesvok zadan* – tish tozalamoq

لباس *lebos* – kiyim

پوشیدن *pushidan* (پوش *push*) – kiymoq

میز غذا خوری *miz-e g'azaxo'ri* – ovqatlanish stoli

نشستن *neshastan* (نشین *neshin*) – o'tirmoq

صبحانه خوردن *so'bhane xo'rdan* – nonushta qilmoq

شام خوردن *shom xo'rdan* – kechki ovqatni yemoq

بر داشتن *bar-doshtan* (بر دار *bar-dor*) – ko'tarmoq

انجام دادن *anjom dodan* – bajarmoq, ado etmoq

بیرون رفتن *birun raftan* – chiqmoq (tashqariga)

سوار شدن *savor sho'dan* – minmoq, o'tirmoq, chiqmoq

اتوبوس برقی *o'to'bus-e barqi* – trolleybus

پیاده شدن *piyode sho'dan* – ... dan tushmoq, yayov bo'lmoq

زنگ *zang* – qo'ng'iroq

زنگ زدن *zang zadan* – qo'ng'iroq chalmoq

رفقا *ro'faqo* – o'rtoqlar (birligi – رفيق)

داخل شدن *doxel sho'dan* – kirmoq

شروع شدن *sho'ru' sho'dan* – boshlanmoq

تمام شدن *tamom sho'dan* – tamom bo'lmoq, tugamoq

تنفس *tanaffo's* – tanaffus

صحبت کردن *so'hbat kardan* – suhbatlashmoq

بعضی *ba'zi* – ba'zi

برخی *barxi* – ba'zi bir

ظهر *zo'hr* – tush payti, kunning yarmi

پایان *poyon* – tugash, oxiri

هنگام *hengom* – payt, vaqt

همیشه *hamishe* – hamisha, har vaqt

بعد از پایان درس *ba'd az poyon-e dars* – dars tugagandan so'ng

فردا *fardo* – ertaga
 برگشتن *bar-gashtan* (برگرد *bar-gard*) – qaytmoq
 رادیو *rodyo* – radio
 تلویزیون *televizyun* – televizor
 گوش دادن *gush dodan* – quloq solmoq, eshitmoq
 پدر و مادر *pedar-o' modar* – ota-ona
 عصر *asr* – kech, kechqurun, kechki payt
 برنامه‌ی روزانه *barnome-ye ruzone* – kun tartibi, kundalik
 خوابیدن *xobidan* (خواب *xob*) – uxlamoq
 پس از صرف صبحانه *pas az sarf-e so'bhane* – nonushtadan so'ng

GRAMMATIK IZOH

Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi

Yuqorida eslatib o'tganimizdek, fors tilida har bir fe'l o'tgan zamon va hozirgi zamon fe'l negiziga egadir.

O'tgan zamon fe'l negizi oddiy yo'l bilan, ya'ni fe'lning noaniq shaklidan ن - *an* qismini olib tashlash orqali yasaladi. Hozirgi zamon fe'l negizining yasalishi esa birmuncha murakkab bo'lib, ma'lum bir qoidaga bo'ysunmagan holda yasaladi. Masalan:

رفتن *raftan* – رو *ro'u* (bormoq)
 آمدن *omadan* – ا *o* (kelmoq)
 نشستن *neshastan* – نشین *neshin* (o'tirmoq)
 دادن *dodan* – ده *deh* (bermoq)
 شدن *sho'dan* – شو *sho'u* (bo'lmoq, aylanmoq)
 خواندن *xondan* – خوان *xon* (o'qimoq)
 دیدن *didan* – بین *bin* (ko'rmoq)
 کردن *kardan* – کن *ko'n* (qilmoq)
 شستن *sho'stan* – شو *shu* (yuvmoq)
 زدن *zadan* – زد *zan* (urmoq)
 پوشیدن *pushidan* – پوش *push* (kiymoq)
 خوردن *xo'rdan* – خور *xo'r* (yemoq, ichmoq)
 برگشتن *bar-gashtan* – برگرد *bar-gard* (qaytmoq)
 برداشتن *bar-doshtan* – بردار *bar-dor* (ko'tarmoq)

Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rinib turibdiki, fe'llarning hozirgi zamon negizining yasalishini faqat ularni takrorlash, yodlash va mashq qilish orqali o'zlashtirish mumkin. Odatda, darslik va lug'atlarda fe'lning noaniq shakli bilan bir qatorda ularning hozirgi za-

mon fe'l negizi ham beriladi. Mazkur darslikda ham fors tilida ko'p ishlatiladigan fe'llar va ularning hozirgi zamon fe'l negizlari kitob oxirida ilova shaklida berilgan.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li

مضارع اخباری *mo'zore'-e axbori*

Hozirgi-kelasi zamon fe'li hozirgi zamon fe'l negizi oldiga می *mi* – old qo'shimchasi va oxiriga quyidagi shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi.

Shaxs-son qo'shimchalari

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	م - <i>am</i>	یم - <i>im</i>
II shaxs	ی - <i>i</i>	ید - <i>id</i>
III shaxs	د - <i>ad</i>	ند - <i>and</i>

Jadvaldan ko'rinadiki, hozirgi-kelasi zamonda ishlatiladigan shaxs-son qo'shimchalari o'tgan zamon fe'lida ishlatiladigan shaxs-son qo'shimchalaridan faqat III shaxs birlikda farq qiladi.

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining tuslanishida urg'u می *mi* – old qo'shimchasiga tushadi.

خواندن *xondan* – خوان *xon* (o'qimoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می خوانم *man mixonam* – Men o'qiyapman, o'qiyman.

تو می خوانی *to' mixoni* – Sen o'qiyapsan, o'qiysan.

او می خواند *u mixonad* – U o'qiyapti, o'qiydi.

جمع

ما می خوانیم *mo mixonim* – Biz o'qiyapmiz, o'qiyimiz.

شما می خوانید *sho'mo mixonid* – Siz o'qiyapsiz, o'qiysiz.

آنها می خوانند *onho mixonand* – Ular o'qiyaptilar, o'qiydilar.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda می *mi* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

برگشتن *bar-gashtan* – بر گرد *bar-gard* (qaytmoq)
prefiksli fe'lining tuslanishi

مفرد

من بر می گردم *man bar-migardam* – Men qaytyapman, qaytaman.
تو بر می گردی *to' bar-migardi* – Sen qaytyapsan, qaytasan.
او بر می گردد *u bar-migardad* – U qaytyapti, qaytadi.

جمع

ما بر می گردیم *mo bar-migardim* – Biz qaytyapmiz, qaytamiz.
شما بر می گردید *sho'mo bar-migardid* – Siz qaytyapsiz, qaytasiz.
آنها بر می گردند *onho bar-migardand* – Ular qaytyaptilar, qaytadilar.

کار کردن *kor kardan* – کار کن *kor ko'n* (ishlamoq) qo'shma
fe'lining tuslanishi

مفرد

من کار می کنم *man kor miko'nam* – Men ishlayapman, ishlayman.
تو کار می کنی *to' kor miko'ni* – Sen ishlayapsan, ishlaysan.
او کار می کند *u kor miko'nad* – U ishlayapti, ishlaydi.

جمع

ما کار می کنیم *mo kor miko'nim* – Biz ishlayapmiz, ishlaymiz.
شما کار می کنید *sho'mo kor miko'nid* – Siz ishlayapsiz, ishlaysiz.
آنها کار می کنند *onho kor miko'nand* – Ular ishlayaptilar, ishlaydilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'l negizi diftong *o'u* bilan tugagan bo'lsa, unga shaxs-son qo'shimchalari qo'shilganda *av* deb talaffuz etiladi. Masalan:

رفتن *raftan* fe'lining negizi *ro'u* bo'lib, tustlanganda *rov*;
شدن *sho'dan* fe'lining negizi *sho'u* bo'lib, tustlanganda *shav*
deb o'qiladi.

رفتن *raftan* – رو *ro'u* (bormoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می روم *man miravam* – Men boryapman, ketaman.
تو می روی *to' miravi* – Sen boryapsan, ketasan.
او می رود *u miravad* – U boryapti, boradi.

122

جمع

ما می رویم *mo miravim* – Biz boryapmiz, ketamiz.
شما می روید *sho'mo miravid* – Siz boryapsiz, ketasiz.
آنها می روند *onho miravand* – Ular boryaptilar, ketadilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'l negizi cho'ziq unli *o* yoki *u* bilan tugagan bo'lsa, shaxs-son qo'shimchalari oldidan I shaxs birlik va III shaxs birlik va ko'plikda bir *o-yo* qolgan shaxslarda esa shaxs-son qo'shimchalari oldidan bir *o* hamza belgisi orttirilib yoziladi. Hozirgi fors tilida *o* hamza belgisi *o-yo* shaklida yoziladi.

آمدن *omadan* – آمدن *o* (kelmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

من می آیم *man miyam* – Men kelyapman, kelaman.
تو می آیی (می آیی) *to' miyai* – Sen kelyapsan, kelasan.
او می آید *u miyad* – U kelyapti, keladi.

جمع

ما می آییم (می آییم) *mo miyim* – Biz kelyapmiz, kelamiz.
شما می آید (می آید) *sho'mo miyoid* – Siz kelyapsiz, kelasiz.
آنها می آیند *onho miyand* – Ular kelyaptilar, keladilar.

Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli *mi* – old qo'shimchasi oldiga urg'uli *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

من نمی روم *man namiravam* – Men bormayman.
او بر نمی گردد *u bar namigardad* – U qaytmaydi.
ما سیگار نمی کشیم *mo sigor namikeshim* – Biz papiros chekmaymiz.
من استراحت نمی کنم *man esterohat namiko'nam* – Men dam olmayman.

Hozirgi-kelasi zamon fe'li quyidagi ma'no'larni anglatadi:

1. Ish-harakatning hozir, gapirib turgan paytning o'zida bajarilayotganini bildiradi. Masalan:

تو چه کار می کنی؟ من روزنامه می خوانم. *to'che kor miko'ni? man ruznome mixonam* – Sen nima ish qilyapsan? – Men gazeta o'qiyapman.
دانشجو به دانشیار جواب می دهد. *doneshju be doneshyor javob midehad* – Talaba o'qituvchiga javob beryapti.

123

holo mo matnro az zaban-e forsi be zaban-e o'zbeki tarjo'me miko'nim – Hozir biz matnni fors tilidan o'zbek tiliga tarjima qilyapmiz.

2. Ish-harakatning umuman, doimiy bo'lib turishini anglatadi. Masalan:

pedaram dar korxone-ye mo-shinsozi kor miko'nad – Otam mashinasozlik zavodida ishlaydi.

man dar doneshgoh-e xovar-shenosi tahsil miko'nam – Men Sharqsunoslik institutida o'qiyman.

mo har ruz so'bh varzesh miko'nim – Biz har kuni ertalab badantarbiya qilamiz.

u dar xiyobon-e navoiy zendegi miko'nad – U Navoiy ko'chasida yashaydi.

zamin do'ur-e xo'rshid migardad – Yer quyosh atrofida aylanadi.

3. Kelasi zamon ma'nosini anglatib, ish-harakatni kelasi zamon da bajarilishini bildiradi. Hozirgi-kelasi zamon fe'lining bu ma'nosini ifodalash uchun odatda ish-harakatni kelajakda bajarilishiga ishora qiluvchi payt hollari ishlatiladi.

man fardo be doneshkade namioyam – Men ertaga fakultetga kelmayman.

darsemon soat-e se tamom mishavad – Darsimiz soat uchda tamom bo'ladi.

ba'd az do'soat modaram az kor bar-migardad – Ikki soatdan so'ng onam ishdan qaytadi.

Ba'zan she'riyatda yoki folklor xarakteridagi asarlarda hozirgi-kelasi zamon fe'lining old qo'shimchasi *mi* tushib qolishi mumkin.

dono donad va po'rsad nodon nado-nad va napo'rsad – Biladigan biladi va so'raydi, bilmaydigan bilmaydi va so'ramaydi. (Maqol).

az nik nik oyad, az bad bad oyad – Yaxshidan-yaxshi keladi, yomondan-yomon keladi. (Maqol).

Qoidaga muvofiq shunday bo'lishi kerak edi:

dono midonad va mi-po'rsad nodon namidonad va namipo'rsad.

az nik nik mioyad, az bad bad mioyad.

maro dardist andar del
agar guyam zaban suzad
va gar penhon ko'nam tarsam
ke mag'z - e o'stexon suzad

Yuragimda bir dardim bor.

Agar aytsam tilim kuyadi.

Va agar yashirsam, qo'rqamanki.

Suyagimni mag'zi kuyadi.

Bu ruboiyda ham *suzad*, *tarsam*, fe'llari *misuzad*, *mitarsam* shakllarida yozilishi kerak edi.

Fors tilida *qabl az*, *pish az*, *ba'd az* va *pas az* birikmalari paytni bildirib, biror ish-harakat yo hodisani ikkinchi bir ish-harakatdan avval yoki so'ng bajarilishini ko'rsatadi. Masalan:

mo hamishe qabl az xo'rdan-e g'azo dast-e xo'dro bo sobun mishuyim – Biz hamisha ovqat yeyishdan avval qo'limizni sovun bilan yuvamiz.

doneshjuyon-e sho'be'-ye mo so'bh pish az sho'ru'-e dars varzesh miko'nand – Bizning bo'lim talabalari ertalab darsdan avval badantarbiya qiladilar.

mo emruz ba'd az dars be mag'aze-ye ketobfo'rushi miravim – Bugun biz darsdan so'ng kitob magaziniga boramiz.

man har ruz so'bh savor-e o'to'bus mishavam va pas az bist daqiqe be doneshgoh mirasam – Men har kuni ertalab avtobusga o'tiraman va yigirma daqiqadan so'ng institutga yetib kelaman.

Bu birliklardan *qabl az* bilan *pish az* va *ba'd az* bilan *pas az* o'zaro sinonimik birikmalardir.

Qo'shma fe'llarning kontakt va distant holati

Gapda qo'shma fe'llarning ot qismi ko'makchi fe'l bilan yonmayon kelib, ular orasida gapning boshqa bo'laklari bo'lmasa, bu holat qo'shma fe'lning kontakt holati deyiladi. Masalan:

ma varzesh miko'nim – Biz badantarbiya qilamiz.
doneshjuyon so'hat miko'nand – Talabalar suhbatlashyaptilar.

Qo'shma fe'lining ot qismi bilan ko'makchi fe'li bir-biridan ajralib, orasida gapning boshqa bo'laklari kelgan bo'lsa, bu holat qo'shma fe'lining distant holati deyiladi. Qo'shma fe'lining distant holatida fe'lining ot qismidan to ko'makchi fe'lgacha bo'lgan so'zlarning barchasi o'zaro izofiy bog'lanishda bo'ladi.

Fors tilida ba'zi fe'llargina distant holatda ishlatilishi mumkin. Ular ichida ko'p uchraydiganlari quyidagilar:

savor sho'dan – minmoq, o'tirmoq, chiqmoq
doxel sho'dan – kirmoq
mashg'ul sho'dan – mashg'ul bo'lmoq, shug'ullanmoq.

Misollar:

man savor-e asb sho'dam – Men otga mindim.
mo'llo nasriddin savor-e xar sho'd – Mulla Nasriddin eshakka mindi.

mo har ruz savor-e o'to'bus-e barqi mishavim – Biz har kuni trolleybusga o'tiramiz (chiqamiz).

heyat-e namoyandegi-ye afg'oniston savor-e havopeymo sho'd – Afg'oniston delegatsiyasi samolyotga chiqdi.

doneshjuyon doxel-e kelos-e dars sho'dand – Talabalar auditoriyaga kirdilar.

kas-i doxel-e o'toq sho'd – Kimdir uyga kirdi.

mo mashg'ul-e xondan-e ketob-e forsi hastim – Biz fors tili kitobini o'qish bilan mashg'ulmiz.

vaqti-ke sho'mo omadid man mashg'ul-e so'hat bo dustam budam – Siz kelgan paytda, men do'stim bilan suhbatlashayotgan edim.

Yuqoridagi jumalarning ko'pida jo'nalish ma'nosi anglashilsada, lekin jo'nalishni ifodalovchi be predlogi qatnashmaydi. Bu fe'l birikmalari kontakt holda ham uchraydi.

doneshjuyon be kelos doxel sho'dand – Talabalar auditoriyaga kirdilar.

man be o'to'bus savor sho'dam – Men avtobusga chiqdim (o'tirdim).

mo b xondan-e ketob mashg'ul sho'dim – Biz kitob o'qish bilan mashg'ul bo'ldik.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamonning bo'lish-shaklida tuslang.

donestan – دن don (bilmoq)

go'ftan – گو gu (aytmoq)

bar-doshtan – بر دار bar-dor (ko'tarmoq)

gush dodan – گوش ده gush deh (quloq solmoq)

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamonning bo'lishsiz shaklida tuslang.

xostan – خواه xoh (xohlamoq)

neshastan – نشین neshin (o'tirmoq)

varzesh kardan – ورزش کن varzesh ko'n (badantarbiya qilmoq)

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Darsdan so'ng siz qayerga borasiz? Darsdan so'ng men uyga boraman, o'rtog'im kutubxonaga boradi. Fakultetda Ahmadni ko'rdingizmi? Yo'q, u bugun darsga kelmadi. Bugun men darsga bormayman, boshim og'riyapti. Siz kechqurun qayerga borasiz? Bizning uyimiz institutdan uzoq emas. Men har kuni institutga piyoda kelaman. Sen bilasanmi, u kim? Yo'q, bilmayman. O'rtog'imning otasi zavodda ishlaydi. Fors tili darsi boshlandi. O'qituvchi sinfga kirdi. Men Eron yozuvchisi Sodiq Hidoyatning hikoyasini sotib oldim. Navbatchi har kuni ertalab doskani tozalaydi. Doska artadigan latta qayerda? Stolning ustida. Sen qayerga ketayapsan? Men kutubxonaga ketayapman. Siz yozda qayerga borasiz? Men yozda dam olish uchun Samarqand shahriga boraman. Seshanba kuni men akangizni oldida bo'ldim. U sizga salom aytdi. Men har kuni ertalab nonushtadan oldin badantarbiya qilaman. U senga nima deyapti? Uch yildan so'ng men institutni tamom qilaman. Akam fors tilini yaxshi biladi. Biz har kuni olti soat dars o'qiymiz. O'qituvchi bugun mendan so'ramadi. Men trolleybusga o'tirmayman, piyoda boraman. Biz har kuni qo'limizni sovun bilan yuvamiz. Filologiya fakultetida dars tushdan so'ng boshlanadi. Fors tili kitobingizni kimga berdingiz? Fors tili kitobimni o'rtog'imga berdim.

4- topshiriq. Quyidagi dialoglarni tarjima qiling.

- سلام عليكم فرخ.
- عليكم السلام صابر.
- حالت چطور است؟
- متشکرم، بد نیست.
- احوال تو چطور است؟
- متشکرم، احوال من هم خوب است.
- کجا می روی؟
- به دانشگاه می روم.
- در تاشکند دانشگاه های مهم زیادند، کدام دانشگاه؟
- دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند.
- آنجا چه می کنی؟
- می روم سر درس.
- مگر تو دانشجویی؟
- بله، چهار ماه است که دانشجوی دانشگاه هستم.
- در کدام شعبه درس می خوانی؟
- در شعبه ی فارسی.
- می گویند، زبان فارسی آسان است؟
- بله، آنقدر مشکل نیست، تلفظش خیلی شیرین است.
- غیر از زبان فارسی چه زبان هایی می خوانید؟
- غیر از زبان فارسی زبان های عربی و انگلیسی یاد می گیریم.

5- topshiriq. O'z kun tartibingizni fors tilida yozib bering.

6- topshiriq. Maqollarni tarjima qiling va yod oling.

kuh be kuh namirasad odam be odam mirasad.

so'xan-e rost talx mishavad.

bor-e kaj be manzel namirasad.

bo yek go'l bahor namishavad.

tashne dar xob ob mibinad.

kuzegar az kuze-ye shekaste ob mixo'rad.

Lug'at

کوه <i>kuh</i> - tog'	شکسته <i>shekaste</i> - singan
سخن <i>so'xan</i> - so'z	بار <i>bor</i> - yuk
راست <i>rost</i> - to'g'ri, rost	کج <i>kaj</i> - egri
تلخ <i>talx</i> - achchiq	خواب <i>xob</i> - uyqu, tush
کوزه <i>kuze</i> - ko'za	آب <i>ob</i> - suv

7- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va fe'l-larning shaklini aniqlang.

حکایت

شب مهتابی دو نفر مست به مردی بر خوردند. ماه را به او نشان دادند و پرسیدند: رفیق اینکه روی آسمان می بینی ماه است یا ستاره؟ آن شخص چون دید هوا پس است گفت: ببخشید بنده اهل این ولایت نیستم.

Lug'at

مهتابی *mahtobi* - oydin

شب مهتابی *shab-e mahtobi* - oydin kecha

ستاره *setore* - yulduz

بنده *bande* - men; qul

ببخشید *bebaxshid* - kechirasiz

نشان دادن *neshon dodan* - ko'rsatmoq

چون *chun* - paytda, vaqtda

هوا پس است *havo pas ast* - noqulay, o'ng'aysiz sharoit

اهل *ahl* - odam, aholi, ahli.

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamon va shaxslarga qo'yib, ularni ko'chirib yozing.

دانشیار سر درس به چه زبانی با شما (صحبت کردن)؟ ما سر درس زبان فارسی جمله ها را از زبان فارسی به ازبکی (ترجمه کردن). تو هر روز صبح ساعت چند از خواب (بیدار شدن)؟ تو چه کتابی (خواندن)؟ تو در دانشگاه چه زبانهایی (یاد گرفتن)؟ مادران چه ساعتی از کار (برگشتن)؟ من در دانشگاه خاورشناسی دولتی تاشکند (تحصیل کردن). برادر بزرگم در دانشکده ادبیات (درس خواندن). پدرم همیشه با اتوبوس سر کار (رفتن). هر روز من قبل از صرف صبحانه دست خود را با صابون (شستن). در دانشگاه ما درس ساعت هشت و نیم (شروع شدن). غیر از زبان فارسی دانشجویان شعبه ی ما زبانهای عربی و انگلیسی هم (یاد گرفتن). این دانشجو را هر روز در سالن قرأت (دیدن). هر روز من بعد از صرف ناهار در حیاط (گردش کردن). من این کتاب را فردا (خواندن) و پس از آن به تو (دانن). امروز او را کجا (دیدن). پدرتان کجا (کار کردن).

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 8-tamrinni chiroyli qilib ko'chirib yozing. So'ng uni tarjima qiling.

گفتگو

- حسن، تو هر روز صبح چه ساعتی از خواب بیدار می شوی؟
- معمولاً ساعت هفت و گاهی ساعت هفت و نیم.
- بعد چه می کنی؟
- بعد ورزش می کنم، دست و روی خود را می شویم و صبحانه می خورم.
- ساعت چند به دانشگاه می روی؟
- ساعت هشت از خانه بیرون می شوم و بعد از بیست دقیقه به دانشگاه می رسم.
- تا دانشگاه یا اتوبوس می روی یا با مترو؟
- با مترو.
- چرا با اتوبوس نمی روی؟
- دانشگاه از خانه ی ما دور است. مترو خیلی تند می رود و زود به دانشگاه می رساند.
- درستان چه ساعتی شروع می شود؟
- ساعت هشت و نیم.
- هر روز چند ساعت درس می خوانید؟
- سه یا چهار ساعت.
- اتاق درستان در طبقه ی چندم است؟
- در طبقه ی هفتم.
- در دانشگاه شما آسانسور هست؟
- بلیه، استادان و دانشجویان به وسیله آسانسور به طبقه ی هفتم بالا می روند.
- درس اول شما چه درسی است؟
- درس زبان فارسی است.
- تلفن چند دقیقه است؟
- ده دقیقه.
- موقع تنفس ما استراحت می کنیم و کشیک پنجره ها را باز می کند و هوای اتاق عوض می شود.
- درستان چه ساعتی تمام می شود؟
- ساعت یک و نیم.
- بعد از درس کجا می روید؟
- بعد از درس به متروسوار می شوم و به خانه می آیم.
- پدر و مادرم هم ساعت شش یا شش و نیم از سر کار بر می گردند. بعد ما همه سر میز غذاخوری می نشینیم و شام می خوریم.

- معمولاً *ma'mulan* – odatda
دور *dur* – uzoq, olis
طبقه *tabaqe* – qavat
آسانسور *osonsur* – lift
بالا رفتن *bolo raftan* – ko'tarilmoq
موقع *mo'uqe'* – vaqt, payt
باز کردن *boz kardan* – ochmoq
عوض کردن *avaz kardan* – almashtirmoq
تند *to'nd* – tez
رساندن *rasondan* (رسان) *rason*) yetkazmoq.

Vaqtning ifodalanishi

Vaqtning soat orqali ifoda etilishi

Vaqt soat so'zining son bilan birikuvchi orqali ifoda etiladi. Bu birikmada soat miqdorini bildiruvchi so'z oldin, soat so'zi esa undan keyin keladi va *chand soat?* – necha soat? degan savolga javob bo'ladi. Masalan:

- shesh soat* – olti soat
sho'mo emruz chand soat dars dorid? – Bugun necha soat darsingiz bor?
emruz shesh soat dars dorim – Bugun olti soat darsimiz bor.

soat so'zi gapda ega va miqdorni bildiruvchi so'z kesim bo'lib kelganda, miqdorni bildiruvchi so'z kesimlikni ifodalovchi *ast bog'lamasini* qabul qilib, egadan so'ng keladi va *soat chand ast?* – soat necha? degan savolga javob bo'ladi. Masalan:

- holo soat chand ast?* – Hozir soat necha?
holo soat panj ast. – Hozir soat besh.

Vaqtning muayyan bir paytini ifoda etish uchun avval *soat so'zi*, so'ng miqdorni bildiruvchi so'z kelib, bir-birlari bilan *izofa* orqali birikadilar va *soat-e chand?* – soat nechada? *che soat-i?* – qaysi vaqtda? *key?* – qachon? degan savollarga javob bo'ladi.

- soat-e chand miyid?* – Soat nechada kelasiz?

در دانشگاه شما درس ساعت چند شروع می شود؟
dar doneshgoh-e sho'mo dars soat-e chand sho'ru' mishavad? – Institutingizda dars soat nechada boshlanadi?

در دانشگاه ما درس ساعت نه شروع می شود.
dar doneshgoh-e mo dars soat-e no'h sho'ru' mishavad – Institutimizda dars soat to'qqizda boshlanadi.

Soat nechada? Qachon? savollariga javob bo'lib kelgan bu birikma o'zbek tilida o'rin-payt kelishigining belgisi – *da* qo'shimchasi orqali ifoda etilsa, fors tilida esa izofa orqali beriladi. Masalan:

O'zbekchada	Forschada
Soat to'rtida	<i>soat-e chahor</i> ساعت چهار
Soat o'nda	<i>soat-e dah</i> ساعت ده

Vaqtning ma'lum paytini aniqroq ko'rsatish uchun ko'pincha *so'bh* – (ertalab), *ba'd az zo'hr* – (tushdan so'ng), *asr* – (kech, kechqurun), *shab* – (kechasi, kech), *do'ro'st* – (rosa, xuddi) kabi so'zlar ham ishlatiladi. Bu so'zlardan faqat *do'ro'st* so'zi vaqtning ifodalovchi birikma boshida, qolganlari esa birikma oxirida kelib, u bilan izofa orqali bog'lanadilar. Masalan:

do'ro'st soat-e panj – Rosa soat beshda.
soat-e haft-e so'bh – Ertalab soat yettida.
soat-e hast-e shab – Kech soat sakkizda.
soat-e chahor-e ba'd az zo'hr – Tushdan so'ng to'rtida.

Vaqtning soat va daqiqa orqali ifodalanishi

Vaqtning soat va daqiqa orqali ifoda etish uchun avval *soat*, so'ng daqiqa miqdorini bildirilgan so'z keladi.

Bu birikmada soat miqdori va daqiqa miqdori *o'* bog'lovchisi orqali bog'lanib keladi. Masalan:

soat panj-o' dah daqiqa ast – Soat beshdan o'n daqiqa o'tdi.

Agar vaqt miqdori 30 dan kam bo'lsa, soat miqdoridan so'ng shu soat miqdoridan o'tgan daqiqa miqdori keladi. Masalan:

soat chahor-o' bist daqiqa ast – Soat to'rt-dan yigirma daqiqa o'tdi.

soat haft-o' sizdah daqiqa ast – Soat yettidan o'n uch daqiqa o'tdi.

Agar daqiqa miqdori 15 bo'lsa, 15 so'zi o'rniga ko'pincha *ro'b'* (chorak) so'zi ishlatiladi. Masalan:

soat davozdah-o' ro'b' ast – Soat o'n ikkidan chorak o'tdi.

soat shesh-o' ro'b' ast – Soat oltidan chorak o'tdi.

Agar daqiqa miqdori 30 bo'lsa, 30 so'zi o'rnida *nim* (yarim) so'zi ishlatiladi. Masalan:

soat hasht-o' nim ast – Soat sakkiz yarim.

soat yek-o' nim ast – Soat bir yarim.

Agar daqiqa miqdori 30 dan oshiq bo'lsa, soat miqdoridan so'ng soat miqdoriga yetishmagan daqiqa miqdori hamda birikma oxiriga (kam) so'zi qo'yiladi.

soat chahor-o' dah daqiqa kam ast – Soat o'n daqiqa kam to'rt.

soat no'h-o' ro'b' kam ast – Soat chorakam to'qqiz.

Vaqt bo'lagini ifodalovchi bu birikmada o'zbek tilidagi ana shunday birikma tartibining aksini ko'ramiz. Ya'ni, o'zbek tilida avval daqiqa miqdori, so'ng soat miqdori ko'rsatilsa, fors tilida aksincha, avval soat, so'ng daqiqa miqdori ifoda etiladi.

O'zbek tilida

Soat yigirma daqiqa kam yetti

Fors tilida

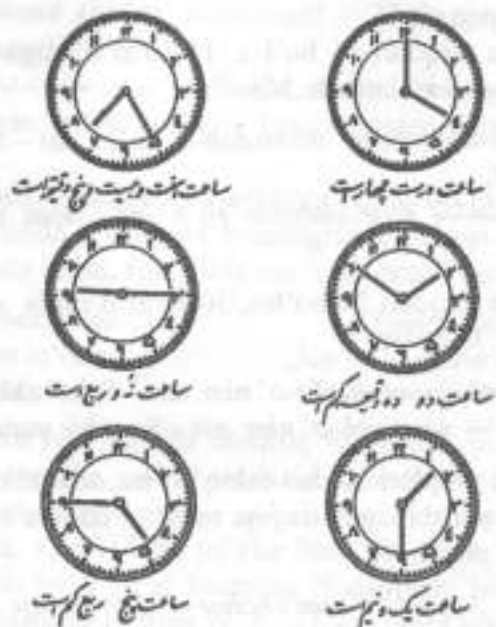
Soat haft-o' bist daqiqa kam ast

Eslatma! *ro'b'* va *nim* so'zlari o'zbek tilidagidek ko'proq xalq tiliga oid bo'lib, adabiy tilda asosan *ponzdah daqiqa* (o'n besh daqiqa) va *si daqiqa* (o'ttiz daqiqa) birikmalari ishlatiladi. Masalan:

soat dah-o' ponzdah daqiqa ast – Soat o'n-dan o'n besh daqiqa o'tdi.

soat do'-o' si daqiqa ast – Soat ikkidan o'ttiz daqiqa o'tdi.

ساعت چنداست!

1- **topshiriq.** Quyidagi birikma va iboralarni yod oling va ular yordamida 20 ta gap tuzing.

- soat-e mo'chi* – qo'l soati ساعت مچی
- soat-e bag'ali* – yon soati ساعت بغلی
- soat-e divori* – devor soati ساعت دیواری
- soat-e rumizi* – stol soati ساعت رومیزی
- soat-e shammotedor* – budilnik ساعت شامطه دار
- soatam 'aqab ast* – soatim orqada ساعت من عقب است
- soatam jelo'u ast* – soatim oldinda ساعت من جلو است
- soatam da shaboneruz ... daqiqa* ساعت من در شبانه روز ... دقیقه عقب می ماند
- 'aqab mimonad* – Soatim sutkada ... daqiqa orqada qoladi. ساعت من در شبانه روز ... دقیقه جلو می رود
- soatam dar shaboneruz ... daqiqa jelo'u miravad* – Soatim sutkada ... daqiqa oldin ketadi. ساعت من در شبانه روز ... دقیقه عقب شده است
- soatam xarob sho'de ast* – soatim (to'xtab) buzilib qolibdi ساعت من خراب شده است
- kuk kardan* – (soatni) buramoq ساعت من را کوک کردن
- soat-e xo'dro kuk kardam* – Soatimni buradim. ساعت خود را کوک کردم
- faromush kardam soatamro kuk ko'nam* – Soatimni burash esdan chiqibdi. فراموش کردم ساعت من را کوک کنم

2- **topshiriq.** Vaqt ifodalangan ibora va birikmalarni forschaga tarjima qiling.

Soat o'n bir. Soat ikkidan o'n daqiqa o'tdi. Soat sakkizdan besh daqiqa o'tganda. Ertalab soat yetti yarimda. Rosa soat to'qqizda. Tushdan so'ng soat to'rtida. Soat chorakam o'n ikki. Soat o'n sakkiz daqiqa kam olti. Kech soat o'nda. Soat yigirma daqiqa kam o'n ikki. Tushdan so'ng soat uchda. Soat birdan yigirma yetti daqiqa o'tdi. Soat o'n besh daqiqa kam sakkiz. Tushdan so'ng soat chorakam beshda. Ertalab soat yigirma daqiqa kam sakkizda. Soat besh daqiqa kam ikki.

3- **topshiriq.** Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men ertalab soat sakkiz yarimda uydan chiqaman va o'n besh daqiqadan so'ng fakultetga yetib kelaman. Men kutubxonaga ket-yapman, kech soat yettida qaytaman. Yigirma daqiqadan so'ng darsimiz boshlanadi. Tarix fakultetida dars tushdan so'ng soat ikkida boshlanadi. Ertalab soat nechada nonushta qilasan? Men ertalab chorakam sakkizda nonushta qilaman. Uyingizdan fakultetgacha necha daqiqali yo'l? Bizning fakultetda lift yo'q, tepaga piyoda chiqamiz. Darsimiz soat to'qqizda boshlanadi va bir-u yigirmada tugaydi. Bu qanaqa soat? Bu qo'l soati. U devor soati. Soatim kuniga 5 daqiqa oldinda ketadi. Soatimni har kuni ertalab burayman. Bugun soatimni burash esimdan chiqibdi. Soatim to'xtab qolibdi.

4- **topshiriq.** Savollarga og'zaki shaklda javob bering.

- ساعت چند نوع است؟
- این چه ساعتی است؟
- شما چه ساعتی دارید؟
- آیا شما ساعت مچی دارید؟
- ساعتان شبانه روز چند دقیقه عقب می ماند (جلو می رود)؟
- حالا ساعت چند است؟
- روزی چند ساعت درس می خوانید؟
- درستان ساعت چند شروع می شود؟
- روزهای تعطیل به چه کاری مشغول می شوید؟
- در ایران چه روزی روز تعطیل است؟
- یک ماه چند روز است؟
- یک سال چند ماه است؟
- یکشنبه چه روزی است؟
- هر روز ساعت چند از خواب بیدار می شوید؟

7- topshiriq. Savollarga yozma shaklda javob qaytaring.

- حالا ساعت چند است؟
- چه ساعتی به دانشگاه می آید؟
- به چه وسیله ای به دانشگاه می آید؟
- از خانه ی شما تا دانشگاه چند دقیقه راه است؟
- ساعت اول چه درسی دارید؟
- شما بعد از درس به خانه می روید یا به تالار مطالعه؟
- دانشکده ی شما در طبقه ی چندم قرار دارد؟
- در دانشکده چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- آیا دانشیار زبان فارسی تان ایرانی است؟
- معمولاً شما ساعت چند ناهار می خورید؟
- دانشگاه شما آسانسور دارد؟
- دانشگاه شما چند طبقه ای است؟
- محراب زبان فارسی چه زبانهایی یاد می گیرید؟
- مدرستان ساعت چند از سر کار بر می گردند؟

Lug'at

- yod gereftan* - o'rganmoq یاد گرفتن
- vasile* - vosita وسیله
- roh* - yo'l راه
- tolor-e mo'tola'e* - o'qish zali تالار مطالعه
- nohor xo'rdan* - tushlik qilmoq ناهار خوردن

O'n to'rtinchi dars

درس چهاردهم

خانواده ی ما

خانواده ی ما عبارت از شش نفر است. من، پدر و مادر، دو برادر بزرگ و یک خواهر کوچک دارم. پدرم در انستیتوی ریاضیات فرهنگستان علوم ازبکستان کارمند علمی است. مادرم آموزگار است و در یکی از دبیرستانهای تاشکند تدریس می کند. یکی از برادران بزرگم مهندس است و با زن و دختر چهار ساله خود در شهر فرغانه زندگی می کند. برادر دیگرم در اداره ی نشریات روزنامه ی صدای ازبکستان مشغول کار است. او هنوز جوان است و زن ندارد. خواهر کوچکم دوازده سال دارد. او در دبیرستان تحصیل می کند. دختر برادرم به کونکستان می رود. خانه ی ما در خیابان فرقت قرار دارد. خانه ی ما سه اتاقه است. من دانشجو هستم و هجده سال دارم. با مادر و پدر و خواهر کوچکم در این خانه زندگی می کنم. یک اتاق مال من است. اتاق دیگر مال خواهرم است. اتاق من کوچک ولی خیلی روشن است و دو پنجره ی بزرگ دارد. من در اتاق خود میز تحریر، ساعت دیواری، قفسه ی کتاب، تختخواب و دو

- از منزل شما تا دانشکده چند دقیقه راه است؟
- مدرستان ساعت چند از سر کار بر می گردند؟

5- topshiriq. Hikoyani o'qing va tarjima qiling. Hikoya yuzasidan bir nechta savol tuzing va savollaringizga o'rtog'ingizdan javob oling.

حکایت

روزی پادشاه ظالمی تنها از شهر بیرون رفت. شخصی را دید. از او پرسید: پادشاه این ملک چگونه است؟ ظالم با عادل؟ گفت: بسیار ظالم است. پادشاه گفت: مرا می شناسی؟ گفت: نخیر، نمی شناسم. گفت: من پادشاه این ملک هستم. آن مرد ترسید و پرسید: میدانی من کیستم؟ پادشاه گفت: نخیر، نمی دانم. گفت: من پسر فلان تاجر و هر ماه سه روز دیوانه می شوم. امروز یکی از آن سه روز است. پادشاه خندید و چیزی به او نگفت.

واژه ها

- tanho* - yolg'iz, bir o'zi تنها
- birun raftan* - tashqariga chiqmoq بیرون رفتن
- bin* (بین) - ko'rmoq دیدن
- po'rsidan* (پرس) - so'ramoq پرسیدن
- mo'lk* - mamlakat ملک
- odel* - adolatli, odil عادل
- zolem* - zolim ظالم
- shenoxtan* (شناس) - tanimoq, bilmoq شناختن
- tarsidan* (تارس) - qo'rqmoq ترسیدن
- tojer* - savdogar تاجر
- divone sho'dan* - devona bo'lmoq, aqldan ozmoq دیوانه شدن
- xandidan* - (خاند) - kulmoq خندیدن

6- topshiriq. Quyidagi birikmalarni o'qing va tarjima qiling.

ساعت ۹ و ۱۰ دقیقه است.	ساعت ۷ صبح است.
ساعت ۵ و ۱۵ دقیقه است.	ساعت ۱۰ و ربع است.
ساعت ۷ و نیم است.	ساعت ۸ و ربع کم است.
ساعت ۳ و بیست دقیقه است.	ساعت ۶ و ده دقیقه کم است.
ساعت ۱۱ و ۱۵ دقیقه کم است.	ساعت ۸ و ۲۵ دقیقه است.
ساعت ۸ و ۲۰ دقیقه است.	ساعت ۳ بعد از ظهر.
ساعت ۶ عصر.	

صنعتی دارم. در طرف راست دیوار اطراف عکس مادرم و طرف چپ نقشه ی ایران
 اویزان است. در قصه ی کتاب من کتابهای فارسی، عربی، انگلیسی، روسی و ازبکی
 وجود دارد. من چند تا رفیق و دوست دارم. آنها روز های تعطیل پیش من می آیند و ما
 با هم به سینما یا برای تماشای مسابقه های فوتبال به ورزشگاه می رویم. پشت خانه ی
 ما باغی است که درختان پرسیاها دارد. روز های تابستان هنگامی که هوا گرم می شود
 اغلب ما در این باغ زیر درختها استراحت می کنیم.

ما پدر و مادر خود را احترام می گذاریم و آنها را خیلی دوست داریم. در شهر
 تاشکند قوم و خویش هم داریم. آنها به کارهای گوناگون مشغولند. آنها بعضی روزها به
 خانه ی ما می آیند یا ما را به مهمانی به خانه ی خود دعوت می کنند. یکی از خویشان ما
 اتومبیل سواری دارد. او تابستان روزهای تعطیل ما را بیرون شهر می برد و ما تمام
 روزها در آنجا به گردش و هواخوری می گذرانیم.

واژه ها

خانواده *xonevode* – oila
 ریاضیات *riyoziyot* – matematika
 آموزگار *omuzgor* – maktab o'qituvchisi
 زندگی کردن *zendegi kardan* – yashamoq
 هنوز *hanuz* – hali, hali ham, hanuz
 میز تحریر *miz-e tahrir* – yozuv stoli
 قفسه ی کتاب *qafase-ye ketob* – kitob javoni
 تختخواب *taxtexob* – karavot
 راست *rost* – o'ng, to'g'ri, rost
 طرف راست *taraf-e rost* – o'ng tomon
 طرف چپ *taraf-e chap* – chap tomon
 عکس *aks* – surat, rasm, aks
 نقشه *naqshe* – xarita
 اویزان است *ovizon ast* – osilgan, osig'lig'
 انگلیسی *inglisi* – inglizcha
 روسی *rusi* – ruscha
 ازبکی *o'zbaki* – o'zbekcha
 مطالعه کردن *mo'tola'e kardan* – mutolaa qilmoq, o'qimoq
 چندین *chandin* – bir qancha, bir necha
 باهم *boham* – birga
 فرهنگ *farhang* – lug'at
 فرهنگ فارسی به روسی *farhang-e forsi be rusi* – forscha-ruscha lug'at
 مسابقه ی فوتبال *mo'sobaqe-ye futbol* – futbol musobaqasi, futbol o'yini
 پرسیاها *po'rsoye* – soyali, salqin
 هنگامی که *hengomi ke* – ... gan vaqtda, ... gan paytda
 گذراندن *go'zaronidan* – o'tkazmoq

خویش *qo'um-o'xish* – qarindosh
 گوناگون *gunogun* – har xil, turli
 اغلب *ag'lab* – ko'p, ko'pincha
 دعوت کردن *da'vat kardan* – chaqirmoq, taklif etmoq
 به مهمانی دعوت کردن *be mehmoni da'vat kardan* – mehmondorchilikka
 taklif etmoq
 اتومبیل سواری *o'to'mo'bil-e savori* – yengil mashina
 بیرون شهر *birun-e shahr* – shahar tashqaris
 تمام *tamom* – butun, hamma
 هوا خوری *havoxo'ri* – havo olmoq, sayohat qilmoq
 احترام گذاشتن *ehterom go'zoshtan* – hurmat qilmoq, e'zozlamoq
 دوست داشتن *dust doshtan* – sevmuq, yaxshi ko'rmoq

GRAMMATIK IZOH

**داشتن *doshtan* (دار *dor* ega bo'lmoq, bor bo'lmoq)
 fe'li haqida**

می Fors tilida hamma fe'llar hozirgi-kelasi zamonda tuslanganda
mi old qo'simchasini qabul qiladilar, ammo داشتن fe'li bundan mus-
 tasno bo'lib, hozirgi-kelasi zamonda tuslanganda می old qo'sim-
 chasini qabul qilmay, hozirgi zamon negizi (دار *dor*) ga shaxs-son
 qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi va o'zbek tiliga *bor* so'zi
 hamda fe'l ifodalagan tegishlilikni bildiruvchi so'zga egalik qo'-
 shimchalarini qo'shib tarjima qilinadi. Ma'no jihatdan rus tilidagi
imet fe'lga to'g'ri keladi.

مفرد

من کتاب دارم *man ketob doram* – Mening kitobim bor.
 تو کتاب داری *to' ketob dori* – Sening kitobing bor.
 او کتاب دارد *u ketob dorad* – Uning kitobi bor.

جمع

ما کتاب داریم *mo ketob dorim* – Bizning kitobimiz bor.
 شما کتاب دارید *sho'mo ketob dorid* – Sizning kitobingiz bor.
 آنها کتاب دارند *onho ketob dorand* – Ularning kitobi bor.

نه *na* – in-
 kor yuklamasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

من کتاب ندارم *man ketob nadoram* – Mening kitobim yo'q.
 او وقت ندارد *u vaqt nadorad* – Uning vaqti yo'q.

ما امروز درم زبان فارسی نداریم. *mo emruz dars-e zabon-e forsi nadorim* – Bugun bizning fors tilidan darsimiz yo'q.

داشتن *fe'lining bo'lishsiz shaklida urg'u na* – inkor yuklamasiga tushadi.

داشتن *fe'li qo'shma fe'l* tarkibida ko'makchi *fe'l* vazifasida kelsa, *mi* old qo'shimchasini qabul qilib kelishi ham mumkin. Masalan:

ما ميهن خودرا خيلي دوست مي داريم. *mo mihan-e xo'dro xeyli dust midorim* – Biz o'z vatanimizni juda sevamiz.

Yoshning ifodalanishi

Fors tilida kishining yoshi *sol* (yil, yosh) so'zining داشتن *doshtan fe'li* bilan birikuvi orqali ifoda etiladi. Masalan:

من بيست سال دارم. *man bist sol doram* – Men yigirma yoshdaman.

برابر بزرگم سی سال دارد. *barodar-e bo'zo'rgam si sol dorad* – Akam o'ttiz yoshda.

پدرم پنجاه و هفت سال دارد. *pedaram panjoh-o' haft sol dorad* – Otam ellik yetti yoshda.

Necha yoshda ekanligini bilmoq uchun *sol* va داشتن *doshtan* birikmasi oldiga چند *chand* (necha) so'roq olmoshi qo'yiladi.

شما چند سال دارید؟ *sho'mo chand sol dorid?* – Siz necha yoshdasiz?

تو چند سال داری؟ *to' chand sol dori?* – Sen necha yoshdasan?

او چند سال دارد؟ *u chand sol dorad?* – U necha yoshda?

خواهرتان چند سال دارد؟ *xoharetan chand sol dorad?* – Opangiz necha yoshda?

sol so'ziga *-e* qo'shimchasini qo'shish orqali undan nisbiy sifat yasaladi va o'zbek tiliga *yashar, yillik* deb tarjima qilinadi. Masalan:

پنج ساله *panjsale* – besh yillik, besh yashar

شصت ساله *shastsale* – oltmish yillik, oltmish yashar

دختر هفت ساله *do'xtar-e haftsale* – yetti yashar qiz

برنامه پنج ساله *barnome-ye panjsale* – besh yillik reja

برابر بزرگم دختر سه ساله دارد. *barodar-e bo'zo'rgam do'xtar-e sesole dorad* – Akamning uch yashar qizi bor.

i qo'shimchasini olgan دیگر *digar* va یک *yek* so'zlarining ma'nosi

i qo'shimchasini qo'shish orqali gapda qayd etilgan predmet yoki shaxslardan birini ajratib ko'rsatish ma'nosi ifodalanadi:

دیگری *digari* – boshqasi

یکی *yeki* – biri

Masalan:

من دو خواهر بزرگ دارم. یکی پزشک است و در بیمارستان کار می کند و دیگری آموزگار است و در یکی از دبیرستانهای تاشکند تدریس می کند.

man do' xohar-e bo'zo'rg doram. yeki pezeshk ast va dar himorestan kor miko'nad va digari omuzgor ast va dar yeki az dabirestonho-ye toshkand tadriss miko'nad – Mening ikkita opam bor. Biri vrach va kasalxonada ishlaydi. Boshqa biri o'qituvchi va Toshkent maktablaridan birida dars beradi.

Egalikning ifodalanishi (davomi)

Fors tilida egalik ma'nosi oldingi darslarda qayd etilgan egalik affiksalaridan tashqari *mal* so'zi yoki *az on* birikmasi bilan ham ifoda etiladi.

mal so'zi yoki *az on* birikmasi ot, ko'pincha olmoshlar oldidan kelib, ular bilan izofa orqali bog'lanadi. O'zbek tiliga egalikning bu shakli – *niki* affiksi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

از آن من *az on-e man* – meniki

از آن تو *az on-e to'* – seniki

از آن او *az on-e u* – uniki

از آن ما *az on-e mo* – bizniki

از آن شما *az on-e shomo* – sizniki

از آن آنها *az on-e onho* – ularniki

این کیف از آن من است. *in kif az on-e man ast* – Bu portfel meniki.

این کتاب از آن کیست؟ *in ketob az on-e kist?* – Bu kitob kimniki?

این کتاب از آن احمد است. *in ketob az on-e ahmad ast* – Bu kitob Ahmadniki.

az on birikmasi bilan *mal* so'zi o'zaro sinonim bo'lib, *mal* so'zi ko'proq og'zaki xalq tilida va *az on* adabiy tilda ishlatiladi.

این کتاب مال من است. *in ketob mal-e man ast* – Bu kitob meniki.

تمام ثروتهای کشور مال مردم است. *tamom-e sarvatho-ye keshvar mol-e mardo'm ast* – Mamlakatning barcha boyliklari xalqnikidir (xalq mulkidir).

این پالتو مال خواهرم است. *in polto' mol-e xoharam ast* – Bu palto opamniki.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Mening forscha kitobim bor. Siz necha yoshdasiz? Men yigirma bir yoshdaman. Onangiz necha yoshda? Bu lug'at akamniki. Opamning olti yashar qizi bor. U hali maktabga bormaydi. Mening akam o'z oilasi bilan Buxoro shahrida yashaydi. Uning ikkita o'g'li bor: biri o'n bir yoshda, ikkinchisi besh yoshda. Katta o'g'li maktab o'quvchisidir. Sizning vaqtingiz bormi? Uning vaqti yo'q. Fakultetimiz kutubxonasida arabcha, forscha, hindcha, inglizcha va ruscha kitoblar bor. O'zbekiston Respublikasida turli millat vakillari yashaydi. Bu talaba arab tilini yaxshi biladi. O'rtog'imning otasi Toshkent zavodlaridan birida ishlaydi. Mening soatim yo'q, lekin akamning soati bor. Bu auditoriyaning doskasi, kitob shkafi, stol va stullari bor. Mening ikkita lug'at kitobim bor: biri forscha-ruscha va ikkinchisi ruscha-o'zbekcha. Bizning qarindoshlarimizdan biri Moskva shahrida yashaydi. Sizning ukangiz maktabga boradimi? Men sharq fakultetida fors tilini o'rganaman. Sizning xonangizda nimalar bor? Mening xonamda ikki deraza, pechka va eshik bor. Siz dam olish kunlari qayerga borasiz? Men dam olish kunlari o'rtoqlarim bilan yengil mashinaga o'tirib, dam olish uchun shahar tashqarisiga chiqaman. Mening ikki do'stim bor: biri tibbiyot institutida o'qiydi, ikkinchisi (boshqasi) universitetning tarix fakultetida o'qiydi. Ulardan biri shaharda yashaydi, boshqasi qishloqda yashaydi.

2- topshiriq. Quyidagi terminlarni yod oling va ular ishtirokida 15 ta gap tuzing.

خانواده *xonevode* – oila

برادر بزرگ *barodar-e bo'zo'rg* – aka

برادر کوچک *barodar-e kuchek* – uka

خواهر بزرگ *xohar-e bo'zo'rg* – opa

خواهر کوچک *xohar-e kuchek* – singil

پدر و مادر *pedar-o' modar* – ota-ona

دوشیزه *dushize* – qiz bola (bo'yiga yetgan)

پسر *pesar* – o'g'il, o'g'il bola

پدر بزرگ *pedar-bo'zo'rg* – buva, bobo

مادر بزرگ *modar-bo'zo'rg* – buvi

خاله *xole* – xola

عمه *ame* – amma

عمو *amu* – amaki

دایی *doyi* – tog'a

زن *zan* – xotin, ayol kishi

مرد *mard* – erkak, erkak kishi

شوهر *shou'har* – er

عروس *arus* – kelin

داماد *domod* – kuyov

خویش *xish* – qarindosh, o'z

زبان مادری *zabon-e modari* – ona tili

برادر تانی *barodar-e tani* – tug'ishgan aka-uka

خواهر تانی *xohar-e tani* – tug'ishgan opa-singil

تولد یافتن *tavallo'd yoftan* – tug'ilmoq

زاییدن *zoyidan* – tug'moq

مجرد *mo'jarrad* – bo'ydoq, uylanmagan

متاهل *mo'taahhel* – uylangan, oilali

3- topshiriq. Quyidagi latifani o'qing, tarjima qiling va داشتن *doshtan* fe'li gapda qaysi ma'noda kelganini aytib bering.

لطیفه

از ملا نصرالدین پرسیدند: چند سال داری؟ گفت: چهل سال دارم. بعد از ده سال پرسیدند که چند سال داری؟ جواب داد: چهل. گفتند: تو ده سال قبل گفتی چهل سال دارم. حالا هم می گویی چهل سال. ملا گفت: حرف مرد یکست. اگر هزار سال بعد هم بررسی خواهم گفت چهل سال.

Lug'at

حالا *holo* – hozir, endi

حرف *harf* – so'z, gap

یکست *yek-ist* – bitta bo'ladi

خواهم گفت *xoham go'ft* – aytaman, aytajakman

قبل *qabl* – ilgari, avval

بررسی *bepo'rsid* – so'rasangiz

4- topshiriq. Maqollarni tarjima qiling va yod oling.

دور داری گوش دارد. *divor mush dorad, mush gush dorad.*

یک دست صدا ندارد. *yek dast sedo nadorad.*

- شما به زبان فارسی خوب صحبت می کنید؟
 – نخیر، هنوز ما به زبان فارسی خوب صحبت نمی کنیم.
 – شما دیگر چه زبانهایی یاد می گیرید؟
 – ما زبانهای عربی، انگلیسی و روسی را هم یاد می گیریم.
 – شما کتابهایی به زبانهای خارجی دارید؟
 – بله، من پنج جلد کتاب فارسی و چند جلد کتاب عربی و انگلیسی دارم.
 – این چه کتابی است؟
 – این دستور زبان فارسی است.
 – شما هر روز چند ساعت درس دارید؟
 – ما هر روز شش ساعت درس داریم.
 – درستان کی تمام می شود؟
 – درسمان ساعت سه بعد از ظهر تمام می شود.
 – تو چه کتابی خریدی؟
 – من کتاب رباعیات عمر خیام را خریدم.
 – شما کجا ناهار می خورید؟
 – من در ناهارخوری دانشگاه ناهار می خورم.
 – شما پس از صرف ناهار کجا می روید؟
 – من پس از صرف ناهار به کتابخانه می روم.
 – چرا دیروز پیش من نیامدید؟
 – من دیروز وقت نداشتم امروز میایم.
 – پس فردا کجا می روید؟
 – پس فردا به مغازه ی کتابفروشی می روم.
 – دانشکده ی شما میدان ورزشی دارد؟
 – بله، دانشکده ی ما میدان ورزشی دارد.
 – چرا شما پریروز سر درس نیامدید؟
 – من پریروز مریض بودم.
 – شما در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی کردید؟
 – بله، من در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی کردم.
 – تالار جلسات دانشکده کجا قرار دارد؟
 – تالار جلسات دانشکده در طبقه ی دوم قرار دارد.

واژه ها

tahsil kardan – تحصیل کردن
omuxtan (آموز) *omuz* – o'rganmoq, o'rgatmoq
yod gereftan – o'rganmoq
xoreji – chet, xorijiy
harf zadan – gapirmoq, so'zlamoq
go'fto'gu kardan – gaplashmoq, so'zlashmoq
dastur-e zabon – grammatika

- مغازه *mag'oze* – magazin
 مغازه ی کتابفروشی *mag'oze-ye ketobfo'rushi* – kitob magazini
 کی *key* – qachon
 چرا *chero* – nega, nima uchun
 شناسن *shenoxtan* (شناس) – tanimoq
 رباعیات *ro'boiyot* – ruboiylar
 عمر خیام *omar xayyom* – Umar Xayyom
 ناهار خوردن *nohor xo'rdan* – tushlik qilmoq, ovqatlanmoq
 ناهار خوری *nohorxo'ri* – oshxona
 دیروز *diruz* – kecha
 پریروز *pariruz* – avvalgi kun, o'tgan kun
 فردا *fardo* – ertangi kun
 پس فردا *pasfardo* – indinga, indin
 مریض *mariz* – kasal
 بودن *budan* (باش) *bosh* – emoq, bo'lmoq
 جلسه *jalase* – majlis
 علمی *'elmi* – ilmiy
 سخنرانی *so'xanroni* – nutq, ma'ruza
 سخنرانی کردن *so'xanroni kardan* – nutq so'zlammoq, ma'ruza qilmoq
 تالار *tolor* – zal
 سالن *solo'n* – zal
 سالن ورزش *solo'n-e varzesh* – sportzal
 شطرنج *shatranj* – shaxmat
 شطرنج بازی کردن *shatranj bozi kardan* – shaxmat o'ynamoq

GRAMMATIK IZOH

yo-ye nesbat یای نسبت

Fors tilida otlarga *i* qo'shimchasini qo'shish orqali ulardan nisbiy sifat yasaladi. Bu *i* fors grammatikasida *yo-ye nesbat* deyiladi.

yo-ye nesbat i deb o'qilib, doimo urg'u bilan talaffuz etiladi. Masalan:

دیوار <i>divor</i> – devor	دیواری <i>divori</i> – devoriy
ایران <i>iron</i> – Eron	ایرانی <i>ironi</i> – Eronlik
توبستان <i>tobeston</i> – yoz	توبستانی <i>tobestoni</i> – yozgi
زمستان <i>zemeston</i> – qish	زمستانی <i>zemestoni</i> – qishki
امروز <i>emruz</i> – bugun	امروزی <i>emruzi</i> – bugungi
فارس <i>fors</i> – fors	فارسی <i>forsi</i> – forsiy

اقتصاد *eqtesod* – iqtisod اقتصادى *eqtesodi* – iqtisodiy
 علم *elm* – ilm علمى *elmi* – ilmiy
 دولت *do'ulat* – davlat دولتى *do'ulati* – davlat, davlatga oid

Misollar:

روزنامه ی دیواری *ruznome-ye divori* – devoriy gazeta
 زبان فارسی *zabon-e forsi* – forsi tili
 مسئله ی اقتصادی *mas'ale-ye eqtesodi* – iqtisodiy masala
 جلسه ی علمی *jalase-ye elmi* – ilmiy konferensiya
 دانشگاه دولتی *doneshgoh-e do'ulati* – davlat universiteti

ko'pincha biror tilni ifoda etishda yoki biror shaxsni kelib chiqish joyini ko'rsatishda ishlatiladi. Masalan:

عربى *'arabi* عربى *'arabi* زبان عربى *zabon-e arabi* – arab tili
 ألماني *olmoni* ألماني *olmoni* زبان ألماني *zabon-e olmoni* – nemis tili
 تركى *to'rki* تركى *to'rki* زبان تركى *zabon-e to'rki* – turk tili
 فارسى *forsi* فارسى *forsi* زبان فارسى *zabon-e forsi* – forsi tili

yoki:

ایرانى *ironi* – eronlik ایرانى *ironi* – eronlik
 شیرازى *shirozi* – sherozlik شیرازى *shirozi* – sherozlik
 سمرقندى *samarqandi* – samarqandlik سمرقندى *samarqandi* – samarqandlik
 مشهدى *mashhadi* – mashhadlik مشهدى *mashhadi* – mashhadlik

Shoir yoki olimning taxallusi ham shu usulda yasaladi. Masalan:

سعدى شیرازى *sa'di-ye shirozi* – Sa'diy Sheroziy
 عبد الرزاق سمرقندى *'abd-o'r-razzoq-e samarqandi* – Abdurazzoq Samarqandiy

yo – ye nesbat ning imlosi

1. Agar so'z cho'ziq unli *o* yoki *u* bilan tugagan bo'lsa, *yo* harfi oldidan yana bir *y* yoziladi. Masalan:

نوا <i>navo</i> – navo, kuy	نوايى <i>navoyi</i> – navoli, navoga oid
بوكو <i>boku</i> – Boku	بوكويى <i>bokuyi</i> – bokulik
صحرا <i>sahro</i> – sahro	صحرايى <i>sahroyi</i> – sahrolik, sahroga oid

2. Agar so'z qisqa unli *e* bilan tugagan bo'lsa, ba'zi so'zlarda *yo-ye nesbat* oldidan bir *g* va ba'zi so'zlarda esa bir *alif* orttirilib yoziladi.

yo-ye nesbat oldidan *g* orttirilgan vaqtda, yozuvda so'z oxiridagi *e* tushib qolsa ham, talaffuzda saqlanadi. Masalan:

خانه *xone* – uy خانگى *xonegi* – uyga oid
 نان خانگى *non-e xonegi* – uy noni
 نقره *no'qre* – kumush نقره اى *no'qrei* – kumushga oid
 مدال نقره اى *medol-e no'qrei* – kumush medal

3. *o*, *e* va *i* unilari bilan tugagan ayrim so'zlar *yo-ye nesbat* qabul qilganda, so'z oxiridagi tovush assimilyatsiyaga uchrab, *i* oldidan bir *v* tovushi orttiriladi. Masalan:

شورا *sho'ro* – kengash شوروى *sho'ravi* – kengashga oid
 معنى *ma'ni* – ma'no معنوى *ma'navi* – ma'naviy
 فرانسى *feronse* – Fransiya فرانسوى *feronsavi* – Fransiya oid
 شوراي على *sho'ro-ye oli* – Oliy kengash
 ثروتهاى مادى و معنوى *sarvatho-ye moddi va ma'navi* – moddiy va ma'naviy boyliklar
 زبان فرانسوى *zabon-e feronsavi* – fransuz tili

Payt holi

Payt holi kesimdan anglashilgan ish-harakatning qay paytda bajarilishini bildiruvchi ikkinchi darajali bo'lakdir. Fors tilida payt holi vazifasida ko'p ishlatiladigan so'zlar quyidagilar:

1. Kunni bildiruvchi so'zlar:

امروز *emruz* – bugun دىروز *diruz* – kecha
 پىروز *pariruz* – avvalgi kun فردا *fardo* – ertaga
 پس فردا *pasfardo* – indinga

2. Kun bo'lagini bildiruvchi so'zlar:

صبح *so'bh* – ertalab ظهر *zo'hr* – tush payti, kunduz kuni
 عصر *asr* – kechqurun شام *shom* – kech, shom payti
 شب *shab* – kechasi دىشب *dishab* – kecha kechasi
 پىرشب *parishab* – o'tgan kuni kechasi

3. Yil va oylarni bildiruvchi so'zlar:

امسال *emsol* – bu yil, shu yil
 پارسال *porsol* – o'tgan yili
 سال گذشته *sol-e go'zashte* – o'tgan yili
 سال آينده *sol-e oyande* – kelasi yili

ماہ گزشتہ *moh-e go'zashte* – o'tgan oy
قرن گزشتہ *qarn-e go'zashte* – o'tgan asr

4. Fasini bildiruvchi so'zlar:

زمستان *zemeston* – qish بهار *bahor* – bahor
تابستان *tobeston* – yoz پاییز *poiz* – kuz

Payt holi gapda *key* (qachon?), *az key* (qachondan beri?), *to be key* (qachongacha?), *che vaqti* (qaysi vaqtda, qay paytda?) so'roqlariga javob bo'ladi.

O'zbek tilida payt holi vazifasida ishlatiladigan so'zlar asosan o'rin-payt yoki jo'nalish kelishigining affiksini qabul qilib keladi. Fors tilida esa payt hollari vazifasida kelgan so'zlar odatda predlogsiz ishlatiladi.

tobeston man baroye esterohat be asayshgah mi rom.
rohat be osoyeshgoh miravam – Yozda men dam olish uchun sanatoriyaga boraman.

fardo darsimon soat-e do' tamom mishavad – Erta darsimiz soat ikkida tugaydi va h. k.

چند *chand* olmoshi haqida

چند *chand* olmoshi so'roq gaplarda va ba'zan darak gaplarda ishlatiladi. So'roq gapda چند *chand* so'roq olmoshi predmetning son miqdorini aniqlash uchun ishlatiladi. O'zbek tiliga *necha?*, *qancha?* deb tarjima qilinadi.

Masalan:

soat chand ast? – Soat necha?
dar doneshkade-ye sho'mo chand nafar doneshju zaban-e forsiro yod migirand? – Sizing fakultetingizda qancha talaba fors tilini o'rganyapti?
qeymat-e in ketob-e farhang chand riyol ast? – Bu lug'at kitobning bahosi necha riyol?

چند *chand* olmoshi darak gapda gumon olmoshi o'rnida kelib, aniqsizlik, gumon ma'nolarini bildiradi. O'zbek tiliga *bir necha*, *bir qancha* deb tarjima qilinadi. Masalan:

chand nafar doneshju az sho'be-ye mo be iron miravand – Bizning bo'limimizdan bir necha talaba Eronga ketyapti.

چند *chand* olmoshi noaniq ma'noda ba'zan *in* qo'shimchasini qabul qilib keladi va *bir necha*, *bir qancha* deb tarjima qilinadi. Masalan:

man chandin ketob-e forsi va arabi doram – Mening bir qancha forscha va arabcha kitobim bor.

chandin doneshju, ro'ushanfekar, pezeshk va korgar dar panbechini sherkat doshtand – Bir necha talaba, ziyoli, vrach va ishchi paxta terimida ishtirok etdilar.

چند *chand* va چندین *chandin* olmoshlaridan so'ng kelgan so'zlar fors tilida doimo birlik shaklida keladi.

mo chand kilu sib xaridim – Biz bir necha kilo olma sotib oldik.

chandin doneshju dar tolol jam' shodand – Zalga bir necha talaba yig'ildi.

harf zadan va گفتگو کردن *go'fto'gu kardan* fe'llari haqida

Fors tilida harf zadan va گفتگو کردن *go'fto'gu kardan* fe'llari biror tilda *gapirmoq*, *so'zlamoq*, *gaplashmoq*, *so'zlashmoq* ma'nolarini anglatib keladi. Bunda so'zlashish vositasini bildirgan so'z *zaban* (til) doimo *be* predlogini qabul qilib keladi. Masalan:

man be zaban-e forsi xub harf mizanam – Men fors tilida yaxshi so'zlashaman.

sho'mo be zaban-e arabi harf mizand? – Siz arab tilida so'zlashasizmi?

u bo doneshyor-e xo'd be ko'dom zaban go'fto'gu miko'nad? – U o'z o'qituvchisi bilan qaysi tilda gaplashadi?

u bo doneshyor-e xo'd be zaban-e o'zbeki go'fto'gu miko'nad – U o'z o'qituvchisi bilan o'zbek tilida so'zlashadi.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Siz qayerda o'qiyasiz? Men chet tillar institutida o'qiyman. Siz qaysi tillarni o'rganasiz? Biz ingliz va fransuz tillarini o'rganamiz. Siz qaysi tilda yaxshi gaplashasiz? Men ingliz tilida yaxshi gap-

lashaman. Sizning ona tilingiz qaysi til? Mening ona tilim o'zbek tili. Yana qaysi tilda gaplashasiz? Yana rus tilida gaplashaman. Sen qanday lug'at sotib olding? Men ruscha-inglizcha lug'at sotib oldim. Bugun kechqurun qayerda ovqatlanasan? Men bugun kechqurun tog'amning uyida ovqatlanaman. Akangiz hozir nima qilyapti? Akam hozir Sa'diyning "Guliston"ini o'qiyapti. Siz universitetni qachon tamom qilasisiz? Men universitetni to'rt yildan keyin tamom qilaman. Siz uyda onangiz bilan qaysi tilda so'zlashasiz? Men uyda onam bilan o'zbek tilida so'zlashaman. Ukangiz nonushta qilib bo'lganidan so'ng nima ish qiladi? Ukam nonushta qilib bo'lgandan so'ng maktabga boradi. Nega kecha mening oldimga kelmadingiz? Kecha vaqtim bo'lmadi. Kecha siz uydamingiz? Yo'q, kecha men mehmonda edim. Bu kishini taniysizmi? Bu kishi mening xolamning o'g'li. U hozir o'rta maktabda dars beradi. Bu qiz qayerlik? Bu qiz eronlik. Siz qayerliksiz? Men samarqandlikman. Ulardan biri mening akamdur. Nega haligacha mehmonlar kelishmayapti? Mehmonlar 20 daqiqadan keyin kelishadi. Bizning o'qituvchimiz o'z oilasi bilan to'rtinchi qavatda yashaydi. Ertaga universitetning majlislar zalida ilmiy konferensiya boshlanadi. Unda bizning o'qituvchimiz ham ma'ruza qiladi. Fakultetda talabalarning ilmiy konferensiyasi yigirma beshinchi aprelda boshlanadi.

2- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli so'zlarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

من به زبان فارسی حرف برادر شما کجا تحصیل ... ؟ شما در دانشکده چه زبانهای یاد ... ؟ خواهر کوچکم در دبیرستان درس درس ما بعد از بیست دقیقه آغاز آنها زبان عربی را یاد ما در موقع درس با دانشیار خود به زبان فارسی گفتگو امروز شما ناهار ... ؟ این دستور زبان فارسی از آن ... ؟ من امروز کشیک این کتاب را از معاززه ی کتابفروشی ما دانشجویان دانشکده ی زبانهای خارجی برادر بزرگم ساعت هفت صبح از خواب پدرم سیگار من دیروز ناخوش ما همیشه شبها به رادیو گوش دوستم به او به زبان انگلیسی جواب من هر روز صبح سوار اتوبوس عموی من با خانواده ی خود در طبقه ی سوم زندگی ساعت هشت صبح زنگ و دانشیار داخل کلاس من در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی دوستم مرا به خانه ی خود دعوت من هر روز پانزده دقیقه ورزش برادر کوچکم شطرنج بازی را خیلی دوست

3- topshiriq. Quyidagi so'zlardan nisbiy sifat yasang va ularning har birini qatnashtirib bittadan gap tuzing.

samarqand – Samarqand چوب *chub* – yog'och
سمرقند سمرقند
modar – ona ادب *adab* – adab
مادر ادب

abrisho'm – ipak ابریشم
varzesh – sport ورزش
hezb – partiya حزب

to'rix – tarix تاریخ
pashm – jun پشم
barq – elektr, chaqmoq برق

4- topshiriq. Savollarga javob bering.

شما کجا تحصیل می کنید؟ شما به زبان فارسی حرف می زنید؟ شما دیگر چه زبانهایی می دانید؟ در خانه با مادر و پدر خود به کدام زبان حرف می زنید؟ زبان مادری شما چه زبانی است؟ شما در کدام شعبه درس می خوانید؟ در کدام شعبه زبان عربی را یاد می گیرند؟ شما دستور زبان فارسی دارید؟ شما چه کتابهایی به زبان خارجی دارید؟ فردا بعد از پایان درس کجا می روید؟ درس شما کی شروع می شود؟ چرا دیروز سر درس نیامدید؟ شما کجا زندگی می کنید؟ پدرتان کی به مسکو می رود؟ دانشکده ی شما تالار ورزش دارد؟ در دانشکده از زبانهای خارجی چه زبانهایی می آموزند؟ در موقع تعطیلات تابستانی شما کجا می روید؟ کی شما مرا به خانه ی خود دعوت می کنید؟ در جلسه ی علمی دانشجویان سخنرانی می کنید؟ برادرتان در کدام دانشکده تحصیل می کند؟ در دانشگاه شما چه زبانهایی یاد می گیرند؟ آیا زبان انگلیسی را هم یاد می گیرند؟ شما به زبان عربی حرف می زنید؟ دیگر به کدام زبانها گفتگو می کنید؟ آیا شما ایرانی هستید؟ این چه زبانی است؟ در ایران به کدام زبان حرف می زنند؟ شما فارسی می دانید؟ شما بزبان ازبکی حرف می زنید؟ دیگر چه زبانهایی می دانید؟ در شعبه ی شما چند دانشجو تحصیل می کند؟ چند دانشجو به زبان فارسی خوب گفتگو می کند؟

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va nisbat ning imlosini aniqlang.

معذرت می خواهم آقا، این بنای زیبا و چند طبقه ای چه بنایی است؟ آن بنا هتل ازبکستان است. این چه خیابانی است؟ این خیابان شهرسبز است. از اینجا خیابان امیر تیمور دور است؟ نه، آنقدر دور نیست، تقریباً بیست دقیقه راه است. هتل چهارسو کجا قرار دارد؟ در میدان چهارسو. مثل اینکه شما اهل تاشکند نیستید، خارجی هستید؟ بله، من ایرانی هستم و در ایران زندگی می کنم. در تاشکند ایرانیان زیاندند. بله، آقا، دوست شما هم ایرانی است؟ نخیر، او اهل ایران نیست پاکستانی است. متشکرم، لطف شما زیاد.

6- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va hikoya yuzasidan bir necha savol tuzing.

عرعر خر

روزی همسایه ی ملا نصرالدین پیش او آمد و الاغ او را امانت خواست. ملا گفت: الاغ در خانه نیست. پسر من سوار شده به بازار رفته است. در این هنگام صدای عرعر خر بلند شد. همسایه گفت: شما می گوئید که الاغ در خانه نیست، پس صدای عرعر چیست؟ ملا خشمگین شده گفت: عجب آدم کم عقلی هستی. حرف مرا باور نمی کنی و عرعر الاغ را باور می کنی.

7- topshiriq. Quyidagi she'rni o'qing, tarjima qiling va yod oling. She'r o'qish qoidasini o'rganing.

انار	صد دانه ياقوت
نسته به دسته	با نظم و ترتيب
يکجا نشسته	هر دانه ای هست
خوش رنگ و رخشان	قلب سفیدی
در سينه ی آن	ياقوتها را
پيچيده با هم	در پوششی نرم
پروردگارم	سرخ است و زيبا
نامش انار است	هم ترش و شیرین
هم آبدار است	

مصطفی زماندوست

Lug'at

خواهم *mo'azerat mixoham* – kechirasiz, uzr
 تقريباً *taqriban* – taxminan
 هتل *ho'tel* – mehmonxona
 لطف شما زياد *lo'tf-e sho'mo ziyod* – iltifotingiz uchun rahmat
 با نظم و ترتيب *bo nazm-o' tartib* – tartibli ravishda
 نشسته *neshaste* – o'tirgan, joylashgan
 خوش رنگ *xo'shrang* – chiroyli, rangdor
 رخشان *raxshon* – yaltiroq, yaltiragan
 قلب *qalb* – qalb, yurak
 سینه *sine* – ko'krak
 پيچيده *pichide* – terilgan
 با هم *bo ham* – birga
 پوست *pust* – po'st
 نرم *narm* – yumshoq
 پوشش *pushesh* – qoplog', po'st
 پروردگار *parvardigor* – parvardigor, yaratuvchi, boquvchi, to'yg'azuvchi
 ترش *to'rsh* – nordon, chuchuk
 آبدار *abdor* – suvli
 دانستن *donestan* (دان *don*) – bilmoq
 سيرت *sirat* – ichki (qiyofa)
 صورت *surat* – tashqi (qiyofa)
 باور کردن *bovar kardan* – ishonmoq
 خشمگين شدن *xashmgin sho'dan* – g'azablanmoq, achchiqlanmoq

8- topshiriq. Quyidagi payt bildiruvchi so'zlarni yod oling.

امروز *emruz* – bugun, ديروز *diruz* – kecha, پريروز *pariruz* – avvalgi kun فردا *fardo* – ertaga, پس فردا *pasfardo* – indinga, صبح *so'bh* – ertalab, ظهر *zo'hr* – tush payti, kunduz kuni, عصر *asr* – kechqurun, asr payti, شام *shom* – kech, shom payti, شب *shab* – kechasi, tun, نيشب *dishab* – kecha kechasi, پريشب *parishab* – o'tgan kuni kechasi, سال *sol* – yil, امسال *emsol* – bu yil, shu yil, پارسال *porsol* – o'tgan yili, سال *sol-e go'zashte* – o'tgan yili, گذشته *sol-e oyande* – kelasi yili, moh-e go'zashte – o'tgan oy, ماه آینده *moh-e oyande* – kelasi oy, تابستان *qarn* – asr, زمستان *zemeston* – qish, بهار *bahor* – bahor, tobeston – yoz, پاييز *poyiz* – kuz.

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 9-tamrinni ko'chirib yozing.

O'n oltinchi dars

درس شانزدهم

درس زبان فارسی

ساعت هشت و نيم صبح است. زنگ می زند. ما داخل کلاس درس می شويم و سر جای خود می نشينيم. کشیک تخته پاک کن را تر می کند و گچ می آورد. حالا درس زبان فارسی است. ما کتاب درس زبان فارسی و دفتر هايما را از کیف بر می داريم و منتظر دانشيار می شويم. دانشيار زبان فارسی وارد کلاس درس می شود و ما همه از جای خود بلند می شويم و به دانشيار سلام می دهيم. سپس با اجازه ی دانشيار سر جای خود می نشينيم. بعد دانشيار رو به دانشجويان کرده می گوید:

درس گذشته را حاضر کرديد؟

دانشجويان – بله، ما درس گذشته را حاضر کرديم ولی یک جمله را نفهميديم، خواهش می کنيم برای ما نو باره توضيح دهد.

دانشيار – کدام جمله را نفهميديد، به من نشان دهيد.

دانشجويان – در صفحه ی بيست و نهم است.

دانشيار نو باره توضيح می دهد و می پرسد: متوجه شديد؟

دانشجويان – بله، متوجه شديم.

دانشيار رو به رفیق يوسفوف کرده می گوید: خواهش می کنم، موضوع درس بيست و نهم را باز گو کنید. رفیق يوسفوف موضوع درس بيست و نهم را باز گو می کند. سپس رو به رفیق جمالوف نموده می گوید: شما متن همين درس را بخوانيد و به زبان از یکی ترجمه کنید.

دانشيار – حالا درس امروز را شروع می کنيم. درس جديد ما در صفحه ی سی و یکم است. کتابهای خود را بر داريد و اين صفحه را باز کنید.

دانشجويان – کتابهای خود را باز کرده و صفحه ی ۳۱ را پيدا می کنند و منتظر دستور دانشيار می شوند.

دانشیار - رفقاً، موضوع درس امروز "حروف اضافه" است. دانشیار موضوع را توضیح می دهد بعد می گوید: من حالا متن را برای شما یک بار می خوانم، شما با دقت گوش دهید. دانشیار متن را می خواند و همه گوش می دهند.
سپس دانشیار می گوید: رفیق عمروف، اکنون شما بیایید پای تخته، برای حروف اضافه چند مثال بنویسید. رفیق عمروف پای تخته می رود و چند مثال برای حروف اضافه می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: درست است؟ دانشجویان پاسخ می دهند: بله، درست است.

دانشیار - خیلی خوب، بنشینید.
دانشیار - رفیق جلالوف، شما بفرمایید همین جمله را روی تخته بنویسید. دانشیار دیکته می کند و جلالوف جمله را روی تخته می نویسد. دانشیار از دانشجویان می پرسد: رفقاً، رفیق جلالوف درست نوشت؟
دانشجویان - نخیر، درست نیست. دانشیار رو به رفیق محمودوف نموده می پرسد: شما بگویید، کجای جمله درست نیست؟

محمودوف: در کلمه ی "پنیه" بجای حرف "م" حرف "ن" باید نوشت.
دانشیار - درست است، بروید پای تخته و همین کلمه را اصلاح کنید.
دانشیار - حالا زنگ می زنند. رفقاً، در منزل این متن را چند بار بخوانید، تمرینهای پنجاه و دوم و پنجاه و سوم را رو نویسی کنید. تمرین اول را کتبی و تمرین دوم را شفاهی به زبان ازبکی ترجمه کنید. درس آینده دیکته می باشد. خواهش می کنم، لغات تازه را یاد بگیرید و قواعد گذشته ی دستور زبان را تکرار کنید.

واژه ها

keshik - navbatchi کشیک
zang zadan - qo'ng'iroq chalinmoq (chalmoq) زنگ زدن
taxte pok ko'n - doska artadigan latta تخته پاک کن
tar - ho'l, nam تر
tar kardan - ho'llamoq تر کردن
ketob-e darsi - darslik کتاب درسی
mo'ntazer sho'dan - kutmoq منتظر شدن
vored sho'dan - kirmoq وارد شدن
bar-xiz (برخیز) - o'rindan turmoq بر خاستن
salom kardan - salom bermoq سلام کردن
ejoze - ruxsat, ijizat اجازه
sar-e joy - o'ringa, joyga سر جای
ru be...karde - ...ga qarab رو به...کرده
go'zashte - o'tgan گذشته
tekror kardan - qaytarmoq, takrorlamoq تکرار کردن
eborot - iboralar, jumlar عبارات
fahmidan - tushunmoq فهمیدن
xohesh kardan - iltimos qilmoq, istamoq خواهش کردن

do'bore - yana, tag'in, ikki marta دو باره
to'uzih - izoh, bayon توضیح
javob dodan - javob bermoq جواب دادن
negoh kardan - qaramoq, boqmoq نگاه کردن
kofist - yetarli کفایت
edome - davom ادامه
to'uzih dodan - tushuntirib bermoq توضیح دادن
neshon dodan - ko'rsatmoq نشان دادن
safhe - bet, sahifa صفحه
mo'ltafet sho'dan - tushunmoq, fahmlamoq متفقت شدن
befarmoid - marhamat, marhamat qiling بفرمایید
mo'uzu - tema, mavzu موضوع
naql kardan - so'zlab bermoq, hikoya qilmoq نقل کردن
bozgu kardan - aytib bermoq, so'zlab bermoq باز گو کردن
matn - tekst, matn متن
holo - endi, hozir حالا
sho'ru' kardan - boshlamoq شروع کردن
toze - yangi تازه
dastur - qo'llanma, ko'rsatma دستور
ro'faqo - o'rtoqlar (birligi rafiq) رفقاً
xo'ruf-e ezofe - predloglar حروف اضافه
bayon kardan - bayon qilmoq, tushuntirmoq بیان کردن
bor - marta بار
jadid - yangi جدید
mo'uqe - vaqt, payt موقع
tamrin - mashq تمرین
runavisi kardan - ko'chirib yozmoq رو نویسی کردن
katbi - yozma کتبی
shefohi - og'zaki شفاهی
oxer - oxir, nihoyat آخر
holo - endi, hozir حالا
dikte - diktant دیکته
dikte kardan - diktovka qilmoq دیکته کردن
qavo'ed - qoidalar قواید
mesol - misol مثال
do'ro'st - to'g'ri درست
kaleme - so'z کلمه
boyad navesh - yozish kerak باید نوشت
esloh kardan - tuzatmoq اصلاح کردن

دير *dir* – kech

روشن کردن *ro'ushan kardan* – yoqmoq

خاموش کردن *xomush kardan* – o'chirmoq

گذاشتن *go'zoshtan* (گزار *go'zor*) – qo'ymoq

پوشیدن *pushidan* (پوش *push*) – kiymoq

GRAMMATIK IZOH

Buyruq mayli *vajh-e amri* وجه امری

Fors tilida buyruq mayli buyurish, iltimos ma'nolarini ifodalaydi. Bunda nutq ikkinchi shaxsga qaratilgan bo'ladi.

Buyruq maylining birlik shakli fe'ning hozirgi zamon negiziga *be* – old qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi.

Masalan:

رفتن *raftan* رو *ro'u* برو *bero'u* – bor, ket

خواندن *xondan* خوان *xon* بخوان *bexon* – o'qi

نوشتن *naveshtan* نویس *navis* بنویس *benavis* – yoz

Buyruq shaklining ko'plik shakli birlik shakliga *id* shaxs – son qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

برو *bero'u* – bor, ket بروید *beravid* – boring, keting

بنویس *benavis* – yoz بنویسید *benavisid* – yozing

Agar hozirgi zamon fe'l negizi *o* yoki *u* cho'ziq unlisi bilan tugagan bo'lsa, buyruq maylining ko'plik shaklida shaxs-son qo'shimchasi oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi. Masalan:

گفتن *go'ftan* گو *gu* بگو *begu* بگویید *beguyid* – ayting

فرمودن *farmudan* فرما *farmo* بفرما *befarmo* بفرمایید *befarmoyid* – buyuring

Buyruq maylida *urg'u* *be* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:
avval bechesh ba'd begu ke binamak ast – Avval tatib ko'r, so'ng tuzsiz ekan degin. (Maqol).

Shuningdek, xalq tilida va maqol-masallarda *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi mumkin. Masalan:

oheste ro'u hamishe ro'u – Sekin yur – hamisha yur. (Sekin yursang ham doim yur).

Prefiksli fe'llardan buyruq mayli yasalganda *be* – old qo'shimchasi ko'pincha tushib qoladi. Shaki jihatidan fe'ning hozirgi zamon negiziga mos keladi. Masalan:

برگشتن *bar-gashtan* – qaytmoq برگرد *bar-gard* – qayt

برخاستن *bar-xostan* – turmoq برخیز *bar-xiz* – tur

برگردید *bar-gardid* – qayting برخیزید *bar-xizid* – turing

Qo'shma fe'llardan buyruq mayli yasalganda *be* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

کار کردن *kor kardan* – ishlamoq

کار بکن *kor beko'n* – ishla

ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq

ادامه بده *edome bedeh* – davom ettir

کار بکنید *kor beko'nid* – ishlang

ادامه بدهید *edome bedehid* – davom ettiring

Qo'shma fe'llarda *be* – old qo'shimchasi ba'zan tushib qoladi. Masalan:

استراحت کن *esterohat ko'n* – dam ol

استراحت کنید *esterohat ko'nid* – dam oling

Urg'u prefiksli fe'llarning prefiksiga, qo'shma fe'llarda esa uning ot qismida kelgan so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

حرف بزنید *harf bezanid* – gapiring, so'zlang

برخیزید *bar-xizid* – o'rningizdan turing

Klassik adabiyotlarda ba'zan buyruq ma'nosini ifodalash uchun *be* o'rniga *mi* – old qo'shimchasini ishlatish hollari ham uchraydi. Masalan:

می کوش به هر ورق که خوانی

تا معنی آن تمام دانی (نظامی)

mikush be har varaq ke xoni,

to ma'ni-ye on tamom doni

Har bir varaqni o'qir ekansan, uning ma'nosini butunlay tushunib yetishga harakat qil.

Buyruq maylining bo'lishsiz shakli *be* – old qo'shimchasini tushib qolishi va uning o'rniga *na* – inkor yuklamasining qo'yi-lishi orqali yasaladi. Masalan:

بگو *begu* – ayt

بروید *beravid* – boring

نگو *nagu* – aytma

نروید *naravid* – bormang

Prefiksli yoki qo'shma fe'llarda *na*-inkor yuklamasi prefiks yoki otga emas, ko'makchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

بر خیز *bar-xiz* – tur

بر دار *bar-dor* – ko'tar, ol

جواب بده *javob bedeh* – javob ber

بر نخیز *bar-naxiz* – turma

بر ندار *bar-nador* – ko'tarma, olma

جواب نده *javob nadeh* – javob berma

Ba'zan buyruqni kuchaytirish uchun *na*-o'rniga *ma*-inkor yuklamasi ham ishlatiladi. Inkorning bu shakli ko'proq pand-nasihat ma'nolaridagi maqollar va poetik asarlarda uchraydi. Masalan:

آنجا که نمک خوردی نمکدان مشکن. *onjo ke namak xo'rdi namakdon mashekan* – Tuz yegan yeringda tuzdonni sindirma. (Maqol).

کار امروز را به فردا مگذار. *kor-e emruzro be fardo mago'zor* – Bugungi ishni ertaga qoldirma. (Maqol).

Sodda, prefiksli va qo'shma fe'llarning bo'lishsiz shaklida urg'u doimo *na* va *ma* inkor yuklamalariga tushadi.

Agar fe'l cho'ziq unli *o* bilan boshlangan bo'lsa, *be*-old qo'shimchasi yoki *na*-inkor yuklamasi ketidan bir *y*-y orttirilib yoziladi. Masalan:

آمدن *omadan* – (kelmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi *o*:

بیا *beyo* – kel

نیا *nayo* – kelma

بیاید *beyoyid* – keling

نایاید *nayoyid* – kelmang

أوردن *ovardan* – (keltirmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi *o*var:

بیاور *beyovar* – keltir

نیاور *nayovar* – keltirma

بیاورید *beyovarid* – keltiring

نیاورید *nayovarid* – keltirmang

Agar fe'l *a* yoki *o* qisqa unlisi bilan boshlangan bo'lsa, unga *be*-old qo'shimchasi yoki *na*-inkor yuklamasi qo'shilganda, yozuvda alif harfi tushib qoladi va uning o'rniga bir *y*-y qo'yiladi. Masalan:

انداختن *andoxtan* – (tashlamoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi انداز *andoz*:

بنداز *beyandoz* – tashla

نبنداز *nayandoz* – tashlama

ببندازید *beyandozid* – tashlang

نبندازید *nayandozid* – tashlamang

افتادن *o'ftadan* – (yiqilmoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi *o*'ft:

بیفت *beyo'ft* – yiqil

بیفتید *beyo'ftid* – yiqiling

بودن *budan* – (bo'lmoq, emoq) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi

باش *bosh*:

Bu fe'ldan buyruq mayli *be*-old qo'shimchasi qo'shilmay yasaladi. Masalan:

باش *bosh* – bo'l

سلامت باش *salomat bosh* – sog'

bo'l

باشید *boshid* – bo'ling

سلامت باشید *salomat boshid* – sog'

bo'ling

داشتن *doshtan* – (ega bo'lmoq) fe'lining buyruq shakli alohida xususiyatga ega bo'lib, fe'lining o'tgan zamon sifatdoshi *doshte* bilan بودن *budan* fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi *bosh* ning birikuv orqali yasaladi. Masalan:

داشته باش *doshte bosh* – ega bo'l

نداشته باش *nadoshte bosh* – ega bo'lma

داشته باشید *doshte boshid* – ega bo'ling

نداشته باشید *nadoshte boshid* – ega bo'lmang

hamishe be xoter doshte boshid ke sho'mo javonon-e bano ko'nande-ye joma'e-ye no'u hastid – Hamisha yodingizda bo'lsinki, siz yangi jamiyat quruvchi yoshlarsiz.

Agar *doshtan* fe'li qo'shma yoki prefiksli fe'l tarkibida ko'makchi fe'l bo'lib kelsa, uning buyruq shakli umumiy qoidaga ko'ra yasaladi. Masalan:

داشتن دوست *dust doshtan* – (sevmok) fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi دار دوست *dust dor*:

دوست بدار *dust bedor* – sev

دوست بدارید *dust bedorid* – seving

دوست ندار *dust nador* – sevma

دوست ندارید *dust nadorid* – sevmang

mihan-e xo'dro hamishe dust bedorid – O'z Vatanningizni hamisha seving.

Leksik izoh

متوجه شدن *fahm* (hozirgi zamon fe'l negizi *fahmidan*) va *mo'tavajjeh sho'dan* fe'llari bir-biriga sinonim bo'lib, *tushunmoq*,

anglamoq ma'nolarini bildiradi. *mo'tavajjuh sho'dan* ko'proq adabiy tilda va *fahmidan* asosan xalq tilida ishlatiladi.

2. جواب *po'rsesh* so'ziga سوال *so'ol* va پاسخ *poso'x* so'ziga جواب *javob* sinonimdir. Bularidan پرسش va پاسخ so'zlari fors tili qoidalari asosida yasalgan bo'lib, asosan adabiy tilda, سوال *so'ol* va جواب *javob* so'zlari esa arabcha so'zlar bo'lib, ko'proq xalq tilida ishlatiladi.

3. بفارماید *befarmoyid* (marhamat, marhamat qiling, buyuring) so'zi فرمودن *farmudan* (hozirgi zamon fe'l negizi فرما *farmo*) fe'lining II shaxs ko'plikdagi buyruq shaklidir. Ammo u, ko'pincha, buyruq fe'li ma'nosidan tashqari hollarda ham ishlatiladi:

befarmoyid po-ye taxte – doskaga marhamat qiling (chiqing).

4. روی تخته *ru-ye taxte* – doskaning yuziga, yuzida degan ma'nolarni anglatadi. O'zbek tiliga *doskaga, doskada* deb tarjima qilinadi. Masalan:

in jo'mle-ro ru-ye taxte benavisid – Bu jumlaning doskaga yozing.

5. doska yoniga, yonida degan ma'noga ega bo'lib, o'zbek tiliga *doskaga* deb tarjima qilinadi.

po-ye taxte beravid – doskaga chiqing.

befarmoyid po-ye taxte – doskaga marhamat qiling (chiqing).

6. *sar-e joy* birikmasi *o'rinda, o'ringa* degan ma'nolarni bildiradi. *sar* so'zining asl ma'nosi *bosh* bo'lib, bu yerda predlog vazifasini bajarib kelgan. Masalan:

sar-e jo-ye xo'd beneshinid – O'rningizga o'tiring.

7. رفیق *rafiq* – o'rtoq so'zidan arab grammatik qoidasi asosida yasalgan ko'plik shaklidir.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Kutubxonadan 2 ta forsha-ruscha lug'at keltiring. Marhamat, kitobingizni oling. Javob bering, o'tgan darsning mavzusi nima edi? Iltimos qilaman, ertaga bizning uyga keling. Ertaga ishim bor, o'zingiz keling. Bu mashqni doskaga yozing. 20- mashqni daftaringizga ko'chirib yozing. U senga nima javob berdi? O'z daftar va kitob-

laringizni oling va stolning ustiga qo'ying. Siz yangi darsni tushundingizmi? Doskaga marhamat qiling va bu jumlaning yozing. Fors tili darsida kitob o'qiyamiz, mashq yozamiz va fors tilida so'zlashamiz. Marhamat, o'rningizdan turing va javob bering. Bu hikoyani o'qing va predloglarning ma'nosini aytib bering. Fors tili o'qituvchimiz fors tilini juda yaxshi biladi. Biz uni sevamiz.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llardan buyruq shakli yasang.

uxlamoq – خوابیدن	o'tirmoq – نشستن
o'rganmoq – فرا گرفتن	boshlamoq – شروع کردن
davom ettirmoq – ادامه دادن	ko'rsatmoq – نشان دادن

3- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli predloglarni qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.

دیروز من ... تئاتر رفتم. او ... زبان فارسی حرف نمی زد. رفیق عثمانف همین جمله را ... تخته نوشت. این متن را ... زبان فارسی ... زبان ازبکی ترجمه کنید. ما هر روز ساعت هفت و نیم صبح ... خواب بیدار می شویم. برادر بزرگم ... خانواده ی خود ... خیابان پوشکین زندگی می کند. وقتی که زنگ می زند دانشجویان ... جای خود قرار می گیرند. چرا تو دیروز ... من نیامدی؟ ما قبل ... آغاز درس کتابهای خود را ... کیف در میاوریم و ... میز می گذاریم. دانشیار ... تو چه پرسیدی؟ پدرم امروز ... شهر فرغانه بر می گردد. این نامه را من ... قلم نوشتم. برادر کوچکم ... دبیرستان درس می خواند. چرا تو ... او عذر نخواستی؟ پدرم ... دو جلد کتاب فارسی آورد. دانشیار رو ... من کرده گفت: بفارماید ... تخته. ما ... جا بر خاستیم و ... دانشیار سلام دادیم. تو کمی ... سینما رفتی؟ کیف من ... میز است. رفیق عمروف این حکایت را ... صدای بلند بخوانید! ما ... دانشیار پاسخ دادیم. ما هر روز عصر ... رانید گوش می دهیم خانواده ی خواهر بزرگم ... پنج نفر عبارت است. همسایه ی ما همیشه بعد از کار ... پدرم شطرنج بازی می کند. دیروز من ... دوستم ... مغازه ی کتابفروشی رفتم. شما ... کجا آمدید؟ من ... منزل آمدم.

4- topshiriq. Maqollarni daftaringizga ko'chirib yozing, tarjima qiling va yod oling.

از نو کیسه قرض نکن وقتی که کردی خرج نکن
از آن مترس که های و هو دارد
از آن بترس که سر به تو دارد.
درد خود را پیش نردمندان بگو.
بد ممکن که بد افتی چاه ممکن که خود افتی.

5- topshiriq. Aforizmlarni to'g'ri o'qishga o'rganing va ularni yod oling.

مبین که می گوید مبین چه می گوید.

میزار موری که دانه کش است
 که جان دارد و جان شیرین و خوش است. (فردوسی)
 بی خیر بر خوان کس مهمان مشو
 مهمانت گر رسد پنهان مشو. (فریدالدین عطار)

Lug'at

چشیدن *cheshidan* (چش *chesh*) – tatimoq
 کندن *kandan* (کن *kan*) – qazimoq, kovlamoq
 چه *chah va choh* – chuqur, quduq
 کشیدن *kashidan* (کش *kash*) – tortmoq, tashimoq, chekmoq
 donekash – don tashuvchi
 پنهان شدن *penhon sho'dan* – yashirinmoq
 ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – qo'rqmoq
 نو کیسه *no'u kisse* – yangi boyigan odam
 هو *ho-yu hu* – shaldir-shuldur, baqirib-chaqirib
 سر به تو *sar be tu* – pismi

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va buyruq maylidagi fe'llarni aniqlang.

کتاب و دفتر های خود را از کیف در آورید و روی میز بگذارید.
 احمد، فردا ساعت سه پیش من بیا، با تو کار دارم.
 این کتاب را بخوانید و به من پس بدهید.
 روزهای تعطیل بیشتر بخوابید.
 زودتر به خانه برگرد.
 متن این درس را بخوانید و آن را کتاباً ترجمه کنید.
 امروز هوا سرد است. پالتو خود را بپوشید.
 خواهش می کنم، پنجره را باز کنید.
 خواهش می کنم، با صدای بلند حرف نزنید.
 اینجا سیگار نکشید.
 اگر سرتان درد می کند پیش پزشک بروید.
 فردا به خانه ی ما بیا به تئاتر می رویم.
 خواهش می کنم حرف نزنید.
 بفرمایید، پهلوی من بنشینید.
 خواهش می کنم، تخته ی سیاه را پاک کنید.
 خواهش می کنم، چراغ را خاموش کنید.
 تلویزیون را روشن کنید.
 زود باش، وقت دیر است.
 تخته پاک کن را تر کن.

7- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va buyruq shaklidagi fe'llarni aniqlang.

دزد اسب

مرد دهقانی اسب خوبی داشت. شبی همان اسب را از طویله ی او دزدیدند. دهقان در جستجوی اسب به آن طرف و این طرف می رفت. در راه کسی را دید که بر اسب او سوار است. دهقان جلو او را گرفت و فریاد کرد که اسب مال من است. سوار گفت: شما اشتباه می کنید. اسب مال من است. دهقان فوراً قیای خود را از تن در آورده بر سر اسب انداخت و از سوار پرسید: اگر اسب مال تو است بگو ببینم کدام چشمش کور است؟ سوار کمی فکر کرده گفت: چشم چپ. دهقان گفت: چشم چپش کور نیست. سوار گفت: آری، آری من اشتباه کردم چشم راستش کور است. بعد از این دهقان قیای خود را از سر اسب برداشت و به مردمی که آنجا جمع شده بودند رو کرده گفت: ای مردم ببینید که چشمهای اسب هیچکدام کور نیست. حاضرین از این پیش آمد خندیدند. بدین طریق دروغ دزد معلوم شد. اسب را به صاحبش دانند و دزد را به زندان بردند.

Lug'at

طویله *tavile* – otxona
 جستجو *jo'sto'ju* – qidirish, axtarish
 دزد *do'zd* – o'g'ri
 سوار *savor* – otliq, minish
 فوراً *fo'uran* – tezda, zudlik bilan
 قیای *qabo* – to'n, chopon
 آری *ori* – ha
 راست *rost* – o'ng
 هیچکدام *hichko'dom* – hech biri
 حاضرین *hozirin* – hozir bo'lganlar
 پیش آمد *pishomad* – voqea, hodisa
 بدین طریق *bedin tariq* – shu tarzda, shu yo'l bilan

O'n ettinchi dars

درس هفدهم

فروشگاه مرکزی پوشاک

دیروز روز تعطیل بود. من با پدرم برای خرید لباس و چیزهای لازم به فروشگاه مرکزی پوشاک رفتم. این مغازه خیلی بزرگ و چند طبقه است. طبقه ی آن چندین شعبه دارد. در این شعبه ها کالاهای گوناگون، لباسها و کفشهای مردانه، زنانه و بچگانه می فروشند. وقتی که ما وارد مغازه شدیم پدرم به من گفت: می خواهم برای تو پالتوی زمستانی و کفش، برای خواهرت دستکش و شال گردن و برای خودم پیراهن و یک دست کت و شلوار بخرم. ما اول مغازه را تماشا کردیم و از کالاهای آن دیدن کردیم. در

مغازه مشتری زیاد بود و هر یکی از آنها مشغول خرید چیزی بود. در طبقه ی اول پدوم دو پیراهن برای خود انتخاب کرد و خرید. در شعبه ی دیگر این طبقه برای پدوم یک کراوات راه راه و برای من دو دستمال و یک جفت جوراب خریدیم. بعد رفتیم به طبقه ی دوم. طبقه ی دوم هم چند قسمت داشت: یکی شعبه ی کفش زنانه و دیگری شعبه ی کفش مردانه و سوم شعبه ی کفش بچگانه بود. ما به شعبه ی کفش مردانه رفتیم. پدوم بفروشنده گفت: خواهش می کنم یک جفت کفش سیاه رنگ به ما نشان دهید. فروشنده برای من یک جفت کفش آورد و من آن را پوشیدم. این کفش برای پای من قدری تنگ بود. از فروشنده خواهش کردیم که کفش دیگری به ما نشان دهد. کفش دوم اندازه ی پای من بود. از آن کفش خوشم آمد و آن را خریدیم. سپس برای خریدن پالتو به طبقه ی چهارم رفتیم و شروع به انتخاب پالتوی زمستانی کردیم. فروشنده یک پالتوی زمستانی برایم آورد و به ما نشان داد ولی از آن خوشمان نیامد. خواهش کردیم که پالتوی دیگری بیلورد. فروشنده فوراً پالتویی آورد. از آن خیلی خوشمان آمد و پدوم قیمتش را از فروشنده پرسید و پول آن را پرداخت. بعد رفتیم به شعبه ی کت و شلوار. پدوم برای خود یک دست کت و شلوار قهوه ای رنگ خرید. در طبقه ی سوم فروشگاه برای خواهرم دستکش جرمی و شل گردن ابریشمی خریدیم. بعد از خرید چیزهای لازم از مغازه بیرون رفتیم و به منزل برگشتیم. مادر و خواهرم از خرید ما خیلی خوششان آمد.

واژه ها

فروشگاه مرکزی *fo 'rushgoh-e markazi* – markaziy univermag
پوشاک *pushok* – kiyim, kiyim-kechak
کالا *kolo* – tovar, mol
کفش *kafsh* – oyoq kiyimi, poyabzal
فروختن *fo 'ruxtan* (فروش *fo 'rush*) – sotmoq
دستکش *dastkash* – qo'loqop
گردن *gardan* – bo'yin
شل گردن *shol-e gardan* – sharf
پیراهن *pirohan* – ko'ylak
شلوار *shalvor* – shim
کت و شلوار *ko't-o' shalvor* – kostum-shim
دیدن کردن *didan kardan* – tomosha qilib ko'rmoq, aylanib ko'rmoq
مشتری *mo'shtari* – xaridor, sotib oluvchi
کراوات *krovot* – galstuk
انتخاب کردن *entexob kardan* – tanlamoq, saylamoq
دستمال *dastmol* – dastro'mol
جوراب *jurab* – paypoq
ویژه *vij:e* – maxsus, alohida
فروشنده *fo 'rushande* – sotuvchi
قدری *qadri* – biroz, ozgina
تنگ *tang* – tor
اندازه *andoze* – razmer, o'lehov, daraja

مغازه *xush omadan* – yoqmoq, xush kelmoq
پیراهن *pardoxtan* (پرداز *pardoz*) – to'lamoq
قهوه ای رنگ *qahveirang* – qahvarang, jigarrang
هدایا *hadoyo* – sovg'alar, hadyalar (birligi *hadye*)
ابریشم *abrisho 'm* – ipak
بیرون شدن *birun sho 'dan* – chiqmoq (tashqariga)

GRAMMATIK IZOH

مضارع التزامی *Fe'ning shart-istak mayli mo'zore'-e eltezomi*

Fe'ning shart-istak mayli ikki zamonda keladi:

- 1) Hozirgi-kelasi zamon shart-istak mayli,
- 2) O'tgan zamon shart-istak mayli.

Hozirgi-kelasi zamon shart-istak mayli

Fors tili grammatikasida *mo'zore'-e eltezomi* deb atalgan bu *fe'l* shakli rus tilida nashr etilgan ko'pgina fors tili darslik va grammatikalarida "aorist" deb nomlanadi. Bu grammatik kategoriya shart-istak mayli deb atalsa ham, gapda shart va istakdan boshqa yana bir qancha ma'nolarni anglatib keladi.

Agar hozirgi-kelasi zamon *fe'li* biror ish-harakatning bajarilishi aniq ekanligini ko'rsatsa, *mo'zore'-e eltezomi* ish-harakat ma'lum shart, istak, imkon, zaruriyat, majburiyat orqali amalga oshishi yoki uning bajarilishi gumon ekanligini bildiradi.

mo'zore'-e eltezomi hozirgi zamon *fe'l* negiziga shaxs-son qo'shimchalari va *be* – old qo'shimchasini qo'shish orqali yasaladi. *mo'zore'-e eltezomi* shakl jihatdan hozirgi-kelasi zamonga o'xshagan bo'lib, *mi* – old qo'shimchasi o'rniga *be* – old qo'shimchasi qo'yiladi, xolos.

naveshtan (yozmoq) *fe'lining* tuslanishi

مفرد

I shaxs	بنویسم	<i>benavisam</i>	– yozsam, yozay
II shaxs	بنویسی	<i>benavisi</i>	– yozsang
III shaxs	بنویسد	<i>benavisad</i>	– yozsa, yozsin

جمع

I shaxs	بنویسیم	<i>benavisim</i>	– yozsak, yozaylik
II shaxs	بنویسید	<i>benavisid</i>	– yozsangiz
III shaxs	بنویسند	<i>benavisand</i>	– yozsalar, yozsinlar

Sodda fe'llarning مضارع التزامی shaklida urg'u به *be* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:

benavisam بنویسم *bexonam* بخوانم

Qo'shma fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi ham mumkin. Masalan:

esterohat ko'ni استراحت کنی *esterohat ko'nim* استراحت کنم

Prefiksli fe'llarda به *be* – old qo'shimchasi odatda tushib qoladi.

bar-xostan بر خاستن – (turmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	بر خیزم	<i>bar-xizam</i>	– tursam, turay
II shaxs	بر خیزی	<i>bar-xizi</i>	– tursang
III shaxs	بر خیزد	<i>bar-xizad</i>	– tursa, tursin

جمع

I shaxs	بر خیزیم	<i>bar-xizim</i>	– tursak, turaylik
II shaxs	بر خیزید	<i>bar-xizid</i>	– tursangiz
III shaxs	بر خیزند	<i>bar-xizand</i>	– tursalar, tursinlar

Prefiksli fe'llarda urg'u prefiksga, qo'shma fe'llarda esa qo'shma fe'lining ot qismidagi so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

bar-xizam بر خیزم *esterohat ko'nim* استراحت کنم

ning مضارع التزامی bo'lishsiz shaklida به *be* – old qo'shimchasi tushib qolib, uning o'rniga نه *na* – inkor yuklamasi qo'yiladi. Masalan:

مفرد

I shaxs	بگویم	<i>beguyam</i>	– aytsam, aytay
II shaxs	بگویید	<i>beguyid</i>	– aytsangiz
III shaxs	بگویند	<i>beguyad</i>	– aytsa, aytsin

جمع

I shaxs	بگوییم	<i>beguyim</i>	– aytsak, aytaylik
II shaxs	بگویید	<i>beguyid</i>	– aytsangiz
III shaxs	بگویند	<i>beguyand</i>	– aytsalar, aytsinlar

Bo'lishsiz shaklda

مفرد

I shaxs	نگویم	<i>naguyam</i>	– aytmasam, aytmay
II shaxs	نگویید	<i>naguyid</i>	– aytmasang
III shaxs	نگویند	<i>naguyad</i>	– aytmasa, aytmasin

جمع

I shaxs	نگوییم	<i>naguyim</i>	– aytmasak, aytmaylik
II shaxs	نگویید	<i>naguyid</i>	– aytmasangiz
III shaxs	نگویند	<i>naguyand</i>	– aytmasalar, aytmasinlar

Qo'shma va prefiksli fe'llarning bo'lishsiz shakli ham shu tarzda yasaladi. Masalan:

kor beko'nim کار بکنم *bar-xizam* بر خیزم
kor nako'nim کار نکنم *bar-naxizam* بر نخیزم

ning مضارع التزامی bo'lishsiz shaklida fe'ning sodda, prefiksli yoki qo'shma fe'l bo'lishligidan qat'i nazar, urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

asosan مضارع التزامی:

- 1) Orzu-istak bildirgan sodda gaplarda;
- 2) Modal fe'llar va modal so'zlardan so'ng;
- 3) Maqsad ergash gapda;
- 4) To'ldiruvchi ergash gapda;
- 5) Shart ergash gaplarda ishlatiladi.

Bundan tashqari *qabl az in-ke* قبل از اینکه, *pish az in-ke* پیش از اینکه, *pas az on-ke* پس از آنکه, *bu'd az on-ke* (. . .dan avval, . . .dan ilgari); *bi on-ke* بی اینکه, *bedun-e in-ke* (. . .dan keyin, . . .dan so'ng); *in matnro bexonam* این متن را بخوانم – Bu matnni o'qiymi?
fardo pish-e to' beyoyam فردا پیش تو بیایم? – Ertaga sening oldingga kelaymi?
panjarero boz beko'nad پنجره را باز بکند? – Derazani ochsinmi?

Ba'zi hollarda به *be* – old qo'shimchasi tushib qolishi ham mumkin. Masalan:

che ko'nam, ko'jo ravam va dard-e xo'dro be ke guyam? – Qayerga boray, nima qilay va dardimni kimga aytay?

Modal fe'llar va modal so'zlar

Fors tilida asosan 3 ta modal fe'l bor:

xostan خوا *xoh* – xohlamoq, istamoq
tavonestan توان *tavon* – qodir bo'lmoq, qila olmoq
bovestan بای *boy* – kerak bo'lmoq, zarur bo'lmoq

Bu mustaqil leksik ma'nodagi fe'llar gapda qo'shimcha modal ma'noni anglatib keladilar. Bu holda yuqoridagi modal fe'llar o'zlarining asosiy leksik ma'nolarini yo'qotib, yetakchi fe'lning ma'nosiga qo'shimcha ma'no beradilar.

Gapda modal fe'l yetakchi fe'l bilan birga semantik jihatdan bir butunlikni tashkil qiladi. Modal fe'llardan so'ng kelgan yetakchi fe'l doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi.

1. *xostan* (خوا *xoh*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajarishga xohish, istak borligini bildiradi. Masalan:

man mixoham fardo be teatr beravam – Men ertaga teatrga bormoqchiman.
dustam mixohad zabon-e forsiro yod begirad – Do'stim fors tilini o'rganmoqchi (o'rganishni istaydi).

Modal fe'llar gapda bevosita egadan so'ng, yetakchi fe'l esa jumla oxirida kelib, har ikkalasi ham ega bilan shaxs va sonda moslashadi.

مفرد

man mixoham in ketobro bexonam – Men bu kitobni o'qimoqchiman.

to' mixohi in ketobro bexoni – Sen bu kitobni o'qimoqchisan.

u mixohad in ketobro bexonad – U bu kitobni o'qimoqchi.

جمع

mo mixohim in ketobro bexonim – Biz bu kitobni o'qimoqchimiz.

sho'mo mixohid in ketobro bexonid – Siz bu kitobni o'qimoqchisiz.

onho mixohand in ketobro bexonand – Ular bu kitobni o'qimoqchilar.

2. *tavonestan* (توان *tavon*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajara olishni, bajarishga qodirlikni, shu ishni bajara olishlikka imkon borligini bildiradi. Masalan:

man mitavonam be zabon-e forsi harf bezanam – Men fors tilida so'zlasha olaman.

u mitavonad in jo'mlero be forsi tarjo'me beko'nad – U bu jumlaning forschaga tarjima qila oladi.

3. *bovestan* (بای *boy*) modal fe'li yetakchi fe'ldan anglashilgan ish-harakatni bajarish kerakligini, zarurligini bildiradi. Masalan:

mo boyad soat-e chahor be varzeshgoh beravim – Biz soat to'rtta stadiongga borishimiz kerak.

u boyad injo beyoyad – U bu yerga kelishi kerak.

Modal ma'nodagi fe'llarning bo'lishsiz shaklida *na* – inkor yuklamasi modal fe'lga qo'shiladi. Masalan:

man holo namixoham shatranjbozi beko'nam – Men hozir shaxmat o'ynashni istamayman (shaxmat o'ynashga xohishim yo'q).

chero to' namixohi nohor bexo'ri – Nega sen ovqatlanishni xohlamayapsan?

emruz man namitavonam sar-e dars beyoyam – Men bugun darsga kela olmayman.

to' naboyad in korro beko'ni – Sen bu ishni qilish kerak emas.

(bormoq) fe'lining modal fe'llar bilan tuslanishi.

مفرد

bormoqchiman. *man mixoham in ketobro bexonam*

bormoqchisan. *to' mixohi in ketobro bexoni*

bormoqchi. *u mixohad in ketobro bexonad*

جمع

bormoqchimiz. *mo mixohim in ketobro bexonim*

bormoqchisiz. *sho'mo mixohid in ketobro bexonid*

bormoqchilar. *onho mixohand in ketobro bexonand*

مفرد

bora olaman. می توانم بروم.
bora olasan. می توانی بروی.
bora oladi. می تواند برود.

مفرد

borishim kerak. باید بروم.
borishing kerak. باید بروی.
borishi kerak. باید برود.

جمع

bora olamiz. می توانیم برویم.
bora olasiz. می توانید بروید.
bora oladilar. می توانند بروند.

جمع

borishimiz kerak. باید برویم.
borishingiz kerak. باید بروید.
borishlari kerak. باید بروند.

Modal fe'llar gapdagi ma'nolariga qarab o'tgan zamon shakllarida ham kelishlari mumkin. Masalan:

mixostam uro bebinam – Uni ko'rmoqchi edim.
to' che mixosti beguyi – Sen nima demoqchi eding?

boyestan modal fe'lidan anglashilgan ma'no o'tgan zamon-ga oid bo'lsa, bu fe'lning shaxs va sonda o'zgarmaydigan *boyisti*, *boyist*, *boyisti*,

miboyisti, *miboyist* shakllari qo'llanadi. Masalan:

onho miboyisti soat-e do' beyoyand – Ular soat ikkida kelishlari kerak edi.

Ba'zan *boyestan* modal fe'lining *boyad* va *boyisti* shakllaridan keyin kelgan etakchi fe'l o'tgan zamon davom fe'li shaklida ham kelishi mumkin. Masalan:

mo boyesti dar hayot-e doneshgoh jam' misho'dim – Biz institutning hovlisida yig'ilishimiz kerak edi. Lekin bu ma'nodagi gaplarda *boyesti jam' misho'dim* birikmasi o'rnida ko'pincha yetakchi fe'l *ehtemol namiravad* shaklida qo'llanadi. Masalan:

mo boyesti dar hayot-e doneshgoh jam' beshavim – Biz institutning hovlisida yig'ilishimiz kerak edi.

Eslatma! Ba'zan *boyad* ning sinonimi sifatida *boyist*, *boyisti* shakllari ham ishlatiladi. Masalan:

boyesti boyad beyoyad, *boyest beyoyad*, *boyesti boyad* birikmalarining har uchchalasi ham *kelishi kerak* deb tarjima qilinadi.

Fors tilida yana modal ma'noni anglatadigan bir necha fe'l, so'z va so'z birikmalari mavjuddir. Bunday so'zlar odatda gap boshida kelib, gap bo'laklari bilan grammatik aloqada bo'lmaydilar.

Quyidagi modal so'zlarga ahamiyat bering:

shoyad – ehtimol, balki, *shoyad*
mo'mken ast – mumkin, ehtimol
mo'mken nist – mumkin emas
ehtemol dorad – ehtimol, ehtimolki, balki
ehtemol namiravad – bo'lishi mumkin emas

Bu modal so'zdan keyin kelgan gapning kesimi doimo *ehtemol namiravad* shaklida bo'ladi. Masalan:

havo sard ast shoyad barf beborad – Havo sovuq, ehtimol qor yog'ar.

mo'mken ast ba'd az chand moh kor-e 'elmi-ye xo'dro be poyon berasonad – Bir necha oydan keyin o'z ilmiy ishini tamom qilishi mumkin.

mo'mken nist u har ruz dars-e xo'dro hozir nako'nad – U har kuni darsini tayyorlamasligi mumkin emas.

ehtemol dorad ehtimol bo'lishi kerak. Masalan: *ehtemol dorad mo'uge'e ta'tilot-e zemestoni be shahr-e dushanbe beravim* – Ehtimol, qishki ta'til vaqtida Dushanba shahriga boramiz.

ehtemol namiravad to fardo uro bebinam – Ertaqacha uni ko'rishim ehtimoldan uzoq (uni ko'rmasam kerak).

ehtemol namiravad ning ergash gaplarda ishlatilishi haqida keyingi darslarda, ergash gaplar bahsida aytib o'tamiz.

***xo'sh omdan* fe'lining tuslanishidagi xususiyatlar**

xo'sh omdan qo'shma fe'li *yoqmoq* deb tarjima qilinadi va tuslanishda quyidagi ikki xususiyatga ega bo'ladi:

1. *xo'sh omdan* fe'li tuslanganda, qo'shma fe'lning ot qismi *xo'sh* egalik affikslarini qabul qilib, ko'makchi fe'l *omadan* esa doimo III shaxs birlik shaklida keladi.

omadan ko'makchi fe'li gapning ma'nosiga qarab turli zamon shaklida kelishi mumkin. Masalan:

xo'sham omdan – menga yoqdi.
xo'sham miyoyad – menga yoqadi, menga yoqyapti.

2. خوش آمدن *xo 'sh o'madan* qo'shma fe'li boshqargan to'ldiruvchi, yani yoqish obyekti bo'lgan so'z *az* predlogini qabul qilib keladi. Masalan:

مفرد

az in film xo 'sham o'mad – Bu film menga yoqdi.
az in film xo 'shat o'mad – Bu film senga yoqdi.
az in film xo 'shash o'mad – Bu film unga yoqdi.

جمع

az in film xo 'shemon o'mad – Bu film bizga yoqdi.
az in film xo 'sheton o'mad – Bu film sizga yoqdi.
az in film xo 'sheshon o'mad – Bu film ularga yoqdi.

xo 'sh o'madan fe'lining tuslanishida *urg'u* qo'shma fe'lining ot qismiga tushadi.

az in qalam xo 'sham o'mad – Bu ruchka menga yoqdi.

az in pirohan xo 'sheton miyoyad – Bu ko'ylak sizga yoqadimi?

az zaban-e forsi xeyli xo 'sham miyoyad – Fors tili menga juda yoqadi.

na – inkor bo'lishsiz shakli *xo 'sh o'madan* fe'lining *na* – inkor yuklamasini ko'makchi fe'lga qo'shish orqali hosil bo'ladi. Bunda *urg'u* *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

az javob-e u xo 'sham nayomad – Uning javobi menga yoqmadi.

az in harf xo 'shash nayomad – Bu gap unga yoqmadi.

انه – one suffiksi haqida

one suffiksi otlarga qo'shilib, ulardan nisbiy sifat yasaydi. Masalan:

zan – ayol, xotin *zanone* – ayollarga tegishli, ayollarga xos
lebos-e zanone – ayollar kiyimi

mard – erkak *mardone* – erkaklarga tegishli, erkaklarga xos
kafsh-e mardone – erkaklar poyabzali

didan kardan fe'li haqida

didan kardan qo'shma fe'li o'zbek tilida (bir narsani) *tomosha qilib ko'rmoq, aylanib ko'rmoq, tomosha qilmoq* degan ma'nolarni bildiradi.

Gapda *didan kardan* qo'shma fe'li boshqargan to'ldiruvchi, ya'ni ko'rish obyekti bo'lgan so'z *az* predlogi bilan keladi. Masalan:

namoyandegon-e xoreji az muze va teotrho-ye toshkand didan kardan – Chet el delegatlari Toshkentning muzey va teatrlarini tomosha qildilar.

diruz man bo xoharam az namoyeshgoh-e san'ati-ye eron didan kardim – Kecha men singlim bilan Eron sanoat ko'rgazmasini aylanib tomosha qildik.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni tuzatish shaklida tuslang.

فرا گرفتن آمدن حرف زدن دیدن

2- topshiriq. Quyidagi savollarga javob bering.

– دېروز شما با پدرتان کجا رفتید؟

– آن فروشگاه چگونه بود؟

– در طبقات فروشگاه چه چیزهایی می فروشند؟

– وقتی که شما وارد مغازه شدید پدرتان به شما چه گفت؟

– در مغازه مشتریان مشغول چه کاری بودند؟

– در طبقه ی اول پدرتان چه چیزی خرید؟

– در شعبه ی دیگر طبقه ی اول شما چه خریدید؟

– در طبقه ی دوم چه چیزهایی فروخته می شود؟

– در شعبه ی کفشفروشی پدرتان به فروشنده چه گفت؟

– فروشنده برای شما چه چیزی آورد؟

– شما برای خرید پالتو کجا رفتید؟

– در طبقه ی چهارم چه چیزی را انتخاب کردید؟

– از پالتوی زمستانی خوشتان آمد یا نه؟

– بعد از خرید چیزهای لازم شما چه کردید؟

– از خرید شما مادرتان خوش آمد یا نه؟

– عصر آن روز شما مشغول چه کاری بودید؟

– روز تعطیل شما چطور گذشت؟

3- topshiriq. Quyidagi jummalarda qavs ichida berilgan fe'lini kerakli shaxs va sonlarga qo'yib ko'chirib yozing.

من از این کراوات (خوش آمدن). تو از این کفش (خوش آمدن)؟ تو از رنگ کفش (خوش نیامدن)؟ خواهرتان چرا از شال گردن ابریشمی (خوش نیامدن)؟ من از موسیقی

ایرانی خیلی (خوش آمدن). مادرم از هدیه ی من (خوش آمدن). آیا، از این شلوار (خوش آمدن)؟ از کدام شهر تاشکند بیشتر (خوش آمدن)؟ از موزه ی صنعتی ازبکستان (خوش آمدن)؟ از خرید من (خوش نیامدن). از این دستکش براندرت (خوش آمدن)؟ مادرم از پالتوی من (خوش نیامدن). از کیفتان (خوش آمدن). از کدام اتاق بیشتر (خوش آمدن)؟ از اتاق من یا از اتاق براندرم. از کدام زبان بیشتر (خوش آمدن)؟ از زبان فارسی یا عربی؟ چرا از این پیراهن (خوش نیامدن)؟ چرا از کلاه من (خوش نیامدن)؟ از این فیلم (خوش آمدن)؟ نخیر، از این فیلم (خوش نیامدن). از کدام فصلهای سال بیشتر (خوش آمدن)؟ از فصل بهار بیشتر (خوش آمدن).

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men bu kitobni sotib olmoqchiman. Biz ertaga teatrga bormoqchimiz. Siz arab tilida so'zlasha olasizmi? Men yangi arab filmini ko'rmoqchiman. Choy quyaymi? Men ketishim kerak. Men rus va fors tillarida gaplasha olaman. Darsdan so'ng qayerga bormoqchisiz? Men magazindan 1 ta galstuk va 2 ta sharf sotib olmoqchiman. Otam singlim uchun bir juft ayollar tuflisini sotib olmoqchi. Ular "Toshkent" mehmonxonasida yashaydilar. Men bu maqolani tarjima qila olmayman. Do'stim Eron yozuvchisining bu hikoyasini o'zbekchaga tarjima qilmoqchi. O'qituvchilar va maktab o'quvchilari istirohat bog'iga borishmoqchi. Kelasi yili o'rtog'im Samarqand shahriga bormoqchi. Men albatta uni ko'rishim kerak. Sen kutubxonadan qanaqa kitob olmoqchisan? Siz qanaqa jurnal sotib olmoqchisiz? U ikki kundan keyin ilmiy ishini tamom qilmoqchi. Biz o'z o'qituvchimiz bilan fors tilida gaplasha olamiz. Siz forscha gazetangizni menga bera olasizmi? Sizga O'zbekistonning qaysi shaharlari yoqadi? Bugun biznikiga Farg'onadan qarindoshlar kelishmoqchi. Men uni fakultetda ko'ra olmadim. O'z lug'atimni senga beraymi? Men bugun sizni uyga taklif qila olmayman. Bizning fors tili o'qituvchimiz Umar Xayyom ruboiylarini o'zbek tiliga tarjima qilmoqchi. Siz fors tilida so'zlashishni istaysizmi? Nega stadionga borishni istamaysiz? Senga bu kitobni bera olmayman. Ular menga telefon qilishmoqchi. Men radio eshitmoqchiman. Amakim futbol o'yinini ko'rmoqchi. Siz bu qo'lyozmani o'qiy olasizmi? Yoq, men bu qo'l yozmani o'qiy olmayman.

5- topshiriq. Qavs ichidagi fe'llarni tegishli shaxs va sonlarga qo'yib gaplarni ko'chirib yozing.

من می خواهم ترا (نیدن). پدرم می تواند این نسخه خطی را (خواندن). او فردا باید پیش من (آمدن). ما نمی توانیم به زبان انگلیسی (حرف زدن). دوستم نمی خواهد امروز به ورزشگاه (رفتن). او می خواهد ما را به خانه خود (دعوت کردن). براندر بزرگم

می خواهد زبان عربی را (یاد گرفتن). آیا شما می توانید لغت خود را به من (دادن)؟ من می خواهم از شما چیزی (پرسیدن). آنها هنوز نمی توانند به زبان فارسی (پاسخ دادن). شما نباید این کار را (کردن). تو خیلی خسته شدی، تو باید (استراحت کردن). او می خواهد این کفش را (خریدن). شاید فردا هوا گرم (شدن). احتمال می رود او از این دستکش (خوش آمدن). تو خواستی کجا (رفتن)؟ من خواستم به مغازه ی کتابفروشی (رفتن). شما چه خواستید (گفتن)؟ من خواستم از شما چیزی (پرسیدن). او چه چیزی می خواست (خریدن)؟ او می خواست یک دست پیراهن ابریشمی و کراوات راه راه (خریدن). ببخشید، من نتوانستم دیروز به شما (تلفن کردن). او هم باید این داستان را (خواندن). تو می توانی فردا ساعت پنج پیش من (آمدن). پیش از حرکت ما باید کمی (استراحت کردن). او باید از براندر نامه (گرفتن). من می خواستم (آمدن) ولی نتوانستم. اگر شما می خواهید به ایران (رفتن) باید زبان فارسی را خوب (یاد گرفتن). سر درس همه ی دانشجویان باید به زبان فارسی (حرف زدن). احتمال می رود فردا باران (باریدن). ممکن است آنها بعد از دو هفته (برگشتن). احتمال نمی رود از این پالتو (خوش آمدن).

6- topshiriq. Qavs ichida berilgan modal fe'llarni tegishli shaxs va son shakliga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing va ularni o'zbek tiliga tarjima qiling.

من (توانستن) بوسیله این اتوبوس به مرکز شهر بروم؟ تو (خواستن) از موزه و پارکهای شهر دیدن کنی؟ ما (بایستن) هر روز صبح دمپانزده دقیقه ورزش کنیم. شما (توانستن) کفش تازه ی خود را به من نشان بدهید؟ من (توانستن) با شما برای هواخوری به اطراف شهر بروم. او (نتوانستن) این متن را بدون فرهنگ ترجمه نکند. من (خواستن) شما را به تئاتر دعوت کنم. او (خواستن) برای خود یک دست کت و شلوار بخرد. تو (بایستن) این کار را دیروز می کردی. ما (خواستن) روز تعطیل به ماهی گیری برویم. من دیروز (نتوانستن) پیش او بیایم چونکه وقت نداشتم. پدرم (توانستن) این نسخه خطی را بخواند. او (بایستن) فردا پیش من بیاید. ما (نتوانستن) به زبان انگلیسی حرف بزنیم. دوستم (خواستن) امروز به ورزشگاه برود. آیا شما (توانستن) لغت خود را به من بدهید؟ برای آنکه زبان فارسی را خوب بدانیم (بایستن) زیاد کار بکنیم. من (خواستن) کمی استراحت کنم. اگر (خواستن) سر درس دیر نکنی (بایستن) ساعت هفت صبح از خواب بر خیزی.

7- topshiriq. Quyidagi birikma va jummalarni fors tiliga tarjima qiling.

Havo sovib ketdi. Oynani yopaymi? Mayli, u ham kelsin (kela qolsin). Kech bo'ldi, televizorni yoqaymi? Bu jumla juda qiyin. Sizga yordam beraymi? Havo bulut, yomg'ir yog'sa kerak. Bugun dam olish kuni. Do'stim biznikiga kelsa kerak. Qorong'i tushdi, chiroqni yoqaymi? Bu tuflisi senga yoqdimi? Ha, juda yoqdi. Men uni sotib olmoqchiman.

Ehtimol, tushdan so'ng havo ochilib ketar. Bizning uyga kel, kinoga boramiz. Umid qilamanki, u bu jumlanı to'g'ri tarjima qilsa kerak. Bu jumlanı taxtaga yozaymi? Yoq, avval jumlanı o'qi, tarjima qil, so'ng taxtaga yoz. Ahmad, sen taxtaga chiq, xatolarnı tuzat.

8- topshiriq. Quyidagi matnnı o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va fe'l shakllarini aniqlang.

- خواهش می کنم بفرمایید با چه وسیله ای می توانم به مرکز شهر بروم؟
- شما می توانید به وسیله ی اتوبوس برقی خط یک به مرکز شهر بروید.
- خواهش می کنم بفرمایید ایستگاه اتوبوس برقی کجاست؟
- ایستگاه اتوبوس برقی طرف چپ خیابان است.
- لطفاً بفرمایید اتوبوس خط بیست و پنج کجا می رود؟
- اتوبوس خط بیست و پنج به فرودگاه می رود.
- این چه خیابانی است؟
- این خیابان پوشکین است.
- قیمت بلیط اتوبوس برقی چند است؟
- قیمت بلیط اتوبوس برقی بیست سوم است.
- خواهش می کنم قبلاً بگویید که کی باید پیاده شوم؟
- شما باید بعد از سه ایستگاه پیاده شوید.
- بیخشید، شما در ایستگاه بعدی پیاده می شوید؟
- بله، من در ایستگاه بعدی پیاده می شوم.
- شما با کدام اتوبوس برقی به دانشگاه می روید؟
- من با اتوبوس برقی خط چهار به دانشگاه می روم؟
- این چه ایستگاهی است؟
- این ایستگاه بیرونی است.
- آیا شما سوار تراموای می شوید؟
- نخیر، من تا دانشگاه پیاده می روم.
- من راه را گم کردم، لطفاً بفرمایید چطور می توانم به نمایشگاه آثار هنری بروم؟
- الان بروید به طرف راست، بعد از مغازه ی کتابفروشی بطرف چپ بپیچید، پس از رفتن دویست متر بنای دو طبقه ای بچشم می خورد، همان نمایشگاه آثار هنری است.
- متشکرم، از کمک شما ممنونم.

9- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing va aorist shaklida kelgan fe'llarnı aniqlang.

کسی پیش کتبی رفت و گفت: نامه ای برای من بنویس. کاتب گفت: پای من درد می کند. آن شخص گفت: من نخواستم ترا جایی بفرستم که چنین عذر می آوری. گفت: این حرف تو راست است ولی هر وقت برای کسی نامه ای می نویسم، مرا دعوت می کنند که آن را بخوانم، زیرا که دیگری خط مرا نمی تواند بخواند.

درد کردن *dard kardan* – og'rimoq
 فرستادن *ferestodan* (فرست *ferest*) – yubormoq
 عذر آوردن *o'zr ovardan* – uzr so'ramoq, uzr keltirmoq
 دعوت کردن *da'vat kardan* – taklif qilmoq, chaqirmoq
 زیرا که *ziroke* – chunki

O'n sakkizinchi dars

درس هجدهم

ماکیان و تخم طلا

ماکیانی در خانه ی صاحبش تخم طلائی گذاشت. صاحب او چون تخم طلا را دید پنداشت که شکم ماکیان پر از طلا است. به این امید سر ماکیان را برید که تمام طلا را یکمرتبه از شکم ماکیان بیرون نماید. همینکه ماکیان را کشت و شکمش را پاره کرد دید چیزی نیست. پشیمان شد ولی این پشیمانی و تأسف سودی نبخشید. پند بزرگان: کیسه ی پر طمع همیشه خالی است.

واژه ها

ماکیان *mokiyon* – tovuq
 تخم *to'xm* – tuxum
 صاحب *soheb* – xo'jayin, ega
 گذاشتن *go'zoshtan* (گذا *go'zor*) – qo'ymoq
 پنداشتن *pandoshtan* (پندا *pandor*) – o'ylamoq, xayol qilmoq
 بریدن *bo'ridan* (بر *bo'r*) – kesmoq, so'ymoq
 شکم *shekam* – qorin
 امید *o'mid* – umid, ishonch
 یکمرتبه *yekmartabe* – birdan, bir'yo'la
 نمودن *namudan* (نما *namo*) – ko'rsatmoq, ko'rinmoq
 بیرون نمودن *birun namudan* – chiqarmoq, chiqarib olmoq
 کشتن *ko'shtan* (کش *ko'sh*) – o'ldirmoq
 پاره کردن *pore kardan* – yirtmoq, yormoq
 پشیمان شدن *pashimon sho'dan* – pushaymon bo'lmoq
 تأسف *ta'asso'f* – afsus, achinish
 سودی نبخشید *sudi nabaxshid* – foyda keltirmadi
 پند *pand* – pand-nasihat
 کیسه *kise* – cho'ntak
 طمع *tama'* – ochko'zlik, xasislik, tamagirlik
 خالی *xoli* – bo'sh, quruq

GRAMMATIK IZOH

Maqsad ergash gap

Maqsad ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning maqsadini bildirib keladi.

Ergash gap bosh gap bilan *ke*, *to*, *baroye on-ke*, *baroye in-ke* bog'lovchilar orqali bog'lanadi.

Agar o'zbek tilida avval maqsad ergash gap, keyin bosh gap kelsa, fors tilida aksincha, avval bosh gap, so'ng maqsad ergash gap keladi va ergash gapning kesimi doimo مضارع التزامی shaklida bo'ladi. Bunda *ke*, *to*, bog'lovchilari doimo bosh gapdan so'ng keladi. Masalan:

man be mag'oze-ye ketobfo'rushi raftam ke ro'bo'iyot-e omar xayyomro bexaram – Men Umar Xayyom ruboiylarini sotib olish uchun kitob magaziniga bordim.

u panjarero boz kard to havo-ye o'toq avaz shavad – Uyning havosi almashsin deb, u derazani ochdi.
onho har ruz varzesh miko'nand baroye on-ke solem boshand – Ular sog'lom bo'layin deb, har kuni badantarbiya qiladilar.

baroye on-ke, *baroye in-ke* bog'lovchilari sinonim bo'lib, birining o'nida ikkinchisi ishlatilishi mumkin. Bular orasida *ke*, *ko'proq* uchraydi.

To'ldiruvchi ergash gap

To'ldiruvchi ergash gap bosh gapning kesimini to'ldirib keladi. To'ldiruvchi ergash gap odatda bosh gapdan keyin kelib, u bilan *ke*, ergashtiruvchi bog'lovchisi orqali bog'lanadi. Masalan:

hame midonand ke jo'mhuri-ye o'zbekiston tarafdor-e so'lh-e poydor ast – Hamma biladiki, O'zbekiston Respublikasi mustahkam tinchlik tarafdoridir.
ma'lum sho'd ke u diruz noxo'sh nabud – Ma'lum bo'ldiki, u kecha kasal bo'lmagan.

Leksik izoh

1. *chiz* (narsa) so'zi aniqsizlik belgisi *-yo* ni qabul qilganda *chizi* shaklida ishlatilib, gapda kesim bo'lishli shaklda kelsa, *bir narsa* va bo'lishsiz shaklda kelsa, *hech narsa* deb tarjima qilinadi. Masalan:

u baroye man chizi ovard – U menga bir narsa olib keldi.

u baroye man chizi nayovard – U menga hech narsa olib kelmadi.

onho az mag'oze chizi xaridand – Ular magazindan bir narsa sotib oldilar.

onho az mag'oze chizi naxaridand – Ular magazindan hech narsa sotib olmadilar.

2. *po'r so'zi to'la, ser, ko'p* degan leksik ma'nolarga ega bo'lib, boshqa so'zlar bilan birikkanda quyidagi ma'nolarni bildiradi:

a) Ot yoki otlashgan so'zlar oldida kelib, *ko'p*, *to'la*, farovonlik ma'nolarini bildirgan sifat yasaydi. Masalan:

ob – suv *po'r-ob* – suvli, sersuv
nur – nur *po'r-nur* – nurli

b) *po'r so'zi az* predlogi bilan birga kelganda, biror narsa bilan to'lalilikni bildiradi. Masalan:

kiseash po'r az sib bud – Cho'ntagi olma bilan to'la edi.

u pendosht ke shekam-e mokiyan po'r az telo-st – U tovuqning qorni tilla bilan to'la, deb o'yladi.

1- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U xat yozish uchun qog'oz keltirdi. Men do'stimni ko'rish uchun keldim. U javob berish uchun o'rnidan turdi. Navbatchi tekstni tarjima qilish uchun kutubxonadan lug'at keltirdi. Men undan kech soat ettida kelishini iltimos qildim. Biz tushlik ovqat yeyish uchun oshxonaga bordik. Onamga sharf sotib olay deb, sovg'alar magaziniga bordim. Fors tilini o'rganish uchun sharq fakultetiga o'qishga kirdik. Oybekning "Navoiy" romanini sotib olish uchun kitob magaziniga bordim. Dam olish kuni shahar tashqarisiga chiqdik. Arab tilini o'rganay deb, arabcha lug'at va arab tili grammatikasini sotib oldim. Onam olma sotib olish uchun meni bozorga yubordi. Dars

tayyorlash uchun kutubxonaga bordim. Tog'amning og'li universitetda o'qish uchun Toshkent shahriga keldi. Ukam mendan kechirim so'rash uchun keldi. Do'stim o'z maqolasini yozish uchun kutubxonadan bir nechta kitob oldi. Men bu jumlaning yozish uchun doskaga chiqdim. Biz ma'ruza eshitish uchun zalga kirdik. Hijolat bo'lmasin deb, bu gapni unga aytmadim. O'zbekiston tarixiy yodgorliklarini ko'rish uchun Samarqand shahriga bordim. Futbol o'yinini ko'rish uchun stadiongga bordim.

2- topshiriq. Savollarga javob bering.

- Makian der Xane y Sahabsh che ghanast?
- Makian der kja taxm mla ghanast?
- Sahab Makian chon taxm mlara did che pndast?
- Sahab Makian che krd?
- Be che amid sr Makian ra brid?
- Hemin ke Makian ra kshst w shkmsh ra prre krd che did?
- Der shkm Makian mla bud ya ne?
- Chra Sahab Makian az kshstn Makian pshman shd?
- Aya ain pshmani w Tasmf sudi bshid?
- Bzrgan che gkhe and?
- Chra kisse y prطمع خالی است?

3- topshiriq. O'tilgan darslarda berilgan leksik materialdan foydalanib, maqsad va to'ldiruvchi ergash gaplarga 10 tadan gap tuzing.

4- topshiriq. Matnni o'qing, o'zbekchaga tarjima qiling, maqsad va to'ldiruvchi ergash gaplarni aniqlang.

این لغت را به او دادم که او هم از آن لغت استفاده کند.
من به مادرم کمک کردم تا مادرم خسته نشود.
دانشجو تخته پاک کن را تر کرد تا تخته را پاک کند.
دانشجویان و استادان در تالار جمع شدند برای اینکه به گزارش رئیس دانشگاه گوش دهند.
من به خانه ی دوستم آمدم برای آنکه او را به سینما دعوت کنم.
کشیک پنجره ی کلاس را باز کرد تا هوای کلاس عوض شود.
احمد از کتابخانه لغت فارسی به ازبکی آورد که این متن را ترجمه کند.
من فردا به خانه ی تو می آیم تا درس فردا را باهم حاضر کنیم.
او از خواب زودتر بیدار شد تا سر درس دیر نکند.
دانشیار ویژه های تازه را روی تخته نوشت که دانشجویان یاد بگیرند.
من دیدم که او به خانه داخل شد.
او از من خواهش کرد که این کتاب را به کسی ندهم.

مگر او به تو نگفت که امروز درس ساعت هشت و نیم شروع می شود؟
دخترم گفت که زبان فارسی شیرین است و آن را خیلی دوست دارم.
احمد مگر نمی دانست که من مریضم و سر درس نمی آیم.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni o'qing, yod oling, maqsad va to'ldiruvchi ergash gaplarni aniqlang.

آدمم که ابرویش را درست کنم چشمش را در آوردم.
دروا زدم تا دیوار بشوند.
از آن مترس که های و هو دارد از آن بترس که سر به تو دارد.
رنج بکش تا به گنج برسی.
اگر خواهی که راز تو دشمن نداند به دوست خود مگو.

Lug'at

abru - qosh
dar - ovardan - o'yib chiqarmoq
ho-yo'-hu dorad - shaldir-shuldur qilib yuradigan
shenidan - eshitmoq
dar zadan - eshik qoqmoq
sar be tu - boshi ichida, pismiq (odam)
ranj keshidan - zahmat chekmoq, qiynalmoq
ganj - xazina
roz - sir, roz

6- topshiriq. Matnni o'qing va o'zbekchaga tarjima qiling.

همکار عزیز

گدایی در خانه ای رفت و گفت:
- برای رضای خدا یک مقدار پول به من بدهید، نان بخرم. صاحب خانه از داخل خانه صدا زد:
- نداریم.
- پس یک تکه نان به من بدهید.
- نداریم.
- یک لقمه غذای شب مانده به من بدهید.
- نداریم.
- کمی میوه به من بدهید.
- نداریم.
- پس یک قطره آب به من بدهید.
- نداریم.
- پس بابا چرا معطلی، تو هم بیا با هم برویم گدایی!

همکار *hamkor* – birga ishlovchi, hamkor
 خدا برای رضای خدا *baro-ye rezo-ye xo'do* – xudo haqi
 مقدار *yek miqdor* – ozgina
 صدا *sedo zadan* – qichqirmoq, chaqirmoq
 تکه *teke* – burda, parcha
 خانه *soheb-e xone* – uy egasi
 داخل *doxel* – ichkari
 لقمه *lo'qme* – osham, bir yeyishlik
 غذای شب مانده *g'azo-ye shab monde* – kechagi qolgan ovqat
 کمی *kami* – ozgina
 قطره *qatre* – tomchi, qatra
 بابا *bobo* – amaki, bobo
 معطلی *mo'attali* – to'xtab turibsan, bekor qarab o'tiribsan

7- topshiriq. Quyidagi fe'llarning hozirgi zamon negizini kitob oxirida berilgan ilovadan toping va ularni yod oling.

آوردن <i>ovardan</i>	خریدن <i>xaridan</i>	فرستادن <i>ferestodan</i>
شنیدن <i>shenidan</i>	شستن <i>sho'stan</i>	شدن <i>sho'dan</i>
گذاشتن <i>go'zoshtan</i>	بردن <i>bo'rdan</i>	گزشتن <i>go'zashtan</i>
گفتن <i>go'ftan</i>	نمودن <i>namudan</i>	بریدن <i>bo'ridan</i>
دیدن <i>didan</i>	رسیدن <i>rasidan</i>	گرفتن <i>gereftan</i>
ساختن <i>soxtan</i>	سوختن <i>suxtan</i>	زدن <i>zadan</i>
خوابیدن <i>xobidan</i>	کاشتن <i>koshtan</i>	دانستن <i>donestan</i>

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamonga qo'yib jummalarni ko'chirib yozing.

دانشجویان بعد از درس به تالار قرائت رفتند تا درس فردا را (حاضر کردن).
 برای آنکه این مقاله را (ترجمه کردن) او از لغت فارسی به روسی استفاده کرد. دوستم
 به خانه ی ما آمد که به من روز تولدم را (تبریک گفتن). من فرهنگ خود را به تو
 می دهم تا تو هم از آن (استفاده کردن). برای آنکه دانشجویان زبان فارسی را خوب
 (دانستن) باید بیشتر با استاد خود به زبان فارسی گفتگو کنند. من پیش تو می آیم برای
 آنکه درس فردا را باهم (حاضر کردن). خواهرم آهسته داخل اطاق شد تا بچه هارا
 (بیدار نکردن). برای آنکه سالم (بودن) هر روز صبح ورزش بکنید. دیروز به مغازه ی
 هدایا رفتم تا برای مادرم شال گردن (خریدن). برای آنکه مادرم (خسته شدن) در شستن
 ظروف ها به او کمک کردم. زود از خواب بیدار شدم برای اینکه سر درس (دیر
 کردن). دانشیار موضوع درس را دو باره توضیح داد تا دانشجویان درس را بهتر
 (فهمیدن). تو هم بیا به منزل تا با هم به گردش برویم. من به شهر سمرقند رفتم تا از آثار
 تاریخی آن شهر را (دیدن کردن).

چوپان دروغگو

چوپان جوانی بسیار دروغ می گفت و همیشه به دروغ فریاد می کرد که به من
 کمک کنید و گوسفندانم را از چنگال گرگ رها کنید. مردم از هر طرف با چوب و
 تنگ به کمک او می رفتند و چون نزدیک می شدند می دیدند که چوپان دروغ گفته
 است. سپس مردم رنجیده پی کار خود می رفتند. اتفاقاً شبی چند گرگ به گوسفندان او
 حمله کردند. بیچاره چوپان هر چه داد می زد و مردم را به کمک می خواند هیچ کس به
 دانش نمی رسید زیرا آنها خیال می کردند که چوپان باز دروغ می گوید. در نتیجه
 گرگها چندین رأس از گوسفندان او دریند و خودش را هم هلاک کردند.

واژه ها

عاقبت *oqibat* – oqibat, natija
 دروغگو *do'rug'gu* – yolg'onchi
 چوپان *chupon* – cho'pon
 جوان *javon* – yosh, yigit
 دروغ *do'rug'* – yolg'on
 به دروغ فریاد کردن *be do'rug' faryod kardan* – yolg'ondan faryod
 ko'tarmoq
 کمک کردن *ko'mak kardan* – yordam qilmoq, yordam bermoq
 گوسفند *gusfand* – qo'y
 چنگال *changol* – changal
 رها کردن *raho kardan* – qutqarmoq, ozod qilmoq
 چوب *chub* – kaltak, yog'och, tayoq
 تنگ *to'fang* – miltiq
 رنجیدن *ranjidan* – xafa bo'lmoq, ranjimoq
 رنجیده *ranjide* – xafa bo'lib
 اتفاقاً *ettefoqan* – to'satdan
 گرگ *go'rg* – bo'ri
 داد زدن *dod zadan* – dodlamoq, baqirmoq
 کس *kas* – kishi, odam
 هیچ کس *hich kas* – hech kim
 زیرا *ziro* – chunki
 رأس *ra's* – bosh
 دریند *daridan* (در *dar*) – yirtmoq, pora-pora qilmoq

GRAMMATIK IZOH

O'tgan zamon davom fe'li ماضى استمرارى mozi-ye estemrori

O'tgan zamon davom fe'li ish-harakatning o'tgan zamonda boshlanib, tugallanmaganligini yoki harakatning takroriy ravishda bajarilib kelganligini bildiradi.

O'tgan zamon davom fe'li o'tgan zamon fe'l negizi oldiga *mi* – old qo'shimchasi va oxiriga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Masalan: رفتن *raftan* – (bormoq) fe'lining o'tgan zamon negizi رفت *raft* bo'lib, tushlanganda quyidagi shakllarda bo'ladi.

مفرد

من *man* *miraftam* – Men borar edim, borardim.

تو *to* *mirafti* – Sen borar eding, borarding.

او *u* *miraft* – U borar edi, borardi.

جمع

ما *ma* *miraftim* – Biz borar edik, borardik.

شما *sho* *miraftid* – Siz borar edingiz, borardingiz.

انها *onho* *miraftand* – Ular borar edilar, borardilar.

O'tgan zamon davom fe'lida urg'u ikkita bo'lib, asosiy kuchli urg'u *mi* – old qo'shimchasiga va ikkinchi kuchsizroq urg'u shaxs-son qo'shimchalariga tushadi.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda *mi* – old qo'shimchasi ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

برگشتن *bar-gashtan* – qaytmoq

برمیگشتم *bar-migashtam* – qaytar edim

گردش کردن *gardesh kardan* – aylanib yurmoq

گردش می کردم *gardesh mikardam* – aylanib yurar edim

Misollar:

چوپان جوانی بسیار دروغ می گفت. *chupon-e javoni besyor do'rug'mi-go'ft* – Bir yosh cho'pon ko'p yolg'on gapirar edi.

روزهای تابستان بیرون شهر می رفتم و در آنجا استراحت می کردم. *ruzho-ye toboston birun-e shahr miraftim va dar onjo esterohat mikardim* – Yoz kunlari shahardan tashqariga chiqardik va u yerda dam olardik.

وقتی که رفیقم آمد من نامه می نوشتم. *vaqti ke rafiqam omad man nome minaveshtam* – O'rtog'im kelgan vaqtda, men xat yozayotgan edim (yozar edim).

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shakli bo'lishli shakli-dagi *mi* – old qo'shimchasi oldiga *na* – inkor yuklamasini keltirish orqali yasaladi.

نمی رفتم *namiraftam* – bormas edim, bormasdim

نمیدیدم *namididim* – ko'rmas edik, ko'rmasdik

بر نمیگشتم *bar-namigasht* – qaytmas edi, qaytmasdi

سیگار نمی کشید *sigor namikashid* – papiros chekmas edi, chekmasdi

O'tgan zamon davom fe'lining bo'lishsiz shaklida urg'u *na* – inkor yuklamasiga o'tadi. Masalan:

نمی خواندم *namixondam* – O'qimas edim.

او کار نمی کرد *u kor namikard* – U ishlamas edi.

Numerativlar

Fors tilida miqdor bildiruvchi sonlar odatda numerativ deb ataluvchi yordamchi so'zlar bilan qo'llanib, predmetning son-miqdori nechtaligini, donasini anglatadi. Numerativlar son va sanaluvchi predmetlar nomini bildirgan so'zlar orasiga qo'yiladi. Numerativlardan so'ng izofa qo'yilmaydi. Fors tilida predmetlarning ma'nosiga qarab turli numerativlar ishlatiladi. Quyida biz ularning ba'zilarini ko'rsatib o'tamiz.

1. Uy-ro'zg'or va boshqa predmetlar uchun *ta* (ta, dona):

دو تا میز *do' to miz* – ikkita stol

پنج تا مداد *panj to medod* – beshta qalam

2. Insonlar uchun *nafar*, *tan* (jon, kishi):

چهار نفر دانشجو *chahor nafar doneshju* – to'rtta (to'rt nafar) talaba

سه تن دختر *se tan do'xtar* – uchta qiz

nafar va *tan* numerativlari sanaluvchi predmetsiz ham ishlatilishi mumkin. Bu holda ular numerativlik xususiyatini yo'qotib, mustaqil so'z ma'nosiga ega bo'ladi.

خانواده ی ما مرکب از پنج نفر است. *xonevode-ye ma mo'rakkab az panj nafar ast* – Bizning oilamiz besh kishidan iborat.

چهار نفر از دانشجویان در باره ی این موضوع سخنرانی کردند. *chahor nafar az doneshjuyon dar bore-ye in mo'uzu so'xanroni kardand* – Talabalardan to'rt kishi shu mavzuda ma'ruza qildilar.

3. Hayvonlar uchun راس *ra's* (bosh):

ده راس گوسفند *dah ra's gusfand* – o'n bosh qo'y
هفت راس گاو *haft ra's gov* – yetti bosh sigir

4. Har turli mashinalar, stanok va avtomobillar uchun دستگاه *dastgoh* (stanok):

چهل دستگاه اتومبیل باری *chehel dastgoh o'to'mo'bil-e bori* – 40 dona yuk tashiydigan avtomobil.

5. Juft predmet uchun جفت *jo'ft*:

یک جفت جوراب *yek jo'ft jurob* – bir juft paypoq
دو جفت کفش *do' jo'ft kafsh* – ikki juft poyabzal

6. Ba'zi kiyimlar uchun دست *dast* (dona, qo'l):

یک دست کت و شلوار *yek dast ko't-o' shalvor* – bitta kostum-shim
دو دست پیراهن *do' dast pirohan* – ikkita ko'ylak

7. Kema, paroxod va samolyotlar uchun فرود *farvand*:

چهار فرود کشتی *chahor farvand kashti* – to'rtta kema
پنج فرود هواپیما *panj farvand havopeymo* – beshta samolyot

8. Uy va imoratlar uchun باب *bob* (eshik):

هشت باب خانه *hasht bob xone* – sakkizta uy

9. Kitoblar uchun جلد *jeld* (jild, dona):

سه جلد کتاب *se jild ketob* – Uch jild kitob.

10. Boshqa ko'pgina predmetlar uchun دانه *done* (dona):

پنج دانه سیب *panj done sib* – besh dona olma
ده دانه قلم *dah done qalam* – o'n dona ruchka

Leksik izoh

be do'rug' – *be* predlogi orqali yasalgan ravish bo'lib, o'zbek tiliga *yolg'ondan* deb tarjima qilinadi.

be do'rug' go'ft – *yolg'ondan* aytdi.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon davom fe'lining bo'lishli va bo'lishsiz shaklida tuslang.

خوستان *xostan* – xohlamoq آوردن *ovardan* – keltirmoq
بار خاستن *bar-xostan* – turmoq حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U yaxshi javob berar edi. O'tgan yili har hafta kinoga borar edik. Men o'z darslarimni hamisha kutubxonada tayyorlar edim. Talabalar dars boshlangunga qadar badantarbiya qilar edilar. Do'stim darsdan so'ng hamisha oldimga kelar edi. U fors tilida juda ko'p kitob o'qir edi. Uning gaplari qiziqarli edi, suhbatlari menga juda yoqar edi. U hamisha Hofiz g'azallarini zavq bilan o'qir edi. U bolalarga o'z sarguzashtlarini aytib berar edi. Har yili yozda opam bolalari bilan bizning bog'da dam olishar edi. Yusuf bir nimalarni o'ylar va nimalarnidir qog'ozga tushirar edi. Men kechqurunlari otam bilan istirohat bog'ida aylanib yurishni yaxshi ko'rar edim. O'rtog'imning otasi har kuni ertalab "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasini sotib olar va uni diqqat bilan o'qir edi. U kelgan paytda, men dars tayyorlayotgan edim. Ahmad har kuni uyqudan soat yetti yarimda turar edi, bugun soat sakkizda turdi.

3- topshiriq. Numerativlar ishtirokida bir nechta gap tuzing.

4- topshiriq. Hozirgi zamon negizi orqali yasalgan quyidagi so'zlarni kitob oxirida berilgan "Fe'llar" ilovasidan foydalanib, tahlil qiling va ularning ma'nosini aniqlang. Masalan: کتابخان *ketobxon*, کتاب *ketob* + خواندن *xondan* (o'qimoq) fe'lining hozirgi zamon negizi خوان *xon* ning qo'shilishi orqali yasalgan.

جهانگیر	موسیقی دان	جامه دوز
کف گیر	میانست دان	کفش دوز
دل افروز	ساعت ساز	نور بین
آتش افروز	ماشین ساز	خود بین
شطرنج باز	رهنما	رهبر
قمار باز	قطب نما	دلیر
غزلخوان	ادبیات شناس	زحمتکش
نمازخوان	زبان شناس	ابکش
دروغگو	چای فروش	دوستدار
دعاگو	گوشت فروش	پول دار

اگر دوستم به من کمک (نکردن)، من کار خود را (انجام ندادن).
درس نوم ما زبان عربی (بودن).

8- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va hikoyadagi barcha fe'l shakllarining zamonini aytib bering.

حکایت

پادشاه با وزیر خرما می خورد و هسته خرما را پیش وزیر می انداخت. چون تمام خرما را خوردند پادشاه به وزیر گفت: خیلی پر خور هستی که هسته خرما را بسویار پیش تو است. وزیر گفت: ای پادشاه پر خور آنهایی هستند که نه خرما باقی گذاشتند نه هسته.

Lug'at

هسته *haste* – danak, urug'

انداختن *andoxtan* – tashlamoq, irg'itmoq

پر خور *po'rxo'r* – yeb to'ymas, tomoqxo'r

باقی گذاشتن *boqi go'zoshtan* – qoldirmoq

Yigirmanchi dars

درس بیستم

روپاه دم کنده

روپاهی به دام صیادی افتاد. برای خلاصی خود ناچار از دم خود در گنشت، دم را کند و گریخت. با خود میانیدید که عیب خود را چگونه بپوشاند که رقعا او را به بی نمی طعنه نزنند. پس چند روپاه را بنور خود جمع کرد و گفت:

– این دم برای ما هیچ فایده و سودی ندارد بجز اینکه بار سنگینی می کشیم، تا بحال هیچ منفعتی از دم ندیدیم. روپاهی از آن میان گفت:

– آه که بینمی چه درد بی دوائی است. آسوده باش، اگر تو هم دم داشتی هر گز این سخن را نمی گفتی.

پند و حکمت

بزرگی سراسر بگفتار نیست؛ دو صد گفته چون نیم کردار نیست.

باد آورده را باد می برد.

دست شکسته و بال گردن است.

داشته آید بکار گرچه بود زهر مار.

از خانه ی سوخته هر چه بر آید سود است.

5- topshiriq. Matnni o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon davom fe'li hamda numerativlarni aniqlang.

پدر بزرگم حکایت کرد که او در جوانی زیر دست یکی از ثروتمندان خدمت می کرد. آن ثروتمند ده باب خانه و باغ وسیع داشت. خانواده ی ما از پنج نفر عبارت بود. من، پدر و دو خواهر کوچک هم داشتیم. ما همه در فقر و گرسنگی زندگی می کردیم. در اطاق خود جز یک نمذ کهنه چیز دیگری نداشتیم. آن ثروتمند پنج نفر نوکر داشت. پدر بزرگم یکی از آنها بود. غیر از این او بیش از نوبست رأس گوسفند، پنجاه رأس گاو و سی رأس اسب و چندین رأس بز داشت. بعد از انقلاب در دهکده ما کلخوز بوجود آمد. من در کلخوز کار می کردم. کلخوز ما خیلی ثروتمند بود. در آن علاوه بر حیوانات اهلی بیش از پانزده دستگاه تراکتور و نزدیک چهل دستگاه اتومبیل باری و سواری و دو فروند هواپیمای کشاورزی و چندین ماشین دیگر موجود بود.

6- topshiriq. Gaplarni o'qing va o'tgan zamon davom fe'lini aniqlang.

دیروز وقتی که احمد پیش من آمد، من درسهایم را حاضر می کردم.

من می دانستم که درس اول زبان فارسی است.

برادرم هر روز زود از خواب بیدار می شد و ورزش می کرد.

وقتی که مادرم به خانه برگشت من تلویزیون تماشا می کردم.

من نمی دانستم که زبان عربی اینقدر مشکل است.

وقتی که من تلویزیون تماشا می کردم چراغ خاموش شد.

وقتی که من وارد کلاس شدم دانشجویان صحبت می کردند و مرا ندیدند.

هر روز او پیاده به دانشگاه می آمد، امروز سوار اتوبوس شد.

وقتی که من در دانشگاه تحصیل می کردم، خواهرم در شهر سمرقند زندگی می کرد.

7- topshiriq. Qavs ichidagi fe'llarni tegishli zamonlarga qo'yib gaplarni ko'chirib yozing.

امروز روز تعطیل است، پدرم ساعت هشت از خواب (بیدار شدن)، روزهای دیگر ساعت هفت از خواب (بیدار شدن).

وقتی که خواهرم به خانه (برگشتن)، ما (شام خوردن).

برادر و خواهرم هر روز ساعت هفت و نیم از خانه (بیرون رفتن) و بعد از بیست دقیقه به دانشگاه (آمدن).

دانشجویان هر روز پیش از آغاز درس کتاب و دفترهایشان را از کیف (در آوردن) و روی میز (گذاشتن).

وقتی که دوستم پیش من آمد، من درس فردا را (حاضر کردن).

سال گذشته آب هوای تاشکند خیلی سرد (بودن).

برادرم چهار سال در دانشگاه زبان فارسی را (یاد گرفتن) و حالا زبان فارسی را خوب (دانستن).

واژه ها

نام *dom* – tuzoq, dom
 خلاصی *xalosi* – qutqarish, ozod qilish
 کندان *kandan* – uzmoq, yulmoq
 دم کند *do'mkande* – dumi uzilgan
 پوشانیدن *pushonidan* – bekitmoq, yashirmoq
 طعنه زدن *ta'na zadan* – ta'na qilmoq
 دور *do'ur* – atrof, tevarak
 به دور خود جمع کردن *be do'ur-e xo'd jam' kardan* – o'z atrofiga to'plamoq
 بجز اینکه *be jo'z-e inke* – . . . dan boshqa
 سنگین *sangin* – og'ir
 تا بحال *to be hol* – shu kunga qadar, hozirgacha
 آسوده *osude* – tinch, osuda
 هرگز *hargez* – hech vaqt, hech qachon
 سراسر *sarasar* – hamma, butun, butunlay
 گفتار *go'ftor* – so'z, gap
 کردار *kerdor* – (qilingan) ish
 وبال *vabol* – gunoh, uvol, yuk
 بر آمدن *bar-omadan* – chiqmoq, ko'tarilmoq

GRAMMATIK IZOH

Sifatdosh

Fe'llik va sifatlik xususiyatlarini anglatuvchi fe'l shakli sifatdosh deyiladi.

Sifatdoshning fe'llik xususiyati uning zamon tushunchasini ifodalashi, fe'llar singari bo'lishli va bo'lishsiz shakllarda kelishi hamda fe'l kabi nisbat bilan tuslanishidir. Sifatdoshning sifatlik xususiyati sifat kabi predmetning belgisini anglatib kelishidir. Bunda sifatdosh ot oldida kelib u bilan izofa orqali birikadi va gapda aniqlovchi vazifasini bajarib keladi.

O'tgan zamon sifatdoshi

O'tgan zamon sifatdoshi o'tgan zamon fe'l negiziga *a - e* affiksini qo'shish orqali yasaladi.

O'tgan zamon sifatdoshi aniq va majhul nisbatda bo'lishi mumkin. O'timsiz fe'llardan aniq va o'timli fe'llardan majhul nisbat ma'nolaridagi sifatdoshlar yasaladi.

O'timsiz fe'llardan yasalgan sifatdoshlar

آمدن <i>omadan</i> – kelmoq	آمد <i>omad</i>	آمده <i>omade</i> – kelgan
تارسیدن <i>tarsidan</i> – qo'rqmoq	تارسید <i>tarsid</i>	تارسیده <i>tarside</i> – qo'rqqan
نهبیدن <i>neshidan</i> – o'tirmoq	نهبید <i>neshast</i>	نهبیده <i>neshaste</i> – o'tirgan
مردن <i>mo'rdan</i> – o'lmoq	مرد <i>mo'rd</i>	مردده <i>mo'rde</i> – o'lgan
رفتن <i>raftan</i> – bormoq	رفت <i>raft</i>	رفته <i>rafte</i> – borgan
گذشتن <i>go'zashtan</i> – o'tmoq	گذشت <i>go'zasht</i>	گذشته <i>go'zashte</i> – o'tgan

O'timli fe'llardan yasalgan sifatdoshlar

خواندن <i>xondan</i> – o'qimoq	خواند <i>xond</i>	خوانده <i>xonde</i> – o'qilgan
نویشتن <i>naveshidan</i> – yozmoq	نویشت <i>navesht</i>	نویشته <i>naveshte</i> – yozilgan
شستن <i>sho'stan</i> – yuvmoq	شست <i>sho'st</i>	شسته <i>sho'ste</i> – yuvilgan
گفتن <i>go'ftan</i> – aytmoq	گفت <i>go'ft</i>	گفته <i>go'fte</i> – aytilgan
بریدن <i>bo'ridan</i> – kesmoq	برید <i>bo'rid</i>	بریده <i>bo'ride</i> – kesilgan
خریدن <i>xaridan</i> – sotib olmoq	خرید <i>xarid</i>	خریده <i>xaride</i> – sotib olingan

Ba'zi fe'llar bir vaqtda ham o'timli, ham o'timsiz bo'lishi mumkin. Masalan:

شکستن *shekastan* – sinmoq va sindirmoq
 آموختن *omuxtan* – o'rganmoq va o'rgatmoq
 ریختن *rixtan* – quymoq va quyilmoq

Bu fe'llardan yasalgan sifatdoshlar gapning mazmuniga qarab aniq yoki majhul nisbat ma'nosini anglatishi mumkin.

شکسته *shekaste* – singan va sindirilgan
 آموخته *omuxte* – o'rgangan va o'rgatilgan
 ریخته *rixte* – quygan va quyilgan

Sifatdoshda urg'u sifatdosh oxiridagi *a - e* affiksiga tushadi. O'tgan zamon sifatdoshi gapda:

1. Aniqlovchi bo'lib keladi:

سال گذشته *sol-e go'zashte* – o'tgan yili
 دانشجوی نشسته *doneshju-ye neshaste* – o'tirgan talaba
 خوراکهای نپخته *xo'rokho-ye napo'xte* – pishirilmagan taomlar

2. Ba'zi bir sifatdoshlar otlashib, otdan hech qanday farq qilmay, otga xos bo'lgan butun morfologik belgilarni qabul qiladi va gapda ot bajargan vazifalarda ishlatiladi. Masalan:

دیده *dide* – ko'rilgan, ko'z
گفته *go'fte* – aytilgan, so'z, gap
مردہ *mo'rde* – o'lgan, o'lik

Misollar:

من گنشته ی خود را برای او نقل کردم. *man go'zashte-ye xo'dro baro-ye u naql kardam* – Men o'z o'tmishimni unga aytib berdim.

از گنشته ی من خوشش آمد. *az go'zashte-ye man xo'shsh omad* – Mening o'tmishim unga yoqdi.

3. O'tgan zamon sifatdoshi ba'zi bir otlar bilan birikib, predmetning belgisini bildiruvchi murakkab sifatdosh yasaydi:

پزشک کار آزموده *pezeshk-e kor-ozmude* – (ish sinagan) tajribali vrach

مترجم سال خورده *mo'tarjem-e sol-xo'rde* – yoshi o'tgan (keksa) tarjimon

معلم نو رسیده *mo'allem-e no'u raside* – yangi kelgan o'qituvchi

کشورهای نو رسته *keshvarho-ye no'u ro'ste* – yangi mustaqillikka erishgan mamlakatlar.

1- **topshiriq.** Yuqoridagi روپاه دم کنده hikoyasi yuzasidan bir necha savol tuzing.

2- **topshiriq.** Dars tekstida berilgan pand va hikmatlarni yod oling hamda ularda uchragan sifatdoshlarni qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

3- **topshiriq.** Quyidagi birikma va gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

O'qilgan hikoya. Singan qalam. O'tgan oy. Qo'rqqan odam. Qaytib kelgan talaba. Ko'tarilgan yuk. Yiqilgan bola. Ko'rilgan film. Sotib olingan tufli. Ichilgan suv. Berilgan javob. Borgan kishi. Vrach bo'lgan qiz. Tushungan talaba. Aytilgan so'z. Yuvilgan ko'y-lak. Ishlagan dehqon. Yotgan kasal. O'tilgan dars. Yozilgan xat.

Kelgan qiz mening singlim. O'qilgan kitoblarni stolning ustiga qo'ydim. Men Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanini

sotib oldim. Hon chaqqan dehqon vrachning oldiga keldi. Men o'zimning forscha yozuvlarimni otamga ko'rsatdim. Sizning aytganingiz to'g'ri. Olingan xatga javob yozdim. Javob bergan talaba o'z joyiga o'tirdi. Akam bu paltoni kiyimlar magazinidan sotib oldi. Yangi sotib olingan kitoblarni o'rtog'imga ko'rsatdim.

4- **topshiriq.** Quyidagi maqollarni daftaringizga ko'chirib yozing va sifatdoshlarning ma'nosini aniqlang.

کوزه گر از کوزه ی شکسته آب می خورد. *kuzegar az kuze-ye shekaste ob mixo'rad.*

سختن گفته و تیر انداخته باز نگردد. *so'xan-e go'fte va tir-e andoxte boz nagardad.*

ارزان یافته خوار باشد. *arzon yofte xor boshad.*

آش نخورده و دهن سوخته. *osh naxo'rde va dahon suخته.*

خفته را خفته کی کند بیدار. *xo'firo xo'fte key ko'nad bedor.*

خود افتاده نگردد. *xo'd o'fode nageryad.*

داشته ای که کار گرچه بود زهر مار. *doshte oyad be kor garche bo'vad zahr-e mor*

آب ندیده موزه را نکشید. *ob nadide muzero nakashid.*

تاجر نرسیده و لرزیده جان در جهان نه سود بیند و نه زیان. *tojer-e tarside va larzide jon dar jahon na sud binad na ziyon.*

5- **topshiriq.** Fors va o'zbek tillari uchun mushtarak bo'lgan quyidagi so'zlarning yasalishini tahlil qiling va ularning yasalishidagi farqlarni aniqlang.

ساختمان

سازمان

6- **topshiriq.** Quyidagi so'zlarda کار *kor* so'zining ma'nosini aniqlang.

بی کار، پنبه کار، شاهکار، سر کار، شفاکار، غله کار، جامه کار

Lug'at

تیر – o'q

انداختن *andoxtan* – otmoq

باز گشتن *boz-gashtan* – qaytmoq

افتادن *o'ftodan* – yiqilmoq

یافتن *yoftan* – topmoq

دهان *dahon* – og'iz

suxtan – kuydirmoq, kuymoq
 xo'ftan – uxlamoq
 key – qachon
 geristan – yig'lamoq
 mor – ilon
 muze – etik

7- topshiriq. Tagiga chizilgan so'zlarni ularga antonim bo'lgan so'zlar bilan almashtirib, jumalarni ko'chirib yozing.

او خیلی تند راه می رود.
 خانه ی ما زیبا و بزرگ است.
 دانشیار زبان فارسی ما بیبر است.
 حسن به زبان فارسی خوب حرف می زند.
 امروز درسمان بعد از ظهر شروع می شود.
 برادر کوچکم لباس کهنه ی خود را پوشید و به دبیرستان رفت.
 من چراغ اتلق را روشن کردم.
 مادرم غذای شیرینی حاضر کرد و آن را روی میز گذاشت.
 خواهرم در را باز کرد.
 امروز هوا سرد است.
 احمد هیچ وقت تروغ نمی گوید.
 خانه ی ما از دانشگاه دور است.

8- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va undagi fe'l zamonlarini aniqlang.

خرگوش فروختن ملا

ملا در باغ می گنشست، اتفاقاً خرگوشی از جلوی او عبور می کرد. ملا او را گرفته به توبره انداخت و سرش را بسته به خانه برد. در بین راه فکر می کرد حیوان به این آشنگی که تا بحال ندیده ام و بسیار پر قیمت است، می شود آن را به دولتمندان به قیمت خوبی فروخت. پس با عجله به خانه آمد و به زنش سپرد که سر توبره را باز نکند تا او رفته چند نفر پولدار را بیآورد و آن را نشان داده به قیمت خوبی بفروشد. زن ملا پس از بیرون رفتن او به فکر افتاد که باید بداند چیزی که ملا آرزو دارد و به قیمت گران بفروشد چیست. به این خیال سر توبره را باز کرد. همین که سر توبره را باز کرد خرگوش بیرون جست و فرار کرد. زن از ترس ملا ظرف جو را برداشته به میان توبره گذاشت و سرش را بست. پس از ساعتی ملا چند نفر از تجار پولدار را همراه کرده به خانه آمد و آنها را به اتلق برد. سپس سر توبره را باز کرده ظرف جو را در وسط توبره دید. ملا که از حیرت دهانش باز مانده بود و نمی دانست چه بکند گفت: آقایان این ظرف را اگر سه بار با جو پر کنید یک من می شود.

Lug'at

xargush – quyon
 o'bur kardan – (kesib) o'tmoq, bosib o'tmoq
 tubre – to'ruva
 bo'ajale – shoshib, tezlik bilan
 feror kardan – qochib ketmoq
 jo'u – arpa
 zarf – idish
 to'jfor – savdogarlar (birligi – tojer)
 vasat – o'rta
 man – man (og'irlik birligi)

Yigirma birinchi dars

درس بیست و یکم

دو رفیق

دو رفیق در میان جنگلی می رفتند. خرسی آنها را دید و به آنها حمله کرد. یکی از آنها همینکه خرس را دید از هول جان گریخت و از درختی بالا رفت که خود را نجات دهد. دیگری که مجال گریختن نیافت خود را به زمین انداخت و مانند مرده وانمود کرد. خرس پیش او آمده قدری سر و گوشش را بوییده خیال کرد که مرده است و از او دور شد. همینکه خرس از چشم پنهان شد او از زمین برخاسته سر و روی خود را تکان داد. اولی هم از بالای درخت پایین آمده خنده کنان پرسید:
 - رفیق چه شد؟ گویا بسیار ترسیدی؟ خرس به گروشت چه گفت؟
 - خرس گفت: پست ترین آدمها کسی است که رفیق خود را در روز سختی گذاشته و بگریزد.

واژه ها

jangal – o'rmon
 xers – ayiq
 ho'ul – qo'rqinch
 go'rixan – qochmoq (go'riz گریز)
 nejat dodan – qutqarmoq
 majol – imkon, iloj, majol
 o'ftodan (o'ft) – yiqilmoq, yiqilib tushmoq
 xo'dro monand-e mo'rde vonamud kard –
 o'zini o'likka soldi, o'zini o'lik qilib ko'rsatdi
 buyidan (bu) – hidlamoq
 penhon sho'dan – yashirinmoq, bekinmoq

تکان دادن *takon dodan* – roslamoq, silkitmoq
 خندیدن *xandidan* (خند *xand*) – kulmoq
 پست ترین *pasttarin* – eng past, eng pastkash
 سخت *saxt* – qattiq, og‘ir, qiyin
 گناشتن *go‘zashtan* (گناز *go‘zor*) – qo‘ymoq
 پائین آمدن *poyin omadan* – pastga tushmoq

GRAMMATIK IZOH

O‘tgan zamon ravishdoshi *vajh-e vasfi*

Fors tilida o‘tgan zamon ravishdoshi uchun maxsus grammatik shakl yo‘q. O‘tgan zamon sifatdoshi shakli bir vaqtda ravishdosh uchun ham qo‘llanadi.

Bu shaklning sifatdosh yoki ravishdosh ekanligi uning gapda bajargan vazifa va ma‘nolariga qarab belgilanadi.

Fors tilida o‘tgan zamon ravishdoshi asosan ergash gap tarkibida kesim vazifasida kelib, paytni ifodalaydi va bosh gap kesimi orqali anglashilgan ish-harakat va holatdan oldinroq bo‘lib o‘tgan ish-harakatni bildiradi. O‘zbek tilidagi *-ib*, *-b* qo‘shimchalari bilan yasalgan ravishdoshlarning payt bildirgan ma‘nosiga to‘g‘ri keladi. Masalan:

u har ruz az xob bidor sho‘de ponzdah daqiqe varzesh miko‘nad – U har kuni uyqudan turib, 15 daqiqa badantariya qiladi.

u pish-e man omade go‘ft ke man namitavonam be shabneshini beravam – U mening oldimga kelib, kechaga bora olmasligini aytdi.

ma tabestan sal gashste be shahr-e shiroz rafte az osor-e torixi-ye onjo didan namudim – O‘tgan yili yozda Sheroz shahriga borib, u yerning tarixiy yodgorliklarini tomosha qildik.

Ba‘zan kesimi ravishdosh bilan ifodalangan gap bosh gap bilan biriktiruvchi *va* bog‘lovchisi orqali bog‘lanishi ham mumkin. Bu turdagi qo‘shma gap o‘zbek tiliga ravishdosh yoki teng bog‘langan qo‘shma gap orqali tarjima qilinadi. Masalan:

mo savor-e o‘to‘bus sho‘de va ba‘d az bist daqiqe be manzel rasidim – Biz avtobusga o‘tirib, 20 daqiqadan so‘ng manzilga yetib keldik yoki biz avtobusga o‘tirdik va 20 daqiqadan so‘ng manzilga yetib keldik.

O‘tgan zamon ravishdoshining bo‘lishsiz shakli ravishdosh oldiga *na* – inkor yuklamasini keltirish orqali yasaladi. Masalan:

mo bo u mo‘loqot nakarde be xone bar-gashtim – Biz u bilan uchrashmay, uyga qaytdik.

u in ketobro naxonde namitavonad kor-e ilmi-ye xo‘dro benavisad – Bu kitobni o‘qimay, u o‘z ilmiy ishini yoza olmaydi.

Payt ergash gap

Payt ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning paytini, qay vaqtda bajarilganini bildiradi va *key*? *che vaqt?* *dar che vaqt?* (qachon, qaysi paytda?) savollariga javob bo‘ladi.

Payt ergash gap bosh gapga *chun*, *vaqti-ke*, *ke*, *hangomi-ke*, *be mahz-e in-ke*, *hamin-ke*, *pas az on-ke*, *ba‘d az on-ke*, *to-ke*, *to*, *pish az on-ke*, *qabl az on-ke* kabi bo‘g‘lovchilar orqali bog‘lanadi.

Bu ergashtiruvchi bog‘lovchilarning ma‘nolari o‘zbek tilida quyidagi vositalar orqali beriladi.

1. *chun*, *vaqti-ke*, *ke*, *hangomi-ke*, bog‘lovchilari o‘zbek tiliga o‘rin-payt kelishigi qo‘shimchasini olgan sifatdoshlar yordamida yoki o‘tgan zamon sifatdoshidan so‘ng *vaqt-da*, *paytda*, *chog‘ida* kabi so‘zlarni keltirish yo‘li bilan beriladi. Bu to‘rt bog‘lovchidan *chun*, *vaqti-ke*, *hangomi-ke*, asosan ergashgan qo‘shma gapning boshida va *ke* bog‘lovchisi esa bosh gap bilan ergash gap o‘rtasida keladi. *ke* bog‘lovchisi hech vaqt gap boshida kelmaydi.

Payt ergash gap asosan bosh gapdan oldin, ba‘zi hollarda bosh gapdan so‘ng keladi. Masalan:

vaqti-ke man omadam dar-e xone boz bud – Men kelganimda, uyning eshigi ochiq edi.

Mوقعی که دانشیار داخل کلاس درس می شود دانشجویان از جای خود بر خیزند و به او *mo‘uqei-ke doneshyor doxel kelos-e dars mishavad doneshjuyon az jo-ye xo‘d bar-mixizand va be u salom midehand* – O‘qituvchi auditoriyaga kirgan vaqtda, talabalar o‘z joylaridan turadilar va unga salom beradilar.

hengomi-ke in matnro tarjo'me mikardam ma'ni-ye chand kalemero nafahmidam – Bu matnни tarjima qilayotgan paytimda, bir necha so'zning ma'nosiga tushunmadim.
soat-e do'ba'd az nime-ye shab bud ke man korho-ye xo'dro tamom kardam – Men o'z ishlarimni tamom qilgan paytda, soat kechasi ikki edi.

2. *hamin-ke*, *be mahz-e in-ke* bog'lovchilari bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning bevosita ergash gapdan so'ng, shu vaqtning o'zidayoq bajarilishini ko'rsatadi.

hamin-ke, *be mahz-e in-ke*, bog'lovchilari o'zbek tiliga egalik qo'shimchalari olgan harakat nomini bildiruvchi otlar hamda *bilan* bog'lovchisi yordamida yoki *-gach* qo'shimchali ravishdoshlar orqali beriladi.

Masalan:

hamin-ke xers az cheshm penhon sho'd u az bolo-ye daraxt poyin omad – Ayyiq ko'zdan yo'qolgach (yo'qolishi bilan), u daraxt ustidan pastga tushdi.
be mahz-e in-ke be kenor-e daryo rasidim boron borid – Dengiz qirg'og'iga yetishimiz bilan yomg'ir yog'ib yubordi.

3. *to*, *to-ke* bog'lovchilari – *guncha* affiksi yordamida yasalgan ravishdosh yoki jo'nalish kelishigi qo'shimchasi olgan sifatdosh va undan so'ng *qadar* so'zini keltirish orqali tarjima qilinadi.

to, *to-ke* bog'lovchilari bilan bog'langan qo'shma gapda bosh gap va ergash gap kesimidan anglashilgan ish-harakat o'tgan zamonga oid bo'lsa, bosh va ergash gapning kesimi o'tgan zamon fe'l shakllaridan birida keladi. Masalan:

to havo sard nasho'd man polto-ye zemestoni naxaridam – Sovuq tushmaguncha, men qishki palto sotib olmadim.

Agar bosh va payt ergash gap kesimidan anglashilgan ish-harakat kelasi zamonga oid bo'lsa, ergash gapning kesimi *fe'l shaklida*, bosh gapning kesimi esa hozirgi-kelasi zamon yoki aniq kelasi zamon *fe'li shaklida* keladi.

to man in mas'alero hal nako nam az injo naxoham raft – Bu masalani hal qilmaguncha, bu yerdan ketmayman.

to bache gerye nako nad modarash be u shir namidehad – Bola yig'lamaguncha, onasi unga sut bermaydi. (Maqol).

4. *pish az on-ke*, *ba'd az on-ke* bog'lovchilari ergash gap kesimidan anglashilgan ish-harakatning bosh gap kesimi ifoda etgan ish-harakatdan oldin yoki keyin bajarilishini bildiradi. Bu bog'lovchilarning ma'nosi o'zbek tilida chiqish kelishigi qo'shimchasini olgan sifatdoshlardan so'ng *keyin*, *so'ng* yoki harakat nomini bildirgan otlardan so'ng *avval*, *ilgari* so'zlarini keltirish orqali ifoda etiladi. Masalan:

pas az on-ke do'ure-ye dabirestonro tamom kardam vored-e doneshgoh-e xovarshenosi sho'dam – O'rta maktabni tamom qilgandan so'ng, sharqshunoslik institutiga kirdim.

ba'd az on-ke ra'is-e doneshgoh so'xanroni-ye xo'dro tamom kard doneshjuyon su'olho-i az u kardand – Institut rektori o'z nutqini tugatgandan so'ng, talabalar unga savollar berishdi.

pish az on-ke be teotr beravam lebisho-ye xo'dro avaz kardam – Teatrga borishdan oldin, o'z kiyimlarimni almashtirdim.

qabl az on-ke pish-e man beyoyad telfo'n kard – Mening oldimga kelishdan oldin, telefon qildi.

pish az on-ke, *ba'd az on-ke*, *pas az on-ke* bog'lovchilaridan so'ng kelgan payt ergash gapda ish-harakat kelasi zamonga oid bo'lsa uning kesimi *fe'l shaklida* keladi. Masalan:

pas az on-ke u beyoyad man miravam – U kelgandan so'ng, men ketaman.

qabl az on-ke pish-e dustam beravam be u telfo'n miko nam – Do'stimning oldiga borishdan avval, unga telefon qilaman.

Yuqoridagi bog'lovchilar garchi o'zlarining ma'nolari jihatidan bir necha guruhlarga bo'lingan bo'lsalar ham, ularning ko'pchiligi o'zaro o'rin almashishi va jumlaning ma'nosiga qarab payt bildirgan hamma vositalar orqali tarjima qilinishi mumkin.

1- topshiriq. Quyidagi savollarga forscha javob bering.

- ۱) دو رفیق کجا رفتند؟
- ۲) وقتی که خرس آنها را دید چه کرد؟
- ۳) همین که آنها خرس را دیدند از هول جان گریخته چه کردند؟
- ۴) خرس پیش او آمده چه خیال کرد؟
- ۵) همین که خرس از چشم پنهان شد رفیقان چه کردند؟
- ۶) رفیق اول از رفیق خود چه پرسید؟
- ۷) خرس به گوش رفیق او چه گفت؟
- ۸) پستترین مردان چه کسی هستند؟

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U ayol o'rtog'imning onasi edi. Otam magazinga borib, bir oq ko'ylak sotib oldi. Biz "O'tkan kunlar" filmi ko'rib, uning mazmunini fors tili o'qituvchisiga aytib berdik. Biz stadionga borib, futbol o'yinini tomosha qilmoqchimiz. Bir qiz kelib, bu xatni senga berib qo'yishni iltimos qildi. Men o'qishni tamomlab, ishlash uchun Samarqand Davlat universitetiga bormoqchiman. Onam meni uzoqdan ko'rib, oldimga keldi. O'rtog'imga telefon qilib, uni kinoga taklif qildim. Men kitob magaziniga borib, Oybekning "Navoiy" romanini sotib oldim. O'qituvchimiz biznikiga kelib, otam bilan suhbatlashdi. U portfelini olib, uydan chiqib ketdi. Avtobusga o'tirib, institutga yetib keldim. Uyqudan turib, yuz va qo'llarimni sovun bilan yuvdim va ovqatlanishga o'tirdim.

Bahor kelishi bilan, havo isib ketdi. Biz teatrdan qaytgan vaqtimizda, soat to'qqizdan yigirma minut o'tgan edi. Men kelishim bilan, darsga qo'ng'iroq chalindi. Otam mashinasozlik korxonasi ishlagan vaqtida, men 12 yoshda edim. Kino tugashi bilan, uyga qaytdik. Bu kitobni o'qib bo'lishim bilan uni senga qaytarib bera-man. Yoz kelishi bilan, kunlar isib ketdi. Sen kelguncha, men o'z ishlarimni tamom qilaman. O'qituvchi yangi mavzuni tushuntirgan vaqtda, men kasal edim. Dars tugashi bilan, auditoriyadan chiqib ketdik. Uyga kelishim bilan senga telefon qilaman. Yomg'ir tinishi bilan, ko'chaga chiqdim. O'qituvchi kelishi bilan dars boshlandi.

Uyqudan turgach avval badantarbiya qilaman, so'ng qo'l yuzimni yuvib nonushta qilaman. Hamma talaba va o'qituvchilar yig'ilgach, majlis boshlandi. Uy vazifasini bajarib bo'lgach, dam olish uchun o'rtog'imning uyiga bordim.

3- topshiriq. Quyidagi payt ergash gaplarga ergashtiruvchi bog'lovchilarni qo'yib, ularni ko'chirib yozing va o'zbek tiliga tarjima qiling.

۱) ... زنگ می زند ما داخل کلاس درس می شویم. ۲) ... همه جمع شدند جلسه آغاز شد. ۳) ... مردم می شود پهلوئی بخاری می نشینم. ۴) ... دانشیار داخل کلاس درس بشود ما کتاب و دفترهای خود را از کیف بیرون می آوریم. ۵) ... ناهار بخورم باید به کتابخانه بروم. ۶) ... من آمدم او به رفیق خود نامه می نوشت. ۷) ... پیش من آمد تلفن کرد. ۸) ... از خانه بیرون شدم ماندم از من پرسید که چه ساعتی باز می گردی؟ ۹) ... هنرپیشگان افغانستان به شهر تاشکند آمدند من در شهر نبودم و بدین سبب نتوانستم در کنسرت آنان شرکت کنم. ۱۰) ... به خانه برگشتم همه مشغول کارهای خود بودند. ۱۱) خواهرم ... سال سوم دانشکده ی طب را تمام کرد برای ادامه ی تحصیل به شهر مسکو رفت. ۱۲) ... خسته می شوم یک یا دو ساعت استراحت می کنم و می خوابم. ۱۳) ... صبح شد ما باز روانه ی راه شدیم.

4- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon ravishdoshini aniqlang.

لباس کهنه و نو

ملا نصرالدین روزی لباس کهنه ی خود را پوشید و به ضیافتی رفت. کسی به او اعتنائی نکرد و جای خوبی نداد. ملا آهسته از لنجا بیرون آمده به خانه ی خود رفت و لباس نو پوشیده باز آمد. در این وقت صاحب خانه با احترام کامل از او پذیرایی کرد. چون سفره ی ناهار را گسترند، ملا استین لباس را به غذا نزدیک کرده گفت که بخور. حاضرین تعجب کرده سببش را پرسیدند. ملا گفت: چون شما از اشخاصی که دارای لباس خوب بانشید با احترام پذیرایی می کنید، پس غذا خوردن هم به عهده ی لباس است.

5- topshiriq. She'mi o'qing, tarjima qiling va ergashtiruvchi bog'lovchilarni aniqlang.

مهر مادر

گویند مرا جو زاد مادر
پستان به دهن گرفتن آموخت
شبهها بر گاهواره ی من
بیدار نشست و خفتن آموخت

لیخند نهاد بر لب من
 بر غنچه ی گل شکفتن آموخت
 دستم بگرفت و پا بپا برد
 تا شیوه ی راه رفتن آموخت
 یک حرف و دو حرف بر زبانه
 الفاظ نهاد و گفتن آموخت
 پس هستی من ز هستی اوست
 تا هستم و هست دارمش دوست
 (ایرج میرزا)

6- **topshiriq.** Quyidagi maqollarni tarjima qiling, ma'nolarini aniqlang va ularni yod oling.

- ۱) تا ریشه در آب است امید ثمری هست.
- ۲) مار تا راست نشود به سوراخ نمی رود.
- ۳) آشپز که دو تا شد آش یا شور می شود یا بی نمک.
- ۴) تا نباشد چیز کی مردم نگویند چیزها.
- ۵) آب ندیده موزه را نکشید.

7- **topshiriq.** Hikoyani o'qing, tarjima qiling va ravishdoshlarni aniqlang.

دزد در چاه

یک روز پسر ملا نصرالدین بر سر چاه آب آمده به درون آن نگاه کرد. همین که عکس خود را در ته چاه دید گمان کرد که آدم بیگانه ای در آنجاست. پیش مادرش آمده گفت: در چاه دزد هست. مادرش سر چاه آمد و نگاه کرده گفت: راست می گویی، نزد او زنی هم هست.

Lug'at

zodan, zoyidan (زا) – tug'moq زادن
 peston – ko'krak پستان
 gohvore – beshik, belanchak گاهواره
 bo'rdan (بر) – olib bormoq, olib ketmoq بردن
 shive – usul, qoida شیوه
 labxand – kulgi, tabassum لبخند
 sheko'flan (شکف) – ochilmoq شکفتن
 alfoz (birligi) – tovush, so'zlashish الفاظ
 doram-ash dust – uni sevaman دارمش دوست
 rishe – ildiz, o'zak ریشه
 neh (نه) – qo'ymoq نهان

chizak – kichkina, mayda narsa چیزک
 surox – in, teshik سوراخ
 muze – etik موزه
 do'zd – o'g'ri دزد
 choh – quduq چاه
 do'run – ich, ichi, ichkari درون
 tah – tag, tagi ته
 sar – bosh سر
 go'mon kardan – . . . deb o'ylamoq, gumon qilmoq گمان کردن

Yigirma ikkinchi dars

درس بیست و دوم

چشن شعر و ادب در ازبکستان

در تاشکند جشن مرسومی شعر و ادب برگزار گردید. در این جشن با شکوه عده ی زیادی از شعراء، انبیان، منتقدین، هنرمندان، رجال اجتماعی و دانشمندان شرکت کردند. نویسندگان جمهوری ازبکستان در این مجلس با خوانندگان آثار خویش از نزدیک آشنا شده و با دوستان ادبیات ملاقات نمودند. هر یک از نویسندگان در باره ی نوشته های خود بیاناتی ایراد کردند و خوانندگان نیز سؤالاتی پیرامون آثار آنها مطرح نمودند. نویسندگان در زمینه ی خلاقیت های ادبی خود برای آینده و در باره ی قهرمانان آثار آتی خویش سخن گفتند. عصر آن روز شرکت کنندگان جشن شعر و ادب از تلویزیون تاشکند سخنرانی کردند. گوینده ی تلویزیون نخست رشته سخنرا به شاعر مردمی ازبکستان عبدالله عاروف داد. عبدالله عاروف برخی از اشعار خود را برای تماشاگران برنامه ی ادبی تلویزیون قرائت کرد. این شعر توجه هر شنونده ای را به خود جلب می کرد.

مراکز فروش کتاب نیز در تاشکند بسیار دیدنی بود. فروشندگان با جنب و جوش خازق العاده ای سر گرم کار بودند. داخل مغازه های کتابفروشی پر از خریدار بود. بسیاری از نویسندگان شخصاً در این مغازه ها حضور داشتند و آثار و نوشته های خود را امضا کرده و در اختیار خریداران می گذاشتند.

در فروشگاه مزبور غیر از آثار نظم و نثر نویسندگان و ادبای گذشته و کنونی ازبک ترجمه های آثار برجسته روسی و زبانهای دیگر نیز موجود بود. ترجمه ی ازبکی "افسانه های ایرانی"، "داستانهای صادق هدایت"، "رباعیات عمر خیام"، "غزلیات حافظ"، "بوستان" و "گلستان" سعدی و غیره در شعبات آثار ادبی خارجی فروشگاه جلب توجه می کرد.

جشن شعر و ادب همه ساله در ازبکستان برگزار می گردد و جز سنن ملی محسوب می شود.

جشن *jashn* – bayram
 با شکوه *bo sho 'kuh* – tantanali
 عده *edde* – miqdor
 شعر و ادب *she 'r-o 'adab* – poeziya, adabiyot
 مرسوم *marsum* – odat, rasm bo'lib qolgan
 بر گزار گردیدن *bar-go 'zor gardidan* – o'tkazilmoq, tashkil qilinmoq
 ادیب *adib* – adib, adabiyotchi
 نقده *mo 'naqqed* – tanqidchi
 هنرمند *ho 'narmand* – san'atkor, san'at arbobi
 رجل *rajo 'l* – kishi, arbob, xodim
 رجل اجتماعی *rajo 'l-e ejtemoyi* – jamoat arbobi
 شرکت کردن *sherkat kardan* – qatnashmoq
 دوستدار ادبیات *dustdor-e adabiyot* – adabiyotni sevuvchi, adabiyot muxlisi
 ملاقات نمودن *mo 'loqot namudan* – uchrashmoq
 مطرح نمودن *matrah namudan* – muhokama qilmoq
 نقشه *naqshe* – reja
 خلاقیت *xalloq, xalloqiyat* – ijod, ijodiy
 کلاس *oti* – kelasi, kelgusi, kelajak
 سخن گفتن *so 'xan go 'ftan* – so'zlab bermoq, aytib bermoq
 شرکت کننده *sherkat ko 'nande* – qatnashuvchi, ishtirok etuvchi
 گوینده *guyande* – diktör, notiq
 نخست *noxo 'st* – birinchi, avvalgi, bosh
 رشته *reshhte* – ip, soha, navbat
 تماشاگر *tamoshogar* – tomoshabin, tomosha qiluvchi
 برنامه *barnome* – dastur, programma
 تالار قرأت *tolor-e qero 'at* – o'qish zali, qiro'atxona
 قرأت کردن *qero 'at kardan* – o'qimoq, o'qib bermoq
 توجه *tavajjo 'h* – fikr, diqqat
 جوش *jo 'mb-o 'jush* – katta qiziqish bilan, katta harakat bilan
 خارق العاده *xoreq-o 'l-ode* – odatdan tashqari, haddan tashqari
 سرگرم *sargarm* – qiziqish, biror ishni bilib qilish
 اثر *asar* – asar
 مقابل *mo 'qobel* – qarama-qarshi, qarshisida

حضور داشتن *ho 'zur doshtan* – hozir bo'lmoq, qatnashmoq
 مذبور *mazbur* – qayd qilingan, eslatilgan, mazkur
 نظم *nazm* – poeziya, she'riyat
 نثر *nasr* – proza, nasr
 کونی *ko 'muni* – hozirgi, zamonaviy, hozirgi zamon
 برجسته *barjaste* – mashhur, atoqli
 و غیره *va g'eyre* – va boshqalar, va hokazo
 جز *jo 'z* – qism, bo'lak
 سن *so 'nan* – urf-odat, sunnat
 محسوب شدن *mahsub sho 'dan* – hisoblanmoq
 مردم *mardo 'm* – xalq, omma

GRAMMATIK IZOH

Hozirgi zamon sifatdoshi *sefat-e foili*

Hozirgi zamon sifatdoshi hozirgi zamon fe'l negiziga *nde* – *ande*, *-on*, *-o* affikslerini qo'shish orqali yasaladi.

1) *nde* – *ande* affiksi juda mahsuldor bo'lib, ko'pchilik fe'llardan sifatdosh yasaydi. Bu affiksi orqali yasalgan so'zlar sifatdosh deb atalsalar ham, lekin hozirgi zamon fors tilida o'zlarining sifatdoshlik xususiyatlarini yo'qotib, asosan ot vazifasida keladilar. Masalan:

نوشتن <i>naveshtan</i>	نویس <i>navis</i>	نویسنده <i>navisande</i> – yozuvchi
خواندن <i>xondan</i>	خوان <i>xon</i>	خواننده <i>xonande</i> – o'quvchi
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno 'u</i>	شنونده <i>shenavande</i> – eshituvchi, tinglovchi
فروختن <i>fo 'ruxtan</i>	فروش <i>fo 'rush</i>	فروشنده <i>fo 'rushande</i> – sotuvchi
شرکت کردن <i>sherkat kardan</i>	شرکت کن <i>sherkat ko 'n</i>	شرکت کننده <i>sherkat ko 'nande</i> – ishtirokchi, qatnashuvchi

Agar hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, *nde* – *ande* affiksi oldidan bir *y* ortirilib yoziladi. Masalan:

سخن گفتن <i>go 'ftan</i>	گو <i>gu</i>	گوینده <i>guyande</i> – diktör, notiq
نمودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	نماینده <i>namoyande</i> – vakil, namoyanda, deputat

نده – *ande* affiksi orqali yasalgan sifatdoshlar o'z xususiyatlariga ko'ra ot bo'lib kelganliklari uchun otlarga xos bo'lgan butun grammatik belgilarni qabul qiladilar.

navisan – نویسندهگان جمهوری ازبکستان با خوانندگان آثار خویش ملاقات کردند. *degon-e jo'mhuri-ye o'zbekiston bo xonandegon-e osor-e xish mo'loqot kardand* – O'zbekiston Respublikasi yozuvchilari o'z asarlarini muxlisleri bilan uchrashdilar.

2) *-on* affiksi kam mahsul bo'lib, ba'zi fe'llardangina sifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan sifatdoshlar gapda aniqlovchi yoki ravish holi vazifasida keladi. Masalan:

آب روان *ob-e ravon* – oqadigan suv, oqar suv

گل خندان *go'l-e xandon* – kuladigan gul, xandon gul

Bu ikki misolda *روان ravon* va *خندان xandon* so'zlari sifatdoshlardir.

bache gerye-ko'non az o'toq birun raft – Bola yig'lab uydan chiqib ketdi.

Bu gapda *گریه گریه gerye-ko'non* ravish holi vazifasida kelgandir.

3) *-o* affiksi ham kam mahsul bo'lib, sanoqli fe'llardangina sifatdosh yasaydi. Bu affiks orqali yasalgan sifatdoshlar fe'l ma'nosida ifoda etilgan belgiga doimiy egalikni bildirib keladi. Masalan:

دیدن *didan* بین *bin* بینا *binu* – ko'ra oladigan

خواندن *xondan* خوان *xon* خوانا *xono* – o'qib bo'ladigan

شنیدن *shenidan* شنو *sheno'u* شنوا *shenavo* – eshita oladigan

-o affiksi orqali yasalgan sifatdoshlar ham otlashgan hollarida otlar bajargan butun grammatik vazifalarni bajaradilar. Masalan:

gush-e chapash shenavo vali gush-e rostash shenavo nist – Chap qulog'i eshitadi, lekin o'ng qulog'i eshitmaydi.

nobino-yi dar shab-e torik dar bozor roh miraft – Bir ko'r qorong'i kechada bozorda ketardi.

yo-ye layoqat پای لیاقت

Fors tilida fe'llarning noaniq shakliga urg'uli bir *-i* affiksi qo'shilishi mumkin. Bu *-i* ni fors grammatikasida *yo-ye layoqat* deyiladi. Masalan:

دیدن *didan*

خوردن *xo'rdan*

دیدنی *didani*

خوردنی *xo'rdani*

yo-ye layoqat پای لیاقت ning ishlatilishi va ma'nolari

1) Fe'ning noaniq shakliga qo'shilib, kelasi zamon sifatdoshi yasaydi. Masalan:

oyo, ob-e daryo-ye xazar xo'rdani ast? – Kaspiy dengizining suvini ichsa bo'ladimi?

in film-e jaded-e 'arabi didani ast – Bu yangi arab filmi ko'rishga arzigulik.

shenidan shenidani – eshitishlik, eshitishga arzigulik

musiqiho-ye ironi xeyli shenidanist – Eron musiqalari juda eshitishli

in asar yek ta'sir-e faromush nasho'dani dar man go'zosht – Bu asar menda esdan chiqmaydigan bir taasurot qoldirdi.

in harf-e go'ftani nist – Bu aytadigan gap emas (Bu gapni aytib bo'lmaydi).

harfho-ye u shenidani ast – Uni so'zlarini tinglasa arziydi.

didaniho-ye shahr-e toshkand ziyod ast – Toshkentda ko'radigan (ko'rishga arzigulik) joylar ko'p.

2) *yo-ye layoqat* bog'lamasi yoki *budan* bo'dan *budan* ko'makchi fe'li bilan turli shaxslarda kelib, ish-harakatni bajarishga bo'lgan istak, xohish hamda zaruriyat va lozimlikni bildiradi. Bu ma'noda kelgan fe'l shakli fors grammatikasida *fe'l-e lozem* – fe'ning lozim shakli deyiladi va o'zbek tiliga istak bildirgan – *moqchi* qo'shimchasi yoki kelasi zamon lozim formasi orqali tarjima qilinadi. Masalan:

man matoleb-e go'ftani doshtam vali nago'ftam – Mening aytadigan so'zim bor edi, lekin aytmadim.

mo toboston be tehran raftani hastim – Yozda biz Tehronga ketyapmiz (boradiganmiz).

shalvoram pas az ro'fu pushidani sho'd – Shimimning yirtiq joyi tikilgandan so'ng, kiyiladigan (kiysa bo'ladigan) bo'ldi.

3) qo'shilgan fe'lning noaniq shakli شدن *sho'dan* ko'makchi fe'li bilan kelganda, biror ish-harakatni bajarish istagi paydo bo'lganini yo shu ish-harakatning amalga oshirish boshlanganligini bildiradi. Masalan:

من رفتی بودم که قطار رسید. *man raftani budam ke qator rasid* – Poyezd kelishi bilan, men jo'naydigan bo'ldim.
 باهر که آمد گلها چیدنی شد. *bahor ke omad go'lho chidani sho'd* – Bahor kelishi bilan, gullar teriladigan bo'ldi.

4) qo'shilgan fe'llarning noaniq shakllari otlashib, gapda ot bajargan vazifalarda ham kelishi mumkin. Masalan:

نوشتن <i>nushidan</i> – ichmoq	نوشتنی <i>nushidani</i> – ichimlik
خوردن <i>xo'rdan</i> – yemoq	خورنی <i>xo'rdani</i> – yeyimlik, ovqat
پوشیدن <i>pushidan</i> – kiymoq	پوشیدنی <i>pushidani</i> – kiyimlik
روستن <i>ro'stan</i> – o'smoq	روستی <i>ro'stani</i> – o'simlik

Otlarda son kategoriyasi (davomi)

Fors tilida otlardan ko'plik yasash uchun *-on* va *-ho* affiks-laridan tashqari, arab tilidan kirib kelgan ko'plik affikslari hamda "siniq ko'plik" deb ataluvchi maxsus ko'plik shakllari ham mavjuddir.

Fors tilidagi arab ko'plik affikslari asosan arab tilidan kirib kelgan so'zlarga qo'shiladi va ulardan ko'plik hosil qiladi. Bu affikslar:

1) *-in* ko'plik affiksi shaxs nomini bildiruvchi arab so'zlaridan ko'plik yasaydi.

معلم <i>mo'allem</i> – o'qituvchi	معلمین <i>mo'allemin</i> – o'qituvchilar
متخصص <i>mo'taxasses</i> – muta-xassis	متخصصین <i>mo'taxassesin</i> – muta-xassislar
مالک <i>molek</i> – mulkdor	مالکین <i>molekin</i> – mulkdorlar
منقذ <i>mo'naqqed</i> – tanqidchi	منقذین <i>mo'naqqedin</i> – tanqidchilar

2) *-un* (يون *yun*) ko'plik affiksi *-i* unlisi bilan tugagan shaxs nomini bildiruvchi ba'zi arab so'zlaridan ko'plik yasaydi. Bu affika fors tilida juda kam uchraydi. Misollar:

انقلابی <i>enqelabi</i> – inqilobchi	انقلابیون <i>enqelobiyun</i> – inqilobchilar
اعتصابی <i>e'tesobi</i> – isyonchi	اعتصابیون <i>e'tesobiyun</i> – isyonchilar
روحانی <i>ruhoni</i> – ruhoni	روحانیون <i>ruhoniyun</i> – ruhoniylar

3) *-ot* ko'plik affiksi ancha mahsuldor bo'lib, arab so'zlaridan ko'plik hosil qiladi. Misollar:

حیوان <i>heyvon</i> – hayvon	حیوانات <i>heyvonot</i> – hayvonlar
تعلیم <i>ta'lim</i> – ta'lim, o'quv	تعلیمات <i>ta'limot</i> – ta'limlar, o'quvlar
اطلاعه <i>ettelo'</i> – xabar, ma'lumot	اطلاعات <i>ettelo'ot</i> – xabarlar, ma'lumotlar

Agar so'z *-e* yoki *-at* bilan tugagan bo'lsa, *-ot* ko'plik affiksi bevosita so'z o'zagiga qo'shilib, so'z oxiridagi *-e* yoki *-at* tushib qoladi. Masalan:

مجله <i>majalle</i> – jurnal	مجلات <i>majallot</i> – jurnallar
اداره <i>edore</i> – idora	ادارات <i>edorot</i> – idoralar
مقاله <i>maqole</i> – maqola	مقالات <i>maqolot</i> – maqolalar

-ot ko'plik affiksi ba'zi bir fors so'zlaridan ham ko'plik hosil qiladi. Masalan:

باغ <i>bog'</i> – bog'	باغات <i>bog'ot</i> – bog'lar
ده <i>deh</i> – qishloq	دهات <i>dehot</i> – qishloqlar

-e yoki *-i* unlisi bilan tugagan ba'zi fors so'zlariga *-ot* ko'plik affiksining fonetik varianti bo'lmish *-jot* qo'shimchasini qo'shish orqali ko'plik hosil qilinadi. Bu holda so'z oxiridagi *-e* yozuvda tushib qoladi. Masalan:

میوه <i>mive</i> – meva	میوهجات <i>mivejot</i> – mevalar
کارخانه <i>korxone</i> – fabrika	کارخانهجات <i>korxonejot</i> – fabrikalar
روزنامه <i>ruznome</i> – gazeta	روزنامهجات <i>ruznomejot</i> – gazetalar

4) Fors tilida arab ko'plik affikslaridan tashqari, ko'p miqdorda arab "siniq ko'plik" shakllari ham mavjuddir.

Siniq ko'plik shakllar arab tiliga xos bo'lib, so'zlarning ichki fleksiyalarini o'zgarishi, qo'shimcha harflar orttirish orqali hosil qilinadi. Bu yo'l bilan yasalgan ko'plik shakldagi so'zlar fors tiliga tayyor holda, o'zlarining ko'plik shakllarida kirib kelgandir. Arab ko'plik shaklining yasalishi birmuncha murakkab bo'lgani uchun, odatda lug'at va darsliklarda so'zlarning birlik shakli bilan bir qatorda, ularning ko'plik shakli ham beriladi. Masalan:

رفیق <i>rafiq</i> – o'rtoq	رفقا <i>ro'faqo</i> – o'rtoqlar
وزیر <i>vazir</i> – vazir, ministr	وزرا <i>vo'zaro</i> – vazirlar, ministrlar
شاعر <i>sho'er</i> – shoir	شعرا <i>sho'aro</i> – shoirlar

ادیب *adib* – adabiyotchi,
yozuvchi
شخص *shaxs* – shaxs, kishi

شعر *she'r* – she'r
مرکز *markaz* – markaz
وسيله *vasile* – vosita
علم *'elm* – ilm, fan
فن *fann* – fan, texnika
رجل *rajo'l* – kishi, arbob
دولت *do'ulat* – davlat
ملت *mellat* – millat
جمهوری *jo'mhuri* – respublika
کتاب *ketob* – kitob
رسم *rasm* – odat, rasm
آثار *asar* – asar

ادبا *o'dabo* – adabiyotchilar,
yozuvchilar
اشخاص *ashxos* – shaxslar,
kishilar
اشعار *ash'or* – she'rlar
مراکز *marokez* – markazlar
وسایل *vasoyel* – vositalar
علوم *'o'lum* – ilmlar, fanlar
فنون *fo'mun* – fanlar, texnikalar
رجال *rejol* – kishilar, arboblar
دول *do'val* – davlatlar
ملت *melal* – millatlar
جمہیر *jamohir* – respublikalar
کتاب *ko'to'b* – kitoblar
رسوم *ro'sum* – odatlar, rasmlar
آثار *osor* – asarlar

Murakkab predloglar

Murakkab predloglar mustaqil ma'noga ega bo'lgan ayrim so'zlarning *dar*, *be*, *az* predloglari bilan birikuvchi orqali hosil qilinadi. Murakkab predloglarning ba'zilar izofali va ba'zi birlari izofasiz bo'ladi. Izofali predloglar o'zidan keyingi so'z bilan izofa orqali va izofasiz predloglar izofasiz bog'lanadi.

Izofali murakkab predloglar

dar bob-e – haqida, tog'risida, xususida
dar bore-ye – haqida, tog'risida, xususida
dar xo'susi – haqida, tog'risida, xususida
dar atrof-e – haqida, tog'risida, xususida
dar roh-e – yo'lida
be vasile-ye – orqali, vositasi bilan, bilan
be vosete-ye – orqali, vositasi bilan, bilan

Izofasiz murakkab predloglar

roje' be – haqida, tog'risida
oyed be – haqida, tog'risida
g'eyr az – ... dan boshqa, ... dan bo'lak
pas az – ... dan so'ng, ... dan keyin

ba'd az – ... dan so'ng, ... dan keyin
pish az – ... dan avval, ... dan ilgari
qabl az – ... dan avval, ... dan ilgari

Misollar:

In film dar bore-ye tendegi-ye sa'odatmand-e xalq-e o'zbek hekoye miko'nad – Bu film o'zbek xalqining baxtli hayoti haqida hikoya qiladi.

navisandegon dar xo'susi naqsheho-ye xalq-e xo'd so'xan go'ftand – Yozuvchilar o'z ijodiy rejalarini haqida so'zlab berdilar.

روزنامه‌ی اطلاعات در باره‌ی رشد اقتصادی و اجتماعی کشور ایران چنین نویسد: *ruznome-ye ettelo'ot dar bore-ye ro'shd-e eqtesodiy va ijtimoi-ye keshvar-e iron chenin minavisad...* – Etteloot gazetasi Iron mamlakatining iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi haqida shunday yozadi.

doneshjuyon roje' be emtehonot-e tobestoni so'hbat kardand – Talabalar yozgi imtihonlar haqida suhbatlashdilar.

sho'mo oyed be tendegi va ijodgari-ye adabi-ye sa'di-ye sherozi che midonid – Siz Sa'diy Sheroziyning hayoti va adabiy ijodi haqida nima bilasiz?

doneshyor diruz roje' be man che go'ft? – O'qituvchi kecha men haqimda nima dedi?

ho'narpishegon-e teatr-e mosko'u be vasile-ye havopeymo be toshkand omadand – Moskva teatrining artistlari samolyotda Toshkentga keldilar.

1- topshiriq. Murakkab fe'llar yordamida bir necha gap tuzing.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llardan hozirgi zamon sifatdoshi yasang.

gazidan (*gaz*) – chaqmoq
boridan (*bor*) – yo'g'moq
kashidan (*kash*) – bilmoq
donestan (*don*) – bilmoq
chekmoq
negarestan (*negar*) – topmoq
yoftan (*yob*) – topmoq
qaramoq
po'rsidan (*po'rs*) – qidirmoq
jo'stan (*ju*) – qidirmoq
so'ramoq
gerd ovardan (*gerd ovar*) – to'plamoq

3- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men Eron shoirlari sherlarining o'zbekcha tarjimasini sotib oldim. Siz bu talaba bilan tanishmisiz? Yo'q, men bu talaba bilan tanish emasman. O'qituvchimiz meni eronlik injener bilan tanishtirdi. Institut ilmiy xodimlaridan ko'pchiligi o'zlarining ilmiy ishlari haqida so'zlab berdilar. Kecha ertalab soat sakkiz yarimda o'zbek shoir va adiblari poyezdda Moskva shahriga jo'nab ketdilar. Kecha men otam bilan telefonda gaplashdim. Bu masala haqida sizning fikringiz qanday? Uning kasalidan xabarim yo'q. Institutimiz binosi orqasida katta bog' va uning qarshisida institutning kutubxonasi bor. Mustaqillik bayrami kuni hamma markaziy ko'chalar odamlar bilan to'la edi. Hayotingiz va oilangizda nima yangiliklar bor? Siz bu ish haqida nima deya olasiz? Uning maqolasini "O'zbekiston Fanlar akademiyasining Axboroti" da bosib chiqardilar. Opam o'ziga kiyimlik sotib oldi. Hozir bo'lganlar bu asar muhokamasida qatnashib, bu asar haqida o'z fikrlarini aytdilar. O'zbekiston mutaxassislari Afg'onistondagi katta qurilishlarda ishtirok etdilar. Men XV asrdagi Eron va O'rta Osiyo xalqlarining madaniy, siyosiy va iqtisodiy aloqalari haqida ilmiy ish yozmoqchiman. Ertaga biz safarga ketmoqchi bo'lib turuvdik, onam kasal bo'lib qoldi. Toshkent metrosi juda ko'rishli va chiroyli. Men har kuni fakultetga avtobusda kelaman. Do'stim menga Afg'onistondan bir necha forscha kitoblar yubordi. Siz hozirgi Eron adabiyotining yirik namoyandalaridan biri Sodiq Hidoyatning hayoti va ijodi haqida nima bilasiz?

4- topshiriq. Hikoyani o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va sifatdoshlarni aniqlang.

نایبنا

نایبنا یی زن گرفت. زنش به او گفت: افسوس که چشم نداری تا ببینی من چه قدر خوشگل و سفیدم. نایبنا گفت: خاطر جمع باش، اگر خوشگل و سفید بودی بنایان تا کنون ترا گرفته و برای من باقی نمی گذاشتند.

chashmdor – ko'zi ochiq, ko'zli
ko'mun – hozir, shu vaqt
boqi go'zoshtan – qoldirmoq
binoyon – ko'radiganlar, ko'zi ochiqlar

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni o'qing, yod oling va ibrayitni aniqlang.

- (1) عشق امنی است، نه آموختنی.
- (2) هر خوردنی پس داننی دارد.
- (3) شننی شد، دیگر چه خواهد شد.

6- topshiriq. Quyidagi maqollardan sifatdoshlarni toping va ularni yanqalishini aytib bering.

- (1) نایبنا به کار خود بیادست.
- (2) دانا داند و یرسد، نادان نداند و نیرسد.
- (3) جوینده پائنده است.

7- topshiriq. O'zbek tili bilan mushtarak bo'lgan quyidagi so'zlarning birlik shaklini aytib bering.

avqot	avqot	avqot	avqot
axborot	axborot	axborot	axborot
majoles	majoles	majoles	majoles
atrof	atrof	atrof	atrof
osor	osor	osor	osor
ho'dud	ho'dud	ho'dud	ho'dud
fo'qaro	fo'qaro	fo'qaro	fo'qaro
avzon	avzon	avzon	avzon
sharoit	sharoit	sharoit	sharoit
ahol	ahol	ahol	ahol
hekokyat	hekokyat	hekokyat	hekokyat

8- topshiriq. Quyidagi so'zlardan ko'plik shakli yasang.

no'sxe	no'sxe	no'sxe	no'sxe
manzare	manzare	manzare	manzare
ketob	ketob	ketob	ketob
rafiq	rafiq	rafiq	rafiq
fard	fard	fard	fard
qesm	qesm	qesm	qesm
safhe	safhe	safhe	safhe
korxone	korxone	korxone	korxone
jo'mhuri	jo'mhuri	jo'mhuri	jo'mhuri
xabar	xabar	xabar	xabar
shaxs	shaxs	shaxs	shaxs
mo'tarjem	mo'tarjem	mo'tarjem	mo'tarjem

9- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va arab ko'plik shakllarini aniqlang.

معادن ایران

در ایران معادن فلزات و سنگهای قیمتی بسیار وجود دارد. مهمترین معادن ایران معادن نفت و ذغال سنگ و مس و نمک و سرب و آهن و طلا و نقره و فیروزه است. معادن نفت در بیشتر نقاط ایران مخصوصاً خوزستان و همدان یافت می شود. از معادن نفت خوزستان هر سال مقداری زیادی نفت استخراج می کنند. معادن ذغال سنگ در اغلب استان های ایران وجود دارد و از بعضی آنها ذغال سنگ بسیار بیرون می آورند و به مصرف می رسانند.

معادن مس کرمان و خراسان و معدن آهن مازندران و گیلان معروفست. طلا در
 کوه‌های تهران و اصفهان و دامغان و نقره در کوه‌های آذربایجان و زنجان موجود
 می‌باشد.
 معدن فیروزه‌ی ایران در نزدیکی نیشابور واقع و فیروزه‌ی آن به خوش رنگی در
 تمام دنیا معروف است.

Lug'at

ma'danlar, konlar, yerosti – *ma'dan* (birligi) – معادن
boyliklari
felez – metall
zo'g'ol-e sang – toshko'mir
zo'g'ol-e sang – ذغال سنگ
so'rb – *qo'rg'oshin*
so'rb – سرب
ohan – temir
ohan – آهن
no'qre – kumush
no'qre – نقره
no'qqot (birligi) – *no'qte* – nuqtalar, joylar
no'qqot – نقاط
ag'lab – ko'p, ko'pchilik
ag'lab – اغلب
be mo'sarraf rasondan – sarf etilmoq, tarqatilmoq
be mo'sarraf rasondan – به مصرف رساندن

10-topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 10-
 tamrinni ko'chirib yozing va chiroyli yozishga o'rganing.

Yigirma uchinchi dars

درس بیست و سوم

چشن های ملی ایرانیان

– در ایران چه جشنهای وجود دارد؟
 – در ایران جشنهای زیادی وجود دارد، مانند نوروز، چهارشنبه سوری، سیزده
 بدر، جشن مهرگان، جشن سده و غیره. این جشنها از جشنهای باستانی ایرانیان محسوب
 می‌شوند و هیچ ربطی به دین اسلام ندارند و از زمان قدیم در ایران برگزار می‌شوند.
 – آیا، در ایران جشنهای مذهبی هم وجود دارد؟
 – بله، عید غدیر، عید قربان، عید فطر و غیره از عیدهای عمومی مسلمانان است
 که در ایران نیز برگزار می‌شود.
 – مهمترین جشن ایرانیان کدام جشن است؟
 – مهمترین جشن ایرانیان جشن نوروز است. این جشن سال نو است که روز اول
 فروردین ماه – روز اول فصل بهار مطابق ۲۱ مارس سال میلادی برگزار می‌شود.
 این جشن معمولاً تا سیزده روز ادامه دارد. اما تعطیلات رسمی آن سه تا پنج روز
 است.
 – خواهش می‌کنم، بفرمایید، ایرانیان نوروز را چگونه جشن می‌گیرند و در طی
 این سیزده روز چه کارهایی می‌کنند؟

– ایرانیان در طی روزهای جشن با یکدیگر دید و باز دید می‌کنند و میوه و آجیل
 صرف می‌کنند.

– آجیل چیست؟

– آجیل از تنقلات مخصوص ایرانیان است که معمولاً در کنار پسته، بادام، فندق،
 تخمه کدو، تخمه هندوانه و نخودچی صرف می‌شود.
 – چه کارهای دیگری انجام می‌دهند؟

– پیش از عید نوروز خانه نکالی می‌کنند یعنی تمام فرش‌ها را می‌تکانند، اطباق
 را بطور کامل تمیز می‌کنند، لباس نو می‌پوشند، ظروف را سفید می‌کنند، توی باشکاف
 گندم و عس سبز می‌کنند، گلدانهای ترگن و سنبل آمده می‌کنند تا هنگام عید سبزه و
 گل در خانه وجود داشته باشد.

– شنیده‌ام که عید نوروز هفت سین درست می‌کنند هفت سین چیست و چرا آن را
 هفت سین می‌گویند؟

– هفت سین نیز از مراسم عمومی مردم ایران است که حتماً باید موقع تحویل سال
 در سفره وجود داشته باشد. هفت سین عبارت از هفت چیز است که اسم آنها با حرف
 سین شروع می‌شود. این هفت چیز عبارتند از سنجد و سماق و سرکه و سنبل و سکه
 و سیر و سمنو.

– روی سفره غیر از هفت سین چیز دیگری می‌گذارد؟

– بله، غیر از هفت سین دو طرفش یک آینه و شمعدان می‌گذارند. همچنین روی
 سفره قرآن، نان، یک کاسه آب که رویش برگ سبزه است، یک شیشه گلاب، سبزه و
 نیز تخم مرغهای آب پز رنگ کرده به تعداد افراد خانواده می‌گذارند.

– بعد از تحویل سال چه می‌کنند؟

– بعد از تحویل سال جوانان برای تبریک گفتن و دیدن بزرگان به خانواده آنها
 می‌روند و بزرگترها نیز برای خوشحالی کردن کوچکترها "عیدی" یعنی هدیه یا
 اسکناس نو می‌دهند.

واژه‌ها

bayram – جشن

monand-e – ... kabi

chahorshanbe suri – chorshanba suri (navro'z bayramidan oldingi chorshanba)

sizdah bedar – sizdah bedar (navro'z bayramining 13- kuni)

mehrgon – mehrjon, kecha-kunduz baravarligi

jashn-e sade – (qadimgi Eron bayramlaridan bo'lib, har yili bahman oyining 10- kunida nishonlanadi).

bostoni – qadimgi

mahsub sho'dan – hisoblanmoq

rabt – aloqa

bar-go'zor sho'dan – o'tkazilmoq, nishonlanmoq

mazhabi – diniy

عيد *eyd* – hayit, bayram

عيد غدیر *eyd-e g'adr* – g'adir hayiti (Alining Muhammad payg'ambal (s.a.v) ning vorisi – davomchisi etib tayinlangani munosabati bilan o'tkaziladigan bayram).

عيد قربان *eyd-e qo'rbon* – qurbon hayiti

عيد فطر *eyd-e fatr* – fatr bayrami, ro'zaning tugashi bilan o'tkaziladigan bayram

نوروز *no'uruz* – navro'z bayrami (yangi yil bayrami)

فروردین *farvardin* – farvardin oyi (Eron kalendari bo'yicha 1- oy, 31 kundan iborat).

در طی *dar tey-ye* – davomida, mobaynida

دید و باز دید کردن *dīd-o' boz did kardan* – ziyorat qilmoq, bir-birini borib ko'rmoq

اجیل *ojil* – ojil (holvasimon shirinlik)

صرف کردن *sarf kardan* – tanovul qilmoq, yemoq, ishlatmoq

تنقلات *tanaqqo'lot* – qandolat, shirinliklar

فندق *fendo'q* – funduq (o'rmon yong'og'i)

تخمه *to'xme* – urug', pista

کادو *kadu* – oshqovoq

نخودچی *no'xo'dchi* – qovurilgan no'xat

انجام دادن *anjom dodan* – bajarmoq, amalga oshirmoq

خانه نکستی کردن *xonetekoni kardan* – uy yig'ishtirmoq, uy tozalamoq

تکاندن *tekandan* – qoqmoq

تمیز کردن *tamiz kardan* – tozalamoq

ظروف *zo'ruf* – (birligi – ظرف *zarf*) idish-tovoqlar

بشقاب *bo'shqob* – tarelka

گندم *gando'm* – bug'doy

عس *adas* – yasmuq, chechevitsa

سبز کردن *sabz kardan* – ko'kartirmoq

آماده کردن *omode kardan* – tayyorlamoq

نرگس *narges* – nargis (guli)

سنبل *so'mbo'l* – sumbul, giatsint

سبزه *sabze* – ko'kat

حتماً *hatman* – albatta

تحویل *tahvil* – o'zgarish, yangilanish, kirib kelish

سفره *so'fre* – dasturxon

سنجد *senjed* – jiyda

سماق *samoq* – sumoq (ovqatga qo'shiladigan ziravor)

سرکه *serke* – sirka

شانزده تانگه *shanzadeh tanghe* – tanga pul

سیر *sir* – sarimsoq

سمن سامان *samanu* – sumalak

شامدون *sham'don* – shamdon

گولوب *go'lob* – gulob

تخم مرغ *to'xm-e mo'rg* – tovuq tuxumi

پاز *ob-paz* – suvda pishirilgan

تبریک *tabrik go'ftan* – tabriklamoq

عیدی *eydi* – hayitlik

سکه *eskenos* – qog'oz pul

کامیابی *komyobi* – baxt, saodat

فرخنده *farxo'nde* – bahtiyor, shodlik keltiruvchi

مبارک باد *mo'borak bod* – muborak bo'lsin

GRAMMATIK IZOH

yo-ye masdari پای مصدری

Sifat, ot va boshqa turkumdagi so'zlarning oxiriga urg'uli bir *ی-ی* qo'shish orqali abstrakt ma'noni bildiruvchi ot hosil qilinadi. Bu *ی-ی* fori grammatikasida پای مصدری *yo-ye masdari* deyiladi. Masalan:

بد *bad* – yomon

بزرگ *bo'zo'rg* – katta

جوان *javon* – yosh

نزدیک *nazdik* – yaqin

بدی *badi* – yomonlik

بزرگی *bo'zo'rgi* – kattalik

جوانی *javoni* – yoshlik

نزدیکی *nazdiki* – yaqinlik

ی-ی *yo-ye masdari* qisqa *ه-ه* unlisi bilan tugagan so'zlarga qo'shilganda, پای مصدری *yo-ye masdari* oldidan bir *گ-گ* orttiriladi. Masalan:

هفته *hafte* – hafta

خسته *xaste* – charchash

هفتگی *haftegi* – haftalik

خستگی *xastegi* – charchashlik

Agar so'z cho'ziq unilardan biri bilan tugagan bo'lsa, *ی-ی* qo'shimchasi oldidan yana bir *ی-ی* orttirilib yoziladi.

زیبا *zibo* – chiroyli

تنها *tanho* – yolg'izlik

زیبایی *ziboyi* – chiroylilik

تنهایی *tanhoiyi* – yolg'izlik

جاوی بودن *doro budan va shomel budan* دارا بودن شامل بودن *shomel budan* hovi budan qo'shma fe'llari haqida

doro budan fe'li o'zbek tiliga mavjud bo'lmoq, bor bo'lmoq, *shomel budan* va *hovi budan* fe'llari o'z ichiga olmoq, qamramoq deb tarjima qilinadi. Bu uchta fe'l gapda doimo distant holatda ishlatiladi. Masalan:

shahr-e toshkent doro-ye hiyobonho-ye vasi' va emoratho-ye bo'land va parkho-ye qashang ast – Toshkent shahrida keng ko'chalar, baland imoratlar va chiroyli parklar mavjud (bor).

in ketob shomel-e osor va maqoleho-ye gunogun-e navisandegon-e harjaste-ye iron ast – Bu kitob mashhur Eron yozuvchilarining turli maqola va asarlarini o'z ichiga oladi.

in farhang-e forsi be rusi hovi-ye bish az shast hezor kaleme ast – Bu forscharuscha lug'at oltmish mingdan ko'proq so'zni o'z ichiga oladi.

doneshgoh-e mo doro-ye sho'beho-ye 'arabi, forsi, hendi, o'rdu, chini va g'eyre miboshad – Bizning institutimizda arab, forsi, hind, urdu, xitoy va boshqa bo'limlar bor.

in majalle hovi-ye maqolot dar mo'zu'ot-e elmi eqtisodi, siyosi, teatr va sinemo miboshad – Bu jurnal ilmiy, iqtisodiy, siyosiy, teatr va kinoga bag'ishlangan maqolalarni o'z ichiga oladi.

Leksik izoh

1. *tabrik go'ftan* – (tabrikلامoq) fe'li quyidagi xususiyatga egadir: tabrik qaratilgan so'z oldidan *be predlogi* qo'yiladi, tabrik obyektini bo'lgan so'z esa *ro* ko'makchisini qabul qilib keladi. Masalan:

ruz-e no'uruzro be sho'mo tabrik miguyam – Sizni navro'z bayrami bilan tabriklayman.
ruz-e tavallodetonro be sho'mo tabrik miguyam – Tug'ilgan kuningiz bilan tabriklayman.

2. *didan kardan* – (ko'rishmoq, borib ko'rmoq) fe'li ko'rish obyektini bo'lgan so'zning az *predlogi* bilan kelishini talab qiladi. Masalan:

pas az didor-e pasdarbo'zo'rg va modarbo'zo'rg az bimoron didan kardan – Buyam va buyimni borib ko'rgandan keyin kasallarni borib ko'rdim.

1- **topshiriq.** Quyidagi so'zlardan abstrakt ma'noni bildiruvchi otlar yasang.

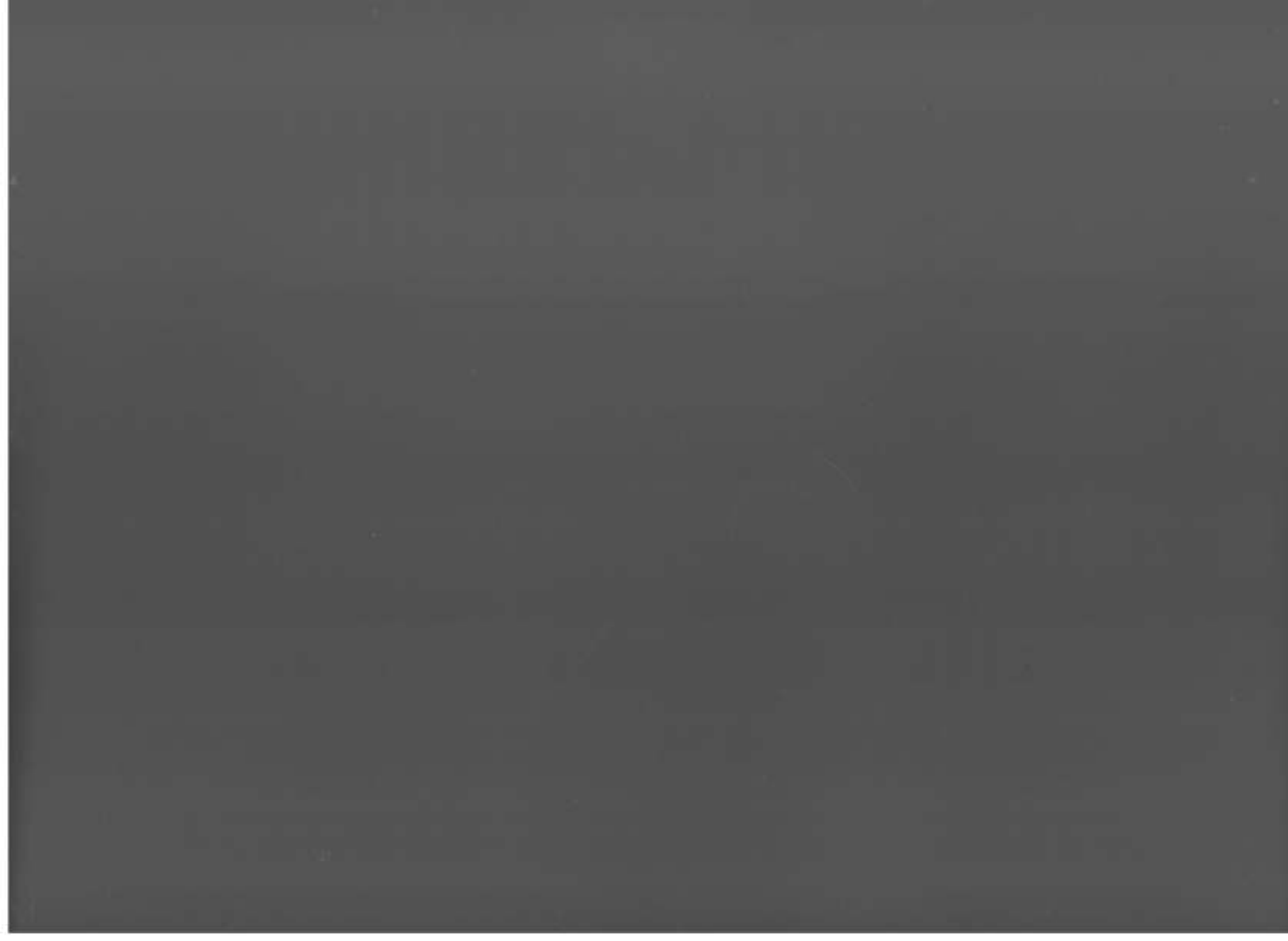
<i>nik</i> – yaxshi	<i>toze</i> – yangi	<i>badbaxt</i> – baxtsiz
<i>bache</i> – bola	<i>pir</i> – qari	<i>rostgu</i> – rost gapiruvchi
<i>xo'shru</i> – chiroyli	<i>oshno</i> – tanish	<i>mard</i> – kishi, mard

2- **topshiriq.** Gaplarni forsi tiliga tarjima qiling.

Navoiy kutubxonasida ingliz, fransuz, nemis hamda boshqa ko'pgina sharqiy tillarda kitoblar bor. Bu kitob Rudakiyning g'azallari, qasidalari, ruboiylari va boshqa she'rlarini o'z ichiga oladi. G'afur G'ulomning ba'zi she'rlari forsi tilida nashr qilindi. Bu maqola O'zbekiston Respublikasining chet mamlakatlar bilan siyosiy va iqtisodiy aloqalari haqida hikoya qiladi. Bizning do'stligimiz bir necha asrlardan buyon davom etib kelmoqda. Qariganda (qarilikda) yaxshi yashash uchun yoshlikda mehnat qilish kerak. "Sino" jurnali eron xalqini o'zbek adabiyoti namunalari bilan yaqindan tanishtirishda katta ahamiyatga egadir. Manmanlik – nodonlikdir. Professor B.V.Millerning "Forscharuscha" lug'ati 35ming so'zni o'z ichiga oladi. Pokizalik – sog'liq garovidir. Yaxshilik yaxshidir, yomonlik – yomon.

3- **topshiriq.** Hikmatli so'zlarni tarjima qiling. Obstrakt ma'no bildirgan so'zlarni daftaringizga ko'chirib yozing va ulardagi imlosini aytib bering.

- (1) آب آبادانی است.
- (2) دانایی توانایی است.
- (3) همدلی از همزیبایی بهتر است.
- (4) آب خوش بی تشنگی ناخوش بود.
- (5) توانگری به هنر است نه به مال، بزرگی به عقل است نه به سال.
- (6) بدی همسایه را همسایه می داند.
- (7) بزرگی دست خود آدم است.

4- **topshiriq.** Matnni o'qing, mustaqil ravishda tarjima qiling va *yo-ye masdari* qabul qilgan so'zlarni aniqlang.

بېنایی و شنوایی

بېکی گفت: چشم من بقدری بینایی و سو دارد که از چند قدمی چیزهای بسیار کوچک را می بینم. مثلا الان در روی گنبد این مسجد مگس را که راه می رود می بینم. دیگری گفت: چشم من اینقدر قوت ندارد اما گوشم بدرجه ای شنوایی دارد که صدای پای آن مگس را می شنم.

Lug'at

tavongari – boylik, qodirlik توانگری

be-qadri – shu qadar, shunday بقدری

su – ko'z nuri سو

al-on – hozir, shu damda الان

go'mbad – gumbaz گنبد

masjed – masjid مسجد

magas – pashsha مگس

qo'vvat – quvvat قوت

be daraje-i – shu qadar, shu darajada به درجه ای

5- **topshiriq.** Quyidagi qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan (antonim) so'zlarning ma'nosini kitob oxirida berilgan lug'atdan topib, tarjima qiling va ularni yod oling.

دراز – کوتاه	نزدیک – دور	ناریک – روشن
آهسته – زود	لاغر – چاق، فربه	راستگو – دروغگو
ضعیف – قوی	پیر – جوان	کلیف – تمیز، پاک
خیس، تر – خشک	خالی – پر	سیر – گرسنه
پسته – باز، گشاده	درشت – لطیف، نازک	نادان – عاقل
سنگین – سبک	وسیع – تنگ	دلآور، دلیر – ترسو
کند – نیز	تنبیل – زحمتکش، کار دوست	ندد – کند

6- **topshiriq.** Quyidagi hikoyani ifodali o'qing, tarjima qiling va hikoya yuzasidan bir necha savol tuzing.

حکایت

مردی از جلوی یک دکان قنادی گذشت و شیرینی ها پیش را دید و خیلی می خواست شیرینی بخورد ولی او یک شاهی بیشتر پول نداشت و با وجود این داخل قنادی شد و گفت:

– یک من از این شیرینی ها بکشید، می خواهم همین جا بخورم. قناد یک من شیرینی کشید و مرد تمام شیرینی را خورد و خواست بدون دادن پول از دکان خارج شود.

قناد گفت: آقا، پول شیرینی را بدم.

مرد گفت: پول ندارم.

قناد گفت: پس چرا شیرینی هارا خوردی؟

از بس که دوست داشتم.

قناد عصبانی شد و به کمک شاگرد خود کتک مفصلی به آن مرد زد و پس از نیم ساعت گفت: یا شو، برو.

مرد از قنادی بیرون آمد و دو باره برگشت و گفت: آقا اگر به این قیمت می دهید، یک من دیگر هم بکشید بزم منزل.

Lug'at

qannodi – qandolat, shirinliklar do'koni قنادی

shirini – shirinliklar شیرینی

shohi – shohi (pul birligi) شاهی

bo vo'jud-e in – garchi, shunga qaramasdan با وجود این

man – man (og'irlik birligi) من

bedun-e dodan-e pul – pul to'lamasdan بدون دادن پول

qannod – qannod, shirinliklar sotuvchi قناد

az bas-ke – shuning uchunki از بس که

asaboni sho'dan – asabiylashmoq, jahli chiqmoq عصبانی شدن

katak zadan – kaltaklamoq, do'pposlamoq کتک زدن

katak-e mo'fassali zad – rosa kaltakladi, ko'p urdi کتک مفصلی زد

po sho'dan – oyoqqa turmoq, o'rindan turmoq پا شدن

do' bore – yana, qaytadan دو باره

qeymat – qiymat, baho قیمت

digar – yana, boshqa دیگر

keshidan (*kesh*) – tortmoq, tortib bermoq کشیدن

7- **topshiriq.** Quyidagi iboralarni o'zbek tiliga tarjima qiling va ularni yod oling.

روز استقلال را از صمیم قلب به شما تبریک می گویم.

دوستم به مناسبت روز تولدم به من تبریک گفت. او هر سال روز تولدم را به من

تبریک می گوید.

ما روز استقلال را به دانشیارمان تبریک گفتیم. من روز هشتم مارس را به مادر و خواهرم تبریک گفتم.

دوست عزیز و گرامی!
به مناسبت روز تولدت از صمیم قلب تبریک می گویم و سلامتی، خوشبختی و آسایش را در تحصیل و زندگی آرزو می کنم.
دوستت هستم.
تبریک نوروز

دوست گرامی (آقای محترم...)
اینجانب جشن فرخنده ی نوروز را به شما صمیمانه تبریک گفته. تندرستی، بوفیبت، رفاه و سعادت شما و خانواده تان را آرزو مندم.

Lug'at

قلب *qalb* - yurak, qalb
استقلال *riz-e esteqlol* - mustaqillik kuni
فرد *afrod* - (birligi - *farod*) kishilar, odamlar
خانواده *afrod-e xonevode* - oila a 'zolari
گرامی *geromi* - aziz, qadrdon
آقا *og'o* - janob
اینجانب *injoneb* - men
تندرستی *tamdo 'ro'sti* - sihat-salomatlik
رفاه *rafah* - tinchlik, xotirjamlik
خوشبختی *xo'shbaxti* - baxt-saodat

8- **topshiriq.** Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va o'zingizni tug'ilgan kuningiz haqida bayon yozing.

من دانشجوی سال اول دانشگاه دولتی تاشکند هستم. من نوزده سال دارم. سال هزار و نهمست و هشتاد و هفت متولد شده ام. امروز روز تولد من است. به این سبب امروز صبح زود از خواب بیدار شدم. هر سال ما این روز را جشن می گیریم. امروز صبح پدر و مادرم، برادر و خواهرم به مناسبت روز تولدم به من تبریک گفتند. همین روز از دوستان و خویشان نامه و کارت تبریک گرفتیم. آنها به مناسبت روز تولدم تبریک گفته سلامتی، خوشبختی و کسبایی و همچنین موفقیت های در تحصیل و زندگی برای من آرزو کردند. تمام افراد خانواده ام به من تبریک گفته هر یکی از آنها هدیه ای به من دادند.

تزدیک غروب دوستاتم و اقوام و خویشان برای تبریک به خانه ی ما آمدند. همه ی آنها برای من هدیه آوردند. مثلا دوستم یک دستگاه عکاسی، عمویم یک دست کت و

شلوار، خواهرم پیراهن آبی رنگ، برادرم ریش تراش برقی و عمو ام ساعت مچی هدیه کردند.

همه ی هدایای خیلی قشنگ و با ارزش بود. من از آنها خیلی خوشم آمد و از همه آنها از صمیم قلب تشکر کردم.
در حدود ساعت هفت تمام مهمانان جمع شدند و ما دور میز نشستیم. روی میز سیب و شیرینی های گوناگون چیده بودند. مهمانان از غذاهای خوشمزه و شیرینی های مختلف خوردند. بعد از شام جوانان رقصیدند و دیگران به موسیقی گوش داده با هندباز صحبت می کردند. شب نشینی خیلی خوش گذشت و من از آن بسیار راضی بودم.

Vigirma to'rtinchi dars

دوسم بیست و چهار

ای بیگ

موسی تاش محمضوف مشهور به ای بیگ یکی از نویسندگان برجسته ی معاصر ازبک است. این نویسنده سال ۱۹۰۵ در شهر تاشکند به دنیا آمد و پس از آنکه در سال ۱۹۲۵ دوره هنرستان تعلیم و تربیت را به پایان رسانید به کار معلمی پرداخت.

ای بیگ در سال ۱۹۳۰ از دانشکده ی اقتصاد دانشگاه دولتی تاشکند فارغ التحصیل شد. ای بیگ اثرهای زیادی نوشته است. از جمله نضتین اثر وی میبازد "احساسات"، "بیدار شو" و "کارگر" را نام برد که در سال ۱۹۲۶ به چاپ رسیده است. اثر مشهور "تارهای دل" و مجموعه ی اشعار "تور افکن" او پیروزیهای مردم ازبکستان را وصف می کند.

ای بیگ منظومه های زیادی نوشته است که "چورای آهنگر"، "دلبر نامور دوران"، "بخش گل و ساقندیق" از آن جمله اند.

نضتین رمان تاریخی ای بیگ بنام "خون مقدس" در سال ۱۹۳۹ نوشته شده است. این نویسنده ی بزرگ در دوران جنگ دوم جهانی یکرشته آثاری بوجود آورد که "مرگ به دشمن"، "دلبران"، "پیروزی با مناست"، "تر راه مین" و "خاله ی عابد" نمونه هایی از آثار او است.

پس از پایان جنگ ای بیگ آثار "در جستجوی نور"، "ظفر و زهر" و "خاطر اند پاکستان" را به رشته تحریر در آورد. ای بیگ اثر مشهور پوشکین "لوگنی آنکین" را به ازبکی ترجمه کرده است که نموداری از مهارت او در فن ترجمه است. اثر جالب "تسیم جلگه طلایی" را ای بیگ به مناسبت بیست و پنج سالگی استقرار جمهوری ازبکستان نوشته است. ای بیگ یک رمان تاریخی بنام "توایی" نوشته است که خیلی مشهور و جالب است.

نوشته های ای بیگ به بسیاری از زبانهای مردم شرق و غرب ترجمه شده است. ای بیگ به دریافت نشان های پر افتخار کشور نایل شده بود. وی عضو دایم فرهنگستان علوم ازبکستان نیز بود.
ای بیگ در سال ۱۹۶۸ چشم از جهان فرو بست.

bar-jaste – mashhur
 mo'oser – hozirgi zamon
 be do'nyo omadan – dunyoga kelmoq
 do'ure – davr, vaqt
 ho'nareston – bilim yurti
 ho'nareston-e ta'lim va tarbiyat – pedagogika
 bilim yurti
 be poyon rasondan – tugatmoq, oxiriga etkazmoq
 pardoxtan (pardoz) – biror ishga kirishmoq, boshlamoq
 foreg' – o't – tahsil – o'qishni tugatgan
 majmu'e – to'plam, majmua
 ehsosot – tuyg'ular
 nom bo'rdan – atamoq, eslatmoq
 nur afkan – nur afkan
 xun – qon
 nasim-e jelge-ye teloty – oltin vodiyan shabadalar
 vafkardan – tasvirlamoq, ta'riflamoq, vasf etmoq
 manzume – poema, doston
 az on jo'mleand – shular jumlasidandir
 ohangar – temirchi
 mo'qaddas – muqaddas, qutlug'
 yek-reshte – bir qator, bir qancha
 marg – o'lim
 jo'sto'ju – qidirish, axtarish
 be reshte-ye tahrir dar ovaridan – yozmoq,
 qalamga olmoq
 esteqrar – tashkil topish, barpo qilish, o'rnatish
 namudori – namuna
 dar-yoftan – olmoq
 noyel sho'dan – musharraf bo'lmoq, muvaffaq bo'lmoq
 o'zv-e doimi-ye farhangeston – akademiyaning
 haqiqiy a'zosi

O'tgan zamon natijali fe'li mozi-ye naqli

O'tgan zamon natijali fe'li o'tgan zamon sifatdoshiga *ast* bog'lamasining qisqa shaklini qo'shish orqali yasaladi.

ast bog'lamasining qisqa shakli

Shaxslar	مفرد	جمع
I shaxs	ام – <i>am</i>	ایم – <i>im</i>
II shaxs	ای – <i>i</i>	اید – <i>id</i>
III shaxs	است – <i>ast</i>	اند – <i>and</i>

xondan – خوان *xon* (o'qimoq) fe'lining o'tgan zamon natijali fe'li shaklida tuslanishi:

مفرد

man xonde-am – Men o'qiganman.

to' xonde-i – Sen o'qigansan.

u xonde-ast – U o'qigan.

جمع

mo xonde-im – Biz o'qiganmiz.

sho'mo xonde-id – Siz o'qigansiz.

onho xonde-and – Ular o'qiganlar.

bar-gashtan – (qaytmoq) prefiksli fe'lining tuslanishi:

مفرد

I shaxs برگشته ام *bar-gashte-am* – qaytganman

II shaxs برگشته ای *bar-gashte-i* – qaytgansan

III shaxs برگشته است *bar-gashte ast* – qaytgan

جمع

I shaxs برگشته ایم *bar-gashte-im* – qaytganmiz

II shaxs برگشته اید *bar-gashte-id* – qaytgansiz

III shaxs برگشته اند *bar-gashte-and* – qaytganlar

hozir kardam – (tayyorlamoq) qo'shma fe'lining tuslanishi:

مفرد

I shaxs	حاضر کرده ام	hozir karde-am	–tayyorlaganman
II shaxs	حاضر کرده ای	hozir karde-i	–tayyorlagansan
III shaxs	حاضر کرده است	hozir karde ast	–tayyorlagan

جمع

I shaxs	حاضر کرده ایم	hozir karde -im	–tayyorlaganmiz
II shaxs	حاضر کرده اید	hozir karde -id	–tayyorlagansiz
III shaxs	حاضر کرده اند	hozir karde -and	–tayyorlaganlar

Izoh. III shaxs birlikda ba'zan *ast* bog'lamasi tushib qolib, o'tgan zamon sifatdoshining o'zi kelishi ham mumkin.

hozir karde حاضر کرده *bar-gashte* برگشته *xonde* خوانده

O'tgan zamon natijali fe'lining bo'lishsiz shakli odatdagidek fe' oxiriga *na* – inkor yuklamasini qo'yish orqali hosil qilinadi. Prefiksli va qo'shma fe'llarda *na* – inkor yuklamasi yordamchi fe'lga qo'shiladi. Bu holda *urg'u na* – inkor yuklamasiga tushadi. Masalan:

nadide-am – ko'rmaganman, ko'rganim yo'q

bar-nagashte-am – qaytmaganman, qaytganim yo'q

esterohat nakarde ast – dam olmagan, dam olgani yo'q.

O'tgan zamon natijali fe'li ish-harakatning o'tgan zamonda bo'lib o'tganligini bildirish bilan birga, uning bajarish fakti, natijasi hozirda ham mavjud ekanligini ko'rsatadi. Agar o'tgan zamon aniq fe'lining ma'nosi ish-harakatning o'tgan zamonda aniq bajarilganligini, bo'lib o'tganligini qayd qilish bilan kifoyalansa, o'tgan zamon natijali fe'lida esa asosiy diqqat ish-harakatning bajarilganligi yoki bo'lib o'tganligida emas, balki uning natijasida – hozirgi holatida bo'ladi.

Qiyos qiling:

doneshyor-e mo az iron omad – Bizning o'qituvchimiz Erondan keldi.

doneshyor-e mo az iron omade ast – Bizning o'qituvchimiz Erondan kelgan.

Birinchi gapda *omad* ish-harakatni bo'lib o'tganligini qayd qilsa, ikkinchi gapda *omade ast* ish-harakatning bajarilganligi fakti hozir ham mavjudligini ko'rsatadi. Misollar:

sho'mo go'leston-e sa'diro xonde-id? – Biz Sa'diyning "Guliston"ini o'qiganmisiz?

xeyli ranj kashide va be maqsad tashide-am – Ko'p mehnat qildim va maqsadga yetdim.

besyori az avror-e navisandegon-e o'zbekiston be zabonho-ye xoreji tarjo'me sho'de ast – O'zbekiston yozuvchilarining ko'pgina asarlari xorijiy tillarga tarjima qilingan.

O'tgan zamon natijali fe'li o'tgan zamon eshitganlik ma'nosini ham bildirishi mumkin. O'tgan zamon natijali fe'lining bu ma'nosida ish-harakatning bajarilishi so'zlovchiga avvaldan ma'lum bo'lmay, ish-harakatning bajarilgan yo bajarilmaganligini boshqa odamlardan eshitish yoki boshqa vositalar orqali ma'lum bo'lishi qayd qilinadi. Masalan:

u zaban-e forsiro xub yod gerefte ast – U fors tilini yaxshi o'rganibdi. (U bilan so'zlashishdan yoki boshqa kuzatishdan xulosa qilinadi).

u do'rug' go'fte ast – U yolg'on gapiribdi.

istodan – tikka turmoq, *neshastan* – o'tirmoq, *choyidan* – uxlamoq, *bidor sho'dan* – uyg'onmoq, *mariz sho'dan* – kasal bo'lmoq kabi holatni bildiruvchi fe'llardan hosil bo'lgan o'tgan zamon natijali fe'li ko'proq hozirgi zamon bilan bog'liq bo'lgan ish-harakatni bildiradi. Masalan:

sho'to'r be oqab negareste did ke xar dar kenor-e rud mo'tahayyer istode ast – Tuya orqasiga qarab ko'rdiki, eshak daryo bo'yida hayron bo'lib turibdi.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni o'tgan zamon natijali fe'li shaklida tuslang.

gereftan – olmoq

edome dodan – davom

ettirmoq

ovardan – keltirmoq

bar-xostan – turmoq

2-topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu olimning ilmiy ishlari nemis va ingliz tillariga tarjima qilingan. Alisher Navoiyning "Layli va Majnun", "Farhod va Shirin" dostonlari rus va boshqa xalqlar tillarida nashr qilingan. Siz Oybekning "Qutlug' qon" romanini o'qiganmisiz? U mening gapimga tushunmadi. Bu lug'atni qayerdan o'lgansiz? Siz nima uchun bu yerga kelgansiz? Men o'qish uchun, ilm olish uchun bu yerga kelganman. Otam bu ko'ylakni menga Moskvadan olib kelgan. Umar Xayyom ruboiylari har bir o'quvchini o'ziga maftun etadi. Jomiy 817-yil hijriyda Hirot shahrida tug'ilgan. Navoiy bilan Jomiy o'rtasidagi do'stlik va adabiy hamkorlik o'zbek xalqi bilan tojik xalqlari o'tasidagi do'stlikning namunasi bo'lgan. Bu yerga sizdan boshqa hech kim kelganmi? Bu maqolani hamma talabalar o'qiganmi? Bizning uyga mehmonlar kelishibdi. Bu kitob XIX asr adabiyoti tarixiga oid ekan. Bu yozuvchi O'zbekiston Respublikasining 15 yillik bayrami munosabati bilan "Xalqlar do'stligi" ordeni olishga musharraf bo'lgan. Bu qiz Namangan shahrida tug'ilgan. Uning otasi Samarqandda tug'ilgan. Men esa Toshkent shahrida tug'ilganman.

3- topshiriq. Hikoyalarni o'qing, kitob oxirida keltirilgan lug'atdan foydalanib, uni tarjima qiling va o'tgan zamon natijali fe'l shakllarini aniqlang.

كف زدن

ملا نصرالدین شیخی با دوستان خود مشغول شام خوردن بود که ناگهان چراغ خاموش شد. یکی گفت: همه مشغول کف زدن شوید تا کسی غذا نخورد. همه شروع به کف زدن کردند. چون چراغ روشن شد دیدند چیزی از خوراک باقی نمانده است. بعد معلوم شد که ملا یک دست را به زانوی خود زده با دست دیگر خوراک خورده است.

تسلیت

شخصی به مقام بزرگی رسیده بود. دوستی برای تبریک پیش او رفت. آن شخص پرسید: کیستی و برای چه آمده ای؟ دوست شرمند شد و گفت: مرا نمی شناسی؟ من دوست قدیمی تو هستم و برای تسلیت آمده ام زیرا شنیده ام که کور شده ای.

4- topshiriq. Matnni o'qing, uni tahlil qiling va o'tgan zamon natijali fe'lini aniqlang.

پزشک دانا

در حدود هزار سال پیش شاهزاده ای زندگی می کرد که از بیماری عجیبی رنج می برد. او خیال می کرد که گلو شده است و از خاندان قصر پندش می خواست که او را بکشند. پزشکان بسیاری او را معاینه کردند، اما هیچکدام آنها نتوانستند او را معالجه کنند. شاهزاده از خوردن غذا خودداری می کرد و روز به روز ضعیف تر می شد. شاه به خاطر پسرش خیلی غمناک بود.

یک روز به شاه خبر دادند که پزشک جوانی به شهر آمده است که بیمارهای بسیار را معالجه می کند و اسم او ابن سیناست. شاه فرمان داد که ابن سینا را برای معالجه پسرش به قصر دعوت کنند.

روز بعد ابن سینا به قصر آمد. پزشک جوان ابتدا با نعت داستان بیماری شاهزاده را گوش کرد. آنگاه مانند قصایبان لباس پوشید و کاردی به دست گرفت و در حیاط قصر رفت. بعد به خادمان دربار گفت: آن گلو را بیاورید تا قربانی کنم. خادمان دربار شاهزاده را به نزد او راهنمایی کردند. پزشک جوان در حالیکه مانند قصایبان گلو خوراکی نیز می کرد و گفت: پاهای این گلو را ببندید. آنگاه خود گردن گلو را گرفت و او نمود کرد که می خواهد آن را ببرد. بعد که کمی به گردن و پشت گلو دست کشید گفت: عجب گلو لاغری! این گلو برای کشتن مناسب نیست باید مدتی بچرد تا چاق شود. بعد از آنکه چاق شد من می آیم و او را می کشم.

بعد از آن شاهزاده دیگر از خوردن غذا خودداری نمی کرد و هر غذایی که به او می دادند می خورد تا چاق شود. بدین طریق ابن سینا توانست غذاها و دواهایی که برای بهبود شاهزاده مفید بود به او بخوراند. حال شاهزاده کم کم رو به بهبودی گذاشت و بعد از یک ماه بیماری او معالجه شد.

Lug'at

ranj bo'rdan – qiynalmoq, azob chekmoq
a'jab – ajoyib, g'aroyib
xayol kardan – ... deb o'ylamoq, o'ylamoq
xodem – xodim
kord – pichoq
be xoter-e pesarash – o'g'li uchun, o'g'lini o'ylab
mo'oleje kardan – davolamoq
qasr – qasr, saroy
mo'oyene kardan – kasalni ko'rmoq
ebtedo – avval
monand-e – kabi
darbor – saroy
gov – sigir
qo'rboni kardan – so'yamoq, qurbonlik qilmoq
rohnmayi kardan – boshlab kelmoq, birga olib kelmoq

dar holi-ke – holatda

dar holi-ke monand-e qassob – xuddi qassobga o'xshab

tiz kardan – charxlamoq

bastan – bog'lamoq

gardan – bo'yin

vonamud kardan – o'zini biror narsaga (kimga) o'xshatib ko'rsatmoq

ongoh – shu payt

bo'ridan – so'ymoq, kesmoq

dast kashidan – qo'l yurgizmoq

log'ar – oriq, ozg'in

ko'shtan – o'ldirmoq

charidan – o'tlamoq

choq sho'dan – semirmoq

digar – boshqa

g'azo – ovqat, taom

xo'ddori kardan – o'zini tiymoq, voz kechmoq

bedin tariq – shu tarzda, shu usul bilan

behbud – sog'ayish

mo'fid – foyda

ru be behbudi go'zoshtan – sog'aya boshlamoq

xo'rondan – yegizmoq, ichkizmoq, ichirmoq

mo'oleje sho'dan – tuzalmoq, davolanmoq

mo'tavalled sho'dan – tug'ilmoq

5- topshiriq. Quyidagi savollarni forschaga tarjima qiling va ularga forsha javob qaytaring.

Siz nechanchi yilda tug'ilgansiz? Nechanchi yilda maktabni tugatgansiz? Amir Alisher Navoiy nechanchi yilda tug'ilgan? Akangiz qaysi institutni tugatgan? Opangiz o'z oilasi bilan qachon Samarqand shahriga ko'chib kelgan? Siz mashhur Eron yozuvchilarining qaysi asarlarini o'qigansiz? Men sizni qayerda ko'rganman? Oxirgi marta bu filmni qachon ko'rgansiz? O'zbek klassik olim va shoirlaridan kimlarni bilasiz? Bu vrach ayolni taniysizmi? Bu asar qachon rus tiliga tarjima qilingan? Siz Buxoro va Samarqand shaharlarini ko'rganmisiz (borganmisiz)?

6- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling va o'tgan zamon natijali fe'l shakllarini aniqlang.

قوم و خویش من

من در شهر تاشکند متولد شده ام و با خانواده خود در این شهر زندگی می کنیم. ما در شهر تاشکند قوم و خویش زیادی داریم. آنها در تاشکند و استانها و روستاهای کشور زندگی می کنند. بعضی از خویشان به خارج رفته و با خانواده ی خود در آنجا زندگی می کنند.

خواهر بزرگم دانشگاه طب را تمام کرده است و در یکی از بیمارستانهای تاشکند کار می کند. شوهرش مهندس است. او در دانشگاه پلی تکنیک تحصیل کرده و در کارخانه ی تراکتورسازی کار می کند. برادر بزرگم نقاش است. او در آموزشگاه هنر تحصیل کرده است و در موزه ی آثار هنری کار می کند. مادرم زبان شناس است. او در دانشکده ی زبان و ادبیات دانشگاه ملی ازبکستان تحصیل کرده است. حالا او در دانشسرای عالی تدریس می کند.

خواهر بزرگم شوهر کرده است. او با شوهر و فرزندانش در شهر بخارا زندگی می کند و چند سال است که از خانه ی ما رفته است. برادر کوچکم دانش آموز است. او هنوز دبیرستان را تمام نکرده است. شوهر خواهرم نظامی است. او در آموزشگاه ی نظامی تحصیل کرده است. پس از اتمام آموزشگاه او را به شهر ترمذ فرستاده اند که از سرحداتی کشور جمهوری ما دفاع کند. خواهر کوچکم تازه دبیرستان را تمام کرده است و او می خواهد برای ادامه ی تحصیل به دانشگاه خاورشناسی وارد شود.

شوهر عمه ام فوت کرده است. عمه ام با پسر و دختر خود در شهر مسکو زندگی می کند. پدربزرگ و مادربزرگم با ما زندگی می کنند. ما با همه ی خویشان آرام و خوشبخت زندگی می کنیم.

7- topshiriq. Quyidagi qarindosh va urug'chilikka oid terminlarni o'qing va yod oling.

barodar – aka-uka

xohar – opa-singil

barodar-e bo'zo'rg – aka

barodar-e kuchek – uka

xohar-e bo'zo'rg – opa

xohar-e kuchek – singil

qo'um-o'-xish – qavmi qarindosh

pesar – o'g'il

do'xtar – qiz

modar – ona

pedar – ota

modar bo'zo'rg – buvi

pedar bo'zo'rg – buva

دوستی من با فرخ

قسمت اول

فرخ یکی از دوستان من است. او با والدین خود در تهران زندگی می کند. فرخ دانشجوی سال دوم دانشکده ی تاریخ دانشگاه ی تهران به نام فردوسی است. ما با همدیگر دوست خیلی صمیمی هستیم. دو سال پیش وقتی که من با پدرم در تهران بودم با او آشنا شدم. آن موقع فرخ دوره ی متوسطه را به پایان رسانده بود و می خواست تحصیلات خود را در رشته ی تاریخ ادامه دهد. از همان نخستین روزهای دوستی، فرخ مرا با مناظر زیبا و دیدنی های تهران آشنا می کرد و ما هر روز با یکدیگر به گردش می رفتیم. بنای کاخ سعدآباد و مقبره ی تهران بی اندازه عالی بود. موزه ها و نمایشگاه های گوناگون تهران، به ویژه موزه ی ایران باستان، میدان آزادی، دانشگاه تهران، بازار مرکزی تهران بسیار جالب و تماشایی بود.

وقتی که از تهران به شهر خود تاشکند بر می گشتم، نشانی خانه ی خود را به او دادم و خواهش کردم که در ایام تعطیلات تابستانی به تاشکند و به خانه ی ما بیاید.

فرخ آدرس مرا گرفت و گفت: من منتهاست آرزو دارم که از بکستان - این سرزمین آفتابی و سرسبز را ببینم و دعوت ترا با میل و علاقه ی زیاد می پذیرم.

مکاتبه ی ما در طی سال بطور منظم و مرتب جریان داشت. من هیچ یک از نامه های او را بی پاسخ نمی گذاشتم. فرخ هم به محض اینکه نامه ای از من دریافت می کرد، جواب آن را فوراً می نوشت و برایم می فرستاد. اوایل تعطیلات تابستانی بود که تلگرافی از فرخ گرفتم. در آن نوشته شده بود: روز جمعه با هواپیمای تهران تاشکند برای تجدید دیدار پرواز می کنم.

قسمت دوم

من پس از استقبال گرم فرخ را مستقیم به خانه آوردم و او در خانه ی ما اقامت نمود.

از فردای آن روز گردش ما با فرخ در شهر آغاز شد. صبح آن روز به خواهش فرخ از خانه بیرون آمدیم و به گردش در شهر پرداختیم. همان روز ما به موزه ی تاریخ خلق های ازبکستان و به موزه ی هنرهای تصویری، نمایشگاه هنرهای عملی رفتیم. هنگام عصر از تئاتر اپرا و باله بنام عظیمیر نویی هم دیدن کردیم. ما اپرای "دلارام" را تماشا کردیم و فرخ از آن بسیار خوشش آمد.

روز یکشنبه به یکی از بازارهای تاشکند رفتیم. این بازار خیلی وسیع و در آنجا همه چیز بود. میوه های گوناگون در آن به چشم می خورد. در طرف راست انواع مختلف هندوانه و خربزه را روی هم چیده بودند و طرف دیگر سیب و گلابی و انگور و آلبالو و گیلاس را به صورت جالبی چیده بودند.

سبزیجات در سوی دیگری گذاشته شده بود و برای اینیات جایگاه ویژه ای اختصاص داده بودند. در راسته ی سبزیجات کلم، سیب زمینی، گوجه فرنگی، خیار،

عمو amu - amaki

عمه amme - amma

دایی doiy - tog'a

عروس arus - kelin

داماد domod - kuyov

شوهر sho'uhar - er

زن zan - xotin

نوه nave - nevara

پسر برادر pesar-e barodar - jiyani (akaning o'g'li)

دختر برادر do'xtar-e barodar - jiyani (akaning qizi)

خواهر پسر pesar-e xohar - jiyani (opaning o'g'li)

دختر خواهر do'xtar-e xohar - jiyani (opaning qizi)

برادر تانی barodar-e tani - tug'ishgan aka-uka

خواهر تانی xohar-e tani - tug'ishgan opa-singil

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni o'tgan zamon nati-jali fe'li shakliga qo'yib jummalarni ko'chirib yozing va o'qing.

خواهر بزرگم در شهر سمرقند (تولد یافتن) ولی من در شهر تاشکند (تولد یافتن).
خواهرم شوهر (کردن) و با فرزندان خود در آنجا زندگی می کند. دختر بزرگش دانشگاه پزشکی را (تمام کردن) و در درمانگاه سمرقند کار می کند. من هنوز دبیرستان را (تمام نکردن). منتهاست که من برادرت را (دیدن). سه سال است که ما زبان فارسی را (یاد گرفتن) و حالا به فارسی خوب حرف می زنیم. یک ماه است که من به دوستم نامه (فرستادن) ولی تا هنوز جوابش را (نگرفتن). مادرم در داروخانه کار می کند او دو سال است که دانشگاه داروسازی را (تمام کردن). حسن به زبان عربی هم خوب گفتگو می کند، معلوم می شود که او زبان عربی را هم (یاد گرفتن). پدر بزرگم دو سال است که (فوت کردن). خوشبختانه مادربزرگم هنوز (زنده بودن). دانشجویان توضیحات استاد را خوب (فهمیدن). آیا اینجا کسی (آمدن)؟ هنوز من این اثر را (نخواندن). من این فیلم را دو باره (دیدن). خواهرم هنوز شوهر (نگردن). چند ماه است که پدرم از ایران (برگشتن). چند روز است که من از او نامه (نگرفتن). برادر کوچکم هنوز از خواب (بیدار نشدن).

9- topshiriq. Kitob oxirida berilgan kalligrafik mashqlardan 11-tamrindagi Sa'diyning she'rini ko'chirib yozing va uni yod oling.

درب، هویج و پیاز نیده می‌شد و در شعبه‌ی لجنیات شیر، سرشیر، ماست، پنیر، روغن و کشک به چشم می‌خورد. فرخ بازار را خیلی پسندید و مخصوصاً از آرایش آن خوشش آمد. او گفت که در طول عمرم بازاری به این شگفتی و تنوع ندیده بودم. چون فردای آن روز فرخ می‌خواست برای بازدید آثار باستانی و ابنیه تاریخی به شهرهای دیگر از یکه‌ستان مسافرت کند تصمیم گرفت مقداری میوه خریداری کرده و برای والدین بفرستد. ما پنج کیلو سیب، دو کیلو گلابی، چهار کیلو انگور حسینی و یک خربزه خوارزمی خریدیم و با پست هوایی به تهران ارسال کردیم.

فرخ از مسافرت خود به تاشکند بی‌نهایت راضی بود. وقتی که او به شهر سمرقند عزیمت می‌کرد با هم خدا حافظی کردیم زیرا که او می‌خواست پس از تمائشای سمرقند به بخارا رفته و از آنجا یکسره به تهران پرواز کند.

واژه‌ها

voledeyn – ota-ona والدین
do'ure-ye mo'tavassete – o'rta maktab دوره‌ی متوسطه
be poyon rasondan – tugatmoq, oxiriga yetkazmoq به پایان رساندن
reshte – soha رشته
no'xo'stin – birinchi, avvalgi نخستین
manozar – (birligi *manzare* منظره) manzaralar, ko'rinishlar مناظر
kox – saroy کاخ
kox-e sa'dobod – Sa'dobod saroyi کاخ سعدآباد
bi andoze – juda, haddan tashqari, cheksiz darajada بی اندازه
namoyeshgoh – ko'rgazma, vistavka نمایشگاه
be vij:e – xususan, ayniqsa به ویژه
boston – qadimgi باستان
neshoni-ye xone – uy adresi نشانی خانه
ayyam – (birligi *kun* یوم) kunlar ایام
sarzamin – o'lka, makon, yurt, mamlakat سرزمین
sar-sabz – yam-yashil, ko'm-ko'k سرسبز
meyl – istak, xohish میل
aloqe – qiziqish علاقه
bo meyl va aloqe-ye ziyodi – katta mamnuniyat با میل و علاقه‌ی زیادی
paziro'flan (پزیر) – qabul qilmoq پذیرفتن
mo'kotabe – yozishma, xat yozishib turish مکتبه
tey-ye – davomida, mobaynida طی
be to'ur-e – holatda, ravishda بطور
mo'nazzam va mo'rattab – uzluksiz ravishda, muntazam ravishda منظم و مرتب

jaryon doshtan – davom etmoq جریان داشتن
poso'x – javob پاسخ
dar-yoft kardan – olmoq دریافت کردن
fo'uran – tezda, zudlik bilan فوراً
havopeymo – samolyot هواپیما
tajdid-e didor – ko'rishish uchun, diydorlashish uchun تجدید دیدار
esteqbol – kutib olish استقبال
garm – iliq, issiq گرم
mo'staqim – to'g'ri, bir yo'la, to'ppa-to'g'ri مستقیم
egomat kardan – yashamoq اقامت کردن
pardoxtan (پرداز) – boshlamoq, kirishmoq پرداختن
ho'nar – san'at, hunar هنر
be chashm xo'rdan – ko'zga tashlanmoq به چشم خوردن
anvo' – (birligi *nav'* نوع) turli-tuman, turlar, navlar انواع
o'pero – opera اپرا
bole – balet باله
hendevone – tarvuz هندوانه
xarbo'ze – qovun خربزه
ruyham chidan – terib qo'ymoq, taxlamoq روی هم چیدن
sib – olma سیب
go'lobi – nok گلابی
angur – uzum انگور
olo'bolu – olcha آلبالو
gilos – gilos گیلاس
chidan – terib qo'ymoq, taxlab qo'ymoq چیدن
sabzijot – sabzavot mahsulotlari سبزیجات
labaniyot – sut mahsulotlari لبنیات
extesos dodan – tayin qilib qo'ymoq, ajratib qo'ymoq اختصاص دادن
roste – rasta راسته
kalam – karam کلم
sibzamini – kartoshka سیب زمینی
go'ujefarangi – pomidor گوجه فرنگی
xiyor – bodring خیار
to'ro'b – turup توب
havij – sabzi هویج
shir – sut شیر
sarshir – qaymoq سرشیر

ماست *most* – qatiq
 پنیر *panir* – pishloq
 روغن *ro'ug'an* – sariyog'
 کشک *kashk* – suzmadan qilinadigan qurt
 پسندیدن *pasandidan* – yoqtirmoq
 طول *tul* – davom, cho'ziqlik
 تنوع *tanavvo'* – turli, turli-tuman, har xil
 بازدید *bozdid* – tomosha qilib ko'rish
 آثار باستانی *osor-e bastoni* – qadimgi yodgorliklar
 ابنیه تاریخی *abniye-ye tarixi* – tarixiy obidalar
 تصمیم گرفتن *tasmim gereftan* – qaror qilmoq, ahd qilmoq
 مسافرت کردن *mo'soferat kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq
 پست *po'st* – pochta
 ارسال کردن *ersol kardan* – jo'natmoq
 مسافرت *mo'soferat* – safar, safar qilish
 عزیمت کردن *a'zimat kardan* – jo'nab ketmoq, bormoq
 خریداری کردن *xaridori kardan* – sotib olmoq

GRAMMATIK IZOH

Uzoq o'tgan zamon fe'li ماضی بعید *mozi-ye ba'id*

Uzoq o'tgan zamon fe'li o'tgan zamon sifatdoshidan so'ng *budan* ko'makchi fe'lini qo'yish orqali yasaladi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining tuslanishida shaxs-son qo'shimchalari *budan* ko'makchi fe'lining o'tgan zamon fe'li negiziga qo'shiladi.

دیدن *didan* – (ko'rmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	دیدم بوندم	<i>dide budam</i>	–ko'rgan edim
II shaxs	دیددی بودیدی	<i>dide budi</i>	–ko'rgan eding
III shaxs	دید بود	<i>dide bud</i>	–ko'rgan edi

جمع

I shaxs	دیدیم بوندیم	<i>dide budim</i>	– ko'rgan edik
II shaxs	دیدید بوندید	<i>dide budid</i>	– ko'rgan edingiz
III shaxs	دید بوند	<i>dide budand</i>	– ko'rgan edilar

زندگی کردن *zendegi kardan* – (yashamoq) qo'shma fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	زندگی کرده بودم	<i>zendegi karde budam</i>	–yashagan edim
II shaxs	زندگی کرده بودی	<i>zendegi karde budi</i>	–yashagan eding
III shaxs	زندگی کرده بود	<i>zendegi karde bud</i>	–yashagan edi

جمع

I shaxs	زندگی کرده بودیم	<i>zendegi karde budim</i>	–yashagan edik
II shaxs	زندگی کرده بودید	<i>zendegi karde budid</i>	–yashagan edingiz
III shaxs	زندگی کرده بوند	<i>zendegi karde budand</i>	–yashagan edilar

Uzoq o'tgan zamon fe'lida *urg'u* ikkita bo'lib, birinchi asosiy *urg'u* sifatdoshning oxirgi bo'g'iniga va ikkinchi kuchsiz *urg'u* shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

دیدم بوندم *dide budam* دیددی بودیدی *dide budi*

Qo'shma fe'llarda esa uch so'zning har birining o'z mustaqil *urg'usi* bo'ladi. Masalan:

زندگی کرده بودم *zendegi karde budam* زندگی کرده بودیدی *zendegi karde budi*

Uzoq o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shakli fe'lining sifatdosh qismiga *na* – *na* inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining bo'lishsiz shaklida asosiy *urg'u* *na* – *na* inkor yuklamasiga ko'chadi. Masalan:

من این فیلم را پیشتر ندیده بودم. *man in filmro pishtar nadide budam* – Men bu filmni avval ko'rmagan edim.

قبلاً آنها در این منزل زندگی نکرده بودند. *qablan onho dar in manzel zendegi nakarde budand* – Ilgari ular bu uyda yashamagan edilar.

پدرم این کتاب را از ایران آورده بود. *pedaram in ketobro az iron ovarde bud* – Otam bu kitobni Erondan olib kelgan edi.

U mendan juda xafa bo'lgan edi. *u az man xeyli ranjide bud*

Uzoq o'tgan zamon fe'li, bundan tashqari, o'tgan zamonda boshlangan ikki ish-harakatdan biri oldinroq bo'lib o'tganligini ko'rsatadi. Bu holda uzoq o'tgan zamon fe'lidan anglashilgan ish-harakat ikkinchi ish-harakat boshlanishiga qadar amalga oshgan bo'ladi. Masalan:

vaqti-ke man be doneshkade omadam dars og'oz sho'de bud – Men fakultetga kelganimda, dars boshlangan edi.

mo'ujeike mo be forudgoh rasidim mo'soferin be havopeymo savor sho'de budand – Biz aeroportga yetib kelganimizda, yo'lovchilar samolyotga chiqib o'tirgan edilar.

Uzoq o'tgan zamon fe'li *ast* bog'lamasini qabul qilib kelishi ham mumkin. Bunda *budan* ko'makchi fe'li o'tgan zamon sifatdosh shakliga kirib, shaxs-son ma'nolari bog'lama orqali ifoda etiladi. Uzoq o'tgan zamon fe'lining bu shakli uzoq o'tgan zamonda bajarilgan ish-harakatning so'zlovchiga avvaldan ma'lum bo'lmay, keyinchalik bilanganligini, biror vosita orqali ma'lum bo'lganligini anglatadi. Masalan:

u az man ranjide bude ast – U mendan xafa bo'lgan ekan.

hezor sol pish ham dar sharq mardo'm bo zo'ub-e ohan va mes oshno bude-and – Ming yil ilgari ham Sharqda odamlar temir va mis eritishni bilgan ekanlar.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni uzoq o'tgan zamonda tuslang.

raftan – (bormoq), *faro gereftan* – (o'rganmoq), *dadan* – (bermoq), *oshno kardan* – (tanishtirmoq), *da'vat kardan* – (taklif qilmoq).

2- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Men o'tgan hafta undan xat olgan edim. Bu qadimiy yodgorlik XVII asrga oid ekan. Yusuf onasi bilan meva va sabzavotlar sotib olish uchun kolxoz bozoriga ketgan ekan. Men bu hind filmini o'tgan yili ko'rgan edim. O'zbekiston sharqshunoslari Firdavsiyning yubileyi munosabati bilan Eronga borgan edilar. Ular O'zbekiston Milliy universitetining 80 yilligini nishonlash uchun Toshkent shahriga kelgan edilar. Men o'rtog'imni kutib olish uchun aeroportga borsam, samolyot hali kelmagan ekan. Biz yozgi ta'til vaqtida dam olish uchun sanatoriya borgan edik. Bizning sanatoriy dengiz qirg'og'iga joylashgan ekan. Bu yerga dam olish uchun mamlakatimizning turli shahar va qishloqlaridan ishchilar, kolxozchilar, xiz-

matchilar, o'qituvchilar, talabalar va boshqa kishilar kelgan edilar. Men sanatoriya poyezdda borgan edim, lekin Toshkentga samolyotda qaytdim. Men sanatoriya dam olayotgan vaqtimda, bir necha talabalar bilan tanishgan edim. Men ularga o'z shahrimiz Toshkentga qaytishdan oldin, adresimni qoldirib, ularni go'zal shahrimizga taklif qildim.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, mustaqil ravishda tarjima qiling va uzoq o'tgan zamon fe'li shakllarini aniqlang.

حکایت

ناخوش آوازی در میان باغی نشسته بود، غزل می خواند و از آواز بد خود مردم را بیزار کرده بود. شاعری پیش او رفت و گفت: ای برادر، اینجا به تو ماهی چند درهم می دهند؟ خواننده گفت: پانزده درهم. شاعر گفت: من بیست و پنج درهم می دهم، به شرط اینکه اصلاً نخوانی.

derham – derham (pul birligi)
noxo'sh ovoz – yoqimsiz ovozli (odam)
be shart-e in-ke – shu shart bilanki

4- topshiriq. *matnini daftaringizga ko'chirib yozing, matnda uchragan fe'llarning tagiga chizing va ularning qaysi zamonda kelganini aniqlang.*

5- topshiriq. *matni yuzasidan 20 ta savol tuzing.*

6- topshiriq. *Quyidagi hikoyani o'qing va undagi uzoq o'tgan zamon fe'lini aniqlang.*

شکر کردن ملا نصرالدین

ملا نصرالدین خر خود را گم کرده بود. در کوچه این ور و آن ور می رفت و داد می زد، در عین حال شکر می کرد. مردی به او گفت: ای سلاه دل، تو که خرت را گم کرده ای، چرا شکر می کنی؟
ملا گفت: شکر برای آن می کنم که خودم سوار خر نبودم و اگر نه من هم با او گم شده بودم.

7- topshiriq. *Qavs ichida berilgan fe'llarni uzoq o'tgan zamon fe'li shakliga qo'yib, gaplarni ko'chirib yozing.*

وقتی که به خاتمه ی دوستم آمدم او به کتابخانه (رفت). وقتی که به دانشگاه آمدم درس (شروع شدن) و دانشجویان سر جای خود (نشستن). براندم دو سال پیش به ایران (رفتن). و از آثار باستانی آن کشور (تملک کردن). من این کتاب را سال گذشته

همه با حالت تأسف و چشمهای اشک آلود جویای علت حریق شدید زن صدای خرمین گریه کتان در حالی که بر سر و سینه خود می زد شوهر پسر خود را نشان داد و گفت: مردم! آتش سیگار این فلک زده زندگی ما را خاکستر نموده بیداد. پسر مرا نشسته بود در حالی که بدنش را تکان می داد با صدای ضعیفی که گویی از نه چاه می آمد، گفت: یک غفلت کوچک!

واژه ها

حریق *hariq* – yong'in, o't tushish
 دهکده *dehkade* – qishloq
 با سرعت *bo so'r'at* – tezda, tezlik bilan
 خرمین *xerman* – xirmon
 آتش *otash* – o't, olov
 آتش گرفتن *otash gereftan* – o't tushmoq
 به راه افتادن *be roh o'ftodan* – yo'lga tushmoq, yo'lga ravona bo'lmoq
 هولناک *ho'ulnok* – dahshatli, qo'rqinchli
 روبه رو شدن *ru be ru sho'dan* – duch kelmoq, ro'para bo'lmoq, to'qnashmoq
 دود *dud* – tutun
 غلیظ *g'aliz* – qalin, quyuyq
 هول انگیز *ho'ulangiz* – dahshatli, qo'rqinchli
 لابلای *lobalo* – yuqori qavat, tepa
 زبانه کشیدن *zabone keshidan* – alanga olmoq
 نسیم *nasim* – shamol, shabada
 مانند *monand-e* – kabi
 شرزده *sharzade* – vajohatli, g'azabli, yovuz
 توأم داشتن *davom doshtan* – davom etmoq
 بلعیدن *bal'idan* – yutmoq, yutub yubormoq
 وزیدن *vazidan* – esmoq
 پیکر کتان *peykar ko'non* – bir shaklga kelib, shakllanib
 خمیده *xamide* – egilib, bukilib
 مخوف *maxuf* – qo'rqinchli, dahshatli
 روشنیایی *ro'ushnoyi* – yorug'lik, yaltirash
 رقت آور *reqqatovar* – achinarli
 فرا گرفتن *faro gereftan* – qamrab olmoq
 همه *hamhame* – qiy-chuv
 غوغا *g'o'ug'o* – g'avg'o, to'polon
 تعداد *te'dod* – miqdor

(خریدن). برادر کوچکم دوره ی دبیرستان را دو سال پیش (تعمیر کردن) وقتی که به خانه برگشتم پدر و مادرم (خوابیدند). ما این فیلم را دو ماه پیش (دیدند). این فرهنگ را از مغازه ی کتابفروشی (خریدند). من با پدرم سال گذشته به شهر خوارزم (مسافرت کردند).

8- topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling va daftaringizga ko'chirib yozing.

از کتاب "انشاء و نامه نگاری"

حریق

سال پیش به یکی از دهکده های اطراف شهر به بیلاق رفته بودیم. در یکی از این دهها که در خانه نشسته بودم، صدای داد و فریادی به گوشم رسید. بلند شدم. با سرعت به سوی کوچه رفتم تا ببینم چه خبر است. دیدم دسته دسته مردم به طرف خرمینا در حرکت هستند. پرسیدم چه شده؟ گفتند: خرمین آتش گرفته. من هم با آنها براه افتادم.

ناگهان با منظره ی هولناکی رو به رو شدم. دود سیاه غلیظی به هوا بلند شده بود و شعله های هول انگیز آتش در لابلای آن زبانه می کشید و بالا می رفت و در مقابل نسیم مانند شیر شرزده به چهار طرف بر می گشت و دهان با می کرد. اما این حالت دوام نداشت. دود غلیظ سیاه بلند شعله های آتش را در خود می بلعید. هوا تاریک می شد بطوریکه زیر پای خود را نمی دیدیم. یک لحظه بعد نسیمی می وزید. دود غلیظ مانند ابری کوه پیکر کتان می رفت. شعله های بلند خمیده همه جا را روشن می کرد. اما چه روشنیایی مخوف و رقت آوری!

باز هم تاریکی همه جا را فرا می گرفت. در آن تاریکی و در میان همه و غوغای گروه مرد و زن و کودک که لحظه به لحظه بر تعدادشان افزوده می شد صدای گریه و ناله ی دهقانان - صاحب خرمین و زن و بچه او به گوش می رسید و در خلال و روشنیایی خود آنان دیده می شدند که با پاهای برهنه و لباسهای پاره دستها را به سوی آسمان بلند کرده از خدا و مردم کمک می خواستند، بی اراده به هر طرف می دویدند و بر می گشتند، روی زمین دراز کشیده خاک را به چنگ می گرفتند. آنگاه دستها را از بالا به پایین آورده محکم به سر و سینه خود می زدند، صورتهای پر آتش خود را به طرف مردم گرفته فریاد می کردند. شیون و ناله ی آنان دل سنگ را آب می کرد.

اما امکان نداشت به استمداد آنان جواب مثبت داده شود زیرا شعله های آتش تا دویمت قدم دور تا دور کلتها را احاطه کرده بود. تمام نیروی مردم، با کمال شتاب و عجله صرف کنار کشیدن بندهای کلت خرمینهای اطراف بود. همه و غوغا گوش فلک را کر می ساخت.

کم کم شعله ها فرو نشست، خطر از خرمینها نزدیک دور شد. مردم با چوپ و بیل کلتهای سوخته را می کوبیدند و خاک و آب بر روی آن می ریختند. بوی کلت سوخته همه جا گرفته بود.

چند لحظه بعد از حاصل دسترنج یکساله ی دهقان بیچاره جز مثنی خاکستر سیاه چیزی باقی نمانده بود.

کتابخانه ی ملی ازبکستان بنام علیشیر نوایی

در یکی از خیابانهای زیبای شهر تاشکند ساختمان با شکوهی به چشم می خورد که درختان سرسبز گرداگرد آن را احاطه کرده است. این بنای مجال کتابخانه ی ملی ازبکستان بنام علیشیر نوایی است. کتابخانه ی مزبور در سال ۱۸۷۰ میلادی تأسیس شده و تا سال ۱۹۲۰ مجموع کتابهای آن کمتر از ده هزار جلد بود. در آن زمان عده ی معدودی از اهالی ازبکستان از نعمت خواندن و نوشتن بهره مند بودند. بدین ترتیب گروه قبلی از اشخاص امکان داشتند که از این کتابخانه استفاده نمایند. این گروه همان ثروتمندان، مالکین، روحانیون و غیره بودند.

بعد از آنکه در ازبکستان دبیرستانهای نو و آموزشگاه های عالی و متوسطه گشایش یافت مردم ازبکستان چه مرد و چه زن، چه کوچک و چه بزرگ با علاقه ی خاصی به سوی علم و دانش روی آوردند. کتابخانه ی علیشیر نوایی روز به روز رونق گرفت و تعداد کتابهای آن رفته رفته بیشتر شد. هم اکنون میزان نسخ این گنجینه ی عظیم فرهنگ بیشتر از ده میلیون جلد است. هر روز مجلات و کتب و روزنامه های زیادی از جمهوری های مجاور و کشورهای خارج به این کتابخانه واصل می گردد. طی سالهای اخیر کتابخانه ی علیشیر نوایی با بسیاری از کشورهای خارج از جمله ایالات متحده آمریکا، انگلستان، فرانسه، ایتالیا، آلمان، ایران، هندوستان، ژاپن و غیره روابط خود را تحکیم بخشیده و امروزه بیش از ۲۰۰ مجله و روزنامه با عناوین مختلف از کشورهای گوناگون دریافت می دارد.

برجسته ترین آثار خطی دوران کهن را می توان در این کتابخانه مطالعه کرد. در کتابخانه ی مزبور دانشجویان، دانش آموزان، استادان دانشگاه و دانشکده ها، کارگران و کارمندان می توانند آثار مورد نظر خود را در رشته های مختلف علم و تکنیک مطالعه نمایند. بدین منظور عده ی زیادی کارمند و راهنما در این کتابخانه کار می کنند و در پیدا کردن آثار به مراجعین کمک می کنند. روزانه بطور متوسط بیش از دو هزار جلد کتاب و مجله به مراجعه کنندگان داده می شود. هم اکنون کتابخانه ی علیشیر نوایی در سراسر مشرق زمین یکی از عنده ترین و جامع ترین گنجینه های کتاب محسوب می شود.

واژه ها

soxtemon – bino, imorat
bo sho'kuhi – hashamatli, bahaybat

afzude sho'dan – ko'paymoq, oshib bormoq
gerye – yig'i
be gush rasidan – quloqqa chalinmoq, quloqqa yetmoq
xelol – ora-chorada, vaqti-vaqti bilan
pobarahme – yalangoyoq
davidan – yugurmoq
deroz keshidan – (cho'zilib) yotmoq
mo'hkam – qattiq, kuch bilan, mahkam
sine – ko'krak
surat – yuz, bashara, tashqi ko'rinish
shivan – dod solib yig'lash
estemdod – iltijo, yordam so'rash
ko'lo'sh – qurigan boshoq va g'alla boshoqlari, g'aram
ehote kardan – o'rab olmoq, qurshab olmoq
niru – kuch-quvvat
shetob – shoshilish, shoshish
bo kamol-e shetob – shoshilgan holda, tezlik bilan
ajale – shoshilinch
bandho-ye ko'lo'sh – g'alla boshoqlarining bog'lamlari
fo'ru neshastan – so'nmoq, pasaymoq
xatar – havf, xatar
kenor keshidan – chetlatmoq, yo'qotmoq, o'chirmoq
dur sho'dan – uzoqlashmoq
sixte – kuygan
kubidan (kub) – urmoq, qoqmoq
rixtan (riz) – to'kmoq, quymoq, sochmoq
dastranj – mehnat, zahmat
xokestar – kul
boqi mondan – qolmoq
ashkolud – yig'lagan holda, yig'i aralash
ellat – sabab
neshon dodan – ko'rsatmoq
sigor – papiros
zendegi – hayot, turmush, yashash
be bod dodan – ko'kka sovurmoq, shamolga uchirib yubormoq
g'aflat – ehtiyotsizlik, beparvolik, g'aflat

به چشم خوردن *be chashm xo'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 سارسبز *sarsabz* – ko'm-ko'k, yam-yashil
 گرداگرد *gerdogerd* – atrof, tevarak
 احاطه کردن *ehote kardar* – o'rab olmoq
 مجلل *mo'jallal* – katta, hashamatli
 مزبور *mazbur* – eslatilgan, qayd etilgan, mazkur
 مجموع *majmu'* – to'plam, yig'in, jamlangan
 عدده *edde* – miqdor, son
 معدود *ma'dud* – cheklangan, kam miqdorda
 قلیل *qallil* – kam, ozgina, kam miqdorda
 مالک *molek* – yer egasi, savdogar
 ثروتمند *sarvatmand* – boy, badavlat
 گشایش یافتن *go'shoyish yoftan* – ochilmoq
 علاقه *'aloqe* – qiziqish, havas
 خاص *xos* – o'ziga xos, katta
 سو *su* – taraf, tomon
 روی آوردن *ruy ovaridan* – intilmoq, tomonga qarab yurmoq
 رونق گرفتن *ro'unaq gereftan* – ravnaq topmoq, gullab yashnamoq
 تعداد *te'dod* – miqdor, son
 هم اکنون *ham aknun* – endilikda, hozir, hozirgi vaqtda
 میزان *mizon* – o'lchov, miqdor
 نسخ *no'sax* – (birligi – نسخه *no'sxe*) nusxalar
 گنجینه *ganjine* – xazina
 استفاده نمودن *estefode namudan* – foydalanmoq
 ایالات متحده ی امریکا *eyolot-e mo'ttahede-ye emriko* – Amerika Qo'sh-
 ma Shtatlari
 عظیم *azim* – katta, ulug'
 فرهنگى *farhangi* – madaniy
 مجاور *majover* – qo'shni
 واصل گردیدن *vosel gardidan* – kelib qo'shilmoq, kelmoq
 آلمان *olmon* – Germaniya
 ژاپن *japo'n* – Yaponiya
 و غیره *va g'eyre* – va boshqalar, va hokazo
 روابط *ravobet* – (birligi – رابطه *rabete*) aloqalar, bog'lanishlar
 تحکیم بخشیدن *tahkim baxshidan* – mustahkamlanmoq
 با عنوان *bo'anovin* – (birligi – عنوان *o'nvon*) nomlarda
 مختلف *mo'xtalef* – turli, har xil

در یافت داشتن *dar yoft doshtan* – olmoq
 برجسته ترین *barjastetarin* – eng mashhur
 کهن *ko'han* – qadimgi, eski
 آثار مورد نظر خود را *osor-e mo'ured-e nazar-e xo'dro* – o'zlariga ke-
 rakli asarlarni
 رشته *reshte* – soha
 بدین منظور *bedin manzur* – shu maqsadda
 راهنما *rohnamo* – konsultant, yo'l ko'rsatuvchi
 مراجعین *mo'rojeyin* – mijozlar, murojaat qilivchilar
 بطور متوسط *be to'ur-e mo'tavasset* – o'rta hisobda
 در سراسر *dar sarosar-e* – butun, hamma
 جامع ترین *jom'etarin* – mukammal, eng boy, eng ko'p jamlangan
 محسوب شدن *mahsub sho'dan* – hisoblanmoq

GRAMMATIK IZOH

Sifat صفت *sefat*

Fors tilida sifatlar asliy va nisbiy sifatga bo'linadilar. Asliy si-
 fatlar bevosita predmetning belgisini bildiradi. Nisbiy sifatlar esa
 predmetning belgisini uning boshqa biror predmet bilan bo'lgan mu-
 nosabatiga ko'ra bilinadi.

Sifat darajalari

Daraja ko'rsatish faqat sifatlariga xos bo'lib, bu sifatarni boshqa
 so'z turkumlaridan ajratuvchi asosiy belgilardan biridir.

Fors tilida sifatning uch darajasi bor: 1) oddiy daraja; 2) cho-
 g'ishtirma daraja; 3) orttirma daraja.

Oddiy daraja sifatning muayyan, ma'lum bir belgisini bildiruv-
 chi shaklidir. Masalan:

خوب *xub* – yaxshi, بد *bad* – yomon, بزرگ *bo'zo'rg* – katta, کوچک *ko'chek* – kichik, قشنگ *qashang* – chiroyli, جوان *javon* – yosh.

Chog'ishtirma daraja sifatning oddiy darajasiga *tar* affiksini
 qo'shish orqali hosil qilinadi.

بد *bad* – yomon
 جوان *javon* – yosh

بدتر *badtar* – yomonroq
 جوانتر *javontar* – yoshroq

Odatda ikki predmetni bir-biri bilan chog'ishtirish analitik yo'l bilan olib boriladi. Bunda chog'ishtiruvchi predmet *az* predlogini qabul qilib, undan so'ng kelgan sifat *tar* affiksi bilan keladi. Masalan:

ahmad az man javontar ast – Ahmad mendan yoshroqdir.

emorat-e doneshgoh-e ma'az – Institutimizning imorati kutubxona imoratidan balandroqdir.

Orttirma daraja oddiy darajadagi sifatlarning oxiriga *tarin* affiksini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

bo'zo'rg – katta *bo'zo'rgtarin* – eng katta
qashang – chiroyli *qashangtarin* – eng chiroyli
bad – yomon *badtarin* – eng yomon

Sifatning chog'ishtirma va orttirma darajasida *urg'u* so'zning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

bo'zo'rgtar

bo'zo'rgtarin

Izoh. *xub* sifatidan chog'ishtirma va orttirma darajalar bu so'zning ekvivalenti bo'lmish *beh* so'zidan hosil bo'ladi. Masalan:

xub – yaxshi, *behtar* – yaxshiroq, *behtarin* – eng yaxshi

Ba'zan chog'ishtirma darajada *tar* affiksi tushib qolishi ham mumkin. Bu holda *beh* so'zining o'zi chog'ishtirma ma'nosini bildiradi. Masalan:

nom-e bo'land beh az bom-e bo'land – Baland nom baland tomdan yaxshiroq. (Maqol.)

Orttirma darajadagi sifat gapda aniqlovchi vazifasida kelib, aniqlanmish so'z bilan izofasiz, oddiy yondashish orqali birikadi. Masalan:

behtarin doneshju – eng yaxshi talaba.

Aniqlanmish so'z ko'plik shaklida ham kelishi mumkin.
behtarin doneshjuyon – eng yaxshi talabalar

yusef behtarin doneshju-ye go'ruh-e mo'ast – Yusuf guruhimizning eng yaxshi talabasidir.

Ba'zi vaqtlarda orttirma darajadagi sifat (aniqlovchi) o'z ketidagi so'z (aniqlanmish) bilan izofa orqali birikishi ham mumkin. Bu holda sifat o'zidan keyin kelgan so'zni ko'plik shaklida kelishini talab qilib, bir jinsdagi predmetlardan birini yoki bir nechtasini ajratib ko'rsatish ma'nosini anglatadi. Masalan:

behtarin-e angurho angur-e husayni ast – Uzumlarning eng yaxshisi husayni uzumidir.

ahmad nazdiktarin-e duston-e man ast – Ahmad do'stlarimning eng yaqinidir.

Orttirma darajadagi sifatdan so'ng kelgan so'z ko'plik shaklida kelsa, ikki xil o'qilishi va ikki ma'no bildirishi mumkin. Masalan:

qashangtarin hotelho – Eng chiroyli mehmonxonalar
qashangtarin-e hotelho – Mehmonxonalarning eng chiroylisi.

Bunda orttirma darajadagi sifatni izofali yoki izofasiz o'qilishi katta ahamiyatga egadir. Masalan:

qashangtarin hotelho – Eng chiroyli mehmonxonalar
qashangtarin-e hotelho – Mehmonxonalarning eng chiroylisi, deb tarjima qilinadi.

Bu ikki gapning yozilishida garchi hech qanday tafovut bo'lmasa ham, lekin orttirma darajadagi sifatning izofali yoki izofasiz o'qilishiga qarab, ma'no jihatidan bir-biridan farqlari borligini ko'ramiz. Birinchi gapda (orttirma darajadagi sifat izofasiz kelganda) bir jinsdagi predmetlarning eng yuqori sifati haqida xabar berilsa, ikkinchi gapda esa (orttirma darajadagi sifat izofali kelganda) yuqori sifatga ega bo'lgan shu jinsdagi predmetlardan biri ajratib ko'rsatilganligi haqida bayon qilinadi.

Ko'pincha bir xil sifatga ega bo'lgan bir jinsdagi predmetlardan bir yoki bir nechtasini ajratib ko'rsatish uchun orttirma darajadagi sifat oldiga *az* predlogi yo *yeki az* birikmasining kelishi ham mumkin. Bu holda orttirma darajadagi sifat ketidan kelgan so'z ko'plik shaklida keladi va ular o'zaro izofa orqali emas, oddiy birikuv yo'li bilan bog'lanadilar.

sa'di va hofiz as
barjastetarin sho'aro-ye qarn-e chahordaho'mand – Sa'diy va Hofiz XIV asrning eng mashhur shoirlaridandirlar.

shahr-e farg'one yeki az bo'zo'rgtarin shahrho-ye jo'mho'ri-ye o'zbekiston ast
Farg'ona shahri O'zbekiston Respublikasining eng katta shaharlaridan biridir.

Ba'zan sifatlar otlashib otga xos bo'lgan barcha morfologik xususiyatlarga ega bo'ladilar. Bu hol ko'pincha maqol va matallarda kuzatiladi. Masalan:

bo nik neshini nik shavi, bo dik neshini siyoh – Yaxshi (odam) bilan o'tirsang yaxshi bo'lasan, qozon bilan o'tirsang qora bo'lasan.
az nik nik oyad az bad bad oyad – Yaxshidan (yaxshi odamdan) yaxshilik keladi, yomondan (yomon odamdan) yomonlik keladi.

Ranglarni ifoda etilishi

Fors tilida ranglar sifat bildirgan oddiy so'zlar orqali ifoda etiladi. Masalan:

so'rx – qizil, siyoh – qora kabi. Ba'zi sifatlar yasama bo'lib, otlarga yo-ye nesbat qo'shish orqali yasaladilar. Masalan:

ob – suv	obi – och ko'k, havorang, ko'k
qahve – qahva	qahveiy – qahvarang, jigarrang
xokestar – kul	xokestari – kulrang

Ba'zan rang bildirgan so'z oxiriga rang so'zi qo'shilib yoziladi.

sabz-rang – yashil rang, ko'k rang
xokestari-rang – kulrang

Biror predmetning rangini bilish uchun che rang che rang-i dorad? iborolari ishlatiladi.

in medod che rang ast? – Bu qalam qaysi rangda?

yoki in medod che rang-i dorad? – Bu qalam qaysi rangda?

in medod so'rx rang ast – Bu qalam qizil rangda.

taxte-ye kelos siyoh rang ast – Sinf taxtasi qora.

1- topshiriq. Quyidagi sifatlardan chog'ishtirma va orttirma darajali sifatlar yasang.

kam – kam, oz	vasi' – keng
garm – issiq	siyoh – qora
shirin – shirin	mo'hem – muhim
kutoh – qisqa, kalta	talx – achchiq
zibo – chiroyli	deroz – uzun

2- topshiriq. Maqollarni o'qing, yod oling va sifat darajalarini aniqlang.

- 1) از نان خسیس ستاره نزدیک تر است.
- 2) سنگ زدن به محل به از زر دادن بی محل.
- 3) بهترین آشنایی آشنایی نلهاست.
- 4) سرکه مفت از عمل شیرین تر است.
- 5) نام بلند به از نام بلند.
- 6) امدم بهتر کتم، بدتر شد.
- 7) سرکه ی نقد به از حلواى نسبه.

Lug'at

setore – yulduz
sang – tosh
ashnoyi – tanish-bilishchilik, yaqinlik
mo'fi – tekin
serke – sirka

3- topshiriq. Gaplarni tarjima qiling hamda O'zbekiston Respublikasi bayrog'idagi ranglarni forscha aytib bering.

این پرچم جمهوری اسلامی ایران است.
پرچم کشور ایران سه رنگ دارد.
رنگ بالای پرچم ایران سبز است.
رنگ وسط پرچم ایران سفید است.

رنگ پایین پرچم ایران سرخ است.
مردم ایران پرچم میهن خود را دوست دارند و به او احترام می گذارند.

4- topshiriq. Qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan sifatlarni yod oling.

خوب <i>xub</i> – yaxshi,	بد <i>bad</i> – yomon
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> – katta,	کوچک <i>kuchek</i> – kichkina
سفید <i>sefid</i> – oq,	سیاه <i>siyoh</i> – qora
نو <i>no'u</i> – yangi,	کهنه <i>ko'hne</i> – eski
شیرین <i>shirin</i> – shirin,	تلخ <i>talx</i> – achchiq
زیبا <i>zibo</i> – chiroyli,	زشت <i>zesht</i> – xunuk
ارزان <i>arzon</i> – arzon,	گران <i>geron</i> – qimmat
روشن <i>ro'ushan</i> – yorug',	تاریک <i>torik</i> – qorong'e
سالم <i>solem</i> – sog'lom,	مريض <i>mariz</i> – bimor, kasal
وسون <i>oson</i> – oson,	مشکل <i>mo'shkel</i> – qiyin

5- topshiriq. Ranglarning nomini yod oling.

سفید <i>sefid</i> – oq	کبود <i>kabud</i> – ko'k, moviy
سیاه <i>siyoh</i> – qora	رنگ آبی <i>obi rang</i> – havorang
سرخ <i>so'rx</i> – qizil	رنگ قهوه ای <i>qahvei rang</i> – jigarrang
زرد <i>zard</i> – sariq	رنگ خلکستری <i>xokestari rang</i> – kulrang
سبز <i>sabz</i> – yashil	

6- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bog'imizda qizil va oq gullar juda ko'p. Men magazindan bir havorang sharf sotib oldim va uni opamning tug'ilgan kuniga sovg'a qildim. Institutimiz atrofini ko'm-ko'k o'tlar, turli rangdagi gullar va daraxtlar bezatib turadi. Moviy osmonda yulduzlar yaltirab turibdi. Bizning auditoriyada bitta qora doska, sariq shkaf, ko'k rangdagi stol va stullar, jigarrangdagi deraza va devor bor. Bu olma qaysi rangda? Bu olma ko'k va u olma sariq rangdadir. Sizning ko'ylagingiz qaysi rangda? Ko'ylagim havorangda.

7- topshiriq. Gaplarni forschaga tarjima qiling.

Samarqand shahri O'zbekistonning eng qadimgi shaharlaridan biridir. Ular institutimizning eng yaxshi talabalaridir. O'zbekistonning eng asosiy qishloq xo'jalik mahsuloti paxtadir. Amerika dunyodagi eng boy mamlakatdir. U fors tilini mendan yaxshiroq biladi. O'zbekistonning ko'm-ko'k parklari, keng ko'chalari, baland

imoratlari, shirin mevalari va mehmondo'st xalqi bor. Kecha men kitob magazinidan mashhur o'zbek yozuvchisi Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanini sotib oldim. Oybekning mashhur asarlaridan biri "Navoiy" romanidir. Qovunlarning eng shirini Xorazm qovunidir. Kun sayin O'zbek xalqi bilan Eron xalqi o'rtasidagi madaniy, iqtisodiy va ilmiy aloqalar kengayib, mustahkamlanib bormoqda. Alisher Navoiy nomidagi O'zbek Milliy kutubxonasi O'rta Osiyodagi eng katta va boy kutubxonadir. O'zbekiston Konstitutsiyasi dunyodagi eng demokratik konstitutsiyalardan biridir. Har kuni institutimiz kutubxonasiga turli xorijiy mamlakatlardan yangi gazeta va jurnallar kelib turadi. Fasllarning eng go'zali bahordir. Fors tili arab tilidan osonroq. Bugun havo kechagidan issiqroq.

8- topshiriq. Qavs ichida berilgan sifatlarni tegishli sifat darajasiga qo'yib gaplarni ko'chirib yozing.

سر کلاس درس دانشجویان (بیش) به فارسی و (کم) به ازبکی حرف می زنند. او زبان فارسی را از من (خوب) می داند. خواهرم از من سو سال (بزرگ) است ولی برادرم از من سه سال (کوچک) است. شهر تاشکند که پایتخت جمهوری ازبکستان است یکی از (بزرگ) شهرهای آسیای میانه است. احمد یکی از (کوشا) دانشجوی گروه ماست. (زود) برو عقب می مانیم. زبان فارسی از زبان عربی (آسان) است. پلو (شیرین) غذا ملی ازبک است. سمرقند از (قدیم) شهرهای ازبکستان است. هوا امروز (سرد) از دیروز است. اهالی شهر تاشکند از اهالی فرغانه (بیش) است. آب وهوای مسکو از تاشکند (سرد) است. این داستان (جالب) اثر این نویسنده است. من امروز (زود) از خواب بیدار شدم که سر کلاس درس دیر نکتم. تمرین پنجم از تمرین ششم (مشکل) است. باغ ملی ازبکستان (قشنگ) باغ شهر تاشکند است. (نزدیک) هتل در تاشکند کجا قرار دارد؟ پنبه (عمده) ثروت جمهوری ازبکستان است. تاشکند یکی از (زیبا) شهرهای آسیای میانه است.

9- topshiriq. Hikoyani o'qing, kitob oxirida keltirilgan lug'atdan foydalanib uni tarjima qiling va hikoyada uchragan sifatlarning darajasini aytib bering.

حکایت

در زمان قدیم مردی غلامی داشت. روزی بدو گفت: امروز از بهترین چیزها غذایی حاضر کن. غلام طعامی لذیذ از زبان گوسفند پخت و نزد خواجه آورد. خواجه پرسید: این غذا را از چه درست کرده ای؟ غلام جواب داد: از زبان گوسفند، زیرا شما فرمودید که از بهترین چیزها طعامی بپزم. در دنیا از زبان بهتر چیست؟ روز دیگر خواجه برای آزمایش به غلام گفت: امروز می خواهم که از بدترین چیزها خوراکی تهیه کنی. غلام این بار نیز از زبان گوسفند طعامی تهیه کرد. خواجه چون این طعام را دید پرسید: این خوراک را از چه حاضر کرده ای؟ غلام جواب داد:

Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar

Fe'ning hozirgi zamon negiziga sh – *esh* affiksini qo'shish orqali harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar yasaladi. Masalan:

donestan	دان don	donesh – bilish
gardidan	گرد gard	gardesh – aylanish
kushidan	کوش kush	kushesh – intilish
po'rsidan	پرس po'rs	po'rsesh – so'rash

Agar hozirgi zamon fe'i negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, sh – *esh* affiksi oldidan bir y – *yo* orttirilib yoziladi.

namudan	نما namo	namoyesh – ko'rsatish
farmudan	فرما farmo	farmoyesh – buyurish
ozmudan	آزما ozmo	ozmoyesh – sinash

Leksik izoh

Harakat nomini bildiruvchi so'zlarga o'rin-makom ma'nosini bildiruvchi goh qo'shimchasini qo'shish orqali fe'ldan anglashilgan ish-harakatning bajarish o'rni ifoda etiladi. Masalan:

namoyesh – ko'rsatish	namoyeshgoh – ko'rgazma
oroyesh – bezash	oroyeshgoh – sartaroshxona
ozmoyesh – sinash	ozmoyeshgoh – laboratoriya
omuzesh – o'qitish	omuzeshgoh – o'quv yurti
varzesh – sport,	varzeshgoh – stadion
jismoniy tarbiya	

1- topshiriq. Quyidagi fe'llardan harakat va holat nomini bildiruvchi otlar yasang.

omuxtan – o'rgatmoq, afzudan – ko'paytirmoq, xostan – xohlamoq, orostan – bezatmoq, parvardan – tarbiyalamoq.

2- topshiriq. Matnini o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va matnda uchragan harakat nomini bildiruvchi otlarni aniqlang.

3- topshiriq. Matnni o'qing, uni o'tilgan grammatik materiallar asosida tahlil qiling.

از زبان گوسفند، زیرا گفتند از بدترین چیزها غذایی تهیه کنیم. در دنیا از زبان بدتر چیست.

خواه تعجب کرد و پرسید که چگونه ممکن است زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها باشد؟ غلام جواب داد: بلی آقا، زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها است، زیرا اگر خوب گوید و حقیقت گوید بهتر از آن چیست و اگر بد گوید و دروغ گوید بدتر از آن چیست!؟

Yigirma yettinchi dars

درس بیست و هفتم

ابو علی ابن سینا

شیخ الرییس ابو علی حسین ابن عبدالله ابن سینا از دانشمندان برجسته ی خاور زمین می باشد. پدر او از اهالی بلخ و مادرش از ساکنین دهکده ی افشنه بود. ابو علی سینا در سال ۳۷۰ هجری در دهکده ی افشنه به دنیا آمد. سپس خانواده ی او به بخارا آمدند و در آنجا ساکن شدند. ابو علی تحصیلات خود را در بخارا شروع کرد و در سن دوازده سالگی در بسیاری از رشته های علوم مهارت یافت. ابو علی علوم فلسفه و قسمتی از منطق و همچنین هندسه ی اقلیدس را در نزد فیلسوف مشهور قرن چهارم هجری – ابو عبدالله نقلی فرا گرفت. پس از آن به تحصیل علوم پزشکی آغاز کرد. هنگامی که شانزده ساله بود بسیاری از پزشکان مشهور آن زمان برای کار آموزی و تجربه آندوزی خدمت او می آمدند و از دانش او بهره می بردند.

در آن موقع که امیر نوح بن منصور سامانی مریض بود از ابو علی ابن سینا خواهش کردند که او را معالجه کند و ابو علی ابن سینا در این معالجه موفق شد و تندرستی امیر را به او باز گردانید. در ازای این خدمت به ابو علی سینا اجازه داده شد که از کتابخانه گرانبهای امیر استفاده کند. ابو علی سینا بسیاری از کتابهای کمیاب و آثار پر قیمت علمی را در این گنجینه ی بزرگ مطالعه کرد و یادداشتهایی برداشت. در آن هنگام که ابو علی سینا از این کتابخانه استفاده می کرد حاشیه ی تاسف آوری روی داد یعنی این کتابخانه ی بزرگ سامانیان آتش گرفت و آن همه آثار پر ارج علمی در میان شعله های آتش نابود گشت.

در این موقع بود که ابو علی سینا به نشر آثار خود شروع نمود. امور دیوانی پدر پس از مرگش به ابو علی واگذار شد. پس از اختلال اوضاع ماورالنهر ابو علی به خوارزم رفت و در دربار علی بن مامون راه یافته با دانشمندانی مانند ابو ریحان بیرونی و ابو سهیل اشنایی یافت. ابو علی سینا به گرگان و ری و شهرهای مشهور دیگر مسافرت کرد. او مدت چهار ماه در قلعه فریدخان ری محبوس شد و بسیاری از آثار خود را در زندان تألیف کرد.

ابو علی سینا در سن پنجاه و هفت سالگی در سال ۴۲۸ هجری در شهر همدان وفات یافت. سیاحان خارجی که به ایران می روند در همدان از آرامگاه زیبای ابو علی سینا دیدن می کنند. این مقبره یکی از بناهای تاریخی ایران است. این دانشمند بزرگ کتابهای زیادی نوشته است. کتاب شفاء، قانون، اشارات، نجات و دانشنامه ی علایی و بسیاری کتابهای دیگر از آن جمله اند. کتاب "قانون" در جمهوری ازبکستان به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar

Fe'ning hozirgi zamon negiziga sh – *esh* affiksini qo'shish orqali harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar yasaladi. Masalan:

<i>donestan</i> دانستان	<i>don</i> دان	<i>donesh</i> – bilish دانش
<i>gardidan</i> گردیدن	<i>gard</i> گرد	<i>gardesh</i> – aylanish گردش
<i>kushidan</i> کوشیدن	<i>kush</i> کوش	<i>kushesh</i> – intilish کوشش
<i>po'rsidan</i> پرسیدن	<i>po'rs</i> پرس	<i>po'rsesh</i> – so'rash پرسش

Agar hozirgi zamon fe'l negizi cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, sh – *esh* affiksi oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi.

<i>namudan</i> نمودن	<i>namo</i> نما	<i>namoyesh</i> – ko'rsatish نمایش
<i>farmudan</i> فرمودن	<i>farmo</i> فرما	<i>farmoyesh</i> – buyurish فرمایش
<i>ozmudan</i> آزمودن	<i>ozmo</i> آزما	<i>ozmoyesh</i> – sinash آزمایش

Leksik izoh

Harakat nomini bildiruvchi so'zlarga o'rin-makom ma'nosini bildiruvchi *goh* qo'shimchasini qo'shish orqali fe'ldan anglashilgan ish-harakatning bajarish o'imi ifoda etiladi. Masalan:

<i>namoyesh</i> – ko'rsatish نمایش	<i>namoyeshgoh</i> – ko'rgazma نمايشگاه
<i>oroyesh</i> – bezash آرایش	<i>oroyeshgoh</i> – sartaroshxona آرایشگاه
<i>ozmoyesh</i> – sinash آزمایش	<i>ozmoyeshgoh</i> – laboratoriya آزمایشگاه
<i>omuzesh</i> – o'qitish آموزش	<i>omuzeshgoh</i> – o'quv yurti آموزشگاه
<i>varzesh</i> – sport, jismoniy tarbiya ورزش	<i>varzeshgoh</i> – stadion ورزشگاه

1- **topshiriq.** Quyidagi fe'llardan harakat va holat nomini bildiruvchi otlar yasang.

amuxtan – xohlamoq, *xostan* – xostan خواستن
 afzudan – ko'paytirmoq, *afzudan* – ko'paytirmoq افزودن
 parvardan – tarbiyalamoq.

2- **topshiriq.** *matnini o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va matnda uchragan harakat nomini bildiruvchi otlarni aniqlang.*

3- **topshiriq.** *Matnini o'qing, uni o'tilgan grammatik materiallar asosida tahlil qiling.*

از زبان گوسفند، زیرا گفتید از بدترین چیزها غذایی تهیه کنم. در دنیا از زبان بدتر چیست.

خواجه تعجب کرد و پرسید که چگونه ممکن است زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها باشد؟ غلام جواب داد: بلی آقا، زبان هم بهترین و هم بدترین چیزها است، زیرا اگر خوب گوید و حقیقت گوید بهتر از آن چیست و اگر بد گوید و دروغ گوید بدتر از آن چیست؟!

Yigirma yettinchi dars

درس بیست و هفتم

ابو علی ابن سینا

شیخ الرییس ابو علی حسین ابن عبدالله ابن سینا از دانشمندان برجسته ی خاور زمین می باشد. پدر او از اهالی بلخ و مادرش از ساکنین دهکده ی افشنه بود. ابو علی سینا در سال ۳۷۰ هجری در دهکده ی افشنه به دنیا آمد. سپس خانواده ی او به بخارا آمدند و در آنجا ساکن شدند. ابو علی تحصیلات خود را در بخارا شروع کرد و در سن دوازده سالگی در بسیاری از رشته های علوم مهارت یافت. ابو علی علوم فلسفه و قسمتی از منطق و همچنین هندسه ی اقلیدس را در نزد فیلسوف مشهور قرن چهارم هجری – ابو عبدالله نقلی فرا گرفت. پس از آن به تحصیل علوم پزشکی آغاز کرد. هنگامی که شانزده ساله بود بسیاری از پزشکان مشهور آن زمان برای کار آموزی و تجربه اندوزی خدمت او می آمدند و از دانش او بهره می بردند.

در آن موقع که امیر نوح بن منصور سلمانی مریض بود از ابو علی ابن سینا خواهش کردند که او را معالجه کند و ابو علی ابن سینا در این معالجه موفق شد و تندرستی امیر را به او باز گردانید. در ازای این خدمت به ابو علی سینا اجازه داده شد که از کتابخانه گرانبهای امیر استفاده کند. ابو علی سینا بسیاری از کتابهای کمیاب و آثار پر قیمت علمی را در این گنجینه ی بزرگ مطالعه کرد و یادداشتهایی برداشت. در آن هنگام که ابو علی سینا از این کتابخانه استفاده می کرد حادثه ی تاسف آوری روی داد یعنی این کتابخانه ی بزرگ سامانیان آتش گرفت و آن همه آثار پر ارج علمی در میان شعله های آتش نابود گشت.

در این موقع بود که ابو علی سینا به نشر آثار خود شروع نمود. امور دیوانی پدر پس از مرگش به ابو علی واگذار شد. پس از اختلال اوضاع ماورالنهر ابو علی به خوارزم رفت و در دربار علی بن مامون راه یافته با دانشمندانی مانند ابو ریحان بیرونی و ابو سهیل آشنایی یافت. ابو علی سینا به گرگان و ری و شهرهای مشهور دیگر مسافرت کرد. او مدت چهار ماه در قلعه فردجان ری محبوس شد و بسیاری از آثار خود را در زندان تألیف کرد.

ابو علی سینا در سن پنجاه و هفت سالگی در سال ۴۲۸ هجری در شهر همدان وفات یافت. سیاحان خارجی که به ایران می روند در همدان از آرامگاه زیبای ابو علی سینا دیدن می کنند. این مقبره یکی از بناهای تاریخی ایران است. این دانشمند بزرگ کتابهای زیادی نوشته است. کتاب شفاء، قانون، اشارات، نجات و دانشنامه ی علایی و بسیاری کتابهای دیگر از آن جمله اند. کتاب "قانون" در جمهوری ازبکستان به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

افتتاح سمینار

خبرنگار ما از شیراز گزارش می دهد: چندی قبل سمینار تعلیماتی فرهنگ فارس طی مراسمی به وسیله مدیر کل فرهنگ فارس افتتاح گردید و کار خود را آغاز کرد. در این سمینار مشاوران آموزشی فرهنگ شهرستانهای استان شرکت داشتند و مدیر کل فرهنگستان پس از افتتاح سمینار طی بیاناتی اظهار امیدواری کرد که سمینار بتواند گامهای موثری در پیشرفت فرهنگ استان بر دارد.

(از روزنامه "اطلاعات")

Lug'at

افتتاح *eftetoh* – ochilish
افتتاح گردیدن *eftetoh gardidan* – ochilmoq
سمینار *seminor* – seminar
خبرنگار *xabarnegor* – muxbir
گزارش *go'zoresh* – xabar, ma'ruza
گزارش دادن *go'zoresh dodan* – xabar bermog
تعلیمات *ta'limot* – o'qitish, o'rgatish
فارس *fors* – Fors (viloyat nomi)
مدیر کل *mo'dir-e ko'll* – bosh mudir
مشاور *mo'shover* – maslahatchi, konsultant
شهرستان *shahreston* – shahriston, viloyat
استان *o'ston* – o'lka, viloyat
موثر *mo'asser* – ta'sirli, effektiv, natijali
گام *gom* – qadam
گام برداشتن *gom bar-doshtan* – qadam tashlamoq
پیشرفت *pishraft* – taraqqiyot, muvaffaqiyat

4- topshiriq. Maqollarni yodlang va harakat nomini bildiruvchi otlarni qaysi fe'ldan yasalganini aniqlang.

- 1) هنر از دانش و دانش از خوانش.
- 2) دانش کلید گنجهاست.
- 3) هر که کوشش می کند به مقصد خود می رسد.
- 4) توانا بود هر که دانا بود.
ز دانش دل پیر بر نا بود.
- 5) حساب به دینار بخشش به خروار.

5- topshiriq. Quyidagi harakat nomini bildiruvchi so'zlarni kitob oxiridagi ilovadan foydalanib qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

خواهش، فرمایش، آموزش، سفارش، آزمایش، پذیرش، افزایش، گردش، خورش، بخشش، آرایش، گشایش، ورزش، ارزش، ستایش، نمایش.

6- topshiriq. Matnni forschaga tarjima qiling.

Alisher Navoiy

O'zbek xalqining buyuk shoiri va olimi Alisher Navoiy jahon madaniyati tarixida munosib o'rin tutadi. Mamlakatimizda bu mashhur mutafakkirning tug'ilgan kuni har yili keng nishonlanadi.

Nizomiddin Alisher Navoiy 1441- yil 9- fevralda Hirot shahrida tug'ildi. Uning otasi bilimli kishi edi. Alisher 4-5 yoshidayoq o'qish va yozishni o'rgandi, adabiyot va san'atga havas qo'ydi. Alisher yoshlik chog'laridan boshlab fors tilidagi asarlarni katta zavq bilan o'qidi. Ko'p o'tmay o'zi ham she'r yoza boshladi.

Husayn Boyqaro taxtga o'tirgach, Alisherni o'ziga vazir qilib tayinladi. Alisher Navoiy hamisha mazlum va ezilgan xalqning manfaatini himoya qilardi. U o'z asarlarida odamlarni insonga xos bo'lgan yaxshi fazilatli va adolatli bo'lishga chaqirardi. Navoiyning buyuk xizmati shundaki, u o'zining o'lmas asarlari bilan qadimiy o'zbek tilining cheksiz imkoniyatini, uning boshqa tillar qatori boy, qudratli til ekanligini amalda isbotlab berdi. Navoiy fors tilida ham chiroyli she'rlar bitgan. Uning forsha she'rlari "Devoni Foni" dan joy olgan. "Xazoyin ul-ma'oni" deb atalgan lirik she'rlar to'plami va besh dostonidan iborat "Xamsa" asari Navoiyning eng yirik asarlaridandir. Navoiyning ijodiy merosi o'zbek xalqining milliy boyligiga aylangan. Uning asarlari ko'p nusxada bir necha marta nashr etildi va ko'p tillarga tarjima qilindi. Yaqinda Alisher Navoiyning 20 jilddan iborat asarlar to'plami nashr etildi.

Lug'at

olim – دانشمند *doneshmand*
madaniyat – farhang, تمدن *tamaddo'n*
munosib o'rin tutmoq – maqom-e arzande-i
maqom-e arzande-i doshtan
nishonlamoq – جشن گرفتن *jashm gereftan*
tug'ilmoq – تولد یافتن *tavallo'd yoftan*, chashm be
do'nyo go'shudan چشم به دنیا گشودن
o'rganmoq – یاد گرفتن *yod gereftan*
havas qo'ymoq – علاقه داشتن *aloqe doshtan*
yoshlik chog'laridan boshlab – از اوان کودکی *az avon-e kudaki*
katta zavq bilan – با نوق فراوان *bo zo'uq-e farovon*
ko'p o'tmay – به زودی *be zudi*

she'r yoza boshladi - به نوشتن شعر مبادرت ورزید - *be naveshstan-e she'r mo'boderat varzid*

tayinlamoq - تعیین کردن - *tayin kardan*

ezilgan - ستم‌دیده - *setamdide*

himoya qilmoq - از... طرفداری کردن - *az... tarafdori kardan*

insonga xos yaxshi fazilatlar - فضایل حسنه انسانی - *fazoyel-e hasane-ye insoni*

chaqirmoq - فرا خواندن - *faro xondan*

o'lmas asarlar - آثار جاودان - *osor-e jovedon*

davr - دوره - *do'ure*

qadimiy o'zbek tili - زبان باستانی ازبک - *zabon-e bostoni-ye o'zbek*

cheksiz - بی حد و حصر - *bi hadd-o' hasr*

imkoniyat - امکانات - *emkonot*

amalda - در عمل - *dar amal*

qudratli - متین - *matin*

isbotlamoq - تثبیت کردن - *tasbit kardan*

bitmoq (she'r) - سرودن - *so'rudan*

chiroyli (ravon) she'rlar - اشعار شیوایی - *ash'ori shivoiy*

joy olmoq (joylashmoq) - گنجانده شدن - *go'njonde sho'dan*

to'plam - مجموعه - *majmu'e*

doston - منظومه - *manzume*

hisoblanmoq - محسوب شدن - *mahsub sho'dan*

milliy boyluk - ثروت ملی - *sarvat-e melli*

aylanmoq - مبدل گردیدن - *mo'baddal gardidan*

nashr etilmoq - منتشر شدن - *mo'ntasher sho'dan*

7- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, kitob oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va harakat nomlarini aniqlang.

از کتاب " انشاء و نامه نگاری "

دانش

بهترین وسیله‌ی ترقی هر فرد و هر جامعه‌ی تحصیل علم و دانش است. به همین وسیله بود بشر اولیه که مانند وحشیان زندگی می‌کرد امروز به اعلی‌ترین درجه‌ی ترقی رسیده. هواپیما و کشتیهای شگفت انگیز و رادیو و تلگراف و تلفن و کامپیوتر و امثال آنها را اختراع کرده و هر روز وسیله‌ی رفاه و آسایش هم‌نوع خود را بیشتر فراهم می‌کند. دانش سرمایه‌ی است که نه تنها از دستبرد دزدان در امان است حتی جنگهای سخت و بزرگترین پیش آمدها هم از قدر و قیمت آن نمی‌کاهد. دانشمند همیشه در انتظار مردم عزیز و محترم است و جاهل و نادان در نزد هیچکس آبرویی ندارد. فقر و بدبختی، یأس و ناامیدی، اندبار و نکبت هر ملت مربوط به نادانی افراد آنست. همچنین توانگری و خوشبختی هر جامعه‌ی حاصل دانشمندی افراد آن جامعه می‌باشد. امروز

ملتی بر ملت دیگر برتری و مزیت دارد که افراد آن در راه تحصیل علم و دانش کوشش بیشتری بخرج دهند. ما هم اگر بخواهیم از ملل متمدن جهان عقب نمانیم باید وقت را غنیمت شمرده در کسب دانش بکوشیم زیرا بگفته‌ی فردوسی شاعر نامدار ایران:

ز دانش به اندر جهان هیچ نیست
نن مرده و جان نادان یکمست
بعلاوه همان شاعر بزرگوار فرموده است:

توانا بود هر که دانا بود
ز دانش دل پیر برنا بود

Yigirma sakkizinchi dars

درس بیست و هشتم

ایران

کشور جمهوری اسلامی ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. ایران با کشورهای افغانستان، پاکستان، عراق، ترکیه و آذربایجان هم مرز است.

وسعت اراضی مساحت ایران یک میلیون و ششصد و چهل و هشت هزار کیلومتر مربع است. جمعیت کشور ایران بیش از هفتاد و پنج میلیون نفر است. پایتخت کشور ایران شهر تهران است. در شمال ایران دریای خزر و در جنوب آن دریای عمان و خلیج فارس قرار دارد. بیش از نیمی از خاک ایران را دشتها و کوهستانها تشکیل می‌دهد. مرکز و جنوب شرقی ایران از صحراها و دشتهای کویری پهناور پوشیده شده است. وسیعترین دشتهای ایران عبارتند از دشت کویر، کویر لوت، کویر نمک و غیره. آب و هوای صحراها و دشتها خیلی گرم و خشک است و زندگی مردم در آنجا خیلی سخت است.

زبان رسمی مردم ایران زبان فارسی است. اهالی شهر تهران در حدود دوازده میلیون نفر می‌باشند. تهران مرکز اداری، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور است. طبق آخرین تقسیمات ایران به بیست و نه استان تقسیم شده است. استانهای خراسان، سیستان، کرمان، فارس، خوزستان، اصفهان، یزد، مازندران و گیلان از آن جمله اند. شهرهای مشهد، کرمان، بندرعباس، تهران، شیراز، اصفهان، یزد، اهواز، همدان، تبریز از شهرهای بزرگ ایران محسوب می‌شوند. واحد پول ایران ریال است. جمهوری اسلامی ایران با کشورهای زیادی در جهان روابط سیاسی و اقتصادی و فرهنگی دارد.

روبخانه‌ها و دریاچه‌های ایران کم آب هستند. روبخانه‌های بزرگ ایران عبارتند از: کارون، شط العرب، سفیدرود، اترک، ارس، کشف رود، زاینده رود و غیره. در ایران گندم، جو، برنج، چای، پسته، چغندر قند، پنبه، توتون و میوه‌ها و سبزیجات مختلف کشت و پرورش می‌یابد. عمده‌ترین محصولات کشاورزی ایران گندم و برنج است. برنج در استانهای گیلان و مازندران به عمل می‌یابد. مهمترین ثروت ملی ایران نفت است. ایران در تولید نفت مقام چهارم را در جهان دارا است. صادرات ایران اهمیت فراوانی دارد. علاوه بر منابع نفتی از معادن زیر

زمینی گاز طبیعی، ذغال سنگ، انواع فلزات و انواع سنگهای معدنی استخراج می شود.

در شهرهای ایران موزه های تاریخی و آثار باستانی و نمایشگاه های مختلف زیادی است که توجه هر سیاح و توریستی را که به ایران می آید به خود جلب می کند.

GRAMMATIK IZOH

Qisqartirilgan infinitiv مصدر مرخم *masdar-e mo'raxxam*

Fors tilida fe'lning infinitiv shaklidan tashqari مصدر مرخم *masdar-e mo'raxxam* deb ataluvchi qisqartirilgan infinitiv shakli ham mavjuddir.

Qisqartirilgan infinitiv fe'lning to'la shaklidan ن - an qismini olib tashlash orqali hosil qilinadi. Qisqartirilgan infinitiv shakli jihatdan o'tgan zamon fe'l negiziga mos keladi. Masalan:

Infinitiv	Qisqartirilgan infinitiv
رفتن <i>raftan</i>	رفت <i>raft</i>
خواندن <i>xondan</i>	خواند <i>xond</i>
نوشتن <i>naveshtan</i>	نوشت <i>navesht</i>

Qisqartirilgan infinitiv gapda mustaqil ravishda ishlatilmaydi. U ma'lum fe'l formalari bilan birikib, shaxssiz gaplar va aniq kelasi zamon fe'li hosil qilishda qo'llanadi.

Shaxssiz gaplar

Shaxssiz gaplarda ega grammatik jihatdan ifoda etilmaydi.

Fors tilida shaxssiz gaplarning kesimi می شود *mishavad* (bo'ladi), نمی شود *namishavad* (bo'lmaydi), می توان *mitavon* (bo'ladi), نمیتوان *namitavon* (bo'lmaydi), باید *boyad* (kerak), نباید *naboyad* (kerak emas) so'zlarini qisqartirilgan infinitiv shaklidagi fe'l bilan birikivi orqali ifodalanadi. Masalan:

می شود رفت *mishavad raft* - borib bo'ladi, borish mumkin

نمی شود رفت *namitavon raft* - borib bo'ladi, borish mumkin

باید رفت *boyad raft* - borib bo'lmaydi

نباید رفت *naboyad raft* - borib bo'lmaydi

باید رفت *boyad raft* - borish kerak

نباید رفت *naboyad raft* - borish kerak emas

Misollar:

قدیم ترین نسخ خطی آثار علیشیر نوایی را می توان در انستیتوی خاورشناسی *qadimtarin no'sax-e xatti-ye osor-e alisher navoyiro mita-* مطالعه کرد.

von dar anstittu-ye xovarshenosi mo'tole'e kard - Alisher Navoiyning eng qadimgi qo'lyozmalarini Sharqshunoslik institutida mutolaa qilish mumkin.

با کدام وسایل نقلیه می شود به قروندگاه رسید؟ *bo ko'dom vasoyel-e naqliye mishavad be fo'rudgoh rasid?* - Qaysi transport bilan aeroportga borib bo'ladi?

هر یکی از ایستگاه های متروی تاشکند را می توان کاخ زیر زمینی نامید. *har yeki az istgohho-ye metro-ye toshkandro mitavon kox-e zirzamini nomid* - Tashkent metrosining har bir bekatini yerosti saroyi desa bo'ladi.

Izoh. She'riyatda, maqollarda va xalq tilida می توان *mitavon* ning می - *mi* old qo'shimchasi ko'pincha tushib qoladi. Masalan:

توان نان خورد اگر دندان نباشد
مصیبت آن بود که نان نباشد

Non yesa bo'ladi, agar tish bo'lmasa ham,
(Tish bo'la turib) non bo'lmaslik, bu musibatdir.

- 1- **topshiriq.** 28- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va undagi shaxssiz gaplarni aniqlang.
- 2- **topshiriq.** O'tilgan leksik va grammatik materiallardan foydalanib 10 ta shaxssiz gap tuzing.
- 3- **topshiriq.** Quyidagi maqollarni ko'chirib yozing, ularni yod oling va ularda uchragan shaxssiz gaplarning yasalishini aytib bering.

- 1) سگ را به زور به شکار نتوان برد.
- 2) زنده را می توان کشت، کشته را زنده نتوان کرد.
- 3) از نرد بان پله پله بالا باید رفت.
- 4) آفتاب را با دو انگشت نمی توان پنهان کرد.
- 5) کشته را به زر و زور زنده نتوان کرد.
- 6) به صبر از غوره حلوا می توان ساخت.
- 7) با یک دست دو هندوانه نمی شود بر داشت.
- 8) آتش را با آتش نمی توان خاموش کرد.
- 9) تا نهال تر است باید راست کرد.
- 10) تا صلح توان کرد در جنگ مکوب.

- 4- **topshiriq.** Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Hamisha tozalikka rioya qilish kerak. Ovqat yeyishdan oldin qo'lni sovun bilan yuvish kerak. Tashkent Davlat pedagogika institutiga qaysi trolleybus bilan borsa bo'ladi? Dars vaqtida faqat fors

tilida gaplashish kerak. Bu kuchli to'liqida baliq ovlab bo'lmaydi. Bu yerga o'tirsa bo'ladimi? Ilmiy konferensiyaga ma'ruza tayyorlash uchun qaysi asarlardan foydalanish kerak? Tezda doktorning oldiga borish kerak. Ko'p bilish uchun ko'p o'qish va ko'p ishlash kerak. Tun shu qadar qorong'i ediki, hatto yo'l atrofidagi uylarni ham ko'rib bo'lmas edi. Bugungi ishni ertaga qoldirish kerak emas. Uyqudan turgandan so'ng 10-15 daqiqa badan tarbiya qilish kerak. Bu xabarni tezda unga yetkazish kerak. Bunday havoda paltosiz uydan tashqariga chiqib bo'lmaydi. Uni faqat dam olish kunlari uyida topish mumkin. Arab tilini qanday qilib o'rgansa bo'ladi?

5- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va shaxssiz gaplarni aniqlang.

من حیوانات

معلم تاریخ طبیعی از شاگرد پرسید: من اسب و امسال آنرا از روی چه می توان تعیین نمود؟ شاگرد گفت: از روی دندان. معلم گفت: من مرغ و خروس را چطور؟ شاگرد گفت: آن هم از روی دندان. معلم گفت: مرغ و خروس دندان ندارند. گفت: از دندان خود. گفت: چطور؟ شاگرد گفت: مرغ و خروس وقتی بپر باشند گوشت آنها در زیر دندان خوب جویده نمی شود و اگر جوان باشند به آسانی جویده می شود.

6- topshiriq. Bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) so'zlarni yod oling.

زیبا <i>zibo</i> –	qashang – chiroyli
چاق <i>choq</i> –	ferbe – semiz
سرخ <i>so'rx</i> –	qermez – qizil
واژه <i>vof:e</i> –	lo'g'at – so'z
بسیار <i>besyor</i> –	ziyod – ko'p
بزرگ <i>bo'zo'rg</i> –	arshad – katta
مريض <i>mariz</i> –	bimor – kasal
تالار <i>tolor</i> –	solo'n – zal
طرف <i>taraf</i> –	su – taraf, tomon
آغاز <i>og'oz</i> –	sho'ru' – boshlash
سوال <i>so'ol</i> –	po'rsest – so'rash
جواب <i>javob</i> –	poso'x – javob
سخن <i>so'xan</i> –	harf – gap, so'z

7- topshiriq. Quyidagi shaxssiz gaplarni o'qing, tarjima qiling va modal so'zlarni aniqlang.

امروز هوا گرم است، می شود برای استراحت بیرون شهر رفت. نباید فراموش کرد که شما فرزندان جمهوری استقلال ازبکستان هستید. نمی شود فهمید که او چه می گوید.

شما باید بدانید که امتحانات تئستنی نزدیک می شود. چه باید کرد و چه نباید کرد، این مسئله مهم است. چه باید کرد که من زبان فارسی را خوب بدانم. برای ترجمه ی این متن از کدام فرهنگ باید استفاده کرد. اینجا نباید سیگار کشید.

این کتاب را به بیست ریال می شود خرید. از کجا می شود این داستان را پیدا کرد. برای آنکه سالم باشیم باید هر روز صبح ورزش کرد. باید این مقاله را به انگلیسی ترجمه کرد. این نسخه خطی را نمی توان خواند.

8- topshiriq. Quyidagi dialoglarni fors tiliga tarjima qiling.

- Siz Eronda bo'lganmisiz?
- Yo'q, men Eronda bo'lmaganman, lekin ko'rishni juda xohlayman. Aytishlaricha, u go'zal mamlakat.
- Ha, u G'arbiy Osiyoda joylashgan eng yirik mamlakatlardan biridir.
- Mamlakatning tabiati qanday? Aholisi qancha?
- Tabiati ajoyib, go'zal o'lka. U yerda tog'lar, dashtlar, adirlar va daryolar ko'p. Aholisi 75 milliondan ortiq. Tehron shahrida esa 12 million atrofida aholi yashaydi.
- U rivojlangan o'lkami?
- Ha, u qadimiy, rivojlangan mamlakatdir. Eron dunyo ilm-u faniga, madaniyati rivojiga katta hissa qo'shgan mamlakatdir. Juda ko'p olim va donishmandlar, shoir va mutafakkirlar u yerda tug'ilib ijod qilganlar.
- O'zbekistonning asosiy qishloq xo'jalik boyligi paxtadir. Eronning asosiy boyligi nima?
- Eronning asosiy milliy boyligi neftdir. Bundan boshqa juda ko'p yerosti boyliklari ham mavjuddir.
- Aytinchu, Eronda diqqatga sazovor joylar, muzeylar ham ko'pmi?
- Ha, Eronda tarixiy muzeylar, yodgorliklar, masjid va tarixiy yodgorliklar juda ko'p. Masalan, Qadimgi Eron muzeyi, Rizo Abbosi, Sa'd saroy muzeylari, Antik asarlar muzeyi, Milliy asarlar, Eron gilamlari kabi muzeylar juda diqqatga sazovordir.

- Iltifotingiz uchun rahmat. Imkoniyat bo'lishi bilan men albatta Eronga boraman va bu go'zal o'lkani ziyorat qilaman.

9- topshiriq. Matnni o'qing, tarjima qiling va uning mazmunini o'qituvchingizga so'zlab bering.

شهر تهران

شهر تهران پایتخت کشور ایران است. اهالی تهران بیش از دوازده میلیون نفر هستند. این شهر بزرگ مرکز علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایران می باشد. مهمترین مراکز علمی، آموزشگاه های عالی، پژوهشگاه های علمی، ادارات نظامی، اقتصادی و بازرگانی کشور در تهران قرار دارد. دانشگاه تهران معروفیت جهانی دارد. تهران دارای خیابانهای وسیع و ساختمانهای زیبا و چند طبقه است. تهران یکی از شهرهای شمالی ایران است. در تهران موزه های تاریخی و آثار گوناگون هنری، آرامگاه های شاعران برجسته و روحانیان معروف و مساجد و مدرسه های قدیمی فراوان است. تهران موزه های زیادی دارد. از جمله: موزه ایران باستان، موزه رضا عباسی، کاخ موزه سعد آبد، موزه آثار ملی، موزه فرش، موزه آثار عتیقه و غیره.

همچنین مهم ترین مراکز درمانی و پزشکی در تهران قرار دارد. بزرگترین ساختمان ها و عمارت های مسکونی در این شهر ساخته شده است. این شهر از نظر آب و هوایی در منطقه گرم و خشک قرار دارد. بزرگترین مسابقات ورزشی در این شهر برگزار می شود. برج " میدان آزادی " افتخار این شهر بزرگ است. به تازگی احداث ماروی زیر زمینی بر جانبه های این شهر افزوده است. متروی تهران انقدر قشنگ است که هر یکی از ایستگاه های آن را می شود کاخ زیر زمینی نامید.

هر ماه صدها تن از سیاحان خارجی به تهران می آیند و از آنها دیدن می کنند. این آثار تاریخی و موزه های جالب و دیدنی توجه هر سیاح و گردشگری را به خود جلب می کند.

Yigirma to'qqizinchi dars

درس بیست و نهم

نمایشگاه بازرگانی جمهوری اسلامی ایران در تاشکند

نمایشگاه بازرگانی و صنعتی جمهوری اسلامی ایران در اواسط اردیبهشت ماه سال آینده در شهر تاشکند افتتاح خواهد شد. هدف از تشکیل این نمایشگاه آشنا ساختن مردم ازبکستان با موفقیت ها و امکانات صادراتی ایران می باشد.

در غرفه های این نمایشگاه، تماشگران با دست آوردهای صنعتی ایران آشنا می شود. بدیهی است که ظرفیت غرفه های نمایشگاه امکان نمی دهد که بتوان انواع و اقسام محصولات صنایع ایران را به معرض تماشا گذاشت، ولی اشپای نمایشی نمایشگاه طوری انتخاب شده اند که بازدید کننده بتواند با سطح فنی کنونی صنایع جمهوری اسلامی ایران آشنا گردد. بیننده گویی گردش جالبی در کشور ایران انجام می دهد و با انجام این سفر، اطلاعات خود را در باره ی همسایه ی جنوبی کامل تر می کند و با مردم ایران بهتر آشنا می شوند.

نمایشگاه بازرگانی و صنعتی ایران در تاشکند، در خیابان "دوستلیک" واقع خواهد شد. در این خیابان، تماشگران بنایی را که به افتخار دوستی ملل ازبک و ایران برپا گردیده، مشاهده خواهند نمود. در محوطه ی نمایشگاه، غرفه ی مخصوص صنایع برای نمایش انواع و اقسام ماشین ها گنجايش خواهد یافت. در سالن تلبستانی، فضایی به گنجایش پانصد تن به تماشگران اختصاص داده خواهد شد. در این سالن فیلم هایی از سینماهای ایران به معرض نمایش گذاشته می شود.

به طور کلی، این نمایشگاه چیزهای متنوعی عرضه خواهد کرد و بهتر آن است که از آن صحبت نکنیم، بلکه دیدن کنیم. اما یاد آوری چند نکته هم بی فایده نیست. فیلم های مستند رنگی، آلبوم های عکس و کتاب های نویسندگان و شاعران و روز نامه ها و مجلات ایران، بازدید کنندگان را با فرهنگ و هنر مردم ایران آشنا می کند.

در غرفه های موسیقی می توان آهنگ ها و ترانه های ملی ایران را که روی نوار ضبط شده، شنید. تقریباً بازدید از این نمایشگاه به منزله مسافرت به کشور همسایه ی ما است. آرزو می کنیم که در آینده، دستاوردهای کشور ازبکستان در پایتخت ایران به نمایش گذاشته شود و ایرانیان از پیشرفت و ترقی ازبکستان در صنعت و کشاورزی آشنا شوند و زمینه های همکاری اقتصادی بین دو کشور فراهم آید.

GRAMMATIK IZOH

Aniq kelasi zamon fe'li mustaqbil mo'staqbal

Aniq kelasi zamon fe'li ish-harakatning kelasi zamonda bajarilishi yo bajarilmasligi aniq, qat'iy ekanligini bildiradi.

Aniq kelasi zamon fe'li qo'shma fe'l shaklida bo'lib, ikki qismdan - yetakchi va ko'makchi fe'ldan tashkil topadi.

Aniq kelasi zamon fe'li ko'makchi fe'l sifatida kelgan *xostan* fe'lining hozirgi zamon fe'l negizi (*xoh*) ga shaxs-son qo'shimchalarini qo'shish va undan so'ng yetakchi fe'lining qisqartirilgan infinitiv shaklini keltirish orqali hosil qilinadi. Aniq kelasi zamon fe'lining tuslanishida ko'makchi fe'l o'z leksik ma'nosini butunlay yo'qotib, kelajak tushunchasini ifodalaydi. Yetakchi fe'l esa hamma shakllarda qisqartirilgan infinitiv (مصدر مرخم) shaklida bo'ladi.

raftan - (bormoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

man xoham raft - Men boraman, men borajakman.

to' xohi raft - Sen borasan, sen borajaksan.

u xohad raft - U boradi, u borajak.

ما خواهيم رفت *mo xohim raft* – Biz boramiz, biz borajakmiz.
 شما خواهيد رفت *sho'mo xohid raft* – Siz borasiz, siz borajaksiz.
 آنها خواهند رفت *onho xohand raft* – Ular boradilar, ular borajaktlar.

خواستن *xostan* ko'makchi fe'li prefiksli fe'llarda prefiksdan so'ng, qo'shma fe'llarda esa, ot bilan ko'makchi fe'l orasiga qo'yiladi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l negizi خواه *xoh* ning oldiga نه *na* – inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Masalan:

ما نخواهيم رفت *mo naxohim raft* – Biz bormaymiz.
 من حرفيای ترا فراموش نخواهم کرد. *man harfho-ye to'ro faromush naxoham kard* – Men sening so'zlaringni esdan chiqarmayman.
 او فردا بر نخواهد گشت. *u fardo bar naxohad gasht* – U ertaga qaytmaydi.

Aniq kelasi zamon fe'lida urg'u ko'makchi fe'ldagi shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

من خواهم آمد *man xoham omad* – Men kelaman.
 تو خواهی آمد. *to' xohi omad* – Sen kelasan.

Qo'shma fe'llarda urg'u ikkita bo'lib, birinchi urg'u qo'shma fe'l ot qismining oxirgi bo'g'iniga va ikkinchi urg'u ko'makchi fe'lning shaxs-son qo'shimchalariga tushadi. Masalan:

نمایشگاه صنعتی ایران ده روز ادامه خواهد شد. *namoyeshgoh-e san'ati-ye iron dah ruz edome xohad sho'd* – Eron sanoat ko'rgazmasi o'n kun davom etadi.

Aniq kelasi zamon fe'lining bo'lishsiz shaklida asosiy urg'u نه *na* – inkor yuklamasiga ko'chadi. Masalan:

من امروز او را نخواهم دید. *man emruz uro naxoham did* – Men bugun uni ko'rmayman.

1- topshiriq. Quyidagi fe'llarni aniq kelasi zamon fe'li shaklida tustlang.

خواندن <i>xondan</i>	شروع کردن <i>sho'ru' kardan</i>
فرستادن <i>ferestodan</i>	سخرانی کردن <i>so'xanroni kardan</i>
یاد گرفتن <i>yod gereftan</i>	بر داشتن <i>bar-doshtan</i>

2- topshiriq. 28-dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va aniq kelasi zamon fe'l shakllarini aniqlang.

3- topshiriq. "Dam olish kuni men nima qilaman?" degan mavzuda insho yozing. Inshoyingizda kelasi zamon fe'l shakllaridan foydalaning.

4- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing. Hikoya ostida berilgan lug'atdan foydalanib uni tarjima qiling va aniq kelasi zamon fe'llarini aniqlang.

بلبل و مور

بلبلی روی درختی آشیانه داشت. در زیر آن درخت مورچه ی ضعیفی هم لانه ساخته بود. بلبل شب و روز در پرواز و گرم ترنم بود. مورچه دایم دانه جمع می کرد و با خود می گفت: بلبل از این قیل و قال چه سود خواهد برد و هنگام زمستان از کجا خواهد خورد. رفته رفته هوا سرد و برگ درختان زرد شد. گره و صحرا را برف گرفت و دانه ها زیر برف پنهان ماندند.

بلبل از گرسنگی به ستوه آمد و به در خانه ی مور رفت و گفت: همسایه امسال، سال سختی است. من بنیخت از همه جا در مانده ام و بدر خاله ی تو آمده ام. به من چیزی بده که نزدیک است از گرسنگی هلاک شوم. مور پرسید: در تابستان چه می کردی که دانه گرد نیاوردی؟ بلبل جواب داد: در آن موسم آواز می خواندم و وقت جمع آوری دانه نداشتم. مور گفت: آنکه در تابستان لنتپشه ی آینده نکند در زمستان بسختی در ماند.

Lug'at

آشیانه *oshyone* – in, uya
 لانه *lone* – in, uya
 دانه *done* – don, g'alla
 قیل و قال *qil-o' qol* – qiy-chuv, to'palon
 سود بردن *sud bo'rdan* – foyda ko'rmoq, manfaat topmoq
 برف گرفتن *barf gereftan* – qor bilan qoplanmoq
 به ستوه آمدن *be setuh omadan* – holdan toymoq
 سخت *saxt* – qattiq, og'ir
 گرد آوردن *gerd ovardan* – to'plamoq, yig'moq
 آواز خواندن *ovoz xondan* – sayramoq

5- topshiriq. Quyidagi so'zlarning yasalishini aniqlang.

گفتگو <i>go'fto'gu</i> – gap, so'zlashish	شستشو <i>sho'sto'shu</i> – yuvish
جستجو <i>jo'sto'ju</i> – qidirish	پخت و پز <i>po'xto'paz</i> – pishirish

6- topshiriq. Quyidagi bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) fe'l-larni yod oling.

تمام کردن	به آخر رساندن -	tugatmoq
اموختن	یاد گرفتن -	o'rganmoq
حرف زدن	گفتگو کردن -	so'zlashmoq
تهیه کردن	آماده کردن -	tayyorlamoq
تولد یافتن	به دنیا آمدن -	tug'ilmoq
فوت کردن	مردن -	o'lmoq
آمدن	تشریف آوردن -	kelmoq
رفتن	تشریف بردن -	ketmoq
نهان	گذاشتن -	qo'ymoq
آغاز کردن	شروع کردن -	boshlamoq
نگریستن	نگاه کردن -	qaramoq
استقبال کردن	پشواز کردن -	kutib olmoq
خواستن	میل داشتن -	xohlamoq
خوابیدن	خفتن -	uxlamoq
نمودن	نشان دادن -	ko'rsatmoq
عجله کردن	شتاب کردن -	shoshilmoq
زندگی کردن	اقامت کردن -	yashamoq
فرستادن	ارسال کردن -	yubormoq
فهمیدن	متوجه شدن -	tushunmoq
یافتن	پیدا کردن -	topmoq
بستن	بست و بند کردن -	bog'lamoq
گنشتن	عبور کردن -	o'tmoq
کشتن	به قتل رساندن -	o'ldirmoq
برگشتن	مراجعت کردن -	qaytmoq
پرسیدن	سوال کردن -	so'ramoq
ترسیدن	هراسیدن -	qo'rqmoq
گردش کردن	سیل کردن -	sayl qilmoq, aylanmoq
تشکر کردن	سپاسگزاری کردن -	minnatdorchilik bildirmoq

O'ttizinchi dars

درس سی ام

عمر خیام

حکیم ابو الفتح عمر بن ابراهیم خیام نیشابوری - فیلسوف، ریاضیدان، منجم، پزشک، شاعر و نویسنده ی بزرگ ایران در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری (قرن یازدهم و دوازدهم میلادی) است. خیام در نیشابور به دنیا آمده اما سال تولد و آغاز زندگی او نامعلوم است.

خیام تنها شاعر نیست. حتی قبل از اینکه شاعر باشد حکیم و طبیب است. هم در ریاضیات و نجوم مهارت دارد و هم از ادب و قرآن بهره مند است. در "خبر و مقاله" تحقیقات تازه می کند و در طب و نجوم هم مطالعات مهم دارد. علاوه بر این او در سال ۴۶۷ هجری (۱۰۷۴ میلادی) تقویم ایران را اصلاح می کند و "نوروز" را که در نیمه ی برج حوت (ماه اسفند) قرار داشت به اول برج حمل می آورد و از این راه "تقویم جلالی" را به وجود می آورد. در حکمت از طرفداران ابن سینا است و کتابهای قانون و شفا را با دقت و تحقیق می خواند و تحلیل می کند. هر چند مقام خیام ورای شاعری او بوده و شهرت او در ایام زندگی و بعد از آن بیشتر در حکمت، طب، نجوم و ریاضیات بوده است. ولی امروزه او را در جهان بیشتر با رباعیات فلسفی لطیفش می شناسند. معلم نیست که خیام شاعری را از چه زمانی شروع کرده و چرا جز رباعی نسروده است.

بدون شک او برای بیان اندیشه ها و افکار ساده و در عین حال سرشار از شور و هیجان خود هیچ قالبی مناسب تر از رباعی نمی توانست بیابد. رباعی به دلیل وزن و آهنگ ضربی خود به خوبی با نف و ساز همراه می شود و به همین سبب از قدیم در مجالس رواج داشته و نفوذ تأثیر آن در ذهن ها بیشتر بوده است.

خیام در رباعیات خود افکار فلسفی خود را به زیبایی بیان می کند. وفات خیام را در سال ۵۰۹ هجری (۱۱۱۵ میلادی) یا ۵۱۴ هجری (۱۱۲۳ میلادی) نوشته اند. ترجمه ها و تحقیقاتی که در باره ی رباعیات خیام به زبانهای مختلف انجام شده فراوان است. در جمهوری ازبکستان رباعیات عمر خیام به زبان ازبکی نیز ترجمه شده است.

GRAMMATIK IZOH

O'timli va o'timsiz fe'llar va af'ol-e mo'ta'addi va lozem

Fe'llar o'zlarining leksik ma'nolariga ko'ra o'timli va o'timsiz bo'ladilar. Fe'llarning o'timli yoki o'timsiz ekanligi harakatning obyektga bo'lgan munosabatiga ko'ra belgilanadi.

O'timli fe'llar (af'ol-e mo'ta'addi) ish-harakatning biror predmetga - obyektga bevosita o'tganligini bildiradi va vositasiz to'ldiruvchi vazifasida kelgan so'zni talab qiladi. Masalan:

- o'qimoq - خواندن
- Men kitobni (nimani?) o'qidim. - من کتاب را خواندم.
- yozmoq - نوشتن
- Tekstni (nimani?) doskaga yozdim. - متن را روی تخته نوشتم.
- ko'rmoq - دیدن
- Fakultetda Sobirni (kimni?) ko'rdim. - در دانشکده صابیر را دیدم.

O'timsiz fe'llar (افعال لازم *af'ol-e lozem*) da ish-harakat boshqa predmetga – obyektga o'tmaydi va harakatning o'tishi uchun lozim bo'lgan so'zni qabul qilmaydi. Masalan:

آمدن *omadan* – kelmoq
نشستن *neshastan* – o'tirmoq
رفتن *raftan* – bormoq
افتادن *o'ftodan* – yiqilmoq

Fors tilida bir necha fe'llar borki, ular o'zlarining leksik ma'no-lariga ko'ra ham o'timli, ham o'timsiz bo'ladilar. Masalan:

افزودن *afzudan* – ko'paymoq, ko'paytirmoq, ortmoq, orttirmoq
اموختن *omuxtan* – o'qimoq, o'qitmoq, o'rganmoq, orgatmoq
شکستن *shekastan* – sinmoq, sindirmoq
اویختن *ovixtan* – osilmoq, osmoq

Misollar:

پرویز شاخه ی درخت را شکست. *parviz shoxe-ye deraxtro shekast* – Parviz daraxt shoxini sindirdi.

از باد شدید شاخه ی درخت شکست. *az bod-e shaded shoxe-ye deraxt shekast* – Qattiq shamoldan daraxtning shoxi sindi.

آب جوش ریخت و دستم را سوخت. *ob-e jush rixt va dastamro suxt* – Qaynoq suv to'kildi va qo'limni kuydirdi.

Ko'pincha o'timli ma'nodagi qo'shma fe'llarning ko'makchi qismini boshqa fe'l bilan almashtirish orqali ulardan o'timsiz fe'l yasaladi. Bu xildagi almashish ko'proq yetakchi fe'l bilan ko'makchi fe'llar orasida sodir bo'ladi. Masalan:

آغاز کردن *og'oz kardan* – boshlamoq
آغاز شدن *og'oz sho'dan* – boshlanmoq
آشنا کردن *oshno kardan* – tanishtirmoq
آشنا شدن *oshno sho'dan* – tanishmoq
باز کردن *boz kardan* – ochmoq
باز شدن *boz sho'dan* – ochilmoq
بیدار کردن *bidor kardan* – uyg'otmoq
بیدار شدن *bidor sho'dan* – uyg'onmoq
راضی کردن *rozi kardan* – rozi qilmoq
راضی شدن *rozi sho'dan* – rozi bo'lmoq

Bulardan tashqari:

پرورش دادن *parvaresh dodan* – tarbiyalamoq
پرورش یافتن *parvaresh yoftan* – tarbiyalanmoq
شکست دادن *shekast dodan* – shikast yetkazmoq
شکست خوردن *shekast xo'rdan* – shikastlanmoq kabi.

Fe'lining majhul nisbati فعل مجهول *fe'l-e majhul*

Fe'ning majhul nisbati o'zining tuzilishi jihatidan qo'shma fe'l shakliga ega bo'lib, yetakchi fe'l va شدن *sho'dan* ko'makchi fe'lidan tashkil topadi. Majhul nisbatda fe'l tarkibidagi yetakchi fe'l hamma zamon va shaxslarda o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* esa tegishli zamon va shaxslarda keladi.

Fe'ning majhul shakli faqat o'timli fe'llardangina hosil qilinadi. Masalan:

نوشتن *naveshtan* – yozmoq
نوشته شد *naveshte sho'd* – yozildi
مقاله نوشته شد *maqole naveshte sho'd* – Maqola yozildi.
فرستادن *ferestodan* – yubormoq
فرستاده شد *ferestode sho'd* – yuborildi
نامه فرستاده شد *nome ferestode sho'd* – Xat yuborildi.

Majhul nisbatdagi fe'llar aniq nisbatdagi fe'llarga xos bo'lgan hamma zamon va mayllarda ishlatilishi mumkin. Masalan:

مقاله نوشته می شود. *maqole naveshte mishavad* – Maqola yozilyapti, yoziladi. (hozirgi-kelasi zamon fe'li).
مقاله نوشته می شد. *maqole naveshte misho'd* – Maqola yozilardi (o'tgan zamon davom fe'li).
مقاله نوشته شده است. *maqole naveshte sho'de ast* – Maqola yozilgan (dir). (o'tgan zamon natijali fe'li).
مقاله نوشته شده بود. *maqole naveshte sho'de bud* – Maqola yozilgan edi (uzoq o'tgan zamon fe'li).
مقاله نوشته خواهد شد. *maqole naveshte xohad sho'd* – Maqola yoziladi, yozilajak. (aniq kelasi zamon fe'li).

Majhul nisbatdagi fe'ning bo'lishsiz shakli ko'makchi fe'l شدن *sho'dan* oldiga نه *na*-inkor yuklamasini qo'shish orqali hosil qilinadi. Masalan:

نامه فرستاده نشد. *nome ferestode nasho'd* – Xat yuborilmadi.

Aniq kelasi zamon fe'lining majhul shaklida *na* – inkor yuklamasi *xostan* ko'makchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

baste-ye po'sti-ye sho'mo ferestode naxohad sho'd – Sizning banderolingiz yuborilmaydi (jo'natilmaydi).

Majhul nisbatdagi fe'lining bo'lishsiz shaklida *urg'u* yetakchi fe'lining oxirgi bo'g'iniga tushadi. Masalan:

naveshte sho'd – yozildi.

Agar ko'makchi fe'l *mi* – old qo'shimchasini olgan bo'lsa yoxud *sho'dan* ko'makchi fe'li sifat-dosh shaklida kelsa, *urg'u* ikkita bo'lib, birinchi *urg'u* yetakchi fe'lga va ikkinchi *urg'u* sifat-dosh shaklidagi ko'makchi fe'l oxiriga yoki *mi* – old qo'shimchasiga tushadi. Masalan:

naveshte sho'de bud – yozilgan edi.

naveshte sho'de ast – yozilgandir.

naveshte mishavad – yoziladi.

naveshte misho'd – yozilardi.

Majhul nisbatdagi fe'ning bo'lishsiz shaklida *urg'u* ikkita bo'lib, birinchi *urg'u* yetakchi fe'l oxiriga va ikkinchi *urg'u* *na* – inkor yuklamasiga tushadi. Masalan:

ovarde nasho'd – keltirilmadi.

ovarde nasho'de bud – keltirilmagan edi.

Kesimi majhul nisbat bilan ifodalangan gapda grammatik ega ish-harakatni bajaruvchi shaxsni bildirmay, balki boshqa shaxs orqali bajarilgan harakatni o'ziga qabul qiluvchi obyektini bildiradi. Masalan, *maqole naveshte sho'd* (maqola yozildi.) misolida asosiy diqqat subyektga emas, obyektga qaratilgandir. Bunda harakatni bajaruvchi subyekt noma'lum bo'lib, subyekt tomonidan bajarilgan harakatni qabul qilgan obyekt – *maqale* so'zi grammatik ega vazifasida kelgan. Misollar:

in emoratho-ye bo'zo'rg va qashang tey-e solho-ye axir soxte sho'de ast – Bu mux-tasham va chiroyli imoratlar oxirgi yillarda qurilgandir.

in – bu in'ing oxirgi bo'g'iniga qo'shiladi. *no'sxe-ye xatti onqadr ravon naveshte sho'de bud ke man onro be*

oxoni xondam – Bu qo'lyozma shu qadar ravon yozilgan ediki, men uni osonlik bilan o'qidim.

Kesimi majhul nisbatdagi fe'llardan iborat bo'lgan gaplarda harakatni bildiruvchi shaxsni ko'rsatish lozim bo'lsa, harakatning bajaruvchisi az taraf-e (tomonidan), be vosile-ye, be vosete-ye, tavasso't-e (orqali, vositasi bilan, bilan) kabi murakkab predloglar orqali birikib keladi. Bu xildagi gaplarda harakat obyektiga ega vazifasini o'taydi. Harakat subyektini murakkab predlog bilan birikib, to'ldiruvchi vazifasida va majhul nisbatdagi fe'l esa kesim vazifasida keladi. Misollar:

doston-e gerdob az taraf-e sodeq hedoyat naveshte sho'de ast – "Gerdob" romani Sodiq Hidoyat tomonidan yozilgandir.

mehmonon-e xoreji diruz az taraf-e vazir-e o'mur-e xoreji paziro'fte sho'dand – Chet ellik mehmonlar kecha Tashqi ishlar vaziri tomonidan qabul qilindilar.

1- topshiriq. 30- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda matnda uchragan o'timli va o'timsiz fe'llarni, majhul nisbatdagi fe'llarni aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llarni hozirgi-kelasi zamon, aniq o'tgan zamon, o'tgan zamon davom fe'li, o'tgan zamon natijali fe'li shakllarida tuslang.

<i>ovardan</i> – keltirmoq	<i>paziro'ftan</i> – qabul qilmoq
<i>po'xtan</i> – pishirmoq	<i>ferestodan</i> – yubormoq
<i>soxtan</i> – qurmoq	

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling hamda majhul nisbatdagi fe'llarni aniqlab, qaysi zamon shaklida kelganini aytib bering.

نو نقاش

نو نقر نقاش با هم شرط بستند که هر نو تصویر بکشند تا معلوم گردد کدام یک بهتر می کشد. یکی تصویر انگور کشید و بالای پنجره آویزان کرد. مرغها آمدند و منقار زدند. مردم از استادی آن نقاش تعجب می کردند و به خانه ی نقاش دیگر رفتند و پرسیدند که تصویر تو کجاست؟ گفت: در پشت این پرده. نقاش اول خواست که پرده را ببرد. چون دست به پرده زد متوجه شد که پرده نیست، دیوار است که روی آن

تصویر پرده کشیده شده است. گفت: من چنین تصویری کشیده ام که مرغها فریفته شدند و تو چنان استادی که نقاش را فریفتی.

Lug'at

tasvir kashidan – surat chizmoq, rasm solmoq
shart bastan – shartlashmoq, shart bog'lamoq
ovizon kardan – osib qo'yimoq
menqar zadan – cho'qimoq
mo'tavajjeh sho'dan – tushunmoq, anglamoq

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Katta Farg'ona kanali juda qisqa muddatda, ya'ni 45-kun davomida qurildi. Bu olim haqida gazeta va jurnallarda ko'pgina maqolalar yozilgan. Devor orqasidan uning kulgan ovozi eshitildi. Bizning kolxozda paxta va boshqa qishloq xo'jalik ekinlari ekiladi. Bahor keldi, gullar ochildi. Bu rasm mashhur fransuz rassomi tomonidan chizilgandir. Bugun dars soat sakkiz yarimda boshlanadi. Xat qora siyoh bilan yozilgan edi. Samarqandning bu qadimiy binosi 1416- yilda qurilgan ekan. Oxirgi yillar davomida Toshkentda juda baland imoratlar, keng ko'priklar qurildi. Bu injener o'zining yangi ixtirosi uchun "Shuhrat" ordeni bilan mukofotlandi. 1961- yil 12-aprelda Vatanimiz tarixida oltin sahifa ochildi. Bu kuni Yuriy Gagarin dunyoda birinchi marta kosmosga parvoz qildi. Dars matni bir necha marta talabalar tomonidan qayta o'qildi. Uzoqdan kimningdir yig'lagan ovozi eshitildi. Eng shirin qovun va tarvuzlar kolxoz bozorida sotiladi. Stolning ustiga turli shirinliklar qo'yilgan edi. Tun shu qadar qorong'i ediki, atrofda hech narsa ko'rinmas edi. Saroyning darvozasi mis va zar bilan qoplangan edi. Bu qo'lyozma Alisher Navoiy davrida ko'chirilgan ekan. Eronlik mehmonlar O'zbekiston Oliy majlisi raisi tomonidan qabul qilindilar.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling va majhul nisbat shaklidagi fe'llarning zamonini aniqlang.

در باغ ملی از بکستان مجسمه ی علیشیر نوایی ساخته شده است.

در باره تاریخ تاشکند اثرهای زیادی نوشته شده است.

از دور صدای گریه بچه ای شنیده شد.

در شهر تاشکند هر سال ساختمانهای جدیدی ساخته می شود.

چند روز پیش در باره ی این اثر در روزنامه مقاله ای نوشته شده بود ولی من آن

را هنوز نخوانده ام.

هوا گرم شده است.

این کتاب دیگر چاپ نخواهد شد.

جمهوری از بکستان در سال ۱۹۹۱ تشکیل شده است.

استقلال جمهوری از بکستان بیست و یکم ماه دسامبر سال ۱۹۹۱ از طرف ایران بر سمیت شناخته شده است.

این نسخه ی خطی قرن نوزدهم رونویسی شده است.

اثرهای علیشیر نوایی به زبانهای خارجی ترجمه شده است.

در بخاری قدیم در نتیجه ی آتش سوزی بسیاری از کتابهای گرانبهای مسلمانان نابود شده است.

6- topshiriq. Quyidagi matnni o'qing, tarjima qiling, o'timli va o'timsiz fe'llarni aniqlang.

از کتاب "راه نو"

پایدار

دختر پاک دلی بز لب رود نشسته بود و ریزش آب و غرش موج هارا تماشا می کرد و با خود می گفت: "ایکاش، این آب زبان داشت و اسراری را که در سینه ی خود دارد، بر من فاش می نمود. ایکاش این آب به من اظهار می کرد که با این جوش و خروش دایمی چه مقصودی دارد و چه راهی می پیماید."

ناگاه از میان امواج صدایی بلند شد و چنین گفت: "ای دختر پاک سرشت! مقصودی که من در پیش دارم عبارت از رسیدن به آرزوی خود یعنی اقیانوس است. هزاران سال است که من این راه را با جوش و خروش می پیمایم تا خود را به آغوش او برسانم و در سینه ی روح پرورش جا گیرم. هیچ چیز مرا از این مقصد و آرزو باز نداشته و نخواهد داشت. انسان ها مجرای مرا بارها تغییر دادند و قسمتی از بیکار مرا در چاه ها و گودالها و حوضها حبس نمودند ولی من از تعقیب مقصد خود چشم نهوشیدم و خسته نشدم. من بخل و حسد را نمی شناسم و همه را سیراب می سازم. من به قوه ی استقامت و پایداری خود، با این قطره های لطیف خویش کوه هارا شکافتم و سنگهارا خاک کردم و بیابانهارا در نور دیدم.

این سنگپاره که اکنون بر روی آن نشسته و به من تماشا می کنی یکی از آن سنگهاست که من از آغوش کوه ها بر کنده و با خود آورده ام. آیا این نشانی از قدرت و توانایی من نیست؟

ایست آن راز و سری که من در سینه خود پنهان داشتم و اینک آن را پیش تو فاش کردم. برخیز و آنرا در زندگی راهنمای خود ساز!"

7- topshiriq. Quyidagi so'zlardan ko'makchi fe'llar yordamida qo'shma fe'llar yasang va ularning ma'nosini aytib bering.

تشکیل	متحد	یاد	تولد
آب	ادامه	سیگار	قسم
جمع	تاسیس	شرکت	زحمت

طول	پرورش	انجام	استراحت
لذت	قرار	دوست	بیرون
صبحانه	داخل	کمک	تقسیم
اویزان	شکست	آشنا	وارد

O'ttiz birinchi dars

درس سی و یکم

شاهراه های آبی زندگی

کشاورزی در خاورزمین از قدیم ایام بستگی به آبیاری داشته است. بدون علق نیست که مردم می گویند: "هر جا آب هست - زندگی هست" و "هر جا که آب تمام می شود، زمین هم تمام می شود". در ازبکستان سابق آب از طلا هم با ارزش تر و مورد آرزوی تمام مردم بود. شاعران نامی در باره ی آب شعر می سرودند. عیشیر نوایی شاعر بزرگ و دانشمند سده ی ۱۵ منظومه "فرهاد و شیرین" را که شهرت جهانی یافته است، به لنگا ادبیات عوام بوجود آورده است. فرهاد افسانه ای را که برای مردم آب تهیه کرده است، "پرومته" ی خاورزمین می نامند. اکنون ملت از یک از عطش و بی آبی چندین ساله تجات یافته و آب حیات بخش را بزمین رسانده و میلیونها هکتار زمین بیابان را احیا و مینل به واحه سبز و خرم کرده است.

دو رود قدیمی آسیای میانه را قطع می کند: آمو دریا (جیحون) و سیردریا (سیحون) که طول آنها قریب پنج هزار کیلومتر است. این شریانیهای عظیم آبی سالانه بیش از ۸۵ میلیارد متر مکعب آب جریان می دهد. قبلا از این منابع خیلی کم استفاده می شد و ترعه ها و مجاری آبی و مخازن آب و مراکز تولید نیروی برق وجود نداشت و ۹۸ در صد کلیه ی تأسیسات مخصوص آبیاری از الوار، شاخه ها، نی و شن احداث شده بود. وسیله اصلی رساندن آب به کشتزارها چیزی موسوم به چگیر (چگیریک) یعنی چرخ چوبی بوده که در مدت دو ماه یک هکتار زمین را آبیاری می کرده است.

در سالهای بعد از ۱۹۲۰ نخستین ترعه های بزرگ ساخته شد و گودالهای طبیعی به عنوان مخازن آب مورد استفاده واقع شد. یکی از ساختمانهای بزرگ آن سالها ترعه ی بزرگ فرغانه است. ترعه ی مذکور در سال ۱۹۳۹ بوسیله ی مردم در مدت یک ماه و نیم احداث گردید. یک صد و شصت هزار نفر از شهر نشینان و ساکنین قراء با بیل و کلنگ ترعه ای بعرض ۱۰ تا ۱۵ متر بطول ۲۸۰ کیلومتر حفر نمودند. سد "قویی قاپنار" که در راس ترعه ی مذکور ساخته شد یکی از اولین آزمایشهای تنظیم آبریز سد در جهان بطور خود کار بود که بعدا آن بطور تله مکانیک اداره می گردید. این ساختمان به منزله ی سر آغاز عصر کامل جنیدی در توسعه و ترقی آبیاری بود.

حد اکثر توسعه و ترقی آبیاری در جمهوری ازبکستان بعد از سالهای ۱۹۵۰ - ۱۹۶۰ حاصل گردید و احداث ترعه ها و سدها اکنون به طور تکنیکی عملی می شود. در نتیجه سی هزار بنای هیدروتکنیک بوجود آمده و این امر امکان داده است که اراضی زیر کشت تقریبا به سه میلیون و نیم هکتار برسد.

شاهراه های آبی زندگی یعنی ترعه های آبیاری زمین را از عرض و طول قطع کرده است. اگر تمام آنها را در یک خط قرار بدهیم سه برابر خط استوا خواهد شد.

خطوط آبی دایم امتداد می یابد. ترعه " آمو بخارا " نویست کیلومتر به اعماق بیابان قره قم کشیده می شود. به وسیله ی این ترعه آب آمو دریا (جیحون) با سرعت نویست متر مکعب در ثانیه به بالاتر از سطح آن رودخانه جریان خواهد یافت و امکان خواهد داد که ۱۵۰ هزار هکتار از اراضی بکر علاوه بر اراضی کنونی آباد شود.

ازبکستان در سالهای اخیر پهنه ی عظیمی برای تحقیقات و آزمایش در رشته ی آبیاری شده است. در آنجا شبکه ها و آلات اداره ی تأسیسات آبیاری بوجود آمده و مورد بهره وری قرار می گیرد. طرز جنید آبیاری مرسوم شده است که طبق آن آب نه در ترعه ها بلکه در ناوه های بتونی واقع در سطح زمین جاری می شود و این امر موجب می شود که آب به زمین تراوش نکند و هدر نرود و با اصلاح خاک آلوده نگردد و شور نشود. در کشتزارهای ازبکستان دستگاه های کامل باران ریزی حرکت می کنند و کف ترعه ها هم با قشری از "پلی اتیلن" پوشیده می شود. ذکر تمام کارها و چیزهای تازه در اقتصاد آبیاری ازبکستان در یک مقاله مختصر دشوار است. کافی است خاطر نشان شود که در رشته ی مذکور سی و پنج هزار نفر از متخصصین بکار اشتغال دارند. در پرچم ازبکستان خط عرضی آبی وجود دارد که علامت راه های آبی است.

GRAMMATIK IZOH

Fe'lning orttirma nisbati *fe'l-e ejbor* فعل اجبار nisbati

اندن - Fe'lning orttirma nisbati fe'lning hozirgi zamon negiziga *onidan yo anidan* qo'shimchalarini qo'shish orqali yasaladi. Masalan:

Fe'lning noaniq shakli	Hozirgi zamon negizi	Orttirma nisbat
خوردن <i>yemoq</i>	خور	خورانیدن <i>yegizmoq</i>
رسیدن <i>yetmoq</i>	رس	رسانیدن <i>yetkazmoq</i>

Fors tilida orttirma nisbat ham o'timli va ham o'timsiz fe'llardan yasalishi mumkin.

1. O'timsiz fe'llardan o'timli ma'noga ega bo'lgan fe'l hosil qilindi. Masalan:

رسیدن - <i>yetmoq</i> (o'timsiz)	رسانیدن - <i>yetkazmoq</i> (o'timli)
گشتن - <i>o'tmoq</i> (o'timsiz)	گذرانیدن - <i>o'tkazmoq</i> (o'timli)

Bunday o'timli ma'nodagi fe'llar odatda ra ko'makchisi olgan vositasiz to'ldiruvchini talab qiladi. Masalan:

salom-e to'ro be u rasondam - Sening salomingni unga yetkazdim

man ruz-e ta'tilro bo xondan-e ketob go'zarondam - Men dam olish kunini kitob o'qish bilan o'tkazdim.

2. O'timli fe'llardan esa yana o'timli fe'l hosil qilish bilan birga, ish-harakatni boshqa subyektga bajartirish, majbur qilish kabi ma'nolarni anglatuvchi fe'l yasaladi. Bu xildagi o'timli fe'llar ikkita to'ldiruvchi talab qilib, biri vositasiz to'ldiruvchi va ikkinchisi *be* predlogi olgan vositali to'ldiruvchidan iborat bo'ladi. Masalan:

خوردن - *yemoq*

خوراندن - *yegizmoq*

u be barodar-e kuchekash g'azo mixo'ronad - U ukasiga ovqat yegizyapti.

chun havo sard bud modar be pesarash lebos-e zemestoni pushond - Havo sovuq bo'lgani uchun, ona bolasiga qishki kiyim kiygizdi.

Fors tilida orttirma nisbat ba'zi fe'llardangina yasaladi. Shuningdek o'zbek tilida grammatik yo'l bilan yasalgan o'timli ma'no fors tilida leksik yo'l bilan ifoda etiladi. Masalan:

ادامه داشتن *edome doshtan* - davom etmoq (o'timsiz)

ادامه دادن *edome dodan* - davom ettirmoq (o'timli)

مردن *mo'rdan* - o'lmoq (o'timsiz)

کشتن *ko'shtan* - o'ldirmoq (o'timli)

Yoyiq sodda gapda so'z tartibi

Fors adabiy tilida yoyiq sodda gapda so'zlar ma'lum tartibda keladi, ya'ni gap ega bilan boshlanib, kesim bilan tugaydi. Gapning qolgan bo'laklari esa ega bilan kesim orasida keladi. Faqat payt va o'rin hollari bundan mustasno bo'lib, ko'pincha egadan oldin keladilar.

Yoyiq sodda gapdagi so'z tartibini quyidagicha tasnif etish mumkin:

1. Ega, vositasiz to'ldiruvchi, kesim:

doneshju nome minavisad - Talaba xat yozyapti. دانشجو نامه می نویسد.

2. Agar gapda ham vositali, ham vositasiz to'ldiruvchi bo'lsa: a) *ro* ko'makchisi bilan kelgan vositasiz to'ldiruvchi vositali to'ldiruvchidan avval; b) *ro* ko'makchisiz kelgan vositasiz to'ldiruvchi vositali to'ldiruvchidan keyin keladi:

Talaba xatni do'stiga yozdi. - دانشجو نامه را به دوستش نوشت.

Talaba do'stiga xat yozdi. - دانشجو به دوستش نامه نوشت.

3. Payt yoki o'rin holi, ega, vositasiz to'ldiruvchi, kesim:

diruz doneshju sar-i dars nayomad - Kecha talaba darsga kelmadi. دیروز دانشجو سر درس نیامد.

dar doneshkade doneshjuyon jam' sho'dand - Fakultetda talabalar yig'ilishdi. در دانشکده دانشجویان جمع شدند.

4. Payt holi, o'rin holi, ega, vositasiz to'ldiruvchi, kesim:

diruz dar doneshkade doneshjuyon jam' sho'dand - Kecha fakultetda talabalar yig'ilishdi. دیروز در دانشکده دانشجویان جمع شدند.

5. Ega va to'ldiruvchilarning o'z aniqlovchilari ham bo'lishi mumkin. Bunda izofali so'z birikmasidagi tartib butunlay saqlanadi.

dar doneshkade-ye xovarshenosi doneshjuyon-e sho'be-ye ironi jam' sho'dand - Sharqshunoslik fakultetida Eron bo'limining talabalari yig'ilishdi. در دانشکده ی خاورشناسی دانشجویان شعبه ی ایرانی جمع شدند.

Yoyiq sodda gapda so'z tartibi gapdagi logik urg'u, ya'ni, gap stilining xarakteriga ko'ra birmuncha o'zgarishi ham mumkin.

1- topshiriq. 31-dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda orttirma nisbatdagi fe'l formalarini topib, qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

2- topshiriq. Quyidagi fe'llardan orttirma nisbatli fe'llar yasang va ularning ma'nosini aytib bering.

ranjidan - xafa bo'lmoq *tarsidan* - qo'rqmoq

gardidan - aylanmoq *dauidan* - yugurmoq

neshastan - o'tirmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va orttirma nisbatdagi fe'llarni aniqlang.

یک ریال منفعت

روزی ملا نصرالدین در کنار رودخانه ای نشسته بود. ده نفر رسیده با ملا قرار گذاشتند که آنها را از رود گذراننده برای هر یک نفر یک ریال اجرت بگیرد. ملا قبول کرد و نه نفر را صحیح و سالم به آن طرف رسانید ولی نفر آخر را چون خسته شده بود دیگر نتوانست ببرد و در رودخانه او را از دست ول کرد و آب او را برد. رفقای او فریاد کردند: این چه کاری بود که کردی؟ ملا جواب داد: یک ریال به شما فایده رساندم. اکنون ۹ ریال بدهید پس است و یک ریال منفعت شما می شود.

Lug'at

o'jrat gereftan – xizmat xaqi olmoq

sahih va solem – sog' -salomat

manfa'at – foyda

vel kardan – qo'yib yubormoq

4- topshiriq. Qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli fe'l nisbati shakliga qo'yib ko'chirib yozing.

من از او (رنجیدن). او مرا (رنجیدن). روزهای تعطیلات زمستانی (گنشتن). شما روزهای تعطیلات زمستانی را چطور (گنشتن)? دانشجویان درس جدید را (فهمیدن). دانشیار درس جدید را به دانشجویان (فهمیدن). نامه به او (رسیدن). نامه را به او (رسیدن). بچه روی تختخواب (خوابیدن). مادر بچه را روی تختخواب (خوابیدن). اگر من شما را (رنجیدن) ببخشید. خیر، من از شما هیچ (رنجیدن). آب در سماور (جوشیدن). فرخ آب را در سماور (جوشیدن). او زیر درخت (نشستن). او درخت (نشستن).

5- topshiriq. Quyidagi orttirma darajadagi fe'llarni qaysi fe'l-dan yasalganini aniqlang va ular ishtirokida bir necha gap tuzing.

رساتدن

خوراندن

گنراندن

پوشاندن

فهماندن

ترساتدن

خنداندن

6- topshiriq. Quyidagi matnni ifodali o'qing, tarjima qiling, orttirma nisbatdagi fe'llarni aniqlang hamda matn yuzasidan savollar tuzing.

از کتاپ "انشاء و نامه نگاری"

بعد از پایان دوره ی اول متوسطه چه می کنید؟

من می خواهم بعد از پایان تحصیلات برای خود شغلی انتخاب کنم که بتوانم از آن راه خدمت بزرگتری به هم نوع خویش انجام دهم و چون تحصیلات دوره ی اول متوسطه را برای این منظور کافی نمی دانم در نظر دارم که پس از تکمیل تحصیلات و کسب اطلاعات لازم خود را برای خدمت شریف معلمی حاضر و آماده سازم تا به سهم خود در آموزش و پرورش صحیح فرزندان کشور خویش کوشش کنم و تا سرحد توانایی از جهل عمومی که منشاء تمام بدبختی ها و ناکامی ها است جلوگیری نمایم، به ایشان درس زندگی بیاموزم و آنان را مرد زندگی بار بیاورم. ثمر فضایل اخلاق را به ایشان نشان دهم و آنان را افرادی نیک اندیش و راست کردار و درست گفتار بپرورانم تا پس

از آنکه تحصیلات خود را به پایان رسانیدند افراد با حقیقتی گردند که وجودشان از هر جهت نافع باشد گرچه آنجا این خدمت بسیار طاقت فرساست و سرماهی ی عمر و زندگی را در آن راه باید صرف کرد و مردم برای آن کمتر پاداشی قابل هستند ولی من این خدمت را برای آن عهده دار نمی شوم که از پاداش آن بر خوردار گردم و مورد تحسین و تقدیر دیگران واقع شوم. من مقام معلمی را بالاتر از آن می دانم که به چنین چیزهایی نظر داشته باشد. بهره ای که هر معلم شرافتمند از کار خود می گیرد همین است که مجاهدات او در راه پروراندن نوجوانان کشور به ثمر برسد و افراد با شخصیتی به جامعه ی خویش تحویل دهد تا منشاء ترقی و پیشرفت آن جامعه باشند. به امید نیل به این آرزو این مقصد را تعقیب می کنم تا خدمت اجتماعی خود را انجام داده باشم.

7- topshiriq. Quyidagi matnni fors tiliga tarjima qiling.

Milliy va zamonaviy bayramlar

Har bir xalqning asrlar davomida ardoqlab-e'zozlab kelingan o'zlarining bayramlari, urf-odatları, marosimlari mavjud.

Bayramlar qadimgi davrlardan boshlab xalq hayotining eng muhim va tarkibiy qismiga aylanib qolgan. Bayramlarda kishilarning diniy urf-odatları, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy yutuqlari namoyish etiladi.

O'zbek xalqi orasida Navro'z, gul sayili, qovun sayili, hosil bayrami kabi bayramlar keng tus olgan. Keyinchalik islom dini bilan bog'liq bo'lgan Ramazon va Qurbon hayitlari ham keng nishonlanib kelmoqda.

Mustaqil O'zbekistonda bayramlar dam olish kuni deb e'lon qilingan. Bugungi kunda O'zbekistonda quyidagi bayramlar rasmiy bayramlar hisoblanadi:

1- yanvar – Yangi yil bayrami, 14- yanvar – Vatan himoyachilari kuni, 8- mart – Xalqaro xotin-qizlar kuni, 21- mart – Navro'z bayrami, 9- may – Xotira va qadrlash kuni, 1-sentabr – Mustaqillik kuni, 1-oktabr – O'qituvchilar va murabbiylar kuni, 8- dekabr – Konstitutsiya qabul qilingan kun, Ramazon va Qurbon hayitlari va boshqalar.

Bayramlar ichida Navro'z va yangi yil xalqning eng sevimli bayramlari hisoblanadi.

Navro'z bayramida uylar, ko'chalar, bozorlar, hovlilar, qabristonlar tozalanadi. Marhumlarning qabrlari ziyorat qilinadi. Kasallarni borib ko'riladi. Yosh-u qarilar bir-birlarini Navro'z bayrami bilan tabriklashadi. Katta xalq sayillari, poyga, kurash musobaqalari o'tkaziladi.

Bayramlar kishilar orasida mehr-muhabbat, bir-birlariga g'am-
xo'rlik, o'zaro hurmat-e'tiborni kuchaytirishda muhim ahamiyatga
egadir.

8- topshiriq. Quyidagi gaplarni tarjima qiling va ulardagi
orttirma nisbat fe'llarini qaysi fe'ldan yasalganini aytib bering.

- (۱) به پدر و مادر خود سلام مرا برسانید.
- (۲) من سلام ترا به والدینم رساندم و آنها خیلی خوشحال شدند.
- (۳) برای آنکه بچه سرما نخورد مادرش به او پالتو پوشاند.
- (۴) تعطیلات تابستانی را چگونه گذرانید؟
- (۵) تعطیلات تابستانی چگونه گذشت؟
- (۶) دانشیار موضوع درس را به ما آنقدر خوب فهماند که ما آنرا هیچ فراموش
نخواهیم کرد.
- (۷) دوستم همیشه با شوخی کردن خود مرا می خنداند.
- (۸) مادر یه فرزند خود آبگوشت خوراند و بچه سیر شد.
- (۹) او مرا آنقدر ترساند که تمام شب نمی توانستم بخوابم.

O'ttiz ikkinchi dars

درس سی و دوم

بازرس

وقتی که به خانه رسیدم سفته ای به همسرم شیرین نشان دادم و گفتم:

اینهم آخرین سفته!

با چشمانی که از برق نشاط می درخشید گفتم: امشب پس از منتها سربس قرض بر
بالین می گذارم. اگر صد سال دیگر در تهران می ماندیم جز اینکه قرض ما زیادتیر شود
نتیجه ی دیگری نداشت. مهمانان همیشگی نمی گذاشتند حتی ده تومان هم پس انداز کنیم.
در همین موقع مهربان پسر کوچکم داخل اتاق دوید و گفت: بابا یک آقا و خانم دم
در با شما کلر دارند.

تگاهی به همسرم کردم و به طرف در حیاط رفتم. مردی دیدم نسبتاً کوتاه قد تقریباً
سی و پنج سانه.

— آقای شاهین شما هستید؟

— بله، خودم هستم.

— این نامه را برادران داد. من چندی پیش در شیراز خدمتشان بودم.

ضمن بیان این کلمات پاکتی را به دستم داد. خط برادرم را شناختم آن را گشودم.
برادرم آقای "م" را معرفی کرده بود که... از دوستان صمیمی و همکار قدیم من
است. ممکن است برای بازرسی اداره ی قند و شکر به تربت حیدریه بیایند. میل ندارند
به خانه رئیس اداره بروند...

برادرم در پایان نوشته بود: "هر لطفی که به من داری به آقای "م" بکن."

بعد از خواندن نامه نگاه مجددی به آقای بازرس و خانمش که بلندتر از شوهرش
بود و بچه نوسه ساله ای در بغل داشت کردم. چند لحظه به سکوت گذشت. ناگهان
متوجه شدم که مهمانان تازه از راه رسیده اند و خسته هستند. گفتم:
— بفرمایید خیلی خوش آمدید.

آنها را به اتاق راهنمایی کردم. شیرین که نامه را خواند آمد و به آنها خوش آمد
گفت، سمالور را آتش کرد و در کار تهیه ی ناهار شد. آقای بازرس گفت:

— ابتدا از شما خواهش می کنم کسی را از ماموریت من مطلع نکنید چون لا اقل تا
چند روز اول باید ناشناس بمانم.

— خاطر تان جمع باشد کسی نخواهد فهمید.

— راستی کسی هست به گاز آژ برود و چمدان مرا بیاورد؟

— بله، بلایطتان را لطف کنید خودم بیاورم...

وقتی به خانه آمدم آقای بازرس روی تخت دراز کشیده و خانمش بر بالین کودک
خود نشسته بود. معلوم شد کودک آنها در راه بیمار شده و سخت تب دارد. چمدان را در
گوشه ی اتاق گذاشتم و به کمک شیرین که در کار پختن برنج و تهیه ی کباب بود رفتم.
بر سر سفره، خانم آقای بازرس که از بیماری کودکش اظهار نگرانی می کرد به
شوهرش گفت:

من گفتم به این مسافرت نرویم. اگر سر خانه و زندگی خودم بودم می توانستم لا اقل
سوپ جوجه ای به این بچه مریض بدهم. شیرین گفت:

— خانم نگران نباشید اینجا هم مثل منزل خودتان است. الان برای بچه سوپ
جوجه تهیه می کنم.

تا بچه مریض بود فقط آقا به قصد انجام کار که ظاهراً مربوط به ماموریت
محرمانه بود از منزل خارج می شد و خانم و بچه در منزل می ماندند البته بی آنکه
کوچکترین کمکی به همسر بیچاره ی من که همیشه در حال تهیه ی غذا و جارو کردن
و ظرف شویی و نظافت بود بکنند. حال بچه کاملاً خوب شد آقا و خانم هوس تماشا و
گردش در جاهای دیدنی شهر را کردند و من ناچار بودم به عنوان راهنما همراهشان
بروم و در ضمن پول درشکه و خرجهای دیگر اغلب با من بود.

در این پانزده روز که از آمدن آنها گذشته بود از نودنگی و تلاش جاتم به لب رسیده
بود. شیرین احوالش صد بار از من بهتر بود. باز مبلغی مقروض شدم.

روز شانزدهم بود که آقای بازرس گفت که بلیط خریده و امروز باید حرکت بکنند.
طرفهای عصر درشکه ای کرایه کردم. آقای بازرس را با خانم و طفل کوچکش به
گاز آژ رساندم. هوا تاریک می شد که به خانه برگشتم. در را باز کردم و وارد خانه شدم.
پسرم جلوم دوید و گفت: یک آقای در اتاق منتظر من است. وارد اتاق که شدم مردی از
جایش بلند شد و گفت:

— من آقای "م" هستم. نامه ای از برادران به عنوان شما داشتم، متأسفانه ده پانزده
روز قبل آن را گم کردم.

— شما آقای "م" هستید؟ حتماً برای بازرسی اداره ی قند و شکر آمده اید؟

— بله، بنده بازرس هستم و فردا بر می گردم.

پسرم که پهلوی من ایستاده بود از اتاق بیرون دوید و با صدای بلند گفت:

مامان، یک بازرس دیگر آمده...

به قلم کمال اجتماعی با کمی اختصار

GRAMMATIK IZOH

Aniqlovchi ergash gap

Aniqlovchi ergash gap bosh gapning egasini yoki boshqa biror bo'lagini aniqlab keladi. Aniqlovchi ergash gap bosh gap bilan *ke* – *ke* bog'lovchisi orqali bog'lanadi. *ke* – *ke* bog'lovchisi bosh gapning bevosita aniqlanib kelgan bo'lagidan so'ng qo'yiladi. Odatda aniqlovchi ergash gapda aniqlanib kelayotgan so'z urg'usiz bir *iy* – *i* qabul qilib keladi va bu *iy* – *i* fors grammatikasida *yo-ye* yai ishlohi *eshore* deyiladi. Masalan:

shaxs-i ke diruz pish-e sho'mo omade bud doneshyor-e mo-st – Kecha sizning oldingizga kelgan kishi bizning o'qituvchimiz.

ketob-i ke man mixonam go'leston-e sa'di ast – Men o'qiyotgan kitob Sa'diyning "Guliston" idir. *shaxs-i ke bo'u so'hbat miko'nad pezeshk-e bimoreston ast* – U bilan suhbatlashayotgan kishi kasalxona vrachidir.

shaxs-i ke az u ketob gerefte-id hamsoye-ye mo-st – Siz (undan) kitob olgan kishi bizning qo'shniimizdir.

doneshju-yi ke uro dar ketobxone dide-id dust-e man ast – Siz kutubxonada ko'rgan talaba – mening do'stim.

Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z o'z aniqlovchisiga ega bo'lishi ham mumkin. Bu holda *izofry* birikmaning oxiriga qo'yiladi. Masalan:

doneshyor-e dastshar jovani ke ba rnis dastshkade صحبت می کند از ایران آمده است. javon-i ke bo'ra'is-e doneshkade so'hbat miko'nad az iron omade ast – Fakultet dekani bilan suhbatlashib turgan yosh o'qituvchi Erondan kelgandir.

bano-ye bo'land va zibo-yi ke toze soxe sho'de ast salon-e varzesh ast – Yangi qurilgan baland va chiroyli bino sport zalidir.

Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z *-e* bilan tugagan bo'lsa, *-i* oldidan bir *alif* orttirilib yoziladi. Masalan:

xone-i ke man dar on zendegi miko'nam se o'toq dorad – Men yashab turgan uy uch xonadan iborat.

Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z cho'ziq unli bilan tugagan bo'lsa, *-i* oldidan bir *yo* orttirilib yoziladi.

doneshju-yi ke pish-e man omade ast zabon-i forsiro xub midonad – Mening oldimga kelgan talaba fors tilini yaxshi biladi.

Quyidagi hollarda tushib qoladi:

1. Agar aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z qaratqich vazifasida ot yoki olmosh bilan birikib kelgan bo'lsa:

doneshjuyon dastshkade ke inja jam' shode and dar konferons-e 'ilmi so'xanroni xohand kard – Bu yerga yig'ilgan fakultet talabalari ilmiy konferensiyada ma'ruza qiladilar.

hamsoye-ye mo ke mariz bud baroye mo'oleje dar bimoreston bastari sho'd – Kasal bo'lgan bizning qo'shnimiz davolanish uchun kasalxonaga yotdi.

2. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z egalik affiksini qabul qilib kelgan bo'lsa:

xohareton ke dar dastshkade y torix tahsil miko'nad ismash chist? – Tarix fakultetida o'qiyotgan opangizni ismi nima?

3. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z atoqli ot bo'lsa:

dar shahr dastshkade ke poytaxt jamhuri-ye o'zbekiston ast emoratho-ye bo'land va xiyobonho-ye vasi ziyod ast – O'zbekiston Respublikasining poytaxti Toshkent shahrida baland imoratlar va keng ko'chalar ko'p.

4. Aniqlovchi ergash gap aniqlab kelgan so'z kishilik olmoshi bilan kelsa:

to'ke cherog' nabini bo cherog' che bini? – Sen chiroqni ko'rmasan-ku, chiroq bilan nimani ko'rasan? (Chiroq ko'rmaydigan sen).

1- topshiriq. matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling hamda matnda uchragan aniqlovchi ergash gaplarda ning ishlatilishi va tushib qolish hol-larini aniqlang.

2- topshiriq. Maqollarni yod oling hamda bosh gap va aniqlovchi ergash gap bo'laklarini aniqlang.

- (1) چاهى كه آب ندارد با آب ريختن آبدار نشود.
- (2) خرى كه جو نيد كه نمى خورد.
- (3) به سرى كه درد نمى كند دستمال ميبند.
- (4) تبرى كه از كمان جست بر نگرند.
- (5) كمى كه از گرگ بترسد گوسفند نگاه نمى دارد.
- (6) جابى كه عقاب بر بريزد از پشه ي لاغرى چه خيزد.
- (7) جابى كه نمك خوردى، نمكدار مشكن.
- (8) نردى كه در خانه است، يافتش مشكل است.
- (9) شمشيرى كه صيقل نزنند، رنگ بر دارد.
- (10) كسى كه گل مى خواهد، بايد منت خار بكشد.

3- topshiriq. Matn va hikoyalarni o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va ularda mavjud bo'lgan aniqlovchi ergash gaplar qaysi so'z-larni aniqlab kelganini aytib bering.

حمله ي مارها

هندوستان را مى توان سر زمين مارهاى خطرناك دانست. در اين کشور كه داراى جمعيت زيادى است هر ساله عده اى در اثر نيش زهر آلود مارها از بين ميروند. ضمناً در هنگام بهار و تابستان مارهاى خطرناك دسته جمعى به دهات حمله برده و مردم بيابا را كه در ميان مزارع و باغات بكار مشغولند از پاى در مى آورند. نوعى از مارهاى هندوستان چنان خطرناكند كه قلندرد با نيش خود كركنى را هلاك كنند.

از روزنامه "اطلاعات"

راست يا چپ

شخصى كه ناخوش شده بود نزد دكتور رفت و گفت: پهلوى من درد مى كند. دكتور پرسيد: کدام پهلويت: راست يا چپ؟ آن شخص پس از فكر زياد جواب داد: آن پهلو كه شب وقت خوابيدن به طرف ديوار واقع مى شود.

قضاوت ملا نصرالدين

روزي ملا نصرالدين در محكمه نشسته بود و يك زن و شوهر كه ميلشان اختلاف افنده بود براى شكايهت پيش او آمدند. اول مرد شكايتهاي خود را كرد و هزار عيب براى زن شمرد. ملا نصرالدين پس از شنيدن تمام سخنانش به او گفت: "تو حق دارى". بعد

زن همه ي دليل هاى شوهرش را تكذيب كرده در باره ي ظلم هاى او و بى گناهى خود دلايل آورد و سوگند ها خورد. ملا نصرالدين كه به دقت حرفهاى او را گوش كرده بود گفت: "تو حق دارى". زن ملا كه از پشت پرده همه ي گفتگوها را شنیده بود در اين موقع وارد محكمه شد و با اعتراض به شوهرش گفت: تو چطور قضاوت مى كنى؟ آخر از اين دو نفر يكى بايد گناهكارتر از ديگرى باشد. ملا در مقابل اعتراض زنش به او گفت: "تو هم حق دارى".

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Bu yerda o'tirgan bola ukamdir. To'rtinchi kursda o'qiyotgan talabalarning bir nechtasi o'z o'qishlarini davom ettirish uchun ikki oydan so'ng Eronga ketadilar. Mening oldimga kelgan talaba eron bo'limida o'qiydi. Oxirgi yillarda Toshkentda qurilayotgan imoratlar juda chiroylidir. Biz tomosha qilgan yodgorlik XV asrga oid ekan. Qishki kanikul vaqtida o'z uylariga ketgan talabalar qaytib keldilar. Bizning fakultetda o'qiydigan o'g'lingiz ikki kundan beri darsga kelmeyapti. Men sizga sovg'a qilgan fors tili grammatikasidan foydalanyapsizmi? Paxta rejasini bajargan kolxozchilar paxta quriltoyida qatnashish uchun Toshkent shahriga keldilar. Afg'onis-tonda yangi qurilgan aeroport har bir yo'lovchining diqqatini o'ziga tortadi. O'rta maktabda fors tili o'rgangan qiz va yigitlar sharq fakultetiga kirish uchun imtihan topshirdilar. Fakultetimizni bitirgan bir necha kishi hozirgi kunda O'zbekiston Fanlar akademiyasining Sharqshunoslik, Til va adabiyot, Tarix va Falsafa institutlarida ilmiy xodim bo'lib ishlamoqdalar. Yaxshi ma'ruza qilgan talabalar mukofot olishga sazovor bo'ldilar. Men sotib olgan kostum otamga juda yoqdi. Siz bergan kitobni haligacha o'qib bo'lganim yo'q. Yurakdan chiqqan so'z yurakka borib yetadi. Eronga borib kelgan talabalar u mamlakat haqidagi o'z taassurotlarini so'zlab berdilar. Bu korxonada loyhasini ishlagan injener kecha Moskvaga jo'nab ketdi. Sochi shahriga dam olish uchun ketayotgan do'stim men bilan xayrlashgani bizning uyga keldi. Do'stim menga kecha olgan tufisini ko'rsatdi. Men ko'chada 4 yil avval birga o'qigan do'stimni uchratdim. O'qituvchimiz bizga Eronda ko'rib kelgan tarixiy yodgorliklar haqida aytib berdi. Bizning fakultetga ma'ruza qilish uchun kelgan olim ko'p ilmiy maqolalar muallifidir. U Samarqandda ko'rib kelgan tarixiy yodgorliklar ming yillik tarixga egadir. Men kinofestivalda dunyoga mashhur bo'lgan kinoaktrisalarini ko'rdim. Siz o'qiyotgan institut nafaqat O'zbekistonda, balki, butun Markaziy Osiyoda mashhurdir. Siz tarjima qilayotgan asarning muallifi bizning ko'chada yashaydi.

5- topshiriq. Quyidagi baytda so'z oxirida kelgan *ی* larni tahlil qiling va ularning nomlarini aytib bering.

دل آزادی جفا کاری نگاری
جز آزادی دلم کاری نداری

6- topshiriq. Quyidagi bir ma'noga ega bo'lgan (sinonim) so'z-larni yod oling.

مشرق - خاور	دیدن کردن - تماشا کردن
ففتح - غالب	مغرب - غرب
خرده - ریزه - کوچک	تالیف کردن - نوشتن
هدف - کام - مقصد	یواش - آهسته
همسر - زن	قیمت - بها - نرخ
پایان - آخر	کبیر - ارشد - بزرگ
جهان - عالم - دنیا	ترقیات - پیشرفت - رشد
پنداشتن - خیال کردن	جوار - همسایه
ابتدا - نخست - اول	قصر - کاخ - سرای
به آخر رساندن - انجام دادن - تمام کردن	پرهیز - امتناع - خودداری
روستایی - دهاتی	به پایان رسیدن - تمام شدن
باستانی - قدیمی	لحاحت دادن - آزاد کردن
ناخوش - مریض - بیمار	آرام - سلک
چند - تازه - نو	دکتر - پزشک
عاقل - دانشمند - خردمند	درسیده - کال
طعام - غذا	باربر - حامل
	مشتری - خریدار

7- topshiriq. Quyidagi aniqlovchi ergash gaplarni tahlil qiling va ularda nima uchun ishora etilmaganligini aytib bering.

برادرم که دیروز از مسافرت برگشته است در انجمن دوستی با کشورهای خارجی کار می کند.

تهران که شهر بسیار قشنگ و پر جمعیت است پایتخت کشور ایران است.

زبان فارسی که ما آن را یاد می گیریم خیلی شیرین است.

قرخ که دوست صمیمی من است در تهران زندگی می کند.

دانشگاه خاورشناسی که در تمام آسیای میانه معروف است در شهر تاشکند قرار دارد.

هر خارجی که به شهر تاشکند می آید از بزرگی و قشنگی این شهر تعجب می کند.

ایستگاه اتوبوس که من هر روز با آن به مدرسه می روم از خلایق ما دور نیست.

شهر تاشکند که من در آن زندگی می کنم روز به روز تغییر می کند و عمارتهای

جدید و چند طبقه ای ساخته می شود.

خواهرم که شغلش پزشکی است در بیمارستان دامپه ی ما کار می کند.
برادرت که دندان پزشکی است کدام دانشگاه را تمام کرده است؟
آن مغازه که تازه باز شده است دارای چند شعبه ی بزرگ است.
دانشگاه ما که من در آنجا درس می خوانم چندین دانشکده دارد.
مادرش که تازه از سر کار آمده است فوراً به پختن غذا پرداخت.
شما که سه سال است زبان فارسی یاد می گیرید باید به فارسی خوب حرف بزنید.

O'ttiz uchinchi dars

درس سی و سوم

شرایط نویسندگی

مهمترین شرط نویسندگی خوب دانستن زبان است و هر چه شخص زبانی را بهتر و کامل تر بداند و بر اصطلاحات و عبارات و لغات و قواعد صرف و نحو آن بصیرتر باشد به همان نسبت نوشته او بهتر می شود. در روزگار گذشته که دانش و هنر در مشرق زمین خاصه در ایران رواج داشت، زبان دانی و فصاحت و لغت شناسی و صرف و نحو و دیگر فنون ادب را شان و شوکتی بود. نویسندگان بزرگ و شاعران عالی مقام نصاب و دستورهای زیادی برای یاد گرفتن صنعت کتابت و فنون نظم و نثر به طالبان علم و ادب داده اند. هر کسی کتب گذشتگان را خوانده باشد می داند که یکی از دستورهای عمده ی آنان در تعلم نویسندگی این بود که می گفتند طالب علم و ادب باید چندین کتاب از آثار نویسندگان بزرگ فارسی و تازی را که نمونه ی برجسته و سر مشق درخشان نظم و نثر باشد مکرر بخواند و قطعات بسیار عالی آنها را از یز کند و چندین هزار بیت و صدها قصیده و غزل و قطعه را از حفظ بداند و نیز می گفتند کسی که قلم بدست می گیرد و می خواهد زبان فارسی را فصیح و درست بنویسد لازم است نخست تا اندازه ای عربی بداند و لغات و قواعد صرفی ثابت و متقن آن زبان را که در فارسی نفوذ زیادی یافته است فرا گیرد. در مرحله ی بعد کتب ادبی فصیح از قبیل کلیله و دمنه و تاریخ بیهقی و گلستان و چهار مقاله ی نظامی سمرقند و سیاست نامه ی خواجه نظام الملک و منشآت قلیم مقام و میرزا عبدالوهاب نشاط را به کرات بخواند. همچنین لازم است قواعد زبان فارسی را بخوبی بیاموزد و به اندوخته های منظوم ادبی قرون گذشته که در واقع رکن زبان و ادبیات ماست آگاهی و آشنایی کافی داشته باشد.

غیر از چند شرطی که در بالا ذکر شد دیگر از شرایط عمده ی نویسندگی؛ داشتن معلومات متفرقه و مخصوصاً آشنا بودن به تاریخ و تاریخ ادبیات و معلومات عمومی دیگر است. البته باید توجه داشت که زبان مانند هر چیز دیگر به مرور زمان تکمیل می شود و با تغییراتی در آن بوجود می آید ولی در هر حال یاد گرفتن زبان صحیح و فصیح ادبی موقوف به فراگرفتن اصول و قواعد آن و پیروی از کلام نویسندگان بزرگ است و اگر تصرفی در آن بشود باید بروفق روح زبان و ساخت و ریخت آن باشد چنانکه خواص آن را بیسندند و عوام از فهمش در نمائند.

از مجله "کنوه"

O'tgan zamon shart-istak mayli ماضى التزامى mozi-ye eltizomi

O'tgan zamon shart-istak mayli fors tilida (ماضى التزامى *mozi-ye eltizomi*) qo'shma fe'l shaklida bo'lib, yetakchi fe'l va بودن *budan* ko'makchi fe'lidan yasaladi. Bu fe'lning tuslanishida yetakchi fe'l o'tgan zamon sifatdoshi shaklida va ko'makchi fe'l hozirgi zamon fe'l negizi (باش) shaklida bo'ladi. Shaxs-son qo'shimchalari esa ko'makchi fe'lga qo'shiladi.

نوشتن (yozmoq) fe'lining tuslanishi

مفرد

I shaxs	نوشته باشم	<i>naveshte bosham</i>	-yozgan bo'lsam
II shaxs	نوشته باشى	<i>naveshte boshi</i>	-yozgan bo'lsang
III shaxs	نوشته باشد	<i>naveshte boshad</i>	-yozgan bo'lsa

جمع

I shaxs	نوشته باشيم	<i>naveshte boshim</i>	-yozgan bo'lsak
II shaxs	نوشته باشيد	<i>naveshte boshid</i>	-yozgan bo'lsangiz
III shaxs	نوشته باشند	<i>naveshte boshand</i>	-yozgan bo'lsalar

ning tuslanishida *urg'u* ikkita bo'lib, birinchi *urg'u* yetakchi fe'lning oxiriga va ikkinchi *urg'u* esa ko'makchi fe'lning oxirgi bo'g'iniga tushadi.

ماضى التزامى ning bo'lishsiz shaklida *na*-inkor yuklamasi bevosita yetakchi fe'lga qo'shiladi. Masalan:

nanaveshte bosham – yozmagan bo'lsam

nanaveshte boshi – yozmagan bo'lsang kabi.

Prefiksli va qo'shma fe'llarda ham ماضى التزامى ning tuslanishi shu tarzda olib boriladi. Masalan:

bar-xoste bosham – turgan bo'lsam

bar-naxoste bosham – turmagan bo'lsam

esterohat karde boshad – dam olgan bo'lsa

esterohat nakarde boshad – dam olmagan bo'lsa

ماضى التزامى ning bo'lishsiz shaklida asosiy *urg'u* *na* – inkor yuklamasiga tushadi.

ish-harakat yoki holatning o'tgan zamonda bajarilishi qat'iy bo'lmay shart, istak, zarur, gumon va shu kabi ma'nolar bilan bog'liq bo'lgan hollarda hamda modal so'zlar va modal fe'llardan so'ng ishlatiladi. Masalan:

1. O'tgan zamon shart ergash gapning kesimida:

agar u omade boshad be man xabar dohid – Agar u kelgan bo'lsa, menga xabar bering.

2. *bovestan* modal fe'lidan so'ng:

jamshid boyad az mo'raxxasi bargashte boshad – Jamshid otuskadan qaytgan bo'lsa kerak.

3. *shoyad* va boshqa ehtimollikni bildirgan so'zlardan so'ng:

shoyad u hamuz be manzel naraside boshad – U hali uyga yetmagan bo'lsa kerak.

4. *ehtimol miravad* modal so'zidan so'ng:

ehtimol miravad ke shab boron borida boshad – Balki, kechasi yomg'ir yoqqan bo'lsa kerak.

5. Ba'zan o'tgan zamonga oid bo'lgan to'ldiruvchi ergash gapning kesimida ishlatiladi:

dar az bakistan kesi peida nemi shod ke asar alishir navoyi ra nخوانده باشد. dar o'zbekiston kas-i peydo namishavad ke osor-e alisher navoyiro naxonde boshad – O'zbekistonda Alisher Navoiyning asarlarini o'qimagan biror kishi topimasa kerak.

1- **topshiriq.** 32- dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va ماضى التزامى shaklida kelgan fe'llarni aniqlang.

2- **topshiriq.** Quyidagi fe'llarni ماضى التزامى shaklida tuslang va ularning har biriga bittadan gap tuzing.

xondan – o'qimoq

doshtan – ega bo'lmoq

bar-gashtan – qaytmoq

faro-gereftan – o'rganmoq

tavallo'd yoftan – tug'ilmoq

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, o'zbek tiliga tarjima qiling va unda mavjud bo'lgan fe'llarni tahlil qilib, qaysi zamon shaklida kelganini aytib bering.

خروس و روباه

روباہی زیر درختی بود و خروسی با تعدادی مرغ روی شاخه های بلند آن نشسته بود. روباه رو به خروس کرده گفت: خیر تازه را شنیده ای؟ خروس گفت: نه. روباه گفت: تمام حیوانات پس از مشورت با هم صلح نموده و امروز را عید گرفته اند. تو هم خوبست از درخت پایین بیایی، دوستانه صحبت کنیم و نمى را با هم گزاینیم. خروس روی دو پا بلند شد و گردن کشیده نظری به حوالی و اطراف انداخت. روباه گفت: چه خبر است؟ خروس گفت: خبر آن است که یک جفت سگ به این طرف می آیند. روباه پا به فرار گذاشت. خروس گفت: مگر صلح عمومی نیست؟ کجا می روی؟ روباه گفت: درست است ولی شاید این خبر هنوز به سگها نرسیده باشد.

Lug'at

تعدادی *te'dod-i* – to'da, bir nechta

مشورت *mashvarat* – maslahat, kengash

عید گرفتن *eyd gereftan* – hayit qilmoq, bayram qilmoq

حوالی *havoli* – atrof

روی دو پا بلند شدن *ru-ye do'po bo'land sho'dan* – ikki oyoqda tikka turmoq

پا به فرار گذاشتن *po be feror go'zoshtan* – qocha boshlamoq

صلح نمودن *so'lh namudan* – bitim tuzmoq

4- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

U hali ishga kelmagan bo'lsa kerak. U mendan kitob olganiga besh kun bo'ldi, uni o'qib bo'lgan bo'lsa kerak. Agar kasal bo'lgan bo'lsangiz nega vrachga murojaat qilmadingiz? Balki, bu filmni yoshligimda ko'rgan bo'lsam kerak. Bu shaharda men ko'rmagan birorta muzey yo'q. Nega u shu paytgacha telefon qilmadi, yana biror hodisa ro'y bergan bo'lmasin. U hali Moskvadan qaytmagan bo'lsa kerak. Agar fakultet dekani kelgan bo'lsa, tezda menga xabar bering. Bizning oramizda Abdulla Qodiriyning "Otkan kunlar" romanini o'qimagan biror talaba bo'lmasa kerak. Bu xabar uning qulog'iga yetgan bo'lsa, yaxshi ish bo'lmas. Samolyot hali uchmagan bo'lsa kerak. Agar u tramvay to'xtash joyida turgan bo'lsa, unga aytginki, men bugun uning oldiga bora olmayman. Hali soat to'qqiz bo'lgani yo'q, dars boshlanmagan bo'lsa kerak. U kecha komandirovkadan

qaytgan bo'lishi kerak. U bilan qayerdadir uchrashgan bo'lsam kerak. Bu pomidor va bodringlarni bozordan sotib olgan bo'lsangiz kerak. Balki, amakim bilan bir necha yil ilgari shu maktabda o'qigan bo'lsangiz kerak. U shu vaqtga qadar o'z ilmiy ishini tamom qilmagan bo'lishi mumkin emas. Ehtimol, bir vaqtlar shu g'orlarda odamlar yashagan bo'lsa kerak. Yoshligida koptom o'ynamay katta bo'lgan bota bo'lmasa kerak.

5- topshiriq. Quyidagi gaplarda qavs ichida berilgan fe'llarni shart-istak mayli shaklida qo'yib, ularni ko'chirib yozing.

- شاید او نامه ی مرا (نگرقتن).
 ممکن نیست که او سر درس (نیامدن).
 در نانشکند کمتر خیابانی هست که عمارت تازه ای (نساختن).
 هوا سرد است. احتمال می رود که بالای کوه برف (باریدن).
 روزی نیست که او درس خود را حاضر (نگردن).
 از حسن خبری نیست، شاید او به منزلش (نرسیدن).
 او ناخوش شده است. شاید (سرما خوردن).
 ممکن نیست که این حرف را او (گفتن).
 یادم نیست، ممکن است کتابم را به کسی (دادن).
 او خیلی دیر آمد، شاید سوار اتوبوس نشده پیاده (آمدن).
 اگر نسخه خطی این اثر را (پیدا کردن) آن ترجمه می کردم.

6- topshiriq. Tilni chuqur bilish yoki yozuvchilik kasbiga ega bo'lish uchun qanday shartlarga amal qilish kerak. O'z fikringizni forscha so'zlab bering.

7- topshiriq. Quyidagi o'zbek tili bilan mushtarak bo'lgan so'zlarning yasallishini aniqlang.

setamkash, ستم کش	arobekash, عربیه کش	dastkash, دست کش
ensonparvar, انسان پرور	adolatparvar, عدالت پرور	vatanparvar, وطن پرور
ayoldor, آیل دار	azador, آزه دار	manfa'atdor, منفعتدار
hosudguy, حسودگویی	nasihatguy, نصیحت گوی	rostguy, راست گوی
sartarosh, سرتراش	heykaltarosh, هیکل تراش	qalamtarosh, قلم تراش
hozurbaxsh, حضوربخش	elhombaxsh, الهام بخش	samarbaxsh, ثمر بخش
oshpaz, آشپز	halvopaz, حلواپز	kabobpaz, کباب پز
jahongard, جهانگشته	jahondide, جهان دیده	jabrdide, جبر دیده
mirosxo'r, میراث خور	sudxo'r, سودخور	emoratsoz, عمارتساز
padarko'sh, پدرکش	odamko'sh, آدمکش	moshinsoz, ماشین ساز
qemorboz, قمارباز	shatranjboz, شطرنج باز	delrabo, دل ربا
kisebo'r, کیمه بر	rahbar, رهبر	xo'shnavis, خوش نویس

خوردند xo'rande, سزاندند sozande, خاک انداز xokandoz, کاشنده kashande, taxtepokko'n. تخته پاک کن, شنونده shenavande,

8- topshiriq. "Kutubxona" matnini o'tilgan leksik va grammatik materiallardan foydalanib tarjima qiling.

Kutubxona

Hozirgi kunda hayotimizni kitobsiz va kutubxonasiz tasavvur etish qiyin. Maktab o'quvchilari ham, dehqon-u ishchilar ham, talaba va barcha ziyolilar o'zlari qiziqqan sohalar bo'yicha kitoblarni olib o'qiydilar, mutolaa qiladilar. Har bir kutubxonadagi kitoblar ko'pchilik odamlar, idoralar tomonidan yig'ilib, uzoq yillar davomida saqlanib kelinmoqda.

Kutubxona barcha savodxon kishilar uchun ilm-ma'rifat maskani hisoblanadi.

Bugungi kunda har bir korxonada, maktab, litsey va oiliy o'quv yurtlarining o'z kutubxonalari bor. Tuman, shahar, viloyatlarda aholiga xizmat ko'rsatish uchun katta-katta kutubxonalar mavjud.

Respublikamizdagi eng katta kutubxona Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Davlat kutubxonasidir. Bu kutubxona 1870- yilda tashkil etilgan. Bu kutubxonada turli tillarda chop etilgan kitoblar, ruznoma va jurnallar mavjud. Bundan tashqari, bu kutubxonada O'zbekiston va Markaziy Osiyo xalqlarining tarixi, ilm-fani, adabiyoti va madaniyatiga oid juda ko'p noyob qo'lyozmalar saqlanib kelinmoqda.

Kutubxonada bir necha xodimlar ishlaydilar va kitobxonlarga u yoki bu kitobni izlab topishda yordam beradilar.

O'ttiz to'rtinchi dars

درس سی و چهارم

نامه ی اودت به جمشید

(از داستان صلح هدایت "آینه شکسته")

پاریس ۲۱ سپتامبر ۱۹۳۰

جمشید جانم!

نمی دانی چقدر تنها هستم، این تنهایی مرا ادبیت می کند، می خواهم امشب با تو چند کلمه صحبت کنم. چون وقتی که به تو کاغذ می نویسم مثل این است که با تو حرف می زنم. اگر در این کاغذ "تو" می نویسم مرا ببخش. کاش اگر می دانستی درد روحی من تا چه اندازه زیاد است!

روزها چه قدر دراز است - غریبه ساعت انقدر آهسته حرکت می کند که نمی دانم چه بکنم. آیا زمان بنظر تو هم این قدر طولانی است؟ شاید در آنجا با دختری آشنایی پیدا کرده باشی، اگر چه من مطمئنم که همیشه سرت نوی کتاب است، همانطور که در پاریس بودی. در آن اطلاق محقر که هر دقیقه جلو چشم من است حالا یک محصل چینی آن را گزایه کرده ولی من پشت شیشه هایم را پارچه ی کاغذ کشیده ام تا بیرون را اینده چون کسی را که دوست داشتم آنجا نیست، همانطور که برگردان تصنیف می گوید:

"پرنده ای که به دیار دیگر رفت بر نمی گردد"

دیروز با هلن در باغ لوگزامبورگ قدم می زدیم. نزدیک آن نیمکت سنگی که رسیدیم یاد آنروز افتادم که روی همان نیمکت نشسته بودیم و تو از مملکت خودت صحبت می کردی و آن همه وعده می دادی و من هم وعده ها را باور کردم و امروز اسباب دست و مسخره دوستام شده ام و حرفم سر زبانها افتاده! من همیشه بیاد تو و آن "گریزری" را می زنم، عکسی که در پیشه واتس بر داشتیم روی میزم است. وقتی عکست را نگاه می کنم همان به من دلگرمی می دهد: با خود می گویم "نه، این عکس مرا گول نمی زند!" ولی افسوس! نمی دانم تو هم معتقدی یا نه. اما از آن شبی که آینه ام شکست، همان آینه ای که تو خودت بمن داده بودی، قلبم گواهی پیش آمد ناگواری را می داد. روز آخری که یکنیگر را دیدیم و گفتم که به انگلیس می روی قلبم به من گفت که تو خیلی دور می روی و هرگز یکنیگر را نخواهیم دید و از آنجه که می ترسیدیم سرم آمد. مادام بورل به من گفت: چرا انقدر شمنلکی؟ او می خواست مرا به بریطانی ببرد ولی من با او نرفتم چون می دانستم که بیشتر کسل خواهم شد.

بار بگذریم - گذشته ها گذشته. اگر به تو کاغذ تند نوشتم از خلق تنگم، مرا ببخش و اگر اسباب زحمت ترا فراهم آوردم امینوارم که فراموشم خواهی کرد. کاغذهایم را پاره و نابود خواهی کرد. همچنین نیست، زیمی؟

اگر می دانستی در این ساعت چقدر درد و اندوهم زیاد است. از همه چیز بیزار شده ام، از کار روزانه ی خودم سر خورده ام در صورتیکه پیش از این اینطور نبود. میدانم من دیگر نمی توانم بیش از این بی تکلیف باشم. اگر چه اسباب نگرانی خیلی ها می شود. اما غصه ی هیچکدام از آنها به پای اندوه من نمی رسد - همان طوری که تصمیم گرفته ام روز یکشنبه از پاریس خارج خواهم شد. تری ساعت شش و سی و پنج دقیقه را می گیرم و به کاله می روم، آخرین شهری که تو از آنجا گذشتی. آنوقت آب آبی رنگ دریازا می بینم، این آب همه بدبختی هارا می شوید و هر لحظه رنگش عوض می شود و با زمزمه های شمنلک و افسونگر خودش روی ساحل شنی می خورد، کف می کند، آن کفها را شنها مزمزه می کنند و فرو می دهند و بعد همین موجهای دریا آخرین افکار مرا با خودش خواهد برد. چون بکسی که مرگ لبخند بزند با این لبخند او را بسوی خودش می کشاند. لابد می گویی که من چنین کاری را نمی کنم ولی خواهی دید که دروغ نمی گویم.

بوسه های مرا از نور بپذیر
اودت لاسور.

GRAMMATIK IZOH

Shart ergash gap

Shart ergash gap bosh gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilish shartini bildiradi.

Fors tilida shart ergash gap bosh gap bilan *agar* bog'lovchisi orqali bog'lanadi. Shart ergash gapli qo'shma gaplarda shart ergash gap avval, bosh gap undan keyin keladi. Ergashtiruvchi *agar* bog'lovchisi esa ergash gap boshida keladi. Masalan:

agar u beyoyad be teotr miravim – Agar u kelsa, teatrga boramiz.

agar dustam miomad shatranj-bozi mikardim – Agar do'stim kelganda edi, shaxmat o'ynar edik.

Shart ergash gap qo'yilgan shartning amalga oshishi mumkin yoki mumkin emasligiga qarab ikkiga bo'linadi:

- 1) real shart ergash gap;
- 2) real bo'lmagan shart ergash gap.

Shart ergash gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilishi, uning amalga oshishi mumkin, real ekanligini bildirgan shart ergash gap real shart ergash gap deyiladi.

Shart ergash gap kesimida ifodalangan shartning xarakteriga qarab, shart ergash gapning kesimi turli zamonlarda kelishi mumkin.

Shart ergash gapda ish-harakat kelasi zamonga oid bo'lsa, shart ergash gapning kesimi aorist shaklida keladi. Masalan:

agar uro bebinid be u beguyid ke man marizam va namitavonam emruz sar-e dars beyoyam – Agar uni ko'rsangiz, unga mening kasalligimni va bugun darsga kela olmasligimni ayting.

agar boron naborad fardo be gardesh miravim – Agar yomg'ir yog'masa, ertaga sayrga chiqamiz.

Shart ergash gapda ish-harakat hozirgi zamonga oid bo'lsa, shart ergash gapning kesimi hozirgi-kelasi zamon fe'li shaklida keladi. Masalan:

agar meyl dorid nohor mixo'rim – Agar xohlasangiz ovqatlanib olamiz.

agar sareton dard mikro mal chero pish-e pezeshk namiravid? – Agar boshingiz og'riyotgan bo'lsa, nega vrachning oldiga bormayapsiz?

Shart ergash gapda ish-harakat o'tgan zamonga oid bo'lsa, shart ergash gapning kesimi nazariy shaklida bo'ladi. Masalan:

agar mariz sho'de boshid (sho'be'ed) boyad bastari shavid – Agar kasal bo'lgan bo'lsangiz, yotishingiz kerak.

Shart ergash gapda ish-harakat ma'no jihatdan kelasi zamonga oid bo'lsa ham, ba'zan shart ergash gapning kesimi oddiy o'tgan zamon fe'li shaklida kelishi mumkin. Bunda shart ergash gapning kesimi bosh gap kesimi orqali ifodalangan ish-harakatga nisbatan ilgari bajarilgan ish-harakatni bildiradi. Masalan:

agar boron borid zud be manzel bar-gard – Agar yomg'ir yog'sa (yomg'ir yog'ishi bilan) tezda uyga qayt.

Bu turdagi shart ergash gaplarda shart ergash gapning kesimi aorist shaklida ham kelishi mumkin. Masalan:

agar boron beborad zud be manzel bar-gard – Agar yomg'ir yog'sa, tezda uyga qayt.

Shart ergash gapdagi ish-harakat yoki holatning bajarilishi, uning amalga oshishi mumkin bo'lmagan shart ergash gap real bo'lmagan shart ergash gap deyiladi. Real bo'lmagan shart ergash gap o'tgan zamonga oid bo'lgani uchun ham, bosh va ergash gapning kesimi o'tgan zamon davom fe'li shaklida keladi. Masalan:

agar farro'xo mididam uro be manzel da'vat mikardam – Agar Farruxni ko'rganimda edi, uni uyga taklif qilgan bo'lardim.

agar boron namiborid be mohigiri miraftim – Agar yomg'ir yog'maganda edi, baliq oviga borardik.

Ba'zan real bo'lmagan shart ergash gapning kesimi uzoq o'tgan zamon fe'li shaklida ham kelishi mumkin:

agar man dars-e xo'dro hozir karde budam bo sho'mo be sirk miraftam - Agar men darsimni tayyorlab bo'lganimda edi, siz bilan sirkka borardim.

doshtan (ega bo'lmoq), *budan* (bo'lmoq, emoq) fe'llari real bo'magan shart ergash gapning kesimi vazifasida kelganda, *mi* - old qo'shimchasi tushib qolib, oddiy o'tgan zamon fe'li shaklida ishlatiladi. Masalan:

agar man dastur-e zabon-e forsi doshtam az on estefode mikardam - Agar menda forsi tili grammatikasi bo'lganda edi, undan foydalangan bo'lar edim.

agar holo fasl-e bahor bud go'lho sheko'fte misho'dand - Agar hozir bahor fasli bo'lganda edi, gullar ochilgan bo'lardi.

agar u solem bud sar-e dars miomad - Agar u sog' bo'lganida edi, darsga kelar edi.

1- topshiriq. 33-dars matnini o'qing, darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va shart ergash gaplarning kesimi qaysi zamonga oid ekanligini aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi gaplarda qavs ichida berilgan fe'llarni tegishli zamon shakliga qo'yib ularni ko'chirib yozing.

Agar az an kitab istifade (krdn) karsh bisyar عالی خواهد شد. اگر زبان فارسی را (دانستن) می توانست این مجله را بخوانند. اگر اثر این نویسنده را (خواندن) از ان خوشن می آید. اگر به من نامه (نوشتن) به این درس یفرستید. اگر بمناسبت روز تولدش به او (تبریک گفتن) خوشحال می شود. اگر وقت (داشتن) با هم گردش می کردیم. اگر برف (باریدن) هوا آنقدر سرد نبود. اگر (میل داشتن) قدری با هم صحبت می کنیم. اگر ان دانشجو را خوب (شناختن) مرا با او آشنا کنید. اگر از این کفش (خوش آمدن) چرا ان را نمی خرید؟ اگر خانه ی ما نزدیک (بودن) من همیشه به دانشگاه پیاده میامدم. اگر احمد را (دیدن) به او بگوئید که من در خانه منتظر او هستم. اگر او در فرودگاه از من (استقبال کردن) اینقدر زحمت نمی کشیدیم. اگر (دانستن) چرا جواب نمی دهی؟ اگر من (توانستن) زودتر می آمدم. اگر ما به شهر مسکو (رفتن) از متروی ان دیدن می نماییم. اگر برادرش هم (آمدن) خوب بود. اگر من تا ساعت پنج پیشان (آمدن) دیگر منتظر نشوید. اگر (خسته شدن) کمی استراحت بکنید. اگر وقت (داشتن) به شب نشینی ما بیایید، ساعت هفت و نیم عصر شروع می شود. اگر حالا (دانستن) برای استراحت به آمپشگاه می رفتیم. اگر او فرهنگ روسی به فارسی (داشتن) امروز به کتابخانه نمی رفت. اگر شما چیزی را (فهمیدن) از من بیوسید. اگر من درس خود را خوب (حاضر کردن) نمره پنج نمی گرفتیم. اگر من (دانستن) که شما نمی آید من هم نمی آمدم.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va shart ergash gaplarni aniqlang.

بشنو و باور مکن

یک روز مردی صندوقی را که پر از ظروف چینی بود به جمال دادند از او خواهش کرد که این بار را به نوش کشیده از پله های بالاخانه بالا ببرد. جمال پرسید: از این بار کشتی چه عایدی خواهم داشت؟ صاحب صندوق گفت: سه نصیحت به تو خواهم کرد که سرمایه ی خیر دنیا و آخرت باشد. آن شخص راضی شد و صندوق را حمل کرده از نو پله که بالا رفت ایستاد و گفت: نصیحت اولی را بگو. صاحب صندوق گفت: اگر کسی بگوید نسبه بهتر از نقد است، بشنو و باور مکن. جمال چند پله ی دیگر بالا رفت و گفت: نصیحت دوم را را بگو. گفت: اگر کسی بگوید پول سیاه بهتر از پول سفید است، بشنو و باور مکن. مجدداً آن شخص چند پله ای بالا رفت ایستاد و گفت: نصیحت سوم را بفرما. گفت: اگر کسی بگوید نخوداب بهتر از چلو کباب است، بشنو و باور مکن. جمال دو سه پله ی دیگری را که باقیمانده بود طی کرده وقتی به آخر پله رسید ایستاد و به صاحب صندوق گفت: من هم می خواهم نصیحتی به تو بدهم. گفت: بگو. جمال شانه های خود را از زیر بار خالی کرد و صندوق از روی پله ها رو به پایین سرا زیر شد و در اثنای افتادن و زمین خوردن ان گفت: اگر کسی بگوید در این صندوق یک ظرف سالم باقی مانده است، بشنو و باور مکن.

4- topshiriq. Gaplarni fors tiliga tarjima qiling.

Har kuni gimnastika bilan shug'ullansangiz, tanangiz sog'lom bo'ladi. Agar bugun dam olish kuni bo'lganda edi, siz bilan ketar edim. Ertaga havo yaxshi bo'lsa, kolxoz bog'iga chiqamiz. Agar vaqtingiz bo'lsa, kechqurun soat sakkizda bizning uyga keling. Yomg'ir yoqqanda edi, havo ancha salqin bo'lardi. Agar siz Sodiq Hidoyatning hikoyalarini o'qigan bo'lsangiz, ulardan birortasining mazmunini forscha so'zlab bering. U kitobimni olib kelsa, portfelimga solib qo'ying. O'qituvchi mendan so'rasa, uning savollariga yaxshi javob bera olaman. Agar Dildorni ko'rsangiz, unga mening ertaga ertalab soat to'qqizda fakultet yonida kutishimni ayting. Men fors tilini yaxshi bilganimda edi, Malikushshuaro Bahorning she'rlarini o'zbek tiliga tarjima qilar edim. U xat yozganda edi, men olgan bo'lar edim. Agar kutubxonaga ketayotgan bo'lsangiz, birga boramiz. U Buxorodan qaytganda edi, sizning oldingizga kelgan bo'lar edi. Bu hikoyani tarjima qilsangiz, tarjimangizni menga ko'rsating. Agar xat yozsangiz, uni aviapochta orqali yuboring. U meni ko'rishni istasa, soat besh yarimda "Toshkent" mehmonxonasiga kelsin. Bir kun avval eksang, bir hafta ilgari o'rasan. (Maqol.) Agar men uyda bo'lmasam, meni kutib tur. Men yana ikki kun kutub-

xonada ishlasam, o'z ilmiy ishimni tugataman. Agar siz menga yordam berganingizda edi, bu ish o'tgan haftada tugagan bo'lar edi. Ertaga ketadigan bo'lsangiz, menga xabar bering. Agar siz ko'ylak sotib olmoqchi bo'lsangiz, bizning oldimizdagi magazinda yaxshi ko'ylaklar bor. Siz imtihonga yaxshi tayyorlanganingizda edi, "3" baho olmagan bo'lar edingiz.

5- topshiriq. Quyidagi maqollarni yod oling va ulardagi shart ergash gap kesimini aniqlang.

- 1) اگر نباشد چیزی که مردم نگوید چیزها.
- 2) اگر زمانه با تو نسلزد، تو با زمانه بساز.
- 3) اگر خواهی راز تو دشمن نداند، به دوست مگو.
- 4) اگر خر نیاید به نزدیک بار، تو بارگران را به نزد خر آر.

6- topshiriq. Quyidagi so'zlarni qaysi so'z turkumiga mansubligini va qanday yasalganini aytib bering.

شماره گریه خنده

7- topshiriq. Quyidagi gaplarni o'qing, tarjima qiling hamda shart ergash gap orqali anglashilgan ma'nolarni real yoki real emasligini, gaplardagi fe'l zamonlarini aytib bering.

اگر درسم را حاضر می کردم با تو به ورزشگاه می آمدم.
اگر درسم را زودتر حاضر بکنم با تو به ورزشگاه می رفتم.
اگر خواهر بزرگم در شستن ظروف به مادرم کمک می کرد، مادرم آنقدر خسته نمی شد.

اگر او سیگار نمی کشید آنقدر سرفه نمی کرد.
اگر فردا احمد را ببینی از من به او سلام برسان.
اگر فراموش نکنم فردا حتماً کتاب فرهنگت را می آورم.
اگر امروز روز تعطیل بود برای استراحت بیرون شهر می رفتیم.
اگر او زبان فارسی را خوب می دانست این متن را به آسانی ترجمه می کرد.
اگر بچه گرسنه نبود با اینقدر شدت گریه نمی کرد.
اگر بخواهید زودتر به منزل برسید سوار هوا پیما شوید.
اگر پول داشتیم این کفش را حتماً می خریدم.
اگر وقت داشته باشید به خانه ی ما بیاوید.
اگر دوستم را ببینم جشن نوروز را به او تبریک می گویم.
اگر او زودتر از سرکار بر می گشت ما دیر به مهمانی نرفتیم.
اگر تو سرما نمی خوردی مریض نمی شدی.

8- topshiriq. Quyidagi matnни o'qing, tarjima qiling va fe'l zamonlarini aniqlang.

محصولات ایران

ایران کشوری است زراعتی و در اغلب نقاط آن انواع غله و میوه به عمل می آید. محصولات مهم ایران گندم، جو، برنج، پنبه، ذرت، ارزن، سیب زمینی، توتون، تنباکو، چای، حنا، پسته، بادام، خرما و اقسام میوه است. گندم و جو در تمام نقاط ایران کاشته می شود. در آذربایجان و خوزستان بهار و بیشتر از نقاط دیگر محصول به دست می آید. برنج را در استرآباد و ملزندان و گیلان و اصفهان و خوزستان می کارند. پنبه در نقاط گرمسیر و معتدل ایران بعمل می آید. پنبه ی ایران را به خارج صادر می کنند و کمی از آن در داخل کشور به مصرف می رسد. توتون در گیلان و آذربایجان و کردستان، تنباکو در فارس و اصفهان و کاشان و خراسان کاشته می شود. تنباکو شیراز خیلی معروف است. تریاک را از شیره ی خشخاش می گیرند. خشخاش در فارس و اصفهان و یزد و کرمان و خراسان و بروجرد زراعت می شود. کشت چای نیز در گیلان و لاهیجان ایران معمول است. چای لاهیجان بسیار معطر و دارای طعمی لذیذ و گوارا می باشد. حنارا در بم و خیص که از ولایت کرمان است می کارند. خرما از محصولات گرمسیری است. درخت خرما در جنوب ایران کاشته می شود. درخت خرمارا نخل می نامند. پنبه ی دامغان و کرمان نیز معروف است و هر سال مقداری از آن به خارج حمل می گردد.

O'ttiz beshinchi dars

درس سی و پنجم

مرتضی مشفق کاضمی

تهران مخوف
(فصل اول)

— قهوه خانه ی چاله میدان —

عصر روز نوشنبه ۱۷ ماه شعبان المعظم سال ۱۳۲۰ شهر تهران پایتخت کشور ایران راه همان مملکتی که در عالم به داشتن تمدنی کهن و شعرای آن اندازه بزرگ و عالی قدر مفتخر است، سکوت و آرامش همه جا را فرا گرفته بود. باد سختی به شدت می وزید و بر اثرش عبور و مرور در خیابانها از کثرت گرد و خاک برای اهالی شهر مشکل و دشوار شده بود. تنها عده قلیلی در این هوای طوفانی و پر گرد و خاک از منازل خود خارج شده بودند بطرف قسمتهای مختلف می رفتند.

شهر تهران گرچه نسبتاً بزرگ است ولی فقط در قسمت های شمالی آن درشکه و واگون عبور می نماید. قسمت جنوبی آن که مسکن و ساوای اشخاص طبقه ی سوم است دارای کوچه های بسیار تنگ و گود می باشد.

در این قسمت یعنی قسمتهای جنوبی محله ایست بنام چاله میدان که شباهت زیادی به محله کورنومیراگل شهر پاریس دارد...

مردم این قسمت به کلی بی بهره و دور از سیاست یا یک طریق لایقانه زندگانی خود را ادامه می دهند. حتی ممکن است وقایعی که در قسمت شمالی تهران روی می دهد و تمام عالم آگاه می شوند مثلاً مانند تغییر کابینه، مدتها برای آنها پوشیده باشد. هر گاه نزدی و شخص جنایت کاری از محبس نظمیه موفق به فرار شود پلیس اغلب این اشخاص را در این محله جستجو می کند و بالاخره هم در همانجا موفق به دستگیری آنها می شود.

در قسمتهای مختلف این محله قهوه خانه های مخصوصی دیده می شود که هر یک از آنها باطوق جمعی از این اشخاص است. روزی که حکایت ما شروع می شود در یکی از قهوه خانه های فوق الذکر که جمعی گرد هم نشسته صحبت می داشتند. نود چوبق و تریاک و سماور که تمام فضای این قهوه خانه را گرفته بود تا اندازه ای آنرا ناریک کرده بود. از پشت تنها شیشه کتبی که در درب قهوه خانه دیده می شد زیرا بغیه روزنه های نرزا با کاغذهای روزنامه مسدود کرده بودند، گرد و خاک فراوانی که کوچه را تاریک نموده مشاهده می گردید. هوای قهوه خانه بی حد کثیف بود. به طوری که اگر یک نفر شخص غیر معتاد به اتجا داخل می شد حالت تهوع و انزجار به او دست می داد.

جمعیتی که در این قهوه خانه دیده می شد گویی مرکب از همه قسم اشخاص مختلف بودند زیرا یک شخص دقیق از هر صنفی پست ترینش را در آن جا می دید. اغلب آنها چند نفر به چند نفر یا یکدیگر در طرفی جمع مشغول صرف چای و یا کشیدن تریاک بودند. فقط در آن میانه یک نفر بود که در گوشه منفرداً قرار گرفته و بدون اینکه به کسی کلمه ای اظهار ندارد با حالتی محزون مشغول کشیدن سیگار بود.

این جوان تقریباً بیست و پنج ساله، صورتی گندمگون، نماغی بسیار کشیده و قلمی، چشمانی میشی رنگ که نور جاذبه ی کاملی از آن وساطع بود داشت. لباس نازک و هر وقت که می خندید می و دو دندان سفید که خیلی با وضع مسکینانه اش مغایرت داشت ظاهر می ساخت. لباس این شخص بی اندازه ژولیده و مندرس بود. رویهم رفته حالتش او را یکنفر شخص بی اندازه دست تنگ و گرفتار معرفی می کرد.

(مختصر شده)

GRAMMATIK IZOH

To'siqsiz ergash gap

To'siqsiz ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakat mazmuniga zid bo'lsa ham, lekin unga to'siq bo'la olmaydigan ish-harakatni bildiradi.

Fors tilida to'siqsiz ergash gap bosh gapga asosan quyidagi bog'lovchilar orqali bog'lanadi:

با *bo on-ke*، با اینکه *bo in-ke*، با وجود آنکه *bo vo'jud-e on-ke*، با آنکه *garche*، گرچه *agarche*، اگر چه *bo vo'jud-e in-ke*، وجود اینکه

Bu ergashtiruvchi bog'lovchilarning deyarli hammasi ma'no jihatdan bir-biriga yaqin bo'lib, o'zbek tiliga shart ma'nosini ifoda etuvchi -sa, -ganda grammatik formalari hamda ularga qo'shilib keladigan ham bog'lovchisi yoxud -da yuklamasi orqali tarjima qilinadi.

To'siqsiz ergash gapli qo'shma gapda to'siqsiz ergash gap bosh gapdan oldin keladi. Ergashtiruvchi bog'lovchilar esa qo'shma gap boshida keladi. Masalan:

bo vo'jud-e in-ke ketob-e dastur-e zabon-e forsi dosht az on estefode namikard - Fors tili grammatikasi kitobi bo'lsa ham, undan foydalanmadi.
garche xone-ye mo dur ast har ruz piyode be doneshkade miyom - Uyimiz olis bo'lsa ham, fakultetga har kuni piyoda kelaman.

اما *Ko'pincha zid holatni kuchaytirish uchun bosh gap oldida ammo, likan*، لیکن *vali kabi zidlovchi bog'lovchilar ham qo'yiladi.* Masalan:

garche barodaram sole m be nazar miyod likan qalbash dard miko'nad - Akam sog'lom ko'rinsa ham, lekin uning yuragi kasal.

1- topshiriq. 35- dars matnini darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va ergashgan qo'shma gaplarni topib, ularning turini aniqlang.

2- topshiriq. To'siqsiz ergash gapga 10 ta gap tuzing.

3- topshiriq. Hikoyani o'qing, tarjima qiling va to'siqsiz ergash gaplarni topib, ulardagi bog'lovchilarni aniqlang.

خروس و مروارید

خروس در سرایی از بی دانه به هر سو می گشت. نگاه در میان خاکروبها دانه ی مرواریدی دید و پنداشت که جو است. چون درست نگاه کرد دید مروارید است. دلتنگ شد و گفت: اگر چه دانه ی مروارید است و پر قیمت لیکن در نزد من به قدر یک جو قیمت ندارد.

سعد نفیسی

خلقه ی پیری

هشتاد سال پیش از این پیر مردی از نژاد ایرانیان قدیم در هرات ساکن بود. نصرالله مفتاد و چهار سال صبر کرده بود. اصلاً از مردم دهخوارقان بود ولی خوانند جهان او را به هرات برده بود و در آن شهر حملای می کرد.

نصرالله از آن کسانی بود که به هیچ چیز نلیستی نداشت. چون از خردسالی باقم مانده و هرگز هم زن نگرفته بود. اصلیات خانوادگی را لغو می دانست. اگر در کوچی ماری را می دید که کویک نوبوه ی خود را تنگ در آغوش گرفته و می بوسید تعجب می کرد و در برابر آن از تنفر خودداری نمی توانست. چون خانه ی معین نداشت و هر شمی را جایی بسر می برد هرگز برای او پیش نیامده بود بجایی علاقه نشان دهد یا سرزمینی را از جای دیگر بهتر بداند.

بالاخره این پیر مرد از آن صوفیان بی قید بود که نسبت به هیچ چیز دوستی نداشت و در عمر خود هم از کسی مهری ندیده بود و به همین جهت مکرر می گفت که هیچ چیز وی را در این گیتی پای بندی نمی کند و اگر بنا شود روزی عالم را بدرود گوید با کمال خونسردی و بی هیچگونه اسف نسبت از جهان خواهد کشید. همین عقاید نصرالله باعث شده بود که با کسی رفت و آمد نمی کرد و دوستی نمی گرفت.

جنگهایی در خراسان روی داد، چندی ایرانیان فاتح بودند و بالاخره به ترمستی بازرگان و داند شدند هرات و بسیاری دیگر از آن نواحی را به انگلستان واگذارند. از این خبر تمام مردم هرات متاثر شدند و فقط نصرالله بود که از شنیدن آن ضحکین نشد. از توتمندان شهر، همه با وطن پرستی مخصوصی، هرات را ترک کردند و راه خراسان پیش گرفتند.

هر کسی جزئی دارایی داشت بیهای اندک می فروخت و می رفت که در مشهد یا شهرهای دیگر ایران منزل بگیرد.

بدهی است در چنین موقعی کار نصرالله که حمل بارهای مسافرین بود حد زیاد

افزایش یافت.

شبهه وقتی که نصرالله فارغ می شد در قهوه خانه های هرات این رفتار مشهوریان خود را نکوش می کرد. به نظر او کسانی که دارایی خود را به خیال واهی از دست می دادند و در آخر عمر رنج سفر را بر خود آسان می ساختند می بایستی راستی دیواله باشند! مگر همه چارمین خدا نیست؟ هرات را با مشهد چه تفاوتی است؟

بیشتر تعجب نصرالله از این بود که اگر این دیواله ها خود می روند چرا دلگیرند و پشیمان از رفتن هستند؟ کسی که ایشان را مجبور نکرده است؟ اگر هم این خانه ها را دوست می دارند پس چرا آنرا ترک می کنند؟ پیران هرات و آشنایان نصرالله هر چه می خواستند به او بفهماند که انسان همواره به وطن و مولد خویش علاقه دارد و نباید به آسانی از آن جدا شود او گوش نمی کرد. بعضی اصلاً نمی فهمید و به همان خیال خود بود!

روزی یکی از خوانین هرات نصرالله را خواست و گفت:

"نصرالله تو دیگر پیر شده ای و قوه ی کار کردن نداری، من هم می خواهم از هرات بروم. در نتیجه آن باغچه ای که در بیرون شهر دارم بی صاحب می افتد، زیرا که از بس مردم خانه فروخته و رفته اند دیگر مشتری نیست. آنرا به تو می سپارم تا بعد چه شود. تو هم عجلتاً پاسبان آنجا باش و سپرده ام از ملکی که در اطراف دارم برای تو لقمه نامی برسانند. تو نیز آنجا باش تا آخر عمر به نوننگی و تلاش روزی مجبور نباشی."

نصرالله کم کم پیری را در خود احساس می کرد. از خدا خواست که چنین تقصیری در باره ی او نکند. فوراً مختصر دارایی خود را بر داشت و به آن باغچه ی بیرون شهر رفت.

روزها به عادت دیرین زود از خواب بر می خاست. تمام اوقات خود را به پروراندن گلها و درختان باغچه بسر می برد. چون از کار خسته می شد به کنار جوی میان باغ می نشست و فکر می کرد. در این مدت چیزهای تازه می دید. یک روز دلگهان متوجه شد سنگ ریزه هایی که در ته جوی آب قرار گرفته اند مثل این است که آنها برای خود خانه ساخته اند. همیشه با فشار آب مقاومت می کنند. مثل این است که لب می خواهد به زور آنها را از خانه ها بیرون کند ولی آنها تن در نمی دهند. عاقبت فشار آب آنها را از جای خود بیرون می اندازد و به پایین می کشد ولی باز در جنگل دشمن غاصب تلاش می کند، بدور خود می گرند و گویس همیشه به حسرت به عقب خود نگرانند و با رشک به خانه ی خود می نگرند.

عاقبت روزی انگلیس ها هرات را گرفتند. املاک کسانی را که هجرت کرده بودند متصرف شدند و از آن جمله آن باغچه ی خان بود. نصرالله هم مجبور شد خواهی نخواهی از آن باغچه بیرون رود، زیرا دیگر آن باغچه پاسبانی چون پیر مرد دهخوارقانی نمی خواست!

بالاخره نصرالله از باغچه ی خان بیرون رفت ولی بی اختیار هر روز به در باغ بر می گشت و از شکاف در با حسرت به اندرون آن نظر می افکند. راستی آن نصرالله بیغید و بی خاندان دل نمی کند که از آن محوطه بیرون رود. هر وقت منظره ی درختان و گلهای باغ به پادش می آمد بی اختیار بر مالکین چند آن نفرین می فرستاد، گاهی هم گریه می کرد.

چون دیگر کسی مخارج او را نمی داد مجبور شده بود باز راه حصالی را پیش بگیرد ولی این حصال امروز آن حصال دو ماه پیش نبود. آن نصرالله بی قید که دوستی و دشمنی هیچ کسی را به دل راه نمی داد ایک هر وقت مجبور می شد باریکی از نژاد واردان را به نوش بگیرد با بغض و کینه آن را از زمین بر می داشت و مکرر اتفاق می افتاد که در میان راه بی اختیار چیزی او را تحریک می کرد که آن بار را بر زمین نهد. عاقلاً به خیال می افتاد که آن را بشکند. همه ی دشمنی نصرالله با آن صاحبان بار این بود که او را از باغچه ی عزیزش بیرون کرده بودند.

یک روز در میان راه یکباره خاطره ی جویدار میان باغچه ی خان و آن سنگ ریزه های گرفتار جنگال آب از فکر او گذشت. پادش آمد چگونگی آن سنگهای در بدر در قبال فشار آب یا فشاری می کردند و نمی خواستند از جای خود بیرون روند.

فردای آنروز دیگر کسی نصرالله را در هرات ندید و دو ماه بعد کسانی که جوانی او را در دهخوارقان ندیده بودند پیر مرد شکسته ناشناسی را دیدند که عصا زدن و گرد

اود كوله بارى بر سر عصاي خود بسته بود و سراغ خانه ي رجبلى پدر نصرالله را مى گرفت.

تهران-شهر يور ماه ۱۲۹۵

GRAMMATIK IZOH

Sabab ergash gap

Sabab ergash gap bosh gapdan anglashilgan ish-harakatning yuzaga kelish sababini bildirib keladi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan quyidagi bog'lovchilar orqali bog'lanib keladi: چون *chun*, چونکه *chun-ke*, زیرا *ziro*, زیرا که *ziro-ke*.

Bu bog'lovchilar ma'no jihatdan bir-biriga yaqin bo'lib, o'zbek tiliga *-gani uchun*, *-gani sababli* birikmalari hamda *chunki*, *uchun* so'zlari orqali tarjima qilinadi.

Sabab ergash gap bosh gap bilan qaysi bog'lovchi orqali bog'langan bo'lishiga qarab, bosh gapdan oldin yoki undan keyin kelishi mumkin.

1. Agar sabab ergash gap bosh gap bilan چون *chun* bog'lovchisi orqali bog'langan bo'lsa, sabab ergash gap bosh gapdan oldin keladi va چون *chun* bog'lovchisi gap boshida bo'ladi. Masalan:

chun ziyod boron چون زياد باران باريد ما نىمى توانستيم به ماهى گيرى برويم. *borid mo namitavonestim be mohigiri beravim* – Ko'p yomg'ir yoqqani uchun biz baliq oviga chiqa olmadik.

2. Agar sabab ergash gap bosh gapga چونکه *chun-ke*, زیرا *ziro*, زیرا که *ziro-ke* bog'lovchilari orqali bog'langan bo'lsa, sabab ergash gap bosh gapdan keyin keladi va bog'lovchi uning oldiga qo'yiladi. Masalan:

man natavonestam pish-e to' من نتوانستم پيش تو بپايم چونکه وقت نداشتم. *beyoyam chun-ke vaqt nadoshtam* – Vaqtim bo'lmagani uchun, sening oldingga kela olmadim.

to' miboyisti be u تو مى بايستی به او کمک بدهى زیرا که او دوست تو است. *ko'mak bedehi ziro-ke u dust-e to' ast* – Sen unga yordam berishing kerak edi, chunki u sening do'sting.

1- topshiriq. 35-dars matnini darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va sabab ergash gaplarni aniqlang.

2- topshiriq. Sabab ergash gapga 10 ta misol tuzing.

3- topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing, tarjima qiling va sabab ergash gaplarni aniqlang.

مرغابى

مرغابى در روى آب شنا مى كرد و با خود مى گفت: حقا كه من عروس مرغابى هستم زیرا كه مى توانم در روى آب شنا كنم و در هوا پرواز نموده در روى زمين بخرام. در اين اثنا كلاغى لاف و گزاف مرغابى را شنیده گفت:

ای خود پسند، تو عجب مرغ ابله و احمقى هستی، بگو ببینم مى توانی مثل ماهی شنا کنی و مثل باز پرواز نمایی و یا مانند آهو بدوی؟

مرغابى كه جوابی نداشت، از خجالت سرش را بزيير آب فرو برد و گفت: راست مى گویی، يك فن كامل به از چند فن ناقص است.

4- topshiriq. Quyidagi gaplarni forschaga tarjima qiling.

Vaqtim bo'lmagani uchun, sizga telefon qila olmadim. Hamma soat ikkiga yetib kelgani uchun, majlis vaqtida boshlandi. Kitob ilm manbayi bo'lgani uchun, men uni ko'p o'qiyman. Chamadonim juda og'ir bo'lgani sababli, uni taksi to'xtash joyigacha olib borish uchun hammolga berdim. Yusuf imtihondan "5" baho oldi, chunki u yil mobaynida yaxshi o'qigan edi. Havo issiq bo'lgani uchun, daraxtlar va boshqa o'simliklar tezda ko'karib ketdi. U ko'p forschaga gazeta va jurnallar o'qiydi, chunki fors tilini nihoyatda yaxshi ko'radi. Men futbol o'yinini ko'ra olmadim, chunki biz stadiona kelganimizda, hamma biletlar sotib bo'lingan ekan. Hamma diqqat bilan uning ashulasini tinglardi, chunki haqiqatdan ham uning ovozi yoqimli edi. Siz bu voqealardan xabardor bo'lganingiz uchun, u haqda gapirishning hojati bo'lmas kerak. Meni kutib turing, chunki sizga aytadigan muhim gapim bor. Men sizdan juda xursandman, chunki buyurgan ishlarimni hammasini yaxshi bajaribsiz. Kasal bo'lganim uchun, darsga kela olmadim. Fors tilini yaxshi bilganim uchun, meni Tehron universitetiga o'qishga yuborishdi.

5- topshiriq. Quyidagi matnни o'qing, tarjima qiling va sabab ergash gap bog'lovchilarini aniqlang.

فایده ی سفر

کسی که رنج سفر بر خود هموار می کند و از دیار خود دور می شود چند فایده می برد که دیگران کمتر از آن ها برخوردار می شوند:

نخست آنکه – بواسطه ی دیدن محلها و اشخاص گوناگون غم و غصه که محصول خانه نشینی است از او گریزان می شود.

حکایت

حکیمی پسران را پند همی داد که جانان پدر هنر آموزید که ملک و دولت دنیا اعتماد را تشاید و سیم و زر در سفر بر محل خطر است با نزد به پیکار ببرد یا خواجه به تفاریق بخورد. اما هنر چشمه ی زاینده است و دولت پاینده و اگر هنرمند از دولت بیفتد غم نباشد که در نفس خود دولت است. هنرمند هر جا که رود قدر بیند و بر صبر نشیند و بی هنر هر جا که رود لقمه چینه و سختی بیند.

میراث پدر خواهی علم پدر آموز
کاین مال پدر خرج توان کرد به پگروز

از سیاست نامه
خواجه نظام الملک

حکایت

گویند روزی نوشیروان عادل بر نشسته بود و با خاصکبان به شکار می رفت بر کنار دهی گذر کرد. پیزی را دید نمود ساله که جوز در زمین می نشاند. نوشیروان را عجب آمد زیرا که بیست سال جوز کشته بر می دهد. گفت: ای پیر جوز می کاری؟ گفت: آری خدایگان. گفت: چندان نخواهی زیست که بزش بخوری؟ پیر گفت: کشتند و خوردیم و کاریم و خوردند. نوشیروان را خوش آمد و گفت: زه؟ در همان وقت خزینه دار را گفت تا هزار درهم به او بپردازد. پیر گفت: ای خداوند، هیچ کس زودتر از بنده بر این جوز نخورد. گفت: چگونه؟ پیر گفت: اگر من جوز نکشتمی و خدایگان این جا گذر نکردی و آنچه به بنده رسید نرسیدی و بنده آن جواب ندادمی، من این هزار درهم از کجا بافتمی. نوشیروان گفت: زه زه! خزانه دار همان وقت هزار درهم دیگر بدو داد بهر آنکه دو باره زه بر زبان نوشیروان برفت.

قاضی زیرک

جوانی پیر مردی را صد دينار سپرد و به سفر رفت. چون باز آمد دينار خود خواست. پیر مرد انکار کرد که به من نداده ای. جوان شکایت پیش قاضی برد. قاضی پیر مرد را طلبید و پرسید که این جوان زر به تو سپرد؟ گفت: نه. قاضی پیر مرد را سوگند بخورد! جوان گریان شد و گفت: او را از سوگند هیچ پاک نیست، بارها سوگند دروغ خورده است. قاضی جوان را گفت: آن وقت که زر به او سپردی کجا نشسته بودی؟ گفت: زیر درختی. گفت: چرا گفتی که گواه ندارم، آن درخت گواه تست. نزد آن درخت برو و بگو که قاضی ترا می طلبد. جوان گفت: ای قاضی می ترسم که درخت به حکم تو اطاعت نکند. قاضی گفت: مهر من ببر و بگو که این مهر قاضی است، البته خواهد آمد. جوان مهر قاضی گرفت و رفت. قاضی بعد از ساعتی از پیر مرد پرسید که ممکن است آن جوان نزد درخت رسیده باشد؟

نوم آنکه - از آداب معاشرت آگاهی می یابد زیرا در هر محل چیزی می بیند و یا نمی گیرد و آنچه نیک است به معرض عمل در می آورد.
سوم آنکه - علم و دانش او رو به فزونی می گذارد زیرا هر دیار علمی و دانشی مخصوص به خود دارد و در جاهای دیگر نظیر آنها را نمی توان یافت.
چهارم آنکه - با بزرگان و خردمندان هر قوم و قبیله ای تماس می گیرد.
پنجم آنکه - از برگزیده ترین و مشخص ترین کالاهای هر محل را می خورد و به محل دیگر می برد و سود فراوان عایدش می شود.
ششم آنکه - در اثر دیدن بعضی مشکلات که در سفر پیش می آید بر تجربه اش افزوده می گردد.
هفتم آنکه - بواسطه ی گردش و تغییر هوا مزاجش سالم می نماید.

6- topshiriq. Quyidagi sabab ergash gaplarda bog'lovchilarni va ularning o'rmini aniqlang.

اگر چه قیمت این لباس گران بود چون از آن خیلی خوشم آمد آنرا خریدم.
چون من زبان فارسی را نوست دارم برای یاد گرفتن آن به دانشگاه خاورشناسی وارد شدم.
هوا کم کم گرم می شود چونکه بهار فرا رسیده است.
چون هوا ابری بود چتر را با خود برداشتم.
برادر کوچکم هر روز به اتوبوس سوار می شود زیرا که خاتمه ی ما از دبیرستان او دور است.
دوروز است که او سر درس نمی آید چونکه مریض شده است.
استادمان امروز از من راضی نبود چونکه تکلیف خانه را حاضر نکرده بودم.
حسن سالم است زیرا که او هر روز صبح ورزش می کند.
خواهرم داستانهای صلیق هدایت را خرید چونکه او از آثار این نویسنده ی معروف خیلی خوشش می آید.

او زبان فارسی را خوب می داند زیرا که در یاد گرفتن زبان خیلی کوشش می کند.
دبیروز من سر درس نیامدم چونکه مریض بودم.
من نتوانستم به تو تلفن کنم زیرا که وقت نداشتم.
چون وقت نداشتم به ورزشگاه نرفتم.
من این پیراهن را نخریدم زیرا که از آن خوشم نیامد.
وقتی من به خانه آمدم در خانه کسی نبود زیرا همه ی افراد خانه به مهمانی رفته بودند.
من امروز به کتابخانه نمی روم چونکه وقت ندارم.

گفت: نه

چون جوان نزد درخت رسید مهر قاضی را نشان داد و گفت: قاضی ترا می طلبد. چون از درخت هیچ پاسخی نشنید، عسکین باز آمد و گفت: مهر تو را به درخت نشان دادم هیچ جواب نداد. قاضی گفت: درخت آمد و گواهی داده باز رفت. پیر مرد گفت: ای قاضی، این چه سخن است، هیچ درختی اینجا نیامد. قاضی گفت: راست می گویی، نیامد و ای آن وقت که از تو پرسیدم که جوان نزد درخت رسیده، جواب دادی که نرسیده. اگر برابر آن درخت نقد نگرفتی چرا نگفتی که کدام درخت است، نمی دانم؟ پس معلوم می شود که جوان راست می گوید. پیر مرد در مقابل این سخن جز اعتراف چاره ای نیافت و دینار هارا به او پس داد.

حکایت

بازرگانی پارچه ی زرین و ظروف چینی بسیار به سارباتی سپرد که بار کند و به شهری برود و به او گفت: چون بدان شهر رسیدی بارها را نزد خود نگاهدار تا من بیایم. ساربان بارها را به منزل رسانید. منتهی گذشت ولی بازرگان نیامد. ساربان پنداشت که او مرده است. پارچه و ظروف را فروخت و از قیمت آنها خانه و باغی خرید. چندی نگذشت که بازرگان آمد و پس از جستجوی بسیار ساربان را یافت، گریبان او را بگرفت و خواستار اموال خویش شد.

ساربان گفت: تو کیستی از من چه می خواهی؟ مگر دیوانه شده ای؟ من هرگز ترا ندیده ام و نمی شناسم. بازرگان چون کار را بدین گونه دید ناچار شکایت به قاضی برد. قاضی ساربان را خواست و گفت: اموال این مرد را چه کردی؟ ساربان قسم خورد که من مردی دهقلتم و هرگز سارباتی نکرده ام، این شخص چیزی به من نسپرده است. چون بازرگان برای اثبات ادعای خود نوشته با گواهی نداشت و قاضی نیز با اینکه می دانست حق با اوست نتوانست حکمی بدهد ناچار تنبیری اندیشید و فرمود: بر خیزید و بروید! ساربان و بازرگان از جای بر خاسته به طرف در روانه شدند. همین که آنها نزدیک در رسیدند قاضی با صدای بلند گفت: ساربان برگرد! ساربان دروغ گو بی اختیار برگشت. قاضی گفت: پس تو می گفتی و قسم می خوردی که هرگز سارباتی نکرده ای. اگر تو ساربان نبودی چگونه دانستی که روی سخن با تو است؟ آنگاه حکم کرد تا خانه و باغ را گرفتند و به بازرگان دادند.

GRAMMATIK IZOH

Klassik fors tiliga xos ayrim grammatik xususiyatlar

I. Ma'lumki, hozirgi zamon fors tilida ra ko'makchisi vositasiz to'ldiruvchi belgisi sifatida ishlatilib, o'zbek tilidagi tushum kelishigi anglatgan ma'nolarga mos keladi. Lekin klassik fors tilida ra ko'makchisining funksiyasi birmuncha keng bo'lib, vositasiz to'ldiruvchidan tashqari, vositali to'ldiruvchi ma'nolarini ham bildirgan. Masalan:

1. ra ko'makchili to'ldiruvchi ish-harakatning biror shaxs yoki boshqa bir jonli predmetga qaratilganligini bildiradi va kimga? nimaga? degan savollarga javob bo'ladi.

doneshmand-i pesaronro go'ft – Bir donishmand o'g'illariga dedi.

boz-i xo'rusiro go'ft – (Bir) burgut (bir) xo'rozga dedi.

2. Borlik, mavjudlik ma'nolarini ifodalagan fe'llarda ra ko'makchili to'ldiruvchi biror narsaga ega bo'lgan predmet yoki shaxsni bildiradi.

vazir-iro do'xtar-i bud besyor zibo – Bir vazirning juda chiroyli bir qizi bor edi.

3. shenidan (eshitmoq), go'ftan (aytmoq, demoq) fe'llarida ra ko'makchili to'ldiruvchi biror predmet yoki shaxs haqida borayotgan gap yoki suhbatni bildiradi:

podshoh-iro shenideam ke... – Bir podshohni eshitdimki (podsho haqida eshitdimki) ...

II. Klassik fors tilida o'tgan zamon davom fe'li oddiy o'tgan zamon shakli oldiga hami va ketiga i – i qo'shimchasini keltirish orqali hosil qilingan. Masalan:

hami raft – borardi

hami po'rsidi – so'rardi kabi.

Ba'zan i – i qo'shimchasining tushib qolish hollari ham uchraydi. Bunda o'tgan zamon davom fe'li oddiy o'tgan zamon shakliga hami old qo'shimchasi qo'shilgan, xolos. Masalan:

hami raft – borardi

hami po'rsid – so'rardi.

Lekin fors tilining keyingi taraqqiyot davrida aks holni ko'ramiz, ya'ni o'tgan zamon davom fe'lining yasalishida i – i qo'shimchasi saqlanib, hami old qo'shimchasi tushib qolgan. Odatda i – i qo'shimchasi fe'l oxiriga, shaxs-son qo'shimchalaridan so'ng qo'yilgan va bu i fors grammatikasida yo-ye estemrori deb atalgan. Masalan:

rafti – borardi

po'rsidi – so'rardi

hakim-i hargoh be go'reston rafti – Bir tabib hamisha mozorga borardi.

yo-ye estemrori vositasida yasalgan o'tgan zamon davom fe'li real bo'lmagan shart ergash gapda ham keng qo'llanadi. Masalan:

اگر زاله هر قطره ی در شدی
چو خر مهره بازار از آن پر شدی

agar jole har qatre-i do'r sho'di
chu xarmo'hre bozor az on po'r sho'di

Agar shudringning har tomchisi dur bo'lganda edi,
Chig'anoq kabi bozor u bilan to'lgan bo'lardi. (Sa'diy)

Bu holda yo-ye estemrori asosan I shaxs birlik va III shaxs birlik va ko'plik shakllarida ishlatilgan.

رفتاری raftami – borardim

رفتاری rafti – borardi

رفتاری raftandi – borardilar.

III. *budan* fe'li klassik fors tilida *bu* shaklidagi hozirgi zamon fe'l negiziga ega bo'lgan. Bu negizdan yasalgan *bo'vad* va *bod* shakllari klassik fors tilida, ayniqsa poeziyada ko'p uchraydi.

1) *bo'vad* shakli *bu* negiziga III shaxs birlik qo'shimchasi *-ad* ning qo'shilishidan hosil bo'lib, hozirgi-kelasi zamon ma'nosida ishlatilgan. Masalan:

tavano bo'vad har ke dono bo'vad – Kimki dono bo'lsa, qudratli bo'lur.

2) *bod* III shaxs birlikka oid bo'lib, orzu-istak maylini ifoda etgan. Hozirgi zamon fors tilida ko'proq shior va xitoblarda ishlatiladi. Masalan:

zende bod dusti-ye beyn-e xalqho-ye o'zbekiston va iron – Yashasin O'zbekiston va Eron xalqlari o'rtasidagi do'stlik!

IV. Egalik affixlari ko'pincha kishilik olmoshlari o'rni ham ishlatilgan va turli so'z turkumlariga qo'shilgan. Shu bilan birga, ba'zan vositali to'ldiruvchi ma'nosini ham ifoda etgan. Masalan:

az-ash po'rsidam – Undan so'radim.

javobash dod – Unga javob berdi.

V. Klassik fors tilida III shaxs birlikda *u* kishilik olmoshi o'rni *vey* va III shaxs ko'plikda *onho* kishilik olmoshi o'rni *ishon* ishlatilgan.

vey go'ft – U dedi...

ishon tashrif ovardand – Ular tashrif buyurdilar.

1- topshiriq. 36-dars tekstini darslik oxirida berilgan lug'atdan foydalanib tarjima qiling va klassik fors tiliga xos bo'lgan grammatik formalarni aniqlang.

2- topshiriq. Quyidagi hikoya va baytlarni o'qing, tarjima qiling va *ro* ko'makchisining funksiyasi hamda yo-ye estemrori ning bajargan vazifalarini aytib bering.

حکایت

بازی خروسی را گفت: بسیار بی وفا هستی. مردم ترا می پرورند، برای تو خانه می سازند هرگاه ترا می خواهند بگیرند می گریزی. من اگر چه مرغ جنگلی هستم وفاداری را از دست نمی دهم. یک روز که از دست آنها دانه می خورم بر دستشان می نشینم، هر چند دور می روم چون می طلبند زود می آیم. خروس از او پرسید که هیچ وقت بازی بر سنج کباب ندیده ای؟ گفت: نه. خروس گفت: بارها ندیده ام که بسیار خروسان را بسنج می کشند و بر آتش بریان می کنند. اگر تو هم بازی را بر سنج می ندیدی دورتر می گریختی.

گر در همه چاه آب حیوان بودی

در یافتنش بر همه آسان بودی (سعدی)

گریه مسکین اگر پر داشتی

تخم گنجشک از جهان پر داشتی

خوردن <i>xo'rdan</i>	خور <i>xo'r</i>	yemoq, ichmoq
دادن <i>dodan</i>	ده <i>deh</i>	bermoq
داشتن <i>doshtan</i>	دار <i>dor</i>	ega bo'lmoq, bor bo'lmoq
دانستن <i>donestan</i>	دان <i>don</i>	bilmoq
دزدیدن <i>do'zdidan</i>	دزد <i>do'zd</i>	o'g'irlamoq
درویدن <i>deravidan</i>	درو <i>dero'u</i>	o'rmoq
دوختن <i>duxtan</i>	دوز <i>duz</i>	tikmoq
دویدن <i>davidan</i>	دو <i>dav</i>	yugurmoq
دیدن <i>didan</i>	بین <i>bin</i>	ko'rmoq
راندن <i>rondan</i>	ران <i>ron</i>	haydamoq
ربودن <i>ro'budan</i>	ریا <i>ro'bo</i>	tortib olmoq, o'g'irlab olmoq
روستن <i>ro'stan</i>	رو <i>ru</i>	o'smoq, unib chiqmoq, ko'karmoq
رسیدن <i>rasidan</i>	رس <i>ras</i>	yetmoq, yetib kelmoq, yetilmoq
رفتن <i>raftan</i>	رو <i>ro'u</i>	bormoq, ketmoq, jo'namoq
رنجیدن <i>ranjidan</i>	رنج <i>ranj</i>	xafa bo'lmoq
ریختن <i>rixtan</i>	ریز <i>riz</i>	to'kmoq, quymoq, to'kilmoq
زاییدن <i>zoyidan</i>	زا <i>zo</i>	tug'moq
زدن <i>zadan</i>	زن <i>zan</i>	urmoq
زیستن <i>zistan</i>	زی <i>zi</i>	yashamoq
ساختن <i>soxtan</i>	ساز <i>soz</i>	yasamoq, qurmoq, tuzatmoq
سپردن <i>sepo'rdan</i>	سپار <i>sepor</i>	topshirmoq, yuklamoq
ستودن <i>setudan</i>	ستا <i>seto</i>	maqtamoq, ta'riflamoq
سرودن <i>so'rudan</i>	سرا <i>saro</i>	kuylamoq, ashula aytmoq
سنجیدن <i>sanjidan</i>	سنج <i>sanj</i>	o'lchamoq
ساختن <i>suxtan</i>	سوز <i>suz</i>	yondirmoq, yonmoq, kuydirmoq
شایستن <i>shoyestan</i>	شای <i>shoy</i>	mos bo'lmoq, munosib bo'lmoq
شتافتن <i>shetoftan</i>	شتاب <i>shetob</i>	shoshilmoq
شدن <i>sho'dan</i>	شو <i>sho'u</i>	bo'lmoq, aylanmoq
شمنستن <i>sho'stan</i>	شو <i>shu</i>	yuvmoq
شکستن <i>shekastan</i>	شکن <i>shekan</i>	sindirmoq, sinmoq, buzmoq
شکفتن <i>sheko'ftan</i>	شکف <i>sheko'f</i>	ochilmoq
شمردن <i>sho'mo'rdan</i>	شمار <i>sho'mor</i>	sanamoq, hisoblamoq
شناختن <i>shenoxtan</i>	شناس <i>shenos</i>	tanimoq, bilmoq
شنیدن <i>shenidan</i>	شنو <i>sheno'u</i>	eshitmoq
فرستادن <i>ferestodan</i>	فرست <i>ferest</i>	yubormoq, jo'natmoq

فرمودن <i>farmudan</i>	فرما <i>farmo</i>	buyurmoq, farmon bermoq
فروختن <i>fo'ruxtan</i>	فروش <i>fo'rush</i>	sotmoq
فریفتن <i>feriftan</i>	فریب <i>ferib</i>	aldamoq, firib bermoq
فشاردن <i>fesho'rdan</i>	فشار <i>feshor</i>	ezmoq, siqmoq, bosmoq
فهمیدن <i>fahmidan</i>	فهم <i>fahm</i>	tushunmoq
کاستن <i>kostan</i>	کاه <i>koh</i>	kamaytirmoq, ozaytirmoq
کاشتن <i>koshtan</i>	کار <i>kor</i>	ekmoq
کردن <i>kardan</i>	کن <i>ko'n</i>	qilmoq
کشتن <i>ko'shtan</i>	کش <i>ko'sh</i>	o'ldirmoq
کشیدن <i>kashidan</i>	کش <i>kash</i>	tortmoq, chekmoq, tashimoq
کندن <i>kandan</i>	کن <i>kan</i>	uzmoq, yulmoq, yechmoq, qazimoq
کوفتن <i>kuftan</i>	کوب <i>kub</i>	yanchmoq, tuymoq, qoqmoq
گذاشتن <i>go'zoshtan</i>	گذار <i>go'zor</i>	qo'yimoq
گذاشتن <i>go'zashtan</i>	گزار <i>go'zar</i>	o'tmoq, kechmoq
گرفتن <i>gereftan</i>	گیر <i>gir</i>	olmoq, tutmoq, ushlamoq
گریختن <i>go'rixtan</i>	گریز <i>geriz</i>	qochmoq
گزیدن <i>gazidan</i>	گز <i>gaz</i>	chaqmoq, tishlamoq
گشادن <i>go'shodan</i>	گشا <i>go'sho</i>	ochmoq
گشودن <i>go'shudan</i>	گشا <i>go'sho</i>	ochmoq
گشتن <i>gashtan</i>	گرد <i>gard</i>	aylanmoq, kezmoq, bo'lmoq
گردیدن <i>gardidan</i>	گرد <i>gard</i>	aylanmoq, kezmoq, bo'lmoq
گفتن <i>go'ftan</i>	گو <i>gu</i>	aytmoq, demoq
ماندن <i>mondan</i>	مان <i>mon</i>	qolmoq, qo'yimoq
مالیدن <i>molidan</i>	مال <i>mol</i>	surtmoq, ishqalamoq, artmoq
مردن <i>mo'rdan</i>	میر <i>mir</i>	o'lmoq
نشستن <i>neshastan</i>	نشین <i>neshin</i>	o'tirmoq
نگریستن <i>negaristan</i>	نگر <i>negar</i>	qaramoq, tikilmoq, boqmoq
نمودن <i>namudan</i>	نما <i>namo</i>	ko'rsatmoq
نواختن <i>navoxtan</i>	نواز <i>navoz</i>	erkalamoq, chalmoq
نوشتن <i>neveshtan</i>	نویس <i>nevis</i>	yozmoq
نهانستن <i>nehodan</i>	نه <i>neh</i>	qo'yimoq
یافتن <i>yoftan</i>	یاب <i>yob</i>	topmoq
ورزیدن <i>varzidan</i>	ورز <i>varz</i>	mashq qilmoq, shug'ullanmoq
وزیدن <i>vazidan</i>	وز <i>vaz</i>	esmoq

YIL HISOBI

Ko'pgina sharq mamlakatlarida yil hisobi hijriy (هجري *hejri*) va milodiy (ميلادی *milodi*) yil hisobi asosida olib boriladi.

Milodiy yil Yevropa yillari bo'lib, bunda oylarning ba'zilar 30 va ba'zilar 31 kundan va yolg'iz bir oy 28 kundan iborat bo'ladi. Bu oy 4 yilda bir marta 29 kun bo'lib, u yilni kabisa yili deyiladi. Shunday qilib, milodiy yil 365 yoki 366 kundan iborat bo'ladi.

Hijriy yili milodning 622- yil 16- iyulidan, ya'ni Muhammad (s.a.v.) payg'ambarning Makkadan Madinaga ko'chgan kunidan boshlanadi. Hijriy yili oy va quyosh kunlari asosida olib boriladi. Hijriy yili oy kunlari asosida olib borilsa هجری قمری *hejri-ye qamari* va quyosh kunlari asosida bo'lsa, هجری شمسی *hejri-ye shamsi* deb ataladi.

هجری قمری oy davrining o'zgarishi asosida tuzilgan bo'lib, har bir oy yangi oy chiqish davridan boshlanadi.

هجری شمسی esa yerning quyosh atrofida aylanishi asosida tuzilgan bo'lib, bunda yerning quyosh atrofida bir marta aylanib chiqishi bir yil hisob qilinadi.

هجری قمری yilidagi 12 oyning 6 tasi 30 va 6 tasi 29 kundan iborat bo'lib, birinchi oy 30 va ikkinchi 29 kun tartibida davom etib boradi. Natijada, qamariyning bir yili 354 kun bo'ladi.

هجری شمسی yili milodiy yil kabi 30 va 31 kundan yolg'iz bir oy 28 (29) kundan iborat. Shuning uchun bir yil 365 (366) kun bo'ladi. Shu asosda qamariy yili shamsiy yilidan har yili 11 kundan orqada qolib boradi va qamariyning ma'lum bir oy va kunining har yili milodiy hamda shamsiyning turli vaqtlarida kelishiga sabab bo'ladi. Har 33 yilda hijriy-qamariy yili bir davrani aylanib chiqib, yana bir vaqtga to'g'ri keladi va qamariyning 33 yili shamsiyning 32 yiliga to'g'ri keladi.

Eronda yil hisobi

Eronda yil hisobi uchun uch xil kalendar amalda qo'llanib kelinmoqda.

1. Eron kalendari. 2. Arab kalendari. 3. Yevropa kalendari.

1. Eron kalendari

Eron kalendari quyosh yil hisobiga asoslangan bo'lib, تاریخ هجری شمسی *torix-e hejri-ye shamsi* deb nomlanadi.

Eron kalendaridagi 12 oyning birinchi oltitasi 31 kundan, keyingi beshtasi 30 kundan va 12- oy 29 kun (kabisa yili) 30 kun. Bir yil 365 (366) kunga to'g'ri keladi.

Bu kalendar 1925- yilda rasmiy ravishda Majlis tomonidan Eronning asosiy davlat kalendari deb belgilandi va 1304- yil hijriy-shamsiyning 1 farvardin oyi (ya'ni 21 - mart 1925- yil) yangi yilning birinchi kuni deb e'lon qilindi. Eron kalendarida yangi yil نوروز *no'uruz* (navro'z) bayrami bilan boshlanadi. Haftada dam olish kuni جمعه *jo'm'e* (juma) kuni bo'ladi.

Eron kalendari oylarining nomlari

1.	فروردین	farvardin	- 31 kun
2.	اردیبهشت	o'rdibehesht	- 31 kun
3.	خرداد	xo'rdod	- 31 kun
4.	تیر	tir	- 31 kun
5.	مرداد	mo'rdod	- 31 kun
6.	شهریور	shahrivar	- 31 kun
7.	مهر	mehr	- 30 kun
8.	آبان	obon	- 30 kun
9.	آذر	ozar	- 30 kun
10.	دی	dey	- 30 kun
11.	بهمن	bahman	- 30 kun
12.	اسفند	esfand	- 29 (30) kun

Eron kalendaridagi hijriy-shamsiyning Yevropa yil hisobiga aylantirish uchun ko'rsatilgan yilga 621 sonini qo'shish kerak. Masalan, hijriy-shamsiyning 1347- yili Yevropa kalendarining 1968- yiliga to'g'ri keladi. Eron kalendarining oxirgi oylari Yevropa kalendarining kelasi yilgi yanvar, fevral va mart oylarini o'z ichiga olgani uchun, hijriy-shamsiyning ma'lum bir yilini Yevropa yil hisobiga aylantirganda odatda ikki yil bilan ishora etiladi. 1347=1968-1969.

Yevropa yilini hijriy yili bilan belgilanganda ham shu hol saqlanadi: 1968=1346-1347.

Hijriy-shamsiyda berilgan yilning oy va kunlari bilan to'la Yevropa yil hisobiga aylantirish lozim bo'lsa, maxsus jadvaldan foydalanish tavsiya qilinadi.

2. Arab kalendari

Arab kalendari hijriy-qamariy yil hisobi asosida olib boriladi. Yuqorida aytilganidek, hijriy-qamariy yili 354 kundan iborat bo'lib, birinchi oy 30 va ikkinchi oy 29 kundan, keyingi oylar ham shu tariqa ketma-ket almashib boradi.

Arab kalendari Eronda arablar tomonidan Eronni zabt etib olganlaridan to shu kunga qadar qo'llanib kelinmoqda.

Eronda هجرى شمسى kalendarining keng joriy qilinishi tufayli, oxirgi davrda arab kalendarining ishlatilish doirasi birmuncha cheklanib, hozirgi kunda esa, asosan, diniy bayram va marosimlar bilan bog'liq bo'lgan vaqtni belgilashda, musulmon tarixiga oid adabiyotlarda qo'llanadi.

Arab kalendari oylarining nomlari

1. محرم	mo'harram	- 30 kun
2. صفر	safar	- 29 kun
3. ربيع الاول	rabi'-o'l-avval	- 30 kun
4. ربيع الاخر yoki ربيع الثلى	rabi'-o'l-oxer yoki rabi'-o's-soni	- 29 kun
5. جمادى الاول	jo'modi-o'l-avval	- 30 kun
6. جمادى الاخر	jo'modi-o'l-oxer	- 29 kun
7. رجب	rajab	- 30 kun
8. شعبان	sha'bon	- 29 kun
9. رمضان	ramazon	- 30 kun
10. شوال	shavvol	- 29 kun
11. ذى القعدة	zi-l-qa'de	- 30 kun
12. ذى الحجة	zi-l-hejje	- 29 kun

Hijriy-qamariyini milodiy yilga aylantirish

Hijriy yili milodiy yilning 622 yilidan boshlanganligi va shu bilan birga, har yili milodiy yildan 11 kundan kamayib borishi hijriy yilini milodiy yilga va aksincha, milodiy yilni hijriy yiliga aylantirishni birmuncha murakkablashtiradi.

Hijriy yilini milodiy yilga aylantirish uchun hijriy yilini 33 ga bo'lish kerak. Hosil bo'lgan sonni hijriy yilidan chiqarib tashlab, undan qolgan songa 621 raqami qo'shiladi. Natijada hosil bo'lgan son milodiy yilni tashkil qiladi.

Masalan, fors-tojik adabiyotining mashhur namoyandalaridan biri Jomiyning tug'ilgan yili 817 ni milodiy yilga aylantirish lozim bo'lsa:

1. 817 hijriy yilini 33 ga taqsim qilish kerak. Bunda taqsim 24 dan tegib, yana oxirida 25 qoldiq qoladi. Bu qoldiq son hisobga olinmaydi.

2. 24 ni 817 dan ayirish kerak. Bunda 793 qoladi.

3. 793 ga 621 ni qo'shish lozim, 1414 hosil bo'ladi.

Demak, Jomiy 1414- yil milodiyda tug'ilgan ekan.

Shunday qilib, hijriy yilini milodga aylantirishda quyidagi formuladan foydalansa bo'ladi.

$$\left[\frac{H}{33} + 621 \right] * M$$

(H - hijriy yili, M - milodiy yili).

Bundan tashqari, hijriy yilini oy va kunlari bilan milodiy yilga to'la aylantirish uchun 1961 yilda nashr etilgan maxsus jadvaldan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

3. Yevropa kalendari

Yevropa kalendari Eronda yevropaliklarning ta'siri natijasida kirib kelgan. Yevropa kalendarida yil hisobi miloddan boshlanib, 1 yanvar yangi yilning birinchi kuni hisoblanadi. Bu kalendar Eronda asosan chet mamlakatlar bilan bog'liq bo'lgan davlat idoralari, xorijiy savdoda va boshqa ba'zi ma'muriy ishlarda Eron kalendari bilan yonma-yon qo'llanadi.

Yevropa kalendari oylarining nomlari

1. ژانویه	j:onviye	yanvar
2. فوریه	fevriye	fevral
3. مارس	mors	mart
4. آوریل	ovril	aprel
5. مه	me	may
6. ژوئن	j:uan	iyun
7. ژوئیه	j:uiye	iyul
8. اوت	ut	avgust
9. سېتامبر	septombr	sentabr
10. اکتبر	o'kto'br	oktabr
11. نوامبر	no'vombr	noyabr
12. دسامبر	desombr	dekabr

Abjad hisobi

Arab yozuvida har bir harf raqam singari ma'lum son ma'nosini ham ifoda etishi mumkin. Harflar vositasi bilan son tushunchasini ifoda etish abjad hisobi deyiladi.

Abjad hisobi orqali ko'pincha biror asarning yozilgan yoki ko'chirilgan yili, mashhur kishilarning tug'ilgan-o'lgan vaqtlari yoki biror

hodisaning bo'lib o'tgan davri, bino yo inshootning qurilgan yili ifoda etiladi. Abjad hisobi ifodalagan so'zlar ko'pincha she'r shaklida beriladi.

Abjad hisobidagi harflarning son qiymati:

1-1	2-ب	3-ج	4-د	5-ه	6-و	7-ز
8-ح	9-ط	10-ي	20-ك	30-ل	40-م	50-ن
60-س	70-ع	80-ف	90-ص	100-ق	200-ر	300-ش
400-ت	500-ث	600-خ	700-ذ	800-ض	900-ظ	1000-غ

Izoh. Fors tiliga xos bo'lgan پ *pe*, چ *che*, ژ *je*, گ *ge* harflari aslida ب ج ز ک harflaridan yasalgan bo'lganligi sababli, ularning son qiymati ham bir xildir, ya'ni ب - 2, چ - 3, ژ - 7, گ - 20.

Harflarning son qiymatini o'zlashtirishni osonlashtirish uchun odatda ularni son qiymatiga ko'ra ma'lum tartibga solib, birdan minggacha bo'lgan sonlarni o'z ichiga olgan 8 ta so'z hosil qilinadi. Ulardan birinchisi abjad bo'lib, abjad hisobi ham shu so'zdan olingandir. Bu so'zlar quyidagilar:

VIII	VII	VI	V	IV	III	II	I
ضظغ	ثخذ	قرشت	سعفس	کلمن	حطی	هوز	ابجد
zazag'	saxxaz	qarashat	sa'fas	kalaman	ho'tti	havvaz	abjad

Abjad hisobi vositasi bilan berilgan voqea tarixi ba'zan bir so'z yoki bir misra harflari ifodalagan miqdorlarni qo'shish, ba'zi hollarda misradagi ayrim so'zlar yoki harflar anglatgan miqdordan ayrim miqdorni ayirish yo'li bilan hosil qilinadi. Masalan; Alisher Navoiy xurosonlik shoirlardan Mavlono Tutiy vafotiga bag'ishlab quyidagi tarixni aytgan ekan:

فصیح زمان طوطی آن شاعری
که بودش ز بگر معانی عروس
چو طوطی رفت این عجب طرفه بود
که تاریخ شد فوت اورا خروس

Bu yerda tarix moddasi خروس *xo'rus* so'zi bo'lib, harflar qiymati 866 hijriy (1462 milodiy) yiliga to'g'ri keladi.

KALLIGRAFIK MASHQLAR

تصویر نهایی خوشنویسی

اگر خواهی سوی خوشتر نویسی
بویس و بنویس و بنویس

ا ب ح د ر س ص ط
ع ف و ک ل م ن

و

ق ا ب ج د ر س ص ط ع
ف گ ل م ن ک و ه هم ص ل ل ای
س ا ب ح د ر س ص ط ع ف

آ ب با ب آزاد آباد
باغ راه جان شباغ غاز مار
موج آسمان آسمان طوفان
موش مور گوش میز نو
خانه دست ر ل ل شیشه
سایه کار کارگر کاغذ لاله

ابر افق اسم ایوان ایران
علم عرفان معلوم دفاع
منع نقاشی محبت تولد
اتحاد حجت انشاء رئیس
تاسیس علی شیر نوانی
مسلماً شخصاً اولاً ثانیاً توفیقاً

آدم دین زن بزرگ بدین
ده صد ب غم لب پل در
مادر کتاب هوا طاہر ظاہر
سما قلم پنج سنگ زینق
پل سنگین گل گلستان
زمان مکان کلام سلام

حَمْسَةٌ نَوَامِي دِيوانِ لاهوتِي
مِيرانِ الْأَوْرانِ گلستانِ سعدي
ز گهواره تا گوردانِ شمسِ بجوي
دل که پاک است زبانِ بي باک است
دروغ مصلحت آميز به ارادتِ فتنه انگيز

مشكِ آنست که خود بود
نه آن که عطار بگوید
هلا ز ستمی بر کیست
دانشی که در کمال طراوت
دراز سواد سواد
دراز کمال کمال

تصویر هشتم

تو امانا بودم که دانا بود
ز دانا پیش دل بر سر ما بود
فلک گفت که من پناه چهارم
فلک گفت را بمقصود میرسام

سخن راست تلخ می شود
کو به کو نمیرسد آدم به آدم میرسد
تا چه نگرید مادرش شیر کمید
آجا که نمک خوردی نمکدان مشکین

چو بینی تجمیع را فکند پیش
مزان بوسه بر سرش ز نمد خویش
علم خندان که بشت خوانی
چو عمل در تو نیست نادوانی
مبارا موری که دانه کشت است
که جان دارد و جان شیرین تو کشت است

بنی آدم اعضای مبدل مگرند
که در اثر شیت پیگت گوهرند
چو عضو بی بدرد آورد روزگار
دگر عضو بارانامد و تار
تو که ز محنت دیگران بنی عجمی
نشاید که نامت نهند آدنی
شیخ سیدی

تصیرین دو از دهم

سهر ما ش کند ما تخت
جو هموری از یک ستان است

من دانستی خوبی دانست کرده
خاورش نماند می هم
کوه به کوه می رسد
آدم به آدم می رسد

تصیرین یازدهم

آنم که بیگ است بیگ است
از بی بی بیگ است بیگ است
بیگ است بیگ است بیگ است

FORS ADABIYOTIDAN NAMUNALAR

امثال و حکم

آب که از سر گذشت چه یک و جب چه صد و جب.

~~~~~

آبی که در یک جا بماند می گندد.

~~~~~

آب ندیده کفشان در نیارید.

~~~~~

از آتش که آفر و ختم خودم سوختم.

~~~~~

از حلوا حلوا گفتن دهان شیرین نمی شود.

~~~~~

آدم دست پاچه کار را دو باره می کند.

~~~~~

آدم گرمه سنگ را هم می خورد.

~~~~~

از خلقه ی سوخته هر چه بر آید سود است.

~~~~~

آواز دهل شنیدن از دور خوش است.

~~~~~

هیچ ارزانی بی علت و هیچ گرانی بی حکمت نیست.

~~~~~

آفتاب که بر آید چراغ فرو رود.

~~~~~

اگر یار اهل است کار مهمل است.

~~~~~

آنچه زود بدست آید دیر نیاید.

~~~~~

آنچه عیان است چه حاجت به بیان است.

~~~~~

آن را که حساب پاک است از محاسبه چه پاک است.

~~~~~

آمدن به ارادت رفتن به اجازت.

~~~~~

تمرین سیزدهم

هیچ شادومی نیست اندرین جهان

بهمراز دیدار روی دوستان

رودکی

سخن گفته و تیر انداخته برنگرد

ضرب المثل

زبان در دهان پاکسبان است

از تفنگ خالی تو لاری می تریسد.
 استاد و معلم چو بود کم از زر، خرسنگ بازند کوندکان در بازار.
 آنکه خیانت نورزد دستش در حساب لارزد.
 انمی به سورت است نه به صورت.
 آنچه در دیگ است به چمچه می آید.
 با نیک نشینی نیک شوی، با نیک نشینی سیاه.
 به هر کجا که روی آسمان همین رنگ است.
 بار کج به منزل نمی رسد.
 تاریشه در آب است امید ثمری هست.
 تاشب نروزی روز بهایی نر میسی.
 جایی که عقاب پر بریزد، از پشه لاغری چه خیزد.
 جایی که میوه نیست چقدر سلطان المویکیت است.
 جلوتر ضرور از هر جا که بگیری منفعت است.
 چراغ دروغ بی فروغ است.
 قبل را بهاله بسیار است.
 حساب دوسنان در دل است.
 خشت اول چون نهد معمار کج، تا ثریا می رود دیوار کج.
 خانه ی پر شیشه را سنگ بین است.
 درد بد را دعوی بد.

نو صد گفته چون نیم کردار نیست.
 زبان مرغان را مرغان می داند.
 زبان خوش ملرا را از سوراخ بیرون می آورد.
 ز نادان گر رسد سودی زیانست.
 سعی هر کس به قدر هست اوست.
 سنگ بزرگ، علامت نزدن است.
 سنگ زدن به محل به از زر دادن بی محل.
 سالی که نیکوست از بهارش پیداست.
 سنگ کوچک سر بزرگ را می شکند.
 سوال از آسمان جواب از زمین.
 سبزه دیگر است و می مرغ دیگر.
 شغال بیشه ی مازندران را نگیرد جز سنگ مازندران.
 شنیدن کی بود مانند دیدن.
 شخص بی وطن بلبل بی چمن است.
 صد بار کز کن یک بار ببار.
 کور به چراغ احتیاج ندارد.
 کوه هر چند بلند است، راه بر سر دارد.
 گوسفند در فکر جان است، فسلاب در فکر دنبه.
 گاو با گاو جنگ می کند گوساله از میان می رود.

عالم بی عمل زنبور بی عمل است.

عاشق بی زنبور و گل بی خار نمی شود.

عشق و مشک پنهان نمی شود.

عقل نمی شود عاقل.

عصر اگر هزار سال است آخرش مرگ است.

عاشق ز عیب معشوق خبر ندارد.

کس نگوید که توغ من ترش است.

کارد دسته ی خونش را نمی برد.

قیل زنده نش صد تومان، مرده اش هم صد تومان.

لیلی را با چشم معنون باید دید.

میوه از درخت باید چست.

هر چه از دوست می رسد نیکو است.

هر که به فکر خویش است، کرمه به فکر ریش است.

هر کس را عقل خود به کمال نماید و فرزند خویش به جمال.

هر که بامش بیش برفش بیشتر.

هر گردی گرتو نیست.

هزار دوست کم است و یک دشمن بسیار.

یار نیک را روز بد شناسند.

یک مرده بنام به ز صد زنده ببنگ.

یک سوزن بخود بزن یک جوالدوز بدیگران.

Hikmatlar

آب دریا را اگر نتوان کشید.

هم به قدر تشنگی باید چشید.

جلال الدین رومی

توان نان خورد اگر ندان نپاشد.

مصیبت آن بود گر نان نپاشد.

سعدی

در نومیدی بسی امید است.

پایان شب سیه سپید است.

نظامی

سر گرگ باید هم اول برید.

نه چون گوسفندان مردم نرید.

سعدی

عالم بی کار نیاید بری.

گرچه به صد خپله بر آرد سری.

خسرو دهلوی

هر آنکه که خشم آورد بخت شوم.

شود سنگ خار ابرو دار موم.

فردوسی

تن انبی شریف است به جان آدمیت.

نه همین لایس زیباست نشان آدمیت.

سعدی

هر که نان از عمل خویش خورد.

منت از حاکم ظالمی نبرد.

سعدی

برای دوست جانت را فدا کن.

و لیکن دوست از دشمن جدا کن.

جامی

بود در خاله ای که راه کند.

در و دیوار آن سیاه کند.

جامی

مرغی که خبر ندارد از آب زلال.

منقار در آب شود دارد همه سال.

سعدی

آب نه پلنگه گران باشد.

چون بیابند ر ایگان باشد.

سنایی

اگر بینی که دایینا و چاه است.

و گر خاموش بنشانی گناه است.

سعدی

ز نیرو بود مرد را راستی.

ز مستی کز ی آید و کاستی.

فردوسی

چنان کن با همه کس زندگانی.

که مانی زنده چون زنده نمائی.

خسرو دهلوی

ناز بدان کن که خریدار هست.

پیش کسی رو که طلبگار هست.

نظامی

علم چندان که بیشتر خوانی.

چون عمل در تو نیست نادانی.

سعدی

ز دریا همیشه گوهر ناورند.

یکی روز باشد که سر ناورند.

بلخی

خرد را می بیند چشم را خواب.

گه را عذر شود جمله را آب.

گرگانی

گل نرگس نکو باشد به دین.

و لیکن تلخ باشد در چشیدن.

گرگانی

هر جا که آفتاب رخشان گردد.

پیدا باشد که سایه پنهان گردد.

عطار

مزن بر سر ناتوان دست زور.

که روزی در آفتی پایش چو مور.

سعدی

تا نگرید ابر کی ختند چمن
تا نگرید طفل کی نوشد این.
جلال الدین رومی

به دوست گر چه عزیز است و از دل مگشای
که دوست نیز بگوید به دوستان عزیز.
سعدی

مرد خردمند هر پیشه را
عصر دو بایست در این روزگار
تا بیکی نجر به آموختن
با نگرید تجربه بردن بکار.
سعدی

تا مرد سخن نگفته باشد
عیب و هفتش نهفته باشد
هر پیشه گمان مبر که خدایست
شاید که پلنگ خفته باشد.
سعدی

با دشمن من جو دوست بسیار نشست
یا دوست نبایدم نگر بار نشست
پر هیز از آن شکر که با زهر آمیخت
بگریز از آن مگس که بر مار نشست
این سینا

چوپستان ها

چیزی دیدم که او را در پهلان خر خورد
گر به دست شاه القاد ملک اسکندر بود
رفتش راه سفید و خورنش خون سیاه
گر ز ره رفتن بماند بر سرش خنجر کشند.
(قلم)

قد کوتاه و چشم تنگ دارد
گهی پنهان شود که سر بر آرد
قبای نو ببینشد مردمان را
خودش یک پیراهن بر تن ندارد.
(سوزن)

نه دست دارد نه پا، خیر می برد همه جا (کاغذ).
نو برادر هر چه می دوند به همدیگر نمی رسند (شب و روز).
نو می روی او می رود، نو می ایستی او می ایستد (سایه).
چهار تا کاکا تو یک قبا خوابیده (گردو).

حکایات و لطیفه ها

حکایت

از حکیمی پرسیدند که برادر بهتر است یا پسر؟ گفت: برادر اگر پسر باشد.

حکایت

از لقمان حکیم پرسیدند که کدام شیرین باشد که آخر تلخ شود؟ گفت: شنایا! پسر!
پرسیدند: کدام تلخ باشد که به آخر شیرین گردد؟ گفت: صبر!

انتشار صدا

روزی ملا نصرالدین بالای مناره مشغول اذان گفتن بود. ناگهان از مناره پایین آمده و شروع به دودن کرد. مردم گفتند: ملا چرا می دوی؟ گفت: می خواهم ببینم صدای من تا کجا رسیده و از چه مسافتی شنیده می شود.

اسباب

روزی شخصی وارد آسیاب شده گندم دیگران را در جوال خود می ریخت. گفتند: چرا این کار را می کنی؟ گفت: برای اینکه من دیوانه هستم. گفتند: اگر دیوانه هستی چرا از گندم خودت بر نمی داری و به جوال دیگران نمی ریزی؟ گفت: آن وقت تو بر دیوانه خواهم بود.

سین کلاغ

شخصی که سنش از شصت سال متجاوز بود کلاغی خرید و آن را در قفس گذارده به خانه آورد. زینش پرسید: قایده این کلاغ چیست؟ گفت: شنیده ام که کلاغ دویست سال عمر می کند. می خواهم این کلاغ را نگه دارم، خودم امتحان بکنم و ببینم واقعا این مسئله راست است یا دروغ.

سلمتی و ملا

ملا به آرایشگاه رفت و سر خود را تراشید ولی پول نداشت. سلمتی گریبان او را گرفت و گفت: آن قدر باید در اینجا بمانی تا موی سرت در بیاید. ملا گفت: اگر شام و نهارم را هم بدهی بد نیست.

مزیدین الاغ

الاغ ملارا نزدیند. هسلیه ها به دین او آمدند و یکی از آنها گفت: گناه از تو است که در طولیه را باز گذاشته بودی. دیگری گفت: گناه از زنت بود که در حیاط را باز گذاشته بود. ملا گفت: پس تمام گناه از جانب من و زن من است و زودرا در این میان هیچ گناهی نیست.

بدهکار و بستکار

بستکاری به بدهکار خود که سه سال از بدهی اش گذشته بود نوشت: من نصف پول را به شما بخشیدم. حالا اقل نصف دیگر را برای من بفرستید. بدهکار در جواب نوشت: متشکرم، خواهشمنم سه سال دیگر هم صبر کنید تا موقع بخشیدن نیمه دوم برسد.

صداپ به دینار بخشش به خروار

نو نفر برای گرفتن اعانه به در خانه شخصی رفتند. از پشت در صدای صاحب خانه را شنیدند که به بانگ بلند به خدمتکار خود می گفت: چوب کزیت را چرا دور انداختی؟ می بایست آن را نگهداری، شاید روزی بکار آید.

اندو نظر بهم نگاه کرده گفتند: نزد چه کسی آمده ای؟ این مرد که برای یک چوب کبریت اینگونه سخنگوری می کند هر گز اعانه نخواهد داد. در این اثنا صاحب خانه بدرا باز کرده پرسید: چه می خواهید؟ مقصد خود را به او گفتند. وی بی درنگ به درون خانه رفت و هزار تومان پول آورده به آنها داد. اندو نظر بسیار تعجب کرده از او پرسیدند: شما که از چوب کبریت نمی گذرید چگونه از هزار تومان گذشتید؟ صاحب خانه گفت: من اگر آن گونه صرله جونی نمی کردم اینگونه بدل و بخشش هم نمی توانستم بکنم.

پیر مرد پولدار

از پیر مرد پولداری که عیال نداشت پرسیدند: چرا زن نمی گیری؟ او گفت: پیر زنهارا دوست ندارم. گفتند: لازم نیست پیرزن بگیرد یک زن جوان بگیر. گفت: همانطور که من پیر زن را دوست ندارم آن زن جوان هم مرا که پیر مرد هستم دوست نخواهد داشت.

فرصت

شخصی با دوست خود وارد قهوه خانه شد و سر میز نشسته مشغول صحبت شدند. پیشخدمت جلو آمده گفت: چه میل دارید؟ آن شخص گفت: کمی فرصت بمان بدهید تا صحبتمان تمام شود. پیشخدمت قدری فکر کرده گفت: فرصت داشتیم اما مشتری ها خورده اند و تمام شده است. چیز دیگر سفارش بدهید تا بیارم.

شیرفروشی راستگو

شیرفروشی هر روز یک کوزه شیر برای آشپزخانه می آورد. از قصا یک روز آن کوزه پر از آب خلص بود. آشپز که سر آن را باز کرد و نظرش به آن افتاد گفت: این که آب است! شیرفروشی نگاه کرد و خود نیز تعجب نموده گفت: خیلی معذرت می خواهم، امروز فراموش کرده اند شیر داخل آن بریزند.

حکایت

یک نفر دهاتی در بازار شهر می گذشت، دید جلو دکان قنادی شیرینی های رنگارنگ دیده اند و شیرینی فروش نشسته است و نگاه می کند. دهاتی گمان کرد که قناد کور است. جلو رفت و تو انگشت خود را برابر چشم قناد به تکان در آورد. قناد گفت: چرا اینطور می کنی؟ گفت: من گمان کردم که تو کوری و نمی بینی. گفت: من کور نیستم، می بینم. دهاتی گفت: اگر می بینی چرا از این شیرینی ها نمی خوری؟!

حکایت

مردی در دامن خود هفت تخم مرغ داشت. در کوچه به یک نفر بر خورد کرد و گفت: اگر گفتی که در دامن من چیست، من این تخم مارا به تو می دهم و اگر گفتی که چند دانه هست، هر هفت تا مال تو می شود. آن شخص کسی فکر کرد و گفت: نهمیدم،

یک نشانی دیگر بگو شاید بفهمم. گفت چیز ساده ای است که در میانش یک چیز زرد است. گفت: حالا فهمید چیست. این تریب است که میانش را سوراخ کرده اند و یک هویج داخلش گذاشته اند. این منگک را در مجسمی نقل کردند. یکی از حضار پرسید: آخر معلم نند که در دامنش چه بوده؟!

حکایت

مکعب داری که سر کوچک و ریش بلند داشت یک شب در کتابی خواند که ریش بلند و سر کوچک و معلمی کردن بچه ها علامت حماقت است. مکعب دار دید که هر سه علامت در باره ی او صدق می کند. با خودش فکر کرد که اگر سر خود را نمی توانم بزرگ کنم لااقل ریشم را می توانم کوتاه کنم. هر چه دنبال قیچی گشت، پیدا نکرد. بالاخره ریش خود را بندست گرفت و سر ریش را روی شعله ی چراغ نگاه داشت تا کمی کوتاهش کند. دست او سوخت و ریش را ول کرده تمام ریش سوخت. در این وقت مکعب دار قلم را گرفته و در حالیه ی این کتاب نوشت: "این مطلب صحیح است و در تجربه هم ثابت شد."

حکایت

شخصی دانست که چندین سال در خانه ی او پاسبانی کرده بود. سگ پیر شد و مرد. آن شخص از علاقه ای که به آن سگ داشت لاشه ی او را برد و در قبرستان چپال کرد. مردم رفتند پیش قاضی و داد خواهی کردند که شخصی سگ خود را در قبرستان مسلمانها دفن کرده است. قاضی آن مرد را خواست و با تشریفی پرسید که چرا این کار را کردی؟ حالا حکم می دهم ترا بکشند. آن مرد گفت: جناب قاضی، این سگ چندین سال در خانه ی من بود و پیش من جیره و مواجب داشت. مثلا هر ماه من پنج من نان، یک من روغن، پنجاه تخم مرغ، چهار من گوشت به او می دادم. در وقت مردن وصیت کرد که جیره ی مرا به قاضی بدهید. قاضی دستورال از جیب در آورد و در حال گریه گفت: خدا بپامرزیش، دیگر چه وصیتی کرد؟!

جای پای شیر

صدایی در جنگل هیزم شکنی را دید و از او پرسید: آیا می توانی جای پای شیر را به من نشان دهی تا او را شکار کنم. هیزم شکن جواب داد: من در این نزدیکی شیری ندیدم، شتاب کن الان به او می رسی. صدیک بیچاره رنگش پریده بر خود لرزید و گفت: من جای پای شیر را می خواستم نه خود او را!

مور و دانه گندم

موری با زحمت زیاد از خرمن دانه ی گندمی می برد. مرغی از آنجا گذشت. مور را دید که با شادی برای بردن آن دانه ها تلاش می کرد و به زور هر یک از آنها را می کشید. مرغ به او گفت: ای مور ضعیف، این چه کار است که می کنی؟ مور گفت: من برای زمستان آذوقه تهیه می کنم و می خواهم همه ی این گندم ها را ببرم. مرغ

گفت: تو به این ضعیفی چطور از عهده ای این کار بر می آیی؟ مور گفت: هر که کوشش کند به مقصد خود می رسد.

لقمان و مرد پیه

لقمان در صحرا می رفت. شخصی از دور پدیدار گشت. نزدیک شده از لقمان پرسید: چند ساعت دیگر به شهر خواهیم رسید؟

لقمان گفت: راه برو. مرد گفت: مگر نشیدی پرسیدم چند ساعت دیگر به شهر خواهیم رسید. باز لقمان جواب داد: راه برو.

آن شخص با خود اندیشید که این مرد به یقین نپوئانه است. دیگر سخن نگفت و برای افتاد. چند قدم که نور شد لقمان گفت: دو ساعت دیگر خواهی خواهی رسید.

آن شخص بر گشت و پرسید: چرا اول جواب ندادی؟

لقمان گفت: چون راه رفتن ترا ندیده بودم نمی دانستم آهسته می روی یا تند. حالا که دیدم حصاب کردم و دانستم تا دو ساعت دیگر خواهی خواهی رسید.

می ترسم خورم را هم ببرند

ملا نصر الدین به شهر می رفت. بر خری سوار بود و بزی همراه داشت و زنگوله ای به گردن بز بسته بود تا گم نشود. سه نفر نزد به فکر افتادند که او را بخت کنند. یکی از آنها آهسته زنگوله را از گردن بز باز کرد و به دم خر بست و بز را برد. همین که دور شد دومی پیش آمد و گفت: زنگوله را چرا به دم خر بسته ای؟ ملا نگاه کرد، دید بز نیست. جویای بز شد. آن مرد گفت: من دیدم یک نفر از این راه می رفت و بزی همراه داشت. ملا نصر الدین گفت: از برای خدای این خر را نگاه دار تا من بروم بزم را بگیرم. خر را به او سپرد و رفت. چون وی از نظر دور شد نزد دومی، خر را هم از راه دیگر برد. ملا قبری دید، بز خود را نیافت، بر گشت و خر خود را هم ندید. به اطراف نگاهی کرد، آهی کشید و راه پیش گرفت. نزد سوم رسیده به او التماس کرد که انگشتر التماس من به این چاه افتاده اگر بیرون بیآوری مزد خوبی به تو می دهم. ملا دید بز و خرش که رفته، اجرت را غنیمت دانست. لخت شد و به درون چاه رفت. انگشتری نیافت. بیرون آمد، دید لباسهایش را هم برده اند. چوبی بر داشت بنا کرد به دویدن و چوب را به هر طرف چرخاندن. یکی رسید و گفت: چرا اینطور می کنی؟ گفت: هر چه داشتم بردند، می ترسم خورم را هم ببرند.

قیمت سیگار

تو نفر با هم صحبت می کردند. اولی به دومی گفت: حالا ۲۵ سال است که شما سیگار می کشید. روزی ۲۵ سیگار می کشید، این می شود یک ریال. در ماه ۳۰ ریال، در سال ۳۶۵ و در ۲۵ سال بیش از ۹۰۰۰ ریال. این مبلغی است که شما در مدت مزبور دود کرده و تلف نموده اید. اگر سیگار نمی کشیدید حالا با این مبلغ می توانستید یک خانه بیلگی بخرید. دومی گفت: درست می گویند شما چطور، آیا سیگار می کشید؟ گفت: نخیر، آری. پس خواهشندم مرا یک روز به خانه ی بیلگی خودتان دعوت کنید.

حکایت

در بیابان عربستان دزدان کاروانی را زدند و مال بسیار گرفتند. کاروانیان هر چند زاری کردند فایده نداشت. در آن کاروان حکمی بود. کاروانیان به او گفتند: ای حکم، به این دزدان می انصاف چیزی از حکمت بگو تا دلشان نرم شود و مالها را پس دهند. حکم گفت: حالا نزد این جماعت بهتر از بردن این مالها حکمتی نیست.

حکایت

شیری بیمار شد. روباه را گفت: دوا می این درد، مغز خر است. من قوت ندارم، تو خری را ببور، من او را می کشم، مغزش را می خورم و باقی را به تو بخشم. روباه رفت، خری را دید و گفت: اینجا باغی هست بسیار آباد. یکی از خویشان تو در اینجا زندگی می کند. بسیار خر به شده است. بیا ترا هم اینجا بزم، چند روز چربیده فریه شوی. خر بلور کرد و پیش شیر آمد. شیر او را کشید و به روباه سپرد که این را نگاه دار، فردا می آیم و مغزش را می خورم، باقی از آن تو است. روباه حيله گر مغز خرا خورد. فردا شیر آمد، مغز را نیافت و از روباه پرسید. روباه گفت: ای امیر اگر این خر مغز می داشت با گفتن من به اینجا نمی آمد.

زاغ و خر چنگ

زاغی بر سر درختی از شاخه ای به شاخه ای می پرید. خر چنگی را دید که در کنار رودی بازی می کند. آهسته آمده خر چنگ را به منظر گرفت و باز پرواز کرده به سر درخت نشست تا به آسودگی آن را بخورد. خر چنگ که دید هنگام مرگش است به زاغ گفت: ای زاغ، من پدر و مادر شما را می شناختم و با ایشان دوست بسیار نزدیک بودم. ایشان زاعهای بسیار نجیب و پاک دامنی بودند!... زاغ می آنکه دهان را بگشاید با چندتن سر تصدیق کرد. خر چنگ ادامه داده گفت: همچنین، خواهران و برادران شما چه قدر زاعهای پاک نفسی بودند... زاغ باز مثل اول سری چندید ولی دهان نگشود. خر چنگ گفت: لیکن از خوبی آن، خدا بیامرز آن، اصلا اثری در تو نمی بینم. زاغ متغیر شده دهان را باز کرد که بگوید "چرا؟" خر چنگ از دهانش افتاد و بزودی خونرا به رود انداخت و از چنگ او رها شد.

شیر و موش

موشی به چنگ شیری گرسنه افتاد. شیر خواست او را بخورد. موش گفت: من قسه ای بیش نیستم آن هم نه لقمه ی شیر، مرا آزاد کن شاید روزی ترا بکار آیم. شیر خندید و گفت: ترا را می کنم ولی برای هجو منی از تو چه کاری ساخته است؟ موش را آزاد کرد و به دنبال شکاری به پیشه در آمد. اتفاقاً مسیبتی در آنجا دامی گسترده در آن طعمه نهاده بود. شیر خواست طعمه را بخورد به دام افتاد. با همه ی زور و قدرتی که داشت هر چند کوشید نتوانست بندها را پاره کند و از دام بیرون رود. ناگاه همان موش نزدیک آمد و پرسید: ای شیر، در چه حالی؟ گفت: چنین که می بینی. موش بی درنگ به جوییدن طلب ها مشغول شد و گفت: اکنون آزاد شدی. شیر نکانی بخود داده از دام بیرون جست و دانست که در این دنیا گاهی از موش ناتوان کاری ساخته است که از شیر توانا ساخته نیست.

حکایت

مردم آزاری را حکایت کردند که سنگی بر صالحی زد. درویش را مجال انتقام نبود. سنگ را نگه می داشت تا زمانی که ملک را بر آن لشکری خشم آمد و در چاهش کرد. درویش اندر آمد و سنگ بر سرش گرفت. گفت: او کیستی و مرا این سنگ چرا زد؟ گفت: من فلانم و این همان سنگ است که در فلان تاریخ بر سر من زدی. گفت: چندین روز گذار کجا بودی؟ گفت: از جاهت اندیشه می کردم. اکنون که در چاهت دیدم فرصت غنیمت شمردم.

حکایت

توانگرزاده ای را دیدم بر سر گور پدر نشسته و با درویش بچه ای منظره در پیوسته که صندوق تربت پدرم سنگین است و کتابه رنگین و فرش رخام انداخته و خشت پیروزه در و بکار برده. بگور پدرت چه ماند: خشتی تو فراهم آورده و مثنی تو خاک بر آن پاشیده. درویش پسر این بشنید و گفت: تا پدرت زیر این سنگهای گران بر خود جنبیده باشد پدر من به بهیشت رسیده است.

خر که کمتر نهد بروی پدر
بی شک آسوده تر کند رفتار

حکایت

پادشاهی با غلام عجمی در کشتی نشسته بود. غلام هر گز دریا ندیده بود و محنت کشتی نیاز مودم. گریه و زاری آغاز کرد و لریزه بر اندامش افتاد. چندان که ملاطفت کردند آرام نیافت. ملک را عیش از و منقص شد و چاره ندانستند. حکیمی در آن کشتی بود ملک را گفت: "اگر فرمایی من او را خاموش کنم." پادشاه گفت: "عینت لطف باشد." حکیم فرمود تا غلام را به دریا انداختند. باری چند غوطه خورد. پس مویش بگرفتند و سوی کشتی آوردند. غلام به هر دو دست در نیای کشتی آویخت. چون بر آمد به گوشه ای بنشست و غرار یافت. ملک را تدبیر حکیم پسند آمد و گفت: "در این چه حکمت بود؟" گفت: "اول محنت غرق شدن نچشیده بود و قدر سلامت کشتی را نمی دانست. همچنین قدر عاقبت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید."

ای سیرا ترا نان جوین خوش نمایند
مضوق منست آن که به نزدیک تو زشت است
حوران بهشتی را دوزخ بود اعراف
از دوزخیان پرس که اعراف بهشت است.

حکایت

بازرگانی را هزار دینار خسارت افتاد. پسرش را گفت: نباید که این سخن را با کسی در میان نمی گفت: ای پدر، فرمان تو راست است، نگویم و لیکن خواهی که مرا بر فایده ی آن مطلع گردانی که مصلحت در نهان داشتن چیست. گفت: تا مصیبت تو تا نشود: یکی نقصان مایه و دیگر شعلت همسایه.

مگو انبوه خویش با دشمنان
که لا حول گویند شادی کنان.

حکایت

توانگری بخیل غلام خود را به بازار کله بزان فرستاد تا برای او کله ی پخته بپارد. غلام گرسنه بود. در راه کله را خورد و استخوانش را برای خواجه آورد. خواجه گفت: ای غلام، چه چیزی آوردی؟ غلام جواب داد که در بازار از این بهتر کله نبود. خواجه گفت: چشمتاش کو؟ غلام جواب داد که این گوسفند کور بوده است. خواجه پرسید: گوشتهایش کجاست؟ غلام گفت: صلاحتش تو انگری بخیل بوده به او چیزی نداده تا بخورد و فریه شود. خواجه غضب کرد و گفت: غلامی که از بازار کله بزان چنین استخوان را بیلورد مگر اصحق نیست؟ غلام جواب داد: خواجه ای که غلام را شب و روز گرسنه دارد و باز به بازار کله بزان فرستد اصحق تر است.

راز همبستگی

پدری نوازده فرزند داشت. او مرد جهان دیده و دانشمند بود. در وقت پیری تمام فرزندان خود را دعوت کرده و پیش رویش نشاند و برای آنکه پندی به آنان داده باشد، ترکیه ی چوبی به دست پسر بزرگ داد و در میان نو دست به شکستن امر نمود. پسر که جوان ورزیده و نیرومندی بود بدون هیچ زحمتی در یک لحظه ترکیه را شکست و به دور انداخت. سپس پدر ترکیه به او داد. جوان نو باره هر دو چوب را بر روی هم نهاده و با یک فشار کوچک شکست. سپس مرد جهان دیده سه چوب به او داد و گفت: بگیر و بشکن! پسر در شکستن سه چوب اندکی رنج برد ولی به کمک نیرویی که داشت موفق به شکستن شد. وقتی که نوبت به شکستن چهار چوب رسید جوان اظهار ناتوانی کرد. در این موقع پدر رو به فرزندان خود کرده گفت که اگر شما هم از یکدیگر منفرد باشید، مانند این چوبها پیروزی دیگری بر شما آسان باشد ولی اگر همیشه با هم و پشتیبان هم باشید شکست شما کار محال خواهد بود زیرا که اتحاد شکست ناپذیر است. هر نوازده فرزند وصیت پدر را فهمیدند و پس از مرگ او در یگانگی و همبستگی کوشیدند.

سعدی شیرازی

از گستان

حکایت

یکی از پادشاهان بی انصاف، پارسایی را پرسید که از صیانت ها کدام افضلتر است. گفت: ترا خواب نیروز تا در آن یک نفس خلق را نیازی.

طالبی را خفته دیدم نیروز

گفتم این فلست خوابش برده به

و آنکه خوابش بهتر از بیداری است

انجان بد زندگانی مرده به

حکایت

در درویش خراسانی ملازم صحبت یکدیگر سفر کردند. یکی ضعیف بود که به هر دو شب افطار کردی و دیگر قوی که روزی سه بار طعام خوردی. از قصدا در شهری به تهمت جاسوسی گرفتار شدند. هر دو را به خانه ای کردند و درش را بگل بر آوردند. بعد از دو هفته معلوم شد که می گناهند. چون در پگشاندند قوی را ببند مرده و ضعیف جان سلامت برد. در این تعجب مانند حکمی گفت: اگر برخلاف این بود عیب داشتمی زیرا آن یکی بسیار خوار بود و طاقت بیبوابی نداشت به سختی هلاک شد و آن دیگر خویشتن دار بود بر علت خود صبر کرد و سلامت یافت.

چو کم خوردن طبیعت شد کسی را

چو سختی پیش آید سهل گیرد

و گر تن پر و راست اندر فراهی

چو تنگی ببند از سختی بهیورد.

حکایت

حاتم طایی را گفتند: از خود بزرگتر هست در جهان دیده ای یا نه؟ گفت: بلای روزی چهل شتر قربانی کرده بودم. با امرای عرب به گوشه ی صحرا بیرون رفتم. خاکی را دیدم که پشته خار فراهم آورده. گفتم به مهمانی حاتم چرا تروی که خلقی بر سفره او گرد آمده اند؟ گفت:

هر که نان از عمل خویش خورد

منت از حاتم طایی نبرد.

انصاف دادم که من او را به هست و جوانمردی برتر از خود دیدم.

حکایت

اعرابی را دیدم در حلقه ی جوهریان بصره حکایت همی کرد که وقتی در بیابانی راه کم کرده بودم و از زاد معنی یا من چیزی نمابده و دل بر هلاک نهاده بودم که ناگاه کیسه ای باقیم پر از مروارید. هر گز آن نوق شادی را فراموش نکنم که پنداشتم گندم بریاست و باز آن تلخی و نومیذی که معلوم کردم که مروارید است.

در بیابان خشک و ریگ روان

تشنه را در همان چه در چه صنف

مرد می نوشته کوفتاد از پای

بر کمر بند او چه زر چه خرف.

حکایت

مال از بهر آسایش عصر است نه عصر از بهر گرد آوردن مال. عاقلی را پرسیدند: یکجخت کیست و بدبخت چیست؟ گفت: یکجخت آنکه خورد و گفت و بدبخت آنکه مرد و هشت.

حکایت

دو کس رنج ببوده برتند و سعی بیفایده کردند یکی آنکه مال انبوخت و نخورد و دیگر آنکه علم آموخت و عمل نکرد.

حکایت

هر آن سوری که داری با دوست در میان منه چه دانی که روزی دشمن گردد و هر بدی که توانی به دشمن مرمسان باشد که دوست گردد و رازی که نهان خواهی با کس در میان منه اگر چه دوست مخلص باشد که هر آن دوست را نیز دوستان مخلص باشند همچنان مسلسل.

خامشی به که ضمیر دل خویش

با کسی گفتن و گفتن که مگوی

ای سلیم آب از سر چشمه ببند

که چو بر شد نتوان بستن جوی

حکمت

خلعت سلطان اگر چه عزیزست جامه خلقان خود عزیزتر و خزان بزرگان اگر چه لذیذست خرده انبان خود لذیذتر.

سر که از دست رنج خویش و نره

ببهر از نان دهخدا و بره.

لا عبدالرحمن ابن احمد جامی

مور با هست

موری را دیدند بزور مندی کمر بسته و ملخی را ده برابر خود بر داشته. متعجب گفتند: این مور را به ببینید که با این ناتوانی باری را به این گرانی چون می کشد. مور چون این شنید، بخنبد و گفت: مردان بار را به نیروی هست و بازوی حمیت کشند نه بقوت تن و ضخامت بدن.

دانشمند و همنشین بی ادب

فصلی به یکی از صاحبان راز خود نامه می نوشت. شخصی در پهلوئی وی نشسته بود و به گوشه چشم نوشته وی را می خواند. بر وی نشوار آمد. بنوشت که اگر نه در پهلوئی من زدی نشسته بودی و نوشته مرا می خواندی همه اسرار خود بنوشتی. آن شخص گفت: والله مولانا من نامه ترا مطالعه نکردم و نجواندم. گفت: ای نادان پس از کجا می گویی.

(از بهارستان جامی)

شهید بلخی شاعر، روزی نشسته بود و کتابی می خواند. جاهلی به نزدیک او آمد و سلام کرد و گفت: خواجه تنها نشسته است؟ شهید گفت: تنها اکنون گشتم که تو آمدی، از آنکه به سبب آمدن تو از مطالعه کتاب باز ماندم.
(از جوامع الحکایات عوفی)

رباعیات عصر خیم

گر دست به لوحه قضا داشتمی
بر میل و مراد خویش بگشتمی
هم راز جهان یکسره بر داشتمی
و ز شادی سر به چرخ افراشتمی

سازنده کار مرده و زنده تویی
دارنده این چرخ پر لکنده تویی
من گرچه بدم خواجه این بنده تویی
کس را چه کند چو آفریننده تویی

روزی که گشتمت از او باد مکن
فریاد که نیامدمت فریاد مکن
بر نامده و گشسته بنیاد مکن
خوش باش کنون و عمر بریاد مکن

گویند کسان بهشت با جور خوش است
من می گویم که آب انگور خوش است
این نقد بگیر و دست از آن بسپه مدار
کاو از دهل شنیدن از دور خوش است

هر راز که اندر دل دانا باشد
باید که نهفته تر ز عفا باشد
کاتدر صدف از نهنگی گردد در
آن قطره که راز دل دریا باشد

این کوزه چو من عشق زاری بوست
در بند سر زلف نگاری بوست
این دسته که در گردن تو می بینی
دستبست که در گردن باری بوست

عزل

اگر آن ترک شیرازی بوست ارد دل مراه
به خال هندویش بچشم سمرقند و بخار ارا
بده سالی، می باقی که در جنت لخواهی بافت
کنار لب رکندباد و گنگنت ممسلا را

فغان کین لولیان شوخ شیران کار شهر آشوب
چنان برزند صبر از دل که توکان خوان بهما را
ز عشق ناسلام ما جمال بار مستغنی است،

بان و رنگ و خال و خط چه حاجت روی زیبا را.
من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم
که عشق از پرده ی عصمت برون آرد زلیخا را.
اگر دشنام فرمایی و گر نفرین، دعا گویم،

جواب تلخ میزیند لب لعل شکر خارا.
نصیحت گوش کن چنان، که از جان نوست تو دارند
چو نایب معاندمنند بند پیر دانارا.

حدیث از مطرب و می گو و راز دهر کمتر جو،
که کس نگشود و نگشاید بحکمت این معمارا.
عزل گفتمی و در سقنی بیا و خوش بخوان حافظ،
که بر نظم تو افشاند طاق عقد ثریا را.

صداق هدایت

گرداب

(با کسب اختصار)

همایون با زرن جون و دختر کوچکش هما در اطاق سر نستی خوششان جلو بخاری
نشسته بودند. ولی بر خلاف معمول که روز جمعه در این اطاق خنده و شادی
فرمانروایی داشت، امروز همه ی آنها افسرده و خاموش بودند...

همایون خیره به آتش بخاری نگاه می کرد، ولی فکرش جای دیگر بود... اولین بار
بود که همایون در مسئله مرگ بهرام تفکر می کرد ولی فکرش بجایی نمی رسید: هرچه
کوشش می کرد نمی توانست فراموش بکند: نوستی آنها در مدرسه شروع شده بود و
زندگی آنها تقریباً به هم آمیخته بود. در غم و شادی یکدیگر شریک بودند و نمی توانست
باور کند که او مرده انهم انقدر ناگهانی!... ولی چیزی که بیشتر از همه او را شکنجه
می داد این بود: با این که آنها انقدر بکسل و یک رنگ بودند و هیچ چیز را از یکدیگر
پنهان نمی کردند چطور شد که بهرام در مورد خودکشی با او مشورت نکرد؟ چه عطفی داشته؟
نیوانه شده یا دعوائی خانوادگی در میان بود؟ همین را بی در پی از خودش می پرسید.
آخر مثال اینکه فکری به نظرش رسید به زلف بدری پناهنده شد و از او پرسید:

— تو چه حدس می زنی، هیچ می دانی چرا بهرام این کار را کرد؟

بدری که ظاهراً سر گرم خکمه نوزی بود سرش را بلند کرد و مثل اینکه منتظر این پرسش نبود یا بی میلی گفت:

— من چرا بدنامم، مگر به تو نگفته بودم؟

— نه... لخر پرسیدم... من هم از همین متعجبم... از سفر که بر گشتم حس کردم

تغییر کردم. ولی چیزی به من نگفت. گمان کردم این گرفتگی او برای کارهای اداری است... چون کار اداره روح اورا پُرمرده می کرد بارها به من گفته بود... اما او هیچ مطلبی را از من نمی پوشید. خدا بیامرزش! چقدر سر زنده و دل شاد بود، از او اینکار بعید بود...

شاید چیزی داشته که اگر به تو می گفت می ترسید غمگین بشوی، ملاحظه ات را کرده. آخر هر چه باشد تو زن و بچه داری باید به فکر زندگی باشی اما او...

در این وقت در باز شد و خدمتکاری که گوشه ی چادر را به دندانش گرفته بود کاغذ بزرگ لاک زده آورد، به دست همایون داد و رفت.

همایون خط کوتاه و بریده -بریده بهرام را روی پاکت شناخت با شتاب سر آن را باز کرد، کاغذی از میان آن بیرون آورد و خواند:

"الان که یک ساعت و نیم از شب گذشته به تاریخ ۱۳ مهر ۱۳۱۱ اینجانب بهرام میرزای ارژن پور از روی رضا و رغبت همه ی دارایی خودم را به شما خاتم ماه آفرید بخشیدم. بهرام ارژن پور. "

همایون با تعجب دو باره آن را خواند و به حالت بهت زده کاغذ از دستش افتاد.

بدری که زیر چشمی متوجه او بود پرسید:

— کاغذ کی بود؟

— بهرام

— چه نوشته؟

— می دانی همه ی دارایی خود را به شما بخشیده...

— چه مرد نازنینی!

این اظهار تعجب مخلوط با ملاحظت، همایون را بیشتر از زنش متفر کرد. ولی نگاه او بدون اراده روی عکس بهرام قرار گرفت. سپس بر گشته به هما نگاه کرد.

ناگهان چیزی به نظرش رسید که بی اختیار لرزید: بخترش هما بدون کم و زیاد شبیه بهرام بود، نه به او رفته بود و نه به مادرش. چشم هیچ کدام از آنها زاغ نبود، دهن کوچک، چانه پاریک، درست همه اسباب صورت او مانند بهرام بود. اکنون همایون بی برد که چرا بهرام آنقدر همرا دوست داشت و حالا هم بعد از مرگش دارایی خود را به او بخشید! نگاه به بدری انداخت و گفت:

— تو چه می گویی مان، چرا بهرام این کار را کرده، مگر خواهر و برادر نداشت؟

— از بس که دور از حالا این بچه را دوست داشت. پدرم که بودی هما سرخک گرفت، ده شبانه روز این مرد پای بالین این بچه پرستاری می کرد. خدا بیامرزش!

همایون خشمناک گفت:

— نه به این سادگی هم نیست...

— چطور به این سادگی نیست؟ همه که مثل تو بی علاقه نیستند که سه سال زن و بچه ات را بگذاری بروی. وقتی هم بر می گردی نسبت از پا درازتر، یک جوراب هم برام نیاردری. خواستن دل دادن است. خواستن بچه تو یعنی خواستن تو و اگر نه

عاشق هما که نشده بود. وانگهی مگر نمی دیدی این بچه را از تخم چشمش بیشتر دوست داشت...

— نه به من راستش را نمی گویی.

— می خواهی چه بگویم، من نمی فهمم...

— خودت را به نفهمی می زنی.

— یعنی که چه... یکی دیگر خودش را کشته، یکی دیگر سال خودش را بخشیده، من باید حساب، کتاب پس بدهم؟ همین کار می دانم که تو هم باید بدانی!

— به خیالت من نمی دانم؟

— پس چرا از من می پرسی؟

همایون با بی صبری فریاد زد:

— پس است. پس است. مرا مسخره کردی!

— مقصودت چیست؟ چه می خواهی بگویی؟

— می خواهم بگویم که هشت سال است مرا گول زدی، مسخره کردی.

هشت سال است که تفم سر بالا بودی نه زن!...

همایون با خنده عصبانی قلب عکس را نشان داد و نفس زنان گفت:

— از ده دختر تو... دختر تو... بردار ببین می خواهم بگویم که حالا چشم باز شده، فهمیدم چرا بخشش کرده، پدر مهربانی بوده.

هشت سال است که در خانه ی تو بودم، همه جور نلت کشیدم، با فلاکت تو ساختم، سه سال بودی خانه ات را نگاهداشتم... نمی توانی بهانه ای بگیری، می گویی بچه ام شکل بهرام است. ولی من دیگر حاضر نیستم... دیگر یک دقیقه در این خانه بند نمی شوم... بیا جلدم... بیا برویم.

هما به حالت وحشت زده و رنگ بریده می لرزید و این کشمکش عجیب و بی سابقه ی میان پدر و مادرش را نگاه می کرد، گریه کنان نامن مادرش را گرفت و هر دو به طرف در می رفتند. بدری دم در بسته ی کلیدی را از جیبش درآورده و به سختی پرتاب کرد که جلوی پای همایون غلطید.

صدای گریه هما و صدای پا در دالان دور شد، ده دقیقه بعد صدای چرخ درشکه شنیده شد که میان برف و سرما آنها را برد. همایون مات و منگ جای خودش ایستاده بود. می ترسید که سرش را بلند بکند، نمی خواست باور بکند که این پیش آمدها راست است. از خودش می پرسید شاید دیوانه شده و یا خواب ترسناکی می بیند، ولی چیزی که اشکار بود از این بعد این خانه و زندگی برایش تحمل ناپذیر بود و دیگر نمی توانست

بخترش هما را که آنقدر دوست داشت ببیند، نمی توانست او را ببوسد و نوازش بکند. پندگش گشته رفیقش چرکین شده بود. از همه بدتر زنش هشت سال پنهانی او با یگانه دوستش راه داشته... از سر تا سر زندگیش بزار شد، از همه چیز و همه کس سر خورده بود. خودش را بی اندازه تنها و بیگانه حس کرد. راه دیگری نداشت مگر اینکه

در یکی از شهرهای نور یا یکی از بلشرهای جنوب به مأموریت برود و باقی زندگیش را در آنجا به سر ببرد و یا اینکه خودش را سر به نیست بکند. بروجایی که هیچ کس را نبیند. صدای کسی را نفلود، در یک گودال بخوابد و دیگر بیدار نشود. چون برای نخستین بار حس کرد که میان او و همه کسانی که دور او بودند گرداب ترسناکی وجود داشته که تا کتورن بی نبرده بود...

در دالان پالتو و گلشن خود را پوشید. چتر را هم برداشت و از در خانه بیرون رفت. کوجه خلوت بود. تکه های برف آهسته در هوا می چرخید. او بی درنگ راه افتاد، در صورتی که نمی دانست کجا می رود. همینقدر می خواست که از خانه اش، از این همه پیش آمد ترسناک بگریزد و دور شود.

از خیابانی سر در آورد که سرد و سفید و غم انگیز بود. جای چرخ درشکه میان آن تشکیل شیار های پست و بلند داده بود. او آهسته گامهای بلند بر می داشت. اتومبیلی از پهلوی او گذشت و برف های ابدار و گل خبیان را بسر و روی او پاشید. ایستاد لیاسش را نگاه کرد. عرق گل شده بود و مثل این بود که او را تسلی داد. در بین راه بر خورد به یک پسر بچه کبریت فروش، او را صدا زد. یک کبریت خرید، ولی به صورت او که نگاه کرد دید چشمهای زاغ، لب کوچک و موی بور داشت. یاد بهرام افتاد، تنش لرزید و راه خود را پیش گرفت. ناگهان جلوی شیشه دکلی ایستاد. جلو رفت پیشانیاش را به شیشه ی سرد چسباند، نزدیک بود کلاهش بیفتد. پشت شیشه اسباب بازی دیده بودند. استیشن را روی شیشه می مالید تا بخار آب روی آن را پاک بکند ولی اینکه بیهوده بود. یک عروسک بزرگ با صورت سرخ و چشمهای آبی جلو او بود، لیختند می زد، منقش مات بان نگریست. بادش افتاد اگر این عروسک مثل هما بود چقدر او را خوشحال می کرد. صاحب مغازه در را باز کرد. او دو باره به راه افتاد، از دو کوجه دیگر گذشت. سر راه او مرغ فروشی پهلوی سبد خودش نشسته بود، روی سبد سه مرغ و یک خروس که پاهایشان بهم بسته شده بود گذاشته شده بود. پاهای سرخ آنها از سرما می لرزید. پهلوی او روی برف چکه های خون سرخ ریخته بود. کمی نورتر جلوی هشتی خانه ای پسر بچه ی کجلی نشسته بود که بازوهایش از پیراهن پاره بیرون آمده بود.

همه ی اینهارا متوجه شد، بدون اینکه محله و راهش را بشناسد، برفی که میآمد حس نمی کرد و چتر بسته ای که برداشته بود همینطور در دست داشت. در کوجه خلوت دیگری رفت، روی سکوی خانه ای نشست، برف تندتر شده بود، چترش را باز کرد. خستگی زیادی او را فرا گرفته بود. سرش سنگینی می کرد، چشمهایش آهسته بسته شد. صدای حرف گذرنده ای او را بخود آورد، بلند شده، هوا تاریک شده بود. همه گزارش روزانه را به یاد آورد. همینچنین بچه ی کجلی که در هشتی آن خانه دیده بود و بازویش از پیراهن پاره پیدا بود و پاهای سرخ خیس شده مرغها که روی سبد از سرما می لرزید و خونی که روی برفها ریخته بود. کمی احساس گرسنگی نمود. از نکان شیرینی فروشی نان شیرینی خرید، در راه می خورد و مانند سایه در کوجه بدون اراده پرسه میزد.

وقتی که وارد خانه شد از نصف شب گذشته بود. روی مسنلی راحتی افتاد. یک ساعت بعد از زور سرما بیدار شده، با لباس رفت در تخت خواب، لحاف را به سرش کشید. خواب دید که در اطلاقی همان بچه ی کبریت فروش لباس سیاه پوشیده بود و پشت میزی نشسته بود که رویش یک عروسک بزرگ بود، با چشمهای آبی که لیختند میزد و جلو او سه نفر دست سینه ایستاده بودند. دختر او هما وارد شد. شمع می در دست داشت. پشت سر او مردی وارد شد که روی چهره اش نقاب سفید خون آلود بود. جلو رفت، دست آن پسر کبریت فروش و همارا گرفت. همین که خواست از در بیرون برود نو تا دست که هفت تیر به طرف او گرفته بودند از پشت پرده در آمد. همایون هراسان با سر تود از خواب پرید.

نو هفته زندگی او به همین ترتیب گذشت. روزها را به انداره می رفت و فقط شبها خیلی دیر برای خواب به خانه بر می گشت. گاهی عصرها نمی دانست چطور گذرش نزدیک مدرسه ی دخترانه می افتد که هما در آنجا بود. وقت رفتن به منزل سر پیچ پشت دیوار پنهان می شد، می ترسید میداد منشدی علی نوکر خانه ی پدرش او را ببیند. یکی یکی بچه ها را برانداز می کرد ولی دخترش هما را مابین آنها نمی دید، تا اینکه در خواست ماموریت او قبول شد و باو پیشنهاد کردند که برود در گمرک کرمانشاه.

روز پیش از حرکت، همایون همه کارهایش را رو به راه کرد حتی در گزارز اتومبیل را دید و قطع کرد و بلیط خرید، با وجود اسرار صاحب گزار چون چمدانهایش را بسته بود عوض اینکه غروب همان روز برود فرار گذاشت فراد صبح به کرمانشاه حرکت کند.

وارد خانه اش که شد یکسر رفت به اتاق سر نشی خودش که میز تحریرش آنجا بود. اتاق پاشیده، خاکستر سرد در پیش بخاری ریخته بود. پارچه ی بنفش خلمه نوزی و پاکت بهرام را که وصیت نامه در آن بود روی میز گذاشته بودند. پاکت را برداشت از میان پاره کرد، ولی تکه ی کاغذ نوشته ای در میان آن دید که از روز از شدت تعجیل ملغقت آن نشده بود. بعد از آنکه تکه ها را روی میز بطل هم گذاشت اینطور خواند:

"لایه این کاغذ بعد از مرگم به تو خواهد رسید. می دالم که ازین تصمیم ناگهانی من تعجب خواهی کرد، چون هیچ کاری را بدون مشورت با تو نمی کردم، ولی برای اینکه سری در میان ما نباشد اقرار می کنم که من ببری زنت را دوست داشتم. چهار سال بود که با خود می جنگیم، آخرش غلبه کردم و دیوی که در من بیدار شده بود کشتم، برای اینکه به تو خیانت نکرده باشم. پیشکش ناقابل به هما می کنم که امیدوارم قبول شود! قربان تو بهرام"

همایون منقش مات دور اتاق نگاه کرد. حالا دیگر او شک نداشت که هما بچه ی خودش است. آیا می توانست برود بدون اینکه هما را ببیند؟ کاغذ را دو باره و سه باره خواند، در جنبش فرو کرد و از خانه بیرون رفت. سر راه به مغازه ی اسباب بازی وارد شد و بی تامل عروسک بزرگی که صورت سرخ و چشمهای آبی داشت خرید و به سوی خانه ی پدرش رفت، لجا که رسید در زد. منشدی علی نوکرشان همایون را که دید با چشمهای اشک آلود گفت:

- آقا، چه حطلی بستم شده؟ هما خانم!

- چه شده؟

- آقا، نمی دانید هما خانم از دوری شما چه بی تابی می کرد. هر روز من می بردمش مدرسه، روز یکشنبه بود. تا حال پنج روز می شود که عصرش از مدرسه فرار کرد. گفته بود می روم آقا جانم را ببینم. ما انقدر دستاچه شدیم. مگر محمد به شما نگفت؟ به نظمی تلقن کردیم تو بار من ائتم در خانه تلن.

- چه می گویی؟ چه شده؟

- هیچ آقا، سر شب بود که او را به خانه ی ما آوردند. راه را گم کرده بود. از سوز سرما سینه پهلوی کرد. تا آن نمی که مرد همه اش شما را صدا می زد. دیروز او را بردیم شاه عبدالعظیم، همان پهلوی قبر بهرام میرزا او را به خاک سپردیم.

همایون خیره به منشدی علی نگاه می کرد. به اینجا که رسید چیه ی عروسک از زهر بطش افتاد. بعد مانند دیوانه ها بچه ی پالتوش را بالا کشید و با گامهایی بلند به طرف گزار رفت. چون دیگر از بسطن چمدان منصرف شد و با اتومبیل عصر می توانست هر چه زود تر حرکت کند.

FORSCHA-O'ZBEKCHA LUG'AT

آب *ob* – suv
 آب حیوان *ob-e heyvon* – hayot suvi, obi hayot
 آبجو *objo'u* – pivo
 آباد *abad* – mangu, doim, hamisha
 آبادان *abadan* – doimo, hamisha
 آبتدا *abtedo* – avval, boshida
 ابر *abr* – bulut
 ابری *abri* – bulutli
 ابرو *abru* – qosh
 آب ریز *abriz* – suv quyish, suv oqizish; دستگاه آبریزی *dastgoh-e abrizi* – suv quyish (oqizish) apparati
 ابریشم *abrisho'm* – ipak
 ابن *ebn* – o'g'il, bola, farzand
 ابنیه *abniye* – (بنا ning ko'plik shakli) – binolar
 آبی *obi* – och ko'k rang
 آبیاری *obyori* – sug'orish
 اپرا *o'pero* – opera
 اتحاد *ettehod* – ittifoq, birdamlik
 اتحادیه *ettehodiye* – uyushma, birlashma
 اتحادیه نویسندگان *ettehodiye-ye navisandegon* – yozuvchilar uyushmasi
 آتش *otesh* – o't, olov, otash
 آتش گرفتن *otesh gereftan* – o't tushmoq, o't olmoq
 اتفاق *ettefoq* – hodisa; ittifoqlik
 اتفاق افتادن *ettefoq o'ftodan* – (biror hodisa) ro'y bermoq, sodir bo'lmoq
 اتفاقاً *ettefoqan* – birdan, to'satdan, tasodifan
 اتکا *ettekko* – suyanch, suyanchiq
 اتکا کردن *ettekko kardan* – suyanmoq
 اتمام *etmom* – tamom bo'lish, oxiriga yetish
 اتوبوس *o'to'bus* – avtobus

اتوبوس برقی *o'to'bus-e barqi* – trolleybus
 اتومبیل *o'to'mo'bil* – avtomobil
 اتومبیل سواری *o'to'mo'bil-e savori* – yengil mashina
 اتومبیل باری *o'to'mo'bil-e bori* – yuk tashiydigan mashina
 اونی *oti* – kelajak, kelgusi, kelasi
 آوار *osor* – (آوار ning ko'plik shakli) – asarlar
 آوار باستانی *osor-e bastani* – qadimgi yodgorliklar
 آوار *asar* – asar, iz
 آشنای *asno* – payt, vaqt
 اجازه *efoze* – ruxsat, ijozat
 اجازه دادن *efoze dodan* – ruxsat qilmoq, ijozat bermoq
 اجبار *ejbor* – majbur, majbur etish, zo'r lash
 اجباری *ejbori* – majburiy
 اجداد *ajdad* – (جد ning ko'plik shakli) – ajdod
 اجرت گرفتن *o'jrat gereftan* – xizmat haqi olmoq
 احاطه کردن *ehote kardan* – o'rab olmoq, qurshab olmoq
 احداث *ehdos* – qurish, yaratish, barpo qilish
 احداث کردن *ehdos kardan* – qurmoq, yaratmoq, ta'sis qilmoq
 احزاب *ahzob* – (حزب ning ko'plik shakli) – partiyalar
 احضار نمودن *ehzor namudan* – (oldiga, huzuriga) chaqirmoq
 احیا *ehyo* – o'zlashtirish, tiklash
 اخبار *axbor* – (خبر ning ko'plik shakli) – xabarlar
 اختصار *extesor* – qisqartirish, kamaytirish, kamaytirilgan
 اختصاص دادن *extesos dodan* – bag'ishlamoq, atamoq, ajratmoq
 اختلال *extelol* – g'alayon, to'polon, ixtilol
 آخر *oxer* – oxir, oxirgi, axir
 اداره نمودن *edore namudan* – boshqarmoq
 ادامه *edome* – davom
 ادامه دادن *edome dodan* – davom ettirmoq
 ادبیا *o'dabo* – (ادب ning ko'plik shakli) – adabiyotchilar
 آدرس *odres* – adres, manzil
 ادعا *eddeo* – da'vo
 ادیت کردن *aziyat kardan* – qiynamoq, azoblamoq, tashvishga solmoq
 ارادت *erodat* – istak, xohish, samimiyat
 اراستن *orostan* (آرا oro) – bezamoq, bezatmoq
 اراضی *aroz* – (ارض ning ko'plik shakli) – yerlar
 آرامش *oromesh* – tinchlik, osoyishtalik, sukunat, orom
 آرامگاه *oromgoh* – mozar, qabriston, oromgoh, mavzoley

آرایش *oroyesh* – bezak, yasatish, husn berish
 آرایش دادن *oroyesh dodan* – yasatmoq, bezatmoq
 آرایشگاه *oroyeshgoh* – sartaroshxona
 ارتش *artesh* – armiya, qo'shin
 ارج *arj* – baho, sharaf, qadr, hurmat
 آرد *ord* – un
 اردوگاه *o'rdugoh* – lager (harbiy)
 اردیبهشت *o'rdibehesht* – o'rdibehesht (eron kalendari hisobida 2-oyning nomi)
 ارسال کردن *ersol kardan* – yubormoq, jo'natmoq
 ارزش *arzesht* – qiymat, baho
 ارض *arz* – yer, maydon, joy
 اروپا *o'rupo* – Yevropa
 آری *ore* – qarang آری
 آری *ori* – ha (tasdiq yuklamasi)
 از *az (predlog)* – . . . dan (chiqish kelishi ma'nosini bildiradi)
 ازاء *ezo'e* – o'miga, evaziga, baravariga
 از آن جمله *az on jo'mle* – shu jumladan
 از بر کردن *az-bar kardan* – yodlamoq, yod olmoq
 از بسکه *az baske...* – sababdan ki, juda . . . uchun
 از بهر *az bahr-e* – uchun
 از بین رفتن *az beyn raftan* – yo'qolmoq, yo'q bo'lmoq; o'lmoq
 از پا در آوردن *az po dar ovardan* – oyoqdan ag'darmoq, oyoqdan olmoq
 از حفظ *az hefz* – yoddan
 از گذاشتن *az damog'e u go'zosht* – xayolidan o'tdi
 از عهدی کار *az o'hde-ye kor* – ishni eplash, ishni uddalash
 از قضا *az qazo* – to'satdan, kutilmaganda
 از قفا *az qafo* – orqadan, orqa tomondan
 آزمایش *ozmoyesh* – sinash
 آزمایشگاه *ozmoyeshgoh* – laboratoriya
 آزمودن *ozmudan (ozma)* – sinamoq, sinab ko'rmoq
 آسانسور *osonsur* – lift
 آسایش *osoyesh* – tinchlik, osoyishtalik
 آسایشگاه *osoyeshgoh* – sanatoriy, dam olish uyi
 اسب *asb* – ot
 اسباب *asbob* – asbob, narsa, buyum
 اسباب بازی *asbob-e bozi* – o'yinchoqlar
 اسپرک *esparak* – asparak, qalampirgul

استان *o'ston* – o'ston, o'lka, viloyat
 استخوان *o'stexon* – suyak
 استراحت *esterohat* – dam, istirohat
 استراحت کردن *esterohat kardan* – dam olmoq
 استفاده *estefode* – foydalanish
 استفاده کردن *estefode kardan* – foydalanmoq
 استقامت *esteqomat* – yashash, turish, istiqomat qilish
 استقامت کردن *esteqomat kardan* – yashamoq, istiqomat qilmoq
 استقبالی *esteqbol* – kutib olish
 استقبالی کردن *esteqbol kardan* – kutib olmoq
 استقرار *esteqror* – qaror topish, tashkil bo'lish, o'rnatish
 استقلال *esteqlol* – mustaqillik
 استماع *estemo'* – eshitish, tinglash
 استماع کردن *estemo' kardan* – eshitmoq, tinglamoq
 استین *ostin* – yeng
 اسرار *asror* – sir ning ko'plik shakli
 اسف *asaf* – achinish, afsuslanish, g'am-g'ussa
 اسم *esm* – ot, nom, ism
 اسم خانوادگی *esm-e xonevodegi* – familiya
 آسودن *osudan (osa)* – tinchlanmoq, osoyishta bo'lmoq
 آسوده *osude* – tinchlik, osuda, orom
 آسیاب *osyob* – tegirmon
 آسیای میانه *asiyo-ye miyone* – O'rta Osiyo
 اشتباه *eshteboh* – xato, yanglishish
 اشتباه کردن *eshteboh kardan* – xato qilmoq, yanglishmoq
 اشتغال داشتن *eshteg'ol doshtan* – shug'ullanmoq
 اشخاص *ashxos* – ning ko'plik shakli
 اشعار *ash'or* – شعر ning ko'plik shakli
 اشک *ashk* – ko'z yoshi
 آشکوبه *ashkobe* – qavat, etaj
 آشنا *oshno* – tanish
 آشنا کردن *oshno kardan* – tanishtirmoq
 آشنا شدن *oshno sho'dan* – tanishmoq
 آشیانه *oshyone* – in, uya
 اشیا *ashyo* – (شي ning ko'plik shakli) – narsalar
 اصرار *esror* – qistash, qattiq turib olish
 اصرار کردن *esror kardan* – qistamoq, qattiq turib olmoq
 اصطلاح *esteloh* – ibora, so'z, termin
 اصلاح *esloh* – tuzatish, isloh, reforma

اصلاح کردن *esloh kardan* – tuzatmoq, isloh qilmoq
 اضافه *ezofe* – qo'shish; izofa (aniqlovchi bilan aniqlanishni bir-biriga bog'lovchi grammatik ko'rsatkich)
 اضافه کردن *ezofe kardan* – qo'shmoq
 اطلاق *o'toq* – uy, xona
 اطراف *atraf* – طرف ning ko'plik shakli) – tomonlar, atrof
 اطفال *atfol* – (طفل ning ko'plik shakli) – bolalar
 اطلاع *ettelo'* – xabar, ma'lumot
 اطلاع دادن *ettelo' dodan* – xabar bermoq
 اطلاعات *ettelo'ot* – xabarlar, ma'lumotlar; "Ettiloot" (Erondagi gazetaning nomi)
 اطمینان *etminon* – ishonch
 اطمینان داشتن *etminon doshtan* – ishonmoq
 اظهار *ezhor* – bayon, bildirish, izhor
 اظهار کردن *ezhor kardan* – bayon qilmoq, izhor qilmoq
 اظهار تشکر کردن *ezhor-e tashakko'r kardan* – minnatdorchilik bildirmoq, tashakkur izhor qilmoq
 اظهار نگرانی داشتن *ezhor-e negaroni doshtan* – gap-so'zga qolmoq
 اعانه *e'one* – yordam, sadaqa
 اعتماد *e'temod* – ishonch
 اعتماد داشتن *e'temod doshtan* – ishonmoq, ishonch hosil qilmoq
 اعراب *a'rob* – عرب ning ko'plik shakli
 اعراف *a'rof* – a'rof, arosat, mahshargoh (diniy so'z bo'lib jannatga kirishdan oldin o'lganlarning joni gunohdan poklanadigan joy)
 اعضا *a'zo* – عضو ning ko'plik shakli
 اعلام *e'lom* – xabar, bildirish
 اعلام نمودن *e'lom namudan* – e'lon qilmoq, bildirmoq, xabardor qilmoq
 اعلیٰ *a'lo* – a'lo, oliy
 اعماق *e'moq* – عمق ning ko'plik shakli) – chuqurliklar, zovurlar
 اعیان *a'yon* – to'ralar, saroy ahllari
 آغاز *og'oz* – boshlanish
 آغاز کردن *og'oz kardan* – boshlamoq
 آغاز شدن *og'oz sho'dan* – boshlanmoq
 اغلب *ag'lab* – ko'p, aksariyat, ko'pincha
 اغوش *og'ush* – quchoq
 آفتاب *oftob* – quyosh, oftob
 افتادن *o'ftodan* (افت o'fi) – yiqilmoq, yiqilib tushmoq
 افطار کردن *eftor kardan* – parhez qilmoq, ovqatdan o'zini tiymoq

افتتاح *eftetoh* – ochilish
 افتتاح گردیدن *eftetoh gardidan* – ochilmoq
 افتخار *eftexor* – faxr, sharaf, iftixor
 افراد *afrod* – فرد ning ko'plik shakli) – kishilar
 افروختن *afroshtan* (افروز *afroz*) – (bayroq) tikmoq, ko'tarmoq
 افروختن *afrustan* (افروز *afruz*) – yoqmoq, yondirmoq, yoritmoq
 افریدن *ofaridan* (افزاین *ofarin*) – yaratmoq, vujudga keltirmoq
 افرینش *ofarinesh* – yaratish, bunyod qilish
 افزایش *afzoyesh* – o'sish, ko'payish
 افزایش یافتن *afzoyesh yoftan* – ko'paymoq, o'smoq
 افزودن *afzudan* (افزا *afzo*) – ko'paymoq, oshmoq, ortmoq
 افسردن *afso'rdan* (افسر *afso'r*) – ezilmoq, so'nmoq, xomush bo'lmoq
 افسرده *afso'rde* – ezilgan, g'amgin
 افسونگر *afsungar* – sehrli; jodugar
 افشاندن *afshondan* (افشان *afshon*) – sochmoq, to'kmoq
 افعال *af'ol* – فعل ning ko'plik shakli
 افق *o'fo'q* – ufq
 افکار *afkor* – فکر ning ko'plik shakli
 آقا *oqo* – janob, xo'jayin
 اقامت *eqomat* – (biror joyda) to'xtalish, turib qolish, turish
 اقامت داشتن *eqomat doshtan* – turmoq, istiqomat qilmoq
 اقتضا *eqtezo* – ehtiyoj, keraklilik, zaruriyat
 اقلا *aqallan* – hech bo'lmasa, aqalan
 اکتبر *o'kto'br* – oktabr
 اکنون *aknun* – endi, hozir
 اگرچه *agar che* – garchi
 الاغ *o'log'* – eshak
 الآن *al-on* – hozir, shu onda
 آلات *olot* – qurol, asbob
 العطفات فرموده *eltefot farmude* – iltifot qilib, marhamat qilib
 الفاظ *alfoz* – لفظ ning ko'plik shakli
 آلمان *olmon* – Germaniya
 آلو *olu* – olxo'ri
 الوار *alvor* – daraxt poyasi, yog'och
 آلو بالو *olubotu* – olcha
 آلوده گردیدن *olude gardidan* – bulg'anmoq
 آماده *omode* – tayyor, tayyorlangan
 امار *omor* – statistika
 امان دادن *omon dodan* – shafqat qilmoq, rahm qilmoq, qutqarmoq

امتداد یافتن *emtedod yoftan* – cho'zilib ketmoq, kengayib bormoq
 امتناع *emteno'* – voz kechish, o'zini tiyish
 امثال *amsol* – مثل *masal* va مثل *mesl* so'zlarining ko'plik shakli
 آمدن *omadan* (ا) – kelmoq
 امر *amr* – ish; buyruq
 امر کردن *amr kardan* – buyurmoq
 امرا *o'maro* – امیر ning ko'plik shakli
 امرزیدن *omo'rzidan* (امرز *omo'rz*) – kechirmoq, afv etmoq, rahmat qilmoq
 امروز *emruz* – bugun
 امروزه *emruze* – shu kunda, shu kungi, bugungi kunda, hozirgi vaqtda
 امریکا *omriko* – Amerika
 امضا کردن *emzo kardan* – qo'l qo'yimoq, imzo chekmoq
 املاح *amlah* – ملح ning ko'plik shakli
 اموال *amvol* – مال ning ko'plik shakli
 املاک *amlak* – ملک ning ko'plik shakli
 آموختن *omuxtan* (آموز *omuz*) – o'rgatmoq, o'rganmoq
 امور *o'mur* – امر ning ko'plik shakli
 امور دیوانی *o'mur-e divoni* – davlat ishlari, idora ishlari
 آموزش *omuzesh* – o'rgatish, o'qitish; ta'lim
 آموزگار *omuzgor* – o'rta maktab o'qituvchisi
 آموزشگاه *omuzeshgoh* – o'quv yurti
 آموزشگاه عالی *omuzeshgoh-e 'oli* – oily o'quv yurti
 آموختن *omixtan* (آمیز *omiz*) – aralastirmoq, qorishtirmoq, aralashmoq
 امیر *amir* – amir, hokim
 آن *on* – u, o'sha (ko'rsatish olmoshi)
 آئین *ambon* – xalta, xurjin, charm sumka
 انتخاب *entexob* – tanlash
 انتخاب کردن *entexob kardan* – tanlamoq, tanlab olmoq
 انتخابات *entexobot* – saylov, saylash, tanlash
 انتشار *enteshor* – nashr, nashr etish, tarqalish, yoyilish
 انتظار *entezor* – kutish, intizor
 انتظار داشتن *entezor doshtan* – kutmoq, muntazir bo'lmoq
 انتقام *enteqom* – o'ch olish, qasos, intiqom
 آنجا *onjo* – u yer, u yerda, u yerga
 انجام دادن *anjom dodan* – bajo keltirmoq, amalga oshirmoq, bajarmoq
 انجمن *anjo'man* – jamiyat

انجمن روابط فرهنگی *anjo'man-e ravobet-e farhangi* – madaniy aloqalar jamiyati
 انداختن *andoxtan* (انداز *andoz*) – otmoq, tashlamoq, irg'itmoq; solmoq
 اندازه *andoze* – daraja, o'lchov, razmer
 اندام *andom* – badan, qomat, qad
 اندر *andar* – ich, ichkari; predlog bo'lib kelganda o'rin, makon ma'nosini bildiradi
 اندرون *andarun* – ich, ichkari
 اندک *andak* – ozgina, bir oz, andak
 اندوختن *anduxtan* (اندوز *anduz*) – yig'moq, to'plamoq, jamg'armoq
 اندوه *anduh* – g'am, g'ussa
 آندوه *ando'h* – qarang آندوه
 اندیشیدن *andishidan* (اندیش *andish*) – o'ylamoq, fikr qilmoq
 انزجار *enjezor* – jirkanish, achchiqlantirish, g'azablantirish
 انستیتو *anstitu* – ilmiy-tekshirish instituti
 انستیتوی خوارشناسی *anstitu-ye xovarshenosi* – sharqshunoslik instituti
 انصاف *ensof* – insof
 انقلاب *enqelob* – inqilob, revolyutsiya
 آنگاه *ongoh* – shu payt
 انگشت *ango'sht* – barmoq
 انگشتر *ango'shtar* – uzuk
 انگلیسی *englisi* – ingliz (tili), inglizcha
 انگور *angur* – uzum
 انگیزان *angixtan* (انگیز *angiz*) – his uyg'otmoq, hayajonga solmoq
 انواع *anvo'* – نوع ning ko'plik shakli
 آنها *onho* – ular (kishilik olmoshi)
 آنی *oni* – bir dam, bir lahza
 آواز کردن *ovoz kardan* – (ovoz bilan) chaqirmoq
 آواز خواندن *ovoz xondan* – sayramoq, kuylamoq, ashula aytmoq
 اواسط *avoset* – (biror narsaning) o'rtasi, o'rtalari
 اویل *avoil* – اول ning ko'plik shakli
 اوت *ut* – avgust
 آوردن *ovardan* (آور *ovar*, آر *or*) – keltirmoq
 آوریل *ovril* – aprel
 اوضاع *o'uzo'* – وضع ning ko'plik shakli
 اوقات *o'uqot* – وقت ning ko'plik shakli
 اوقات تلخ شدن *o'uqot talx sho'dan* – xafa bo'lmoq, yomon kayfiyatda bo'lmoq

اول *avval* – avval, birinchi
 اوڭختان *ovixtan* (اوز *oviz*) – osmoq, osilmoq; ilmoq
 اوڭزون كاردان *ovizon kardan* – osib qo'ymoq
 آهن *ohan* – temir
 آهنگ *ohang* – kuy, ohang
 آهنگر *ohangar* – temirchi, ohangar
 ايا *oyo* – ...mi (so'roq olmoshi)
 ايوالات متحده امریکا *oyolot-e mo'ttahede-ye omriko* – Amerika
 Qo'shma Shtatlari
 ايام *ayyam* – يوم ning ko'plik shakli
 ايجاد *ijod* – yaratish, ijod etish
 ايستان *istodan* (است *ist*) – tikka turmoq, to'xtamoq
 ايستگاه *istgoh* – to'xtash joyi, bekat, stansiya —
 ايشان *ishon* – ular (kishilik olmoshi)
 اين *in* – bu, shu (ko'rsatish olmoshi)
 اينجا *injo* – bu yer, bu yerda, bu yerga
 اينجانب *injoneb* – men
 اينده *oyande* – kelasi, kelgusi, kelayotgan
 اينك *inak* – endi, hozir
 ايينه *oyine* – oyna

پ

با *ba* (predlog) – bilan
 با تشرۆي *ba to'rshroyi* – yuzini burishtirib, achchiqlanib
 باختن *boxtan* (باز *boz*) – kuylamoq, o'ynamoq
 باد *bod* – shamol
 باديه *bodiye* – sahro, biyobon
 بار *bor* – yuk; marta; meva; bor
 باران *boron* – yomg'ir
 باران ريزى *boronrizi* – yomg'ir yog'diradigan, yomg'ir kabi suv quyadigan
 باربر *borbar* – hammol, yuk tashuvchi
 بار كاردان *bor kardan* – yuklamoq
 باريدان *boridan* (بار *bor*) – yog'moq
 بارىك *borik* – ingichka, yupqa, nozik
 باز *boz* – burgut; yana, qaytadan; ochiq
 باز كاردان *boz kardan* – ochmoq
 باز آمدن *boz omdan* – qaytib kelmoq, qaytadan kelmoq

باز دادن *boz dodan* – qaytarib bermoc
 بازديد *bozdid* – ko'rish, ko'rik, qarab chiqish
 بازرس *bozras* – taftishchi
 بازرسى *bozrasi* – tekshirish, taftish o'tkazish
 بازركان *bozargon* – savdogar
 بازركانى *bozargoni* – savdo-sotiq, savdo
 بازگشتن *boz gashtan* – qaytmoq, qaytib kelmoq
 بازگردانيدن *boz gardonidan* – qaytarmoq, qaytarib bermoc
 بازگو كردن *bozgu kardan* – so'zlab bermoc
 بازو *bozu* – bilak
 بازى *bozi* – o'yin
 بازى كردن *bozi kardan* – o'ynamoq
 باستانى *bostoni* – qadimgi
 باشگاه *boshgoh* – klub
 باعث *bo'es* – sabab
 باغ وحش *bog'-e vahsh* – hayvonot bog'i
 بافتن *boftan* (باف *bof*) – to'qimoq
 بافندگى *bofandegi* – to'qimachilik
 باقى *boqi* – qolgan, qoldiq
 باقى گذاشتن *boqi go'zoshtan* – qoldirmoc
 باقى ماندن *boqi mondan* – abadiy bo'lib qolmoq, tagida qolmoq
 باك *bok* – qo'rqinch
 بال *bol* – qanot
 بالا *bolo* – tepa, ust, yuqori
 بالا بردن *bolo bo'rdan* – ko'tarmoq, yuqoriga olib chiqmoq
 بالا رفتن *bolo raftan* – ko'tarilmoq, balandga chiqmoq
 بالاى *bolo-ye* (izofali predlog) – tepasida, ustida, tepasiga, ustiga
 بالش *bolesh* – yostiq
 باله *bole* – balet
 بالين *bolin* – yostiq, bosh tomon, bosh
 بام *bom* – tom
 باتگ *hong* – baland ovoz, qichqiriq
 باور كردن *bovar kardan* – ishonmoq, inonmoq
 باهم *boham* – birga, birgalikda
 بايد *boyad* – kerak
 بايستن *boyestan* (باى *boy*) – kerak bo'lmoq, zarur bo'lmoq
 بائر آوردن *bo'tr ovardan* – baxtsiz bo'lmoq, muvaffaqiyatsiz bo'lmoq

bo'tr-dasti – kambag'al, qo'li bo'sh, hech narsasi yo'q
 be tekon ovardan – qimirlatmoq, harakatga keltirmoq
 bache – bola
 bahs – tortishuv, muhokama, bahs
 bo'xor – bug'
 bo'xori – pechka
 baxshesh – sadaqa, hadya
 baxshidan (baxsh) – bag'ishlamoq; kechirmoq
 baxye zadan – tikmoq, baxyalamoq, baxyalab tikmoq
 bad – yomon
 badxoh – ko'ngli qora, yomonlik tilovchi
 badrud go'ftan – xayrlashmoq, vidolashmoq, judolashmoq
 badal – almashtirish, o'zgartirish
 bedun-e – . . . siz
 bedehkor – qarzdor, qarz to'lovchi, debitor
 badihi – ravshan, ochiq, ochiq-oydin
 bedehi – qarz, to'lov
 bazl – saxiylik, ochiq qo'llik
 bar (predlog) – . . . ga, . . . da (o'rin va jo'nalish ma'nolarini bildiradi)
 barobar – teng, baravar
 barobar-e (izofali predlog) – qarshisida, ro'parasida
 barodar – aka-uka
 barodar-e bo'zorg – aka
 barodar-e kuchek – uka
 barodarzode – jiyani (aka tomonidan)
 bar-omadan – chiqmoq, ko'tarilmoq
 bar-andoz kardan – qarab chiqmoq, ko'zdan kechirmoq
 baro-ye (predlog) – uchun
 baro-ye avvalin bor – birinchi marta, ilk bor, birinchi navbatda
 barpo gardidan – qurilmoq, barpo bo'lmoq
 bartar – ortiq, ustun
 bar-jaste – turtib chiqqan, bo'rtib chiqqan; mashhur, atoqli
 bar-xostan (bar-xiz) – o'rindan turmoq
 bar xelof-e – aksincha, . . . ga qarshi, xilof ravishda
 bar-xo'rdan – to'qnashmoq, uchrashmoq (tasodifan)
 barxi – ba'zi, ayrim
 bar-doshtan (bar-dor) – ko'tarmoq, ko'tarib olmoq

bo'rdan (bar) – olib bormoq, olib ketmoq
 barrasi – o'rganish, tekshirish
 barf – qor
 barf gereftan – qor bilan qoplanmoq
 barq – elektr, chaqmoq
 bar-kandan (bar-kan) – sug'urib olmoq, sug'urmoq
 bargardon – qaytaruv, naqorat
 bar-go'zor gardidan – o'tqazilmoq, amalga oshirmoq
 bar-gashtan (bar-gard) – qaytmoq
 bo'rno – yosh, barno
 barnome – programma, dastur
 berenj – guruch
 bar neshaste budan – ot ustida bo'lmoq, otliq bo'lmoq
 bar – meva
 barande – yutuvchi, yutib chiqqan, g'olib chiqqan
 bar vafq-e – . . . ga binoan, . . . ga muvofiq
 barre – qo'zichoq
 beryon – qovirilgan, o'tga qo'yilgan, jaz qilingan
 bo'ridan (bo'r) – kesmoq
 bo'z – echki
 bo'zo'rg – katta, ulug'
 bastari – kasal bo'lib yotish
 bastari budan – kasal bo'lib yotmoq
 bastan (band) – bog'lamoq, bekitmoq, yopmoq, yig'ishtirmoq
 bastagi doshtan – bog'liq bo'lmoq, aloqada bo'lmoq
 bast-o'to' use'e – rivojlanish, yuksalish, o'sish
 besyor – juda ko'p
 basre – Basra (shahar)
 basir – ziyrak, sezgir, farosatli
 beto'ur-e mo'tavassete – o'rta hisobda
 ba'd – so'ng, keyin
 ba'd az zo'hr – tushdan so'ng, peshinda
 ba'id – nomunosib, ajablanarli; uzoq, yiroq
 bag'al – quchoq, qo'ltiq, qo'yin
 bag'al zadan – quchoqqa bosmoq, bag'riga olmoq
 bag'al ham gereftan – bir-biriga ulamoq
 bag'al ham go'zashtan – bir-birini yoniga qo'yimoq

بغض *bo'g'z* – g'azab
 بفرمایید *befarmoyid* – marhamat, buyuring
 باقیه *baqiye* – qolgan (bo'lak, qism); davomi
 بکر *bekr* – o'zlashtirilmagan, bo'z (yer)
 بلژیک *belj:ik* – Belgiya
 بلند *bo'land* – baland
 بلند کردن *bo'land kardan* – ko'tarmoq
 بلی *bali* – ha (tasdiq yuklamasi)
 بنا *bano* – bino, qurilish
 بنا بر این *bano bar in* – binobarin, demak, shunday qilib
 بنا کردن *bano kardan* – yaratmoq, qurmoq
 باند و بساط *band-o' basot* – boylik
 باند شدن *band sho'dan* – to'qtalmoq, yopilmoq
 بندر *bandar* – port
 بندرگز *bandargaz* – Bandargez (Kaspiy dengizi qirg'og'idagi port-shahar)
 بنده *bande* – qul, banda; men
 بنگاه *bo'ngoh* – idora, muassasa, boshqarma
 بنی آدم *bani odam* – odamzod
 بودن *budan* (باش) – bo'lmoq, emoaq
 بور *bur* – sariq, malla
 بوسه *buse* – o'pich, bo'sa
 بوسیدن *busidan* – o'pmoq
 بوی *buy* – hid
 بوییدن *buyidan* – hidlamoq
 به *be* (predlog) – . . .ga (jo'nalish kelishigi ma'nosini bildiradi)
 به چشم خوردن *be chashm xo'rdan* – ko'zga tashlanmoq
 به دنیا آمدن *be do'nyo omadan* – tug'ilmoq, dunyoga kelmoq
 به ستوه آمدن *be setuh omadan* – holdan ketmoq, qiynalmoq
 به سر بردن *be sar bo'rdan* – boshidan o'tkazmoq
 به سختی در آمدن *be saxti dar-omadan* – qiyin ahvolga tushib qolmoq
 بطور *be to'ur-e* – tarzda, usulda, ravishda
 به طور تساوی *be to'ur-e tasovi* – teng ravishda, baravar holda;
 rag'batlantiruvchi
 به طوری که *be to'uri-ke* – shunday qilib
 به مرور زمان *be mo'rur-e zamon* – vaqt o'tishi bilan
 بدل راه دادن *badal-e roh dodan* – yo'lini o'zgartirmoq, almashtirmoq
 به سهولت *be so'hulat* – oson, osonlik bilan
 به قدری *beqadri* – shu qadar

به کرات *bekerrot* – bir necha bor, qayta-qayta
 به علاوه *be'alove* – bundan tashqari, bundan boshqa
 به عنوان *be'o'nvon-e* – sifatida, vazifasida, nomiga
 به مراتب *be maroteb* – bir necha marta, birmuncha, ancha
 بوییدن *buyidan* – hidlamoq
 به منزله *be manzale-ye* – sifatida, kabi
 به *beh* – yaxshi, yaxshiroq
 بهت *bo'ht* – hayajon, hayratda qolish
 بهش *behash* (xalq tilida) – unga
 بهشت *behesht* – jannat
 بیان کردن *bayon kardan* – aytib bermoq, bayon qilmoq
 بی انصاف *bi ensof* – insofsiz, adolatsiz
 بی آنکه *bi-on-ke* – . . .masdan, . . .ga qaramasdan
 بی اندازه *bi andoze* – haddan tashqari, cheksiz
 بید *bid* – tol
 بی تأمل *bitaammo'l* – o'ylamasdan, o'ylab o'tirmay
 بی درنگ *bi-darang* – tezda, zudlik bilan
 بیدار شدن *bidar sho'dan* – uyg'onmoq
 بیرون *birun* – tashqari
 بیرون آوردن *birun ovaridan* – chiqarmoq
 بیرون رفتن *birun raftan* – tashqariga chiqmoq
 بیست *bist* – yigirma
 بیرون کردن *birun kardan* – haydab chiqarmoq
 بیرون شدن *birun sho'dan* – chiqmoq
 بیرون جستن *birun jastan* – sakrab chiqmoq
 بی سابقه *bi sobeqe* – ilgari bo'lmagan
 بیش *bish* – ko'p, ortiq, ko'proq
 بی تکلیف بودن *bitaklif budan* – nazardan qolmoq, ishdan qolmoq, shug'ullanishdan qolmoq
 بی نوا *binavo* – chorasiz, benavo
 بی شمار *bi-sho'mor* – hisobsiz
 بیشه *bishe* – o'rmon, changalzor
 بی فروغ *bifo'rug'* – yorug'siz, nursiz
 بی قید *bi-qeyd* – befarq, e'tiborsiz
 بیمار *bimor* – kasal
 بیمار شدن *bimor sho'dan* – kasal bo'lmoq
 بیمارستان *bimoreston* – kasalxona
 بین *beyn* – ora, o'rta; orasi, o'rtasi
 بین *beyn-e* (izofali predlog) – orasida, o'rtasida

بَيْنَ الْمَلَلِ *beyn-al-melal* – xalqaro
بینی *bini* – burun

پ

پا *po* – oyoq
پا به فرار نهادن *po be feror nehodan* – qochmoq, qocha boshlamoq
پارچه *porche* – mato, parcha, gazmol
پاره *pore* – parcha, bo'lak, qism; yirtiq
پاره کردن *pore kardan* – yirtmoq, yormoq, pora-pora qilmoq
پاریس *poris* – Parij
پاسبان *posbon* – soqchi, qo'riqchi
پاسبانی کردن *posboni kardan* – soqchilik qilmoq, qorovullik qilmoq
پاسخ *poso'x* – javob
پاسخ دادن *poso'x dodan* – javob bermoq
پاشیدن *poshidan* (پاش *posh*) – sochmoq, sepmoq
پاتوق *potuq* – uchrashish joyi, yig'ilish joyi
پافشاری کردن *pofesheri kardan* – qarshilik bildirmoq, oyog'ini tirab turib olmoq
پاک *pok* – toza, pok
پاک دامن *pokdoman* – pokiza
پاک نفس *poknafas* – toza nafas, beg'ubor
پاکت *pokat* – paket, konvert
پالتو *polto'* – palto
پانزده *ponzdah* – o'n besh
پایان *poyon* – tugash, tamom bo'lish, nihoyasiga yetish
په رساندن *be poyon rasondan* – tugatmoq, tamomlamoq, oxiriga yetkazmoq
پایدار *poydor* – mustahkam
پاینده *poyande* – mustahkam
پاییز *poyiz* – kuz
پایین *poyin* – past, quyi, ost
پایین آمدن *poyin omadan* – tushmoq
پاختن *po'xtan* (پز *paz*) – pishirmoq
پخش گردیدن *paxsh gardidan* – tarqalmoq, yoyilmoq
پدر *pedar* – ota
پدر بزرگ *pedar-bo'zo'rg* – buva

پدرزن *pedar-zan* – qaynota
پدید *padid* – ko'rinib turgan, namoyon bo'lgan; aniq
پدید آمدن *padid omadan* – ko'rinmoq, namoyon bo'lmoq, paydo bo'lmoq
پذیرفتن *pazirotan* (پذیر *pazir*) – qabul qilmoq
پار *par* – par, qanot
پار ریختن *par rixtan* – kuchsiz bo'lmoq, notavon
پار *po'r* – to'la, mo'l, ser
پاراج *po'rarij* – qimmatli, katta qimmatga ega
پارتوب کردن *partob kardan* – tashlamoq, otmoq, irg'itmoq
پرتقال *po'rto'qol* – apelsin
پارچه *parcham* – bayroq
پارداختن *pardoxtan* (پردا *z*) – biror ishni boshlamoq; to'lamoq
پاراستاری کردن *parastori kardan* – kasalga qaramoq, kasalni boqmoq
پارسش *po'rsesh* – so'roq, savol
پارسه زدن *parse zadan* – tentiramoq, sanqib yurmoq
پارسیدن *po'rsidan* (پرس *po'rs*) – so'ramoq
پارنیان *parniyon* – ipak, ipakdan to'qilgan mato
پارواز کردن *parvoz kardan* – uchmoq
پارواردان *parvardan* (پروز *parvar*) – tarbiyalamoq, parvarish qilmoq, o'stirmoq
پارواresh *parvaresh* – tarbiyalash, parvarish, o'stirish
پارواresh دادن *parvaresh dodan* – tarbiyalamoq, parvarishlamoq
پارہیز *parhiz* – saqlanish, parhez
پاریدن *paridan* (پار *par*) – uchmoq
پاریروز *pariruz* – o'tgan kun, avvalgi kun
پزشک *pezeshk* – vrach, shifokor
پژمردن *paj:mo'rdan* – so'lamoq
پژمرده *paj:mo'rde* – so'ligan
پژمرده کردن *paj:mo'rde kardan* – so'litmoq, ezmoq, qiynamoq
پس *pas* – so'ng, keyin; demak, xo'sh, shunday qilib
پس از صرف صحیحة *pas az sarf-e so'bhone* – nonushtadan so'ng
پس اندازی کردن *pas-andozi kardan* – pul yig'moq, pul jamg'armoq
پست *po'st* – pochta
پست هوایی *po'st-e havoyi* – aviapochta
پستان *peston* – ko'krak
پس دادن *pas dodan* – qaytarib bermoq
پسر *pesar* – o'gil, o'g'il bola
پس فردا *pasfardo* – indin

گرفتن *pas gereftan* – qaytarib olmoq
 پس ماندن *pas ماندان* – orqada qolmoq
 پسندیدن *pasandidan* (پسند *pasand*) – yoqtirmoq, ma'qullamoq
 پشت *po'sht* – orqa
 پشت *po'sht-e* (izofali predlog) – orqasida, ortida
 پشتیانی *po'shtiboni* – himoya qilish
 پشتیانی کردن *po'shtiboni kardan* – himoya qilmoq
 پشته *po'shte* – bog', bog'lam
 پشم *pashm* – jun
 پشه *pashe* – chivin
 پشیمان شدن *pashimon sho'dan* – pushaymon bo'lmoq
 پل *po'l* – ko'priq
 پلنگ *palang* – qoplon
 پله *pelle* – zina, zinapoya
 پله کن *pellekon* – narvon, shofj
 پناهنده *panohande* – panoh izlovchi, najot qidiruvchi
 پنبه *pambe* – paxta
 پنج *panj* – besh
 پنجاه *panjoh* – ellik
 پنجره *panjare* – deraza
 پند *pand* – nasihat, pand
 پنداشتن *pendoshtan* (پندار *pendar*) – o'ylamoq, fikr qilmoq
 پنهان *penhon* – yashirin, pinhon
 پنهان شدن *penhon sho'dan* – yashirinmoq, bekinmoq
 پنهان کردن *penhon kardan* – yashirmoq, bekitmoq
 پنیر *panir* – pishloq
 پور *pur* – farzand, o'gil bola
 پوشاک *pushok* – kiyim
 پوشیدن *pushidan* – kiymoq
 پهلوی *pahlu* – yon, biqin
 پهلوی *pahlu-ye* (izofali predlog) – yonida, qatorida
 پهناور *pahnovar* – keng
 پهنة *pahne* – keng, kenglik, bo'shliq
 پی *pey* – oyoq, oyoq izi
 پی *pey-e* (izofali predlog) – ketidan, izidan, ortidan
 پیاده شدن *piyode sho'dan* – transportdan tushmoq
 پی بردن *pey bo'rdan* – tushunmoq, fahmlamoq, sezmoq
 پی در پی *pey dar pey* – ketma-ket, uzluksiz
 پیچ *pich* – qayrilish
 پیچیدن *pichidan* (پیچ *pich*) – o'rarmoq, o'rarmoq; qayirmoq, qayrilmoq

پیدا کردن *peydo kardan* – topmoq
 پیر *pir* – qari
 پیر شدن *pir shodan* – qarimoq
 پیرامون *piromun-e* (izofali predlog) – atrofida, to'g'risida
 پیراهن *pirohan* – ko'ylak
 پیروزه *piruze* – firuza (qimmatbaho tosh)
 پیروزی *piruzi* – g'alaba
 پیروی *peyravi* – ketidan (izidan) borish, ergashish
 پیش *pish* – old, old tomon
 پیش *pish-e* (izofali predlog) – oldida, oldiga
 پیشی گرفتن *pishi gereftan* – (biror narsani) qaytadan davom ettirmoq
 پیش آمد *pishomad* – voqea, hodisa
 پیشانی *pishoni* – peshona
 پیشرفت *pishraft* – oldinlab ketish, taraqqiyot, muvaffaqiyat
 پیش خدمت *pishxedmar* – ofisiant, ofisiantka
 پیشکش *pishkash* – sovg'a, hadya
 پیشکش ناقابلی *pishkash-e noqobeli* – arzimagan sovg'a
 پیشهاد *pishnehod* – taklif, taqdim
 پیشهاد کردن *pishnehod kardan* – taklif etmoq, taqdim etmoq
 پیشه *pishe* – kasb, hunar
 پیشه ور *pishevar* – hunarmand
 پیکر *peykor* – jang, kurash
 پیمان *peymon* – shartnoma
 پیمودن *peymudan* (پیمان *peymo*) – (kesib, yorib) o'tmoq, o'lchamoq
 پیوستن *peyvastan* (پیوند *peyvand*) – ulamoq, birlashtirmoq, payvand qilmoq
 پیوسته *peyvaste* – doim, to'xtovsiz

ت

تا *to* – gacha
 تا به حال *to be hol* – shu vaqtga qadar
 تابستان *tobeston* – yoz
 تابناک *tobnok* – yorug', yaltiroq, tovlanuvchi
 تاجر *tojer* – savdogar
 تاریخ *torix* – tarix, vaqt, chislo
 تاریک *torik* – qorong'i
 تازه *toze* – yangi, endigina, yaqinda
 تازی *tozi* – arab, arabga oid

تأسف *taasso f* – afsus, achinish
 تأسف آور *taasso fovar* – achinarli, taassufli
 تأسس *ta'sis* – tuzish, ta'sis etish
 تأسسات *ta'sisot* – idoralar, muassasalar
 تأسس کردن *ta'sis kardan* – tuzmoq, ta'sis etmoq
 تافتن *toftan* (تاب *tob*) – yaltiramoq, toblanmoq
 تالار *tolor* – zal
 تالیف *ta'lif* – yozish, tuzish, asar yozish
 تالیف کردن *ta'lif kardan* – yozmoq, tuzmoq, asar yozmoq
 تأمل *ta'ammo l* – o'ylash, fikr qilish
 تب *tab* – isitma, issiqlik, harorat
 تبر *tabar* – bolta
 تبریک گفتن *tabrik go'ftan* – tabriklammoq
 تجارت *to'jgor* – tاجر ning ko'plik shakli
 تجارت *tejorat* – savdo
 تجدید *tajdid* – yangidan, qaytadan; tiklash
 تحریک کردن *tahrik kardan* – ig'vo qilmoq, qo'zg'amoq
 تحصیل *tahsil* – bilim olish, o'qish, tahsil
 تحصیل کردن *tahsil kardan* – bilim olmoq, o'qimoq, tahsil ko'rmoq
 تحکیم بخشیدن *tahkim baxshidan* – mustahkamlamoq, mahkamlamoq
 تحمل *tahammo l* – chidash, bardosh berish
 تحمل ناپذیر *tahammo l-nopazir* – chidab bo'lmaydigan, toqat qilib bo'lmaydigan
 تختخواب *taxtexob* – karavot
 تذکره *tazkere* – tazkira, antologiya
 تر *tar* – ho'l
 تر کردن *tar kardan* – ho'llamoq
 تراشیدن *taroshidan* (تراش *tarosh*) – qirmoq, yo'nmoq
 ترانه *tarone* – ashula, kuy
 تراوش کردن *tarovesh kardan* – sizib chiqmoq
 تراویدن *tarovidan* – tommoq, sizib chiqmoq
 ترپ *to'ro b* – turp
 ترتیب دادن *tartib dodan* – tashkil etmoq, uyushtirmoq, tuzmoq
 تجربه اندوزی *tajro'be anduzi* – tajriba orttirish
 ترسناک *tarsnok* – qo'rqinchli
 ترسیدن *tarsidan* (ترس *tars*) – qo'rqmoq
 ترش *to'rsh* – nordon
 ترعه *to'r'e* – kanal
 ترک کردن *tark kardan* – tashlab ketmoq, tark etmoq

ترکه *tarake* – novda
 ترن *tren* – poyezd
 ترنم *taranno m* – kuy, ashula
 تره *tarre* – barra piyoz, ko'kat
 تسوی *tasovi* – teng, baravar, tenglik
 تسلیت *tasliyat* – ta'ziya bildirish, hamdard bo'lish
 تشریف آوردن *tashrif ovaridan* – kelmoq, tashrif buyurmoq
 تشکیل دادن *tashkil dodan* – tashkil qilmoq, uyushtirmoq
 تصرف *tasarro f* – o'zgarish, qaytadan yasalish
 تصمیم *tasmim* – qaror, ahd
 تصمیم گرفتن *tasmim gereftan* – qaror qilmoq, ahd qilmoq
 تصنیف *tasnif* – tasnif, lapar, qo'shiq
 تصویر کشیدن *tasvir kashidan* – rasm solmoq, rasm chizmoq
 تعارف *ta'oro f* – o'zaro hurmat qilish; sovg'a
 تعارف کردن *ta'oro f kardan* – takalluf qilmoq, taqdim qilmoq
 تعجیل *ta'jil* – shoshilish, shoshilinch
 تعداد *te'dod* – miqdor, son
 تعطیل *ta'til* – dam olish, ishdan bo'sh vaqt
 تعطیلات *ta'tilot* – kanikul, ta'til
 تعمیر *ta'mir* – tuzatish, remont
 تعمیرگاه *ta'mirgoh* – ustaxona, remont qiladigan joy
 تعیین کردن *ta'yin kardan* – tayinlamoq, aniqlamoq
 تغییر *tag'yir* – o'zgarish
 تغییر کردن *tag'yir kardan* – o'zgarmmoq
 تفاریق *taforiq* – ning ko'plik shakli
 تفاوت *tafovo t* – farq, tafovut
 تفاوت داشتن *tafovo t doshtan* – farq qilmoq
 تف بالا بودی *to'f-e sar-e bolo budi* – boshga bitgan balo bo'lding
 تفریق *tafriq* – bo'lish, ajratish
 تفصیل *tafzil* – afzal bilish, ortiq bilish
 تفکّر کردن *tafakko r kardan* – o'ylamoq, fikr qilmoq
 تفنگ *to'fang* – miltiq
 تقاضا *taqozo* – talab, iltimos qilish
 تقاضا کردن *taqozo kardan* – talab qilmoq, iltimos qilmoq
 تقریباً *taqriban* – taxminan
 تکان *takon* – itarish, turtish, siljitish; be takon ovaridan – itarmoq, siljitmoq; silkitmoq

takon *dodan* – qoqmoq, silkitmoq, turtmoq
 takzib *kardan* – inkor etmoq
 takmil *kardan* – takomillashtirmoq, to'ldirmoq
 teknik – texnika
 teke – burda, parcha
 talosh – ovaragarchilik, tashvish; harakat, intilish
 talosh *kardan* – ovora bo'lmoq, tashvishlanmoq
 talofi – qaytarish, to'lash
 talofi *kardan* – qaytarmoq, to'lab bermoq
 talx – achchiq
 talaf *kardan* – nobud qilmoq, yo'q qilmoq
 tamom *kardan* – tamom qilmoq
 tamom *sho'dan* – tamom bo'lmoq
 tamaddo 'n – madaniyat
 tamrin – mashq
 tan *dar-dodan* – yengilmoq, jonini fido qilmoq, tan bermoq
 to'nd – o'tkir, keskin, qattiq, tez
 tando 'ro'sti – sog'lik, salomatlik
 tanzim – tartibga solish
 tanaffo 'r – nafrat
 tang – tor, siqiq
 tangi – qiyinchilik, kalta qo'llik; torlik
 tanho – yolg'iz, yakka, tanho
 to' – sen
 tu – (bir narsaning) ichi, ichkarisi
 tavonestan (توان tavon) – qodir bo'lmoq, qila olmoq
 tavongar – boy
 tavajjo 'h – fikr, diqqat
 tavajjo 'h *namudan* – ahamiyat bermoq
 tude – xalq, omma
 tavasso 't-e (izofali predlog) – vositasi bilan, vositasida, orqali
 to'use 'e – rivojlanish, kengayish
 to'use 'e *yoftan* – rivojlanmoq, yuksalmoq, taraqqiy etmoq
 tushe – oziq-ovqat (zahirasi), yo'l uchun g'amlab qo'yilgan oziq-ovqat
 to'uzih – izoh, bayon, tushuntirish
 to'uzih *dodan* – tushuntirmoq, bayon qilmoq, izoh bermoq
 tavallo 'd *yoftan* – tug'ilmoq

to'ulid – ishlab chiqarish
 tah – tag; tagi, ichi
 tahavvu' – ko'ngil aynish, behuzur bo'lish
 to'hi – bo'sh
 to'hi *sho'dan* – bo'shamoq
 tahiye – tayyorlash
 tahiye *kardan* – tayyorlamoq, hozirlamoq
 tir – o'q
 tiz *kardan* – charxlamoq
 tig' – qilich, tig'

ث

sobet – qat'iy, aniq, isbotlangan; mustahkam
 sobet *sho'dan* – aniq bo'lmoq, isbotlanmoq, tasdiqlanmoq
 solesan – uchinchidan
 soniyan – ikkinchidan
 soniye – sekund, soniya
 sarvat – boylik
 sarvatmand – boy odam
 so'reyyo – Surayyo (yulduz)
 so'ls – uchdan bir
 samar – foyda, samara, meva

ج

jode – katta yo'l, shosse
 joru – supurgi, supurish
 joleb – qiziqarli, jozibali, o'ziga jalb qiluvchi
 joleb-e *tavajjo 'h* – qiziqarli, maftun etuvchi, diqqatni tortuvchi
 jome' – jamlovchi, to'plovchi; to'la
 jome – kiyim
 joneb – tomon, taraf
 joh – yuqori mansab, oliy martaba
 joyeze – mukofot
 jadd – buva
 jadal – tortishuv, urish, janjal
 jadid – yangi

جراح *jarroh* – xirurg, jarroh
 جراحی *jarrohi* – xirurgiya, xirurgiyaga oid
 جریان داشتن *jarayon doshtan* – harakatda bo'lmoq, oqmoq, oqib o'tmoq
 جرم *jerm* – jism, modda
 جز *jo'z* – boshqa
 جزو *jo'zv* – qism, bo'lak
 جزیی *jo'z'i* – ozgina
 جستن *jastan* (جه *jah*) – sakramoq, hatlamoq
 جستن *jo'stan* (جو *ju*) – qidirmoq, axtarmoq
 جستجو *jo'sto'ju* – qidirish, axtarish
 جشن *jashn* – bayram
 جشن گرفتن *jashn gereftan* – bayram qilmoq, nishonlamoq
 جعبه *ja'be* – quti, yashik
 جلسه *jalase* – majlis
 جلگه *jo'lge* – vodiya
 جلو *jelo'u* – old, old tomon
 جماهير *jamohir* – جمهوری ning ko'plik shakli
 جمع *jam'* – ko'plik, yig'in, to'plam
 جمع کردن *jam' kardan* – to'plamoq, yig'moq
 جمهوری *jo'mhuri* – respublika
 جنبیدن *jo'mbidan* (جنب *jo'mb*) – harakatga kelmoq, qimirlamoq
 جنباندن *jo'mbondan* – qimirlatmoq, harakatga keltirmoq
 جنبش *jo'mbesh* – harakat
 جنس *jens* – jins, sort
 جنگل *jangal* – o'rmon
 جو *ju* – ariq, kanal
 جو *jo'u* – arpa
 جوال *jo'vol* – qop
 جولدوز *jo'volduz* – bigiz
 جوان *javon* – yosh, yigit
 جوایز *javoyez* – جایزه ning ko'plik shakli
 جور *jo'ur* – zulm, sitam
 جور *jur* – xil, nav, tur
 جوراب *jurob* – paypoq
 جوز *jo'uz* – yong'oq daraxti
 جوشیدن *jushidan* (جوش *jush*) – qaynamoq
 جوهری *jo'uhari* – zargar

جویا شدن *juyo sho'dan* – qidirib ketmoq
 جوییدن *javidan* (جو *jav*) – chaynamoq
 جویده شدن *javide sho'dan* – chaynalmoq
 جیب *jib* – cho'ntak
 جیحون *jeyhun* – Amudaryo
 جیره *jire* – ulush, yeydigan ovqat

چ

چاپ کردن *chop kardan* – bosmoq, nashr qilmoq
 چاق *choq* – semiz
 چاق شدن *choq sho'dan* – semirmoq
 چاقو *choqu* – pichoq
 چال کردن *chol kardan* – ko'mmoq
 چانه *chone* – iyak, engak
 چاله *chole* – chuqur, o'ra
 چاه *choh* – quduq, o'ra
 چوبی *cho'puq* – chilim, trubka
 چتر *chatr* – zontik, soyabon
 چرا *chero* – nega? nima uchun?
 چرخ *charx* – g'ildirak, charx
 چرخیدن *charxidan* – aylanmoq
 چرکین *cherkin* – jirkanch, chirkin, iflos
 چریدن *charidan* – o'tlamoq
 چسباندن *chasbonidan* – yopishtirmoq, yelimlamoq
 چشم *cheshm* – ko'z; به چشم خوردن *be cheshm xo'rdan* – ko'zga tashlanmoq; به چشم *be cheshm* – jonim bilan
 چشمه *cheshme* – buloq, chashma
 چشم بد به دور *cheshm-e bad be-dur* – ko'z tegmasin
 چشیدن *cheshidan* – tatimoq, tatib ko'rmoq
 چطور *cheto'ur* – qanday, qanday qilib
 چغندر *cho'g'o'ndar* – lavlagi
 چقدر *cheqadr* – qancha, qay darajada
 چکیدن *chakidan* – tomchilamoq, tommoq
 چلو *chelo'u* – chalov (suvda pishirilgan guruchdan iborat ovqat)
 چند *chand* – necha? qancha?; bir qancha
 چندین *chandin* – bir qancha, bir muncha, bir necha
 چنین *chenin* – shunday, shunaqa
 چو *chu* – چون ning qisqa shakli

چوب *chub* – cho'p, kaltak
 چون *chun* – vaqt, . . .gan vaqtda; kabi, . . .gani uchun
 چه *che* – nima? qanaqa?
 چهار *chahor* – to'rt
 چهارده *chahordah* – o'n to'rt
 چهل *chehel* – qirq
 چیدن *chidan* – termoq, taxlamoq
 چیز *chiz* – narsa
 چین *chin* – Xitoy

ح

حادثه *hodese* – hodisa, voqea
 حاصلخیز *hoselxiz* – hosildor
 حاضر *hozer* – tayyor, hozir bo'lgan
 حاضر کردن *hozer kardan* – tayyorlamoq
 حالا *holo* – hozir
 حلوی *hovi* – o'z ichiga olgan, ega bo'lgan
 حتما *hatman* – albatta
 حتی *hatto* – hatto
 حد *hadd* – chegara
 حد اکثر *hadd-e aksar* – eng ko'p, maksimum
 حدس *hads* – gumon, taxmin, faraz
 حدس زدن *hads zadan* – . . .deb o'ylamoq, gumon qilmoq
 حدود *ho'dud* – حد ning ko'plik shakli
 حدیث گفتن *hadis go'ftan* – suhbat qilmoq, gapirmoq, so'zlab bermoq
 حرف *harf* – so'z, gap, yuklama, harf
 حرف زدن *harf zadan* – so'zlashmoq, gaplashmoq
 حرف سر زبان افتادن *harf-e sar-e zabon o'ftodan* – tillarga tushmoq, mashhur bo'lmoq
 حرکت کردن *harakat kardan* – jo'namoq, yurmoq, harakat qilmoq
 حروف *ho'ruf* – حرف ning ko'plik shakli
 حروف اضافه *ho'ruf-e ezofe* – predloglar
 حزب *hezb* – partiya
 حاضر *ho'zzor* – hozir bo'lganlar
 حضور داشتن *ho'zur doshtan* – (shu yerda) hozir bo'lmoq, . . .da qatnashmoq
 حفر کردن *ho'fr kardan* – qazimoq, kovlamoq
 حفظ *hefz* – yod, es, xotira

حفظ کردن *hefz kardan* – saqlamoq, muhofaza qilmoq; eslab qolmoq
 حقا *haqqan* – haqiqatan
 حقوق *ho'quq* – 1) حق ning ko'plik shakli; 2) oylik, maosh
 حکم *hekam* – حکمت ning ko'plik shakli
 حکیم *hakim* – faylasuf, donishmand, hakim
 حماقت *hamoqat* – ahmoqlik
 حمل کردن *haml kardan* – ko'tarib yurmoq, yuklamoq
 حمله کردن *hamle kardan* – hujum qilmoq
 حمیت *hamiyyat* – olijanoblik, ezgu tuyg'u
 حوادث *havodes* – حادثه ning ko'plik shakli
 حوالی *havoli* – atrof
 حومه *ho'ume* – shahar atrofi, shahar tashqarisi
 حیاط *hayot* – hovli
 حیله گر *hiylegar* – hiylagar

خ

خار *xor* – tikan
 خارکن *xorkan* – tikan to'plovchi, tikan yig'uvchi
 خارا *xoro* – granit (tosh)
 خارج *xorej* – chet, tashqari, xorij
 خارجی *xoreji* – chet, xorijiy; کشور های خارجی *keshvarho-ye xoreji* – chet mamlakatlar, زبانهای خارجی *zabonho-ye xoreji* – chet tillar
 خارق العاده *xoreq-o'l-'ode* – haddan tashqari, odatdan tashqari
 خاصه *xosse* – maxsus, ayniqsa
 خاصان *xoson* – xazinador, saroy ahli
 خاطر *xoter* – es, xotira, aql
 خاک *xok* – tuproq
 خاکروبه *xokrube* – axlat, suprindi
 خاکستر *xokestar* – kul
 خالص *xoles* – toza, aralashmagan, tabiiy, oddiy, xolis
 خاله *xole* – xola
 خالی *xoli* – bo'sh, quruq
 خالی کردن *xoli kardan* – bo'shatmoq
 خاموش *xomush* – tinch, jim
 خاموش کردن *xomush kardan* – tinchlatmoq, tinchlantirmoq, o'chirmoq
 خاموش شدن *xomush sho'dan* – tinchlanmoq, jim bo'lmoq; o'chmoq
 خامه *xome* – bo'z yoki xom ipakdan to'qilgan mato, kashta
 خان *xon* – xon, hokim

خانه *xone* – uy
 خانه ی بیلاقی *xone-ye beyloqi* – yozda chiqib yashaydigan shahar
 tashqarisidagi uy-joy, dala hovli
 خانواده *xonevode* – oila
 خاور *xovar* – sharq
 خاورزمین *xovarzamin* – Sharq mamlakatlari
 خاورشناس *xovarshenos* – sharqshunos
 خبر *xabar* – xabar, ma'lumot
 خبرنگار *xabarnegor* – muxbir
 خدا حافظ *xo'do hofez* – xayr
 خدا بیامرزدش *xo'do biyomo'rzadesh* – uni xudo rahmat qilsin
 خدا حافظی کردن *xo'do hofezi kardan* – xayrlashmoq
 خداپسندان *xo'doyegon* – ulug' zot, hazrati oliylari
 خدم و حشم *xo'dam-o' hasham* – saroy ahllari, podshoh yonida
 yuruvchi xodimlar
 خر *xar* – eshak
 خرام *xirom* – xirom qilib yurish
 خریزه *xarbo'ze* – qovun
 خراچنگ *xarchang* – qisqichbaqa
 خرد *xerad* – aql-idrok
 خردمند *xeradmand* – aqlli, idrokli, donishmand
 خرد *xo'rd* – mayda
 خردسالی *xo'rdsoli* – yoshlik
 خرده *xo'rde* – mayda, mayda-chuyda
 خرس *xers* – ayiq
 خرسک *xersak* – xirsak (bolalar o'yini)
 خرگوش *xargush* – quyon
 خر مهره *xarmo'hre* – chig'anoq, chanoq
 خروار *xarvor* – xarvor (og'irlik birligi)
 خروس *xo'rus* – xo'roz
 خریداری کردن *xaridori kardan* – sotib olmoq
 خریدن *xaridan* (خر *xar*) – sotib olmoq
 خزانه دار *xazonedor* – xazinachi, xazinador
 خزف *xazaf* – sopol parcha, sopol idish
 خسته *xaste* – charchagan
 خسته شدن *xaste sho'dan* – charchamoq
 خسارت *xasorat* – zarar, ziyon
 خسارت دیدن *xasorat didan* – zarar ko'rmoq, ziyon qilmoq
 خشت *xesht* – g'isht

خشک *xo'shk* – quruq
 خشم *xashm* – g'azab, qahr, jahl
 خشمگین شدن *xashmgin sho'dan* – g'azablanmoq
 خشمناک *xashmnok* – g'azabli, qahrli
 خط *xatt* – yo'l, qator, chiziq, marshrut; xat; تراموای خط هفت *tromvoy-e xatt-e haft* – yettinchi (nomerli) marshrutli tramvay
 خطرناک *xatarnok* – xatarli
 خفتن *xo'ftan* (خواب *xob*) – uxlamoq
 خلاص کردن *xalos kardan* – ozod qilmoq, xalos etmoq, qutqarmoq
 خلاقه *xalloqe* – ijodiy, ijodkorona
 خلافت *xalloqiyat* – ijod etish, yaratish
 خلبان *xalabon* – uchuvchi
 خلعت *xal'at* – chopon
 خلق تنگ بودن *xo'lq tang budan* – yomon kayfiyatda bo'lmoq
 خلق *xalaq* – uvada, juldur, eskirgan, to'zigan
 خلیج *xalij* – qo'lتيق, ko'rfaz
 خمیر *xamir* – xamir, pasta
 خمیر دندان *xamir-e dandon* – tish pastasi
 خندیدن *xandidan* (خند *xand*) – kulmoq
 خنک *xo'nak* – salqin
 خنک *xeng* – oq ot, zotli ot
 خواب *xob* – uyqu, tush
 خوابیدن *xobidan* (خواب *xob*) – uxlamoq
 خواربار *xorbor* – oziq-ovqat
 خواستن *xostan* (خواه *xoh*) – xohlamoq, istamoq; chaqirmoq
 خواص *xavos* – خاصه ning ko'plik shakli
 خواندن *xondan* (خوان *xon*) – o'qimoq
 خوانین *xovonin* – خان ning ko'plik shakli
 خواهر *xohar* – opa-singil
 خواهر بزرگ *xohar-e bo'zo'rg* – opa
 خواهر کوچک *xohar-e kuchek* – singil
 خواهرزاده *xoharzode* – jiyon (opa tomondan)
 خواهش *xohesh* – iltimos, istak
 خواهش کردن *xohesh kardan* – iltimos qilmoq, o'tinib so'ramoq
 خوب *xub* – yaxshi
 خود *xo'd* – o'z (o'zlik olmoshi)
 خودکشی *xo'dko'shi* – o'z-o'zini o'ldirish
 خودپسند *xo'dpesand* – xudbin
 خوراک *xo'rok* – ovqat, taom

خوردن *xo'rdan* (خور *xo'r*) – yemoq, ichmoq
 خورشید *xo'rshid* – quyosh
 خوش *xo'sh* – yaxshi, yoqimli
 خوش آمدن *xo'sh omadan* – yoqmoq, ma'qul bo'lmoq, xush kelmoq
 خوش الحان *xosh-alhon* – yoqimli, ohangdor, mungli
 خوشحال شدن *xo'shhol sho'dan* – xursand bo'lmoq, xushvaqt bo'lmoq
 خوشگل *xo'shgel* – chiroyli, go'zal
 خوشی *xo'shi* – sevinch, quvonch
 خون *xun* – qon
 خون رز *xun-e raz* – sharob, may
 خونسردی *xunsardi* – sovuqqonlik
 خویش *xish* – o'z; qarindosh
 خیابان *xiyobon* – ko'cha
 خیال *xiyor* – bodring
 خیال کردن *xiyol kardan* – o'ylamoq, xayol qilmoq
 خیانت ورزیدن *xiyonat varzidan* – xiyonat qilmoq
 خیر *xeyr* – yo'q
 خیره *xire* – tikilib qarash
 خیس *xis* – ho'l, nam, ho'l bo'lgan
 خیلی *xeyli* – juda, ko'p

د

داخل *doxel* – ichkari; kiruvchi
 داخل شدن *doxel sho'dan* – kirmoq
 داد خواهی کردن *dodxohi kardan* – sud hukmini talab qilmoq
 داد زدن *dod zadan* – baqirmoq, dodlamoq
 دادن *dodan* (ده *deh*) – bermoq
 دارا *doro* – borlik, mulk, narsa
 دارا بودن *doro budan* – ega bo'lmoq
 داشتن *dashtan* (دار *dar*) – ega bo'lmoq, bor bo'lmoq
 دالان *dolon* – yo'lak, karidor
 دام *dom* – tuzoq, dom, to'r
 داماد *domod* – kuyov
 دامن *doman* – etak
 دانا *dono* – dono (odam), donishmand; biladigan
 دانستن *donestan* (دان *don*) – bilmoq
 دانش *donesh* – bilim
 دانش آموز *doneshomuz* – maktab o'quvchisi

دانشجو *doneshju* – talaba
 دانشکده *doneshkade* – fakultet, institut
 دانشگاه *doneshgoh* – universitet
 دانشیار *doneshyor* – o'qituvchi
 داور *dovar* – sudya, fikr (baho) beruvchi kishi, hakam
 دایمی *doyi* – tog'a
 دایم *doyem* – doim, hamisha
 دبستان *dabeston* – boshlang'ich maktab
 دبیرستان *dabereston* – o'rta maktab
 دختر *do'xtar* – qiz, qiz bola
 در *dar* (*predlog*) – ...da (o'rin-payt ma'nosini bildiradi)
 در *dar* – eshik
 در *do'rr* – dur, marvarid
 دراز *deroz* – cho'ziq, uzun
 دراز کشیدن *deroz kashidan* – cho'zilib yotmoq
 در آمدن *dar-omadan* – kirmoq
 در آوردن *dar-ovardan* – chiqarmoq
 در ب *darb* – eshik, darvoza
 دربار *darbor* – podshoh saroyi
 در بدر *darbadar* – uysiz, sanqib yuruvchi, darbadar
 درجه *daraje* – daraja, qadar
 دربان *darbon* – qorovul, soqchi
 درخواست *dar-xost* – talab, talabnoma
 درخشیدن *deraxshidan* (*deraxsh*) – yaltiramoq, yarqiramoq, toblanmoq
 درست *do'ro'st* – to'g'ri; raso
 درست کردن *do'ro'st kardan* – tuzatmoq, tayyorlamoq
 درست *do'ro'sht* – qo'pol, dag'al
 درشکه *do'ro'shke* – izvosh arava, fayton
 درصد *darsad* – protsent, foiz
 در گرفتن *dar-gereftan* – yonmoq, o't olmoq, qizishib ketmoq
 در گذشتن *dar-go'zashtan* – dunyodan o'tmoq, o'lmoq
 درهم *derham* – dirham (pul birligi)
 درود *do'rud* – shon-sharaflar, salom
 دروغ *do'rug* – yolg'on
 دروغ گفتن *do'rug' go'fian* – yolg'on gapirmoq
 دروغگو *do'rug'gu* – yolg'onchi, yolg'on gapiruvchi
 درون *darun* – (biror narsaning) ichi, ichkarisi
 درویدن *deravidan* (*dero'u*) va dro کردن *dero'u kardan* – o'rmoq

دریا *daryo* – dengiz
 در بافت داشتن *dar-yoft doshtan* – olmoq
 درین *daridan* (در *dar*) – yirtmoq
 دزد *do'zd* – o'g'ri
 دزدیدن *do'zdidan* – o'g'irlamoq
 دژ *dej*: – qal'a
 دسامبر *desombr* – dekabr
 دست *dast* – qo'l
 دست تنگ *dast-e tang* – kambag'al, bechora
 دستپاچه شدن *dastpoche sho'dan* – o'zini yo'qotib qo'ymoq, dovdirab qolmoq
 دستکش *dastkash* – qo'lqop
 دستگاه *dastgoh* – stanok, mashina, apparat
 دستگیری کردن *dastgiri kardan* – qo'lga olmoq, ushlamoq
 دستمال *dastmol* – dastro'mol
 دستمزد *dastmo'zd* – ish haqi
 دستور *dastur* – qo'llanma, ko'rsatma, dastur
 دستور زبانی *dastur-e zabon* – grammatika
 دسته *daste* – to'da, guruh, dasta
 دسته جمع شدن *daste jam' sho'dan* – to'planmoq, guruh bo'lib yig'ilmoq
 دشنام *do'shnom* – so'kish, haqorat, yomon so'z aytish
 دشوار *do'shvor* – qiyin, og'ir, mushkul
 دعوت *da'vat* – taklif, chaqiriq
 دعوت کردن *da'vat kardan* – taklif qilmoq, chaqirmoq
 دعوت نامه *da'vatnome* – taklif qog'ozi, taklifnoma
 دف *daf* – childirma
 دفن کردن *dafn kardan* – ko'mmoq
 دقیق *daqiq* – aniq
 دقیقه *daqiqe* – daqiqa, minut
 دل *del* – yurak, qalb, dil
 دلشاد *delshod* – ochiq ko'ngilli, xushchaqchaq
 دلچسپگی داشتن *delbastegi doshtan* – qiziqmoq, aloqador bo'lmoq
 دلتنگ شدن *deltang sho'dan* – xafa bo'lmoq, siqilmoq
 دلگیر *delgir* – xafa bo'lgan, ranjigan
 دلیر *delir* – qo'rqmas, dovyurak, botir
 دم *dam-e* (izofali predlog) – yonida, oldida, ostonasida
 دم *do'm* – dum
 دمیدن *damidan* (دم *dam*) – puflamoq, esmoq

دماغ *damog'* – burun, dimog'
 دنبال *do'mbol* – ket, orqa
 دنبال *do'mbol-e* (izofali predlog) – ketidan, orqasidan
 دندان *dandon* – tish
 دو *do'* – ikki
 دوات *davot* – siyohdon
 دوازده *davozdah* – o'n ikki
 دوختن *duxtan* (دوز *duz*) – tikmoq
 دود *dud* – tutun
 دور *dur* – uzoq, olis
 دور *do'ur* – atrof, tevarak; aylanish
 دور دست *durdast* – uzoq, olis
 دوره *do'ure* – davr, etap, vaqt; davra
 دوست *dust* – do'st
 دوست داشتن *dust doshtan* – sevmok, yaxshi ko'rmoq
 دوش *dush* – yelka
 دوشیزه *dushize* – qiz (balog'atga etgan)
 دوغ *dug'* – ayron
 دول *do'vval* – ning ko'plik shakli
 دولت *do'ulat* – davlat, boylik
 دهاتی *dehote* – qishloqi
 دويدن *dauidan* (دو *dav*) – yugurmoq, chopmoq
 دوپست *devist* – ikki yuz
 ده *dah* – o'n
 ده *deh* – qishloq
 دهان *dahon* – og'iz
 دهخوارقال *dehxorqol* – Dehxorqol (qabilaning nomi)
 دهر *dahr* – dunyo, bu dunyo
 دهل *do'ho'l* – nog'ora
 دیدار *didar* – ko'rishish, diydor
 دیدن *didan* (بین *bin*) – ko'rmoq
 دیدن کردن *didan kardan* – aylanib ko'rmoq, tomosha qilib ko'rmoq
 دیدنیها *didaniho* – diqqatga sazovor, ko'rkam (joy, manzara), ko'rguli narsa
 دیده *dide* – ko'z
 دیر *dir* – kech, uzoq
 دیر آمدن *dir omadan* – kechikmoq, kech qolmoq
 دیر زیستن *dir zistan* – uzoq yashamoq
 دیرین *dirin* – eski, qadimgi

ديروز *diruz* – kecha
دېشب *dishab* – kecha kechqurun
ديكته *dikte* – diktant
ديكته كردن *dikte kardan* – aytib turmoq
ديگ *dig* – qozon
ديگار *digar* – boshqa, bo'lak, yana
دينار *dinor* – dinor (eron pul birligi)

ذ

ذغال *zo'gol* – toshko'mir
ذوق *zo'uq* – zavq
ذلت كشيدين *zellat keshidan* – haqoratlanmoq, qashshoq ahvolda bo'lmoq
ذره *zarre* – zarracha, eng mayda

ر

را *ro (ko'makchi)* – ni (tushum kelishigi ma'nosini bildiradi)
رابطه *robete* – aloqa, munosabat
راجع به *roje' be* – haqida, tog'risida
راز *roz* – sir
راس *ra's* – bosh
راست *rost* – to'g'ri; o'ng
راستی *rosti* – rostdan, rostdan ham; darvoqe, aytmoqchi
راندن *rondan (ron)* – haydamoq
راننده *ronande* – haydovchi, shofyor
راه *roh* – yo'l
راه پيش گرفتن *roh pish gereftan* – yo'lini davom ettirmoq
راه گم کردن *roh go'm kardan* – yo'ldan adashmoq
راهرو *rohro'u* – yo'lak, koridor, tratar, yo'lka
راهنما *rohnamo* – yo'l ko'rsatuvchi, rahbar, yo'l boshchi, gid
راهنمایی کردن *rohnamoyi kardan* – yo'l ko'rsatmoq, yo'l boshchilik qilmoq
رای *ra'y* – fikr, ovoz (saylovda), ray
رای دادن *ra'y dodan* – ovoz bermoq
رويهگان *royegon* – qimmatsiz, qadsiz, bepul, tekin
روبايعات *ro'boiyot* – ruboiylar
ربع *ro'b* – chorak
ربودن *ro'budan (ro'bo)* – tortib olmoq, yulib olmoq

رجل *rejol* – ʻrj ʻning ko'plik shakli
رجل *rajo'l* – kishi, arbob, xodim
رجل اجتماعي *rajo'l-e ejtemo'i* – jamoat arbobi
رخم *ro'xom* – marmar
رخت *raxt* – ichki kiyim, kiyim-bosh
رخت از جهان كشيدين *raxt az jahon kashidan* – dunyodan o'tmoq
رختخواب *raxtexob* – o'rin, ko'rpa-yostiq
رد شدن *radd sho'dan* – o'tib bormoq, o'tmoq
رز *raz* – tok zangi
رساندن *rasondan (rasan)* – yetkazmoq
رستن *rastan (rah)* – ozod bo'lmoq, qutulmoq
رستن *ro'stan (ru)* – o'smoq, unib chiqmoq
رسم *rasm* – odat, urf, rasm
رسم *ro'sum* – ʻrsm ʻning ko'plik shakli
رسیدن *rasidan (ras)* – yetmoq, yetib kelmoq
رشته *reshte* – ip, soha, bo'lim
رضا *rezo* – rozilik
رعایت کردن *ra'oyat kardan* – ahamiyat bermoq, rioya qilmoq
رغبت *rag'bat* – xohish, istak
رفتار کردن *raftor kardan* – murojaat qilmoq, muomala qilmoq
رفتن *raftan (ro'u)* – bormoq, ketmoq, jo'namoq
رفتن *ro'ftan (ro'b)* – supurmoq
رفقا *ro'faqo* – rafiq ʻning ko'plik shakli
رفیق *rafiq* – o'rtoq
رکن *ro'kn* – rukn, asos; ustun
رکن زبان *ro'kn-e zabon* – til asoslari
رکناب *ro'knobod* – Ruknobod (daryo)
رگ *rag* – qon tomiri
رنج *ranj* – qiyinchilik, azob, mehnat
رنج بردن *ranj bo'rdan* – azob chekmoq, qiyinchilik ko'rmoq
رنجاندن *ranjondan* – xafa qilmoq, ranjitmoq
رنجیدن *ranjidan* – xafa bo'lmoq, ranjimoq
رنگ آمیزی *rangomizi* – rang berish, bo'yash
رو *ru* – yuz, ust
روی *ru-ye (izofali predlog)* – ustida, yuzida
روابط *ravobet* – رابطه ʻning ko'plik shakli
روبه *ruboh* – tulki
رود *rud* – daryo

رونخاله *rudxone* – (kichik) daryo, daryochoha
 روز *ruz* – kun
 روزی *ruzi* – rizq
 روز افزون *ruzafzun* – kun sayin oshib, ko'payib borish
 روزانه *ruzane* – har kuni, kundalik
 روزگار *ruzgor* – davr, zamon; qismat, taqdir; turmush
 روزنامه *ruznome* – gazeta
 روزنه *ro'uzane* – teshik, yoriq, kovak, tuynuk
 روستا *rusto* – qishloq
 روستایی *rustoyi* – qishloqi, dehqon
 روشن *ro'ushan* – yorug', oydin, ravshan
 روشن کردن *ro'ushan kardan* – yoqmoq, oydinlashtirmoq
 روغن *ro'ug'an* – yog'
 رونلس *runos* – marena (qizil bo'yoqqa ketadigan o'simlik)
 رونق *ro'unag* – ravnaq, taraqqiyot
 رونق گرفتن *ro'unag gereftan* – ravnaq topmoq, rivojlanmoq
 رونویسی کردن *runavisi kardan* – ko'chirib yozmoq
 رویهم رفته *ruyham rafte* – umuman, umuman olganda, natijada
 راه *rah* – ning qisqa shakli
 رها کردن *raho kardan* – qutqarmoq, ozod qilmoq
 ریاضیات *riyozat* – matematika
 ریول *riyol* – riyol (eron pul birligi)
 ریختن *rixtan* (ریز *riz*) – quymoq, quyilmoq, to'kmoq, oqmoq
 ریختن زبان *rixt-e zabon* – til qoidalari
 ریز *riz* – mayda, ingichka
 ریستن *ristan* (ریز *riz*) – yigirmoq
 ریسمن *rismon* – arqon
 ریش *rish* – soqol
 ریشه *rishe* – o'zak, negiz, ildiz
 ریگ *rig* – qum, mayda tosh

ز *ze* – predlogining qisqa shakli
 زاد *zod* – yo'l uchun g'amlab qo'yilgan oziq-ovqat
 زاغ *zog'* – qarq'a; ko'k rang
 زانو *zomu* – tizza
 زاییدن *zoyidan* (زا *zo*) – tug'moq
 زبان *zabon* – til

زبانشناس *zabonshenos* – tilchi
 زحمت *zahmat* – mehnat, zahmat
 زحمتکش *zahmatkash* – mehnatkash
 زحمت کشیدن *zahmat kashidan* – mehnat qilmoq, zahmat chekmoq
 زحمت فراهم آوردن *zahmat faroham ovardan* – bezovta qilib qo'yimoq, ovora qilib qo'yimoq
 زدن *zadan* (زن *zan*) – urmoq
 زر *zar* – tilla, oltin, zar
 زربفت *zar-baft* – zar to'qilgan
 زرد *zard* – sariq
 زرد آلو *zardolu* – o'rik, zardoli
 زردک *zardak* – sabzi
 زشت *zesht* – xunuk, yomon, jirkanchli
 زلال *zo'lol* – tiniq suv, zilol
 زمزمه *zamzame* – sekin ovoz chiqarib qo'shiq aytish
 زمستان *zemeston* – qish
 زمین *zamin* – yer
 زمین خوردن *zamin xo'rdan* – yiqilib tushmoq
 زن *zan* – xotin, ayol
 زندگی *zendegi* – yashash, hayot, turmush
 زندگی کردن *zendegi kardan* – yashamoq
 زن گرفتن *zan gereftan* – xotin olmoq, uylanmoq
 زنبور *zanbur* – asalari
 زندگی کردن *zendegoni kardan* – yashamoq
 زنگ *zang* (زنگوله *zangule*) – qo'ng'iroq
 زنگ زدن *zang zadan* – qo'ng'iroq chalmoq
 زود *zud* – tez, erta
 زوزه *zuze* – chiyillash, qichqirish, shildirash
 زه *zah* (undov so'z) – barakalla, ofarin
 زهر آلود *zahrolud* – zaharli
 زیاد *ziyod* – ko'p, mo'l
 زیبا *zibo* – chiroyli, go'zal
 زیر *zir* – ost, tag
 زیر زمینی *zirzamani* – yer osti
 زیرا *ziro* – chunki, ziro
 زیستن *zistan* (زی *zi*) – yashamoq
 زینت یافتن *ziyat yoftan* – bezanmoq, yasanmoq
 زیست *zist* – yashash

ژاپن *j:opo'n* – yapon, Yaponiya
 ژاله *j:ole* – shudring
 ژanویه *j:onviye* – yanvar
 ژنده *j:ande* – yirtiq, juldur
 ژونن *j:uan* – iyun
 ژuویه *j:uiye* – iyul
 ژکیده *j:akide* – to'zigan, titilgan; vaysash

ساخت *saxt* – yasash, yaratish, mahsulot
 ساختمان *saxtemon* – tuzum; qurilish, bino
 ساختن *saxtan* (ساز *soz*) – qurmoq, yasamoq, yaratmoq
 سازمان *sozemon* – tashkilot
 ساکن *soken* – yashaydigan, yashovchi
 ساکن بودن *soken budan* – (bir yerda) yashamoq
 سال *sol* – yil; yosh; kurs
 سالخورده *solxo'rde* – keksa, qari
 سالگرد *solgard* – yillik, yubiley
 سالم *solem* – sog'lom; to'g'ri
 سالم باقی ماندن *solem boqi mondan* – sog' qolmoq
 سالمند *solmand* – keksa, katta yoshli
 سالن *solo'n* – zal, salon
 سایر *soyer* – boshqa, bo'lak
 سبز *sabz* – ko'k, yashil
 سر سبز *sar sabz* – ko'm-ko'k
 سبز شدن *sabz sho'dan* – ko'karmoq
 سبک *sabk* – uslub, stil
 سبک *sabo'k* – yengil
 سبو *sabu* – ko'za
 سفارش *seforesh* – buyurtma, topshiriq
 سپاه *sepo'h* – qo'shin, armiya
 سپتامبر *septombr* – sentabr
 سپردن *sepo'rdan* (سپار *sepor* yoki سپر *sepo'r*) – topshirmoq, yuklamoq
 سپس *sepas* – keyin, so'ng, so'ngra
 سپهبد *sepahbo'd* – general, general polkovnik
 ستاره *setore* – yulduz

ستمکش *setamkash* – azob chekkan, jabrlanuvchi
 ستوه *setuh* – holdan ketish, qiynalish
 سخت *saxt* – qattiq, qiyin, og'ir
 سختگیری *saxtgiri* – qattiq qo'llik, qahri qattiqlik
 سختی *saxti* – og'irchilik, og'irlik, qiyinchilik
 سخن *so'xan* – so'z, gap
 سخنرانی *so'xanroni* – nutq, ma'ruza
 سخنرانی کردن *so'xanroni kardan* – nutq so'zlamok, ma'ruza qilmoq
 سد *sadd* – to'siq, to'g'on, damba, plotina
 سده *sade* – yuzlik, asr, yuz yillik
 سر *sar* – bosh
 سر *sar-e* (izofali predlog) – . . .da, . . .ga (o'rin va jo'nalish ma'no-larini bildiradi); به سر بردن *be sar bo'rdan* – yashamoq, hayot kechirmoq
 سر *serr* – sir
 سر آرزو بودن *sarozir budan* – ag'darilmoq, to'ntarilmoq
 سر آسار *sarosar* – butunlay, butun, tamoman, hamma
 سراغ *so'rog'* – axtarish, so'rash; به سراغ کسی رفتن *be so'rog'-e kasi raftan* – birovni axtarib (so'rab, yo'qlab) bormoq
 سر ب *so'rb* – qo'rg'oshin
 سرباز *sarboz* – askar
 سربان *sorbon* – karvon boshi, sarbon
 سر پیچ *sarpich* – muyulish, qayrilish
 سرخ *so'rx* – qizil
 سرخک *so'rxak* – qizamiq
 سرخک گرفتن *so'rxak gereftan* – qizamiq bilan og'rirmoq
 سرد *sard* – sovuq
 سر زمین *sarzamin* – makon, joy, mamlakat
 سر زنده *sarzende* – quvnoq, xushchaqchaq
 سر سبز *sarsabz* – ko'm-ko'k
 سرشتن *sereshtan* – qormoq, aralashtirmoq
 سرشیر *sarshir* – qaymoq
 سرعت *so'r'at* – sur'at, temp
 سرگرم *sargarm* – qiziqish (bir narsaga) butunlay berilish
 سرما *sarmo* – sovuq
 سرما خوردن *sarmo xo'rdan* – shamollamoq
 سرمایه *sarmoye* – boyluk, kapital
 سرنوشت *sarnavesht* – qismat, yozmish, taqdir
 سروندن *so'rudan* (سرا *saro*) – kuylamoq, ashula aytmoq

سعی *sa'i* – harakat, intilish
 - کردن سعی *sa'i kardan* – harakat qilmoq, intilmoq
 سفاقت *safohat* – tentaklik, aqlsizlik, o'ylamay ish qilish
 سفارش *seforesh* – buyurtma, topshiriq
 سفت *seft* – qattiq, baquvvat, mustahkam
 سفته *sefte* – qarz to'langanligi haqida hujjat, vasiqa
 سفره *so'fre* – dasturxon
 سفید *sefid* – oq
 ساقف *saqf* – ship
 سکو *saku* – toshdan yasalgan o'tiradigan joy, supa
 سکوت *so'kut* – jimjit, sukut
 سکونت *so'kunat* – yashash, istiqomat qilish
 سکونت گزیدن *so'kunat gazidan* – yashamoq, istiqomat qila boshlamoq
 سگ *sag* – it
 سماع *semot* – dasturxon, ziyofat
 سلمانی *salmoni* – sartarosh; sartaroshxona
 سن *senn* – yosh
 سنجیدن *sanjidan* (سنج *sanj*) – o'lchamoq
 سنگ *sang* – tosh
 سنگ خارا *sangexoro* – marmar tosh
 سنگین *sangin* – og'ir
 سנה *sane* – yil
 سو *su* – 1) taraf, tomon; 2) ko'z quvvati
 سواء *savo* – teng, baravar
 سوار شدن *savor sho'dan* – minmoq, (hayvon ustiga), chiqmoq (transportga)
 سوختن *suxtan* (سوز *suz*) – yondirmoq, kuydirmoq; yonmoq, kuymoq
 سود *sud* – foyda
 سود بردن *sud bo'rdan* – foyda ko'rmoq, manfaat topmoq
 سوراخ *surox* – teshik, kovak, in
 سوراخ کردن *surox kardan* – teshmoq, kovlamoq, o'ymoq
 سوزن *suzan* – igna
 سوگند *so'ugand* – qasam, ont
 سوگند خوردن *so'ugand xo'rdan* – qasam ichmoq, ont ichmoq
 سه *se* – uch
 سهل *sahl* – oson, yengil
 سی *si* – o'ttiz
 سیاح *sayyoh* – sayohatchi, sayyoh, turist
 سیاه *siyah* – qora

سبب *sib* – olma
 سبب زمینی *sibzamini* – kartoshka
 سیر *sir* – to'q (qorin)
 سیر شدن *sir sho'dan* – to'ymoq
 سیرت *sirat* – xulq, axloq
 سیزده *sizdah* – o'n uch
 سیگار *sigor* – papiros
 سیگار کشیدن *sigor kashidan* – papiros chekmoq
 سیم *sim* – kumush
 سینما *sinemo* – kino
 سینماتوگرافی *sinemotugrofi* – kinematografiya
 سینه *sine* – ko'krak, siyna
 سینه پهلو *sine-pahlu* – plevrit, o'pka shamollashi
 سیاه *siyah* – siyah ning qisqa shakli

ش

شادباش گفتن *shod-bash go'ftan* – tabrik so'zlari aytmoq
 شاعر *sho'er* – shoir
 شال گردن *shol-e gardan* – sharf
 شام *shom* – kechqurun, shom
 شام خوردن *shom xo'rdan* – kechki ovqat yemoq
 شان و شوکت *shon-o'-sho'ukat* – shon-u shuhrat
 شانزده *shonzdah* – o'n olti
 شانه *shone* – yelka; taroq
 شانه زدن *shone zadan* – taramoq
 شاهباز *shohboz* – burgut
 شاید *shoyad* – ehtimol, shoyad
 شایسته *shoyeste* – loyiq, sazovor
 شب *shab* – tun, kechasi
 شبانه روز *shaboneruz* – bir kecha-kunduz, kecha-kunduz
 شباهت *shabohat* – o'xshashlik
 شبنشینی *shabneshini* – kecha, kechki tantanali majlis
 شیکه *shabake* – tarmoq
 شبیه *shabih* – o'xshash, monand
 شبیه بودن *shabih budan* – o'xshash bo'lmoq, monand bo'lmoq
 شتاب *shetob* – shoshilish, shoshilinch
 شتاب کردن *shetob kardan* – shoshilmoq
 شتاب گفتن *shetoftan* (شتاب *shetob*) – shoshilmoq

شتر *sho'to'r* – tuya
 شخص *shaxs* – kishi, shaxs
 شدن *sho'dan* (شو *sho'u*) – bo'lmoq, (bir holatdan ikkinchi holatga) aylanmoq
 شرکت *sherkat* – qatnashish, ishtirok, shirkat
 کردن شرکت *sherkat kardan* – qatnashmoq, ishtirok etmoq
 شروع *sho'ru'* – boshlanish
 شروع کردن *sho'ru' kardan* – boshlamoq
 شروع شدن *sho'ru' sho'dan* – boshlanmoq
 شریان *sharyon* – arteriya, katta ahamiyatga ega bo'lgan suv yo'li
 شستن *sho'stan* (شو *shu*) – yuvmoq
 شش *shesh* – olti
 شصت *shast* – oltmish
 شطرنج *shatranj* – shaxmat
 شطرنج بازی کردن *shatranj bozi kardan* – shaxmat o'ynamoq
 شعبه *sho'be* – bo'lim
 شعر *she'r* – she'r
 شغال *shag'ol* – chiyabo'ri
 شفاف *shaffof* – tiniq, shaffof
 شفاهی *shefohi* – og'zaki
 شکار *shekor* – ov
 کردن شکار *shekor kardan* – ov qilmoq
 شکاف *shekof* – yoriq, teshik
 شکستن *shekastan* (شکن) – sinmoq, sindirmoq
 شکست پذیر *shekastnopazir* – sinmas, buzilmas
 شکفتن *sheko'ftan* (شکف *sheko'f*) – ochilmoq, gullamoq
 شکم *shekam* – qorin
 شکنجه *shekanje* – qiynash, siquv
 کردن شکنجه *shekanje kardan* – qiynamoq, siqmoq, ezmoq
 شکره *sho'kuh* – tantana, ulug', ulug'vor
 شلوار *shalvor* – shim
 شما *sho'mo* – siz
 شمتت *shamotat* – o'zganing baxtsizligiga so'yinish, ichi qoralik
 شمار *sho'more* – miqdor, son, nomer
 شدن شمار *sho'mo'rdan* (شمار *sho'mor*) – sanamoq
 شمس *shams* – quyosh
 شمشیر *shamshir* – qilich
 شمع *sham'* – sham
 شن *shen* – qum, qum-tosh

شنا کردن *sheno kardan* – suzmoq
 شناختن *shenoxtan* (شناس *shenas*) – tanimoq
 شنیدن *shenidan* (شنو *sheno'u*) – eshitmoq
 شوخی *shuxi* – hazil, sho'xlik
 شوخی کردن *shuxi kardan* – hazillashmoq, sho'xlik qilmoq
 شورا *sho'uro* – sovet, kengash
 شوروی *sho'uravi* – kengash, kengashga oid
 شوق *sho'uq* – shavq, zavq
 شوم *shum* – mash'um, qora baxt
 شوهر *sho'uhar* – er
 شهر *shahr* – shahar
 شهر آشوب *shahr-oshub* – buzg'unchi, fitnachi
 شهرستان *shahreston* – shahriston, viloyat
 شهرنشین *shahrneshin* – shaharlik, shaharda yashaydigan
 شی *shay* – narsa, predmet
 شیر *shir* – sut; sher
 شیرینی *shirini* – shirinlik, konfet, meva-cheva
 شیرینکار *shirinkor* – qiziqchi, masxaraboz
 شیوه *shive* – usul, tartib, tarz

ص

صاحب *soheb* – xo'jayin, ega, sohib
 صادرات *soderat* – eksport, chetga mol chiqarish
 صالح *soleh* – e'tiqodli, din talablariga qattiq rioya qiluvchi
 صبح *so'bh* – ertalab, tong, subh
 صبحانه *so'bhone* – nonushta
 خوردن صبحانه *so'bhone xo'rdan* – nonushta qilmoq
 بعد از صرف صبحانه *sarf-e so'bhone* – nonushta qilish, صبحانه
ba'd az sarf-e so'bhone – nonushta qilib bo'lgandan so'ng
 صحیح *sahih* – to'gri
 صحیح و سالم *sahih-o' solem* – sog'-salomat
 صد *sad* – yuz
 صدا *sedo* – ovoz, tovush, sado
 صدا زدن *sedo zadan* – chaqirmoq
 صدر *sadr* – boshliq, bosh, rais; joyning to'ri
 صدق کردن *sedq kardan* – tasdiqlamoq
 صرف *sarraf* – pul maydalovchi, sarrof
 صرف *sarf* – morfologiya; sarflash

صرف و نحو *sarf-o' nahv* – grammatika (morfoloqiya va sintaksis)
 صرفه جویی کردن *sarfejuyi kardan* – ehtiyot qilmoq, tejamoq
 صفحه *safhe* – bet, sahifa
 صلح *so'lh* – bitim, sulh, tinchlik
 صلح نمودن *so'lh namudan* – bitim tuzmoq, yarashmoq
 صنایع *sanoye'* – صنعت ning ko'plik shakli
 صندلی *sandali* – stul
 صندلی راحتی *sandali-ye rohati* – kreslo
 صنعت *san'at* – sanoat, hunar, san'at
 صورت *surat* – yuz, tashqi qiyofa
 صیاد *sayyod* – ovchi, sayyod
 صیقل زدن *seyqal zadan* – sayqal bermoq

ض

ضخامت *zaxomat* – to'lalilik, yo'g'onlik, semizlik; qalin
 ضد *zed* – *zid*, qarshi, بر ضد *bar zed-e* – . . . ga qarshi
 ضمائر *zamoyer* – ضمیر ning ko'plik shakli
 ضمن *zamn* – o'rta, ora, در ضمن *dar zamn-e* – orasida, o'rtasida, shu orada
 ضمیر *zamid* – yurak, yurak siri; olmosh

ط

طب *tebb* – tibbiyot, meditsina
 طبق *tebq-e* – . . . ga muvofiq, . . . ga binoan
 طبقه *tabaqa* – tabaqa, sinf, qavat
 طبل *tabl* – nog'ora, baraban
 طرز *tarz* – tarz, usul
 طرف *taraf* – tomon, taraf
 طریق *tariq* – yo'l, usul, tarz
 طعام *ta'om* – ovqat, taom
 طفل *tefl* – bola
 طلا *telo* – oltin, tilla
 طلبیدن *talabidan* – talab qilmoq
 طمع *tama'* – tamagirlilik, ochko'zlik
 طناب *tanob* – kanop, arqon
 طور *to'ur* – usul, tarz
 طوفان *tufon* – bo'ron
 طول *tul* – cho'ziqlik, uzunlik

طول کشیدن *tul kashidan* – cho'zilmoq, cho'zilib ketmoq
 طولانی *tuloni* – davomli, uzoqqa cho'zilgan, cho'ziqlik
 طویله *tavile* – molxona, otxona
 طی *tey-e* – davomida, mobaynida, davrida
 طی کردن *tey kardan* – (bosib) o'tmoq

ظ

ظاهر شدن *zoher sho'dan* – ko'rinmoq, namoyon bo'lmoq, paydo bo'lmoq
 ظاهراً *zoheran* – ko'rinishda, tashqi tomondan
 ظرف *zarf* – idish, idish-tovoq
 ظرف شویی *zarfshuyi* – idish-tovoq yuvish
 ظروف *zo'ruf* – ظرف ning ko'plik shakli
 ظرفیت *zarfiyat* – hajm, sig'im (bir narsaning) hajmi
 ظریف *zarif* – nozik, nafis, kelishgan
 ظهر *zo'hr* – peshin, tush (vaqti); ظهر ساعت چهار بعد از ظهر *soat-e chahor-e ba'd az zo'hr* – kunduzi (tushdan so'ng) soat to'rtida

ع

عاقبت *ofiyat* – eson-omonlik, tinchlik, tinch va rohat turmush
 عالی *oli* – oliy
 عاریت دادن *oriyat dodan* – omonatga berib turmoq, qarzga berib turmoq
 عاید *oyed* – foyda ko'rish, kirim
 عبور *o'bur* – o'tish
 عبور کردن *o'bur kardan* – o'tmoq
 عبور و مرور *o'bur-o' mo'rur* – u yoq-bu yoqqa o'tish, harakatlanish
 عجلت *ajolatan* – hozircha
 عجله *ajale* – shoshilishlik, shoshilinch
 عجمی *ajami* – arab bo'lmagan, chet ellik, xorijiy
 عجیب *ajib* – ajoyib, g'aroyib
 عدد *adad* – son, miqdor
 عده *edde* – miqdor
 عنبر خوارستن *o'zr xostan* – uzr so'ramoq, kechirim so'ramoq
 عریده *o'rhade* – janjal, to'olon, g'alva
 عرض *arz* – (biror narsaning) eni, kenglik
 عرفان *erfon* – bilim, ma'rifat
 عروس *arus* – kelin

عروسی *arusi* – uylanish
 عروسک *arusak* – qo'g'irchoq
 عریض *ariz* – keng
 عسا *aso* – hassa
 عصا زانان *asozanon* – hassa tayanib
 عصر *asr* – kech, kechqurun, asr payti
 عصمت *esmat* – nomus, xulq, pokizalik
 عضو *o'zv* – a'zo
 عطا شدن *ato sho'dan* – taqdirlanmoq, mukofotlanmoq
 عطسه کردن *atse kardan* – aksa urmoq, aksirmoq
 عطش *atash* – tashnalik, chanqoq
 عظمت *azamat* – ulug'lik; hashamat, azim
 عظیم *azim* – ulug', katta
 عقاب *o'qob* – burgut
 عقاید *aqoyed* – عقیده *aqida* ning ko'plik shakli
 عقب *aqab* – orqa
 عقب نشینی کردن *aqabneshini kardan* – chekinmoq
 عقرب *aqrab* – chayon
 عقریك *aqrabak* – strelka, soat mili
 عقیده *aqida* – fikr, o'y, aqida
 عکس *akkos* – fotograf, suratchi
 عکاسی *akkosi* – fotografiya
 عکس *aks* – surat, rasm
 عکس بر داری کردن *aks bar-dori kardan* – suratga olmoq
 علاقه *aloqe* – qiziqish, sevish
 علاقه داشتن *aloqe doshtan* – qiziqmoq, sevmuq
 علاوه *elove* – qo'shimcha
 علاوه بر *elove bar* – buning ustiga; qo'shimcha
 علت *ellat* – sabab, illat
 علف *alaf* – o't (o'simlik)
 علم *elm* – ilm
 علوم *o'lum* – ilm ning ko'plik shakli
 عامه *ammome* – salla
 عمده *omde* – asosiy, bosh, katta
 عمر کردن *o'mr kardan* – yashamoq
 عمق *o'mq* – chuqurlik
 عمل *amal* – ish, harakat, mehnat; operatsiya
 عملی شدن *amali sho'dan* – amalga oshirilmoq, bajarilmoq
 عمو *amu* – amaki

عمه *amme* – amma
 عمیق *amiq* – chuqur
 عوام *avom* – xalq, omma
 عوض کردن *avaz kardan* – almashtirmoq, o'zgartirmoq
 عید *e'yd* – hayit, bayram
 عید گرفتن *e'yd gereftan* – hayit qilmoq, bayram qilmoq
 عیاش *'eysh* – kayfi safo, ayshi ishrat
 عیاش منغن شدن *'eysh mo'nag'g'as sho'dan* – aysh-ishrati (kayfiyati) buzilmoq

غ

غاسل *g'asel* – (o'lik) yuvuvchi, g'assol
 غاصب *g'aseb* – bosqinchi, zo'ravon
 غافل *g'ofel* – g'afflatda qolgan, g'ofil
 غالباً *g'oleban* – ko'pincha
 غذا *g'azo* – ovqat, taom
 غذا خوری *g'azoxo'ri* – oshxona, bufet
 غرفه *go'rfe* – pavilyon, rasta
 غروب *g'o'rub* – kechki payt, quyosh botish vaqti
 غنی *g'ani* – boy
 غلام *g'o'lom* – qul, xizmatkor
 غلط *g'alat* – xato
 غلطیدن *g'altidan* – g'ildiramoq, ag'anamoq
 غوطه خوردن *g'ute xo'rdan* – sho'ng'imoq, suvga cho'kmoq
 غوک *g'uk* – qurbaqa
 غیر از *g'eyr az* – . . . dan boshqa
 غیر معتاد *g'eyr-e mo'tod* – odat qilmagan, o'rganmagan, odatdan tashqari
 غیور *g'ayur* – g'ayratli

ف

فاتح *foteh* – zabt etuvchi, g'olib chiquvchi; ochuvchi
 فارغ *foreg'* – qutulgan, bo'shagan, ozod bo'lgan
 فارغ التحصیل *foreg'-o't-tahsil* – o'qishni tugatgan, o'qishni tamomlagan
 فارغ شدن *foreg' sho'dan* – qutulmoq, ozod bo'imoq, bo'shamoq
 فتح *fath* – zabt etish, bosib olish; ochish

شدن *foyeq sho'dan* – yengmoq, ustun kelmoq, yengib chiqmoq
 فتن *fetan* – ڤتنه ning ko'plik shakli
 فتنه *fetne* – ig'vo, fitna; ig'vogar, fitnachi
 خواندن *faro-xondan* – chaqirmoq
 فراخ *farox* – keng, mo'l, ko'p
 فرار *feror* – qochish, qochib ketish
 فرار کردن *feror kardan* – qochmoq
 فرارسیدن *faro rasidan* – yetib kelmoq, kelmoq
 فراز *feroz* – ust, tepa; ustida, tepasida
 فرا گرفتن *faro-gereftan* – o'rganmoq; qamramoq
 فراموش کردن *faromush kardan* – esdan chiqarmoq
 فراموش آوردن *faroham ovaridan* – to'plamoq, yig'moq, biriktirmoq
 فریه شدن *farbeh sho'dan* – semirmoq
 فرد *fard* – kishi, odam, shaxs
 فردا *fardo* – erta, ertaga
 فرستادن *ferestodan* (فرست *ferest*) – yubormoq, jo'natmoq
 فرش *farsh* – gilam, sholcha
 فرصت *fo'rsat* – vaqt, muddat, fursat
 فرمانده *farmondeh* – qo'mondon
 فرمانروایی داشتن *farmonravoyi doshtan* – hukm surmoq
 فرمودن *farmudan* (فرما *farmo*) – buyurmoq
 فرو بردن *fo'ru bo'rdan* – cho'ktirmoq, botirmoq
 فرو برد آمدن *fo'rud omadan* – pastga tushmoq
 فروختن *fo'ruxtan* (فروش *fo'rush*) – sotmoq
 فرودگاه *fo'rudgoh* – aeroport
 فروشنده *fo'rushande* – sotuvchi
 فروشگاه *fo'rushgoh* – magazin, univermag
 فرو رفتن *fo'ru raftan* – cho'kmoq
 فروغ *fo'rug* – yaltirash, yorug' berish, yorug'lik
 فرهنگ *farhang* – madaniyat, maorif, bilim; lug'at
 فرهنگ فارسی به روسی *farhang-e forsi be rusi* – forscha-ruscha lug'at
 فرهنگستان *farhangeston* – akademiya
 فریقن *feriftan* (فریب *ferib*) – aldamoq, firib bermoq
 فشار *feshor* – bosim, siquv, siqish
 فصاحت *fasohat* – gapga ustalik, nutqni chiroyli shaklda ifodalash
 فصل *fasl* – fasl; bob
 فصول *fo'sul* – فصل ning ko'plik shakli
 فصیح *fasih* – gapga ustalik, nutqni chiroyli shaklda ifodalash
 فضانورد *fazonavard* – kosmonavt

فقیر *faqir* – kambag'al, qashshoq, faqir
 فکر کردن *fekr kardan* – o'y-lamoq, fikr yuritmoq
 فلفل *felfel* – qalampir
 فن *fan* – fan, texnika
 فوراً *fo'uran* – tezda, tezlik bilan
 فوریه *fevriye* – fevral
 فهمیدن *fahmidan* (فهم *fahm*) – tushunmoq

ق

قاب *qob* – ramka
 قبل *qobel* – loyiq, arziydigan
 قبل هدایت *qobel-e hedoyat* – boshqargan, boshqaruvchi
 قاعده *qoede* – qoida
 قایم کردن *qoyem kardan* – yashirmoq, bekitmoq, yashirib qo'ymoq
 قبا *qabo* – chopon, to'n
 قبل *qabl* – oldin, ilgari
 قبلا *qablan* – oldindan, ilgari
 قدر *qadr* – qadr, qimmat; daraja, miqdor
 قدری *qadri* – bir oz, ozgina
 قدم زدن *qadam zadan* – aylanib yurmoq
 قره *qo'rro* – قریه ning ko'plik shakli
 قرار *qaror* – barqaror bo'lish, qaror topish, va'dalashish
 قرار دادن *qaror dodan* – joylashtirmoq
 قرار داشتن *qaror doshtan* – joylashmoq, o'mashmoq
 قرار گذاشتن *qaror go'zoshtan* – va'dalashmoq, gapni bir joyga qo'ymoq
 قرار گرفتن *qaror gereftan* – qaror topmoq, joylashmoq
 قرائت *qeroat* – o'qish, qiroat
 قرائت کردن *qeroat kardan* – o'qimoq, mutolaa qilmoq
 قرن *qarn* – asr
 قرون *qo'run* – قرن ning ko'plik shakli
 قریب *qarib* – taxminan, qariyb
 قریه *qarye* – qishloq
 قسمت *qesmat* – qism, bo'lak
 قصد *qasd* – maqsad, niyat, qasd
 قضاوت کردن *qazovat kardan* – hukm chiqarmoq, hukm qilmoq
 قشنگ *qashang* – chiroyli
 قصب *qasab* – ipak parcha, mato

قضا *qazo* – taqdir, yozmish, qazo
 قضاوا *qazoro* – tasodifan, to'satdan
 قضاوت *qazovat* – hukm chiqarish, fikr bildirish
 قات *qat' kardan* – bo'lmoq, kesmoq, kesib tashlamoq, ahd qilmoq, to'xtatmoq
 قه *qet'e* – bo'lak, qism, qit'a
 قفا *qafu* – orqa
 قفصه *qafase* – shkaf, javon
 قفصه ي کتاب *qafase-ye ketob* – kitob shkafi, kitob javoni
 قلب *qalb* – qalb, yurak
 قلمي *qalami* – nozik, ingichka
 قله *qo'lle* – tog' cho'qqisi
 قلیل *qalil* – kam, ozgina, kam miqdorda
 قمر *qamar* – oy
 قواعد *qavoed* – قاعده ning ko'plik shakli
 قوطی سیگار *quti-ye sigor* – portsigar, papiros qutisi
 قول *qo'ul* – va'da, so'z
 قول دادن *qo'ul dodan* – va'da bermoq, so'z bermoq
 قوی *qavi* – kuchli, quvvatli
 قهوه *qahve* – qahva, kofe
 قهوه ای رنگ *qahveirang* – jigarrang, qahvarang
 قیمت *qeymat* – baho, narx

ک

کاخ *kox* – saroy, madaniyat uyi
 کاخ فرهنگ *kox-e farhang* – madaniyat saroyi
 کار *kor* – ish
 کار کردن *kor kardan* – ishlamoq
 کار آموزی *kor omuzi* – ish o'rganish, tajriba orttirish
 کارخانه *korxone* – zavod, fabrika, korxonona
 کارد *kord* – pichoq
 کارگر *korgar* – ishchi
 کارمند *kormand* – xodim, xizmatchi
 کارمند علمی *kormand-e elmi* – ilmiy xodim
 کاستن *kostan* (کاه *koh*) – kamaymoq, kamaytirmoq, ozaymoq
 کاستی *kosti* – kamayish, kamchilik, nuqson
 کاشتن *koshtan* (کار *kor*) – ekmoq
 کاغذ *kog'az* – qog'oz, xat

کالا *kolo* – mol, tovar
 کام *kom* – maqsad, orzu
 کام گرفتن *kom gereftan* – orzuga yetmoq
 کامل *komel* – to'liq, komil, kamolotga yetgan
 کاه *koh* – somon
 کاهلی *koheli* – dangasalik, tanballik
 کبریت *kebrit* – gugurt
 کبود *kabud* – ko'k (rang)
 کبیر *kabir* – ulug', buyuk, katta
 کت *ko't* – kamzul, pidjak
 کت و شلوار *ko't-o' shalvor* – kostum-shim
 کتابت *ketobat* – yozishma
 کتابخانه *ketobxone* – kutubxona
 کتابه *ketobe* – yozuv, biror narsa ustiga yozilgan xat, lavha
 کتب *ko'to'b* – ktab ning ko'plik shakli
 کتبی *katbi* – yozma, yozma ravishda
 کثرت *kasrat* – ko'p, ko'pchilik, ko'p miqdorda
 کتيف *kasif* – kir
 کج *kaj* – egri
 کجا *ko'jo* (کو *ku*) – qayerda? qayerga? qayer
 کچلی *kachali* – kal
 کدم *ko'dom* – qaysi
 کدبانو *kadbomu* – beka
 کدو *kadu* – qovoq
 کروات *krovot* – galstuk
 کردار *kerdor* – ish, harakat
 کردن *kardan* (کن *ko'n*) – qilmoq
 کرگدن *kargadan* – karkidon (issiq mamlakatlarda yashaydigan yirik hayvon)
 کره *ko'rre* – yer kurrasi, kurra
 کژدم *kaj:do'm* – chayon
 کس *kas* – kishi, kimsa
 کسل *kasel* – noxush, diltang
 کشاورزی *keshovarzi* – qishloq xo'jaligi
 کشت *kesht* – ekin, ekish
 کشتزار *keshtzor* – ekinzor
 کشتن *keshtan* (کار *kor*) – ekmoq

كشتن *ko'shtan* (كش *ko'sh*) – o'ldirmoq
 كشتى *kashti* – kema, paraxod
 كشتى *ko'shti* – kurash, bellashish
 كاشك *kashk* – qurt (suzmadan qilingan)
 كاشمكاش *kashmakash* – janjal, yoqalashish, urishish
 كেশوار *keshvar* – mamlakat
 كاشيدان *kashidan* (كش *kash*) – chekmoq, tortmoq, sudramoq
 كেশيك *keshik* – navbatchi
 كف *kaf* – ko'pik; kaft
 كف زدن *kaf zadan* – chapak chalmoq
 كفش *kafsh* – oyoq kiyimi
 كل *ko'll* – butun, umum, bosh
 كلاغ *kalog'* – qarg'a
 كلام *kalom* – so'z
 كلاه *ko'loh* – bosh kiyim, shapka
 كلفت *ko'lo'ft* – yo'g'on, qalin
 كلم *kalam* – karam
 كلمه *kaleme* – so'z
 كلنگ *ko'lang* – ketmon
 كليہ *ko'lliye* – hamma, butun, tamoman
 كمك *ko'mak* – ko'mak, yordam
 كمك كردن *ko'mak kardan* – ko'maklashmoq, yordamlashmoq, yordam bermoq
 كنار *kenor* – qirg'oq, sohil, bir narsani cheti
 كند *ko'nd* – sekin, orqada qolish; o'tmas
 كندن *kandan* (كن *kan*) – uzmoq, yulmoq, yechmoq, qazimoq
 كنفرانس *ko'nferans* – konferensiya, leksiya, ma'ruza
 كنون *ko'nun* – hozir, shu payt
 كوني *ko'muni* – hozirgi, hozirgi zamon
 كوتاه *kutoh* – qisqa, kalta
 كوتاه كردن *kutoh kardan* – qisqartmoq, kalta qilmoq
 كوتاه قند *kutohqad* – past bo'yni
 كۈچك *kuchek* – kichik
 كودك *kudak* – bola
 كودكستان *kudakeston* – bog'cha
 كوشش *kushesh* – harakat, intilish
 كوشش كردن *kushesh kardan* – intilmoq, harakat qilmoq
 كوفتن *kuftan* (كوب *kub*) – urmoq, yanchmoq, qoqmoq
 كوله بار *kulebor* – xurjin, yelkadagi yuk

كوه *kuh* – tog'
 كه *ke* – kim?
 كين *ko'han* – qadimgi, eski
 كينه *ko'hne* – eski
 كى *key* – qachon?
 كسه *kise* – cho'ntak, xaltacha
 كيف *kif* – portfel, papka
 كيفيت *keyfiyyat* – kayfiyat; xususiyat, sifat
 كين *kin* – gina, dushmanlik
 كيهن *keyhon* – koinot, jahon, olam

گ

گام *gom* – qadam
 گام بر داشتن *gom bar-doshtan* – qadam tashlamoq
 گاو *gov* – sigir
 گهواره *gahvare* – beshik, belanchak
 گچ *gach* – bo'r
 گذاشتن *go'zoshtan* (گزار *go'zor*) – qo'yimoq
 گذرانیدن *go'zaronidan* – o'tkazmoq
 گذرش *go'zaresh* – o'tadigan joy, o'tish joyi
 گذاشتن *go'zashtan* (گزر *go'zar*) – o'tmoq
 گر *gar* – اگر ning qisqa shakli
 گران *geron* – qimmat
 گرايدن *geroyidan* (گرای *geroy*) – intilmoq, niyat qilmoq, mayil bo'lmoq
 گریه *go'rbe* – mushuk
 گرد *gard* – chang, gard, poroshok
 گرد *gerd* – dumaloq
 گرداب *gerdob* – girdob
 گرد آمدن *gerd omdan* – to'planmoq, yig'ilmoq
 گرد آوردن *gerd ovaridan* – to'plamoq, yig'imoq
 گردانگرد *gerdogerd* – atrof, tevarak, hamma yoq
 گرد آلود *gardolud* – changa botgan, hamma yog'i chang
 گردش *gardesh* – aylanish, sayil qilish
 گردش كردن *gardesh kardan* – aylanib yurmoq, sayil qilmoq
 گردان *gardan* – bo'yin
 گردو *gerdu* – yong'oq
 گرد هم نشستن *gerd ham neshastan* – tevarak bo'lib o'tirmoq

گردیدن *gardidan* (گرد *gard*) – aylanmoq
 گرسنه *go'ro'sne* – och (qorin)
 گرسنگی *go'resnegi* – ochlik
 گرفتن *gereftan* (گیر *gir*) – olmoq, ushlamoq
 گرفتار *gereftor* – tutqin, bechora
 گرگ *go'rg* – bo'ri
 گرم *garm* – issiq
 گروه *go'ruh* – guruh, grupp
 گردان کردن *geryon kardan* – yig'lamoq
 گردبان *geribon* – yoqa
 گردیدن *go'rixtan* (گریز *go'riz*) – qochmoq
 گریه *gerye* – yig'i
 گردان کردن *gerye kardan* – yig'lamoq
 گزارش *go'zoresh* – xabar, hisobot; ma'ruza
 گزارش دادن *go'zoresh dodan* – xabar bermoq, ma'ruza qilmoq
 گرد کردن *gaz kardan* – (metrlab) o'lchamoq
 گردیدن *gazidan* (گز *gaz*) – chaqmoq, tishlamoq
 گسترده *go'stardan* (گستر *go'star*) – yoymoq, yozmoq
 گشادن *go'shodan* (گشا *go'sho*) – ochmoq, yoymoq
 گشایش *go'shoyesh* – ochilish
 گشایش یافتن *go'shoyesh yoftan* – ochilmoq
 گفتگو *go'fto'gu* – so'zlashish, suhbat
 گردان کردن *go'fto'gu kardan* – so'zlashmoq, suhbatlashmoq
 گفتن *go'fian* (گو *gu*) – aytmoq, demoq
 گل *go'l* – gul
 گل *gel* – loy
 گلایی *go'lobi* – nok
 گلگشت *go'lgasht* – gulzorda kezish
 گم *go'm* – yo'qolgan, yo'qotish
 گردان کردن *go'm kardan* – yo'qotmoq
 گم شدن *go'm sho'dan* – yo'qolmoq
 بردن *go'mon bo'rdan* – gumon qilmoq, shubhalanmoq, faraz qilmoq
 گمرک *go'mro'k* – bojxona, gumruksxona
 گنبد *go'mbad* – gumbaz
 گنج *ganj* – xazina
 گنجشک *go'njeshk* – chumchuq
 گنجینه *ganjine* – xazina
 گندم *gando'm* – bug'doy

گندمگون *gando'mgun* – bug'doy rang
 گنه *go'nah* – گناه ning qisqa shakli
 گوجه فرنگی *go'ujefarangi* – pomidor
 گود *gud* – chuqur
 گودال *gudol* – chuqurlik, zovur
 گورکن *gurkan* – go'rkov
 گوزن *gavazn* – kiyik
 گوسفند *gusfand* – qo'y
 گوش دادن *gush dodan* – quloq solmoq, eshitmoq
 گوشه *gushe* – burchak
 گول *gul* – aldash
 خوردن *gul xo'rdan* – aldanmoq
 زدن *gul zadan* – aldamoq
 گونگون *gunogun* – turli, har xil
 گوهر *go'uhar* – gavhar
 گوهری *go'uhari* – zargar, gavhar bilan shug'ullanuvchi
 گوینده *guyande* – diktor
 گویی *guyo* – go'yo
 گاهی *gahi* – ba'zan
 گیتی *giti* – dunyo, olam
 گیلان *gilos* – stakan, rumka

ل

لابد *lo-bo'dd* – ehtimol, balki; albatta; xohlasa-xohlamasa
 لحوّل گفتن *loho'ul go'fian* – taajjuublanmoq
 لاغر *log'ar* – oriq, ozg'in
 لاشه *loshe* – o'lik, murda jasadi
 لاف و گزاف *lof-o'gazof* – lof qilish, bo'rttirib gapirish; maqtanish
 لا قید *lo-qeyd* – xafsalasiz, befarq, loqayd
 لاک زده *lokszade* – muhrlangan, surguchlangan
 لانه *lone* – in, uya
 لباس *lebos* – kiyim, libos
 لبخند *labxand* – tabassum, kulgi
 زدن *labxand zadan* – kulib boqmoq, tabassum qilmoq
 لبانیات *labaniyat* – sut mahsulotlari
 لحف *lehof* – ko'rpa
 لخت کردن *lo'xt kardan* – yechintirmoq
 لخت شدن *lo'xt sho'dan* – yechinmoq

لرزیدن *larzidan* – titramoq
 لطفاً *lo'tfan* – iltifot bilan, marhamat qilib
 لغو *lag'v* – bekor qilish, tugatish; bema'nilik, ezmalik
 لغو داشتن *lag'v doshtan* – bekor qilinmoq, tugatilmoq
 لفظ *lafz* – so'z, ibora; talaffuz
 لقمه *lo'qme* – osham, luqma
 لقمه چیدن *lo'qme chidan* – tilamchilik qilmoq, gadoychilik qilmoq
 لهذا *lehazo* – shuning uchun, shu sababli
 لهستان *laheston* – Polsha
 لولی *luli* – lo'li, aldoqchi
 لیکن *likan* – lekin

ما *mo* – biz
 ماء *mo'* – suv
 مات *mot* – hayron, taajjub
 مات بردن *mot bo'rdan* – ajablantirmoq, hayron qilmoq
 مات و منگ *mot-o' mang* – ajablanish, hayratda qolish, hangu mang bo'lish
 ماچ کردن *moch kardan* – o'pmoq
 مادر *modar* – ona
 مادر بزرگ *modar-bo'zo'rg* – buvi
 مادر زن *modar-zan* – qaynona
 ماده *modde* – modda
 مل *mor* – ilon
 مارس *mors* – mart
 ماست *most* – qatiq
 ماشین *mashin* – mashina, avtomobil
 ملک *molek* – mulk egasi, mulkdor
 ماکیان *mokiyon* – tovuq
 مالیدن *molidan* (مال *mol*) – surtmoq, ishqalamoq
 مامان *momon* – oyi
 مأموریت *ma'muriyat* – topshiriq, vazifa, xizmat; به مأموریت رفتن *be ma'muriyat raftan* – xizmatga bormoq, komandirovkaga ketmoq
 ماندن *mondan* (مان *mon*) – qolmoq
 مانند *monand-e* – kabi, singari
 ماوا *ma'vo* – boshpana, bir joyning yashovchisi
 ماوراءالنهر *movaro-o'n-nahr* – ikki daryo (Amudaryo va Sirdaryo) oralig'i

ماه *moh* – oy
 ماه افرین *mohofarin* – oydek go'zal
 ماهی *mohi* – baliq
 ماهی گیر *mohigir* – baliqchi
 ماهی گیری *mohigiri* – baliq ovlash
 ماهیه *moye* – boylik; mohiyat, sabab
 مباحثه *mo'bohese* – bahs, munozara, diskussiya
 مباحسه *mo'bohese* – hisob-kitob
 مبارزه *mo'boraze* – kurash
 مبارزه کردن *mo'boraze kardan* – kurashmoq
 مبدل کردن *mo'baddal kardan* – aylantirmoq, o'zgartmoq
 متأسفانه *mo'taasefone* – baxtga qarshi, afsus
 متالم کردن *mo'ta'allem kardan* – tashvishga solmoq, azobga qo'yimoq
 متحده *mo'ttahede* – birlashgan
 متجاوز بودن *mo'tajovuz budan* – ortiq bo'lmoq, oshiqcha bo'lmoq
 متداول *mo'tadovel* – oddiy, amaliy, ishlatiladigan
 متداول گردیدن *mo'tadovel gardidan* – qabul qilinmoq, amalga oshirilmoq
 متصرف شدن *mo'tasarref sho'dan* – ishg'ol qilmoq, qo'lga kiritmoq, egallamoq
 متصل *mottasel* – uzluksiz, muttasil
 متعجب بودن *mo'ta'ajeb budan* – ajablanmoq, taajjublanmoq
 متعلق *mo'ta'alleg* – tegishli, taalluqli
 متغیر شدن *mo'tag'ayyer shodan* – achchiqlanmoq, g'ayri kelmoq
 متفرقه *mo'tafarreqe* – turli, har xil; tarqoq holda
 متقن *mo'ttaqen* – ishonchli, aniq
 متلك *matalak* – latifa, hikmat, anekdot
 متوسطه *mo'tavossete* – o'rta
 متمول *mo'tamavvel* – boy
 متن *matn* – tekst, matn
 متنفر *mo'tanaffer* – nafratlanuvchi, jirkanuvchi
 متنفر شدن *mo'tanaffer sho'dan* – nafratlanmoq
 متوجه *mo'tavajjeh* – (bir narsaga) qaratilgan, yo'nalgan
 مثل *masal* – masal, maqol
 مثل *mesl-e* – kabi, singari
 مجارستان *majareston* – Vengriya
 مجاری *majori* – مجرا ning ko'plik shakli
 مجال *majol* – imkoniyat, majol
 مجاناً *majjonan* – tekin, bepul

مجددا *mo'jaddedan* – qaytadan, yangidan
 مجرا *majro* – tarmoq, suvning (daryoning) oqqan yeri, suv o'zani
 مجرد *mo'jrad* – bo'ydoq, yolg'iz
 مجلس *majles* – majlis, yig'in
 مجلل *mo'jallal* – hashamatli, dabdabali, azim
 مجلة *majalle* – jurnal
 مجموع *majmu'* – jam bo'lgan, ko'p narsaning birga qo'shilgani
 مجموعه *majmu'e* – to'plam, majmua
 محاسبه *mo'hosabe* – hisoblash
 محل *mo'hol* – amalga oshmaydigan, mumkin bo'lmagan
 محبس *mahbas* – qamoq, tyurma
 محبوس *mahbus* – qamalgan, mahbus
 محبوس شدن *mahbus sho'dan* – qamoqqa tushmoq, qamalmoq
 محرماته *mahramone* – yashirin, maxfiy; maxfiy ravishda, yashirincha
 محزون *mahzun* – g'amgin, qayg'uga botgan, xafa
 محسوب شدن *mahsub sho'dan* – hisoblanmoq
 محصل *mo'hassel* – talaba, o'quvchi
 محقر *mo'haqqar* – nafratga uchragan, tahqirlangan, manfur, la'nati
 محل *mahall* – joy, makon
 محنت *mehnat* – azob, mashaqqat
 محوطه *mohavvete* – maydon, namoyish qilish uchun ajratilgan joy
 مخارج *mo'xorej* – chiqim, sarf, xarajat
 مخازن *maxozen* – مخزن ning ko'plik shakli
 مخالف *mo'xolef* – qarshi, zid, muxolif
 مختصر *mo'xtasar* – qisqa, muxtasar
 مختلف *mo'xtalef* – turli, har xil
 مخزن *maxzan* – ombor, sklad, xazina
 مخزن آب *maxzan-e ob* – suv ombori
 مخلص *mo'xles* – samimiy, qadrdon, samimona
 مخلوط *maxlut* – aralashgan, aralash
 مخوف *maxuf* – qo'rqinchli, dahshatli, xavfli
 مداد *medod* – qalam
 مدیر *mo'dir* – mudir, direktor, boshliq
 مراجعت *mo'roja'at* – qaytish
 کردن مراجعت *mo'roja'at kardan* – qaytmoq, qaytib kelmoq
 مراجعین *mo'roje'in* – murojaat qiluvchilar, kliyentlar
 مربع *mo'rabba'* – kvadrat; متر مربع *metr-e mo'rabba'* – kvadrat metr
 مربوط *marbut* – bog'liq, aloqador
 مربوط بودن *marbut budan* – bog'liq, aloqador bo'lmoq, bog'liq bo'lmoq

مرتب *mo'rattab* – muntazam, tartibli ravishda
 مرخصی *mo'raxxasi* – otpusk, kanikul, ta'til
 مرد *mard* – kishi, erkak
 مردن *mo'rdan* (میر *mir*) – o'lmoq
 مرز *marz* – chegara
 مرغ *mo'rg'* – qush, tovuq
 مرغوب *mo'rg'ob* – o'rdak
 مرکبات *mo'rakkabot* – sitrus o'simliklar, sitrus mevalar
 مرگ *marg* – o'lim
 مرور *mo'rur* – o'tish
 مریض *mariz* – kasal, bemor
 مریض شدن *mariz sho'dan* – kasal bo'lmoq, bemor bo'lmoq
 مزارع *mo'zore'* – مزرعه ning ko'plik shakli
 مزایا *mazoyo* – مزیت ning ko'plik shakli
 مزبور *mazbur* – qayd qilingan, eslatilgan, mazkur
 مزد *mo'zd* – ish haqi
 مزرعه *mazra'e* – ekin maydoni, dala
 مزه *mazmaze* – yalash, tatish, tatib ko'rish
 مزیت *maziyat* – fazilat, afzallik, oliy sifat; yutuq
 مساعدت داشتن *mo'soedat doshtan* – yordam olmoq, imkoniyatga ega bo'lmoq
 مسافت *masofat* – masofa
 مسافرت کردن *mo'soferat kardan* – safar qilmoq, sayohat qilmoq
 مستخبر *mo'staxbar* – ogoh, xabardor
 مستغنی *mo'stag'ni* – muhtoj bo'lmagan, muhtoj emas, ta'minlangan
 مستند *mo'staned* – hujjatli
 مسدود *masdud* – to'silgan, chegaralangan
 مسدود کردن *masdud kardan* – to'smoq, yopib qo'yimoq, chegaralab qo'yimoq
 مسکن *maskan* – turar joy, yashash joyi, maskan
 مسکین *meskin* – qashshoq, juda kambag'al, gadoy
 مسلح *mo'sallah* – qurollangan, qurolli
 مسلسل *mo'salsal* – zanjir kabi ulanib ketgan, ketma-ket
 مسواک *mesvok* – tish tozalagich
 مسواک زدن *mesvok zadan* – tish tozalamoq
 مشاور *mo'shover* – maslahatchi, konsultant, mashvaratchi
 مشاهده کردن *mo'shohade kardan* – o'z ko'zi bilan ko'rmoq, kuzatmoq
 مشتری *mo'shtari* – xaridor
 مشرق زمین *mashreq-zamin* – Sharq, sharq territoriyasiga tegishli

— *mashruh* — mufassal, batafsil
mashvarat — maslahat
mashvarat kardan — maslahat qilmoq, maslahatlashmoq
mo'sohabe — suhbat, suhbatlashish, intervyu
mo'sallo — namoz o'qish uchun mo'ljallangan joy, joynamoz
matrah namudan — muhokamaga qo'yimoq, muhokama qilmoq
matlab — masala, narsa, mavzu
mo'ttale' — xabardor, ogoh
mo'ttale' kardan — xabardor qilmoq, ogoh qilmoq
mo'tma'en — ishonch, ishongan
mo'tma'en budan — ishonmoq
mo'odel — barobar
mo'oser — hozirgi, hozirgi zamon, zamondoshi
mo'oleje — davolash
mo'oleje kardan — davolamoq
mo'oleje yofian — davolanmoq, sog'aymoq, shifo topmoq
mo'taqed budan — ishonmoq, ishonchga ega bo'lmoq
ma'dan — kon, ma'dan
ma'dud — cheklangan, ma'lum miqdordagi
ma'zerat xostan — uzr so'ramoq, kechirim so'ramoq
mo'arrafi kardan — tanishtirmoq, taqdim etmoq
ma'ruf — mashhur, tanilgan, atoqli
mo'attal budan — ushali qolmoq
mo'allo kardan — ulug'lamoq
ma'mul — qabul qilingan, amaldagi
mag'oze — magazin
mo'goyarat doshtan — muxolif bo'lmoq, qarshi bo'lmoq
mag'z — miya, ilik, mag'z
mag'lub soxtan — yengmoq
mo'ft — tekin, bepul
mo'faxter — g'ururli kishi, mag'rur, faxrli
mo'frad — birlik
mo'fid — foyda, foydali
maqom — o'rin, mansab, maqom
mo'qobel — qarama-qarshi, muqobil
mo'qoyese — solishtirish, qiyos qilish
mo'qovemat — qarshilik, ziddiyat
mo'qovemat kardan — qarshilik bildirmoq, qarshilik qilmoq

maqbare — qabr, maqbara, mavzoley
maqruz — qarzdor
mo'kotebe — xat yozish turish, xat yozishish
mo'kotebe kardan — xat yozish turmoq, xat yozishmoq
mo'koleme — so'zlashish, suhbat, dialog
makon — joy, makon
mo'karrar — takror, qayta-qayta, bir necha bor
mo'ka'ab — kub, kubik; *metr-e mo'ka'ab* — kubometr
magas — pashsha
mo'lozem — qiziqish, bir narsaga berilish
mo'lotefat — iltifot, nazokat
mo'loqot — uchrashish
mo'loqot kardan — uchrashmoq
mellat — millat, xalq
mo'ltafet sho'dan — tushunmoq, fahmlamoq
melh — tuz
malax — chigirtka
malek — podshoh
melal — *melal* ning ko'plik shakli
mo'luk — *mo'luk* ning ko'plik shakli
man — men
manobe' — *manobe'* ning ko'plik shakli
manba' — manba, boshlanish
mennat — sadaqa, xayrli; minnatdorlik
mo'ntazer — kutish, intizorlik, kutuvchi
mo'ntazer budan — kutmoq, intizor bo'lmoq
mo'ndares — eskirgan, churuk, to'zigan
manzel — uy, turar joy, manzil
mo'nsaref shodan — *mo'nsaref shodan* vopz kechmoq, biror ishni qilishdan qaytmoq
manzare — ko'rinish, manzara
mo'nazzam — muntazam, uzluksiz, tartibli
manzur — maqsad
manzume — poema, doston
mo'nag'g'as sho'dan — achchiqlanmoq, g'azablanmoq
mo'nafared — yolg'iz, ajralgan
manfa'at — foyda, manfaat
menqor — tumshuq
menqor zadan — cho'qilamoq, cho'qimoq

منقذ *mo'naqqed* – tanqidchi
 مو *mu* – soch, qil
 مو به مو گفتم *mu be mu go'ftan* – ipidan ignasigacha aytib bermoq, birma-bir so'zlab bermoq
 مواد *mavodd* – ماده ning ko'plik shakli
 موج *mo'uj* – to'lqin, mavj
 موجب *mo'ujeb* – sabab, asos
 موابب *mavojeb* – ish haqi, mukofot
 مور *mur* – chumoli
 موزه *muze* – etik; muzey
 موش *mush* – sichqon
 موضوع *mo'uzu* – tema, mavzu, problema
 موقع *mo'uqe* – payt, vaqt
 موقوف *mo'uquf* – bog'liq bo'lgan, to'xtatilgan
 مولد *mo'uled* – tug'ilgan yer
 موليان *mulyon* – Mulyon (Buxorodagi ariqning nomi)
 موی شکافتن *muy-shekoftan* – ko'p o'ylamoq, fikrga cho'kmoq
 مه *me* – may
 مهر *mo'hr* – muhr, pechat
 مهتابی *mahtobi* – oydin
 مهم *mo'hemm* – muhim
 مهندس *mo'handes* – injener, muhandis
 میان *miyon* – o'rta, biror narsaning o'rtasi
 میان *miyon-e* (izofali predlog) – o'rtasida, orasida
 میر *mir* – amir
 میز *miz* – stol
 میز تحریر *miz-e tahrir* – yozuv stoli
 میزان *mizon* – o'lchov, miqdor, tarozi
 میشرنگ *mishirang* – tim qora rang
 میل *meyl* – xohish, mayl, istak
 میل داشتن *meyl doshtan* – istamoq, xohlamoq
 میله *mile* – metall tayoqcha
 میهن *mihan* – vatan

ن

نابینا *nobino* – ko'r
 ناحیه *nohiye* – rayon, qishloq, tuman
 ناخن *noxo'n* – timoq
 ناخوش *noxo'sh* – kasal

ناگاه *nogoh* – to'satdan, birdan
 ناگوار *nogavor* – ko'ngilsiz voqea, xunuk hodisa
 ناگاهان *nogahon* – to'satdan, birdan, kutilmaganda
 نامدار *nomdor* – atoqli, mashhur
 نامه *nome* – xat, maktub, noma
 ناو *nov* – korabl (harbiy), kema; kanal
 نوله *nove* – tog'ora; ariq, kichik kanal
 ناهار *nohor* – tushlik
 ناهار خوردن *nohor xo'rdan* – tushlik qilmoq, ovqatlanmoq
 ناهار خوری *nohorxo'ri* – oshxona
 نای *noy* – qarang نای
 نایل شدن *noyel sho'dan* – muvaffaq bo'lmoq, sazovor bo'lmoq
 نبات *nabot* – o'simlik
 نبرد *nabard* – jang, urush
 نبشتن *nabeshtan* – qarang نوشتن
 نتایج *natoij* – نتیجه ning ko'plik shakli
 نثر *nasr* – proza, sochma, nasr
 نجات *nejot* – qutqarish
 نجیب *najib* – zotli, asldor
 نجات دادن *nejot dodan* – qutqarmoq
 نجات یافتن *nejot yoftan* – qutulmoq, qutqarilmoq, najot topmoq
 نحو *nahv* – sintaksis, usul
 نخ *nax* – ip
 نخست *naxo'st* – birinchi, bosh
 نخست وزیر *naxo'st vazir* – primyer-ministr, bosh vazir
 نخستین *naxo'stin* – birinchi, avvalgi
 نخود *no'xo'd* – no'xat
 نخودآب *no'xo'd-ob* – no'xat sho'rva
 نرم *narm* – yumshoq, mayin
 نرم شدن *narm sho'dan* – yumshamoq
 نزدیک *nazdik* – yaqin
 نژاد *nej;od* – irq, nasl, zot
 نسخ *no'sax* – نسخه ning ko'plik shakli
 نسخ خطی *no'sax-e xatti* – qo'lyozmalar
 نسخه *no'xe* – nusxa, kopiya
 نسیم *nasim* – shabada
 نشاط *nashot* – sevinch, shodlik
 نشان *neshon* – orden; ko'rsatish
 نشان دادن *neshon dodan* – ko'rsatmoq

نشانی *neshoni* – adres; belgi
 neshastan (نشین *neshin*) – o'tirmoq
 nasoih – نصیحت ning ko'plik shakli
 nesf – yarim
 nasihat – نصیحت
 nazofat – yig'ishtirish, tartibga solish
 nezomi – harbiy
 nazm – poeziya, she'riyat, nazm
 nazmiye – politsiya idorasi
 nazir – o'xshash, teng
 na're – bo'kirish, qichqirish
 na're zadan – bo'kirmoq, qichqirmoq
 nafar – jon, kishi
 nafrin – qarg'ash, la'nat o'qish; qarg'ish, la'nat
 no'fuz – ta'sir
 no'qre – kumush, nuqra
 naqsh – rasm; rol
 naqshe – plan, reja; karta, xarita
 naql kardan – aytib bermoq, hikoya qilib bermoq
 no'kte – o'tkir idrok, chuqur fikr; muhim narsa
 negoshan (نگار *negor*) – yozmoq, chizmoq
 nekuhesh – ta'na qilish, koyish, ayblash
 negoh kardan – qaramoq, nazar solmoq
 negoh doshtan – ushlab turmoq, saqlamoq
 negaron – kutish, nigoron bo'lish
 negaroni sho'dan – bezovta bo'lmoq, tashvishga tushmoq; entikib kutmoq
 negaristan (نگر *negar*) – qaramoq
 negah-doshtan (نگهدار *negah-dor*) – saqlamoq, qarab turmoq
 namoyesh – ko'rsatish, namoyish
 namoyeshgoh – ko'rgazma
 namoyeshnome – spektakl, sahna asari
 namoyande – vakil, delegat, deputat
 namak – tuz
 namudan (نما *namo*) – ko'rsatmoq
 nang – sharmandalik, uyatlik
 no'u – yangi
 navohi – ناحیه ning ko'plik shakli
 navoxtan (نواز *navoz*) – erkalamoq; chalmoq
 navor – magnitofon tasmasi

navozesh – erkalash
 navozesh kardan – erkalamoq
 navombr – noyabr
 no'ubove – yosh bola, go'dak
 navad – to'qson
 nuzdah – o'n to'qqiz
 naveshan (نویس *navis*) – yozmoq
 nushidan (نوش *nush*) – ichmoq
 no'ukar – xizmatkor
 nav' – nav, tur, xil
 navisande – yozuvchi
 no'h – to'qqiz
 nehodan (نه *neh*) – qo'yimoq
 nahor – qarang ناهار
 nehol – nihol, yosh ko'chat
 nehon – yashirin, maxfiy, pinhona
 neho'ftan – yashirmoq, yashirinmoq
 ney – nay, qamish
 niru – kuch, quvvat, qudrat
 niz – ham, shuningdek
 nish – nayza, nish; chaqish
 nik – yaxshi
 nik-baxt – baxtli, baxtiyor
 nil – nil, ko'k, zangori bo'yoqqa ketadigan o'simlik
 nim – yarim
 nimkat – skameyka, parta

و

vored sho'dan – kirmoq
 voredot – import, ichkariga mol keltirish
 voredon – kelgindilar, kirib kelganlar
 voj:e – so'z, ibora
 vosel gardidan – kelmoq, kelib qo'shilmog, ulanmoq
 voqe' – joylashgan
 voqe'an – haqiqatda, haqiqatan
 voqef – xabardor, ogoh, voqif
 voqef budan – xabardor bo'lmoq, ogoh bo'lmoq
 vo-kardan – ochmoq, yozmoq
 vogo'zor sho'dan – taqdim etilmoq, topshirilmog
 vo-go'zoshtan – qoldirmoq; topshirmog
 voledeyn – ota-ona

واهى *vohi* – asossiz
 واهى خيال *vohi-xiyol* – xom xayol
 وبال *vabul* – og'irlik, qiyinchilik
 واجب *vajab* – qarich
 وحشت زده *vahshat zade* – dahshat bilan, vahima bilan
 ورزش *varzesh* – sport, jismoniy tarbiya
 ورزش کردن *varzesh kardan* – sport bilan shug'ullanmoq, badantarbiya qilmoq
 ورزشگاه *varzeshgoh* – stadion
 ورزشیدن *varzidan* (ورز *varz*) – mashq qilmoq
 ورزیده *varzide* – chiniqqan, baquvvat
 ورود *vo'rud* – kirish, kirib kelish
 وزرا *vo'zaro* – وزير ning ko'plik shakli
 وزغ *vazag'* – baqa, qurbaqa
 وزن *vazn* – vazn, o'lchov
 وزنه برداری *vazne-bardori* – og'ir tosh ko'tarish
 وزیدن *vazidan* (وز *vaz*) – esmoq
 وزیر *vazir* – ministr, vazir
 وساطت *vasotat* – vositachilik, dallollik
 وسایل *vasoyel* – وسیله ning ko'plik shakli
 وسعت یافتن *vo's'at yoftan* – kengaymoq, tarqalmoq
 وسیله *vasile* – vosita
 وصف *vasf* – ta'rif, vasf
 وصف کردن *vasf kardan* – ta'riflamoq, vasf etmoq
 وضع *vaz'* – vaziyat, sharoit; o'rin, mavqe
 و غیره *va g'eyre* – . . . va boshqalar
 وقوع *vo'qu'* – voqea yoki hodisaning sodir bo'lishi
 ول کردن *vel-kardan* – qo'yib yubormoq, bo'shatib yubormoq
 ولی *vali* – lekin
 وی *vey* – u (kishilik olmoshi)
 ویژه *vij:e* – maxsus; ویژه *be vij:e* – maxsus

ها *ho* – a, -mi (so'roq yuklamalari)
 هجرت کردن *hejrat kardan* – ko'chmoq, ko'chib ketmoq
 هدایا *hadoyo* – هدیه ning ko'plik shakli
 هدر *hadar* – bekorga, foydasiz
 هدیه *hadiyye* – sovg'a, hadya
 هراسن *herason* – qo'rqan, qo'rqadigan; qo'rqinch

هرگاه *har-goh* – har vaqt; agar
 هرگز *hargez* – hech qachon, hech vaqt
 هزار *hezor* – ming
 هشت *hasht* – sakkiz
 هشتاد *hashtod* – sakson
 هشتم *heshtan* (ه *hel*) = qoldirmoq, qo'ymoq
 هشتمی *hashti* – dahliz, peshayvon
 هفت *haft* – yetti
 هفتاد *haftod* – yetmish
 هفت تیر *haft-tir* – to'pponcha
 هفده *hefdah* – o'n yetti
 هلو *ho'lu* – shaftoli
 هم اکنون *hamakmun* – endilikda, hozirgi vaqtda
 همان *hamon* – o'sha, ana o'sha, hamon
 همبستگی *hambastagi* – birdamlik, bog'liqlik
 همجوار *hamjavor* – qo'shni, hamsoya
 همچنين *hamchenin* – shunday, xuddi shunday
 همسایه *hamsoye* – qo'shni
 همسر *hamsar* – umr yo'ldoshi, xotin
 هم مرز *hammarz* – chegaradosh
 همواره *hamvare* – hamisha, doim
 همین *hamin* – shu, mana shu
 هندسه *handase* – geometriya
 هندوانه *hendevone* – tarvuz
 هنر *ho'nar* – san'at, hunar
 هنرپیشه *ho'narpishe* – artist
 هنردوست *ho'nardust* – havaskor
 هنرستان *ho'narestan* – (hunar, san'at) bilim yurti
 هنرمند *ho'narmand* – san'atkor, san'at arbobi
 هنگام *hangom* – payt, vaqt
 هنوز *hamuz* – hali, hali ham, shu vaqtga qadar
 هواپیما *havoeymo* – samolyot
 هواخوری *havoxo'ri* – ochiq havoda yurish
 هول *ho'ul* – qo'rqinch
 هویج *havij* – sabzi
 هیچ کدام *hich ko'dom* – hech kim, hech qaysi
 هیچ کس *hich kas* – hech kim
 هیزم *hizo'm* – o'tin
 هیزم شکن *hizo'm shekan* – o'tin yoruvchi, o'tin teruvchi

یاد آوری *yod-ovari* – eslash, esga olish, xotirlash
 یاد بود *yod-bud* – xotira, esdalik
 یاد داشت *yod-dosht* – memorandum, nota, xotira, esdalik
 یادگاری *yodgori* – esdalik, suvenir
 یاد گرفتن *yod gereftan* – o'rganmoq
 یار *yor* – yor, do'st
 یاری داندن *yori dodan* – yordamlashmoq, ko'maklashmoq
 یازده *yozdah* – o'n bir
 یافتن *yoftan* (یاب *yob*) – topmoq
 یخه *yaxe* – yoqa
 یغما *yag'mo* – talon-taroj, talonchilik, bosqinchilik
 یقین داشتن *yaqin doshtan* – ishonmoq
 یک *yek* – bir
 یک خورده *yek-xo'rde* – biroz
 یک راست *yek rost* – bir yo'la, to'g'ri
 یکمکرر *yekreshite* – bir qator
 یکسره *yeksare* – bir yo'la, to'g'ri
 یگانگی *yegonegi* – birlik, yolg'izlik, birdamlik
 یقین *yaqin* – ishonch, e'tiqod, ishonganlik
 یواشکی *yavosheki* – yashirincha, hech kimga bildirmay, sekingina,
 ohista
 یوم *yo'um* – kun
 ییلاق *yeyloq* – yaylov, dala, shahar tashqarisidagi uy-joy, dala hovli

O'zbekcha – forschalug'at

A

A'zo – عضو *o'zv*.
 Achchiq – تلخ *talx*.
 Adres – نشانی خانه *neshoni-ye xone*, آدرس *adres*.
 Afsus – تأسف *ta'asso'f*.
 Afsuslanmoq – تأسف خوردن *ta'asso'f xo'rdan*.
 Ajratmoq – جدا شدن *jo'do sho'dan*.
 Aka – برادر بزرگ *barodar-e bo'zo'rg*.
 Akademiya – فرهنگستان *farhangeston*, Fanlar akademiyasi – فرهنگستان علوم *farhangeston-o'lum*.
 Aka-uka – برادر *barodar*.
 Aksincha – برعکس *bar-aks*.
 Albatta – حتماً *hatman*.
 Almashtirmoq – عوض کردن *a'vaz kardan*, تبدیل کردن *tabdil kardan*.
 Aloqa – رابطه *rohete* (ko'plik shakli *ravobet*).
 Amaki – عمو *amu*.
 Amma – عمه *ame*.
 Arbob, xodim – راجل *rajo'l*, Jamoat arbobi – راجل اجتماعی *rajo'l-e ejtimoiy*.
 Ardoqlab, e'zozlab kelingan – قائل احترام شده *qobel-e ehterom sho'de*.
 Ariq, anhor – رود *rud*, جوی *juy*.
 Armiya – ارتش *artesh*.
 Artist – هنرپیشه *ho'narpishe*.
 Asosiy – اساسی *asosiy*, عمده *o'mde*.
 Asr – قرن *qarn*.
 Auditoriya – کلاس درس *kelas-e dars*.
 Aviapochta – پست هوایی *po'st-e havoyi*.
 Avval – ابتدا *ebtedo*, اول *avval*.
 Aylanish – گردش *gardesh*.
 Aylanmoq – چرخیدن *charxidan*.
 Aylanmoq, aylanib yurmoq – گردش کردن *gardidan*, گردش کردن *gardesh kardan*.
 Ayol – زن *zan*.
 Ayrim – برخی *barxi*, بعضی *ba'zi*.
 Aytmoq – گفتن *go'fian*.
 Aziz, qadrdon – دوست گرامی *geromi*, Aziz do'st – دوست گرامی *dust-e geromi*.

B

Ba'zi – برخی *barxi*, بعضی *ba'zi*.
 Badantarbiya qilmoq – ورزش کردن *varzesh kardan*.

Bajarmoq – انجام دادن *anjom dodan*.
 Baliq – ماهی *mohi*.
 Baliq ovlash – ماهی گیری *mohigiri*.
 Barmoq – انگشت *ango'sht*.
 Baxt-saodat – کامیابی *komyobi*, خوشبختی *xo'shbaxti*.
 Bayram – جشن *jashn*.
 Bayram qilmoq – جشن گرفتن *jashn gereftan*.
 Bekat – ایستگاه *istgoh*.
 Bekitmoq, yashirmoq; kiydirmoq, yopmoq – پوشاندن *pushondan*.
 Bermoq – دادن *dodan*.
 Bezamoq, bezatmoq – آرامش *orostan*.
 Bezatmoq – آرامش آرایش دادن *oroyesh dodan*.
 Bilan, birga – با *bo*, با هم *bo ham*.
 Bilim – دانش *donesh*.
 Bilish – بدان *balad*. Siz forschani bilasizmi? – شما فارسی بلدید؟ – *sho'mo forsi baladid?*
 Bilmoq – بدان *balad budan*, دانستن *donestan*.
 Bino – ساختمان *saxtomon*, بنا *bano*, عمارت *emorat*.
 Bir nechta, bir qancha – چندی *chandin*.
 Biroz – کمی *kami*.
 Birinchi – اول *avval*, یکم *yeko'm*, نخست *no'xo'st*.
 Bo'lim – شعبه *sho'be*.
 Bo'lmoq – شدن *sho'dan*.
 Bo'r – گچ *gach*.
 Bo'sh, quruq – خالی *xoli*.
 Bo'yin – گردن *gardan*.
 Bodring – خیار *xiyor*.
 Bog'lamoq – بستن *bastan*, پیوستن *peyvastan*.
 Bog'liq – مربوط *marbut*.
 Bola – بچه *bache*, کودک *kudak*.
 Bolalar bog'chasi – کودکانستان *kudakeston*.
 Bor bo'lmoq – داشتن *doshtan*.
 Bosh – سر *sar*.
 Bosh kiyim – کلاه *ko'lah*.
 Boshlamoq – آغاز کردن *og'oz kardan*, شروع کردن *sho'ru' kardan*.
 Boshqa – دیگر *digar*, سایر *soyer*.
 Bosmoq, bosib chiqarmoq – چاپ کردن *chop kardan*.
 Boy – ثروتمند *sarvatmand*, ثروت *mo'tamavvel*, غنی *g'ani*.
 Boylik – ثروت *sarvat*.
 Bug'doy – گندم *gando'm*.
 Bugun – امروز *emruz*.
 Bulut – ابر *abr*.
 Bulutli – ابری *abrnok*, ابری *abri*.
 Bundan tashqari – علاوه بر این *a'love bar in*, غیر از این *g'eyr az in*.

Burun – بینی *bini*.
 Buva – پدر بزرگ *pedar buzurg*.
 Buvi – مادر بزرگ *modar buzurg*.
 Buyuk – عظیم *azim*.
 Buyarmoq – فرمودن *farmon*.
 Buyurtma – سفارش *safarsh*.

Dam – استراحت *istirahat*.
 Dam olish kuni – تعطیل *ta'til*.
 Dam olmoq – استراحت کردن *istirahat kardan*.
 Dam, dam olish – تعطیل *ta'til*.
 Darslik – کتاب درسی *kitab-i dars*.
 Daryo – رود *rud*.
 Dasturxon – سفره *safar*.
 Dasturxon yozmoq – سفره نوشتن *safar-novishtan*.
 Davolamoq – درمان کردن *darman kardan*.
 Davom – ادامه *idom*.
 Davom etmoq – ادامه دادن *idom berdan*.
 Davom ettirmoq – ادامه دادن *idom berdan*.
 Davomida – در ادامه *idomida*.
 Dengiz – دریا *darya*.
 Deraza – پنجره *panjira*.
 Diktor – گوینده *govandeh*.
 Diqqat – توجه *divqat*.
 Diqqat qilmoq – توجه کردن *divqat kardan*.
 Diqqatga sazovor – جذاب *javab*.
 Doim – همیشه *hameshah*.
 Doktor – پزشک *parvarsh*.
 Doska artadigan tartaq – تابلو *table*.

Ega bo'lmoq – مالک شدن *malak kardan*.
 Ekmoq – کاشتن *kashidan*.
 Er – شوهر *shohar*.
 Erikuk – مرد *marid*.
 Ertaga – فردا *farda*.
 Ertalab – صبح *sobh*.
 Eslan chiqarmoq – یاد آوری *yad o'ristan*.
 Eshak – خر *xor*.
 Eshik – در *dar*.

Eshitmoq – شنیدن *shenidan*,
Eski – کهنه *ko' hne*.

F

Fakultet – دانشکده *doneshkade*.
Familiya – اسم خانوادگی *esm-e xonevodegi*.
Farq (tafovut) – تفاوت *tafovo' t*.
Forscha-o'zbekcha lug'at – فرهنگ فارسی به ازبکی *farhang-e forsi be o'zbeki*.
Foyda – سود *sud*.
Foyda keltirmoq – سودی بخشیدن *sudi baxshidan*.
Foydalanmoq – استفاده کردن *estefode kardan*.

G

Galstuk – کراوات *kravat*.
Gap – حرف، جمله *jo'mle*.
Gaplashmoq – حرف زدن *harf zadan*.
Gazeta – روزنامه *ruznome*.
Germaniya – آلمان *olmon*.
Go'zal – زیبا *qashang*, زیبا *zibo*.

H

Hadya, sovg'a – هدیه *hadiyye*, سوغا *so'ug'o*.
Haligacha – تا به حال *to be hol*.
Har doim, hamisha – همیشه *hamishe*.
Har xil – مختلف *mo'xtalef*, گوناگون *gunogun*.
Harakat qilmoq – کوشش کردن *kushesh kardan*, سعی کردن *sa'i kardan*.
Harbiy – نظامی *nezomi*.
Hashamatli – باشکوه *bo sho'kuh*.
Hayit – عید *eyd*.
Hech qachon, hech vaqt – هرگز *hargez*.
Hisoblanmoq – محسوب شدن *mahsub sho'dan*.
Hunar – هنر *ho'nar*.
Hoi-ahvol so'ramoq – احوالپرسی کردن *ahvolpo'rsi kardan*.
Hovli – حیاط *hayot*.
Hozir – اکنون *alnun*, حالا *hola*.
Hozir bo'lganlar – حاضرین *hozirin*.
Hozirgi – معاصر، کنونی *ko'nuni*, *mo'asiri*.

I

Ichkari – درون *darun*, نوی *tu*.
Idish – ظرف *zarf* (*ko'pligi* – ظروف *zo'ruf*).

Ildiz – ریشه *rishe*.
Ilgari – پیش *pish*.
Ilon – مار *mor*.
Iltimos qilmoq – خواهش کردن *xohesh kardan*.
Iltimos, istak – خواهش *xohesh*.
In – سوراخ *surox*, لایه *lone*.
Indin – پس فرنا *parfardo*.
Inqilob – انقلاب *enqelob*.
Institut – دانشکده *doneshkade*, انستیتو *anstitu*.
Ipak – ابریشم *abrisho'm*.
Irg'itmoq – انداختن *andaxtan*.
Ish – کار *kar*.
Ishlamoq – کار کردن *kar kardan*.
Ishonch – اعتماد *e'temod*.
Ishonmoq – باور کردن *bovar kardan*.
Ishtirok etmoq – شرکت کردن *sherkat kardan*.
Issiq – گرم *garm*.
Ittifoq – اتحاد *ettehod*.
Izoh, bayon – توضیح *to'uzih*.
Izohlab bermoq – توضیح دادن *to'uzih dodan*.

J

Jahli chiqmoq – خشمگین شدن *xashmgin sho'dan*.
Jamlamoq – جمع کردن *jam' kardan*.
Javob bermoq – جواب دادن، پاسخ دادن *javob dodan*, *paso'x dodan*.
Jigarrang – قهوه ای رنگ *qahveyirang*.
Jihozlamoq – مجهز کردن *mo'johuz kardan*.
Jo'namoq – رفتن *raftan*.
Jo'natmoq – فرستادن *ferestodan*, ارسال کردن *ersol kardan*.
Juda – خیلی *xeyli*.
Juda yaxshi – خوب *xeyli xub*.
Jun – پشم *pashm*.
Jurnal – مجله *majalle*.

K

Kabi – مانند *monand-e*, مثل *mest-e*.
Kanal – ترعه *to'ze*.
Karam – کلم *kalam*.
Karavot – تاختنوب *taxtexob*.
Kartoshka – سیب زمینی *sibzamini*.
Kasal – مریض *mariz*, بیمار *bimor*.
Kasal bo'lmoq – مریض شدن *mariz sho'dan*.
Katta – بزرگ *bo'zo'rg*.

Kech – تیر *dir*.
Kech qolmoq – تیر کردن *dir kardan*.
Kech, kechki payt – عصر *shom*, عصر *'asr*.
Kecha – دیروز *diruz*.
Kechirasiz – ببخشید *bebaxshid*.
Kechirim – عذر *o'zr*.
Kechirim so'ramoq – عذر خواستن *o'zr xostan*.
Kelin – عروس *'arus*.
Kelmoq – آمدن *omadan*, تشریف آوردن *tashrif ovardan*.
Keltirmoq – آوردن *ovardan*.
Keng – وسیع *vasi'*, گشاد *go'shod*.
Kesmoq – بریدن *bo'ridan*.
Ketmoq – رفتن *raftan*, تشریف بردن *tashrif bo'rdan*.
Kichik – کوچک *kuchek*.
Kino – سینما *sinema*.
Kirmoq – وارد شدن *vuved sho'dan*, داخل شدن *doxel sho'dan*.
Kiyim – لباس *lebas*, پوشاک *pushok*.
Kiymoq – پوشیدن *pushidan*.
Klassik – کلاسیک *kelosik*.
Klassik asarlar – آثار کلاسیک *osor-e kelosik*.
Ko'cha – کوچه *kuche*, خیابان *xiyobon*.
Ko'chirib yozmoq – رونویسی کردن *runavisi kardan*.
Ko'mir – زغال سنگ *zo'g'ol, tosh ko'mir*.
Ko'p – بسیار *zeyl, ziyod*, زیاده *zeyd*.
Ko'pincha – اغلب *ag'lab*.
Ko'proq – بیشتر *bishtar*.
Ko'rgazma – نمایشگاه *namoyeshgoh*.
Ko'rinmoq – ظاهر شدن *zaher sho'dan*.
Ko'rmoq – دیدن *idish*.
Ko'rsatmoq – نشان دادن *nashon sho'dan*.
Ko'tarilmoq – بالا رفتن *Yu bala raftan*.
Ko'tarmoq, ko'tarib olmoq – برداشتن *burish*.
Ko'ylak – پیراهن *pirahan*.
Ko'z – چشم *chushin*.
Komandirovka – مأموریت *komandirovka*.
Komandirovkaga ketmoq – مأموریت رفتن *komandirovkaga ketish*.
Kon, ma'dan – معدن *kon, ma'dan* (ko'plik shakli).
Konstitutsiya – قانون اساسی *qonun asosiy*.
Koptok – کاپوشون *koptok*.
Koptok o'ynamoq – کاپوشون بازی *koptok o'yini*.
Kosmonavi – کیهانگرد *kosmonavi*.
Kosmos – کیهان *kosmos*.
Kostum-shim – کت و شلوار *ko'stym-shim*.
Kreslo – کرسی *kreslo*.

Kub – مکعب *mo'ka'ab*.
Kubometr – متر مکعب *metr-e mo'ka'ab*.
Kulmoq – خندیدن *xandidan*.
Kumush – نقره *no'gre*.
Kun – روز *ruz*.
Kutib olmoq – استقبال کردن *esteqbol kardan*.
Kutmoq – منتظر بودن *mo'ntazer budan*.
Kvadrat – مربع *mo'rabba'*.

L

Lavlagi – چغندر *cho'g'andar*.
Lift – آسانسور *osonsur*.
Lug'at – لغت *lo'g'at*, فرهنگ *farhang*.

M

Ma'lumot – اطلاعات *ettelo'ot*.
Ma'ruza qilmoq – سخنرانی کردن *so'xanroni kardan*.
Ma'ruza, nutq – سخنرانی *so'xanroni*.
Madaniyat – تمدن *tamaddo'n*, فرهنگ *farhang*.
Magazin – مغازه *mag'oze*, فروشگاه *fo'rushgoh*.
Majlis – جلسه *jalase*.
Mamlakat – سرزمین *sarzamin*, کشور *keshvar*.
Marhamat, marhamat qiling – بفرمایید *befarmoyid*.
Mashhur – نامی *nomi*, برجسته *barjaste*.
Mashq – تمرین *tamrin*.
Maslahatchi – مشاور *mo'shovor*.
Meditsina – طب *teb*, پزشکی *pezeshk*.
Mehmonxona – هتل *ho'tel*.
Metall – فلز *felez*.
Miltiq – تفنگ *to'fang*.
Minmoq (transportga chiqmoq) – سوار شدن *savor sho'dan*.
Miqdor – تعداد *te'dod*, شمار *sho'more*, عدد *'adad*.
Musharraf bo'lmoq, sazovor bo'lmoq – نایل شدن *noyil sho'dan*.
Muxbir – خبرنگار *xabarnegor*.

N

Nam – تر *tar*.
Namlamoq – تر کردن *tar kardan*.
Narsa – چیز *chiz*.
Navbatchi – کشیک *keshik*.
Necha, qancha – چند *chand*.
Nechanchi – چندم *chando'm*.

Nemis – المان *alman*.
 Nemis tili – زبان المانی *zaban-e almani*.
 Nishonlamoq – جشن گرفتن *jashn gereftan*.
 Nok – گلابی *go'lobi*.
 Nonushta – صبحانه *so'bhane*.
 Nonushta qilmoq – صبحانه خوردن *so'bhane xo'rdan*.

O

Och (qorni) – گرمسینه *go'resne*.
 Ochilmoq – گشایش یافتن *go'shoyesh yoftan*.
 Ochmoq – باز کردن *boz kardan*, گشایش *go'shodan*.
 Og'ir – سنگین *sangin*.
 Og'iz – دهان *dahan*.
 Og'rirmoq – درد کردن *dard kardan*.
 Og'zaki – شفاهی *shefohi*.
 Old – مریوط *marbut*.
 Oila – خانواده *xonevode*.
 Oldin – پیش *pish*.
 Oldingi – پیشین *pishin*.
 Olib ketmoq – بردن *bo'rdan*.
 Olma – سیب *sib*.
 Olmoq – در یافت کردن *dar yoft kardan*, گرفتن *gereftan*.
 Ona – مادر *modar*.
 Opa – خواهر بزرگ *xohar-e bo'zo'rg*.
 Opa-singil – خواهر *xohar*.
 Oq – سفید *sefid*.
 Orasida – میان *miyon-e*, بین *beyn-e*.
 Orqali (vositasida) – توسط *tavasso't-e*, بوسیله *be vasile-ye*.
 Oshqovoq – کدو *kadu*.
 Oshxona – ناهار خوری *nohorxo'ri*.
 Osmoq – لویختن *ovixtan*.
 Ota – پدر *pedar*.
 Ota-ona – مادر و پدر *pedar-o'-modar*, والدین *voledayn*.
 Otxona – طویله *tavile*.
 Ovqat – غذا *g'azo*, خوراک *xo'rok*, طعام *ta'om*.
 Oy – ماه *moh*.
 Oydin – مهتابی *mahtobi*.
 Oyoq – پا *po*.
 Oyoq kiyimi – کفش *kafsh*.
 Ozgina – کمی *kami*, قدری *qadri*.
 Oziq-ovqat – اغذیه *ag'ziye*.
 Oziq-ovqat magazini – مغازه ی اغذیه فروشی *mag'aze-ye ag'ziyefo'rushi*.

P

Papka – کیف *kif*.
 Parta – نیمکت *nimkat*.
 Partiya – حزب *hezb*.
 Paxta – پنبه *pambe*.
 Paypoq – جوراب *jurab*.
 Pechka – بخاری *bo'xori*.
 Pedagog – معلم *mo'allem*, آموزگار *omuzgor*.
 Pedagogika instituti – دانش سرای عالی *doneshsara-ye 'oli*.
 Peshin (tush payti) – ظهر *zo'hr*.
 Pichoq – کتزد *kard*.
 Pishgan – رسیده *raside*.
 Pishirmoq – پختن *po'xtan*.
 Pishloq – پنیر *panir*.
 Poyezd – ترن *tern*.
 Pomidor – گوجه فرنگی *go'ujefarangi*.
 Pul to'lamoq – پول پرداختن *pul pardoxtan*.

Q

Qabul qilmoq – پذیرفتن *paziro'flan*.
 Qachon – چه وقت *che vaqt*, کی *key*.
 Qadimgi – باستانی *bostoni*.
 Qanday, qanaqa – چطور *chetur*.
 Qarindosh – خویش *xish* و قوم *qo'um-o'-xish*.
 Qatnashmoq – شرکت کردن *sherkat kardan*.
 Qattiq – سخت *saxt*.
 Qavat – طبقه *tabaqe*.
 Qayerlik – کجایی است *ko'joyi ast*.
 Qaymoq – سرشیر *sarshir*.
 Qaysi – کدام *ko'dom*.
 Qaytmoq – بر گشتن *bar-gashtan*، مراجعت کردن *mo'rojaat kardan*.
 Qidirmoq – جستجو کردن *jo'stan*, جستجو *jo'sto'ju kardan*.
 Qilmoq – کردن *kardan*.
 Qimmat – گران *geron*.
 Qirmoq (yo'nmoq) – تاراشیدن *taroshidan*.
 Qish – زمستان *zemeston*.
 Qishloq – ده *deh*, قریه *qarye*.
 Qishloq xo'jaligi – کشاورزی *keshovartzi*.
 Qiynalmoq (azob chekmoq) – زحمت کشیدن *zahmat keshidan*, رنج بردن *ranj bo'rdan*.
 Qiz – دختر *do'xtar*.
 Qizil – سرخ *so'rx*.
 Qiziqarli – جالب *jaleb*.

Qiziqish - علاقه aloqe.
 Qiziqmoq - علاقه داشتن aloqe doshtan.
 Qo'l - دست dast.
 Qo'lqop - دستکش dastkash.
 Qo'lyozma - نسخه ی خطی no'xe-ye xatti.
 Qo'ng'iroq - زنگ zang.
 Qo'ng'iroq chalinmoq - زنگ زدن zang zadan.
 Qo'rqmoq - فرسیدن tarsidan.
 Qo'shni - مجاور majover, همسایه hamsoye.
 Qo'y - گوسفند gusfand.
 Qo'ymoq - گذاشتن go'zoshidan, نهادن nehodan.
 Qodir bo'lmoq (qila olmoq) - توانستن tavonestan.
 Qoldirmoq - باقی گذاشتن boqi go'zoshidan.
 Qolmoq - ماندن mondan.
 Qora - سیاه siyoh.
 Qorin - شکم shekam.
 Qosh - ابرو abru.
 Qovun - خریزه xarbo'ze.
 Quduc - چاه choh.
 Quloq - گوش gush.
 Quloq solmoq - گوش دادن gush dodan.
 Qutqarmoq - نجات دادن, رها کردن raho kardan, آزاد کردن ozod kardan.
 Quyon - خرگوش xargush.

R

Rahmat - تشکر taxhakko'r.
 Rasm - تصویر aks, عکس tasvir.
 Rassom - نقاش naqqosh, مصور mo'savver.
 Respublika - جمهوری jo'mhuri; O'zbekiston Respublikasi - جمهوری ازبکستان jo'mhuri-ye o'zbekiston, Eron Islom respublikasi - جمهوری اسلامی ایران jo'mhuri-ye islomi-ye iran.
 Ruchka - قلم qalam.
 Ruxsat - اجازه ejoze.
 Ruxsat bermoq - اجازه دادن ejoze dodan.

S

Sabzavot - تره بار tarrebav.
 Sabzi - هویج havij.
 Safar qilmoq - مسافرت کردن mo'soferat kardan.
 Samolyot - هواپیما havopeymo.
 Sanamoq - شمردن sho'mo'rdan.
 Sanatoriy - اسپتالگاه osoyeshgoh.

Saqlamoq - نگاه داشتن negoh doshtan, نگاه نگه داشتن negah doshtan.
 Sariq - زرد zard.
 Sariyog* - کره kare.
 Saroy (madaniyat uyi) - کاخ kox; madaniyat saroyi - کاخ هنر koh-e ho'nar.
 Savdogar - تاجر tojer.
 Savol bermoq - سوال دادن suol dodan.
 Sayr qilmoq - گردش کردن gardesh kardan.
 Sekin - آهسته oheste, کند ko'nd.
 Sekund - ثانیه soniye.
 Sevmoq - دوست داشتن dust doshtan.
 Sichqon - موش mush.
 Sinamoq - آزمودن ozmudan.
 Sindirmoq - شکستن shekaskan.
 Singil - خواهر کوچک xohar-e kuchek.
 So'ng (keyin) - بعد ba'd, سپس sepas.
 So'ramoq - پرسیدن po'rsidan.
 So'z - سخن so'xan, کلمه kaleme.
 So'zlab bermoq - نقل کردن naql kardan, بازگو کردن bozgu kardan.
 So'zlashmoq - گفتگو کردن go'flo'gu kardan.
 Soch - مو mu.
 Sochmoq - افکندن afkandan.
 Sog* - سالم solem.
 Sog'lik, salomatlik - تندرستی tando'ro'sti.
 Soha - رشته reshthe.
 Soqol - ریش rish.
 Sotib olmoq - خریدن xaridan, خریداری کردن xaridori kardan.
 Sotmoq - فروختن fo'ruxtan.
 Sotuvchi - فروشنده fo'rushande.
 Sovuq - سرد sard, خنک xo'nak.
 Sport - ورزش varzesh.
 sport bilan shug'ullanmoq - ورزش کردن varzesh kardan.
 Stadion - ورزشگاه varzeshgoh.
 Stol - میز miz.
 Sut - شیر shir.
 Sut mahsulotlari - لبنیات labaniyot.
 Sutka (kecha-kunduz) - شبانه shaboneruz.

T

Ta'lim - آموزش و پرورش omuzesh va parvaresh.
 Tabriklamoq - تبریک گفتن tabrik go'fian.
 Tahsil olmoq - تحصیل کردن tahsil kardan, درس خواندن dars xondan.
 Taklif qilmoq - دعوت کردن da'vat kardan.
 Talaba - دانشجو doneshju.
 Tamom bo'lmoq - تمام شدن tamom sho'dan, به پایان رسیدن be payon rasidan.

Tamom qilmoq – تمام کردن *tamom kardan*.
Tanimoq – شناختن *shenoxtan*.
Taniqli – مشهور *mashhur*.
Tanish – آشنا *oshno*.
Tanishmoq – آشنا شدن *oshno sho'dan*.
Tanishtirmoq – آشنا کردن *oshno kardan*.
Tanlamoq – انتخاب کردن *entexob kardan*.
Taom – غذا *g'azo*, خوراک *xo'rok*, طعام *ta'om*.
Taqqoslamoq – مقایسه کردن *mo'qoyese kardan*.
Taqsimlamoq – تقسیم کردن *taqsim kardan*.
Taraqqiyot – پیشرفت *pishraft*.
Tarbiyalamoq – پرورش کردن *parvaresh kardan*.
Tarelka – بشقاب *bo'shqob*.
Tartibga solmoq – تنظیم کردن *tanzim kardan*.
Tarvuz – هندوانه *hendevone*.
Tashkil etmoq – تشکیل دادن *tashkil dodan*.
Tashkilot (idora) – سازمان *sozmon*, اداره *edore*, بنگاه *bo'ngoh*.
Tasodifan – تصادفاً *tasodifan*, اتفاقاً *ettefoqan*.
Taxminan – تقریباً *taqriban*.
Tayyorlamoq – تهیه کردن *tahye kardan*, انجام دادن *anjom dodan*, حاضر کردن *hozir kardan*.
Temir – آهن *ohan*.
Temirchi – آهنگر *ohangar*.
Teskari (aksi) – برعکس *bar-'aks*.
Tez – تند *to'nd*, زود *zud*.
Tezlik bilan – بزودی *fo'uran*.
Tik turmoq (to'xtamoq) – ایستادن *istodan*.
Tikmoq – دوختن *dixtan*.
Til – زبان *zaban*; ona tili – زبان مادری *zaban-e modari*.
Tinglamoq – گوش کردن *shenidan*, گوش دادن *gush dodan*.
Tirik – زنده *zende*.
Tish tozalamoq – مسواک زدن *mesvok zadan*.
To'g'ri – مستقیم *mo'staqim*, صحیح *sahih*.
To'la – پر *po'r*.
To'lamoq – پرخاشتن *pardoxtan*.
To'ldirmoq – پر کردن *po'r kardan*.
To'plamoq – جمع کردن *jam' kardan*.
To'q – سیر *sir*.
Tog' – کوه *kuh*.
Tomon – طرف *taraf*; o'ng tomon – طرف راست *taraf-e rost*, chap tomon – طرف چپ *taraf-e chap*.
Topmoq – یافتن *yoftan*.
Topshirmoq – سپردن *sepo'rdan*.
Tor – تنگ *tang*.

Tortmoq (chekmoq) – کشیدن *keshidan*.
Tovuq – مرغ *mo'rg*, ماکوی *mokiyon*.
Tovush – صدا *sedo*.
Tozalamoq – پاک کردن *tamiz kardan*, پاک کردن *pok kardan*.
Trolleybus – اتوبوس برقی *o'to'bus-e barqi*.
Tug'ilmoq – تولد یافتن *tavallo'd yoftan*, به دنیا آمدن *be do'nyo omadan*.
Tugamoq – به پایان رسیدن *be poyon rasidan*.
Tugash – پایان *poyon*; dars tugagandan so'ng – بعد از پایان درس *ba'd az poyon-e dars*.
Tugatmoq – تمام کردن *tamom kardan*, به پایان رساندن *be poyon rasondan*.
Tuproq (yer) – خاک *xok*.
Turli (bar xil) – مختلف *mo'xtalef*, گوناگون *gunogun*.
Turmoq (o'rnidan) – برخاستن *bar-xostan*.
Tushlik – ناهار *nohor*.
Tushlik qilmoq – ناهار خوردن *nohor xo'rdan*.
Tushmoq (pastga) – پایین آمدن *poyin omadan*.
Tushmoq (transportdan) – پیاده شدن *piyode sho'dan*.
Tushunmoq – فهمیدن *fahmidan*, توجه فرمودن *tavajjo'h farmudan*.
Tuxum – تخم مرغ *to'xm-e mo'rg*.
Tuz – نمک *namak*.
Tuzatmoq – اصلاح کردن *esloh kardan*.

U

U yerda – آنجا *onjo*.
Uchmoq – پرواز کردن *parvoz kardan*.
Uchrashmoq – ملاقات کردن *mo'loqot kardan*.
Uchrashuv – ملاقات *mo'loqot*.
Uka – برادر کوچک *barodar-e kucheke*.
Unutmok – فراموش کردن *faromush kardan*.
Universitet – دانشگاه *doneshgo'h*.
Urmoq – زدن *zadan*.
Ustida – روی *ru-ye*.
Uxlamoq – خوابیدن *xobidan*.
Uy – خانه *xone*.
Uy vazifasi – تکلیف خانه *taklif-e xone*.
Uyg'onmoq – بیدار شدن *bidar sho'dan*.
Uyushma – اتحادیه نویسندگان *ettehodiye; yozuvchilar uyushmasi* – اتحادیه نویسندگان *ettehodiye-ye navisandegon*.
Uzmoq – کندن *kandan*.
Uzoq – دور *dur*.
Uzoqlashmoq – دور شدن *dur sho'dan*.
Uzum – انگور *angur*.

V

- Va hokazo – و غیره *va g'eyre*.
 Vafot – وفات *vafot*, فوت *fo'ut*.
 Vafot qilmoq (o'lmoq) – وفات کردن *vafot kardan*, چشم از جهان بستن *chashm az jahon bastan*.
 Vakil – نماینده *namoyande*.
 Vatan – وطن *mihan*, میهن *vatan*.
 Voqea, hodisa – پیش آمد *pishomad*.

X

- Xabar – خبر *xabar*, اطلاع *ettelo'*.
 Xalq – مردم *mardo'm*.
 Xalqaro – بین المللی *beynal-melali*.
 Xaridor – خریدار *xaridor*, مشتری *mo'shtari*.
 Xarita – نقشه *naqshe*.
 Xat – نامه *nome*.
 Xato – اشتباه *eshteboh*.
 Xato qilmoq – اشتباه کردن *eshteboh kardan*.
 Xayr – خدا حافظ *xo'do hofez*.
 Xayrlashmoq – خدا حافظی کردن *xo'do hofezi kardan*.
 Xazina – گنجینه *ganjine*.
 Xil (tur) – نوع *no'u'*.
 Xo'roz – خروس *xo'rus*.
 Xodim – کارمند *kormand*; علمی کارمند *ilmii xodim* – علمی کارمند *kormand-e 'elmi*.
 Xohish – میل *meyl*, خواهش *xohesh*.
 Xohlamoq – خواستن *xo'stan*, میل داشتن *meyl doshtan*.
 Xola – خاله *xole*.
 Xotin – زن *zan*.
 Xursand bo'lmoq – خوشحال شدن *xo'shhol sho'dan*.

Y

- Yam-yashil – سرسبز *sar sabz*.
 Yana – دیگر *digar*, بار دیگر *bor-e digar*.
 Yangi – تازه *toze*, جدید *jadid*, نو *no'u*.
 Yangiliklar, yangi xabarlar – خبرهای تازه *xabarho-ye toze*.
 Yaqin – نزدیک *nazdik*.
 Yarim – نیم *nim*, نصف *nevf*.
 Yasamoq – ساختن *soxtan*.
 Yashamoq – اقامت کردن *eqomat kardan*, زیستن *zixstan*, زندگی کردن *zendegi kardan*.
 Yashash – زندگی *zendegi*.
 Yaxshi – خوب *xub*, به *beh*, نیک *nik*.

- Yaxshi ko'rmoq – دوست داشتن *dust doshtan*.
 Yemoq – خوردن *xo'rdan*.
 Yengil – سبک *sabo'k*.
 Yetkazmoq – رسانیدن *rasonidan*.
 Yetmoq – رسیدن *rasidan*.
 Yil – سال *sol*.
 Yiqilmoq – افتادن *o'ftodan*.
 Yo'l – راه *roh*.
 Yo'lak – راهرو *rohro'u*.
 Yo'q – نخیر *naxeyr*.
 Yodgorlik – اثر باستانی *asar-e bastani*.
 Yog'moq – باریدن *boridan*; yomg'ir yog'yapti – باران می بارد *boron mi borad*.
 Yolg'iz – تنها *tanho*.
 Yolg'on – دروغ *do'rug'*.
 Yolg'on gapirmoq – دروغ گفتن *do'rug' go'ftan*.
 Yolg'onchi – دروغگو *do'rug'gu*.
 Yomg'ir – باران *boron*.
 Yondirmoq – سوختن *suxtan*.
 Yonmoq, yondirmoq – افروختن *afruxtan*.
 Yoqmoq – خوش آمدن *xush omadan*, پستیدن *pasandidan*.
 Yordam bermoq – کمک کردن *ko'mak kardan*.
 Yosh – سال *sol*, سن *senn*; Siz necha yoshdasiz? – شما چند سال دارید؟ *sho'mo chand sol dorid?*
 Yosh, yigit – جوان *javan*.
 Yostiq – بالش *bolesh*.
 Yoz – تابستان *tobestan*.
 Yozishma – مکتبه *mo'kotebe*.
 Yozma – کتبی *katbi*.
 Yozmoq – نوشتن *naveshtan*.
 Yozuvchi – نویسنده *navisande*.
 Yubormoq – ارسال فرستادن *ferestodan*, ارسال کردن *ersol kardan*.
 Yuk – بار *bor*.
 Yulduz – ستاره *setore*.
 Yumshoq – نرم *narm*.
 Yurmoq – راه رفتن *raftan*, راه رفتن *roh raftan*.
 Yutuq – پیشرفت *pishraft*.
 Yuvmoq – شستن *sho'stan*.
 Yuz – رو *ru*.

Z

- Zahmat chekmoq – زحمت کشیدن *zahmat kashidan*, رنج بردن *ranj bo'rdan*.
 Zal – تالار *tolor*, سالن *solo'n*; o'qish zali – تالار فرانت *tolor-e qeroat*.
 Zamonaviy – کتونی *ko'nuni*.

Zavqlaumoq – لذت بردن *lazzat bo'rdan*.

Ziyolilar – روشنفکران *ro'ushanfekon*.

O'

O'gil, o'g'il bola – پسر *pesar*.

O'g'irlamoq – درزیدن *do'zdidan*.

O'g'ri – درز *do'zd*.

O'ldirmoq – کشتن *ko'shtan*.

O'lim – مرگ *marg*.

O'lka – موزمین *sarzamin*.

O'lmoq – مردن *mo'rdan*, فوت کردن *fo'ut kardan*, چشم از جهان بستن *chashm az jahon bastan*.

O'ng – راست *rost*.

O'qimoq – خواندن *xondan*.

O'qimoq (o'quv yurtida) – درس خواندن *dars xondan*, تحصیل کردن *tahsil kardan*.

O'qituvchi (maktabda) – آموزگار *omuzgor*.

O'qituvchi (oliy o'quv yurtida) – دانشیز *doneshyor*.

O'quv yurti – آموزشگاه *omuzeshgoh*; oliy o'quv yurti – آموزشگاه عالی *omuzeshgoh-e'oli*.

O'quvchi – شاگرد *shogerd*.

O'rganmoq – آموختن *omuxtan*, فرا گرفتن *faro gereftan*.

O'rgatmoq – آموختن *omuxtan*, یاد دادن *yod dodan*.

O'rmon – جنگل *jangal*.

O'rnidan turmoq – برخاستن *bar-xostan*.

O'rta – میانه *miyone*, متوسطه *mo'tavassete*; O'rta Osiyo – آسیای میانه *oxiyo-ye miyone*.

O'rta maktab – دبیرستان *dabireston*.

O't – علف *'alaf*.

O'tgan – گذشته *go'zashte*; o'tgan yili – سال گذشته *sol-e go'zashte*.

O'tirmoq – نشستن *neshastan*.

O'tkazilmoq – برگزیدن *bar-go'zor gardidan*.

O'tkazmoq – گزیدن *go'zaronidan*.

O'tmoq – گذشتن *go'zashtan*.

O'xshash – شبیه *shabih*.

O'yin – بازی *bozi*.

O'ylamoq – پنداشتن *pendoshtan*, فکر کردن *fekr kardan*.

O'ynamoq – بازی کردن *bozi kardan*.

O'z – خود *xo'd*, خویش *xish*.

O'zgarish – تغییر *tag'yir*.

Ch

Chap – چپ *chap*; chap tomon – طرف چپ *taraf-e chap*.

Chapon – قبا *qabo*.

Chaqirmoq – صدا زدن *sedo zadan*.

Charchamoq – خسته شدن *xaste sho'dan*.

Chet – خارج *xorej*.

Chet mamlakat, chet el – کشور خارجی *keshvar-e xoreji*.

Chiqmoq (tashqariga) – بیرون شدن *birun sho'dan*, بیرون رفتن *birun raftan*.

Chiroyli – زیبا *zibo*, قشنگ *qashang*.

Cho'milmoq – آبتنی کردن *obtani kardan*.

Cho'zilib yotmoq – دراز کشیدن *deroz kashidan*.

Cho'zilmoq, cho'zilib ketmoq – ملول کشیدن *tul kashidan*.

Chorak – ربع *ro'bo*.

Mundarija

Fors tili darsligining uchinchi nashriga izoh	5
So'zboshi	6
Kirish	10
Fonetika	14
Unilar tavsifi	14
Diftonglar	17
Undoshlar tavsifi	18
Fors tilining ba'zi fonetik xususiyatlari	26
Bo'g'in	26
Urg'u	28
Alfavit	29
Unli tovushlarning yozuvda ifodalanishi	36
Qisqa unilarning yozuvda ifodalanishi	36
Cho'ziq unilarning yozuvda ifoda etilishi	38
Ayrim harflar birikmalarining yozilishi va talaffuzi	40
Arab satr usti belgilari	45
Qamariy va shamsiy harflar	50
Fors yozuvining ayrim xususiyatlari	51
Birinchi dars گفتگو	53
Grammatik izoh	53
Ot kesimli sodda yig'iq gap	53
in va on ko'rsatish olmoshlari	53
ast bog'lama	54
ke va che so'roq olmoshlari	55
Ikkinchi dars گفتگو	56
Grammatik izoh	57
So'roq gapning yasalihi	57
ast bog'lama	58
bale va naxeyr so'zlari haqida	58
ast bog'lama	59
Uchinchi dars گفتگو	61
Grammatik izoh	63
So'roq gapning yasalihi (davomi)	62
To'rtinchi dars گفتگو	64
Grammatik izoh	65
Kishilik olmoshlari	65
Bog'lamaning tuslanishi	65
hast so'zining mustaqil ma'nosi	67
Beshinchi dars گفتگو	70
Grammatik izoh	71
Bog'lamaning qisqa shakli	71
Oltinchi dars گفتگو	75
Grammatik izoh	76
Izofa	76
Izofaning imlosi	79

Yettinchi dars شهر تشكند	79
Grammatik izoh	81
Otlarda son kategoriyasi	81
on ko'plik qo'shimchasining imlosi	82
Izofiy zanjir	82
hame olmoshi haqida	83
Sakkizinchi dars گفتگو	85
Grammatik izoh	86
Egalik affikslari	86
Egalik affikslarining imlosi	87
To'qqizinchi dars فصلها و روزها	91
Grammatik izoh	92
Miqdor sonlar	92
Tartib sonlar	93
Fors tilida yil, oy va kunlarning ifoda etilishi	95
O'ninchi dars حکایت	97
Grammatik izoh	98
Fe'l	98
Fors tilida kelishiklarning ifodalanishi	103
O'n birinchi dars حکایت	109
Grammatik izoh	109
yo-ye nakare va yo-ye vahidat	109
Izofali predloglar	111
xo'd o'zlik olmoshi	114
O'n ikkinchi dars من هر روز چه کارهای انجام می دهم	118
Grammatik izoh	120
Hozirgi zamon fe'l negizining yasalihi	120
Hozirgi-kelasi zamon fe'li	121
Qo'shma fe'llarning kontakt va distant holati	125
O'n uchinchi dars گفتگو	130
Grammatik izoh	131
Vaqtning ifodalanishi	131
Vaqtning soat va daqiqa orqali ifodalanishi	132
O'n to'rtinchi dars خانواده ی ما	139
Grammatik izoh	139
doshtan fe'li haqida	139
Yoshning ifodalanishi	140
Egalikning ifodalanishi (davomi)	141
O'n beshinchi dars میهن ما	145
Grammatik izoh	147
yo-ye nesbat	147
Payt holi	149
chand olmoshi haqida	150
harf zadan va گفتگو کردن fe'llari haqida	151
O'n oltinchi dars درس زبان فارسی	155
Grammatik izoh	158

Buyruq mayli	158
Leksik izoh	161
O'n yettinchi dars فروشگاه مرکزی پوشاک	165
Grammatik izoh	167
Fe'lining shart-istak mayli	167
Modal fe'llar va modal so'zlar	170
امدن خوش آمدن <i>xo'sh omadan</i> fe'lining tuslanishidagi xususiyatlar	173
انه - <i>ane</i> suffiksi haqida	174
دیدن کردن <i>didan kardan</i> fe'li haqida	175
O'n sakkizinchi dars ماکین و تخم طلا	179
Grammatik izoh	180
Maqsad ergash gap	180
To'ldiruvchi ergash gap	180
Leksik izoh	181
O'n to'qqizinchi dars چوبان و روغگو	185
Grammatik izoh	186
O'tgan zamon davom fe'li	186
Numerativlar	187
Leksik izoh	188
Yigirmanchi dars روباه دم کتده	191
Grammatik izoh	192
Sifatdosh	192
Yigirma birinchi dars دروغچی	197
Grammatik izoh	198
O'tgan zamon ravishdoshi	198
Payt ergash gap	199
Yigirma ikkinchi dars جشن شعر و آداب در ازبکستان	205
Grammatik izoh	207
Hozirgi zamon sifatdoshi	207
yo-ye bay liqat	208
Otlarda son kategoriyasi (davomi)	210
Murakkab predloglar	212
Yigirma uchunchi dars جشن های من ایرانیان	216
Grammatik izoh	219
yo-ye masdar bay musturi	219
doro budan تارا بودن	220
Leksik izoh	220
Yigirma to'rtinchi dars کوزی بیک	225
Grammatik izoh	227
O'tgan zamon natijali fe'li	227
Yigirma beshinchi dars دوستی من با فرخ	235
Grammatik izoh	238
Uzoq o'tgan zamon fe'li	238
Yigirma oltinchi dars کتابخانه ی ملی ازبکستان به نام علی شیر نوایی	245
Grammatik izoh	247
Sifat	247

Ranglarni ifoda etilishi	250
Yigirma yettinchi dars ابو علی ابن سینا	254
Grammatik izoh	255
Harakat yoki holat nomini bildiruvchi otlar	255
Leksik izoh	255
Yigirma sakkizinchi dars ایران	259
Grammatik izoh	260
Qisqartirilgan infinitiv	260
Shaxssiz gaplar	260
Yigirma to'qqizinchi dars نمایشگاه بزرگشاهی جمهوری اسلامی ایران در ازبکستان	264
Grammatik izoh	265
Aniq kelasi zamon fe'li	265
O'ttizinchi dars عمر خیلم	268
Grammatik izoh	296
O'timli va o'timsiz fe'llar	269
Fe'lining majhul nisbati	271
O'ttiz birinchi dars شاهزاده های آبی رنگی	276
Grammatik izoh	277
Fe'lining ortirma nisbati	277
Yoyiq sodda gapda so'z tartibi	278
O'ttiz ikkinchi dars بازارمس	282
Grammatik izoh	284
Aniqlovchi ergash gap	284
O'ttiz uchunchi dars شرایط نویسنده	289
Grammatik izoh	290
O'tgan zamon shart-istak mayli	290
O'ttiz to'rtinchi dars نامه ی اوت به چمشید	294
Grammatik izoh	296
Shart ergash gap	296
O'ttiz beshinchi dars نهبان مخلوف	301
Grammatik izoh	302
To'siqsiz ergash gap	302
O'ttiz oltinchi dars خانه ی پدری	306
Grammatik izoh	308
Sabab ergash gap	308
O'ttiz yettinchi dars حکایت	311
Grammatik izoh	312
Klassik fors tiliga xos bo'lgan ayrim grammatik xususiyatlar	312
Ilovalar	316
Ko'p qo'llanadigan sodda fe'llar va ularning hozirgi zamon negizi	316
Yil hisobi	319
Kalligrafik mashqlar	324
Fors adabiyotidan namunalar	338
Forscha-o'zbekcha lug'at	360
O'zbekcha-forscha lug'at	427

O'

O'

O'n

Yigir

Yigir

Yigir

Yigir

Yigirm

Yigirm

Yigirm

S

MALIK ABDUSAMATOV

FORS TILI

«Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi
Bosh tahririyati
Toshkent – 2007

Muharrirlar: Akbar Bahromov
Asqar Yo'ldoshxo'jayev
Xattot: Habibulla Solih
Muqova masavviri Anvar Musaxo'jayev
Texnik muharrir Diana Gabdraxmonova
Kompyuterda sahifalovchi Azizxo'ja Tillaxo'jayev

Bosishga ruxsat etildi 24.07.07. Bichimi 60x90^{1/16}. Ofset bosma.
Shartli bosma tabog'i 28,0. Nashriyot hisob tabog'i 26,13. Adadi 3000.
Buyurtma № 3821.

«Sharq» nashriyot-matba aksiyadorlik kompaniyasi bosmaxonasi,
100083, Toshkent shahri, Buyuk Turon ko'chasi, 41.

Ablyon. H. H.

4002 c. 97.

ملک عبدالصمدوف

زبان فارسی

Mashhur eronshunos olim, professor Malik Abdusamatov 1928-yilda Toshkent shahrida tug'ilgan. U 50 yildan beri Toshkent Davlat sharqshunoslik institutida fors tili va sharq tillarini o'qitish metodikasi fanlaridan talabalarga saboq berib kelmoqda.

M. Abdusamatov bir necha marta nashr etilgan "Fors tili" darsligi, "Forscha-o'zbekcha-ruscha so'zlashuv" kitobi, "Eron adabiyotidan namunalar", "Siz forscha so'zlashasizmi?", "Rasmi alifbo", "Forscha maqol va matallar", "Forscha latifa va hikoyalar" kitoblarining muallifidir.

Bulardan tashqari, M. Abdusamatovning "O'zbekiston sharqshunoslari" ocherklar to'plami, "Toshkent Davlat sharqshunoslik instituti" kitob ma'lumotnomasi mutaxassislar va keng kitobxonlar ommasiga yaqindan tanishdir.

ISBN 978-9943-00-186-2

9 789943 001862